

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA.

VOL. III.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE HEYNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

EXCURSIBUS HEYNIANIS

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN TERTIUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M

1819.

14028-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

POSTERA die victor Æneas de spoliis Mezentii tropæum Marti erigit; Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Ænea obtinent, et interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, e Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amare, sed animose, refellit: paratam se professus singulari cum Ænea certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nuntiatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit: equites sub Camilla et Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum ceteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni providet; dimissa e cælo Nympha Opi, quæ

percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuntio ad Turnum perlato, is relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accutrit. Eodem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit.

Æneas, quanquam et sociis dare tempus humandis

Præcipitant curæ, turbataque funere mens est,

Vota Deum primo victor solvebat Eoo.

Ingentem quercum decisis undique ramis

5

Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,

Mezenti ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,

Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis: quamvis et urgeat sollicitudo dandi tempus sociis tumulandis, et animus turbatus sit morte Pallantis. Desigit in colle quercum excelsam, ramis circum amputatis: et imponit ei arma splendida, spolia ducis Mezentii: quod erat tropæum tibi sacrum, o magne Deus belli: accomodat quercui cristas stillantes

~~~~~

2. et abest nonnullis Pier. et Heins., etiam edd. vett. *humandi* Zulich.—3. Julius Sab. ad h. v. "Apronianus legit: *mens turbata præcipitat funera.*" Spectat hoc eo, quod in Mediceo legitur: *funera*; sic quoque Exc. Burm., perperam.—6. *Consistunt* Goth. tert., perperam et hoc. Truncum quercus amputatum statuit, constituit, Æneas in tumulo.—7. *eximias* Franc. *trium-*

NOTÆ

1 Oceanum, &c.] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine perperam carpitur a Donato, in Eunucho Terentii: nam, ut ait Servius, 'quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.' De Aurora, pro die, Æn. vi. 535. Ge. i. 249.

4 Primo Eoo] *Lucifero*, stella Veneris; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum *Eous*, ab *hæis* Aurora; sero Solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. vi. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus coret: quia polluti credebantur, et Deorum sacris

inepti, qui funera attigerant: Æn. vi. 227. in Notis.

7 Tropæum] Græcis *τρόπαιον*, a *τροπή*, fuga: hoc autem a *τρέπω*, verto; vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctissimi Grammatici *tropæum* Latine scribendum existimant, non *trophæum*. Tropæa vero editissimis in locis constitui usuvenit: sic Pompeius devictis Hispanis posuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumvestiebant, ut corporis loco esset; vel ex acervo et cunulo spoliiorum, &c. De Marte, bellorum Deo, Ecl. ix. 12,

Bellipotens; aptat rorantes sanguine cristas,
 Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitem
 Perfossumque locis: clypeumque ex ære sinistrae 10
 Subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
 Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
 Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantes:
 Maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
 Quod superest; hæc sunt spolia, et de rege superbo 15
 Primitiæ; manibusque meis Mezentius hic est.

sanguine, et spicula hominis fracta, et lorica appetitam et apertam duodecim locis: et annectit laeva parti clypeum ex ære, et suspendit collo gladium manubrio eburneo. Deinde sic exorsus hortatur socios exultantes: nam omnis turba ducum circumstabat eum densa: O socii, res maxima perfecta est: omnis metus abest. Quantum ad reliqua: hæc sunt spolia et primitiæ de feroci rege Turno: et hic

*****

plum Goth. tert. pro var. lect. pr. Hamb.—8. roranti Goth. sec., sicque Rom.—9. Truncaque tela Goth. tert. virum Lutat. ad Stat. 11 Theb. 710.—10. Effossumque Dorvill. sinistra aliquot Heins. sinistris vel sinistra Gud.—11. eburnum Gud. a m. sec., applaudente Heinsio.—12. Cum s. Carisius lib. IV citat.—omnis constipata Goth. tert.—14. 15. Mutavi hic Heinsianæ recensionis interpunctionem, quæ manifeste sententiam vitiabat: Maxima res effecta viri. Timor omnis abesto. Quod superest: hæc sunt etc. Imo vero jungenda: timor omnis abesto, quod id attinet, quod superest, (κατὰ τὸ λείπον τοῦ πολέμου. Quæ sequuntur: hæc sunt spolia, illustrant illa: maxima res effecta.—15. et deest Ven. et sec. Rottend. Alii apud Heins. distinguebant: et de rege superbo Primitiæ manibusque meis: Mezentius hic est. Parum scite.—16. manibusque meis Mezentius hic est. Paulo durior est oratio verborum junctura: meis manibus Mezentius hic est, talis est, mea virtute huc est redactus: quod de eo superest, hoc est. Supra IX, 481. Hunc ego te, Euryale,

NOTÆ

9 *Tela trunca*] Quæ in Æneam a Mezentio projecta, et clypeo recepta atque infixæ magno numero fuerant, Æn. x. 887.

10 *Perfossumque*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Ænea acceperat: alterum in inguine, Æn. x. 785. alterum in jugulo, ibid. 907. Unde igitur duodecim illa thoracis foramina? Suspiciatur Servius eum ab Etruscis infensis post mortem fuisse multis ictibus appetitum: ut fuit Hector, ut Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne suorum odiis eum obijceret. Numerum autem duodenum, pro quolibet incerto numero, a poeta

positum puto.

11 *Eburnum*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13 *Ovantes*] Exultantes ob victoriam. Æn. III. 189.

16 *Primitiæ*] Primi fructus belli in Turnum suscepti, quos pius Æneas Marti dedicat: ut solebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis sacrari. *De rege superbo*] Turnum explico, non Mezentium: non enim hæc erant Mezentii primitiæ, sed spolia omnia. *Hic est*] Servius hic pronomen putat, et explicat talis: quasi diceret: Hic tantus tamque formidandus hostis, nunc talis ac

Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
 Arma parate, animis et spe præsumite bellum;
 Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
 Annuerint Superi, pubemque educere castris, 20
 Impediat, segnisve metu sententia tardet.
 Interea socios inhumataque corpora terræ
 Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, ait; egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25

jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundem est ad regem et urbem Latinam. Parate arma, et cum animo ac spe desiderate pugnam: ne ulla mora detineat vos imperatos, et dubia sententia retardet pigros præ timore; cum primum Dii permiserint nobis erueret signa e terra, et emittere juventutem e castris. Interim tradamus terra socios et cadavera insepulta: qui honos unicus superest iis qui sunt sub profundo Acheronte. Ite, inquit: donate ultimis honoribus animas illas insignes, quæ emerunt nobis hanc regionem suo sanguine: et Pallas primus reduca-

aspicio. Nunc tropæum ostenditur, Mezentii armis indutum, quod Mezentium esse ait. Hoc acumen veteribus, saltem Maroni, placuisse, inf. v. 173 docet: *Tu quoque* (Turne) *nunc stares immanis truncus in armis: tu quoque nunc esses tropæum. in manibusque Voss. hicc' est monet legendum esse Marius Victorinus in Grammatica. vid. Heins. ad ii, 654.* Pro adverbio *hic* accipiunt nonnulli, minus bene: nec melius succedit, si quis cum Cerda titulum imaginis animo cogitet.—17. *Tunc duo Burm.—18. Arma parate animis.* Aut hypallage est, inquit Servius, pro *armis parate animos*, aut certe est mutanda distinctio, ut ait: *Arma parate: animis et spe præsumite bellum.* Atque hoc probat Burm., non enim satis eleganter dici, *animis parare arma.* Tantilli erat videre, *arma* esse pro pugna dicta: pugnam autem parare animo, esse exquisitius dictum, quam quod solenne est: parare animos ad pugnam.—19. *Ne qua hora Goth. tert. avellere* præscriptum est ab Heinsio: reperio id exaratum in una Ald. pr. Nam altera 1505 consentit in *vellere*, quod ubique editum video. Et id Servius interpretatur. *evellere* Dorvill.—20. *Adnuerunt Rom. Adnuerunt Leid. Annuerunt* ed. pr. Burm. *pubesque Ven. puppem* inducere Goth. tert.—21. *segnisque* Heins. e libb. (sicque jam Ald. tert.) pro vulgari: *arguesque.* At porro Medic. *segnisve*, nec aliter Rom. *signisve.* Hoc itaque cum Bruncio reposui. Alii *segnique*; edd. vet. aliquot: *segnisque meus.*—23. *est* abest Rom. et aliis Pier., uni Heins. et ed. pr. Burm.—24. Servius: "Vitiose in media oratione *ait* positum Critici notant." Satis indoctos illos fuisse necesse est: cum adeo frequens hæc sit verbi: *Inquit; ait, iteratio.* Aliter Burm. rem expedit: ut nunc ad milites aut famulos se convertat. *egregiasque* Ven. *qui* Macrobr. et Schol. Horat. ap. Heins.—26. *pepigeret* Bigot. *et decorate* Oudart.—28. *et f. vertit* Vratial.—Versus idem

NOTE

tantillus est, umbra tantum et inane simulacrum. Ego *hic* adverbium malo.

19 *Vellere signa*] More Romano-rum, qui in castris humi defigebant signa: quæ si deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omi-

ni; si difficile, malo.

23 *Honos Acheronte sub imo*] Qui enim carebant honore sepulcri, respectu apud Inferos, et vagi centum annos errabant. *Æn. vi. 325. Acheron, Inferorum fluvius, hic pro Inferis acceptus, ibid.*

Muneribus; moestamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.

Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum :
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes 30
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Trojanaque turba
Et moestum Iliades crinem de more solutæ. 35
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis;
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt

tur in urbem tristem Evandri: Pallas, quem non inopem virtutis funesta dies eripuit et extinxit nece aspera. Sic dixit plorans, et refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui, Acœtes qui prius fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, et turba famularum, et multitudo Trojanorum, et Trojana tristes passis capillis juxta ritum. Postquam vero Æneas ingressus est portis sublimibus; emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus

sup. vi, 429 occurrebat.—29. *et lacrimans* ed. pr. Barm.—30. *exanimum* aliquot Pier. *exanime* Bigot. *postum* Bigot. *exanimum positi* conj. Heinsius et olim viri docti ap. Cerdam, perperam. *Acœtes* vulgg., item *Acetas, Acœtes*. Est 'Αχιλλεύς.—31. *Parrhasio Evandro*. Prosodia docet non *E-vandro* (sic enim prima brevis esset) sed *Ev-andro* pronuntiandum esse. Ita *Ev* longa est syllaba, et versus spondaicus; nisi *Eū* pronuntiare malis.—34. *Circa* Leid. et sec. Moret. *omnis* e Pier. et suis reposuit Heins., ut nunc sit: *omnis manus*. Alii *omnes*. *Tr. pubes* qu. Moret.—35. Idem versus sup. iii, 65. *moesta* editum erat in vulgg. ante Heins., qui secundum Pierium e codd. vetustioribus (inter quos et Medic. et Rom. est) retraxit *moestum*: quod elegantius est, et in vet. edd., quas in manibus habeo, occurrit omnibus. Videtur primus mutasse Ald. statim ed. pr. Displicet vox versu hinc quarto repetita.—36. *tectis sese* Schol. Statii Theb. vi, 39. *sese impulit* pr. Hamb.—37. *tensis*

NOTE

26 *Evandri ad urbem*] *Pallanteum*, Æn. viii. 51.

29 *Ad limina*] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera. Æn. ix. 486. Ceteras vero fœnerum ceremonias descripsimus Æn. vi. 215. et sequentibus. Videtur Æneas, confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eo

etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod insigni aliqua in domo depositum invisit summo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31 *Parrhasio Evandro*] Arcadi. Æn. viii. 344.

35 *Iliades, &c.*] De more solvendæ comæ in luctu, Æn. i. 484.

Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse, caput nivei fultum Pallantis et ora
 Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus 40
 Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis :
 Tene, inquit, miserando puer, cum læta veniret,
 Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas ?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti 45
 Discedens dederam : cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani
 Fors et vota facit, cumulatque altaria donis. 50
 Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore.

perculsis, et insonuit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum, et ejus faciem, et plagam mucronis Itali apertam in molli pectore, lacrymis erumpentibus sic loquitur: O deplorande juvenis, an fortuna, cum prospera accederet ad me, eripuit te mihi; ut non videres imperium nostrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? Non hæc dederam de te promissa patri tuo Evandro, cum ab eo abii; cum amplexus me abeuntem, dimitteret me in magnum imperium Etruscorum; et timens admoneret me, Latinos homines esse asperos, bellum esse mihi cum forti natione. Et nunc quidem ille, delusus spe admodum vana, forsam etiam concipit vota pro te, et onerat aras muneribus: dum nos tristes prosequimur inutili honore juvenem mortuum, et jam nullatenus subjectum

~~~~~

scribunt multi. *tusis* pr. Moret. *tollit* sec. Hamb. et Erf.—38. *immugiit* Mentel. pr. et sec. cum Exc. Burm.—39. *niveum* Goth. tert. *fultum* pr. Moret. et alter Hamb. *cultum* Leid. pro var. lect.—40. *lenique* Oudart. in *corpore* pr. Moret.—41. *sic fatur* duo Burm.—42. *cui l.* Hugen., male.—43. *f. tibi* Zulich. a m. pr. *ne r. venires* alter Hamb. a m. sec.—46. *dederim* a pr. m. Dorvill. *complexus* Vratisl.—47. *moveret* Parrhas.—48. *d. in prælia* Medic. a m. sec., quod se non-intelligere fatetur Heins. Scilicet putavit Apronianus dictum a poëta: *gentem duram in prælia*, ut virum in pugnam acrem pro, ad pugnam, dicimus. *ad prælia* Leid.—50. *Forset* esse posse Servius putabat: *Forsit* nonnulli ap. Pier., qui tamen cum Fabric. et Heins. ac Burm. satis firmat vulgatum *Fors et*. Erat quoque ap. Pier. in libb. *Sors et*, solenni errore.—51. *exanimem* edd. vett. aliquot et codd. apud Pier., inter quos Rom.—52. *comitamur* pr. Moret. *comitantur* duo Burm. cum Goth.

NOTE

39 *Fultum*] Sustentatum suppositis quibus regem petentibus Evander vestibus, tapetibus, &c. De *Ausoni-* Æneam miserat, Æn. viii. 475. 551.
 41 *italis*, Æn. vii. 54. 51 *Nil jam cœlestibus, &c.*] Vivi sub-

47 *Mitteret in imperium*] Ad Tuscos, diti sunt superis Diis, mortui inferis.

Infelix, nati funus crudele videbis!
 Hi nostri reditus, expectatique triumphi?
 Hæc mea magna fides? At non, Evandre, pudendis 55
 Vulneribus pulsum aspicias: nec sospite dirum
 Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
 Præsidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, et toto lectos ex agmine mittit 60
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersintque patris lacrymis; solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Haud segnes alii crates et molle feretrum
 Arbuteis texunt virgis et vimine querno, 65
 Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.

Diis ullis superis. O miser, spectabis mæstum funus filii. Hi sunt nostri reditus, et triumphis sperati; hæc magna mea confidentia! Tamen, o Evander, non videbis eum cæsum plagis indecoris: nec, filio turpiter salvo, optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, o Italia! et quantum tu, o Iule! Postquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri, et mittit mille viros electos ex universo exercitu, qui prosequantur pompam ultimam, et adisint luctui patris: quæ sunt solamina parva magni doloris, tamen debita infausto patri. Alii non tardi componunt crates et flexile feretrum, e ramis arbuteis et virgultis quercæ: et tegunt lectum illic collocatum umbraculo foliorum. Illic constituunt juvenem excel-

tert., incite. amore Oudart. ab ore a pr. m. pr. Moret.—53. *funus nati* Rufinian. de Schem. Lex. vulgus Parrhas.—54. *Hic Goth. pr. exoptati Rom.* cum Goth. sec. et Menag. pr.; vulgatum confirmat P. Burmann. Sec. Antholog. Lat. T. 1, p. 163.—55. *Hæc mora* pr. Moret. *pudendus Franc.*—56. *passum* idem Franc. et pr. Hamb. Wakefield tentabat *passum*. non Ven. *ne duo alii.* *durum* itidem duo cum Medic. Pierii. *diro* Exc. Burm.—57. *Obstabis Rom.* *funus nato* Goth. tert. *Heu multi.* Ei alii. *Et Rom.*—58. *et abest ed. pr.* Burni. *Iuli Rom.*—59. *Heu ubi alter Hamb. dicta deflevit Rom.*—60. *ex ordine* Rom. *mitti Goth. tert.*, quod placere potest.—61. *comitantur* aliquot Burmann.—65. *Arboreis Ven.*—66. *obumbrant* Oblong. Pierii et Leid. conf. iv Ge. 20.

NOTÆ

55 *Fides*] Qua confidebam victorem
 Pallanta reditutum.

Pudendis Vulneribus] A tergo illatis; quæ fugacem notent, tibi que mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Ausonia*, Italia, Æn. vii. 54.

64 *Crates et molle feretrum, &c.*] De

illo feretro, in modum cratis, Æn. vi. 218. in Notis.

65 *Arbuteis, &c.*] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, *arboisier*, Ecl. iii. 82. apta fuit cratibus, quare Ge. i. 166. 'Arbuteæ crates.' *Quernum vimen*: virgultum, sive ramusculus, e quercu.

Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt :
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi ;
 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit ; 70
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tunc geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
 Extulit Æneas : quas illi læta laborum
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, et tenui telas discreverat auro : 75
 Harum unam juveni supremum mœstus honorem
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu :
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.

sum in strato rustico: qualem constituerent florem, sive teneræ violæ, sive languentis hyacinthi, decerptum pollice puella; cui nondum splendor, nondum sua pulchritudo perierit; nec tamen terra parens jam nutrit, et sufficit ei vires. Tum Æneas exportat vestes duna, asperas auro et purpura, quas ipsa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens illo labore, et distinguerat textum auro subtili. Induit tristis unam illarum juveni, quasi ultimum ornamentum; et tegit capillos comburendos altera, quasi scelo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, et imperat spolia

~~~~~

—67. *Hinc j.* Ald. pr. et aliæ edd. in *stramine* passim vulgg., sed abest codd. Pier. et Heins., itaque sublatum ab Heinsio.—68. *virgineum* Goth. pr. *demissum* Gud. a m. pr. *decissum* Dorvill. a m. sec. *messum de pollice* Servius ad II Ge. 274. *poplite* Ven.—70. *nondum* Ven. *nec non* pr. Hamb. *sua fama* Hugen.—71. *Nec jam* Dorvill. et Goth. tert. *Jam non* Leid.—72. *Tum* Heins. e codd. pro *Tunc*. *Tum* alii scripti et edd. *ostroque auroque*. Non video, quid intersit. Sed vetustiorum codd. lectio recte servata est.—73. *læta bonorum* apud Rufiniam. de Schemat. Lex., quod ornari potest a novaturo: est, quæ abundabat hinc coplis et opibus.—74. *manibus quondam* aliquot Heins. et Burm.—75. *Texerat* et Ven.—76. *juvenis* Rom. *supremo m. honore* Parrhas., quod pro interpretatione esse potest. *supremus* sec. Menag.—77. *arsurasque*

NOTÆ

67 *Stramine*] Vulgo, *stramen* accipitur pro culmis et paleis et frondibus, quæ pecori substernuntur. De *viola*, Ecl. II. 47. De *hyacintho*, *glai-eul*, Ecl. III. 68.

69 *Languentis hyacinthi*] Sæpe Virgillus finalem syllabam natura sua brevem producit, sequente litera H. ut hic. Ut Æn. x. 126. 'Et Clarus et Hæmon.' Ibid. 720. 'linquens pro-

fugus hymenæos.' Ut Æn. VII. 398. 'Turnique canit hymenæos.' Ut Æn. IX. 418. 'dum trepidant, it hasta Tago.'

72 *Ostro*] *Purpura*, ex ostreo expressa, Ge. II. 506.

74 *Sidonia Dido*] Ex Phœnicia, Æn. I. 450.

76 *Laurentis pugnae*] Laurentino in littore commissæ. Æn. VII. 63.

Addit equos, et tela, quibus spoliaverat hostem. 80

Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris

Inferias, cæso sparsuros sanguine flammam;

Indutosque jubet truncos hostilibus armis

Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Ducitur infelix ævo confectus Acœtes, 85

Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;

Sternitur et toto projectus corpore terræ.

Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.

Post bellator equus, positus insignibus, Æthion

It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora. 90

Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus

portari longa serie. Addit equos et tela, quas eripuerat hosti. Alligauerat quoque manibus post dorsum eos, quos pater demissurus cæset ut inferias umbris filii, irigaturus rogem fuso sanguine; et imperat ipsos duces portare arbores vestitus armis hostium, et nomina hostium inscribi arboribus. Miser Acœtes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc cultum unguibus: et sternitur humi profusus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthion, equus bellicus, depositis ornamentis, incedit plorans, et rigat caput longis guttis. Alii portant hastam et cassidem Pallantis: nam victor Turnus possidet

comes Ven.—80. spoliaverit Dervill.—82. sparsurus aliquot Pier., inter quos Rom., tam Medic. Gnd. et alii Heins. (ne addam Goth. pr.) cum vetustioribus Macrobbi vi, 6. Sane sparsurus, quod inde ab Aldo in pr. editum, elegantius est: alterum tamen codicum auctoritate nititur; qua sane in his standum videtur, ubi queritur, quid poëta, non quid nobis arriserit. Prætulit quoque Wakef. sparsurus Montalb. et Franc. flammus alii, et utramque Erf. flammam Heins. e Rom. Gnd. Memag. pr. recepit; adde Goth. pr.; et recte consuluit assibes.—83. Inductosque Gnd. a m. pr.—84. Angi duo Burma. cum Rom.—85. Acœtes, Acœtes, etiam hic. Alates apud Macrob. iv, 8. cf. sup. ad v. 30.—87. prostratus alt. Voss. et pr. Hamb. defectus Oudart. projecto Gnd. sec.—88. Ducitur et Goth. sec. perfusus sec. Rottend. perfusus a m. sec. Bigot. cursus Hugon. cultus Zulich.—90. Ilacrimans Goth. sec.—91. gerunt

NOTE

81 *Umbris Inferias*] Octo iuvenes, in pugna captos; ut ad regem immolarentur, inferrenturque quasi dona tubulo, *Æn.* x. 519.

83 *Truncos*] Minera tropæa, quæ manibus præferrentur: supra 7.

88 *Currus*] Pugnabant enim sæpe viri principes in carris: ut *Nipheus*, *Æn.* x. 570. et paulo post, *Laagus*.

89 *Positis insignibus, Æthion*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis

equis ab Ovidio tribuitur, ab *æthæro* vel *ardeo*. *Insignia equi*, sunt *phalera*, *Æn.* v. 310. *monilia*, et *stragula picta*, *Æn.* vii. 277. 278. *Lacrymans*, more equis satie vulgari: ut in humana doloris affectum transire sæpe videntur.

91 *Cetera*] Ergo clypeum, ensam, sed præcipue balteum, abestlit Turnus, *Æn.* x. 496.

Victor habet. Tum moesta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.

Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto : 95

Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina, 100
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes :
Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant,

reliqua arma. Postea tristis turma sequitur, et Trojani, et ductores Etrusci, et Arcades conversis hastis. Postquam tota series prosequentium funus longe transiit, Æneas constitit, et adiecit hæc alte gemens : Eadem aspera sors belli nos appellat hinc ad altos fletus. Salve in perpetuum mihi, o Palla maxime, et vale in perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelsos, et referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe Latini regis, tecti ramis olivæ, et petentes hanc facultatem : ut redderet cadavera, quæ jacebant ferro strata per agros ; et permetteret ea

~~~~~

Sprot.—93. *Tyrrhenique omnes* Medic. et codd. Heins. omnes, trinis exceptis. Errorrem versus sequens peperit. Sed, si hoc non nisi in uno Mediceo primum est factum, quantum codicum agmen ex eo prodiisse credendum est ! Romanus contagio liber est : cum Goth. pr. et tert.—94. *comitum longe* Parrhas. *processerat* Rom. et ceteri Pier., cum vett. edd., omnes itidem Heins., uno Ven. excepto, et pro var. lect. Gud. Maluit tamen Heins. alterum, quod in Ald. sec. receptum, retinere tanquam magis proprium. cf. ad viii, 462 ; hoc et omnes Goth. præferunt : si modo iis aliqua esset auctoritas.—95. *que abest* Franc. *edidit* Medic. a m. sec. pr. Menag. alter Mentel. Franc. Parrhas. et Goth. sec., quique primo loco memorandus erat Rom., ut adeo hæc verior sit lectio.—96. *Nos aliter* Ven.—97. *Pallas* Rom. et Hugen. cf. ad x, 411. adde h. l. Pier.—99. *Cedebat muros* ed. pr. Burm. *gressusque* Oudart. et Dorvill. in *tecta* ed. pr. Burm. *ferebant* Gud.—100. *Jamque o. adveniunt* ex Erf., sic saltem del. ex. *de gente Latina* Bigot.—101. *precantes*

NOTE

92 *Phalanx*] Proprie agmen pedestre Macedonum, Æn. ii. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æn. i. 239. *Tyrrheni*, Æn. viii. 479. *Arcades*, Æn. viii. 51.

96 *Alias ad lacrymas*] Ad peragenda ceterorum sociorum funera.

97 *Salve. Vale*] *Novissima verba*: quibus a funere discedebant, Æn. vi. 227. in Notis.

99 *Gressumque in castra ferebat*] Ad urbem suam, opere subitario castro-

rum in morem extractam, Æn. vii. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimisso funere ad urbem redit.

100 *Urbe Latina*] Laurento, Latini regia, Æn. vii. 63.

101 *Velati ramis oleæ*] *Velati*, non capite, sed manibus ; quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tænils lanceis implicatos, supplices præferebant, Æn. vii. 237.

Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ ;
 Nullum cum victis certamen et æthere cassis ;
 Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis. 105
 Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia, et verbis hæc insuper addit :
 Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos ?
 Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis 110
 Oratis ? equidem et vivis concedere vellem.
 Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent ;
 Nec bellum cum gente gero ; rex nostra reliquit
 Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
 Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115

subire sepulcrum terræ : nullum esse bellum cum victis et privatis luce cælesti : ignosceret iis, quos olim appellaverat hospites et soceros. Illos orantes ea quæ non erant neganda Æneas clemens donat illa facultate, et præterea voce adjicit ista : O Latini, quæ res immerita vos immiscuit tanto bello, ut recusatis nos amicos ? an petitis pacem mortuis et interfectis casu prælii ? sane cuperem dare illam etiam viventibus. Nec venissem huc, nisi fata assignassent mihi hanc regionem et hanc sedem : nec facio bellum cum gente Latina. Rex vester abruptis jura nostri hospitii, et potius se commisit armis Turni. Justius fuisset Turnum exponere se huic

Parrhas. Ven. sec. Goth., et ita Serv. x, §1, ducta familia a Romano.—103. *tumulos* Mentel. alt., quod Heins. illustrat. Scilicet *subire, succedere*, dicimur et urbi et urbem ; igitur res unoquoque loco codicum auctoritate dijudicanda est. *succedere dextræ* Parrhas. a m. pr., perperam ex aliis locis.—104. *Nullum est* Goth. tert. *vinctis* Bigot. *acere* aliquot Pier. et Heins.—105. *soceris*, et pro var. lect. *sociis* Ven.—106. *aspernanda* Oudart.—107. *Persequitur* Zulich. *Præsequitur* Hugon.—109. *quid nos duo* Burm.—110. *Pacem me ex præstantioribus* Pier. et suis Heinsius, sublata interrogatione, pro vulgg. *Pacemne* ; quod jam inde ab Ald. sec. regnat. Voss. pr. *Pacem quam ex* ; et Franc. ex librarii stupore *M. s. parentis*.—111. *et abest* nonnullis ap. Ge. Fabric. *civis equidem* Oudart. *malem* Pseudodonatus et aliquot Pier.—112. *Non veni* Goth. tert. *ni* Probus lib. 1 apud Heins. et Goth. sec.—113. *de gente alter* Hamb., male ; non cum Latinis, sed cum rege Latino ait se bellum gerere. *relinquit* Franc.—114. *potius Turni* Goth. tert. *contulit* unus Burm. et in Gud. erasa vetus lectio.—115. *hinc* Ven. *Turno* vet. edd., sed jam commendatum video *Turnum* in ed. Ald. tert., idque firmant codd. omnium auctoritate Pier. et Heinsius, præter Montalb. *se ponere* Oudart. *Marti* Sprot. Bigot. et a m. sec. alter Hamb. Franc. cum Goth. tert. At Marti, pugnae,

NOTÆ

104 *Æthere cassis*] Cassus, privatus : non a *quassus*, ut nugatur Servius ; sed omnino a verbo *carro*.

105 *Socerisque vocatis*] Cum Latinus Æneam in socium, hospitem, et

generum accepit, Æn. vii. 263.

114 *Turni se credidit armis*] Non sponte tamen : sed cogente Amata uxore, Æn. vii. 616.

Si bellum finire manu, si pellere Teucros
 Apparat: his mecum decuit concurrere telis;
 Vixet, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite, et miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas. Olli obstupuerunt silentes; 120
 Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior semperque odiis et crimine Drances
 Infensus juveni Turno sic ore vicissim
 Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
 Vir Trojane, quibus caelo te laudibus æquem? 125
 Justitiæne prius mirer, belline laborum?
 Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
 Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
 Jungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnus.

*morti. Si statuit terminare bellum manu et eicere Trojanos, decuit eum pugnare
 mecum his armis: vixisset is nostrum, cui Deus aut virtus sua servasset vitam.
 Abito jam, et subiecit flammis miseriis civibus mortuis. Æneas locutus erat: illi
 taciti obstupuerunt, ac tenebant oculos et vultus inter se obversos. Tum senex
 Drances, semper infestus odiis et criminatione juveni Turno, sic deinde voce reponit
 verba: O vir Trojane, fama magne, major factis, quibus laudibus extollem te ad
 caelum? an prius admirabor te ob justitiam, an ob opera bellica? Nos autem memores
 beneficii reportabimus ista quæ dicis in urbem patriam: et sociabimus te regi La-
 tino, si aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat sibi alia fœdera. Immo delec-*

se objecerat sane Turnus. Servius agnoscit morti: ait esse *destruētis*, quasi
 jacentes ostendat.—117. *mecum decuit*: hoc ordine meliores Pierij et Heinaii.
 Vulgo: *decuit mecum*. *convertere vel contendere* cod. Kœler., *perperam*.—
 118. *Vixit* Goth. tert., *indocte*. *Vixet* pro *vixisset*. *et sua* Menag. pr.—120.
Illi Dorvill. Goth. tert. cum Rom. *Illi obstupuerunt* Pier. in omnibus fere in-
 venerat.—122. *sed crimine* Donat. ad Terent. Hec. v, 2, 13. *Drances odiis et*
crimine semper Goth. tert.—123. *Infestus* multæ edd. vet., sic et Gud. alter
 Menag. et duo Goth. *Infensus* Mentel. pr., et *Infensi* Medic. a m. pr. et
 Hugen.—126. *Justitiæne...labore* Rom. et alij Pier. cum Regio. *Justitiæne et*
laborum Priscian. xvii apud Pier. et Heins. *labores* Alcuin. in Grammat.
laborem nonnulli Heins. et Pier., horum alij etiam *Justitiam et laborem*. Voss.
Justitiam primum. Quæ omnia debentur grammaticorum incitæ græcismi:
θαυμάζειν τὴν τοῦ τυφλοῦ (χαῖρει, ἔρεκα) conf. Guell. *bellive* Parrhas.—127. *hoc* duo
 Burm. *grati* superscriptum lati Zulich.—129. *fœdere* Mentel. pr.—131. *sub-*

NOTÆ

118 *Vixet*] Syncope, pro *vixisset*.
 Sic Æn. iv. 682. *Extincti*, pro *ex-*
tinxiati, &c.

122 *Crimine*] Criminationibus, qui-
 bus Turnus semper onerabat, ex
 odio. Sic Æn. ii. 98. 'hinc semper
 Ulysses Criminibus terrere novis.'

126 *Justitiæne prius mirer*] More
 Græcorum: apud quos verba *admi-*
randi et similia nonnulla genitivo jun-
 guntur. Sic infra 280. 'memini læ-
 torve malorum.' Apud Horat. Od.
 i. ii. 9. 17. 'Desine mollium Tandem
 querelarum.'

Quin et fatales murorum attollere moles, 130
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
 Bis senos pepigere dies, et, pace sequestra,
 Per sylvas Teucri, mixtique impune Latini,
 Erravere jugis. Ferro sonat icta bipenni 135
 Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
 Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
 Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
 Evandrum Evandrique domos et moenia complet, 140
 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.

tabit etiam nos, erigere moles fatales murorum tuorum, et portare humeris saxa Trojanae urbis. Dixerat hæc, et omnes communi voce muassabant talia. Statuerunt inducias ad duodecim dies: et pace intermedia, Trojani et Latini confusi absque periculo vagati sunt per montes et sylvas. Fraxinus alta sonat securi utrimque acuta: erant pinus erectas ad astra: nec intermittunt secare cuneis quercus et cedros odoratas, nec vehere ornos plaustris stridentibus. Et jam fama, prænuntia tanti doloris, dispersa implet Evandrum, et Evandri ædem atque urbem; quæ fama prius narrabat per La-

vestari sec. Moret. Reg. subjectare Goth. pr., sed hoc aliud est: conf. Lucret. vi, 700, ubi montes cavernosi extollere flammæ saxaque subjectare dicuntur. Porro Trojana a m. sec. Medic. Montalb. Reg. et Dorvill., perperam; nt Trojanam urbem, Trojanos muros, sic saxa Trojana dixit. Tandem juvabat a m. pr. Gud. qu. Moret. et Franc., ut mox v. 168.—132. unaque Goth. pr. ore ferebant Goth. tert.—134. silvam Medic. Latinis Goth. pr.—135. icta Heins. e Rom. et aliquot suis reposuit. Valgg. duce Mediceo alta; tum acta aliquot Pier. Zulich. pro var. lect., male: cum mox sequatur: actas pinus.—136. evertuntque Goth. tert. et pr. Hamb. a m. sec. altas Dorvill. et Goth. tert. ictas pr. Moret. pinos Medic. pr. Voss. et al. vid. x, 280.—137. findere Gud. a m. sec. cedere Ven. quercum pr. Moret.—138. ornos Sprot.—139. colat Bigot. et Goth. tert.—140. domus Probus in Grammatica, et sic alter Hamb. Tum replet Rom. et reliqui Pier. Medic. a m. pr. et plerique Heins. cum binis Goth. Erf. et vett. edd. Firmat quoque Heinsius; reliquit tamen alterum, complet, quod legitur inde ab Ald. pr. quodque ipse præferam. Reposuit quoque nunc Wakef.—141. Quæ non ed. pr. Bur-

NOTE

133 *Pace sequestra]* Conciliatrice. *ferrum bipenne*, securis est, utrimque acuta: a *bina pinna*: est autem *pinna* fastigium quoddam; unde summities templorum vocatur *pinnaculum*.
 137 *Robora]* Robur, vel species est durissimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, Ge. i. 162. *Olen*s, Ecl. ii. 11.

135 *Ferro bipenni]* Bipennis, vel 138 *Ornos]* Fraxinos sylvestres.
Delph. et Var. Clas. Virg. 4 I

Arcades ad portas ruere, et de more vetusto
 Funereas rapuere faces. Lucet via longo
 Ordine flammaram, et late discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt 145
 Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
 Viderunt, moestam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere:
 Sed venit in medios. Feretro Pallanta reposito
 Procubuit super, atque hæret lacrymansque gemensque, 150
 Et via vix tandem voci laxata dolore est:
 Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti.

tium, Pallanta victorem esse. Arcades incipiunt concurrere ad portas urbis, et juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter splendet longa serie flammaram, et late dividit campos. Multitudo Trojanorum adversum veniens conjungit iis agmina sua dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum, sed currit in medios: feretro deposito, concidit super Pallanta, atque inhaeret flens et gemens: ac demum difficile via aperta est voci per dolorem: O Palla, non dederas hæc promissa patri tuo: sed

//////////

mann.—142. *Arcadas* Bigot. et apud Serv., sed vitiose. *Arcades* et sec. Moret. *ad portam* ed. pr. Burm. *at portis ruere* multi ap. Serv., non male: etsi eodem redit, seu turba portis ruat in campos, seu ad portas, ut exeat. —144. *discriminat* qu. Moret.—145. *jungunt* e Mediceo et aliis Heins. (adde Colot.) pro vulgari *jungit*, quod Rom. tuetur.—146. *accedere* pr. Hamb. pro var. lect. *tecto* vet. edd., sicque Goth. pr. *tectis* primum intulisse videtur Ald. pr., idque Rom. et Medic. cum aliis tuentur. *succedere* muris aliquot Pier., scil. ex interpretatione.—149. *Pallante* plerique Heins. et a m. pr. Medic., sicque omnes Goth. et Erf. Tumque esset vel: *super Pallante, feretro reposito*; vel: *super Pallante reposito in feretro*. *Pallanta* in Mediceo Aproiani emendatio est. conf. Jul. Sab. Sed forte fraudem fecit ignorata vocis *reposito* significatio h. l. pro deposito, posito simpliciter.—150. *Procubuit* perpetua lectio edd. inde ab Aldo e Medic. et aliis firmata ab Heins. *Procumbit* Rom., quod Pier. commendaverat, et Commelin. e Palat. intulerat, iterum revocatum a Burmanni operis et Pulmann. aut alia Elzev. *hærens* aliquot Heins. cum Goth. tert.—151. *Ut via* aliquando malebat Heins., sed et Maroni sic frequentatum. *noct tandem* Zulich. a m. pr. *vocis* Rom. et Medic. ac Gud., adeoque vetustissimi codd. Heinsius etiam argutus quid suspicatur: *Et viis*—*vocis laxata dolori est*. *Aberat est* Ven.—152. 153. Si vera hæc est lectio et interpunctio, quæ vulgo habetur: *Non hæc dederas promissa parenti, Cautius ut saxo velles*: invita ratione grammatica dictum est: *promittere ut. Ruseus* non male supplet: *sed fore ut*. Possit quoque aliquis supplere: *parenti*, cum ego te monerem, *ut velles*. Sed tum præstitisset statim scribere: *non hæc d. p. momenti, Cautius ut s. v.* Ineptit Servius: nil vident Cerda et ceteri. Unus Faber alterum jubet versum sejungere a superiori, et expli-

NOTÆ

147 *Incendunt*] Metaphora, pro *con-*
citant, Æn. IV. 360.

148 *Potis est*] Æn. III. 671. *Fero-*
trum, Æn. VI. 218.

Cautius ut sævo velles te credere Marti!
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset. 155
 Primitiæ juvenis miseræ! bellique propinqui
 Dura rudimenta! et nulli exaudita Deorum
 Vota precesque meæ! tuque, o sanctissima conjux,
 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes 160
 Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem,
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret!
 Nec vos arguerim, Teucris, nec fœdera, nec, quas

fore ut velles te committere duro Marti circumspicius. Non eram nescius, quantum valeret nova cupiditas gloriæ in bello, et jucundus ille honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices, et acerba experimenta belli vicini, et vota precesque meæ a nullo Deorum audite! et tu, o sanctissima uxor, felix per mortem tuam, nec superstes ad hunc luctum! contra ego vivendo excessi mea fata, ut pater restarem superstes filio. Si Rutuli obruissent me telis eo quod junxi societatem belli cum Trojanis, ipse libens amissem vilam; et hæc pompa receheret domum me, non Pallanta. Nec incusabo vos, o Trojani, nec fœdus, nec quas manus sociavimus per

care: utinam vero voluisses cautius te credere Marti! Ita velles pro voluisses. Præstaret saltem sic: Cautius at velles. In Servianis traditur: "Alii non parenti sed petenti legunt:" quod etsi ab indocto grammatico perperam exponitur, tamen omni difficultati occurrit, et merito ipsi Heinsio concinnius videbatur: petenti mihi, ut velles.—153. aut sævo Rom. te cr. bello Goth. tert.—154. Haud ignarus enim Hamb. pr., non illepide. nova gaudia cod. Thuan. ap. Macrob. iv, 6.—155. p. in certamine Ven. et qu. Moret. possit aliquot Burm. et Goth. pr.—157. Clara r. sec. Rottend. n. e. priorum sec. Hamb.—160. vici m. f. Menag. pr. vinci vel vinco Montalb. facta Zulich.—161. secutus pr. Menag.—162. Obruerent Rutuli: telis a. i. dedissem distinguunt aliquot codd. Heins. Obruerint Exc. Burm. Obruerunt Hugen. telis Rutuli Sprot. telis R. et Franc.—163. Pallante pr. Mentel. non P. dedisset Leid. et a m. sec. Zulich. cum Reg.—164. Non vos pr. Hamb. arguerem aliquot Pier.

NOTÆ

156 *Primitiæ*] Supra 16. *Belli propinqui*: vel inter finitimos et propinquos populos, ita ut ab eo abstinere non potuerim: vel imminentis, cujus mors Pallantis præludium est.

160 *Vici mea fata*] Superavi naturale ordinem, longiore vita. Fatum enim esse videtur, ut pater ante filium moriatur.

161 *Troum socia, &c.*] Si peccavi inita cum Trojanis armorum societate;

solus plecti a Rutulis debui, solus animam effundere. *Obruerent*] Supple *utinam*, aut *si*: ut Æn. vi. 31. 'Par-tem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.' *Volscorum*] Gens fuit Latinis et Rutulis contermina ab ori-ente, Æn. vii. 803. *Latium*, Æn. vii. 54. *Phryges*, Trojani, Æn. i. 385. *Tyrrheni duces*, Æn. x. 164. *Tropæu*, supra 7.

Junximus hospitio, dexteras: sors ista senectæ 165
 Debita erat nostræ. Quod si immatura manebat
 Mors natum: cæsis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla,
 Quam pius Æneas, et quam magni Phryges, et quam. 170
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
 Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis:
 Esset par ætas, et idem si robur ab annis,

hospitium: calamitas ista debita erat meæ senectuti. Tamen si morte immatura destinata erat filio: oportebat eum mori inducentem Trojanos in Latium, occisis prius multis millibus Volscorum. Ego vero, o Palla, non honorabo te alia pompa; quam pius Æneas, et quam illustres Trojani, et quam ductores Tusci, et omnis exercitus Tuscorum. Illi portant magna trophæa, ex iis, quos tua manus demisit morti. Tu etiam, o Turne, stares jam grandis truncus vestitus armis: si par fuisset ætas,

~~~~~

et a m. pr. Gud. *arguero* Goth. sec.—165. *dextræ* Gud. a m. pr. *fors* Zulich, *illa* edd. ap. Pier.—166. *matura* Franc. et Goth. tert.—168. in *Latia* duo Burm. *juvaret* Rom., tum Medic. Gud. a m. sec. et Ven. cum Goth. tert. Ita sensus esset hic: Quodsi—juvaret saltem hoc, si non ante cecidisset filius meus, quam Teucris in Latium ductis, eorum rebus ac sedibus firmatis. Nunc juvabit est pro juvet, juvato, pro solatio esto.—169. *dignem* te alios legere narrat Servius, per archaismum: *dignor* Sprot.—170. *Phryges* græce extulit poëta, *Φρύγες*: alias ultima corripere non posset. *et quod* sec. Menag.—171. *Tyrrhenumque* omnes vett. edd., quod quidem constat; grammatica sane ratione id postulante, sed cum versus vitio; hinc *Teucrum* Musonius conjiciebat, *Turnumque* Ven. Sed codd. fere omnes *que* excludere testantur Pier. et Heins., et primum sublatum *que* video in Commelin. Pro inasitio habeo totum hoc: *et quam T. d....omnis*.—172. *ferant* Rom. et alii Pier. ed. pr. Burm. Gud. et aliquot alii Heinsli, quod ei non damnandum videtur: etsi sententiam non explicat. Hunc versum Ortuinum confodisse, narrat Burm., et spurium haberi atque a codd. nonnullis abesse Taubmannus tradit. A Pierio tamen et Heinsio nil monitum. In margine autem ed. Ven. 1544 legitur: Versum hunc non habet codex vetustus. Neque sane Virgiliannus esse videtur, saltem non satis elaboratus; etsi eo carere sententia vix potest.—173. in *arvis* malit Heins., quia statim v. 175 *armis* recurrit. Non assentiar: nam *trunci* in *armis* docte sunt *trunci hostilibus armis induti*: ut v. 83; h. e. tropæa.—174. Est vir doctus, qui hunc versum expunctum esse malit, ut sit sententia: *cum istis tropæis etiam tuum tropæum, o Turne, hic jamdudum astare deberet*; ut sit tacita exprobratio Trojanorum, qui vindictam de Turno nondum sumserant. Bona sententia; nisi poëtæ alia placuisset. *idem sit* ed. Ald. et Junt., quod corrigit Pierius et Nauger. Ald. tert. *robor* Mentel. pr. et codd. Pier. *ab armis* Franc. et Zulich. a m. pr. in *annis* Montalb. Dorvill. et Exc.

NOTÆ

174 *Esset par ætas*] Aut mihi, aut fuit, quam ut te vinceret.
 nato: sed ego senior sum, natus junior

Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis? 175
 Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
 Quod vitam moror invisam, Pallante peremto,
 Dextera causa tua est; Turnum natoque patrique
 Quam debere vides. Meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro; 180
 Nec fas; sed nato Manes perferre sub imos.
 Aurora interea miseris mortalibus almam

et vis æqualis ab ætate. Sed miser, cur cohibeo Teucros a pugna? abite, et memores reportate regi vestro hæc mea dicta: O Ænea, si sustineo adhuc vitam odiosam occiso Pallante; dextera tua causa est, cur id faciam: dextera, quæ, ut intelligis, debet Turnum et filio Pallanti, et mihi patri, qui ambo id meriti sumus: unicus hic modus solandi me restat tibi et fortunæ. Non cupio gaudia vitæ, nec licitum est: sed cupio ferre hæc gaudia filio ad profundos Inferos. Interim Aurora red-

~~~~~

Burm. cum Goth. sec. in armis Goth. tert.—175. quod Leid. qui uterque Hamb. a pr. m. cur ed. Mediol. quo conj. Heinians. arvis Rom. Idem vir doctus malit Teucros quid demoror ultra. Ut III, 480 quid ultra Provehor. Ita variatur oratio; non vitium tollitur, quod nullum inest. Nam demoror armis est, ab armis; moram facio, ne arma capiant et in Turnum excurrant.—176. Audite Rom. regi memores Leid.—177. Quod visam Parrhas. invitam Montalb. a m. pr.—178. gnatoque defendit Pier., non, nato.—179. Quem sec. Moret. Quod alter Menag.—179. 180. Ut nunc interpungitur, paulo impeditior est sententia et subtilioris acuminis, præclara tamen: vid. Not. Servius, qui interpunctionem hanc agnoscit, sic explicat: "Nihil est aliud, quod possit vel virtus tua vel fortuna præstare (nam his rebus victoria contingit), nisi ut, occiso Turno, et vindicæ filium, et patrem consoleris orbatum." Bona sententia, sed, quomodo verbis poetæ efficeretur, docere oblitus est. Ab hoc profecta interpunctio vett. edd. obsidet. Sed multi codd. Heins. sic interpungunt: *Quam debere vides meritis: Vacat hic*—ut meritis sit, natoque patrique, qui de te meriti sunt. Quod Heinsio quoque iudice præstat; sicque etiam expeditiora sunt illa: *Vacat hic tibi solus Fortunæque locus.* Hoc uno et tu et fortuna conferre aliquid in me potestis. Proclivior itaque et ipse olim eram in hanc interpunctionem; sicque eandem secutus est Bruckius. Nunc sentire mihi videor, graviores magisque epicam esse sententiam ex altera, si sic exponas, ut in Nota feci. Tum *vacat his* Ortuinus malebat ap. Burmannum, et id Ge. Fabricius amplectebatur. *solum* Sprot.—181. Dura versus oratio, perferre pro perferre nuntium, et quidem de Turno interemto: nam hoc nuntiaturus est senex brevi ipse subiturus loca infera. Itaque suspicor in Maronis apographo hic versum aut defuisse aut excidisse inchoatum. Supplent alii gaudia sumtæ ab hoste vindictæ. Quis hoc ferat, cum *citæ gaudia* præcesserint? Servius et ipse substituisse videtur *nuntium*. Saltem hoc vel hæc interponi post nato: *sed nato hoc Manes perferre sub imos*, sc. quæro, et sic sententia expleri poterat: *hoc, Æneam ultum esse Turnum.* Et nunc dubito, an non legerit sic Julius Sabinus: "*hoc significat, causam esse, quod patietur vitam, ut apud Manes Pallas videat cæsum Turnum.*" Bona sententia! sed verba expedita volebam; ea autem expeditis admissio *hoc*.—183. *alma* Gud.

NOTÆ

182 *Aurora*] Dies altera post pugnam. De *Aurora*, Ge. I. 249. Æn. VI. 535.

Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarcho
 Constituere pyras. Huc corpora quisque suorum 185
 More tulere patrum; subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine coelum.
 Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
 Decurrere rogos; ter mœstum funeris ignem
 Lustravere in equis; ululatusque ore dedere. 190
 Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma.
 It coelo clamorque virum clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
 Conjiciunt igni; galeas, ensesque decoros,
 Frœnaque, ferventesque rotas; pars munera nota, 195
 Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
 Multa boum circa mactantur corpora Morti;

diderat miseris hominibus beneficium lumen, reducens opera et labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon exererunt rogos in sinuoso littore: unusquisque juxta morem majorum tulit illuc cadavera suorum: et suppositis nigris flammis, sublime cœlum tegitur fumo in similitudinem noctis. Ter induti rutilis flammis pedites ambulaverunt circa rogos: ter in equis circueverunt tristem flammam funeris, et emiserunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum et sonitus buccinarum tollitur ad cœlum. Deinde alii mittunt in ignem spolia ablata Latinis interfectis, et cassides, et pulchros gladios, et frœna, et celeres rotas: pars, dona nota mortuis, scuta ipsorum, et jacula non fausta. Plurima corpora boum circum immolantur Morti: jugulant in ignem, et actuos porcos, et pecudes direptas

a m. pr. et Oudart. *armis* Goth. tert.—183. *Extulerat.* Apud Servium Asinii Pollionis acumen super hac voce h. l. profertur, quod, cum tot aliis ex priscis illis Commentariis servatis, facit, ut desiderium eorum facile ferri possit. Quis enim *extulerat* propterea commode positum patet de *Aurora*, quoniam de sepulturis hoc die agetur, in quibus proprie *efferre* dicitur de funeribus? —184. *in deest* sec. Hamb.—186. *que* a pr. m. aberat pr. Hamb.—187. *in tenebris* Zulich. a sec. m. Bigot. et Goth. tert. Burmannus malebat: *atras Conditur in tenebras*; sed vid. Not. *interea* Goth. pr. In sec. hic et sequens vs. exciderat.—188. *cuncti* Rom. et Parrhas.—189. *Discurrere* Exc. Burmann., *perperam*.—190. *que* deest binis Burm. ora iidem et quatuor alii.—192. *clamor cœloque* Goth. tert.—193. *Hic alii* Medic. et multi alii cum binis Goth. et Rom. *derepta* egregie Heins. e Medic. et al. pro vulg. *direpta*.—194. *Versum* Macrobian. vi, 6 laudat et igni, pro in ignem, inter figuras Maronis refert.—195. *pars* m. vota Franc.—197. *circum* pr. Hamb. *mactabant* Ven. *Marti*

NOTÆ

186 *Pyras*] Rogos, busta, ligneas ad equites: ut sic totus exercitus strues comburendis cadaveribus, Æn. officio funebri erga socios fungeretur. 17. 404. De ritibus pompæ funebreis, De *lustratione*, pro *circuitione*, Æn. i. Æn. vi. 215. et sequentibus. 612.

189 *Decurrere... lustravere in equis*] 195 *Ferventesque rotas*] Rotas eurrum hostilium, unde solebant prin-

Setigerosque sues raptasque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes. Tum littore toto
Ardentes spectant socios, semiustaque servant 200
Busta; neque avelli possunt; nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, et corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim 205
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;
Cetera, confusæque ingentem cædis acervum
Nec numero nec honore, cremant; tunc undique vasti
Certatim crebris collucēt ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210
Moerentes altum cinerem et confusa ruebant

ex omnibus campis: deinde per totum littus aspiciunt socios qui cremantur: observant rogos semustos: neque possunt inde abstrahi, quousque nox frigida mutavit cœlum distinctum astris micantibus. Nec aliter infelices Latini crexerunt quoque rogos innumeros in alia parte: et partim condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, et remittunt in urbem. Comburent reliqua, et immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undequaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat e cœlo frigidam noctem: dolentes evertabant altum cinerem et

Ven.—199. *flammas* Parrhas.—200. *socios spectant* pr. Moret. *semiusta* Goth. tert. etiam hic cum Rom.—201. *neque* Heins. e libb. pro *nec*, quod Rom. tnetur.—202. *stellis ardentibus* omnes codd. Heins. præter Montalb., et pro div. lect. tert. Moret.; item Goth. sec. et tert., qui *fulgentibus* exhibent. Pierius nil monet: nec videtur is aliter scriptum in libb. invenisse quam *ardentibus*: sic etiam omnes vett. edd., quantum video: nec alterum prius occurrit quam in ed. Ald. tert. Hoc Heins. retinuit, *fulgentibus*, ut poëta variet versum, qui idem repetitur a poëta sup. iv, 482. ubi v. Not. cf. vi, 798. *haptum* codd. Pier.—203. *diversi* Hugen. in deest Franc. et Goth. tert.—208. *terre fodiunt* Gud. *infodiunt terræ* sec. Rottend. *adecta*que Ven. et Parrhas. *passim* sec. Moret. et pro var. lect. tert. Rottend. *raptim* Erf. Tum Menag. pr. hunc versum non habet; nec Goth. tert., at sequenti eum postponunt Leid. Zullich. et Goth. sec.—207. *stragis* Rom., perpetua varietate; cf. inf. 384. sup. vi, 504.—208. *neque honore* Reg. nunc Ven.—209. *ignibus atris* Parrhas.—210. *cælo gelidam* Dorvill. *dimoverat* Zullich. a m. pr.—211. *et*

NOTE

cipes viri pugnare. *Fercentes*: quæ solebant cursu incallescere: Horat. Od. l. i. l. 4. 'metaque fervidis Evitata rotis.'

202 *Cœlum stellis aptum*] Commutatio, pro, cui *aptæ* et *connexæ* sunt *stellæ*. Æn. iv, 482.

206 *Urbique remittunt*] Non uni omnia corpora; sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi* et *comburendi* cadaveris, Æn. v. 48.

211 *Ruebant Ossa focis*] Quomodo ossa hominum, a busti reliquiis secernerentur, Æn. vi. 227. Quomodo post

Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
 Jam vero in tectis, prædivitis urbe Latini,
 Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
 Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum 215
 Pectora moerentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum Turnique hymenæos:
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
 Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari 220
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno; et magnum reginæ nomen obumbrat;
 Multa virum meritis sustentat fama tropæis.

ossa permista in rogis, et tegebant ea tepido acervo terræ. Jam vero præcipuus tumultus et pars doloris longe maxima erat per domos, in urbe Latini opulenti. Illæ matres, et nurus infaustæ, illic dilecta pectora sororum dolentium et pueri orbatu patribus, detestantur funestum bellum, et nuptias Turni: volunt ut ipse armis, ipse gladio dirimat rem; si quidem petit sibi imperium Italia et præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: et testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, et magna auctoritas reginæ protegit eum: multa fama tuetur virum partis tropæis. Inter has

~~~~~

abest Parrhas.—212. *trepidoque* Goth. *trepidumque* Mentel. pr. a m. pr.—213. Impeditus locus: unde mendo laborare versum monuit Markland. ad Stat. Sylv. v præf. Et sane in tectis....urbe Latini scabra videtur esse oratio: cui variis modis poterat occurri. Ipse Burm. conj. in tristi p. vel in tectis et divitiis. Deest in Erf. et tectis Franc. Potest tamen locus aliquanto juvari distinctione et interpretatione opportuniore. Transit ab agris ad luctum in urbe: dicendum erat in tectis h. domibus urbis; hoc sic extulit: in tectis, p. urbe Latini, P.—214. *Præcipuus* Franc. *longi* Heins. bene tuitus est, ut elegantius, ex Rom. Medic. Gud. et aliquot aliis. Vulgg. *longe*, quod Servius defendit, indocte.—217. *Durum* aliquot Burm. cum tert. Goth. *execratur* Rom.—218. *armis*...ferro ad otiosam orationem refert et acute conjicit animis Jac. Bryant; ut sæpe animis ap. nostrum, ut VIII, 256. XI, 438. Recepit quoque hoc Wakef. Jungi quoque animis et armis, ut XII, 788. XI, 291. *discernere* Goth. tert.—220. *An gravat* Franc. *Ingravat* et vett. edd. et Gud.; primum video hæc in ed. tert. Ald. hic Montalb. sævos Rom. sævis Bigot. solus ed. pr. Burm.—221. *solumque* duci alicubi legitur ap. Pier. soli Ven. cf. inf. 434. in certamine aliquot Pier.—222. *variis* Goth. tert. *certamina* alter Hamb.—223. Aut et tolli præstabat, aut altero versu insereri: multa virum

NOTÆ

cremationem tumularentur, Æn. v. Æn. II. 501. De hymenæis, G. III. 60.
 48. *Ruo*, active, Æn. I. 39.

215 *Nurus*] *Nurus*, proprie uxor filii, bru: sumitur vulgo pro juniore qualibet fœmina, conjugio copulata,

223 *Reginæ nomen*] *Amata*, quæ favebat Turno, sororis filio, Æn. VII. 357. De *tropæis*, supra 7.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu, 225
 Ecce, super mœsti magna Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt; nihil omnibus actum
 Tantorum impensis operum; nil dona, neque aurum,
 Nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam. 230
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
 Fatalem Æneam manifesto numine ferri,
 Admonet ira Deum, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

disensiones medio tumultu ardente, ecce præterea tristes legati referunt respondere magna urbe Diomedis: aiunt nihil perfectum esse omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia querenda esse Latinis, aut pacem petendam a rege Trojano. Ipse rex Latinus concidit ex magnitudine doloris. Furor Deorum, et sepulcra recentia ante oculos, ostendunt Æneam fatalem iuvare evidenti auxilio Deorum. Itaque congregat in excelsam regium magnum concilium et præcipuos suorum acceritos jussu suo. Illi congregantur, et plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, et grandior ætate, et præci-

~~~~~

et meritis.—225. in inseri jussit Pier. et inseruit Heins. codicum auctoritate: adde edd. vett. aliquot, ut Norimb. ed. pr. Burm., ubi una voce *inflagrante*. Abest is in solo Hamb. pr. et Goth. pr., in nonnullis erasum. *magno fl.* Parrhas.—226. Legitur et *magni*, inquit Servius, et sic Oblongus Pierii, et alii apud Heinsium cum ed. Ald. tert. *Magni Diomedis* bene dici nemo dubitet: sicque hoc ipsum sup. viii, 9 occurrit. Sed excluditur ea lectio eo, quod præcedit, *mœsti*: ne sit, *mœsti magni*. In Goth. tert. *magna mœsti*.—227. *mandata f.* Zulich. a m. sec.—228. *neque a.* ab Heinsio est: pro vulg. *nec*.—229. Nil m. v. Parrhas. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.—230. a rege Rom. Parrhas. Dorvill. *pacem—petendum* agnoscunt Grammatici Servius, Donatus ad Terent., Rufinian. de Schem. Lex. p. 256 et al., ex codd. nulli præter Moret. pr. Voss. pr. Menag. pr. Leid. et Goth. pr. Cum itaque codicum auctoritas desit, facile quis a grammatico acumine hoc profectum odoretur. Molesta quoque oratio, cum præcesserit: *arma querenda*, non *querendum*. Itaque Burm. iterum expulit illatum ab Heinsio *petendum*. Potest tamen poëta variare voluisse orationem. Ita sensisse videtur præstantiss. Ruhnken. ad Rufinian. l. i. et repetiit hoc Wakef.—233. *Admonet* Medic. a m. pr.—234. *consilium* Reg. et Dorvill., quod præferendum censet van Hoven Campens. Fasc. iii, p. 226. in *consilium* Goth. tert.—235. *inter l.* aliquot Burm. *intra mœnia* Rom. cum Goth. sec.—236. *Illico* aliquot apud Burm., ant potius *illi covenere*. Porro *ruuntque* Colot. Medic. Voss. pr. et Ven., adde Goth. sec. et tert., quod et ipsum bene dici nemo dubitet: et exemplis probavit Heinsius; verum nec minus *fluere* elegans et solenne est de magna turba, uti Græc. *ῥέω, ῥίππειν*; et permutatio utriusque vocis frequens. Scilicet quod causam decidere poterat, hoc erat: quod *plenis* viis adjectum satis arguit, poëtam de

NOTÆ

226 *Diomedis ab urbe*] Arpis, infra 243.

Tecta viis. Sedet in mediis et maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, et responsa reposcit 240
 Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens ita farier inquit:
 Vidimus, o cives, Diomede Argivæque castra;

prius regno, sed et inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reversos ex urbe Ætolica, dicere quamnam reportent, et querit singula responsa suo ordine. Tunc indictum est linguis silentium; et Venulus obediens imperio incipit ita loqui:

copia cogitasse, adeoque *fluunt* verius est. *ruitque* ed. pr. Burm.—237. *rex maximus* vett. edd. aliquot et Ald. pr. et sec. et codd., sed potiores omnes cum Ald. tert. *et m.*, sicque emendarunt Pier. Ge. Fabric. Heins.—238. *primus* Mentel. pr. *et læta* ed. pr. Burmann.—239. *hinc* Zulich.—240. *Quid r.* Exc. Burm. *referunt* pr. Hamb. *referent* alter.—242. *inquit* ed. pr. Burm. cf. sup. ad ix, 423, et vid. Guell. ad h. l.—243. *Diomedem* edd. vett. *piemæ-*

NOTE

238 *Primus sceptris*] Reges enim erant plerique ex iis qui Turni auxilio venerant, Æn. vii. 647.

239 *Ætola ex urbe*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox 243.

242 *Venulus*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æn. viii. 9.

243 *Diomede*] Filius fuit Tydei, nepos Cenei: paterno quidem et avito jure, Ætolix rex: sed cum pater Tydeus Agrii patris invidia regno pulsus esset, et Argos Peloponnesi urbem ad regem Adrastum confugisset; ibi Diomedes ex Deiphyle, Adrasti filia, natus est. Is Adrasto mortuo maximam et quasi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum suum, item ab Agrii filiis pulsum, in Ætoliam restituit: Argivorum et vicinarum urbium dux ad Trojam profectus est, ex Homero, Il. ii. 563. Ibi maxima quæque post Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rhesum Thracix regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, 'qua concidit Ilia tellus.' Vene-

rem et Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex insidiis cum ægre elapsus esset, neque vero posset in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus a Dauno rege, et parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue Argos Hippium, id est *equestre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta est primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe a *Siponto* urbe, et radicibus promontorii *Gargani*, *Monte di S. Angelo*, quod in mare Adriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur a Strabone l. vi. Prima est, eum in Diomedis insulis, huic littori vicinis, subito evanuisse: ejusque socios, dolore mortis illius esse mutatos in aves, infra 272. Secunda est, ipsum in patriam

Atque iter emensi casus superavimus omnes;
 Contingimusque manum, qua concidit Iliæ tellus. 245
 Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
 Postquam introgressi, et coram data copia fandi;
 Munera præferimus, nomen patriamque docemus;
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos. 250
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros 255

O ciues, vidimus Diomedem et castra Græca, et perfecto itinere exasimus omnia pericula, et tetigimus manum, qua regnum Trojanum periit. Ille victor extruebat in campis Gargani Iapygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Postquam ingressi sumus, et facultas concessa est alloquendi præsentem; offerimus dona, promittimus nomen et patriam: qui indixerint nobis bellum, quæ causa nos adduxerit in urbem Arpos. Ille sic tranquilla voce respondit iis quæ audierat: O felices populi, imperium Saturni, Ausonii veteres: quæ vobis turbat tranquillos, et impellit moerere bella inueta? Quotquot vastavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ

que et Ald. sec. cum tert. et cett. et pars codd., at Medic. cum aliis *Diomedem*, quod metrum corrumpit. *Diomedes*, quod Ald. pr. habet, et jam ant. edd., ut Ven. 1486, in plerisque suis extare vidit Pier. (inter quos tamen Romanus non fuit, in quo *Diomedes* est), sicque Mentel. pr. et Rottend. sec. cum Servio et Macrob. v, 17, ut sit Græca forma: *Διομήδης, Διομήδης*. Retraxit hoc Heinsius, idemque opinabatur aliquando scriptum fuisse: *Diomedei* vel *Diomedis*, quod merito deseruit. In tert. Rottend. et Sprot. *Diomedæ*; ut apud Solin. c. 2 sub f.—246. *Argiripam, Agrippam, Agripam, Egripam*, aberrat. Illud notabilius, quod poëta mediam corripuit, cum perpetuum sit *Argyrippa*: ut apud Lycophr. v. 692 *Ἀργυρῖππας*. At *Ἀργυρῖππος* apud Strabonem (lib. vi, p. 434 B) agnoscit Stephanus Byz. h. v. Virgilium sequitur Silius XIII, 30.—247. *Gargani* aliquot apud Burm. *Garganis* Franc. *Gorgonii* indocte Goth. tert. *Iapidis* idem. *arvis* ex parte codd. Pier. et snorum reposuit Heinsius. Tuetur tamen *agris* Medicus cum al.—248. *P. congressi* Rom. *data* *corum* Goth. tert.—249. *docentes* Exc. Burmann.—250. *Quid* Gud. a m. pr. *attulerint* Goth. tert. *attraxerat* idem, ex *attraxerat*, quod in Medic. et Mentel. pr. *attraxerit* Ven.—251. *Auditis?* duo Leid. *Auditis* Sprot. *ille* *his* Oudart. et tert. Moret. *edidit* Medic. Franc. Goth. sec.—254. *accessere* alter Hamb., forte pro *arcessere*, ut x, 11.—255. *f. popularimus* a. Rom. *vasta-*

NOTÆ

revocatum, in ea diem obiisse. Tertia est, subacta illa Maris Adriatici ora adusque Venetos, apud illos mortuum et divinis honoribus affectum esse. De *Iapyge*, qui nomen dedit

Iapygiæ, sive *Apuliæ*, Æn. VIII. 710. 252 *Saturnia regna*, &c.] De *Saturni fuga in Italiam*, Æn. VIII. 319. De *Ausoniis*, antiquis Italiæ incolis, ibid. 328. Æn. VII. 54.

(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
 Supplicia et scelerum pœnas expendimus omnes,
 Vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervæ
 Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphereus. 260
 Militia ex illa diversum ad littus adacti,
 Atrides Protei Menelaus adusque columnas

tolerata sunt pugnando ad sublimes muros, et quot ille Simois sepeliverit viros). Iuvimus per orbem immania supplicia, et omnes pœnas criminum, turba deploranda ipsi etiam Priamo. Novit ista funestum sidus Palladis, et scopuli Eubææ, et mons vindex Caphareus. Post illam Trojæ expeditionem pulsi ad diversam littoræ, Menelaus filius Atrei circa columnas Protei exulat. Ulysses adiit Cyclopes Ætneos. An

vimus pr. Menag.—256. Mitto quæ Dorvill. Omitto muris Goth. tert. exacta ed. Ven. Burm.—257. premat Heins. cum melioribus omnibus; vulgo: premit. —258. sceleris... omnis alii, apud Servium. Codices non variant.—259. m. domus: Bigot. et Parrhas. Stat tr. Exc. Burmann.—260. Caphereus e Medic. et aliis Heins. recepit: vulgo Cephareus. Eadem varietas et alibi. Sed Græcis est Καμπεύς. v. Etymolog. in h. v.—261. abacti plerique codd. et vetted., idque tuetur Pier. abactis Parrhas. At adacti, quod inde ab Ald. pr. editum, Medic. cum aliis nonnullis, unde retraxit Heins., cum in vulgg. edd. venisset abacti ex ed. Commelin. Omisso ad Mentel. pr. diversum littus

NOTE

257 *Simois*] Fluvius Troadis, *Æn.* i. 104.

259 *Triste Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per se procellosum sit, vim adhuc perniciosiorem ex ira Minervæ dici potest accepisse ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus c. 20. de Caphareo: 'Ubi post Illi excidium Argivam classem, vel Minervæ ira, vel, quod certior prodit memoria, sidus Arcturi, gravibus affecit cladibus.' De *Arcturo*, *Æn.* i. 748. Ge. i. 68. Explicari tamen potest *sidus* de ipsa tempestate, quam excitavit Minerva: nam sic videtur vocem illam accepisse Virgilius, Ge. i. 311. 'Quid tempestates autumni et sidera dicam?' et *Æn.* xii. 461. 'ad terras abrupto sidere nimbus It mare per medium.' De *Minerva*, *Æn.* ii. 31. De *Ajace ab ea intercepto* ad Caphareum, Eubææ insulæ scopulum, *Æn.* i. 44. 49. De *Eubææ*

Græciæ insula, *Negrepont*, *Æn.* vi. 2.

262 *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo *Æn.* ii. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempestate jactatus est circa *Ægypti* littora, antequam in patriam rediret; et divertit apud *Proteum* regem *Ægypti*, de quo Ge. iv. 388. Ita fere Homerus *Odys.* iv. 82. 385. &c.

Columnas] *Limites, terminos* *Ægypti*. Quippe Strabo l. iii. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum disserens, ait id nomen inde ortum esse, quod viri illustres, ut finem imperii aut expeditionis suæ nota aliqua consignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus imposuerint: quæ nomina, destructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipsi remanserunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum

Exulat; Ætnæos vidit Cyclopos Ulixes.
 Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
 Idomenei? Libycone habitantes littore Locros? 265
 Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis infandæ prima intra limina dextra
 Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter.

memorabo regnum Pyrrhi, et domum Idomeni subversam? aut Locros degentes littore Libyco? Ipse rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, perit in primo aditu domus, manu sceleratæ uxoris: post Asiam subactam adulter insidiatus est ei.

adacti, quod ornat Heinsius.—263. *Exulat* Medic. a m. pr. et Gud.—265, *Libycone* ex omnibus Pier. et potioribus suis Heins. pro, *Libycove*. Tum et *Libycone* Dorvill. et *Libyco hab.* Goth. tert. *Libycove* Goth. pr.—267. *Conjugis* (*infandum*) Macro. iv. 4. Exempla nemo facile desideret: sed dabit plena manu Burmann. ad Antholog. Lat. p. 196, sicque placebat legere Ge. Fabricio: qui tamen mox vidit, expressum esse Homericum: *οὐλομένης ἀλδχου*. inter *him*. aliquot Heinsii, qui id receperat, iterum ejectum tacite a Burmanno. *limina* Zulich. cum Goth. tert., non adeo male.—268. *Procubuit*: d. vett.

NOTE

ad Syrtes Africæ, columna Ionica in isthmo Corinthiaco, turris Pelori et turris Rhëgina in freto Siculo, aræ Bacchi et Alexandri in India. Igitur *columna Protei*, pars erit illa littoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui sic describitur a Strabone l. xviii. 'Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ δὲ πύργος δὲ φάρος, &c. 'Ad dextram est Pharus insula et turris: ad sinistram vero cautes et promontorium Lochias.' Et vero testatur Homerus, Menelam ad Pharum insulam primo excensionem fecisse, Odyss. iv. 355.

263 *Ætnæos*] Ulysses in Siciliam apud Cyclopos appulsus est, ubi mons Ætna, ut fuse narrat Achæmenides Æn. iii. 613.

264 *Regna Neoptolemi*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreste Agamemnonis filio occisus est, ob amorem Hermiones, Æn. iii. 328, &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æn. ii. 263.

Penates Idomeni] Cretensis regis, qui a suis pulsus est ob occisum filium, Æn. iii. 122. *Penates*, Dii sunt domestici, Æn. ii. 717.

265 *Libyco littore Locros*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnassum montem, Æn. iii. 399. Horum aliqui, post bellum Trojanum consederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus: alii in Africa, circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio est, ad Mare Mediterraneum, et orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero testatur Domitius Afer, in regione Africæ plane opposita, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266 *Mycenæus*, &c.] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmnestræ uxoris et Egisthi adulteri insidiis occisus, Æn. iii. 54. De *Mycenis*, urbe Peloponnesi, Æn. i. 288. De *Achivis*, Græcis, Æn. i. 492.

268 *Devictam Asiam subsedit adulter*.] *Subsido*, est clam sedeo in insidiis. Unde Valerius Max. l. vii. c. 2. vocat 'subsessorem alieni matrimonii,' adulterum, qui alienæ conjugis pudicitie insidiatur. Itaque sensus est, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paradis adulterium Trojam everte-

Invidisse Deos, patriis ut redditus aris
 Conjugium optatum et pulchram Calydonæ viderem! 270
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur,
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,

An memorabo Deos obtulisse mihi, quominus resectus in patriam regionem viderem dilectam conjugem et speciosam Calydonæ? Nunc quoque monstra terribilia aspectu insectantur me: et socii amissi evolarunt alis in ætherem, et volucres errant

edd. Macrobii iv Sat. 3. *devictam Asiam subedit* præclare Menag. alter et a m. pr. Medic. et Gud.; nam ab altera manu *possedit* interpolatum est, uti etiam Rom. *devictam Asiam possedit*, habebat. Sed *devictam Asiam subedit* etiam Arusianus Messius agnoscit: et *subsidiere* de insidiis elegans vocabulum: vid. Not. Itaque Jo. Frid. Gronovii iudicio Obs. 1, 17 Heinsius recepit pro vulgari: *devicta Asia*, quod Servius male præferebat. In Leid. erat *devicta Asiamque obsedit*, in Menag. pr. *devicta Asiaque obsedit*, ed. Ven. Burm. *devicta Asia permansit*, Exc. Burm. *dev. Asia sub fedus*.—269. *Invidere Dii*, p. Goth. tert.; ab Interpolatrice manu, credo, ut difficiliori rationi substitueret faciliorem. *Invidisse Deos* per exclamationem dictum: sc. *an referam*; vel, credatne aliquis? annon durum est! *patr. ne redd.* Hamb. pr. et Goth. tert. In fine *oris* Oblongus Pierii et pars Heins. cum vett. edd. et in edd. vulgatis inde ab Aldd. *patriis tamen aris* codicum etiam præstantissimorum consensus tuetur, Medic. Romani etc., et miror hoc ab Heinsio receptum iterum expulisse Burmannum, inprimis cum *patriæ—oræ* statim v. 281 iterum occurrant: revocavi itaque in hac editione. Tandem nonnulli apud Pier. exhibebant: *patriis....Argis*, quod ap. Ovid. xiv Met. 476 itidem occurrit in libb. pro vulgari *agris* vel *arvis*, et merito ibi Heinsio probatur; at h. l. admitti nequaquam potest, cum poeta Calydonem subjungat, adeoque *patrias aras* de Ætolia et Calydone accepisse videri debeat.—270. *pulchrum* duo Burm. *pulchra* ejus Exc.—272. *admissis....pennis* alios legere Servio notatum, sicque, nec inelegerant, aliquot Pier. et pro div. lect. Leid., quod tanquam elegantius (ut sit pro, *alis concitatis*) reposuerat Heinsius, tacens iterum eiecit Burmannus. Videtur tamen nec ipse improbare, et laudat pro eo Guellium et Davisium ad Cæs. I. B. G. 22. Narrat quoque Schottum ii Obs. 49 maluisse *amissis pennis* pro emissis. *admissi* Goth. pr. *admissi* Ven. Sed librorum auctoritas tuetur *socii amissi*: sic Rom. Medic. et ceteri: etsi ad aures minus gratum.

NOTÆ

rat; insidiatorem adulterum non fuisse, qui eum sub prima domus limina primumque reditum opprimeret.

270 *Conjugium, &c.*] *Conjugem* Ægialeam, supra 243. *Calydonæ*, urbem Ætolie, quam Diomedes et avito jure possidebat, et armis domuerat, Æn. vii. 306.

272 *Socii amissi, &c.*] Circa promontorium Apulie Garganum, insulæ sunt, non duæ, ut ait Strabo, sed quinque: *Diomedea* ab antiquis dictæ: harum maxima nunc *Tremiti*. Illic Diomedis socii in aves finguntur commutati:

vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius et Ovidius Metam. l. xiv. 494. vel ob dolorem amissi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo alique. Has aves in his tantum insulis reperiri ait Plinius l. x. 44. easque dentes habere, colore esse candidas, infestas advenis præterquam Græcis. Joannes Meursius ait easdem esse quæ Græcis dicuntur *ἐρωδιό*, Latinis *ardeæ*, Gallis *hérons*. Plinius facit *fulicarem* similes. Ovidius non *cycnos* quidem, sed *cycnis* proximas.

Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
 Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus implent.
 Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt 275
 Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
 Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama; nec veterum memini lætorve malorum. 280
 Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
 Vertite ad Æneam. Stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus: experto credite, quantus
 In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
 Si duo præterea tales Idæa tulisset 285

circa fluxus, et replent rupes tristibus sonis: heu crudelia supplicia meorum!
Hæc autem expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore; quando insanus in-
casi gladio corpora immortalia, et sauciavi plaga dextram manum Veneris. Ne
vero, ne hortemini me ad talia prœlia. Nec mihi bellum ullum est cum Trojanis
post excisam Trojam: nec recordor, aut gaudeo de antiquis calamitatibus.
Ferte ad Æneam dona, quæ tulistis ad me a patriis terris. Stetimus adver-
sus valida ejus arma, et conseruimus manus: credite mihi experto, quantus
attollat clypeum, quo impetu ribret hastam. Si terra Idæa produxisset duos tales

pinnis Rom. allis (pro aliis) Medic. Pierii.—273. heu damna Parrhas.—
274. clamoris Oudart.—275. Hæc eadem Zulich. superanda Goth. tert., sicque
aliquot Pier., inter quos Rom., Hæc adeo mihi jam superanda.—276. Tempore,
quo pr. Hamb. pro var. lect. Bigot. et Goth. sec. et tert.—278. Nunc vero
Dorvill. et ed. Ven. apud Burm. Nec Ven. et Goth. pr.—279. diruta Rom.
et alii Pier. alter Hamb. et ed. Mediœ., quo in binis spectat: dirupta. Tum
est in fine aliquot Heins. et Burm., sicque Goth. sec.—280. lætorque Leid.
laborum vel malorum cod. Kœler.—281. portastis vett. edd. cum codd. nonnul-
lis. Sed monuit Pier. in Rom. et aliis esse, quod delicatius sit, portatis; hoc
edi cœptum a Commelin. Sic quoque Medic. et Heins. potiores. p. hæc
apportastis Leid. desertis Parrhas. pro defertis.—283. manum Menag. pr.
v. sup. x, 876. In Dorvill. post h. v. sequebantur vs. 286 usque ad 352.
—284. insurgat Nonius in experiri.—286. Achaicas Menag. sec. ad umbras

NOTÆ

276 *Cœlestia corpora*] Venerem in
 vola manus Diomedes vulneraverat,
 Iliad. v. 336. Martem in imo ventre,
 857.

280 *Lætorve malorum*] Græca for-
 ma, supra 126.

283 *Contulimusque manus, &c.*] Adu-
 latur hic heroi suo Virgilius: quan-
 quam enim adversus Diomedem stetit,
 Iliad. v. 225. tamen huic minime fu-

isse parem constat ex eo, quod ab
 eodem in coxa vulneratus ictu lapi-
 dis fuit, fuissetque adeo interfectus,
 nisi Venus auxilio filii adfuisset,
 311.

284 *In clypeum assurgat*] Ipse at-
 tollat clypeum suum. Sic Æn. xii.
 729. 'Alte sublatum consurgit Tur-
 nus in ense, Et ferit.'

285 *Idæa Terra*] Troas, ubi mons

Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.
 Quicquid apud duræ cessatum est moenia Trojæ,
 Hectoris Æneæque manu victoria Graium
 Hæsit, et in decimum vestigia retulit annum. 290
 Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis :
 Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
 Qua datur ; ast, armis concurrant arma, cavete.
 Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis
 Audisti, et quæ sit magno sententia bello. 295
 Vix ea legatî ; variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor : ceu, saxa morantur
 Cum rapidos amnes, fit clauso gurgite murmur,
 Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

viros præter eum ; Trojanus prior intulisset bellum urbibus Argivis, et Græcia doleat mutatis fatis. Quamdiu tardatum est circa muros pertinacis Trojæ, victoria Græcorum substitit manu Hectoris et Æneæ, et retro tulit pedem in decimum annum. Ambo erant illustres animis, ambo bellica fortitudine: iste superior erat religione. Dextræ vestræ conveniant in fœdera, siquidem id conceditur: sed cavete, ne arma vestra congregiantur cum illius armis. Audivisti simul, rex optime regum, et quæ sint ejus responsa, et quis sit ejus sensus de tanto bello. Vix legati ea dixerant; et varium murmur diffusum est per ora turbata Italorum: veluti quando saxa coërcent fluvios torrentes; tunc obstructo alveo murmur editur, et propinqua ripæ

Parthas.—287. *lugeret Græcia campis sec.* Rottend.—288. *certatum est* Apollinaris emendarat in Mediceo, perperam. *cessatum est*, inquit Heins., optime exprimit tarditatem belli. Apud Senecam patrem Suasor. II, p. 23 cum laudatus esset Abroni Silonis versus: *belli mora concidit Hector*: subjiciuntur hæc: *notate præ ceteris, quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre*: Quicquid apud...victoria Graium hæsit. Messala aiebat, hic Virgilium debuisse desinere: quod sequitur: et in decimum vestigia retulit annum, *explementum esse. Mæcenas hoc etiam priori comparabat.* Assentiendum arbitror Messalæ. Idem hemistichium fere jam supra intexuerat lib. IX, 155. Tandem est abest sec. Voss. et pr. Hamb. *victoria tantum Oblong.* Pierii. In Erf. v. 290 ante 289 legebatur.—290. *v. distulit* Vratisl. et Dorvill. *victoria redegit* Menag. pr.—293. *concurrent* Medic. a m. pr.—294. *rex o. regum* vulg. edd. et codd. non modo infimi ævi, nt Dorvill. Goth. pr., sed et Romanus a pr. m. Oblulit tamen regis Pier. e Rom. et al. Adde Medic. et al. Heins., nec tamen hoc repositum video nisi a Pulmanno.—296. *variusque vel validusque* Scheffer. *varius super ora* qu. Moret.—297. *tremor* pr. Hamb. Bigot. Goth. tert. *fremur* sec. Rottend. Firmat fremor, de quo nemo dubitet, Burm. ex Æn. X, 96 sqq.—298. *fit clauso* veterissimi Pierii et Heinsii, qui recepit; vulgo, *clauso fit.* Tum aliquot Pier. et Sprot. *it clauso.*—299. In

NOTÆ

Ida, Æn. II. 801. Inachias, Argivas, nus, Æn. I. 280.
Æn. VII. 286. Dardanus, Troja-

Ut primum placati animi, et trepida ora quierant, 300
Præfatus Divos solio rex infit ab alto :

Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
Et vellem, et fuerat melius ; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros assidet hostis.
Bellum importunum, cives, cum gente Deorum 305
Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam ascitis Ætolum habuistis in armis,
Ponite ; spes sibi quisque. Sed hæc, quam angusta, videtis.

fremunt aquis strepitantibus. Statim atque animi sedati et ora tumultuantia composita fuerunt ; rex precatus Deos incipit e summo solio : Equidem, o Latini, et cuperem, et utilius fuisset deliberare prius de summa rerum : non vero convocare concilium tali tempore, cum hostis premit muros. Facimus bellum difficile, o cives, cum stirpe Deorum, et hominibus invictis : quos nulla pugna debilitant, et qui etiam superati non possunt abstinere ab armis. Si constitutis aliquam spem in exercitu Ætolorum advocato, deponite eam : unusquisque sit sibi sua spes ; sed

crepitantibus nil variant codd., expectes tamen strepitantibus.—300. pacati Vratisl. et pro div. lect. pr. Hamb. cum Goth. tert. tepida Zulich. rabida aliquot Pier. et Goth. sec. Sed ora trepida sunt trepidantium. quierant Rom.—301. rex dixit Zulich. jussit Goth. tert.—302. equidem e libb. Heins. pro, quidem. hos summa pr. Hamb. a m. sec. Latinis Montalb.—303. melius fuerat Goth. pr.—304. consilium aliquot Pier. duo Goth., ut v. 234. adsidet Heins. recepit : sic Rom. et Medic. Pierii, Gud. et quinque alii Heins. ; vulgo obsidet, eadem vi, sed vulgarius.—306. Injustisque Goth. tert.—307. p. decedere Oblongus Pier. bello Goth. tert. et Acron ad Horat.—308. adscitis e Rom. Medic. et ceteris præstantioribus Heinsius reposuit, pro vulg. accitis. conf. inf. v. 473. XII, 38.—309. Veteres Grammatici Servius, Donatus, Priscianus, Marcius Capella distinxerunt : Ponite spes sibi quisque : ut sit, deponite. Sed melior interpunctio jam antiquitus obtinuit : nec aliter Apronianus instituit, idque sequuntur vet. edd. Quod facere præstat etiam propterea, ut breve tempus constet ultimæ in ponite : disjuncta voce, cui duplex consona initium facit ; quandoquidem hoc unicum est exemplum similis positus verborum et syllabæ brevis ante dupli-

NOTE

301 *Præfatus Divos*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id solenne habuisse ; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur, et frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis ; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

302 *Ante equidem*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virum magnitudinem, cui suarum tenuitatem opponit. II. Proponit con-

ditiones pacis tres : aut terras Ænæ assignandas, si sedere hic velit ; aut naves ædificandas, si malit alio abire ; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305 *Cum gente Deorum*] Æneas a Jove per Venerem ortus, Trojana gens a Jove per Dardanum, Æn. I. 239.

308 *Ætolum*] Diomedis sociorum, in Apulia sedentium, supra 243.

Cetera qua rerum jaceant perculsa ruina, 310
 Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quenquam incuso. Potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit. Toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo. 315
 Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,

videtis, quam tenuis spes illa sit. Quo casu rerum nostrarum cetera concussa jaceant, omnia denique sunt ob oculos et in manibus vestris. At neminem accuso: fuit vobis fortitudo, quæ potuit esse maxima: pugnatum est tota mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti meæ, et ostendam paucis verbis: advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrhæno,

~~~~~

cem consonam hujus naturæ. Horatium minus castum et religiosum esse in collocatione hac verborum vitanda, jam ab aliis est observatum. Occurrit apud illum: *olente in fornice stantem* i Serm. 2, 30. *velatumque stola* v. 71. *Sæpe stylum vertus* i, 10, 72. Ante *σικ* nec Homerus brevem servare dubitavit, ut *ἐν λειμῶνι Σκαμανδίῳ*. Dawesius Misc. crit. pag. 4 immutatum volebat: *Ponite: quisque sibi spes*. Alias argutias Metricorum nolo repetere: videat, qui volet, Dorvill. ad Chariton. p. 184. Melius Burgess. ad Dawes p. 6 divinavit, male suppletum esse verum, cum poeta tantum apposuisset *Ponite*. Et hoc verissimum.—310. *Cetera quæ* codex ap. Pier. *perculsa* aliquot Pier. et Heinsiani, et Goth. tert.—311. *manus nostras* Franc.—313. *regnum* ed. Ven. Burn.—314. *Hinc adeo* sec. Rottend. *dubia quæ sit* Dorvill.—315. *et multis abest* apud Barm.—316. *mihi vel qui* Zulich.—

NOTE

316 *Est antiquus ager, &c.*] Duplex est de hujus agri situ opinio. 1. Donatus, quem sequitur Cluverius, agrum illum metitur ad littus maris: a Circæo monte, qui terminus fuit Latii, tempore Tarquinii Superbi, orientem versus, adusque Tybrim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuscos dicat aliquando sedisse circa Ufentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque Tuscum fluvium hic a Virgilio appellari: deinde quod constet apud omnes; *Rutulos*, Turno subditos, spatia illo contentos fuisse; et *Auruncos* montem Circæum proxime attingere; et *pinetum*, seu locum pinu consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc sententia videtur mihi. Primo, quod

per *Tuscum amnem* a Virgilio semper intelligatur Tybris, Ge. i. 499. *Æn.* viii. 473. *Æn.* x. 199. Secundo, quod ager ille sic extensus complecteretur regnum universon Turni, cujus angustias descripsimus *Æn.* vii. 795. immo et multo latiora spatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi; certe verosimile non est, Latium regem homini extero regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditionem totam absorberet. Tertio, cum urbs Laurentum, caput Latiniæ ditionis, in qua tum concilium habebat Latinus, a Tybri vix distaret leucis tribus, sive millibus paulo plus septem; et reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam quadraginta haberet ad orientem: sane ager ille dici non potuit a Latino *len-*

Longus, in occasum, fines super usque Sicanos ;
 Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis, 320
 Cedat amicitiae Teucrorum ; et foederis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus ;
 Considant, si tantus amor, et moenia condant.
 Sin alios fines aliamque capessere gentem
 Est animus, poscuntque solo decedere nostro ; 325

protenus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci et Rutuli cohiunt, et versant aratro colles asperos, et utuntur sterilissimis eorum locis ad pascua. Tota illa regio, et tractus pineus alii montis datur amicitiae Trojanorum: et statuamus iustas conditiones foederis, et admittamus eos socios in regnum nostrum. Quiescant illic, si tanta est cupiditas, et struant urbes. Si vero voluntas est ipsis adire alias regiones et alios populos, et si possunt abire e terra nostra: struamus

*****

317. in occasu sec. Moret.—318. *Arunci* passim in codd. legitur, quod adeo Ge. Fabricius præferre voluit, perperam.—320. *Hic* Franc.—324. *Si in alios fines vel leges* Zulich. *aliante* aliquot ap. Burm. cum Goth. sec.—325. *poscuntque* sec. Moret. et Bigot., idque jam Heinsio placuit, etiam Waddellio et Cuninghamo: et valde utique arridet. *Lauguet* enim alterum, *poscunt*, si vel maxime ad fata revoces: si per fata facere liceat, ut Servius voluit. Adde, quod *poscunt* paulo insolentius positum ante jam occurrebat

NOTÆ

gus in occasum; sed omnino *longus in ortum*. II. Servius, quem sequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tybrim versus, quo fere loco Trojam suam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit *Tusco proximus annis*, nempe Tybri: erit *longus in occasum*, sive ad occasum Laurenti urbis: immo, ne angustiae agri obijciantur, ultra Tybrim in occasum porrigetur; siquidem *Siculi* primi omnium Italiae incolæ, qui deinde *Sicani* dicti sunt, ultra Tybrim multas antiquitus tenuerunt urbes, in quibus numerat Dionysius, *Althium*, et *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tybrim. Igitur erit ager ille, *longus fines super usque Sicanos*, id est usque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priusquam a Pelasgis et Aboriginibus inde pulsi, *Sicaniam* insu-

lam occuparent, unde *Sicani* dicti sunt, Æn. vii. 795. Quin etiam *Aurunci Rutulique serere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant sedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æn. vii. 795. nec veri *Aurunci*, qui suam fixerant ultra Circæum, Æn. vii. 54. sed quædam eorum reliquiae, quæ circa Tybrim remanserant: hunc enim tractum a Tybri ad Circæum variis temporibus varios habuisse colonos, qui sese invicem alias in regiones expulerint, testatur Plinius l. iii. 5. 'Latium antiquum, a Tyberi Circæios usque, observatum est millium passuum quinquaginta longitudine. Colonis sæpe mutatis, tenere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.'

Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumque modumque carinis
 Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firmant, 330
 Centum oratores prima de gente Latinos
 Ire placet, pacisque manu prætendere ramos;
 Munera portantes aurique eborisque talenta
 Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

ipsis ligno Italico viginti naves, aut plures si possunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipsi præscribant numerum et formam navium; nos suppeditemus æra, operam, et nautica omnia. Insuper placet, centum oratores Latinos e præcipuo genere ire, ut exponant Trojanis mea dicta, et jungant fœdera: et placet eos præferre manibus ramos pacificos, portantes dona eboris, et talenta auri, et sellam

*****

v. 307 *nec vicli possunt absistere ferro.*—326. *robora* Goth. tert.—327. *implere* sec. Moret. et pr. Hamb. pro var. lect. *volunt* Menag. pr.—328. *numerosque* Sprot.—330. *ferunt* a m. pr. Gud. *firmit* pr. Hamb.—331. *Latini* plerique Pier. et quatuor apud Bnrm., minus bene.—332. *ramum* Moret. sec.—333. *eborisque aurique* vulgg. edd., nec modo inde ab Ald. tert. ex Naugeril emendatione, verum jam ex ed. pr. At vet. edd. una cum codd. omnibus id habent, quod Heins. revocavit. *eboris talenta* per se recte dici possent: æstimatur enim ebur ac venditur ad libram. Verum h. l. non appenditur ebur. Aiunt ad *sellam* curulem spectare vs. sequente: implicita itaque inter se collocavit (per chiasmum illustrare solent grammatici) *auri talenta et eboris sellam*. Mutavi autem interpunctionem, quam Burin. parum commodam intulerat hanc: *Munera portantes aurique, eborisque talenta, Et sellam, regni, trabeamque, insignia nostri*. Pierius distinguere malebat: *M. ...eborisque, talenta Et sellam n.* Tum *talentaque* ex Medic. Heins. receperat. Mihi nihil dum satis placet; præstat tamen ad sensum meum lectio ante

NOTÆ

326 *Italo robore*] *Robur*, pro quocumque durior ligno sumitur, Ge. i. 162.

329 *Navalia*] Vulgo *navale* locus est ubi stant naves. Hic, vel locus est ubi ædificantur; vel potius instrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æn. v. 112.

334 *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde a Romanis, non quod a *Curibus* Sabinis inventa esset, nam Florus testatur Tarquinium Priscum ab Etruscis eam accepisse; sed omnino a *curru*: nam vetus auctor apud Gellium l. iii. 18. testatur,

‘Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur.’ Utebantur autem ea reges primo, tum consules, censores, prætores, et ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porsenæ apud Dionysium, Masinissæ apud Appianum et Livium. Erat illa *eburnea*, seu potius cæolato ebore contexta: tum incurvis pedibus, unde a Plutarcho in Mario dicitur *ἀγκυλόπους, incurvipes*. De *trabea*, toga regia et consulari, Æn. vii. 188.

Consulite in medium, et rebus succurrite fessis. 335

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens; genus huic materna superbum 340
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;
Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras :

Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis, o bone rex. Cuncti se scire fatentur,

et togam, notas nostri imperii. Vos deliberate in commune, et suboenite rebus fractis. Tum idem Drances infestus, quem gloria Turni pungebat occulta invidia et stimulis acerbis; abundans divitiis, et abundantior eloquentia; sed manus ejus erat iners ad bellum: tamen reputabatur non vanus auctor in consiliis, potens factionibus; maternus splendor dabat illi genus illustre, a patre habebat ignotum genus: surgit, et accusat his verbis Turnum, augetque invidiam: Suades, o bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce nostra. Omnes fatentur se cognoscere

*****

Heins. vulgata: *muncra portantea, eborisque, a. t.*—336. *Tunc al. infessus pro infestus Ven.* In toto versu nitorem desidero: *idem infensus, quem.* Servius: Drances *idem*, videlicet, qui supra apud Æneam egerat. Hoc facere impedit appositum *infensus*. Mollior, puto, exiret oratio, si sic scriptum esset: *Tum Drances, idem, infensum quem gloria Turni...agitabat.* Ex libris nil notatum video.—337. *que abest Franc. et Goth. tert.*—338. *et a Parrhas. abest. linguae melior legisse videri potest Servius: nam laudatur ab eo non modo vs. 441 lib. i latissimus umbra, ubi umbræ eum legisse probabile fit; sed et Sallustii ii Hist. fructuum pabulique latus ager.* Atque sic emendabat quoque Marklandus in Epistola critica pag. 121, et Cuninghamus Sillii simile dictum: *fati melior lib. v. 333 advocat.* Docte ita loqui poëtas nemo dubitet. Sed *idem* exemplum ab indocto homine aliunde ascribi potuit, et ambitiosum esset putidumque, tales delicias ubique sectari velle. Tandem *frigida bellum* sec. Rottend.—339. *non futilis actor* aliquot Pier.—341. *ferebant Rom. Gud. a m. sec. alter Mentel. a m. pr. et Hugen., quod verum arbitror: præfero saltem; recepit etiam Brunck.*—342. *auxerat Goth. tert. agregat Dorvill.*—344. *te scire Dorvill. a m. sec.*

NOTÆ

335 *Consulite in medium*] Id quod est in communem utilitatem. Ge. i. 127. 'In medium quærebant.'

339 *Futiles*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui sibi credita statim effundit. Translatio est, juxta Servium, Donatum, Lactantium, a vase *futiles* dicto: cujus os latum et patulum, fundus angustus et acutus erat: ita ut in terra depositum stare non posset, sed statim in latus effun-

deretur. Hoc utebantur in sacris Vestæ, quia iis sacris aquam in terra deponi nefas erat.

340 *Seditione*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343 *Rem nulli obscuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. i. Dicit, omnes ideo tacere, quia Turnum timent. ii. Unum se profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro re publica, quam ille temeri-

Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant. 345
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspiciū infaustum moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedisſe urbem luctu: dum Troia tentat 350
 Castra, fugæ fidens, et cœlum territat armis.
 Unum etiā donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
 Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
 Quin natam egregio genero dignisque hymenæis 355

quid postulet sors gentis nostræ; sed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi, et deponat tumorem ille, cujus propter omina adversa et funestu studia (dicam enimvero, quomvis mihi comminetur arma et necem) videmus tot lumina ducum perisse, et urbem universam jacere in dolore: dum ille oppugnat castru Trojana confidens fugæ, et cum armis minatur cælo. Unum præterea, optime regum, unum addas letis muneribus, quæ multa imperas ferri et dici Trojanis: nec vis cujusquam te impediāt, quominus, cum sis pater, tradas filiam illustri genero et splendidis nuptiis, et con-

~~~~~

—345. *Quid fortuna petat* Medic. Gud. a m. sec. et multi alii ap. Heins. et Burm. cum Goth. tert. Altera lectio vett. edd. obsidet, et merito præfertur: *ferat* est postulet, ejusque interpretatio, *petat*, ut Burm. quoque censet. *populis* et Sprot.—347. *ob augurium* ap. Priscian. lib. xiv, vitiose haud dubie. *auspiciū infandum* Leid. *infaustum auspiciū* Parrhas.—350. *Consedisſe* Zulich. *in luctum* alter Mentel. *in luctus* Parrhas. *in luctu* Leid. et quinque alii ap. Burm. cum Goth. sec. *Troica* alter Hamb. sed sunt *Troia*. *captat* Leid.—351. *fuga* f. Rom.—352. *mittis* Franc.—353. *dicique* Heins. secundum Pierium ex Rom. Medic. et omnibus præstantioribus: pro vulgari *duci*, quod in Ald. sec. receptum: docuit Heins. et ad h. l. et sup. ad lib. v, 486, *dicere* in his et similibus esse promittere. Proprie est designare munus et destinare.—354. *ullius sententia* Bigot. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.—355. *gnatam* Rom. et al. *egregius* Goth. tert. *que* abest Dorvill.—

NOTÆ

tate ac fuga sua pene evertit. III. Censet pacis conditionibus ceteris hanc etiā adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obstare. V. Denique orat, ut si bello abstinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, sed privato certamine dirimat: quod ab Ænea proponitur.

345 *Dicere mussant*] *Mussare*, est *muto* proximum esse; submissa et

parum distincta voce, quasi timide ac dubitanter loqui; *obmurmurare*. Hic *timere, vereri*.

347 *Cujus ob auspiciū*] Quia bellum administratur nutu et auspiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem deposnerat Æn. VII. 600. et forte felicioribus auspiciis bellum suscepisset, si auscipiendum duxisset.

351 *Fugæ fidens*] Carpit fugam Turni: cum a Junone, non tamen sponte, subductus est e pugna, Æn.

Des, pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quod si tantus habet mentes et pectora terror:
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso;
 Cedat, jus proprium regi patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives 360
 Projicis, o Latio caput horum et causa malorum?
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
 Nil moror, en, supplex venio. Miserere tuorum, 365
 Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
 Vidimus, ingentes et desolavimus agros.
 Aut, si fama movet, si tantum pectore robur

firmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod si tanta formido Turni occupat animos et pectora nostra; obsecremus ipsum, et precemur ab ipso veniam: precemur, ut permittat regi, et relinquat patriæ jus suum. Cur toties propellis miseros cives in manifesta pericula, o tu qui es Latinis origo et causa calamitatum illarum? Nulla est salus in bello: omnes flagitamus a te pacem, o Turne, et simul pignus certissimum pacis Laviniam. Ego, quem tu existimas tibi insensum, et vero non curo esse, ecce primus accedo supplex: miseresce tuorum, depone iram, et ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati ab Ænen, et satis vastavimus arva spatiosa. Aut si gloria te excitat, si contines pectore tantas vires, si denique tibi cara est hæc aula quam

356. *Das pr. Moret. hanc deest Ven. huic Franc. f. firmes*, quod longe melius, habent Rom. et alii Pier. Medic. a m. sec. cum aliis multis Heins. et Burm., item Goth. sec. *fingis* sec. Rottend. a m. pr.—357. *mentes* Rom.—358. *obtestamur* Gud. a m. pr. *rogemus* Zulich. *precemur* sec. Rottend.—359. *proprium* vel *patrium* Zulich. *patriæque* quam commodè memoretur, non dicam: accipiendum de populo Latinorum et de salute publica. Latinus in filiam, ejusque conjugium quicum vellet jungendum, jns habebat duplex: et tanquam pater, et tanquam rex. Igitur non *patriæ* sed *regique patrique* videtur legendum. Nullus tamen codex hoc præfert, nisi unus Goth. tert., in quo *patri* est, sed forte lapsu verius quam judicio. Contra Servius Asprum primum monuisse narrat, ut interpungatur post *Cedat*.—360. *Qui* Goth. tert.—361. *a Latio Franc. pro ah! laborum* Moret. qu. v. sup. vii, 481.—362. *pacem bello te* Dorvill. *pacem deposcimus* ed. Ven. Burm.—364. *Primus age* Ven. *fingis obesse* alter Menag. *inesse* Ven.—365. *et supplex* Franc. *veniam* Zulich. a m. pr.—366. *funere* f. Reg. et Parrhas., qui et: *fusus abi*; at *funere* Gud. a m. pr. Mentel. tert. *funera fusi* Medic.—367. *despoliatimus* Gud. a m. pr.; at *desolare* non improbandum: cf. Gronov. Obs. iv, 21.—

NOTÆ

x. 659. De *hymenæis*, nuptiis, Ge. queri: ne queramur, ne vi agamus;
 III. 60. sed precemur ipsum, saltem sinat ut
 369 *Cedat, &c.*] Si adeo Turnum rex et patria rei communi libere con-
 timemus, ut nullus ansit de eo con- sulant pro suo jure.

Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est :
 Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370
 Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
 Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
 Sternamur campis. Et jam tu, si qua tibi vis,
 Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
 Qui vocat. 375

Talibus exarsit dictis violentia Turni ;
 Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces :
 Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi

ambis in dotem, aude, et securus oppone pectus adversum contra hostem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba insepulta et indefleta. Nunc vero tu, si est tibi virtus ulla, si habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere ex adverso illum qui te appellat. Violentia Turni accensa est his verbis: dat gemitum, et emittit e profundo pectore verba ista: Semper quidem, o Drance, copiosa tibi est facultas loquendi, tunc cum belu exigunt opus: et senibus

368. At si Goth. sec.—369. aut si Medic. at si pr. Hamb. est abest Ven.—370. aversum Rom. fer fidens Franc. fer pectora in h. alter Mentel. a m. pr. et Exc. Burm.—371. Si licet Dorvill.—372. infletu inhumataque Ed. pr. Burm.—373. Sternemur Donatus et Pierii Medicus, tum pars Heinsianorum, cum ed. pr. Burm., sed vetustiores omnes tuentur id, quod inde ab Aldd. editur, Sternamur. Tum Etiam tu editum ante Heinsium: sicque Servius legit, et explicat Eia, nam est hortantis adverbium hoc loco. Et tu jam ed. pr. Burm.—374. Martis quid Goth. tert. solum adspice Waddel. emendat apud Burm.—375. Quid v. Gud. et Rottend. tert. a m. pr. Supplet Leiden- sis: audacem solum te in prælia dura.—377. rumpitque Parrhas. et Paris. cum Goth. tert. imo e pectore pr. Mentel. a m. pr., aut, ut Burmanno videbatur, imo a p. imo de pect. alter Hamb., at in sec. Moret. deerant voces: has imo.—378. Longa q. Zulich. a m. sec. Drance semper. Ordo ex libris Pier. et Heins. pro vulgari: semper Drance: quem Rom. tuetur. Tum Drances Goth.

NOTÆ

372 *Inhumata infletaque turba*] Privata funebri honore: quod apud veteres miserrimum fuit, Æn. vi. 325.

375 *Qui vocat*] Supra, 115.

378 *Larga quidem, &c.*] ORATIO
 Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem; secunda caput, de quo deliberatur, attingit. i. Refellit criminationem temeritatis et fugæ, primo vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; secundo commemorando facta sua, cadem Pallantis, Bitiæ, &c. ii. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironice

exaggerando: atque, nunc Græcos ipsos, Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipsa retro ab iis fugere, &c. iii. Simulatum de se timorem Dranci adimit, profitendo se tam ignavo sanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis est. iv. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, si res desperata sit: quanquam forte mori tum gloriosius foret. v. Ostendit rem adeo non esse desperatam, ut potius integra sit; cum auxilia sibi multa supersint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par; cum

Tum, cum bella manus poscunt; patribusque vocatis
 Primus ades. Sed non replenda est curia verbis, 380
 Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
 Agger mœrorum, nec inundant sanguine fossæ.
 Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
 Argue tu, Drance; quando tot stragis acervos
 Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis 385
 Insignes agros. Possit quid vivida virtus,
 Experiare licet; nec longe scilicet hostes
 Quærendi nobis: circumstant undique muros.
 Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors

convocatis primum interes: sed aula non est implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent hostem, nec fossæ redundant sanguine. Itaque tona vi eloquentiæ, quod tibi consuetum est; et tu, o Drance, accusa me timoris; quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojanorum, et passim illustras campos trophæis. Licet tibi explorare, quid valeat virtus ardens: scilicet hostes non erunt nobis petendi procul, undique circumdant muros. An ibimus contra illos oppositos nobis? cur moraris? an fortitudo bellica semper erit

~~~~~

pr. Zulich. et ipse Medic., sed est *ἡ ἀπόκρη*.—379. Tum ab Heinsio. Vulgo: Tunc.—380. complenda Franc. implenda Goth. tert.—381. detinet Medic. et alii Heins. et Pier. cum binis Goth. destinet Rom.—382. Agger mœrorum: scripturam recepit e codd. Heins. cf. sup. ad lib. x, 24 et 144. Editum vulgo: murorum, quod Rom. tuetur. In Medic. et Mentel. pr. a m. pr. Aggere mœrorum. Porro fossas ap. Priscian. lib. viii legi Pierio observatum. At v. sup. ad x, 24. Illud vero multo minus probandum, quod Canteras vi Nov. Lect. 8. conjecit, et a Cæda repositum video: et inundant s. f., postulante, ut ait, sententia. A qua utique aberravit. Nam est: Magna loqueria, dum adhuc muri ab hoste te tutantur et fossas nondum sanguis inundat, h. urbs nondum oppugnatur; quod exquisitius altero modo extulit: nec inundant sanguine fossæ: ut inundant absolute sit dictum. nec supplendum ex antec. dum, ut sit necdum.—383. sona Vratisl. eloquio solito plerique Pier. (excepto Romano) et aliquot Heinsiani cum Goth. tert. et Erf. Sed solitum tibi elegantius; variata oratione, pro: ut soles. Sic *ειωδὸς* absolute interponitur, et alia. meque furoris Montalb.—384. Arguito D. pr. edit. Burm. et Erf. Drances etiam hic aliquot. v. ad v. 378. quando tot Heins. e grammaticis et scriptis. Vulgo: tot quando. Tum *cadis acervos* Quintil. lib. ix, 2, ut sup. x, 245. xi, 207, h. e. cæsorum.—385. Teucrum tot tua sec. Moret. tua tela Zulich. a m. pr.—386. Insignes tres Heins. Insignis tot agros Zulich. Insignis campos duo Rottend. Ita fuere de syllaba is male solliciti. quod Zulich. a m. pr. Sparsit quid Sprot. pro var. lect. invida v. Goth. tert.—387. libet Menag. pr. non l. pr. Hamb. et Goth. sec. longo Exc. Burm.—388. Quer. vobis Zulich. a m. sec. circumdant aliquot Pier. et Burm. et Ald. pr., nam tertia circumstant cum cett. vet. edd.—389. Imus in adversos? interroga-

NOTÆ

adhuc bellum in ortu ipso sit atque initio, ideoque facile mutari possit fortunæ vicissitudine. vi. Auxiliis Diomedis, quæ desunt, opponit auxi-

lia quæ adsunt quamplurima, Messapi, Tolumnii, Camillæ. vii. Denique offert se pugnæ singulari.

385 Tropæis] Supra, 7,

Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390
 Semper erit ?
 Pulsus ego ? aut quisquam merito, fœdissime, pulsum
 Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
 Sanguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
 Procuhiisse domum, atque exutos Arcadas armis? 395
 Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
 Et quos mille die victor sub Tartara misi,
 Inclusus muris, hostilique aggere septus.
 Nulla salus bello. Capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis. Proinde omnia magno 400
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ ; contra premere arma Latini.
 Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,

tibi in superba lingua et istis pedibus fugacibus ? An ego fugatus sum, o ignarissime ? un vero ullus accusabit me quod fusus fuerim : qui considerabit Tybrim inflatum crescere sanguine Trojano, et universam domum Evandri extinctam esse cum sobole, et Arcadas spoliatos exercitu ? Bitias et vastus Pandarus non sic experti sunt me, et mille alii quos uno die victor dejeci ad Inferos, clausus muris et circumdatus munimentis hostilibus. Nulla est salus in bello, ais ? ominare talia, o insane, homini Trojano, aut rebus tuis. Itaque ne desinas commovere omnia magno timore, et extollere potentiam nationis bis superatæ, contra vero minuire potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana ? nunc

*****

tionem Heinsius quoque firmat. Ego non desiderem. *Imus pro Quin imus, quod sæpe apud Comicos. Et Homericum 'ΑΛΛ' ἴσμεν.—391. nequicquam armis terrebitur hostem suppleverat Medic. a m. pr. nunquamne sines fallacia verba Leid.—392. haud quisquam... Arguet ἀνοπαρῶς Donatus. haud etiam Erf. an qu. Leid. cum Goth. an merito quisquam Parrhas. aut quisquam ed. pr. Burm.—393. Arguit Oudart.—394. tota cum stirpe tres Heins.—395. Proc. Deos Goth. pr. exhaustus Oudart. et pr. Hamb. pro. var. lect. exutos Goth. tert. Arcades cum eodem Dorvill.—396. Aut ita ... misi ? ed. Ven. Burm. et Pand arguens Medic. a m. pr.—397. Et quo Franc.—399. N. manus. Goth. sec.—400. Proin Oudart. Sed nec hoc nec Proinde, quod v. 383 præcessit, nunc suaviter repetitur.—402. et contra Goth. pr.—403. tremescunt scribunt Rom.*

NOTÆ

394 *Evandri Procuhiisse domum*] Oc-
 ciso Pallante ab ipso Turno, *Æn. x.*
 442.

396 *Bitias et Pandarus*] Portæ Tro-
 janæ custodes, quos interficit Turnus
 cum in eam urbem insiluit, *Æn. ix.*
 708. et sequentibus.

399 *Capiti cane, &c.*] Canere, vatam

proprium est, et futura prædicentium ;
 et sensus est : Jacta infaustum illud
 omen in Trojanos, in te ipsum ; quod
 nempe nulla, neque his, neque tibi
 per bellum salus sit.

402 *Bis victæ*] Primum ab Hercule,
 deinde a Græcis *Æn. iii.* 476.

403 *Nunc et Myrmidonum, &c.*] Iro-

Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles:
 Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405
 Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
 Nunquam animam talem dextra hac (absiste moveri)

etiam Diomedes, etiam Larissæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Adriaticum? eodem ipso tempore, quo scelestus ille accusator simulat se timidum adversus meas rixas, et exasperat metu suo accusationem suam. Desine turbari, nunquam perdes talem animam hac manu mea: maneat tecum et stet in illo

pæne omnes Pier. Mediceus et alii Heins. conf. Heins.—405. *Amnis* ad H. Parrhas. et Dorvill., ex interpretatione. *Omnis* et conj. Cunningham. r. f. *Appulus* conj. T. Faber, perperam.—406. Locus Quintil. ix, 3, 14 est: *Alia commendatio vetustatis est* (de schematibus loquitur), *cujus amator unice Virgilius fuit: Vel cum se pavidum*—Cum non appareat, quo in verbo archaismus lateat, Heins. post Matium suspicatur scriptum fuisse *contra* *mis*, quod veteres pro *mei*. Alia est Gesneri ad e. l. sententia, excidisse aliquid in Quintiliano, idem tamen putat esse in usu voculæ *vel* vetustatem quærendam: cum sit pro *etiam*, adeo. In fine *factat* Bigot. et Goth. tert., sicque apud Quintil. l. c.—407. *aceruat* passim scribitur: etiam in binis Goth. ex morte superiorum sæculorum. conf. Pier.—408. *subsiste* Goth. sec. *dextra ac assiste* Dorvill.—410. et abest Mentel. pr. et Goth. tert. *magna*, quod Heinsius intulit, Romani lectio est, quam aliquot alii Pier. Menag. pr. Sprot. Moret. sec. et ipse Gudianus firmant, quem miror hic deserere Mediceum, qui alteram familiam ducit: *magne pater*: ut vulgo editum; quod Donatus interpretatur,

NOTE

nice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuisse arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Thessali vel *Æginetæ*, Achillis milites, *Æn.* ii. 7. *Phrygia*, ubi Troas, *Æn.* i. 385. *Tydides*, Tydel filius Diomedes, supra 243. *Larissæus Achilles*, Thessalus, *Æn.* ii. 197.

405 *Amnis et Hadriacas*, &c.] Dic ipsos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egisse. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ, in Hirpinia nascens, inter Apuliam, Dauniam, et Peucetiam, in mare Adriaticum fluens, celebria Cannensi prælio, quo circa ejus ostia Romani ab Annibale victi sunt. *Hadriacum*, vel *Hadriaticum*, vel *Hadrianum* Mare, vel *Hadria*, pars est Mediterranei Maris: a

promontorio Salentino, quod superius est Italiæ cornu, in sinum influens, Italiamque ad septentrionem alluens, unde *mare superum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* urbe et fluvio in tractu Veneto, supra Padi ostia, sub extremum sinum, ad latns occidentale: nunc dicitur sinus ipse *Golfe de Venise*, ab urbe Venetiis. Scribitur, vel sine aspiratione *Adria*; vel, ut in plerisque omnibus antiquitatis monumentis, cum aspiratione *Hadria*.

407 *Artificis scelus*] Pro *scelesto* *artifice*. Sic apud Comicos frequenter. Terent. Andr. iii. 5. 1. *Ubi illic scelus est, qui me perdidit? crimen* item, pro criminatione seu accusatione, supra, 122.

408 *Dextra hac*] Quæ consuevit fortes occidere, non ignavos. Sic Cæsar ad Metellum, apud Lucanum l. iii.

Amittes ; habitet tecum, et sit pectore in isto.
 Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor. 410
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis ;
 Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
 Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum :
 Oremus pacem, et dextras tendamus inertes.
 Quanquam, o, si solitæ quicquam virtutis adcesset, 415
 Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
 Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
 Auxilioque urbes Italæ populique supersunt ; 420

tuo pectore. Jam redeo ad te et ad tuam deliberationem, o magne pater. Si nullam deinceps constituis spem in nostris armis ; si sumus tum destituti, et omnino perimus ob exercitum semel fugatum, et si fortuna nullam habet ricissitudinem : precemur pacem, et porrigamus manus exarmatas. Tamen, o si restaret nobis aliquid virtutis pristinæ, ille videretur mihi felix in laboribus, et virtute præstans præ ceteris ; qui, ne cerneret quicquam tale, semel procubuit moriens et momordit ore tellurem. Si vero nobis restant vires, et juvenus adhuc illæsa, et urbes ac nationes Italæ ad subsidium ; si vero præterea victoria

et bini Goth. agnoscunt : nam alter magna habet. revertar Leid.—412. deserto Hugén. et si semel alter Hamb. et simul Gud., sicque ed. pr. Burm., male. conf. mox v. 418.—413. neque Heins. e scriptis pro nec. regressus alter Hamb. recursus Leid. Landat Burm. not. ad Ovid. vi Met. 450.—414. reddemus Zulich. a m. pr. inertus recepit Heins. e Rom. aliisque Pier. suisque melioribus, quoniam videbat nervosius esse et plus artificii præ se ferre, quam vulgatum inermes, quod Servius quoque habet. cf. sup. ad x, 595, ubi eadem varietas, et inf. v. 672.—415. Non puto male aliquis aposiopesis statueret, et distingueret : *Quanquam o ! si solitæ quicquam virtutis adcesset*—(sc. quisquamne sustineret hoc facere ?) Tum pergit : *Ille mihi*. Sic sup. lib. v. 195 *Quanquam o !—sed superent, quibus hoc, Fortuna, dedisti*.—416. ante oculos apud Rufinian. de Schem. Lex. pag. 247. *fortunatusque malorum* Hamb. alter.—418. simul Zulich. a m. pr. ed. Ven. Burm. et qui paulo majoris est auctoritatis cod. Rom. Sicque conj. Burm. ad Anthol. Lat. T. 1, pag. 88. Præferet tamen vulgatum qui cogit sententiam esse : præstat semel mori. *memordit* aliquot Pier. et Leid. conf. Gell. vii, 9.—419. *Quia et* Montalb. pro var. lect. *Sunt et opes* ed. Ven. et Dorvill. a m. sec. *robis* Goth. tert.—420. *Itali p.* Goth. tert.—422. *suntque*

NOTE

135. 'haud unquam jugulo se poluet isto Nostra, Metelle, manus ; dignum te Cæsaris ira Nullus honos faciet.'

415 *Quanquam, o, si, &c.*] Si funditus occidimus, petamus pacem : tamen, vel ita quoque, si quicquam ha-

beremus virtutis, deberemus mortem majori felicitati ducere, quam pacem : ut ille Mezentius, qui ab Ænea occisus est, Æn. x. sub finem.

416 *Fortunatus laborum, Egregius animi*] Græca locutio, supra 73. *Lætæ laborum.*

Sin et Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 Multa dies variique labor mutabilis ævi 425
 Retulit in melius; multos alterna revisens
 Lusit et in solido rursus Fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus et Arpi:
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos
 Tot populi misere duces; nec tarda sequetur 430

contigit Trojanis cum multo sanguine, si sunt illis suæ mortes, et par clades in omnibus: quare ignari deficimus in primo ingressu belli? cur tremor invadit membra ante sonitum buccinæ? Tempus, et multiplex motus annorum instabilium vertit plurima in melius: Fortuna alternatim revisens decepit plurimos, et rursus constituit eos in firmo statu. Ætolus et Arpi non erunt nobis subsidio: sed erit Messapus, et fortunatus Tolumnius, et ductores quos tot nationes miserunt: nec parvus honos

illis Rom., suavius utique, probantque Pier. et Heins., nec tamen receptum. sint illis pr. Hamb., f. pro sin, ut conj. Heins. illi quoque legi monuit Servius et ex eo Jul. Sabin., ut sit pro illic, sicque Leid. a m. pr. et edd. aliquot.—424. Deficimus Montalb., eleganter, iudice Heinsio, quem v. ad Ovid. Epp. v. 150.—425. variusque labor, quod Macrob. et Nonius agnoscunt, quodque Brunckius retraxit, ante Heins. legebatur, qui Rom. Medic. et ceteros meliores codd. secutus est: et recte, primo, quod verborum et epithetorum collocatio inde exit poetica: curii labor mutabilis ævi; cum varius labor mutabilis ævi minus doctum sit; tum, quod dictum est hoc ipsum elegantius: curii labor mutabilis ævi: ut sit æcum varium, quo varia fortuna jactamur. labor mutabilis b. mutatio laboris, ærumnæ. bellique labor aliquot Pier. variisque Dorvill.—426. multosque Medic. a m. sec. m. mutata r. Schol. Horat. ad 1 Od. 34. recusus Franc.—427. in solio alii apud Ursin. Zulich. et Parrhas. in solito sec. Rottend. et a m. sec. Dorvill., perperam. in solido est in integro, in incolummem statum, in integrum restituit.—429. Tolonius Parrhas. Tholonius Goth. tert.—430. non edd. nonnullæ. nec tarda tanquam elegantius recepit secundum Ge. Fabricium Heinsius ex Servii auctoritate: cui Ven. et pro var. lect. Menag. accedebant: cum Goth. sec. Ceteri codd. omnes tumentur vulgatam: nec parca. nec tanta Exc. Burm. sequentur Bigot. Versum laudat Schol. Statii ad vi. Theb. 910, ubi sequitur explicat: concedit illi, datur.—

NOTE

423 *In limine primo*] Vix dum inito bello.

424 *Ante tubam*] Antequam decretoria pugna tubarum sonitu indicta sit.

428 *Ætolus et Arpi*] Diomedes Argiripæ conditor, supra 243.

429 *Messapus, &c.*] Dux aliquot

Etruscorum, invulnerabilis, Æn. vii. 691. Tolumnius, angur, qui fœdus disturbabit, Æn. xii. 258. et in eo tumultu occidetur. Felix dicitur ob peritiam et felicitatem anguriorum. De Latio, et Laurentibus agris, Æn. vii. 54. 68. De Camilla, duce Volscorum, Æn. vii. 803. et infra 335.

Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentes ære catervas.
 Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto; 435
 Non adeo has exosa manus Victoria fugit,
 Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra; vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet. Vobis animam hanc soceroque Latino 440
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devovi. Solum Æneas vocat. Et, vocet, oro.
 Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,

comitabitur congregatos e Latio et campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, ducens agmen equitum et turmas fulgentes ære. Quod si Trojani me vocant unum ad pugnam, et id vobis videtur, et tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit aversata meas istas manus, ut abnuam audere quicquam pro spe tanta. Ibo virtute mea adversus Æneam: quamvis ille præ se ferret magnum ipsum Achillem, et haberet arma paria Achilleis, fabricatu manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis et Latino socero. Æneas me poscit unum? et vero precor, ut poscat me unum: potius quam ut Drances morte pereat mecum, si talis est ira Deorum ut pereamus;

431. *delectas Parrhas. dejectos* Gud. a m. sec. cum aliquot aliis Heinsii, ut ad Trojanos referatur. In Mediceo versum hunc postponi sequenti notat Burm., quod apud Fogginiū non ita se habet.—433. et deest Dorvill. De toto versu dubito an huc translatus sit ex lib. vii, 804.—434. *Quo si Rom. Quos si* Hugen. *me Teucri solum* in Pierianis aliquot. *in certamine* Mentel. pr. et Franc. vid. sup. v. 221.—439. *patria i. arma.* duo Burm.—440. *Ille licet* pr. Moret. *Ire l. Parrhas. libet* Bigot.—442. *Devoveo* vett. edd. et deinceps vulgatæ. *Devoci* Heins. e Pier. et suis omnibus. *Devoto* Rom. *Æneas solum* alter Hamb. *Solum Æneas vocat?* cum interrogatione Ge. Fabric. nec male. Ut nunc est, supple *Devovi*, si *Æneas vocat. orat* Hugen. *omen* sec. Rottend.—443. *sive hæc est* Franc. et Goth. tert. *cara d.* Montalb.—445. *Olli inter*

NOTÆ

433 *Florentes ære catervas]* *Fulgentes:* metaphora, de qua Ge. ii. 6.

437 *Tanta pro spe]* Vel victoriæ; vel Laviniae; vel laudis inde colligendæ, quod solus privato periculo communem salutem pepererim.

439 *Vulcani manibus]* Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu a Vulcano fabricata, Æn. viii. 370. Quemadmo-

dum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Iliad. xviii. 369.

443 *Nec Drances potius, &c.]* Invitavit Drancem ut secum in hostes irrueret, socius landis et periculi, 389. Nunc orationem quasi retractans ait: Æneas me solum vocat: et verò id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps sit.

Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445

Certantes; castra Æneas aciemque movebat.

Nuntius ingenti per regia tecta tumultu

Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet:

Instructos acie Tiberino a flumine Teucros

Tyrrhenamque manum totis descendere campis. 450

Extemplo turbati animi, concussaque vulgi

Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.

Arma manu trepidi poscunt; fremit arma juvenus;

Flent mœsti mussantque patres. Hic undique clamor

Dissensu vario magnus se tollit in auras: 455

Haud secus, atque alto in luco cum forte catervæ

Consedere avium, piscosove amne Padusæ

aut referat gloriam, si virtus aut gloria est hic consequenda. Illi rixantes discrebant hæc inter se de rebus ambiguis: Æneas movebat loco castra et exercitum. Ecce nuntius currit magno tumultu per domum regiam, et replet urbem magno metu, dicens: Trojanos ordinatos in aciem, et exercitum Etruscum descendere e fluvio Tybri per tota arva. Statim turbata sunt mentes, et commota pectora plebis, et furor excitatus non levis stimulus. Tumultuantes corripiant arma manibus, juvenus fremens flagitat bellum, patres plorant querunturque tristes: tum ingens clamor effert se undique in aërem cum multiplici discordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium sederunt in profunda sylva; aut cum rauci cygni emittunt cantus in

see d. ed. pr. Burm. variis Parrhas. dubiis dum rebus conj. Burm.—446. acieque Ven. movebant Dorvill. vocabat pro var. lect. Oudart.—447. per r. castra sec. Moret.—448. que abest Oblongo et Parrhas. implent Hugén.—449. aciem Voss., ut instructos aciem græcismo dictum sit. a abest Medic. a m. pr.—450. decedere Hugén.—451. turbati animo Rom. confusaque Parrhas.—452. non, pro, haud Bigot. et Goth. tert. aures Montalb.—453. manu Heins. e scriptis non tam reposuit, est enim communis edd. lectio, quam potius vitium, puto, editionis Dan. Heinsii expulit, in qua est manus. Idem conj. manus trepida, Voss. alter metu tr.—454. Hinc v. plures Heins. Sic Dorvill. Tunc Goth. sec.—455. Dissensu tert. Rottend. magnus vario vett. edd. ap. Pier., idque revocavit Cunningham. e Ms. Bersmanni. ad auras Medic.—456. in abest Goth. tert. et Exc. Burm. cum fronte alter Hamb.—457. Consideré Hugén. et tert. Mentel. cum Reg. amni Parrhas. piscosove plures ap.

NOTÆ

449 Tiberino, &c.] Æn. viii. 330. Teucros, Æn. i. 239. Tyrrhenam, Æn. viii. 479. Mussant, obmurmurant, supra 345.

457 Amne Padusæ] Padus, maximum Italian flumen, de quo Ge. i. 482.

ostii quidem septem in Mare Adriaticum deferunt, sed duobus antiquissimis: quorum septentrionale dicitur Volana, hodie il Po di Volana; meridionale, Padusa, hodie il Po d'Argenta. Vocat stagna, propter diffusas

Dant sonitum rauci per stagna loquacia cyni.
 Immo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, et pacem laudate sedentes : 460
 Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus
 Corripuit sese et tectis citus extulit altis.
 Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis;
 Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Messapus, in armis,
 Et cum fratre Coras, latis diffundite campis. 465
 Pars aditus urbis firment, turresque capessant :

piscoso fluvio Padusæ, inter aquas garrulas. Nempæ, o cives, inquit Turnus, arrepta occasione, convocate concilium, et otiosi prædicare pacem: dum illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus, proripuit se, et celer exportavit se ex alta domo. Tu, ait, o Voluse, significa turmis Volscorum ut armentur: duc etiam Rutulos: Messapæ, et Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingressus urbis, et occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum,

Burm. *piscosæve* Ondart.—458. *nivei* Moret. qu. et Vratisl. *loquacia* firmant vetustissimi Rom. Medic. et al. *loquencia* vel *loquentia* pars codd. Pier. et Goth. tert., sicque codd. Servii ad Ecl. viii, 22, quæ varietas et alibi occurrit. *liquentia* Bigot. et ed. Ven. apud Burm. cum Dorvill. *liquacia* pr. Moret., quo apparet, omnia hæc esse a librorum stupore profecta. conf. sup. ad ix, 679. Interpolatum est in aliis *stagna sonantia* ap. Pier. et in Sprot.—459. *o juvenes* Schol. Statii lib. vii Theb. 612. *arrecto* Goth. tert.—460. *et deest* qu. Moret. *sequentes* Bigot.—461. *ad tecta* ed. pr. Burm. et Goth. sec. *in tecta* Schol. Statii vii Theb. 612. *ruant* e libb. suis et Pier. prætulit Heins., pro vulgato *ruunt*, quod et ipsum suam vim habebat.—463. *Tum* ed. Ven. ap. Burmann. *Volæce* eadem, cum Dorvill. et ed. Mediol. Fuit Valeriæ gentis familia *Valserorum*. *dice* alter Hamb. *maniplos* Gud. a m. pr.—464. *Duxit* ait Ven. et Goth. tert. *Dixerat* Bigot. *Tum Equitem* e Medic. et aliis egregie restituit et defendit Heins. Agnoscit et Servius. Vulgg. secundum Romanum *equites*, et plerumque junctim: *Rutulos equites*.—465. *Coras* Goth. pr. *Latis* Erf., nec ipsum male. *effundite* Franc.—466. *firmant* pr. Hamb. et

NOTE

paludis in morem circa ostia Padi, et variis fossis confluentes aquas. *Amne Padusæ*; ut urbem Patavi, Æn. i. 251.

463 *Manipulis*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui sub eodem signo pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria; postea duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varone, quia *minima manus* sive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul pugnabant: melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro signis et aquilis, Romuli tempore, habuerunt fasciculos fœni, pertica suspensos: fasciculi

autem illi dicuntur *manipuli* quod manum impleant.

464 *Equitem, Messapus*] Sic interpingimus et legimus, post Servium et Donatum: ut Volusus ducat Rutulos, et simul moneat Volscos ut sub ducibus suis pugne se parent; Messapus vero, Coras, et ejus frater Catillus, de quibus Æn. vii. 672. ducant equites. *Messapus*, nominativus est pro vocativo; ut Æn. viii. 77. 'Hesperidum fluvius regnator aquarum Adsis,' &c. Æn. xii. 192. 'Socer arma Latinus habeto.'

Cetera, qua jussu, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros tota discurritur urbe.
 Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt; 470
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanium Æneam, generumque asciverit urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
 Subvectant. Bello dat signum rauca cruentum
 Buccina. Tum muros varia cinxere corona 475
 Matronæ puerique; vocat labor ultimus omnes.
 Necnon ad templum summasque ad Palladis arces
 Subvehitur magna matrum regina caterva,

qua parte jussu. *Confestim ex urbe tota curritur ad muros. Ipse pater Latinus abruptit concilium et magna exorsa, et turbatus luctuoso tempore, differt ea in aliud; et accusat se plurimum, quod non ultro admiserit et urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt fossas ante portas, aut supponunt stipites et saxa: rauca tuba dat signum sanguineum ad pugnam. Tunc matronæ et pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema necessitas invitat omnes. Regina quoque cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum et supremam arcem Pal-*

Ven., qui et capessent habet. *firmet* aliquot Heins., inter quos a m. pr. Gud., qui idem cum Erf. *capessat*, hoc quidem cum Medic., qui idem a m. sec. *firmet* habet.—467. qui Bigot. *qua jubeo* Vratil. et Goth. sec., male. vid. Not.—469. *Consilium* Reg., sic et alii hic et sup. 460. *pater ipse* Medic. a m. pr. pr. Moret. et Goth. tert. *magnum* Medic. a m. pr.—470. tr. t. *pectore* vett. edd. Mutavit, puto, primus Nangerius in ed. Ald. tert., ut sit tempore, hocque codd. consensus firmat.—471. *quod non* Gud. Ven. Mentel. pr. a m. pr. Exc. Burm. *quod non deceperit* Erf. *acceperat* Bigot.—472. *generumque asciverit urbi*. Sic constanter legitur et distinguitur. Erit adeo urbi, in urbis ac regni utilitatem. Parum commode. Suspicio fuisse *qui non acceperit ultro Dardanium Æneam generumque asciverit: urbis Præfodiunt alii portas*. Sic utique lenior procedit oratio.—473. *Perfodiunt* tres ap. Burm. ac s. Goth. tert.—474. *Subjiciunt* lect. varians vett. edd. ascripta, quam Catræus recepit: scilicet deterius pro exquisitiore. *Bello signum dat* Moret. qu.—475. *Tunc ante* Heins. vulgg.—476. *labor vocat* Parrhas., sicque Cuningham. edidit.—477. *Nec non et Leid.* *magnasque* ad ed. pr. Burm.—478. *corona* tert. Goth., sed *caterva* in marg.—

NOTÆ

467 Jussu] Jussuero. Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *præcepis*, pro *præceperis*: *rupsis*, pro *ruperis*: *rapsis*, pro *rapueris*. Sic *fazo*, pro *fecero*; *fazim*, pro *fecerim*. Turnæbus l. xv. c. 15.

477 Palladis arces] Tempia Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas in Delph. et Var. Clus.

ventrix dicitur arcium: Ecl. ii. 61. 'Pallas quas condidit arces Ipsa colat.' Dona ferunt ipsi, *pephum*, Æn. i. 484. Cultum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes a Græcis acceperant, qui frequentes consederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu magna Græciæ dicta est.

Virg.

4 L

Dona ferens : juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, oculos dejecta decoros. 480
 Succedunt matres, et templum thure vaporant;
 Et moestas alto fundunt de limine voces :
 Armipotens, præsces belli, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis. 485
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ænīs
 Horrebat squamis, surasque incluserat auro ;
 Tempora nudus adhuc ; laterique accinxerat ensem ;

ladi, portans munera: et prope comes est Lavinia puella, causa tantæ calamitatis, et submitteus formosos oculos. Matres sequuntur, et implent templum vapore thuris, et e porta sublimi emittunt voces luctuosas: O virgo Tritonia, potens in armis, præsidens bello, rumpe tua manu arma Trojani prædatoris, et deice illum humi præcipitem, et disturba sub altis portis. Turnus ipse ardens armatur ad pugnam: et jam armatus secundum lorica Rutulam erat asper squamis æreis, et texerat auro tibias, adhuc detectus secundum caput; et alligaverat gladium lateri;

480. *Causa mali tanti atque oculos vett. edd. et, quamvis Pierius ejiciendum 7d atque monuerat, etiam seqq. vulgg. Itaque Heinsius expulit secundum codd. Hiatus, quem toties librarii ferre nequivere, explevere Montalb. et Parrhas. tantique. Majorem dubitationem facit, quod in Rom. erat: Causa malis tantis: sic Donatus et pars codd. Heins. cum Regio et Goth. tert., nec vero aliter fuit in libro, unde Medicus descriptus erat, nam in hoc a pr. m. fuerat: mali tantis. Itaque rationes potiores conspirant in hoc, scriptum a Marone fuisse: Causa malis tantis oculos d. Tandem Cunningham. emendabat Tanti causa mali. Sed poetam dedecet semper eosdem numeros sectari. oculis d. decoris sec. Rottend. oculos d. decoros alt. Voss.—481. tura Mentel. pr.—482. de pectore aliquot Pier. et Heins. cum Goth. tert. de limine etiam Serv. agnoscit. Sed vid. Not.—483. belli præses ordo in vulgg. ante Heins., quem revocavit Cunningham.; adeo difficile est quicquam in his probare, quod non aliis improbet factum. præsens nonnulli, etiam apud Serv., sicque Medic., sed a sec. m., cum aliis Heins. et ed. pr. et Saturnia v. Parrhas. a m. sec.—484. Fr. m. templum Goth. tert.—485. Sterne solo pronum Parrhas. et portis ed. pr. Burm. portisque vel pontisque Leid. sub ipsis ap. Macrob. v Sat. 3, sicque a m. sec. pr. Hamb.—486. in aberat Gud. in funera pr. Hamb. a m. pr.—487. rutulum thoraca Macrob. v. 20. vi, 7 et Gellius ii, 6 agnoscunt, et sic Romanus, duo Rottend. et Hamb. alter. Sed alterum doctius. inductus ap. Pier. codd. quod cum voc. rutulum prætulit Wakef. quia et alibi occurrit inducere pro inducere, sup. v. 379. viii, 467 et rutilantia arma sup. viii, 629 et ap. Ta-*

NOTE

483 *Armipotens Tritonia*] Palladis nomen, Æn. ii. 171. Præsces autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æn. i. 385.

488 *Squamis, suras*] De squamis lorice corio superadditis, Æn. iii. 467. *Sura*, pars est tibiae carnosa, quæ cum toto crure ocreis vestitur.

Fulgebatque alta decurrens aureus arce; 490
 Exultatque animis, et spe jam præcipit hostem.
 Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinclis,
 Tandem liber, equus, campoque potitus aperto,
 Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
 Aut, assuetus aquæ perfundi flumine noto, 495
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
 Luxurians; luduntque jubæ per colla, per armos.
 Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit; quam tota cohors imitata relictis 500
 Ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
 Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
 Audeo, et Æneadum promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli: 505

et splendebat aureus exiliens e summa arce; et gestit animo, et spe jam præoccupat hostem. Qualis equus postquam ruptis retinaculis fugit stabula, demum liber et fruens patente campo; ille aut vadit ad pascua et greges equarum; aut solitus lavari noto fluvio aquæ exilit, et collo alte erecto petulans fremit, et crines errant per collum et per humeros. Cui Camilla, sequente turma Volscorum, obvia occurrit, et regina descendit ex equo sub ipsis portis; quam tota turma imitans, descendit ad terram relictis equis; deinde Camilla dicit ista: Turne, si animus generosus habet jure aliquam in se confidentiam, audeo et polliceor obstare exercitui Trojanorum, et sola procedere obvia adversus equites Etruscos. Permite me experiri manu prima discrimina pugnae: tu pedes mane ad muros, et tuere urbem. Turnus respondet ad

citum Hist. v, 13.—490. *aureus*. Si tamen thoracem æreum indutus fuit, ut v. 487 dixerat, nunc non *aureus* sed *æreus* fulgere debuit. Tum displicet in his verss. quinque quinquies repetita copula *que*.—491. Deficit versus Goth. sec. Vellem majoris esset auctoritatis codex! *præcipit* Vratisl. conf. sup. lib. x, 277 et sæpe al.—492. *adruptis* Reg.—493. *pratoque* Dorvill. *potitur* aliquot Pier., quod non præferam cum Catræo. *ab alto* Goth. tert. a m. pr.—494. *impastus* aliquot apud Burm.—495. *equæ* Bigot. *profundi* Ven. *fl. toto* Zulich. a m. pr. et ed. pr. Burm. *nando* pr. Hamb.—496. *cervicibus altis* sec. Rottend. *altum* malebat Cuninghamus: scilicet ut poëta nihil variet; semper idem sequatur!—497. *luduntque comæ* Ondart.—498. *cui grege Volscorum* Sprot.—500. *Dissiluit* aliquot codd. et ed. pr. Burm.—501. *deflexit* alter Hamb.—502. *sui meriti* Goth. tert. *audacia* Ven.—503. *et deest* Gud. pr. Mentel. et sec. Moret. *turmæ* Bigot. et Goth. tert. *turmis* Rom. et Donatus.—505. *ten-*

NOTÆ

498 *Volscorum acie*] Qui jam vocati De *Volscis*, Æn. vii. 803. De *Tyr-*
 a Turno per Volusum fuerant, 463. *rhenis*, Ænæ sociis, Æn. viii. 479.
 De *Camilla*, eorum duce, infra 535.

Tu pedes ad muros subsiste, et moenia conserva.
 Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
 O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
 Iste animus supra, mecum partire laborem. 510
 Æneas, ut fama fidem missisque reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta iugo superans adventat ad urbem.
 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ, 515
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis;
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,

ista, hærens oculis in terribili puella: O virgo, gloria Italiæ, quas conabor dicere, quas referre tibi gratias? sed jam, quandoquidem animus ille tuus est supra omnia pericula, divide mecum periculum. Ut fama et missi observatores faciant fidem, Æneas callidus præmisit equites levis armaturæ, qui vastarent agros: ipse, accelerans per deserta alta montis superato iugo, accedit ad urbem. Meditor insidias belli, in curva semita sylvæ, ut occupem militibus armatis angustias bivias. Tu, signis conjunctis, occurre equitatus Etrusco. Messapus ardens erit tecum, et cater-

////////

tare spicula Goth.—506. *obsiste* Hugen.—507. *horrenda virgine* Medic. a m. pr., idem a m. pr. *fixis*, et*ai* oculos præcesserat. oculos fixos pr. Voss. et pp. Moret. cum Hugen., unde Heins. conj. *oculis...fixis*. Sed præstat recepta lectio, *oculos fixus*, et errorum causæ satis patent. *fixit* editio, qua Pier. utebatur: h. e. Ald. pr. vel alia, quæ inde fluxit, sicque Sprot. et pr. Hamb. pro var. lect. *fixus* emendatum a Nangerio Ald. tert.—508. *grates* Rom.—509. *Quasque* Ven.—510. *Ista* volebat Heins. *super: at m.* (in Foggin. *superat*) Medic. a m. pr.—514. *superans* revocatum ab Heins. e Medic. et ceteris præstantioribus; sic et vet. edd. Prima est edit. tert. Ald., in qua receptum video *properans*, quod Rom. et alii Pieriani exhibebant: sicque Goth. tert. Exquisitius tamen alterum. *superas* alter Menag. *jugum superans* alter Hamib., quæ vulgaris, ut inf. v. 906, est structura; sed exquisitior: *jugo*, superior evadens, superato iugo, conf. sup. ad lib. II, 207. *advenit* Oudart. *in urbem* aliquot Pier., probante Heinsio.—515. *belli*: hic distinguebat Zullich. *conceza* Leid.—516. *Ut binas* Vratisl. *armato ut binas* ed. pr. Burm. *obsidem* Leid. et Goth. tert. *obsident* Mediol. ed. et Lutat. ad Stat. i Theb. 609.—517. *accipe* ed. pr. Burm.—519. *Tiburni* Heins. invexit, nescio quam bene:

NOTE

515 *Furta belli, &c.*] *Insidias*: dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æn. v. 588.

515 *Convexo*] *Concavo*, aut saltem *curvo*, Æn. i. 314.

517 *Tyrrhenum equitem*] Qui præmissus erat ab Ænea, per planos

campos.

518 *Messapus erit, &c.*] Cum equitibus aliquot *Etracis*, quorum dux erat, Æn. vii. 691. *Turmæ Latinæ*, sive *Rutulæ*, sub Voluso, supra 464. *Tiburni manus*, copiæ Tiburtinæ, a Tiburno heroe ac conditore designatæ,

Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
 Sic ait, et paribus Messapum in prælia dictis 520
 Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.
 Est curvo anfractu valles, accommoda fraudi
 Armorumque dolis; quam densis frondibus atrum
 Urget utrimque latus; tenuis quo semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces aditusque maligni. 525
 Hanc super in speculis summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextra lævaque velis occurrere pugnae;
 Sive instare jugis, et grandia volvere saxa.

va Latine, et turmæ Tiburtinae: sume tu quoque munus ducis. Sic dixit, et similibus verbis animas Messapum, et duces socios ejus ad pugnam; et ipse vadit in hostem. Est vallis flexu sinuoso, apta fraudibus et insidiis belli; quam nigra latera premunt utrimque spissis foliis: trames parvus ducit illuc, et meatus arcti atque ingressus difficiles ferunt ad eam. Super eam, in speculis et in supremo cacumine montis, sternitur planities incognita et perfugium tutum: sive velis descendere ad pugnam, a dextra et sinistra parte; sive imminere e verticibus, et dejicere vastos

~~~~~

cum idem sup. lib. vii, 671 *Tiburti* reliquerit, ubi similis varietas occurrebat: quanquam *Tiburni* et illo loco præferendum arbitror. Addit vir doctiss., *Tiburni manus* ad Tiburnum fluvium Tibur alluentem esse referendum. An Anienem Tiburnum esse voluit? Tiburnum conditorem Tiburis, Deum vel herœm indigenam, novimus omnes: vid. sup. Exc. ad vii. Secutus autem est Heinsius vetustiores suos cum Donato: quibus accedebat pars Pier., Medicus tamen a sec. m. *Tiburtique* habet, idque Romanus firmat et Servius cum aliis codd.; adde tres Goth. et edd. vett. et Aldd. Tum pars codd. distinguit: *T. manus ducis: et tu, male.*—521. *pergit vel tendit* pr. Hamburg. in *hostes* vel *hostis* nonnulli.—522. *vallis* vulgo editum: atque sic codd. pars; et revocavit id Cuninghamus; nec male. *valles* Heins. recepit e vett. codd., ut Medic. et al., item Rom. et parte Pier. Firmant et Grammatici Probus et Servius. Si verum est, poetam ita scripsisse, quod valde dubito, non, quod aiunt, ob metri necessitatem, sed antiquitatis studio id fecisse dicendus. Nam *valles* et *vallis*, ut *vulpes* et *vulpis*, et sic alia. Metro alias in *vallis* metuendum non erat: cum ultima in cæsuram incidat.—523. *d. fr. autem* Exc. Burm., non infelici lapsu.—524. *utramque* Parrhas. et Goth. tert. *quo* Heins. e suis vetustioribus et Pier., etiam Serv. pro vulgato *qua*, quod tamen multo accommodatius: Servio quoque agnitum. *quam* ed. Junt.—525. *frement* Bigot. *f. premunt*, inquit Heins. Mox vs. 526 præponebatur huic in Regio.—526. *in aberat* Rom. *e speculis* Gud. a m. pr. Mentel. pr. et Goth. sec.—527. *P. inculta* Sprot. *immota* Parrhas. vid. ad Ge. iii, 416, quod Burmanno se probabat, ut esset a belli tumultu immunis. *recessus* plerique Pier., inter quos Rom. et Medic. a m. sec. cum Goth. pr., quod jam Serv. damnavit. *vacuus* ed. Mediol.—528. *concurrere* aliquot Burm.; sic vero *pugna* esse debebat. *pugnis* pr. Hamb. pro var. lect.—529. *aut gr.* Dorvill. *evolvere* sec.

NOTE

fratribus ejus Catillo et Cora ductibus. 522 *Valles, accommoda*] Servius ait antiquum nominativum sing. esse *valles*.

Huc juvenis nota fertur regione viarum; 530
 Arripuitque locum, et sylvis insedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
 Compellabat, et has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, 535
 O virgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias. Neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno viresque superbas
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540
 Infantem, fugiens media inter prælia belli,
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.

Lapides. Juvenis Turnus vadit illuc per spatia itinerum sibi cognita, et occupavit locum, et constitit in locis illis asperis. Interim in caelestibus sedibus Diana filia Latonæ alloquebatur Opim, unam e comitibus puellis, et e turba sibi sacra; et ore mæsto proferebat hæc verba: O virgo, Camilla vadit ad bellum asperum, et frustra tegitur nostris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit mihi Diana, flexitque animum meum improvisa dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam et ob potentiam ferociorem, cum extret e veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, asportavit sociam exilii infantem, et appellavit eam Camillam, de nomine matris Casmillæ, mutata parte nominis. Ipse ferens eam ante se

Mentel. involvere Leid. vulnere Rom.—531. Arripiuntque sec. Moret. insidit Hugon. aedit Montalb.—532. *Oriv.* Opem alter Hamb. Opin apud Macrob. v, 22.—533. sacris sociæque c. Rom. socia sacrisque Hugon. sociis sociæque Goth. sec.—534. tristi Heins. e Rom. et aliis Pier. (quibus adde Goth. pr. et sec.), pro vulgato: *tristes*, vel *tristeis*, ut in Aldd. et al. At *tristis* Medic. et Macrob. v, 22 cum Donato, quod et ipsum Heinsius prætulisse videtur, et nunc revocamus cum Bruckio. Judicium nostrum puta eo niti, quod *tristis* voces plus gravitatis epicæ habet; alterum *tristi* ore Ovidii elegantia dignum. *Latonia* alter Hamb., pro *Latoia* putat Heins. vel *Letoia*.—535. *ad* abest Ven.—537. *Nec* ali. enim abest binis Burm. et uni Goth. *novus* deerat Dorvill.—538. *subitæque* a m. pr. Medic., *perperam*. vid. Heins. ad 111, 225. *subitæque* Montalb. At pro *que* malim *ve: subitæque*; nec novus amor est nec subitus.—540. *Privernum* Serv. ad viii, 803. Ita et urbem legendum, quod in Exc. Burm. erat.—542. *vocari* Parrhas. *locavit* Gud.—543. *Casmilla* editum Pierius memorat: sc. in Ald. pr. At *Casmillæ* editum in

NOTÆ

534 *Latonia*] Diana, Latonæ filia, Ecl. iii. 67.

539 *Ob invidiam*] Vel subditorum in se; vel suam, ut explicuimus de Mezentio, Æn. x. 852

540 *Priverno*, &c.] *Privernum*, urbs Volscorum, circa Pomptinas paludes

et Amazenum fluvium, paucis aliquot lencis a mari distans: ejus ruinæ hodie visuntur juxta oppidum *Piperno*. *Amazenus*, hodie est *Toppia*, Æn. vii. 794. in extrema Nota. De *Volscis*, ibidem, et 803.

Ipse, sinu præ se portans, juga longa petebat
 Solorum nemorum; tela undique sæva premebant, 545
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce, fugæ medio, summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis; tantus se nubibus imber
 Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum 550
 Versanti subito vix hæc sententia sedit:
 Telum immane, manu valida quod forte gerebat
 Bellator, solidum nodis et robore cocto;
 Huic natam, libro et sylvestri subere clausam,
 Implicat, atqueabilem mediæ circumligat hastæ; 555

in sinu, quærebat longa cacumina spicarum secretarum; arma infesta urgebant undique, et Volsci discurrebant circumjectis militibus. Ecce, in medio fugæ, Amasenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluvia effuderat se e nubibus. Ille, meditans enasare, retinetur amore infantia, et timet dilecto oneri: ægre tandem fixum est hoc consilium illi, omnia secum raptim expendenti. Alligat filiam inclusam cortice et sylvestri subere hæc telo, quod telum grande gestabat forte manu robusta, firmum nodis et ligno exsiccato utpote bellator; et circumnectit aptam mediæ hastæ; et

~~~~~

alt. et hinc in ceteris. *Casmila* Gud. a m. pr. quas mille codd. ap. Pier. Verum arbitror esse: *Casmila*, ad quod accedit Dorvill. *Casmile*, infimi tamen loci codex: idem in suis membranis reperit Brunck. et recepit: nisi potius, inquit, *Cadmila* poëta scripserit: ut *Kadmilos* apud Lycophr. 162 est *Ἐκμῆς*. quæ Bæotica ibi fertur esse pronuntiatio. At Italica fuit *Casmilus*, mutata jam. ed. Ald. tert. dederat cum aliis vetustioribus nostris. At Egnatiana et aliæ mutilata: ut et Pierius editum legebat: quod Burmanno magis placebat: quia una litera extrita est *s*. Debetur hoc inventum Benedicto philologo in edit. Junt. 1520, qui eam lectionem vetustos codd. et bona ingenia agnoscere ait. Videtur tamen mutata poëticam orationem magis decere: et mutilatio sub illo tanquam genere comprehensa est; tum tuetur id consensus codd. vetustiorum omnium.—545. *bella v. s.* ed. pr. Burm.—546. *pendebant m. V. Sprot.*—547. *f. in medio* alter Mentel. et Scheffer. *fuga e media* tert. Rottend. *abundans* in codd. passim, ut et alibi. *ab undis Parrhas*, et Exc. Burmann.—548. *tantis* Erf.—550. *Tardatus* Sprot.—551. *Versanti subito* distinguit Ge. Fabric. cum aliis, etiam Valken. ad Ammon. p. 67: in subitis enim cogitationibus animum difficulter consilium capere aut rem expedire. Vix tamen satis placet: *Omnia cersare subito*. Ita celeriter dicendum fuisset. Præstat igitur altera ratio: cum omnia secum vernasset, subito vix hæc sententia sedit, ut nova ratione subito vix junxerit: ut vix tandem eo deveniret, subito tamen consilium hoc arripuerit. Nam subito victrix sententia sedit, quod quis mecum conjiciat, esset ornatus forte, quam locus fert, vim autem illam non haberet.—552. *ferebat* a m. sec. Medic. et Goth. sec.—554. *Hic Hugen*.

NOTÆ

553 *Robore cocto*] Ligno duriore, mus.' De robore, ibid. 162.
 ad fumum exsiccato. Ge. i. 175. 'Et 554 *Libro et subere*] Liber, cortex
 inspersa focis exploret robora' fu- interior et tenuis. Hoc suber, arbor

Quam dextra ingenti librans ita ad æthera satur:
 Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor,
 Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris. 560
 Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
 Immittit: sonuere undæ; rapidum super annem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565
 Gramineo donum Triviæ de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
 Accepere, neque ipse manus feritate dedisset:
 Pastorum et solis exegit montibus ævum.
 Hic natam, in dumis interque horrentia lustra, 570

evibrans hastam illam grandi dextera, sic loquitur ad cælum: Diana virgo, benefica cultrix sylvarum, ipse pater infantis hanc tibi consecro famulam; fugit hostem per aëra, tenens primum tua jacula: o Dea, obtestor te accipe hanc tuam, quæ jam creditur dubiis ventis. Dixit hæc, et jacit hastam librata reducto brachio: æquæ sonuerunt: fugit misera Camilla super velocem fluvium in hasta stridula. Metabus vero, numerosa turba jam propius imminente, projicit se in flumen, et victor extrahit e glebis herbosis hastam cum infante, quæ erat donum jam sacrum Dianæ. Nullæ urbes exceperunt eum domibus, nullæ muris: neque ipse se subdidisset iis ob asperitatem morum: traduxit vilam pastoritiam et secretis in montibus. Illic inter

~~~~~

Huc a pr. m. Rom. pr. gnatam Leid. gratam Sprot.—557. hanc abest Dorvill.—559. hostem supplex Goth. sec.—560. d. c. armis sec. Rottend.—561. adducto Oudart. contentum pr. Menag. tert. Mentel. Par.—562. sonuere auras conj. Burm. Qui enim undæ, inquit, sonuere? Scilicet graviter commotus aër aquæ superficiem impellit et undæ fremitum movet; quid? quod transvolans jaculum sibilum vel strepitum facit in aëre, quem ipsi amni tribuere potuit.—564. propius magna aliquot Burm. jam aberat Medic. et Goth. pr.—566. de c. tollit Gud. et Erf.—567. non ulla m. Goth. pr. montibus alter Hamb. urbis Ven.—568. Excepere Sprot. ille Zulich.—569. et aberat Oudart.; et melius abesset. Sed quot alia non essent delenda, si hæc ratio valeret! Sustulit Brunckius et reposuit pro eo at Wakefield, nec improbo factum. solus Parrhas. P. in sævis ed. pr. Burm. ævum Rom.—570. Hic edd. Aldd. et hinc omnes, quas vidi, etiam Nic. Heinsii priores. Nec

NOTÆ

crassissimi ac levissimi corticia, liège.

566 *Donum Triviæ*] *Camillam*: vel, quam Triviæ quasi dono salvam recipiebat; vel, quam ipsi Triviæ quasi donum voverat. *Trivia*, *Dianæ* nomen, quia colebatur in triviis, *Æn.* iv. 511.

568 *Manus dedisset*] *Consensoisset*, *cessisset*. Adagium est, ex iis desumptum, qui pugna victi, aut manus ligandas præbent, aut iisdem protensis mortem deprecantur.

570 *Lustra*] *Cubilla* ferarum in sylvis, *Ge. ii.* 471.

Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto;
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum. 575
 Pro crinali auro; pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habena;
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem. 580
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum. Sola contenta Diana,
 Æternum telorum et virginitatis amorem

vepres et inter labebras sylvarum horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis et lacte ferino, premens ubera in labris filix tenellis. Et statim atque infans fixit gressus primis plantis pedum; oneravit manus ejus telo acuto, et alligavit arcum ac sagittas humero parvula. Pro aureo ornata capillorum, pro vestitu pella defluentis, pellicis tigridis pendet e capite per tergum. Jam tunc libera vit manu molli jacula puerilia, et agitavit fundam tereti loro circa caput, et prestravit gruem Strymoniam vel cynus candidum. Matres plurimæ in Etruscia uxoribus frustra desideraverunt illam in uxorem filiorum suorum: contenta culta totius Diana, foetet pudica perpetuum amorem virginitatis et armorum. Vellem ut

~~~~~

nisi in ed. Burm. probatnm *Hinc*: merito iterum ejectum.—572. *teucris* pro *teneris* Franc., stupore librarii. *immulcens* pr. Hamb. *munera* Goth. tert.—573. *plantas* Medic., sed a m. pr.—574. *Institerant* pr. Hamb., tum *armavit* omnes Pier. et Heius. potiores: adde Burm. et Goth. sec. ac tert. cum Erf. Retinetur tamen *oneravit* inde ab Aldo editum, tanquam elegantius; inprimis cum de tenellæ puellæ manibus sermo sit; quandoquidem credere licet, poetam maluisse id, quod venustius esset. Agnoscit quoque Servius. In Sprot. erat *firmavit. jaculis acutis* pr. Hamb. et ed. pr. Burm.—575. *ex humero parvo* Goth. tert.—576. *vitta* pro *pallæ* Oudart.—577. *a* abest aliquot Burm. *pendunt* duo ejusdem. *terrent* Hamb. alter a m. sec.—581. *Multa jam f.* sec. Moret.—583. *v. honorem* pr. Moret., et ipsum non male. Sed *colere amorem*, ut fovere, servare: studium armorum et virginita-

NOTÆ

571 *Armentalis equæ*] Quæ gregatim inter armenta versabatur. *Lacte ferino*, equino: nam equum vocavit *ferum*, Æn. II. 51.

576 *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo aureo, quo virgines complecti capillos solebant: vel acu crinali, qua capillū discernuntur: vel alio quolibet

aureo capitis ornato. *Palla*, pallium muliebre, apertum ac talare, Æn. IX. 166.

580 *Strymoniam gruem*] Quia frequens est id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium. Æn. X. 265.

582 *Nurum*] Uxorem filii, *bru*.

Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
 Militia tali, conata lacessere Teucros : 585
 Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 Labere, Nympha, polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 Hæc cape et ultricem pharetra deprome sagittam : 590
 Hac, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tos Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
 Post ego nube cava miserandæ corpus et arma
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit : at illa leves coeli delapsa per auras 595
 Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis ;

'non fuisset perculsa amore talis belli, aggressa oppugnare Trojanos: nunc esset mihi dilecta et una e meis comitibus. Age vero, o Nympha, siquidem premittitur fatis crudelibus, descende celo, et adi regionem Latinam, ubi fœnatum prælium miscetur auspiciis adversis. Accipe hæc, et extrahere e pharetra vindictam sagittam. Quisquis læserit vulnere corpus mihi dicatum, sive fuerit Trojanus, sine Rutulus, simul hac sagitta mihi solvat pœnas sanguine: ego deinde nube cava inferam sepulcro cadaver miseræ Camilla et arma non direpta, et restituum illam patriæ. Sic dixit Diana: at illa Nympha delapsa per levem ærem coeli insonuit, inclusa obacuro nimbo secundum corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros Laurenti, et duces Tusci, et omnis acies equitum, distincti in turmas certo numero:

*****

tis.—584. corrupta Vratisl., perperam. *corripit militiæ*, exquisitè pro vulgari, corripit cupidine, studio militiæ.—586. *Cura mihi Goth.* tert., elegantius vulgato; sed isti codici non tantum tribui potest, ut vulgata mutetur. Tribuit tamen ei hoc Wakef., ut in carmen reciperet.—587. *V. a. nunc quancquam f.* ed. pr. Burm. *quando equidem Rom.* *urgentur* Hugen. et pr. Moret. a m. pr. *urgemur* olim alicubi editum fuisse ex Pierio apparet, sed omnes, quas habemus, edd. vet. *urgetur* exhibent. *fatis...iniquis* aliquot Pier. et Heins. cum Goth. tert. cf. sup. ad lib. 1, 672.—588. *invisæ Rom.*—589. *ordine* alter Hamb. a m. pr. *pugna* Goth. pr., ut committatur ipsa Camilla; sed perperam.—590. *Hoc* ed. pr. Burm. *Hanc* ejus Exc., male. v. Not. *victricem* Mentel. pr.—591. *Hanc* Goth. pr. *Ac* sec.; utrumque etiam in Pierianis occurbat. *sacra* Sprot. *violaret* Mentel. pr. *violavit* Parrhas., ut inf. 848.—592. *Italusque Rom.*, tum Medic. et alii tres Heinsii, minus bene.—593. *miserabile* pr. Hamb.—594. *Intemerata* Franc. *cumulo* Zulich. *tumuloque patriæque* Ven.—595. *Dixit et illa* Medic. et Ven. *Dixerat: illa* Goth. sec. *delapsa* Heins. primus e Medic. et aliis: inter quos duo *dilapsa*. Vulgg. leg. *demissa*.—596. *Insonuitque nigro* pr. Hamb. *Advolat et virgo* Franc. *I. longo c.* Zulich. a m. pr. *tegmine* Goth. tert. Sed turbine recte, de nube obscura, ut jam alibi factum vidimus, et Homericum *νέφος*, νεφέλη.—597. *muris* *tectisque propinquant* citatur a Valerio Probo in Arte. Td *propinquant* impense placebat Heinsio. v. ad lib. x, 238.—598. *Etrurique* vel *Etrurii* multi apud Heins. et Burm., librariorum utique inscitia; etsi dubitari vix potest, ab initio *Etruros*

Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
 Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis. 600
 Huc obversus et huc; tum late ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Necnon Messapus contra, celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
 Adversi campo apparent, hastasque reductis 605
 Protendunt longe dextris, et spicula vibrant;
 Adventusque virum fremitusque ardescit equorum.

equus subiliens fremit toto campo, et obluatur conversus arctis habenis huc et illic: tum campus horrescit undique ferreis hastis, et arva resplendent excelsis armis. Messapus quoque, et Latini veloces, et Coras cum fratre, et equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppositi in campo; et immittunt longe hastas brachiis contractis, et conjiciunt spicula; et ferret aduentus hominum, et hinnitus equorum. Et jam uterque exercitus steterat, progressus intra jactum teli: crum-

~~~~~

et Etruriam fuisse; et temporis successu alterum in Etruscos et Etruscos abuisse. Prima pronuntiatio *Turseni* et *Tursi* fuisse videtur, ipse *Truri*, *Trusi*, *Etrusci*, et molliore sono *Tusci*, *Tuscia*. Vid. Comment. Soc. Gott. T. III, P. II, p. 38.—599. *Composito* Zulich. in abest binis *Burm.* et *Goth.* tert. in *turbas* idem et *Sprot.* in *turmis* *Parrhas.* in *turmas* numero duo *Burm.*—600. *pulsat* Ald. (pr.) *spumant* Tan. Faber emendat, *perperam*; nam *habenis* pugnat est contra habenas pressas luctatur, quod *Burm.* illustrat: ut *μολοβαλ* rivi.—601. *conversus* Medic. Gud. *Sprot.* et *Leid.* (cum *Erf.*), quod minus placere, *Heinsius* monet. *conversus* adhuc *Franc.* jam late pr. *Hamb.*—604. *Coras* *Goth.* sec. et hic. conf. VII, 872.—606. *hastasque reductas* Medic. a m. pr. et *Sprot.*—606. *Protendunt* potiores codd. omnes, edd. vett., et recte: nam, etsi reducta dextra tenetur hasta, tamen ea protenditur, prominet, inprimis si cogites infra mediam fere partem eam manu teneri. *Protendunt* tacite irrepisse in *Burm.* editionem, non consilio receptum videtur. Nam *Heins.* non admist, nec illud nisi in Medic. a m. pr., tum in *Menag.* sec. *Moret.* tert. et *Leid.* ac *Zulich.* reperit scriptum. *Pierius* tamen antiqua pleraque exemplaria ita legere ait: nec est cur illud per se improbet aliquis. Nam *protendere*, *μολοβαλ*, ad idem fere redeunt. *Projiciunt* *Goth.* sec. Tandem librant emendandum esse pronuntiat *Jo. Schrader.* Nam nondum emittunt, adeoque nec *vibrant*. *Herm. Arnzen.* *Epist. crit.* p. 72. videtur accipere neutraliter *spicula vibrant.* ut IX, 769 *vibranti gladio.*—607 et fr. alter *Menag.* *Neminem* video ad hunc versum offendisse. Videtur igitur alii expeditionem rationem habuisse quam equidem exputare possum. Nam, quid *fremitus equorum ardescit* sit, obvium quidem est; sed velim doceri, quid sit:

NOTÆ

599 *Numero in turmas*] *Turmas*, proprie erant equitum, et capiebant equites vulgo triginta, *Æn.* v. 553. in *Notis.*

604 *Ala Camillæ*] *Vegetius*: *Ala* dicuntur equitum, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegent

acies. Atque ita sumitur *ala* apud *Virgilium*. Ostendit tamen *Lipsius* de militia *Rom.* I. II. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: et vulgo de copiis, sive equestribus, sive pedestribus sociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
 Exhortantur equos; fundunt simul undique tela. 610
 Crebra nivis ritu, coelumque obtexitur umbra.
 Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum

punt in repentinum clamorem, et concitant equos frementes; simul spargunt undique tela frequentia, more nivis, et cælum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus et ardens Aconteus concurrunt connixi hastis oppositis, et primi magno strepitu faciunt

Adventus virum ardescit. Potest abstractum videri positum pro concreto, ut sit pro: *virī advenientes, propius accedentes*, exardescunt. At hoc jejunum est, et loci splendorem, qui summus est, offuscat. Dicam igitur: utriusque agminis, quo propius jam invicem turmæ accedunt, incessum concitatiores esse solere, idque designari per *adventum virorum ardescentem*. Egregia sententia! vereor tamen, ut satis commode verbis concepta videri possit: non enim adventus, sed in adventu grexus, ingressus, exardescit. Suspicitur aliquis vitium inesse ex una litera, quam copula invexit, et leg. *adventuque, virum fremitusque ardescit equorum*; h. et adventu, cum ntrisque propius accederent, fremitus virorum equorumque ardescit, h. increscit, major fit. Aut, ut magis niteat oratio: *Adventuque virum, fremitus ardescit equorum*: quo propiores fiunt, eo magis equi fremunt. Si tamen hæc comparo cum lectione vulgata, malo in ea ferre, quod durius et audacius dictum videri potest, et id tenere, quod in notis apposui: *adventum innuere strepitum adventantium*. Illustrat poeta sententiam quodammodo infra vs. 910 *Et servum Æneæ agnoscit Turnus—Adventumque pedum statumque audit equorum.*—608. *inter* Goth. tert. *iter* Ven. *intus* i. *leti* Franc.—609. *Substiterant* duo Hamb. et Scheffer. Zulich. Leid. et Exc. Burm., quod magis etiam obscurat orationem; nam non agmina, sed agminum progressus substituisse dicitur. *rumpunt* Goth. tert. *furētis* Zulich. Parrhas. Par. et ed. pr. Burm. *furētisque* Rom., tum Medice; pr., sicque Goth. et sec. *furētesque* vett. edd., usque ad Aldinam tertiam a Naugerio castigatam; inde *fremētes* recte præferri cœpit.—610. *fundi* Zulich. a m. pr., unde Heins. conj. *fundi*.—612. *adversis* vett. edd., sicque Rom. cum aliis; et ipse Medicæus, ad Fogginii quidem fidem, cum trinis Goth. *adversus* Franc. Sed *adversis* elegantius. Habet jam Ald. pr. *versis* ed. pr. Burm. *Achonteus*, *Acontheus*, *Acontes*, in codd. Est *Acorreus*.—613. 614. *Connixi* pr. Hamb. *Connexi* pr. Moret. et ed. Mediol. *occurrunt* Bigot. et Goth. tert., quos jam toties in eandem lectionem consentire vidimus. *ruina Dant sonitum ingenti* Moret. sec. et qu., quo Heins. Mediceum alludere arbitratur, in quo *ruinam* et *sonitum*. Probabilius est, istam Moretanorum lectionem confectam esse ex simili lapsu: etiam Gud. a m. pr. *ruina Dant sonitum ingentem*, et *ruina Dat sonitum* Parrhas. *sonitum* etiam Exc. Burm. Quod autem ad sententiam verborum attinet, video utique accipi hoc, etiam a Burmanno: *dant ruinam*, id est, cadunt cum magno sonitu. Nec dubitare licet, *dare ruinam*, vulgo ita dici. Verum h. l. significatum hunc habere nequit; si enim nunc uterque cadunt, ineptum esset, mox Aconteum excussum præcipitari v. 615...617. Igitur verius arbitror, quod in Notis posui, esse simpl. pro ruere; irruunt viri mutuo impetu, et hastis elusis ipsi equi configiunt adversis pectoribus.—614. *Dat* Franc. *præfractaque* vett. edd.

NOTE

612 Tyrrhenus] Hic non gentile nomen, sed proprium est principis allicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Aconteus, 615
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longe, et vitam dispergit in auras.
 Extemplo turbatæ acies, versique Latini
 Rejiciunt parmas, et equos ad moenia vertunt.
 Troës agunt : princeps turmas inducit Asylas. 620
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt :
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam 625

impetum, et feriunt pectora equorum impulsa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulsæ per machinam, corruiit procul, et effundit vitam in ventos. Exercitus Latini confestim territi sunt; et Latini conversi opponunt retro scuta, et reflectunt equos ad muros. Trojani persequuntur, primus Asylas immittit agmina. Et jam attingebant portas; et iterum Latini emittunt clamorem, et retorquent colla equorum facilia. Trojani fugiunt, et revertuntur habenis omnino immissis. Quale est mare, quando excurrrens æstu reciproco, modo voleitur ad terras, et spumans effundit undam super rupes, et perluit ultimas arenas sinuando

tum Aldd. et inde vulgatæ. *perfractaque* ex Rom. Medic. et aliis jam Pier. notavit, et ex Medic. a m. sec. aliaque Heinsius. Sic quoque tres Goth. *perfectaque* a m. pr. Medic. et Gud. *perfoßaque* tert. Moret. *quadripedantum* scriptum passim in codd. Pier., ut in Rom., ut et alibi. *quadripes* ut *quadrijugi*. cf. Burm. ad xi, 875.—615. *Expulsus* Bigot.—616. *tormenti* Medic., sed a m. pr. aut torto Goth. tert. *actus* Gud. a m. pr. et pr. Menag.—617. *dispergit* Leid. *spargit* Goth. pr. et ed. Mediol. *disparsit* alter Mentel. *dispersit* a m. pr. Gud.—619. *Dejiciunt* sec. Moret. *palmas* Goth. tert., *perperam*. Mos in fuga clypeos in tergum rejiciendi notissimus. *ad m. versant* alter Hamb. *torquent* ed. Mediol.—620. *invasit* vett. edd., quod tamen in solo Menag. pr. et Exc. Burm., quodque miror, in Colotiano, occurrebat. *invasit* Leid. Contra Rom. et omnes Pier. Medic. et omnes Heins., Gothani quoque, *inducit*, quod jam Ald. tert. exhibere cæpit, et quod unice verum: turmas in hostem inducit. *Asillas, Asikus, Asillus*, aberrant; accedit *asellus* librarius. In Virgilio est *Ἀσύλας*.—621. *versique* Pierius in ora codicis notaverat.—624. *procumbens* pars codd. Heins. et Burm., tum ed. Ven. Burm. cum Goth. sec. et tert. Adde Rom., sed *perperam*. conf. sup. ad v, 204.—625. *ad terram* pars codd. cum Rom. et vett. edd. *ad terras* Aldd., sicque Medic. aliaque. *unda* Medic. cum aliis ap. Burm. *superjacet unda* duo alii: sed *superjacet undam* doctius, h. jacet undam super copulos: præpositione ad verbum retracta: ut fere Græce dicas: *σκοπέλους τ' ὑπερέβαλε κύμα* sc. *πόντος*. Scopulos autem minores ante oculos habere necesse est. Nam, si majores fuerint, tum *ἀμφὶ ἄκρας Κυπρὸν ἔδον* (*κύμα*) *κορυφούται, ἀποπνίγει δ' ἄλδος ἄχνην*, fractus

NOTÆ

617 *Præcipitat*] Pro *præcipitatur*. sese a persequentium jaculis in fuga
 Ut Æn. i. 108. 'Tum prora avertit,' defendant. *Parmas*, scuta brevia, rotunda, et undique paria.

619 *Rejiciunt parmas*] In tergum, ut

Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam :
 Nunc rapidus retro, atque aestu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.
 Bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos ;
 Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630
 Tertia sed postquam congressi in praelia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir ;
 Tum vero et gemitus morientum, et sanguine in alto
 Armaque, corporaque, et permixti caede virorum
 Semanimes volvuntur equi ; pugna aspera surgit. 635
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure relinquit.
 Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat
 Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan, 640

se ; modo cedit retro, præcepit et resorbens saxa aestu convulsa, et deserit litus fluctu detumescens. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos ; his iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, et vir elegit virum ; tum vero et gemitus morientum audiantur ; ac rotantur in alto sanguine et arma, et corpora, et equi moribundi confusi in strage hominum : oritur crudele praelium. Orsilochus, cum timeret aggredi ipsum Remulum, immittit hastam in equum Remuli, et figit ferrum sub aure : quo ictu equus furit arrectus, et impatiens plagæ agit altæ crura sublato pectore : ille Remulus dejectus humi corruit. Catillus sternit Iolan ; et magnam animo,

scilicet fluctus : ut Iliad. A. 425. 426. conf. Od. E. 402. 403. Simili usa bene h. l. v. 626 adjectum *Spumeus*.—626. *sinus* Mentel. pr. *profundit* Ven.—627. *Nunc trepidus* Zulich. a m. sec., *perperam. revoluta* Gud. et Goth. tert. *resolvens* Franc.—628. *Saxa ferit* Zulich. a m. interpolatrice. *vado labente* Exc. Burm. Verum aquam fluctus revoluti decrescentem memorat poeta, adeoque labentem.—629. *Bis Teucri* Medic. a m. pr. et Zulich. a m. sec. Vid. Not. ad v. 620. *versus* Hugen.—630. *resp. t. sequentes* Goth. tert.—631. *in abest* pr. Voss. et Oudart. *que in fine, ut totaque esset, asciverat* Heins. ex binis Rottend. pr. Hamb. sec. Mentel. et Franc., parum suaviter, tum parum gravi auctoritate.—633. *Tunc alii. et abest* Goth. tert. *ab alto* Menag. pr. s. *multo* Parrhas. et Oudart. pro var. lect.—634. *et abest* ed. pr. Burm.—635. *Semanimes* Gud. pro div. lect. *Semanimes* etiam hic Rom. *sternuntur* Bigot. et Goth. tert.—636. *Orsilochus*, At *Orsilochus*, *Orsilochus*, aberrant.—637. *relinquit* Franc.—638. *ferit* aliquot Pier. et a m. pr. Medic. *actaque* alii ap. Pier.—640. *Cathillus*, *Cathillus*, *Cathillus* (hoc in Medic.), et *Iollan*, *Iollan*,

NOTE

636 *Orsilochus*, &c.] Trojanus. *Remulus*, Latinus : alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, Æn. ix. 360. item ab illo

Numano Remulo, quem Ascanius occiderat, ibid. 592.

640 *Catillus*, &c.] Tiburtinus, de quo Æn. vii. 672.

Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
 Dejicit Herminium : nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri ; nec vulnera terrent ;
 Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
 Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore. 645
 Funditur ater ubique cruor : dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.

At medias inter cædes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla ;
 Et nunc lenta manu spargens hastilia denset ; 650
 Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.

magnum corpore et armis sternit Herminium : cui coma flava erat in capite aperto, et nudi humeri : nec plagæ terrent eum, tam late apertus est in ictus : hasta immissa huic per latos humeros intremittit, et transfixa cum dolore incurvat hominem. Spargitur late niger sanguis : pugnantes edunt strages gladiis, et per plagas querunt mortem gloriosam. At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus, quasi Amazon, nudata secundum unam mammam ad prælium ; et modo jaciens manus congerit hastas flexiles, modo infatigabilis corripit dextra manu robustum.

aberrant.—641. *pectore* Gud. pro div. lect., perpetua fere varietate.—642. *Hermionum, Herminium*, in libb.—643. Sustuli majorem interpolationem ante *Nec vulnera terrent* : nam ad *nudo* cui spectant.—644. Quem muscas captare juvet, ex Servio varietatem exsculpere potest : *Totus in arma patet*. In Rom. *Tantum* in a. p., ex interpretatione. *hinc* edd. sphalma.—645. *Acta premit* ed. pr. Burm. *duplicatque virum transfixa dolore* Heins. ex codd. auctoritate reposuit et snorum et Pierianorum. Idem jam vett. edd. habnere. Primum *dolorem* video in Aldd. editum : quod et ex Schol. Statii Theb. vii, 633 enotavit Burm., sic *virum transfixa hasta*, quæ figitur, transfigitur, et ipse dolor duplicatur. Atqui hoc jejunum est, nec magis ferri hoc posse arbitror, quam quod Heins. conj. *duplicatque viro*, vel quod Pierius in suo exemplari habebat atque hinc Catræus repetiit, *d. viri t. dolorem*.—646. *dant vulnera* Sprot. cum Mediceo Pierii.—648. *inter acies* Ondart. et Medic. Pierii.—649. *ejecta* Franc. *exerta* Rom.—650. *lata* Donat. *leta* Franc. *densa* Parrhas. *manus* tres ap. Burm. cum Erf., sed vetat in seq. vs. *dextra* casu sexto. *denset* Heins. e codd. et Grammaticis pro vulgato *densat* : cujus lectionis fons Rom.—651. *rapit in dextram non fessa* Ms. ap. Pier. *dextra*

NOTÆ

645 *Duplicatque virum*] Videtur a tergo inter utraque scapulas percussus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum et quasi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt : 'duplicatque viri, transfixa dolorem.' Alii 'duplicatque, virum transfixa, dolorem.' Prima lectio sanissima, juxta Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii, 'duplicataque vulnere cæco est : ' item illud Homeri de

Thersite, Iliad. ii. 266. *Παῖς δ' ἴδ' ἄρ' ἔδωκεν* : 'percussit : ille autem incurvabat se.'

648 *Amazon*] *Volsca*, Amazonum tamen more armata : id est, exusta mamma dextra, sinistroque latere nudato ; ut diximus, Æn. i. 494.

650 *Denset*] Secundæ conjugationis : vel *densat*, primæ : Æn. x. 432. *Bipennis*, securis utrimque acuta, supra 135.

Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.

Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.

At circum lectæ comites, Larinaque virgo, 655
Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securem,
Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellicque ministras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis

securim. Arcus aureus, et sagittæ Dianæ sonant ex humero ejus. Ipsa quoque verso arcu defigit sagittas fugaces, si aliquando sedit fugata in tergum. Sunt vero circa eam selectæ sociæ, et virgo Larina, et Tulla, et Tarpeia intentans arcum securim, Italæ puellæ, quas ipsa divina Camilla elegit sibi quasi honorem, famulas in bello et bona pace. Quales Thraciæ Amazones, quando legunt fluenta Thermo-

quatit Parrhas. indefensa Franc. et Goth. pr. ac tert., male.—652. ex humeris Rom. erat arcus Donat., ex interpretamento.—653. recedit alter Hamburg.—654. derigit Rom. et Medic.; Burm. laudat Lambin. ad Lucret. vi, 823.—655. Et circum Gud. et alii Heins. jactæ pr. Moret. ex lactæ pr. Goth., sphalmate. Larina Goth. sec.—656. Telaque ap. Priscian., male. securem Heinsius reposuit, monente eodem Grammatico, et assentientibus Gud. et sec. Mentel. At conf. inf. 697. securim tuetur Rom.—657. aura Rom. et Vratias. Diva passim scriptum in codd. Pier. Heinsii et binis Goth. et Erf., sic et Medic. a m. pr.—658. pacisque bonæ vett. edd. nostræ omnes; tum bonas emendatum in ed. Ald. pr. et sec.; at bonæ revocatum in Ald. tert. et hinc ductis; donec prior lectio bonas iterum obtineret e Commelin. Pulm. Steph., quam meliorem lectionem habent meliores Heins. cum Mediceo; agnoscitque eam Arusianus Messius. bonæ tamen tuetur Rom. cum aliis Pier. Heins. et Burm., ac binis Goth., tum agnoscit Servius. bono Franc. belloque Oudart. ministrans Franc.—659. Threicio Exc. Burm., Threicia vitium operarum ed. N.

NOTE

652 *Arma Dianæ*] Venatoria: sagittæ in pharetra, bipennis, hastilia.

654 *Spicula converso, &c.*] More Parthorum, quos ea arte celebres diximus, Ecl. i. 62.

657 *Dia Camilla*] Græca vox δία, generosa, præstantissima, divina: quia Dianæ Deæ consecrata, supra 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δία γυναικῶν, 'præstantissima mulierum.'

658 *Pacisque bonas, &c.*] Multi codices habent: 'pacisque bonæ bellicque ministras.'

659 *Quales Threiciæ*] De Amazonum gente ac nomine, Æn. i. 321. 494. Nunc de patria et sede. i. Constat

Amazonum sedem non fuisse in Thracia propria et Europæa, quæ Macedoniae confinis est; sed in septentrionali minoris Asiæ littore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemque regiam ab ipsis illic conditam fuisse Themiscyram, non longe a Thermodonte fluvio: eisdemque paruisse totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus est. Ita Herodotus, Pausanias, Diodorus Siculus, &c. ii. Constat e Xenophonte, Exped. i. vi. tractum illum ipsum tulisse quoque Thraciæ nomen, nempe Asiaticæ. iii. Habemus ex iisdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, circumflexo

Pulsant et pictis bellaantur Amazones armis : 660
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
 Foeminea exultant lunatis agmina peltis.
 Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis ? 665

dentis, et pugnant armis pictis : sive circa Hippolyten, sive quando bellicosa Penthesilea redit in curru, et magno tumultu ululante muliebres turmas gestiunt scutis lunatis. O bellicosa virgo, quem primum, quem ultimum sternis hasta ? aut quot spargis humi corpora moribunda ? Primo Eumenium patre Clytio : cujus oppo-

~~~~~

Heins. *Thermodoontis* vulgg. passim edd., item vett. codd., etsi jam emendatum dederunt Nangerius et Egnatius. Res nunc nota est, esse *Thermodontis* a *Θερμῶδων*, *corros.* cf. Apollon. II, 972. Tentaverat nonnulla in h. l. Wakefield Sylva crit. Vol. III, p. 94, quæ tamen mox ipse damnassee videtur. —662. *magnamque* u. conj. Cunninghamus. —663. *scutis* ex Medic. laudat Heinzius : sed a Foggino *peltis* proditum videmus. —664. *primo* Goth. tert. —665. *m. pectora* Sprot., perpetuo errore. —666. *Eumenium* Ald. pr. et hinc

NOTÆ

Euxini littore tum orientali tum etiam septentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Asiaticæ et Europææ subegisse partem : deinde, cum ab Hercule ac Theseo nativis in sedibus bello appetitæ et victæ essent ; occupato in Libya Hercule, bellum eas Græcis intulisse, transmissio scilicet Bosphoro Cimmerio : indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Thessaliam, aperuisse sibi aditum ad ipsam Atheniensium arcem, quam aliquandiu tenuerunt. Tamen hinc pulsæ sunt a Theseo, ut probant iis in locis multa, tum Thesei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta : earumque reliquæ intra pristinos Pontici littoris fines servavere : deinceps formam aliquam imperii, usque ad Trojani belli tempora ; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infesta, Trojanis auxilium tulit, et ab Achille aut Pyrrho sub belli finem occisa est. Tum etiam adnque Alexandrum magnum perstitere, ad quem Thalestris Amazonas trecentas adduxit,

ex Diodoro et Q. Curtio.

659 *Thermodontis*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis* : ita ut priores syllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadrisyllabum est, *Thermodontis* : ubi priores syllabæ tres longæ, cum *ω* in secunda syllaba, quæ ideo breviri non potest : scribitur enim *Θερμῶδων*, non *Θερμῶδων* : et Cappadociæ fluvius est, in oram Euxini meridiionalem influens ; nunc *Pormon*.

661 *Hippolyten*] Thesei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiope* : ex qua Hippolytum filium suscepit, insidiis Phædræ novercæ deinde sublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theseus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipse rapuerat : bello deinde Attico adversus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occisa est. Plutarchus in Theseo, Diodorus, &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita est, Æn. I. 494.

663 *Lunatis peltis*] Scutis brevissimis, in formam Lunæ mediæ præcisiis.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 M

Eunæum Clytio primum patre : cujus apertum
 Adversi longa transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lirim, Pegasusque super : quorum alter habenas 670
 Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
 Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
 Hippotaden ; sequiturque incumbens eminus hasta
 Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chromimque ;
 Quotque emissa manu contorsit spicula virgo, 676

siti pectus patens transfodit longa hasta ex abiete. Ille corruit vomens fluentem sanguinem, et mordet terram sanguinolentam, et moriens agit se in sua plaga. Deinde Lirin et Pegasus præterea : quorum alter dum collabens equo succidente retrahit habenas : alter dum succurrit, et porrigit cadenti dexteram lentiores, repente et simul concidunt. Adjiçit iis Amastrum Hippotæ filium : et imminens insequitur propius hasta, et Tereum, et Harpalycum, et Demophoontem, et Chromim : et quot jacula vibrata manu virgo intorsit ; tot homines Trojani corruerunt.

//////////

cett. edd. usque ad Commelin., qui e Palat. dedit *Eunæum* : erit igitur *Ebræos*, quod aliunde non memini. At *Ebræos* inter heroum nomina notus est, qui idem *Ebræus*, et *Ebreus*, Jasonis f. v. ad Apollod. p. 183 et ad Hygin. f. 15. Interea *Eunæum* maxima pars codd. defendit apud Pier. et Heins. ; adde tres Goth. Etiam e vett. edd. nonnullæ, ut Ven. 1486, *Eunæum*. alim *Eumenium*, Serv. *Eumeneum*, non male. Alias aberratt. codd. vide ap. Burm. Etiam *Glycio*, *Clycio*, *Clythio* aberratt., a *Κλῆτιος*.—667. *longo* pr. Mentel. f. a. *corpus* duo Burm. conf. modo ad v. 665.—668. *movens* un. Burm. *voens* duo alii.—669. *se* aberat Franc. in deerat plerisque Pier. et nonnullis Heins. in *verber* pr. Hamb. in *sanguine* Goth. tert., et sic Macrobr. iv, 6, sed, ut bene monet Heins., *sanguinis rivi* præcesserant, male etiam Pontanus e cod. Britannico reponi voluit, in *sanguine merat*. Burmannus laudat Drakenb. ad Silium v, 677. Scilicet is locum vindicat ex imitatione Siliana : et *versantem* in vulnere *sese* *Transigit*.—670. *Lirim* Heins. secundum Medic. et alios. Vulgo : *Lirin*. *Pegasus* tumentur omnes fere ; alii *Phagasum*, *Pegasum*. In sec. Moret. *Phagasin*. *Pegasus* etiam ap. Silium occurrit lib. v, 410.—671. *Suffuso* vel *Suffusso* magna codd. pars, etiam Rom. et Medic. a m. sec., item tres Goth., in vectum et in edd. Ald. tert. et al. De *pedum suffusione* Servius cogitabat.—672. et *dext.* duo Goth., ad sonum magis gratum. *inermem* Heins. e codd. reduxit : pro vulg. *inertem*. cf. sup. ad x, 595.—673. *Amastrum* pr. Hamb. et alter *Amastrum*. Tum *Hippotadem*, *Hippodaten*, aberratt. libb. Est *Hippotæ* f. *Ἰπποδάμης*.—674. *Tereaque* multi apud Heins. et Goth. tert., non male, a *Θηρεύς*. *Harpalcem* Dorvill. *Chromimque*, quod jam edd. Ald. habebant, Heins. e Medic. et ceteris revocavit, pro *Chromia*. At Rom. (quem tamen *Chromin* exhibere testatur Bottarius) et alii Pier. cum Montalb. *Chromumque*, Goth. pr. et tert. *Chromumque*. tres Burm. *Cromimque*. Versus e Gr. *Τηρέα δ' Ἀρπάλυκόν τε γέ γε, Δημόφροντα Χρόμιον*

NOTÆ

667 *Abiete*] Hasta ex *abiete* arbore, *sapin*,

Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus armis
 Ignotis et equo venator Iapyge fertur :
 Cui pellis latos humeros erepta juvenco
 Pugnatori operit ; caput ingens oris hiatus 680
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
 Agrestesque manus armat sparus. Ipse catervis
 Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
 Hunc illa exceptum, neque enim labor agmine verso,
 Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur : 685
 Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti ?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis
 Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum

Ornytus venator procul excurrit in armis insuetis et equo Apulo : cui pellis extracta juvenco pertinaci tegit latos humeros ; magnus rictus gutturi et genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput ; et sparus rusticus armat manum : ipse excurrit in mediis turmis, et supereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile erat disturbato agmine : et hostili animo hæc ait super illum : existimavisti, o Etræce, te venari feras in sylvis : venit dies, qui ulciscatur verba vestra famineis armis. Tamen referes umbris parentum tuorum gloriam hanc non exi-

*****

re.—677. *Ornytus* recte ; *Ὀρνυτος* ; sic quoque Rom. Donatus : *Ornatus*. In codd. fere *Ornytus* : sicque edd. vett. At Pier. in sua invenisse videtur *Orphitus*.—678. *Ignotus* Gud. *Hyapige* passim codd. et edd. vett. *Iaspide* pr. Hamb. *Iapide* alii apud Burm. cf. sup. ad v. 247.—682. 683. *Agrestesque* Heins. *Agrestique* Hugon. *pabus* Goth. tert., interpolate, pro *sparus*. *catervas* V. in *medias* aliquot Pier. et Sprot. *Victor in m.* Bigot. *est* in fine abest Medic. a m. pr.—684. *nec enim* duo Goth. a. *fuso* pro var. lect. Oudart.—685. *super hoc* Franc., male. Est enim : *hæc fatur super*, insuper, *et*.—686. *Sylvis* et Rom. *Silcisne*, T. ad membranarum suarum fidem recepit Brunck. (conf. Not. p. 630), non male : modo non metrum violaret. Tum ne sexcenties in interrogatione omittitur.—687. *qua v. dies* Oudart. *nostra* Ven. *fides* Bigot.—688. *redarguerit* Heins. reposuit sola auctoritate Prisciani et codd. Scheff. et Menag. pr. Et est sane hoc ad elegantiam sensum venustius, quam *redargueret* ; etsi diligentissime ad grammaticorum præcepta sit dictum : *advenit dies, qui redargueret*. *unum tamen* Parrhas. *partum* idem et vulgg. edd., sed nonnullæ tantum : vitio haud dubie operarum : quod jam

NOTÆ

677 *Phrygii*] Trojani, e Phrygia, Æn. i. 385.

678 *Equo Iapyge*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta est : Æn. viii. 710. et supra 247.

682 *Sparus*] Telum est rusticum, a *spargendo* dictum : hoc fere constat. Cujus porro formæ, dubitatur : Festus vult parvissimi generis esse jacu-

lum, quod facile spargatur : Servius recurvum, in modum pedi pastoralis.

686 *Tyrrhene*] Orte e Tyrrhena gente.

687 *Vestra Verba*] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, Ge. iv. 460. Æd. vi. 743.

Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
 Protinus Orsilocho et Buten, duo maxima Teucrum 690
 Corpora: sed Buten aversum cuspide fixit
 Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
 Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
 Orsilocho, fugiens magnumque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem; 695
 Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Altior exsurgens, oranti et multa precanti

quam, te occisum esse hasta Camilla. Continuo occidit Orsilocho et Buten, duo maxima corpora Trojanorum: sed Buten acumine telli transfodit aversum, inter cassidem et thoracem, qua collum equitantis micat, et qua parma descendit infra humerum sinistrum; fugiens vero et circumacta magnum in orbem fallit Orsilocho, interius secans gyrum, et persequitur eum qui prius eam persequabatur. Deinde assurgens altius bis impingit validam securim per arma et per ossa huic

~~~~~

in ed. Ven. 1544 in manus incurrit.—689. *M. hinc idem Parrhas. M. hæc tres Moret. referas Parrhas. bello c. C. ed. pr. Burm. manibus c. C. Medic. Pierii.*—690. *Orsilocho, Horsilecum, Horsiloam, aberratt. Est 'Ορσίλοχος.*—691. *Butem Zulich. Buten ap. Rufinian. Aversum vett. edd. et inde vulgata cum codd. parte. Sed præstantiores Pierii et Heinsii omnes aversum; sicque Rufinian. et Macrob., quocirca Heinsius recepit. Buten enim fugientem, at Orsilocho ipsa fugiens obtruncavit Camilla. Adde graviores rationem, quod vulneris locus vs. 692. 693 aversam corporis partem satis declarat. Vulnus infertur supra sinistrum humerum, in ipsam cervicis vertebra, quæ attollitur paululum in capite prominente, qualls habitus sedentis est. Variasse adeo poeta videri debet vulnus Hectori ab Achille illatum Iliad. X. 324 sq. et Cycni vulnus ab Achille acceptum ap. Hesiod. Sc. Herc. 416....420. Utraque loca sedulo comparanda. Ex his ipsi poetæ mentem assecuti sumus. *aversa cuspide* unus Pier. et Leid. *jam versum* Franc. *a cuspide* Hamb. alter. *fixit* Heins. cum mellioribus, etiam Pierii, pro vulgato *figit*.—692. *intus* Franc.—693. *Invenit* pro *Lucent* apud Rufinian. de Schem. Lex. p. 241.—696. *Dum v. Zulich. et Rottend. sec. Sed præteriere Heins. et Burm. varietatem aliam magis memorabilem: valida securi.* Ita Medic. Pierii: et Julius Sabinus hæc habet: “Apronianus legit: *valida securi congeminat vulnus.*” (In Mediceo tamen, quem Fogginius excusum dedit, emendatio illa non subnotata est) “Æmilius (sic pergit ille: qui *Æmilius* qui sit, equidem adhuc ignoro) legit: *validam securim congeminat*; sic est distinguendum in *congeminat*: ut postea sit: *vulnus r. o. c.*” Equidem, si illam lectionem probandam susciperem, jungerem: *securi insurgens congeminat* sc. ictum, vulnus: quod et per se intelligitur, et statim repetitur. *perque ora tiri* pr. Moret. *securim* Gud., ut sup. v. 666.—697. *exsurgens* Rom. et alii Pier. Medic. et alii Heinsii potiores: itaque recepit ille pro vulgato: *insurgens*, quod et ipsum bonum. conf. XII, 902. Sed varietatem hanc jam*

NOTE

693 *Parma*] Supra 619. *Lacerto*, atque ambitu reflectens sese. *Æn. v. Æn. v. 422.* 170.

695 *Gyro interior*] Breviori spatio

Congeminat : vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
 Appenninicolæ bellator filius Auni, 700
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque, ubi se nullo jam cursu evadere pugnæ
 Posse, neque instantem reginam avertere, cernit ;
 Consilio versare dolos ingressus et astu,
 Incipit hæc : Quid tam egregium, si foemina forti 705
 Fidis equo ? dimitte fugam, et te cominus æquo
 Mecum crede solo, pugnæque accinge pedestri :

homini roganti et multum precanti : plaga spargit vultum calido cerebro. Occurrit illi, et stetit stupefactus improvise visu bellicosus filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei fallere. Ille autem, cum videt se nullo cursu posse subducere se prælio, nec expellere reginam imminentem : incipiens consulto agitare dolos mente et solertia, dicit ista : Quid tam illustre est, si cum sis famina, confidis equo robusto ? relinque celeritatem equi, et propius committe te mecum planæ terræ, et paru te ad certamen pedestre : mox cognosces, cui

aliquoties vidimus.—698. *Congeminat vulnus* : calido distinguebat Oudart. Similem interpunctionem repperat Servius, mutilatus admodum etiam ad h. l. et sic legerat auctor Epitomes Iliados (vulgo Pindari Thebani nomine notus) 366. *Ora rigat moriens*, sc. sanguine. *ore* alter Menag. *ossa* alter Hamb. *arma* ed. pr. Burm. *cruore* Ven.—699. *huc Bigot. aspectus* ed. D. Heins.—700. *Appenninicolæ* scribendum esse bene monuit Brunck., saltem ex communiore usu, *Appenninus* pro *Apenninus*. An prima in ullo Latino poëta correpta occurrat, ignoro, nec vacat quærere. At Dionys. Perieg. 343 ὄρεσ—Ὀρῆα τε καὶ Ἰσθμὸν Ἀπέννινον. Euni Goth. tert. Anni Ven. et Franc. Burmannus bene remittit nos ad Silium vi, 109, ubi : *tellus lacrymabilis Auni* ex h. l. et similis varietas. Provocat ad Silium etiam Julius Sab., qui alios *Arnum* hunc perperam dixisse notat, et versum recitat *Apenninicolæ regnata antiquitus Auno*. Locus est ex lib. v, 7, sed ibi legitur : *vada Fauni-genæ regnata antiquitus Auno*. Agitur de Thrasymeno lacu : ut adeo *Arnus* ibi opportunus heros ἐγγύς εἴη, quam *Aunus* Liguriæ.—702. *Is ubi vett. edd. et codd. evadere pugna, pugnam, pugna* legitur : et *pugna* quidem vulgata erat lectio usque ad Commelin., qui e Palat. reddidit *pugna*, quod sequitur Pulman. Deservit iterum Stephanus. *pugna* græca forma dictum, e Rom. aliisque laudavit Pierius, et uno suo probavit Ge. Fabric. et ex suis iterum Heins. conf. sup. ad x, 441. ix, 99. Tandem *pugnam*, quod et ipsum exquisitum, habebat unus Oblongus Pierii, atque aliquot Heins. et Burm. cum Goth. sec.—703. *advertere* Medic. sed a m. sec. emendatum.—707. *Crede solo mecum* Goth. tert. *pugnaque* sexto casu plerique Pieriani.—708. *ventura*

NOTE

700 *Appenninicolæ*] De *Appennino*, monte Italiæ, Liguriam a septentrione ambiente, Æn. xii. 703. De *Liguria*, Æn. x. 185. Monet autem Cato Ligures esse fallaces.

706 *Fugam*] *Cursum celerem*. Sic Æn. i. 321. de Harpalyce Amazone, 'volucrumque fuga prævertitur Eurum.'

Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit. At illa furens, acrique accensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis, 710
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
 At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.

laus inanis inferet damnum. Sic ait: illa vero furens et commota aspera indignatione, dat equum sociæ, et stat in armis paribus, pedes, et interrita ense stricto atque scuto splendente. Sed juvenis existimans se victorem esse fraude, aufugit ipse, nulla est mora, et abripitur fugax habenis detortis, et talo ferrato impellit

Bigot. et pr. Hamb. *feret* Medic. Pierii et Mentel. pr. *laudem* recepta in impressis est lectio, quæ et ipsa inter Apronianas, h. e. probatas Apronio Rufo, referri potest; est enim ab emendatrice manu ascripta Mediceo, qui a pr. m. habebat *fraudem*, quod ipsum Rom. exhibebat diserte, cum qu. Moret. Dorvill. a m. sec. et Goth. sec. et quinque Heinsii pro div. lect. In Gud. erat *pœnam*. in Rottend. sec. *pœna*, ex interpretamento. Servius egregie: "*fraudem*: hæc est vera et antiqua lectio, ut sit sensus: pedes congregere, jam cognosces, cui inanis jactantia afferat pœnam; nam fraudem veteres pœnam vocabant." "Si autem *laudem* legimus, erit sensus: agnosces, cui inanis gloria afferat laudem." Etiam Donatus agnoscit: "Experundo, inquit, cognosces, quis debeat jure meritoque laudari." Reliquerunt rem in medio Heins. et Burm. Rationem, qua controversia decidi debet, non videntur animadvertisse viri docti. Scilicet epitheton: *ventosa* gloria melius convenit in *fraudem*, h. pœnam, quam *κεροδοξία*, vana et inanis jactantia, affert. Contra in altera lectione jejuniore est sententia, etiamsi sic, ut facere necesse est, expeditas: videbis, cui, h. e. an tibi vana gloria afferat victoriam. In Obs. misc. Vol. I, p. 22 Vir doctus distinguebat: *Jam nosces, ventosa, ferat cui gloriæ laudem*; satis jejune.—709. *Dixerat* Goth. tert. *accensa* vel *adacensa* Rom. et alii Pier. et omnes vetustiores Heinsii, qui recepit. Vulgo: *incensa*, quod pr. Goth. solus exhibebat, isque recentissimus.—710. *assistit* vulgo editum, inde ab Ald. sec., sicque codd. pars, ut bini Goth. et Oblongus Pierii cum quatuor Heins. Sed reliqui vetustiores omnes Pierii et Heinsii cum Ald. pr. *resistit* legebant; ut resistere sit restare, stare, ut Ge. IV, 424. *Æn.* IV, 76. *insistit* erat in Leid. *sistit* Dorvill. *paribus se sistit* conj. Heins.—711. Nemo conj. *parva* p.—712. Et j. Franc. *vixisse* emendabat Cerda, perperam. *dolos* a m. pr. Zulich. *adcolat* Goth. tert. et multi scripti et edd., vitiose. *evolat* Leid.—713. *conversusq.* Menag. pr.—714. *Quadrupedemque* Pierii codd. etiam hic. *ferrata calce* edd. inde ab Aldo usque ad Commelin. et pauci scripti apud Pierium cum Goth. pr. Sed potiores *ferrata*, quod et Grammatici defendunt.—715. *Ligur* in sua edit. lege-

NOTE

708 *Laudem*] *Fraudem* veram et antiquam lectionem esse contendit Servius; et sensum esse: Cognosces cui jactantia damnum afferat.

711 *Pura parma*] Juxta Servium, *nuda* et absque rerum gestarum figu-

ris: quia, inquit, tunc primum in bella descenderat. Juxta Donatum, *expedita* et absque pondere. Juxta interpretationem a nobis jam traditam, *Æn.* VI. 560. *nitida*, *lucida*, *tersa*.

Vane Ligus, frustra que animis elate superbis,
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artes;
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, et pernicipibus ignea plantis
 Transit equum cursu, frænisque adversa prehensis
 Congreditur, poenasque inimico ex sanguine sumit. 720
 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis:
 Tum cruor et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
 At non hæc nullis hominum sator atque Deorum 725
 Observans oculis summo sedet altus Olympos.

velocem equum. Fraudulente Ligur, et frustra elate superbo animo: frustra callidus adhibuisti astutiam patriam: nec illa astutia reducet te saluum Auno doloso. Virgo hæc loquitur, et ardens pedibus velocibus prætergreditur cursu equum, et correpto fræno opposita pugnat, et sumit supplicium ad hostili sanguine. Tam facile, quam facile accipiter, avis dicata Marti, ex alta rupe persequitur alis columbam altam in ære, et tenet correptam, et dilaniat unguibus acutis: tunc sanguis et pennæ evulsæ decidunt ex ære. Sed genitor hominum et Deorum non quiescit sublimis in supremo cælo quasi nullis oculis videns ista. Pater ille excitat

rat Pier.; at *Ligus* inde ab Aldo ubique obtinet, sicque scripti et vet. Grammatici: ex *Alyus*. armis aliquot Pier. et Sprot.—717. *Nec fors te nonnullos legere, tradidit Cerdæ. perferat* tert. Mentel. et tert. Goth. *proferet* Ald. pr. Anno Ven. uno Goth. tert. vide ad v. 700.—720. *a sanguine* vulgg. ante Heins., qui ex s. secundum Pier. et præcipuos suos reposuit, ut inf. xii, 949. *pænas i. et s. Franc. ex s. poscit* ed. pr. Burm. *sumpsit* Bigot. Sprot. et a. m. pr. Hamb. pr. cum Goth. tert.—721. *facilem* Sprot. *accipiter* alter Hamb. *accipiter* et *atcipiter* scribebant alii Pier. Wakef. ex ingenio *accipiter saxo* aut *sacer ales*: ut hic sit aquila. Antequam in ipsa poëtæ verba hoc inferret, nam conicere licebat, consulendi erant historiæ naturalis auctores, qui docent *aquilam* (*chrysaëton*) Jovis alitem, non facile columbam petere; *accipitris* vero proprium id esse; unde et *palmarius* dictus. Pari-ter constat vulgo, accipitrem fuisse inter alites augurales.—722. *in n. volantem* Schol. Horat. Crœqu. ad Od. i, 37, memoriæ vitio, etsi *volantem* pro avi poëta dicere poterat.—723. *Comprensamque* pars Heins. codd., ut aibi solet. *Convulsamq.* Ven.—724. *Tunc alii. evulsæ* Rom. et Schol. Statii Theb. iii, 537. *pennæ* Menag. pr. et Parrhas.—725. *hoc* Ven. *hoc ullis* Vratisl.—

NOTÆ

715 *Ligus*] Sic habent pleraque vetera exemplaria; et sic olim in usu fuisse, probat adjectivum *Ligusticus*, inde derivatum. Nec magis absonum est *Ligus*, *Liguris*; quam *lepus*, *leporis*; *vetus*, *veteris*.

721 *Accipiter....sacer*] *Epervier*, avis rapax; ideo Marti sacra. Latinum nomen e Græco deductum, ἀεὶς ὄρνις, *celeriter volans*: Gallicum nomen e Germano, ut placet Scaligero et Vos-
sio.

Tyrrhenum genitor Tarchonem in praelia sæva
 Suscitāt, et stimulis haud mollibus inicit iras.
 Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarcho
 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas, 730
 Nomine quemque vocans; reficitque in praelia pulsos.
 Quis metus, o nunquam dolituri, o semper inertes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
 Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela irrita dextris? 735
 At non in Venerem segnes, nocturnaue bella,
 Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 *Expectare dapes, et plensæ pocula mensæ;

ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, et commovet ejus iram non levibus stimulis. Itaque Tarchon inter strages et acies recedentes impellitur equo, et exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, et revocat ad pugnam fugientes: O Tyrrheni, nunquam satis dolituri! o semper ignavi! quis timor, quæ tanta segnitia incidit animis vestris? Fœmina dispergit vos vagos, et fugat has turmas? cur gestulis manibus ferrum, et cur hæc arma inania? Tamen non estis ignavi ad voluptates et ad pugnus nocturnas, aut ad expectandas epulas et computationes mensæ opimæ, quando tibia curva

727. Tarchonem, quod et Romanus tuetur, Heins. refinxit. v. sup. ad viii, 506. Vulgo, Tarchontem: duo Tarchonta; alii Tarconem, v. Pier. Parrhas. carentem in praelia tum Bigot. in praelia servans.—728. inicit bene Heins. ex Moret. et Menag. pr. Addit Burm. Hugen., sed graviolem auctoritatem jam Pierius dederat Romanum et Oblongum Mss. Vulgo: incitat legitur. Tum Heins. conj. incutit iras.—729. cedentia nonnullæ edd. vulgares, vitiosæ. Tarcho ut viii, 506 pro Tarchon. cf. inf. 746 et Heins.—730. vanisque pr. Moret. irritat conj. Heinsius. instigat vocibus iras Gud. alas Vratial. et Rom.—731. ad pr. Macrob. vi, 1, qui ex Furi Annal. laudabat versus (quos vide in Not. ad h. l.), in quibus est: *reficitque ad praelia mentes*. Sed in sæpe alias vidimus poetam sectari, ubi vulgo ad poni solebat. in praelia fusos Bigot.—734. palantes tres ap. Burm., perpetuo lapsu. pallentis Mentel. pr. agit atque hæc Franc. agit atque a. ed. pr. Totus versus exciderat Goth. tert.—735. quove Zulich. et alter Hamb. a m. sec., et quodve a m. pr. quidve hoc Dorvill. gerimus meliores libri et pars edd. vett. cum ed. Commel. et hinc ductis; at in aliis: *gritis*, minus bene, et hinc corrupte *gentis* aliquot Heinsiani.—736. nocturnave Leid.—737. induxit in nonnullis vulgatum: sed indixit Heins. vindicat, et jam ante in edd. extabat. E codd. unus Leid. inducit a m. pr., et a sec. indicit.—738. Expectate codd. fere omnes, etiam optimus quisque Pier. et Heins. cum Servio: et sic Ald. pr., mendose tamen. *expect-*

NOTÆ

730 *Alas*] Equitatum, 604.

732 *O nunquam dolituri*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad justam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æn. x. 674.

737 *Tibia Bacchi*] Bacchanalis intelligit et epulas Baccho sacras ad sonitum tibie, ut cetera Deorum sacra. De *Baccho*, Ecl. v. 29. De *tibia*, Æn. ix. 618.

Hic amor, hoc studium; dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740
Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,
Concitatur, et Venulo adversum se turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor: cunctique Latini 745
Convertere oculos. Volat igneus æquore Tarcho,
Arma virumque ferens; tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat: contra ille repugnans
Sustinet a jugulo dextram, et vim viribus exit. 750
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:

Bacchi indixit choreas: hic est amor vester, hæc cura: dummodo favens aruspex nunciet sacrificia, et hostia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, et minax immittit se adversum Venulo: et constringit dextra manu hostem detractum ab equo, et magno impetu concitatus abripit eum ante sinum suum. Clamor erigitur ad cœlum, et Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem et ejus arma: deinde abrupit ferrum e suprema ejus hasta, et quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obliuctans repellit ejus dextram a gutture suo, et evitat vim viribus. Et sicut, quando fulva aquila volans alte portat serpentem raptum, et illigavit ei pedes, et hæsit unguibus; serpens vero vulneratus

tare (sc. non segnes) primæ statim edd. inde ab Ald. sec., sicque Goth. pr. et tert. *aut pl.* tres Burm. et vett. edd.—739. *Hic amor, hoc studium* in parenthesis dictum recte notat Servius. *dum sacrosanctus* Goth. pr. *haruspex* Medic.—740. *vocat duo* Burm. et Schol. Horat. i Od. 37.—741. *effatur* Montalb. *ita fata* Bigot. in abest binis Burm. et Goth. tert. in medio Zulich. m. m. in *hostes* Gud., uti sup. ix, 400 legi vidimus. *ut ipse Barth.* ad Stat. v Theb. 623 e cod. optimo laudat.—742. *se adversam* Goth. tert. *offert* Rom. Medic., aliique Pier. et ex Heinsianis Gud. cum tribus aliis et Zulich., quibus adde Goth. tert. cum Donato, perperam: cum de vi et pugna agatur, ut jam Burmann. monuit.—743. *Dereptumque*, male, vulgg. et h. l. cf. ad x, 475.—744. *Egregium a. s.* Rom.—745. *ad cœlum* tres Heins.—746. *ingens* Franc. *Tarcho* Medic. v. sup. 727.—747. *cum Ven.* et Goth. tert. *illius alter* Hamb.—748. *Distinxit* ed. pr. *Defigit ferra* Vratial. et Parrhas.—749. *ferit* sec. Rottend. *illa* alter Hamb.—750. *dextra* Leid. *vis v. hæsit* ed. pr. Burm.—752. *Fert avis* Schol. Horat. Cruqu. iv Od. 4. *dapes atque* Goth. pr. *ac*

NOTÆ

739 *Haruspex*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrenorum, Æn. viii. 498.

746 *Æquore*] Planitie campi, Æn. ii. 780.

750 *Vim viribus exit*] Active, ut Æn. v. 438.

Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
 Arduus insurgens: illa haud minus urget obunco 755
 Luctantem rostro; simul æthera verberat alis:
 Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarcho
 Portat ovans. Ducis exemplum eventumque secuti
 Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arruns
 Velocem jaculo et multa prior arte Camillam 760
 Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo;
 Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat:
 Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat;
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.

convolvit sinuosas spiras, et rigescit squamis sublati, et altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minus premit obnitentem, et simul quatit aërem alis: non aliter Turchon gaudens aufert prædam e turba Tiburtinorum: imitati exemplum et eventum ducis sui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum sagitta et multa solertia: et explorat quenam fortuna sit commodissima. Quacumque virgo ardens immitit se medio exercitu; Aruns sequitur eam hac parte, et occultus considerat incessum ejus: qua revertitur illa victrix, et refert pedem ab hoste: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, et jam hos aditus, et omnem circuitum, et librat

viribus h. ed. pr. Burm.—753. et, ac, alii. fumosa Bigot.—754. hæret duo Burm. scamis Zulich.—755. assurgens ed. pr. Burm. obunco Heins. dedit e melioribus suis et illustravit. Eo alludunt alii, in quibus abunco. Vulgo editum adunco, quod et Romanus agnoscit.—756. summum æthera Ven.—757. ex sanguine Zulich. a m. pr. ex agmine raptam Serv. ad viii, 9, ubi quidam Tiburti.—758. eventum exemplumque aliquot codd. Heins. et edd. vet., minus bene. eventus autem h. l. pro successu.—759. Arruns Heins. ex optimis codd. scripsit et illustravit, pro Aruns. In scriptis fere Arrons occurrit. conf. Pier. ad v. 814.—760. Ne et delendum putes, vide Notam.—761. Hunc versum post vs. 763 Hac A. ... lustrat collocabat Goth. sec.—762. Quo aliquot Pier. se cuique Bigot. ferens pars Pier. et Heins., varietate fere perpetua. ferox a m. pr. videbatur habuisse Mentel. pr. Sed h. l. furens recte, utpote in pugna; unde inf. 781 cæca et incauta.—763. Hac sec. Moret. armis subit ed. Mediol.—765. celeres furtim aliquot Heins.—766. atque hos Gud. et pr. Menag. hos jamque Moret. tert. jamque hos abitus pars libb. Pier. et Heins. et Erf., et probabat hoc Pierius cum Ulitio apud Heinsium. Sic quoque Donatus legerat. jamque hos habitus in binis Burm. Hos abitus jamque hos aditus alter Voss.—767. circuitu

NOTE

757 Tiburtum] Quorum inter principes erat Venuus. De Tibure, urbe Latii, Æn. 630.

759 Mæonidæ] Tyrrheni, e Mæonia sive Lydia orti. Æn. ii. 781. Æn. iv. 216.

Forte sacer Cybelæ Chlorens, olimque sacerdos,
 Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum : quem pellis, ænīs 770
 In plumam squamis, auro conserta tegebat.
 Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
 Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu ;
 Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati

malignus hastam inevitabilem. Forte Chlorens dicatus Cybele et quondam sacerdos, procul splendebat conspicuus in armis Phrygiis: et impellebat equum spumantem, quem tegebat pellis compacta squamis æreis auratis in modum plumarum. Ipse conspicuus ferrugine et purpura externa, vibrabat Lycio arcu corneo sagittas Cortynias: arcus auratus sonat ex humeris, et galea aurea est huic vati: præterea

Goth. sec.—768. *satus Cybele* aliquot Pier. *sacer Cybelo* Medic. Pierii cum Donato: Medic. et alii Heinsiani cum trinis Goth. Eandem varietatem supra lib. III, 111 vidimus. Cum *Cybelus* mons Phrygiæ sit, vix *sacer Cybelo* cuiquam placere potest, nec magis tamen: *sacer Cybele...olimque sacerdos*; etsi Cybelæ consecratus a puero esse potuit, ut Camilla Dianæ sup. 559 sqq. Proclive esset, cum Pierio et Cuninghameo refingere: *satus Cybelo*, in monte Cybelo natus. Sed hoc idem significat lectio meliorum librorum: *satus Cybele*: nam et montis id nomen fuit. Nec aliter Servius legit, etsi alterum ejus scholio præscriptum est. Porro *Chlorens* Medic., tum Macrob. v, 1 et alii codd. apud Burm., ut auctoritate adeo præstat. Nec aliter Jul. Sabin. At *Celoreus*, *Chioreus*, *Coreus*, *Cloreus* aberrant.—771. *Implumem* Goth. sec. et tert. *scamis* Zulich. *squalis* a m. pr. Goth. *auroque inserta* Ald. (pr. et sec., nam emendatum a Naugerio) cum Goth. pr., quod poterat juvare eos, qui in structura verborum hærebant. Sed vid. Not.—773. *Cortynia* passim codd. et h. l.—774. *ex humero* Gud. et alii Heinsiani, cum Goth. sec., ut inf. 844.

NOTE

768 *Sacer Cybelæ*] Alii legunt, *Sacer Cybelo*: alii, *Satus Cybelo*; ne idem sit *sacer et sacerdos*. Nugæ: potest enim quis *sacer* esse dicatusque per votum numini, non per sacerdotium: ut Camilla, quæ tamen Dianæ sacerdos non erat. De *Cybelo* monte Phrygiæ et *Cybele* Dea Deorum matre, Æn. III. 111.

770 *Ænis In plumam, &c.*] Non militibus tantum, sed et equis etiam loricae quandoque fuerunt: et ii proprie dicebantur *cataphracti*. De iis ita Sallustius apud Servium: 'Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexusuerant.' Igitur lorica equi erat ex

pelle sive corio, cui insertæ erant æræ laminæ, in modum squamarum incisæ; erant autem squamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares; sed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent: neque ex ære simplicis, sed aurati. Æn. III. 467.

772 *Peregrina ferrugine et ostro*] Ostro, sive purpura Iberica, ferruginea et subnigricante: de qua Æn. ix. 582. De ostro, Ge. II. 506.

773 *Lycio Gortynia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim insignes e cornu materia, e Lycia Asiæ regione, de qua Æn. iv. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ insulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*, Ecl. vi. 60.

Cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantes
 Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro, 776
 Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ 780
 Cæca sequebatur; totumque incauta per agmen
 Fœmineo prædæ et spoliolum ardebat amore:
 Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 Concitat, et Superos Arruns sic voce precatur:
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo, 785

strinxerat in nodum fulci auri chlamydem croceam carbasinam et ejus plexus crepantes. Pictus acu secundum tunicam et barbara tegmina crurum. Puella, sive ut appenderet templis arma Trojana, sive ut venando incederet in aureis spoliis captis, sequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio; et imprudens flagrabat per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ et spoliolum. Cum denique tempore capto Arruns vibrat jaculum ex insidiis, et orat Deos his verbis: Supreme Deorum Apollo, præses sacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis e

erat arcus Medic. et Leid., minus eleganter.—776. sonatque crepantes Parrhas.—778. Tunc virgo Menag. pr.—781. Certa s. Parrhas. incauta jam in vett. edd. fuit: ut in nostra, Ven. Norimb. et aliis, tum in Egnat. Firmavit lectionem auctoritate sua Ge. Fabricius. In aliis, etiam Aldd. usque ad Commelin., incensa legitur: quod et codd. nonnulli habent; sed recentiores, uti et Goth. tert. et Erf.—782. Fulmineo pede Parrhas.—783. tum Dorvill. et Franc. cunctantem Goth. pr. t. rapto Parrhas. cauto Goth. tert.—784. Concitat e melioribus Pierianis et suis restituit Heinsius, pro vulgari: Conjicit, quod ex interpretamento venit; etsi Concitat ad ipsum motum librantis telum referri potest.—785. sacri pr. Hamb. custos sci Zulich., solenni scripturæ compendio, pro sacri, quod Burm. quoque monuit.

NOTÆ

775 *Cassida*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accusativo nominis tertię: *cassida*, *cassidæ*; a *cassis*, *cassidis*, *cassidi*, *cassida*: quod et apud Propertium reperitur l. III. 11. 15. Sic apud Varronem, teste Nonio, *compeda*, a *compes*; *chlamyda*, a *chlamys*: apud sacros scriptores nostros, *lampada*, a *lampas*. *Croceam*: tinctam croco flore, *safran*.

777 *Tunicas, et barbara, &c.*] De *tunicis*, Æn. IX. 616. *Tegmina crurum*: sunt ocreæ non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, sed Barbarorum more: hoc est; ut videtur plerisque, Phrygum, qui primi acu pin-

gere repererunt. Paulo tamen aliter visum explicandum illud Æn. II. 504. 'Barbarico postes auro.'

780 *Certamine pugnæ*] Sic Lucret. l. IV. 841. Sic et Æn. II. 780. *Maris æquor*.

785 *Soractis*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Falisco, ad occidentalem ripam Tybris, ad septentrionem Romæ nunc, *Monte di S. Sylvestro*. Ibi lucus et templum Apollinis fuit. Plinius l. VII. 2. 'Hanc procul urbe Roma, in Faliscorum agro, familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apol-

Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur; et medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna;
 Da, Pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 Omnipotens. Non exuvias, pulsæve tropæum 790
 Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi cetera laudem
 Facta ferent. Hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.
 Audiit, et voti Phœbus succedere partem
 Mente dedit; partem volucres dispersit in auras. 795
 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,

*pinu alitur in cumulum; et cui nos cultores, securi religione, calcamus plantis
 multas prunas per mediam flammam: concede, o pater omnipotens, hanc ignomi-
 niam deleri nostris armis. Non peto exuvias, aut trophæum, aut ulla spolia victæ
 puellæ: reliqua facta mihi præstabunt gloriam: revertar libenter inglorius in
 urbem patriam, dummodo hæc funesta pestis moriatur vulnere a me inflicto.
 Apollo audivit: et concessit ut pars voti animo succederet, partem dissipavit in leves
 ventos. Concessit precanti ut occideret morte improvisa Camillam turbatam: non*

cf. Burm. Sec. Anthol. Tom. I, p. 126.—786. *primum* Oudart. et Exc. Burm. *prunæus* Gnd. a m. pr. male. Burmannus laudat Heins. ad Silium v. 179.—788. *preminur* conj. Heins. *vestigia prima* Goth. tert.—790. *Patrem* appellari Apollinem, novum non est; convenit omnibus Diis: at *pater omnipotens* de Apolline mirationem facere potest; et quod antea 785 *summe Deum*; etsi *summi Dei* passim occurrunt. *Arnipotens* conj. Burm., quod nesciret, an alius Apollini id epitheton dederit. At *Junonem omnipotentem* ipse Maro dixit sup. iv, 693, et vii, 428; et h. l. multo magis hoc in Arrunte ferendum, quod paulo ante v. 785 *summum Deum* eundem Apollinem appellarat, adjecto: *Quem primi colimus*. Non male igitur Servius ex affectu colentis hæc dicta ait. *p. triumphum* alter Hamb.—791. *ut spolia* Franc. *haud s.* Goth. pr.—792. *ferent* revocavit, codicum quoque suorum auctoritate, Heinsius; quod et in edd. erat; nec *ferant*, quod Plerio placuerat, nisi in recentt. *primum*, puto, in Pulman. *dura* ed. pr. Burm. *modo dum* Parrhas.—793. *Pulsa* miror nemini displicuisse post v. 790 *pulsæ. cadet* Bigot. *patrias urbes* e codd. suis et Pier.; adde Goth. sec. et tert., Heinsius. Vulgo: *patriam urbem*.—794. *et votis* tres Heins. *Phæbus voti* apud Macrob. v. 3. *et dextris rebus s.* Zulich.—795. *partim* Ven. et duo Moret. cf. sup. v. 187. *disparsit* ed. Junt. *disperdit* Dorvill.—796. in *subita* alter Hamb. *turb. voce* Oudart.—797. *Ad-*

NOTÆ

lini, super ambustam ligni struem ambulantes non adaruntur, et ob id perpetuo Senatusconsulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.' Addit Servius ex Varrone, sacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo solitos

sibi plantas tingere. *Arunus* igitur ex illis Hirpis Etruscis fuit, et equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, sunt prunæ, e pinu succensa excitatæ.

793 *Inglorius*] Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem esse ignotam volo.

Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
 Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos acres oculosque tulere 800
 Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ
 Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem 805
 Suscipiunt. Fugit ante omnes exterritus Arruns,
 Lætitia mixtoque metu; nec jam amplius hastæ
 Credere, nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,

concessit ut nobilis patria cerneret eum reversum, et nubes dispulerunt vocem in ventos. Itaque statim atque hasta librata manu edidit stridorem per aërem; agmina converterunt animos, et omnes Volsci direxerunt oculos ad reginam. Ipsa nullatenus animadvertit aut aërem impulsam, aut stridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulsum ad mammam præcisam infixum est, et profunde immissum hausit virgineum sanguinem. Sociæ festinantes accurrunt, et suscipiunt reginam cadentem: Arruns præ ceteris stupefactus, fugit, gaudio et timore mixtis: nec jam ultra audet fidere hastæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis

~~~~~

nuit, at reducem ut patria alta vid. Zulich.—796. *Nec d.* Goth. pr.—799. *ubi m. Medic.*—800. *oculos acres animosque Leid. animos alacres Vratisl. Convertere animos acies*, h. copiar, vett. edd., ut Ven. 1484. 1486. 1496 et seqq., etiam Egnatiana recensio; item Norimb., quod Heinsium fugisse miror. Burmannus tantum hoc monuit: “*acies legere alios ait Cerda.*” Quæ prima *acres* habeat, apud me Aldina prima est cum cett.—801. *Nihil illa* aliquot Pieriani, unde Catroëus mutuatus est, et pr. Menag. *neque* Heins. et libb. pro *nec*. Tandem *auras*, quæ vetus secundi casus forma fuit, ut *Maia, Maïas, pater familias*, legerat Asper, et eam antiquam lectionem esse Servius testatur. Adde Pompon. Sablin. In Pierianis tamen ea codd. non occurrebat, nec in Heinsianis, præterquam in pr. Moret. altero Menagio, Venetique (quibus adde Dorvill. et Goth. pr., qui sunt inter recentissimos), tum in tribus aliis pro div. lectione: eoque alludebat Gud., in quo *auræ*. In Mediceo *auris* esse Burm. notat: quod a Foggino observatum non est. Etiam vett. edd. *auras* habent, ut Mediolan. Ven. 1484. 1486 et al. cum Egnat.; primum mutatum video in Aldd. pr. et rel. *neque ante* Goth. tert.—802. *athere celi* Goth. tert.—803. *Hasta per* Goth. tert. *expertam* Rom. *exortam* Goth. pr. *perlata* Goth. sec. *mamillam* sec. Rottend.—805. *comitem d.* Hugen. *cadentem* Leid.—806. *Stetit* Zulich. *Fuit* ed. Dan. Heinsii. *exterritus armis* Goth. tert.—807. *mixtoque metu* Rom. Forte ortum *mixto* ex *mixto. mixtaque* Goth. pr.—808. *concurrere* sec. Rottend. et Dorvill. cum Goth. pr.—809. *prius quem* Ald. pr. cum Goth. pr. *turba inim. sequatur* Zulich. Forte

NOTÆ

796 *Notos*] Speciem pro genere: 809 *Ille lupus*] Ille frequenter a-
 ventos meridionales pro quibuslibet bundat in comparisonibus. Æn. x.
 ventis. Ecl. ii, 58. 797.

Continuo in montes sese avius abdidit altos, 810
 Occiso pastore, lupus, magnove juvenco,
 Consciis audacis facti, caudamque remulcens
 Subjectit pavitantem utero, sylvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns,
 Contentusque fuga mediis se immiscuit armis. 815
 Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exsanguis; labuntur frigida leto
 Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
 Tum sic exspirans Accam, ex æqualibus unam, 820
 Alloquitur; fida ante alias quæ sola Camillæ;
 Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
 Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum

lupus, pastore aut magno juvenco interfecto, memor facti sui audacis, recipit se in montes excelsos extra viam positus, priusquam jacula hostilia assequantur ipsum: et reflectens caudam supponit eam trementem utero, et adit sylvas: non aliter Arruns turbatus subduxit se ex oculis, et gaudens ob fugam miscuit se mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: sed cuspid ferrea hæret ad costas inter ossa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deseruit vultum. Tum moriens sic alloquitur Accam unam e sociis, quæ sola Camilla fidelis erat præ ceteris, cum quæ solebat communicare curas suas: et sic loquitur ista: Acca soror, potui huc usque pugnare: nunc dura plaga me in-

~~~~~

ne bis telorum in binis vers. mentio fiat. sequuntur Gnd.—810. *avius* pr. Moret. *obvius* Goth. tert. *sese avius* Goth. sec. *abdidit avius* Zulich. aptos Goth. tert.—811. *magno que* edd. apud Pier., qui e codd. *ve* commendat.—812. *remulcens* Gud. et Mentel. pr.—813. *subjectat* sec. Moret. *pavitans* Zulich. *uterum* Hugon. *sylvisque* sec. Menag.—814. *abdidit* Zulich. *Arruns* v. sup. ad v. 759.—815. *fuga* maluit Heins. Alterum hemistichium a cod. Zulich. aberat.—818. *Labitur et sanguis* Donatum legere videri notarat Pier., hoc arripuit Catræus; Camillam enim non nisi paulo post vs. 827 de equo defluere; perperam utique; nam exilis et jejuna illa est lectio. Et *labitur* dictum est, ut centies, de ipso conatu et initio actionis. *exanimis* Vratial. *frigida telo* alii apud Servium, et pro div. lect. Menag. pr., male.—819. *calor* Leid. et duo Goth. *ossa tres* Heins. et Leid. cum Goth. tert. *relinquit tres* alii.—821. *Adam* Medic. a m. sec. *Acca* Latinum nomen est; nota Acca Laurentia, Faustuli uxor.—822. *Quicum* ubique edd. *Quicum* plerique Pier. et Heinsiani fere omnes (excepto Mediceo, Gud. a m. pr. et tert. Rottend.), cum Goth. sec. et tert. et Erf., quibus suffragatur Arusianus Messius. Tum ellipsi suppleta interpolatum in ed. Ven. Burmanni: *Quicum partiri curas solita: atque ita fatur*, et in Dorvill. ac Bigot. cum Goth. tert. *Quicum partiri curas solet, atque ita fatur*. Tandem Burm. conj. *atque huic ita fatur*.—823. *potui* vel *valui* alter Hamb.—824. *ex tenebris*

NOTÆ

815 *Contentus fuga*] Præter allam etiam afferri: *Concitatius fuga, contentam* interpretationem, potest hæc *dens fugam; a contendo*.

Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
 Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer : 825
 Succedat pugnae Trojanosque arceat urbe.
 Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto
 Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla
 Et captum leto posuit caput, arma relinquens ; 830
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera ; dejecta crudescit pugna Camilla ;
 Incurrunt densi simul omnis copia Teucrum,
 Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ. 835
 At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.

terficit, et omnia circum nigrescunt caligine. Fuge, et fer ad Turnum hæc ultima monita : succedat mihi ad pugnam et avertat Trojanos ab urbe : denique vale. His prolati, simul dimittebat habenas, non sponte labens in terram : tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore, et demisit colla incurva caputque morte victum, abiciens arma : et vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vastus clamor suboriens verberat astra aurea : praelium inhorrescit occisa Camilla. Irrumpunt conferti : simul omnis multitudo Trojanorum, et ductores Tuaci, et equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus,

Leid. *increscunt* Oudart.—826. *que* aberat Mediceo Pierii ; idem in plerisque repererat *urbi*, quod doctius. Laudavit jam Burm. ex Ge. III, 155 *Arcebat grævito pecori*, h. a pecore. At idem Maro alterum sæpe numero adhibuit : *Ignavum fucos pecus a præsepibus arcant*. Brunch. utrumque amplexus est : *Trojanos arceat urbi*.—827. *Simul hæc dicens* ed. pr. Burmanni, et Goth. sec.—828. *non sponte ruens* sec. Rottend. conf. sup. v. 236, et III Ge. 524. *Cum frigida* Zulich. et Goth. tert. *Et fr. malebat* Faber propter vs. 832.—829. *soloit* Mentel. pr. *se pectore* pr. Hamb.—830. *ponit* ed. pr. Burm. *relinquunt* (sc. illam) alii apud Servium legebant, inter quos Probus fuisse videtur. *reliquit* Rom. et alii Pieriani cum Donato.—831. *venit* i. Goth. pr. *umbris* sec. Rottend. v. inf. XII extr.—832. *immensus surgens* malebat Heins. *serpens* Franc. *venit a. c.* Goth. pr.—834. *Concurrunt* Rom. et alii Pier. Voss. cum Sprot. et Bigot. ac Goth. sec. tert. *omnes* ed. pr. Burm.—835. *Tyrrhenique duces* ex solo Mediceo reposuit Heins., quod ipsi nervosius videbatur. Sed, cum *Teucrum copia* præcessisset, potuit poeta maluisse variare : *Tyrrhenique duces* quod vulgo legitur. *Evandrique Arcadis* edd. Ven. et Mediol. apud Burm., et omnes aliæ veteres et recentiores ; nec *Arcades* illatum, nisi a Commelino, defensum ab Heinsio e scriptis potioribus, cum quos ipse habebat, tum Pierianis. cf. XII, 551.—837. *interrita*. Hoc vocabulo adjecto me non magnopere delectari lubenter fateor. Aut enim alienum, aut otiosum

NOTE

835 *Alæ*] Equites, supra 604. in triviis. *Æn.* IV. 511.

836 *Triviæ*] Dianæ, quæ colebatur

Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam;
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces: 840
 Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
 Supplicium, Teucros conata lacescere bello!
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
 Non tamen indecorem tua te regina reliquit 845
 Extrema jam in morte; neque hoc sine nomine letum
 Per gentes erit; aut famam patieris inultæ.

et immota aspiciit prælium: et cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte; et suspiravit, et emisit hæc verba ex intimo pectore: Heu virgo! tulisti supplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi derelicta inter vepres coluisse Dianam, aut tulisse humeris nostras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in suprema morte: neque hæc mors erit aboque honore inter populos, nec feres famam non vindictæ. Nam

~~~~~

est. Ut saltem adjuves quodammodo, dicendum est; exprimi tantum hoc, quod tuta, e tuto loco, pugnam prospicit Opis; aut, cum alias vel solo armorum strepitu et pugnae aspectu terreri soleant puellares animi.—838. *Atque Leid. juvenum medio* Menag. pr. *juvenem* Bigot. et Goth. tert. *juvenem medio in clamore furentem* Gud. in etiam Junt. ed. abest. *Juvenes* sunt αἰσῆος, bellatores.—839. *multatam* Pierius in suis invenerat: sicque tres Heins. At Medicus cum qu. Moret. et Leid. *mulcatam*, quod etiam ex vet. cod. laudat et defendit Guellius. *mutatam* Franc. et Parrhas. Jam de his vocibus satis accurate actum passim a viris doctis. Laudat Burm. Arntzen. ad Aurel. Vict. Vir. Ill. c. 51, Drakenb. ad Liv. III, 67. *mulcatam* h. l. Heins. intulerat; jure suo retraxit Burm. *multatam*, quod jam inde ab Aldd. legebatur. Nec enim aliter dicitur quam: multari pecunia, exilio, morte, ut vel Lexica docent. m. in morte Sprot.—840. *Ingemit et dedit has* Dorvill.—843. *Hoc tibi* Donatus legisse visus Ge. Fabricio. *Dianæ* Vratisl.—844. *gestasse* aliquot Pier. et membranæ Brunck., qui id reposuit. *sagittas* Medic. cum nonnullis aliis et binis Goth. aberravit.—845. *reliquit* Heins. recepit, ex Romano Pierii, Mediceo aliisque suis. Sic ex decreto Dianæ res jam constituta habetur. *relinquit* aliquot Pier. et tres Heins. *relinquet* vulgo legitur: sic quoque tres Goth. cum Erf.—846. *jam* abest Sprot. in abest quinque Heins. et alteri Goth. *nec al. numine* Medic. Pierii, et pars Heins.—847. *Per gentes est*

NOTÆ

839 *Multatam*] Aliqui legunt *mulcatam*. Differunt vero *multare*, et *mulcare*: quod *multare* est a voce *Oscæ* vel *Sabinæ*, *multa*, quæ pœnam pecuniariam a iudice irrogatam significat, ut notant Festus et Varro; et per translationem, quamlibet aliam pœnam: *mulcare* autem Latina vox est, quæ significat *verberare*, a *mulceo*,

quod est *mollis*: quia quod verberatur, molliitur: hinc Vulcanus dictus est *Mulciber*, a verberando ferro. Vide Germanum Valentem, et Vossium.

843 *Desertæ in dumis*] De vita Camillæ in sylvis, supra 539. et sequentibus.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 N

Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
 Antiqui Laurentis, opacaeque ilice tectum;
 Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
 Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum, 855
 Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
 Præmia. Tunc etiam telis moriere Dianæ?

quisquis læsit vulnere tuum corpus, solvet id nece merita. Fuit sub excelso monte magnum sepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggesta terra, et tectum umbrosa ilice. Dea formosissima collocat se primum illic celeri impetu, et ab excelso tumulo circumspicit Arruntem. Quando arcepit illum coruscantem armis et vane superbientem, ait: Cur discedis in diversam partem? huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camilla. Tunc morieris sagittis ipsis

*****

conj. Heins., non ineleganter. *patiaris* Montalb. *inulta* pr. Moret. et a m. sec. Hamb. unus; sed est *fama inulta*, ignominia invindicatæ, ut bene Serv. —849. *luit* pr. Hamb. et sec. Moret. cum Goth. pr. et tert. et Erf. *licet* alter. *luit* Exc. Burm. arto Medic. a m. pr.—850. *Dercenni* Medic. *Dircerni* duo aut tres alii Heins. *Dirani* Parrhas. *Stercenni* apud Servium fuisse videtur. *Dorcenni* et *Dorcenni* alii.—851. *textum* Exc. Burm.—852. *nixu* Franc. vel *cursu* in marg. Goth. tert.—853. *Arruntem tumidum* alter Hamb.—854. *lætantem animis* Medic. a m. pr. quod arripuit Wakefield. Videt tamen accomodatius sic fore: *Ut videt exultantem animis, surgentem* Leid.—855. *adversus* Zulich. *ab his* alter Menag. *derige* Medic. et Gud. *gressus* Erf.—856. *moriture* sec. Moret. *Camilla* Rom.—857. *Tunc* Franc. *Teque* pr. Rottend. *Tute etiam* Erf. *moriare* sec. Moret. Ad verba: *Tunc etiam* ab Heinsio et Burmanno nil notatum mirari licet: cum expeditu haud facilia sint. Aut enim jungi debet: *Tunc etiam*, etiam tu, sc. ad exemplum tot aliorum, qui Dianæ telis periire. Sic fere Serv. et Donat.; aut: *etiam Dianæ telis*, sc. nec meis; expectabisne, dum a Diana ipsa interficiaris? Erant tamen ipsius Dianæ sagittæ, quibus Opis utebatur. Neutrum satis placere potest. Possit alterum distinctione juvari: *Huc periture veni. Capias ut digna Camillæ Præmia, tunc etiam telis moriere Dianæ?* Ex Cerdæ mente dolet

NOTÆ

850 *Dercenni*, &c.] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multo antiquiore, nihil apud auctores. *Bustum* ait, pro loco ubi cineres post combustionem depositi fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuse*. De *Laurente* regione, ÆN. vii. 63.

854 *Vana*] More adverbii, pro *vane*: ut Ge. iii. 500. 'Terram crebra ferit.'

856 *Digna Camillæ præmia*, &c.] Mors divina manu illata, præmium, non pœna est. Si mori debuerat Camilla, mori divina manu debuerat, non imbelli timidi mortalis telo. Tunc dignum Camilla munus auferes? et ignavus cum sis, non cuiuslibet numinis, sed ipsius etiam Dianæ telis moriere?

Dixit, et aurata volucrem Threissa sagittam
 Depromsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longe, donec curvata coirent 860
 Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
 Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
 Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
 Audiit una Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
 Illum exspirantem socii atque extrema gementem 865
 Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt;
 Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.

etiam Dianæ? Dixit, et quemadmodum Amazon Thracia, eduxit ex aurata pharetra sagittam celerem, et inimicu intendit arcum corneum, et extendit longe: donec extremitates ejus inflexæ committerentur inter se, et jam tangeret manibus aequalibus, sinistra cuspidem ferri, dextera et nervo mammam. Statim Aruns audiit simul stridorem sagittæ aëremque frementem, et ferrum inflexum est in corpore. Socii inmemores relinquunt illum in incognito pulvere arcorum exspirantem et ul-

Nympha, fraudulento homini contingere gloriosam mortem: cum periturus sit Dianæ telis. Ex simili indignatione dictum putabat Guell. Alius modus est, ut ex affectu reliquorum etiam hoc dicatur: *Tune etiam? Telis moriere Dianæ*, h. *Tune etiam longius abis? non pares dicto? Ades vero, o bone, telis moriere Dianæ*. Uti in objurgatione etiam solenne est. Parum tamen epicæ dignitatis et hoc habet. Brunckius mutavit verba et ex conjectura reposuit: *Tuque etiam; si tamen locum exigas: Huc periture veni: capias ut digna Camillæ Præmia, tuque etiam telis moriere Dianæ: frigere sentias verba etiam, et que, et tu*. Sententia enim his verbis finitur: telis Dianæ moriere, ut capias præmia digna Camilla. Ex Rottendorph. lectione exsculpi possit hæc lectio: *Huc periture veni, capias ut digna Camilla Præmia teque, et jam telis moriere Dianæ*. ut sit: veni, ut capias præmia digna Camilla et te, utque jam Dianæ telis moriare. Ceterum, etsi satis frequentes sunt tales cavillationes victorum et hostium in poëtis, tota hæc Opis oratio ad nostrum sensum parum habet gravitatis epicæ. Extrema vero hominis male docti pannus esse videri possint, qui explorare voluit versum imperfectum relictum: cum poëta substitisset post *Præmia*. Videtur tamen e Statio apparere, jam ipsum hæc legisse: nam Theb. x, 910 post Capanei minas Jupiter *Risit et...Tune etiam feriendus?* ait. Et ix, 787. *Prælia lude domi...quod si te mæsta sepulcri Fama movet, leto moriere virorum*: ad Parthenopæum Amphion.—858. at a. sec. Moret.—859. *Depromit alter Hamb. incensa Hugén*.—860. *Eduxit Franc. et Dorvill. Adduxit Macrob. iv, 3. d. cruenta c. Franc.*—861. *Intra se Goth. sec. tenderet Menag. pr. et qu. Moret.*—862. *Lævam aciem fragm. Vatic. dextram ed. pr. Burm.*—863. *celi Goth. tert. aurasque sequentes Exc. Burm.*—864. *exitq. Franc.*—867. *pinnis fragm. Vatic., ex more. defertus*

NOTE

858 *Threissa, &c.*] *Ut Threissa*, id supra 669.
 est, ut *Amazon*. Sic *Camilla* 648.
exultat Amazon, id est, ut *Amazon*,
 Neque enim Opis aut *Camilla* tales
 supra 604. *Rutuli*, milites *Turni*, Æp.
 vii. 794.
 que habitu. De *Amazonibus Thraciis*,

Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillæ :
 Turbati fugiunt Rutuli ; fugit acer Atinas ;
 Disiectique duces desolatique manipuli 870
 Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros letumque ferentes
 Sustentare valet telis, aut sistere contra :
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus ;
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum. 875
 Volvitur ad muros caligine turbidus atra
 Pulvis, et e speculis percussæ pectora matres
 Foemineum clamorem ad coeli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super mixto premit agmine turba ; 880
 Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 Moenibus in patriis, atque inter tuta domorum,

tima gentem : Opis effertur alis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camille fugit primus, regina amissa : Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas : et ductores dissipati, et manipuli vastati quærunt loca tuta, et currunt equis conversi ad muros. Nec ullus potest sustinere armis, aut stare contra Trojanos imminentes et inferentes mortem : sed reportant humeris defessis arcus laxos, et ungula equorum currendo pulsant campum puluerulentum. Pulvis confusus nigra caligine fertur ad muros : et matres verberantes sinum emittunt e speculis famineam vociferationem ad astra coeli. Qui primi attigerunt cursu portas apertas ; hos turba hostilis opprimit agmine superjecto : nec evitant mortem funestam ; sed in ipso ingressu, in muris

~~~~~

Oudart.—869. *acer Acernas* alter Hamb. *acer* est et h. l. fortis ; nec debebat de hoc dubitari.—870. *Defectique duces* Medic. a m. pr., quod Heins. illustrat, nec tamen aliter accipere vult, quam ut sint : deserti a suis. Sic vero præstat, quod omnium codd., etiam fragm. Vatic., auctoritate firmatur, *Disiecti*, h. e. dispersi, palantes fuga. *Dejectique* alter Hamb.—871. *Tecta* p. pr. Hamb. pro var. lect. conf. mox v. 882. *equos* Gud. Mentel. pr. et alter Menag., ut aut sit *equos tendunt*, aut *equos aversi*. Tum *equis versis* ed. pr. Burm. *equis aversis* Goth. sec. *equos adversi* Zulich. *adversa* ad mania pars codd. Pier. cum Erf. *adversi* Dorvill. *aversa mania* sine ad duo Moret. *turbata* ad mania Ven. Sed vulgata recte se habet : et firmat eam fragm. Vatic.—872. *instantes acies* l. f. Rufinian. de Schemat. Lex. p. 237, perperam ex memoria.—873. aut *tendere* Parrhas.—874. *laxos* Vratiss. *lassos* duo Burm., perpetuo lapsu.—875. *Quadrupedoque* Rom. cum fragm. Vatic. a m. pr., uti et Donatus legerat : quod doctius dictum, uti sup. viii, 596 *Quadrupedante sonitu*. *Quadrupes* per i scriptum jam sæpe vidimus. vid. sup. ad v. 614. *que* aberat ed. pr. Burm. *Quadrupedemque* alter Menag. et fragm. Vatic. a m. sec. *Quadrupedante* p. Sprot., et p. *sonitu* q. tert. Rottend., utrumque ex altero loco viii, 696.—876. *c. f. acta* Goth. tert., quod ferri posset, si melius non haberemus.—877. *e aberat* Franc. *e muris* Dorvill. et Goth. tert. cum Erf. *percussæ* tert. Rottend. *percussæ* p. unus Heins.—881. *eff. noctem* Oblong. Pierii. si lim. Erf. *limite* Zulich. et sec. Rottend. *limine in primo* Goth. tert. memorie vitio. Nam *limine primo* occurrit alibi.—882. *intru* Rom., tum Medic.

Confixi expirant animas. Pars claudere portas;
 Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent
 Accipere orantes; oriturque miserrima cædes 885
 Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
 Exclusi, ante oculos lacrymantumque ora parentum,
 Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
 Volvitur; immissis pars cæca et concita frænis
 Arietat in portas et duros objice postes. 890
 Ipsæ de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ), ut videre Camillam,

patriis, et inter tutas domos confossi emittunt animas. Pars incipit claudere portas: nec audent patefacere aditum sociis, nec admittere precantes intra muros: et incipit tristissima strages, propugnantium armis ingressus, et ruentium in pugnam. Ex iis qui sunt exclusi, pars labitur in fossas præruptas, premente multitudine irruentium, ante oculos et vultus parentum plorantium; pars insana et concitata equis frænatis impellunt portas et postes firmatos repagulis. In suprema illa contentione matres ipsæ, ex quo conspexerunt Camillam (id docet verus amor patriæ)

Voss. pr. Parrhas. Goth. sec. et ed. pr. Burm. Eadem tecta d. cum parte Pierianorum, et Sprot. cum Hamb. sec. a m. sec., minus eleganter: ut et alibi. *inter tutas* etiam fragm. Vatic.—883. *et spirant* Medic. *spirant* Zulich.—884. *audet* Ven. et Parrh.—886. *Defendent* cum litura Medic. *aditusque* inque Franc. *atque* a. r. Gud. *duro et sub Marte cadentium* præfixum video Donati interpretationi. Julium Sabinum corruptum potius esse arbitror, quam lectionem variare. *Cædes*, ait, *quam faciebant Trojani. Oritur cædes descendunt per ingressum, et ruentium ad portam.*—887. *lacrymantum ante ora* p. concinna repetitione Moret. sec. et Hamb. pr. a m. sec.—890. *Arietat* Goth. sec. *Arietat se in p. tert. in portis* Gud. cum tribus aliis.—892. *Constat* alter Hamb. *amos* Gud., quod illustrat Heins. *amor verus* Rom., ut jam revertatur ille in pectora. Minus scite. In fragm. Vatic. *ut* a pr. m. aberat: et videtur *ut* aut melius abesse (nam sive sit postquam, sive quemadmodum, parum commodum est), aut in *et* mutari. Ita erit: *Monstrat amor verus patriæ; et videre Camillam*; h. et viderant matronæ paulo ante Camillæ exemplum. Sed vereor, ne, si non totus versus, et hemistichium tamen, seu posterius, *ut videre Camillam*, ad supplendum versum, quem poëta imperfectum reliquerat, illatum sit; seu prius quoque, cum in margine pro interpretatione ascriptum esset: *ut videre Camillam*. Totus versus, ut dixi, olet interpolatoriam operam.

NOTÆ

890 *Arietat in portas*] Non quidem equorum in portas impulsu, quod visum est *Donato*; sed obvitiis quibusdam aut trabibus aut molaribus impactis, instar arietum: de qua machina, Æn. II. 493.

892 *Ut videre Camillam*] Vel, cum viderunt Camillæ corpus inter soci-

arum manus relatum: vel potius, quia 594. dixit Diana se nube cava corpus illud tumulo illaturam, ex quo viderunt Camillam, pro aliena salute ad arma concurrentem, amor patriæ suavitatis ipsi idem pro salute propria faciendum. De robore, pro quovis duriore ligno, Ge. I. 163.

Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
 Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent. 895

Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
 Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes, et Marte secundo
 Omnia corripuisse; metum jam ad moenia ferri. 900
 Ille furens (et sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix e conspectu exierat, campumque tenebat:

festinantes emittunt e muris tela manibus, et imitantur arma ferrea duris lignis, stipitibus, fustibus præustis, nihil moratæ, et cupiunt primæ mori pro defensione murorum. Interim nuntius acerbissimus occupat Turnum in sylvis, et Acca refert juveni magnum illum tumultum: turmas Volscorum casus esse, Camillam occisam esse, hostes infestos imminere, et favente Marte vastasse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos et sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat

~~~~~

—893. *trepida* Bigot. *manu jaciunt: trepidaque* et ed. pr. Burm.—895. *ardent* recepit Heins., pro vulgato *audent*. Habet et hoc suam vim. Sed *ardent* de re bellica poetis quoque satis frequentatum. Duplicis lectionis diversæ duces: *ardent* Rom. et fragm. Vatic., tum Gud. Menag. pr. et Montalb. et ipse Medic. a m. pr., sed idem a m. sec., adeoque ex Aproniani emendatione, *audent*, quod plerique sequuntur, ex Gothanis quidem pr. et tert. nec male hoc, respectu sexus: *audent nunc mori*, h. e. discrimen mortis adire, et al. fœminæ.—896. *in abest* Bigot. et Goth. pr. ac tert., et *Interea silvis Turnus* ed. Ven. Burm., qui Virgilium *sylicis* dicere maluisse, quam in *s*, notat. *densissimus* Moret. sec. *lenissimus* Franc.—897. et deest Mentel. pr., unde Heins. conj. *Nuntius, ingentem juveni*: inde tamen nihil lucreris. *ingentem* vel *cæcum* Hamb.—898. *Dejectas* pr. Hamb. a m. sec. ed. pr. Burm.—899. *infestos* edd. vett. et, haud dubie inde ductus, Goth. pr., a quibus discessit Nangerius in ed. tert. Ald.—900. *Omnia corripuisse metum*: *jam* sec. Moret., quod et ipsum ferri possit. *metu* Menag. pr., sicque videtur legisse Jul. Sah.—901. *et sæva* codd. Pierii et Heinsii: sicque editum a Nangerio, et revocatum ab Heinsio: vett. edd. fere: *jam s*. Ita vero distingui debebat: *Ille furens jam, sæva J.*, idque non improbem. Ed. Mediol. et aliæ vulgg. cum Goth. pr. et cum codd. Ursin. nam *s*. Dorvill. a m. pr. *si sæva Jovis. nomina* Medic. *sic n. pellunt* Rom.—902. *nemora avia* Bigot. et Goth. tert. *linquit* pr. Moret. *linquent* Goth. sec.—903. *camposq.* Medic., et pro div. lect. tert. Rottend.—904. *Tum p.* Par-

NOTÆ

901 *Furens*, (et *sæva*, &c.] Duplici de causa reliquit insidias, quibus Æneam deprehendere et bellum conficere mox potuisset: nempe ob præ-

cipitem furorem, qui ei mentem abstulit: et ob numina Jovis, et vim factorum Æneæ faventium.

Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum, sylvaque evadit opaca. 905
 Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt;
 Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
 Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis, 910
 Adventumque pedum flatusque audivit equorum.
 Continuoque ineant pugnæ et prælia tentent;
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Hiberno
 Tingat equos, noctemque die labente reducat.
 Considunt castris ante urbem, et mœnia vallant. 915

ultra conspectum, et attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes, supergreditur collem et exit ex obscura sylva. Sic ambo festini et toto impetu currunt ad muros, nec absunt longo intervallo a se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: et Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu, audivitque incessum pedum, et hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, et tentarent prælia; nisi Sol roseus jam lavaret mari Hispanico fessos equos, et reduceret noctem die cadente. Ambo quiescunt in castris ante urbem, et cingunt muros urbis.

*****

rhas. invadit allquot Pier. evasit ed. pr. Burm. silvasque...opacas Sprot. alter Hamb. et Scheffer. cum Parrhas. vid. sup. ad ix, 99.—907. passibus ibant pr. Moret.—908. At simul pars codd. Heins., sicque vett. edd. nonnullæ, etiam Ald. tert., idque equidem malim: tunc vero v. 912 copula delenda et revocanda est lectio: Continuo pugnæ ineant. Continuata enim oratio: At, simul...equorum, Continuo pugnæ ineant. Nunc interpunxi post equorum; ut jungas: feruntur...ac simul...simul Turnus. Tum pater Rom. et quatuor Heins., repetitum ex v. 904.—910. cognovit Zulich. conspexit Gud. pr. Menag. et pr. Moret.—911. Adventusque Medic., doctius. Adventusque virum ed. pr. Burm. Adventumque virum uterque Rottend. ex vs. 607 h. l. flatumque Rom. Montalb. et Voss. pr.—912. Continuoque ineant p.; ita jam editum inde ab Ald. pr., usque ad Pulman. et Steph., a quibus vulgari cœpit Continuo pugnæ ineant, adversantibus scriptis. Etsi id ipsum e Ms. Fabricii revocat Cuninghamus. Scilicet laboratum est interpunctione et ascito At v. 908. ineunt Medic. a m. pr., reliqua idem Continuoque i. p.; tum ed. pr. Burm. ineunt et tentant. Absent que ab aliis, et vett. edd. pugnam. Sed hæc nulli usui sunt, adeoque ea monere piget.

NOTÆ

913 *Gurgite Hiberno*] Occidno Oceanus: nam Iberia sive Hispania ad occidentem Italiæ objacet. De Iberia, Æn. ix. 582. De gurgite, pro mari,

Æn. i. 122.

915 *Mœnia vallant*] Circumambiant: Trojani ut oppugnent; Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

FRACTIS gemina pugna Latinis, Turnus cum Ænea singulari certamine dimicare statuit. Solenni sacramento conditiones certaminis foedusque a Latino, Ænea, Turnoque sancitur. Foedus a Juturna, Turni sorore, Junonis impulsu disturbatur: primusque Tolumnius, falso augurio victoriam suis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas sagitta vulneratus excedere cogitur e prælio: quo absente maximam stragem Turnus edit. Venus dictamno herba vulnus Æneæ sanat. Is, reffectis viribus, reversus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excusso Turni auriga Metisco, currum ejus moderaretur, et ab Æneæ occursu detorqueret, ne congredi simul possent; Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occisum rata, laqueo vitam sibi adimit. Turnus, ne urbs in hostium potestatem veniret, ad singulare certamen redit. Pugnant Æneas et Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipsius precibus motus ad misericordiam deflecteret; viso in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardescit, hostemque interficit.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
 Se signari oculis: ultro implacabilis ardet,
 Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, 5
 Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
 Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit: 10
 Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent

Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjecisse animum, fidem suorum promissorum jam repeti, se designari oculis: sponte etiam implacabilis irascitur, et erigit animum. Qualis leo aliquis, in agris Afrorum, sauciatus secundum pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires suas, et latatur commotens toros jubatos colli, et interritus abruptit jaculum venatoris inflexum sibi, et frendet ore sanguinolento: non aliter ira crescit Turno inflammato. Tunc sic alloquitur regem, et turbulentus ita incipit: Nulla est dilatio in Turno: nihil est cur ægnes Tro-

*****

3. *oculos Medic.* a m. pr.—4. *Attollit se alter Menag.*—5. *v. v. corpus alter Hamburg.*—6. *movel ora pr. Menag. comata Zulich.*—7. *Excutiet Mentel.* a m. pr., unde Heins. conj. *Excutiet c. t.* Tum f. *Latinos Parrhas. Latinis Goth.* tert.—8. *fregit Franc.*—9. *adverso g. Parrhas. gliscet Medic.*—11. *quo dicta Parrhas. dona r. Sprot. retardent Zulich.* a m. pr. Servius ad v. 13 “Quidam sane a *Nulla mora in Turno* usque ad *pepigere recusent* jungunt: ne, si distinctio intercesserit, languescat sententiæ color.” Nimis subtiliter; cum

NOTÆ

1 *Infractos*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus *Æn.* v. 784. et probat multis Erythræus in Indice. Hic affirmat.

2 *Promissa*] Quibus ad singulare cum *Ænea* prælium se obstrinxerat, *Æn.* x. 434.

4 *Pœnorum*] Afrorum circa Carthaginem; qui sic dicti sunt, quasi Phœni, quia e Phœnicia cum Didone profecti. *Æn.* iv. in argumento.

5 *Ille, &c.*] Magnus aliquis leo: et sic, *ille*, sæpe abundat in comparationibus, *Æn.* x. 707.

6 *Movel arma leo*] *Arma*, sunt uni-

uscujusque vires, et ad agendum instrumenta. Sic *Æn.* ii. 99. De Ulyse: ‘et quærere conscius arma,’ id est, *dolos*. Apud Statium l. ix. 589. ‘*Armaque curva suum, sunt dentes.*’ Hic leonis *arma* sunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati*, quibus ungues et dentes evulsi sunt.

7 *Toros*] Sunt eminentiæ musculorum nodosæ ac tumentes, circa cervicem aliasque corporis partes.

11 *Retractent*] Fidem datam revocent per aliud pactum et quasi contractum.

Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recusent.
 Congredior. Fer sacra, pater, et concipe foedus.
 Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant spectentque Latini), 15
 Et solus ferro crimen commune refellam:
 Aut habeat victos; cedat Lavinia conjux.
 Olli sedato respondit corde Latinus:
 O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

jani revocent sua verba, et abnuant facere ea de quibus convenerunt. Descendo ad pugnam: offer sacrificia, o pater, et fac foedus. Vel hac manu dextera mittam ad Inferos Trojanum profugum ex Asia, et solus refutabo esse criminationem communem nobis omnibus (Latini quiescant et aspiciant me), vel Trojanus possident nos victos, et Lavinia detur ei uxor. Latinus respondit ei tranquillo animo: O juvenis,

*****

duo membra intercedant: nihil est...*nec* est quod *recusent*.—12. *nec* quod *pepig.* Bigot. *nec* quid Goth. tert.—13. *tu c. f.* Oudart. *consere* Vratisl. *fidus* Goth. tert.—14. *Aut fac* Goth. tert.—16. *crimen ferro* pr. Voss. Parrhas. cum Rom., quod admisit Cunningham. *repellam* idem cum Leid. et Hugen. et a m. sec. fragm. Ms. Helmstad. in Annal. litt. 1783, p. 195.—17. *victos et victor* agnoscit Jul. Sabinus. *victor* quatuor Heinsii, unde ille conj. *Aut abeat victor*: et erat hoc manifeste scriptum in Vratisl. et ed. pr. Burm. Alladunt Zulich. *quique abeat victor* a m. pr. *abeat* Goth. tert. Sed hæc ipsa aspirationis omissionis mutationi *roû victos* in *victor* locum fecisse videtur. Habet utique majorem vim et Turni ferociæ magis consentaneum est: *aut habeat victos* sc. nos: sim pro victo; *cedat Lavinia conjux.* *cedatque Lavinia* pars codd. Pierian., forte eorum ausu, qui primam correptam mallent in *Lavinia*. cf. sup. ad lib. vii, 359. *Laurentia conjux* Franc.—19. *quoniam ipse f.* aliquot Pier.,

NOTE

13 *Fer sacra...concipe foedus*] Ad ejusmodi fœdera, adhibebantur sacrificia et verba *concepta*, id est, certa solenniaque: infra 160.

14 *Tartara*] Inferorum pars est infima, Æn. vi. 134.

15 *Asiæ*] Phrygiæ, sive Troadis, quæ est in minore Asia, Æn. i. 385.

19 *O præstans, &c.*] ORATIO Latini, qua conatur Turnus a spe conjugii et singulari certamine ad pacem revocare: ostenditque i. Affinitatem illam Turni cum Latino esse inutilem, cum regnum utriusque satis absque illa virum conjunctione potens sit; cum sint urbes multa Turno, divitiæ

pariter atque animus et fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ quas Turnus uxores optare possit. II. Esse illicitam, quippe a Diis prohibitam. Æn. vii. 95. III. Esse perniciosa, siquidem ex quo, Turni causa, Deorum voluntati obstitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppressa est. IV. Si, inquit, te occiso socium Æneam excepturus sum: quidni potius te salvo? V. Objicit sibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipsi sollicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus, &c. De Latio et Laurento, Æn. vii. 54. 63.

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est   20
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu; necnon aurumque animusque Latino est;
 Suat aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris,
 Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu   25
 Sublatis aperire dolis; simul hoc animo hauri.
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat, idque omnes Divique hominesque caneant.
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi: 30
 Promissam eripui genero; arma impia sumsi.
 Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella, vides; quantos primus patiare labores.

excellens animo, quantum tu excellis aspera fortitudine; tanto studiosius justum est me providere tibi, et me timentem tibi considerare omnia pericula. Est tibi regnum Dauni putris tui, sunt plurimæ urbes expugnata viribus tuis: sunt quoque Latino divitiæ et benevolentia: sunt aliæ virgines in Latio et campis Laurentibus, nec ingloria secundum genus. Permite me omissis fraudibus exponere tibi ista non quidem grata dictu: et simul perpende ista animo. Non erat licitum me jungeri filium ulli antiquorum amatorum: et omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentia erga te, expugnatus sanguine cognato, et fletibus tristis uxoris meæ, fregi omnes nexu, abstuli eam promissam Æneæ genero, suscepi bellum sceleratum. Cernis, o Turne, quæ calamitates, quæ bella me persequantur ab illo tempore: cernis quantas difficultates tu ipse patiaris. Bis superati magno

*****

quod et ferri possit. *quam tu ipse conj.* Heins. *tantum* aliquot Heins.—20. *me* abest ed. pr. Burm., et *est* abest biuis Burm.—21. *metuenti* Zulich. a m. pr.—22. *multa* 23 *Capta* m. duo Rottend.—23. *animus aurumque* Zulich. et Gifan. Ind. Lucret. e Codd., tum plerique apud Pier. In iisdem *est* in fine subjectum, quod ab aliis abest. Jac. Bryant, acutus iudex, hærebat in altero hemistichio: *necnon aurumque animusque Latino*; quod nunc repente de se Latinus, et quidem ex tertia persona, loquitur: aut itaque illud ejiciendum censet tanquam aliunde illatum, aut legendum *auri argentique tanta*. De opibus tamen Turni minus bene ageretur: quarum hic nullus respectus esse potuit. Hæsisse quoque in hoc loco Jo. Schraderum video: qui et ipse expectabat, ut de Turno oratio continuaretur, quia *Sunt tibi præcedit*. Sed conf. Not.—24. *Laurentibus artis* Medic., quod Heins. illustrat.—25. *hæc* abest tribus Heins. et ed. Ven. Burm. *haud hæc* tres alii Burm. *me* deerat Franc. *fata* Ven. Erf. *fatis* alter Mentel. et a m. sec. Zulich.—26. *hoc* reposuit Heins. e Medic. aliisque. Vulgo *hæc*, quod modo præcesserat. *animo hæc simul* ed. pr. Burm.—27. *crterum nulli* e Ms. Bersmanni refinxit Cuningh.—28. *erit* Exc. Burm. *homines Divique* Goth. pr.—31. *generoque vel genero atque*, interposito fulcro, magna codd. et edd. pars: recte sustulit Pier., tum Heins.—32. *sequentur* Oudart. et Zulich. *sequuntur* Franc. *quæ bella s.*, Turne, *vides* Goth. pr.—33. *quantus pr. pati*ere Parrhas. *patiere* etiam Medic. et Oudart. cum Rom. et plerisque aliis Pierianis, excepto Oblongo et Portio.

Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
 Spes Italas ; recalent nostro Tiberina fluenta 35
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus alben.
 Quo referor toties ? quæ mentem insania mutat ?
 Si Turno extincto socios sum ascire paratus :
 Cur non incolumi potius certamina tollo ?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet 40
 Italia, ad mortem si te (Fors dicta refutet)
 Prodiderim, natam et connubia nostra petentem ?
 Respice res bello varias ; miserere parentis
 Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longe
 Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni 45
 Flectitur : exsuperat magis, ægrescitque medendo.

prælio, vix defendimus hac urbe spem Italiæ: fluctus Tybris calent adhuc nostro cruore, et vasti agri albescent ossibus. Quo revertor toties? quæ stultitia veritæ sententiam meam? Si paratus sum advocare Troianos ad societatem Turno occiso: cur non potius extinguo bella eo salvo? Quid Rutuli mihi conjuncti, quid reliqua Italia dicet? si exposuerim morti te petentem filiam meam et nostram affinitatem, (Fortuna refellat hæc mea verba.) Considera res mutabiles bello: miserere patris senioris, quem jam tristem Ardea patria tua procul separat a nobis. Ferocia Turni nullomodo mitigatur his verbis: invalescit potius, et asperatur remedio. Cum pri-

~~~~~

—34. *turba vix* Goth. pr.—35. *nostro recalent* Goth. pr.—36. *ad hunc Medic. o. implent* Hugem.—37. *Quid sec. Rottend. referens* Sprot. *refero* Rom. v. Pier. *refero mentem totiens, quæ* Zulich. a m. pr., et sec. *referor. mutat* altet Hamburg. *motat* Sprot. et aliquot Pier. *mittat* Goth. tert. *versat* Menag. pr. *cepit* Hugem.—38. *Turni extinctu* Zulich. a m. pr. *Turno exterrito v. accire* Franc. *accire vel adacire*, vulgo editum. At ex melioribus suis et Pierianis Heinsius dedit *adacire*, h. e. *adasciscere*; etsi aliud exemplum vocis nec hic nec ad lib. xi, 308 attulit. Antiquam tamen vocem ejus formæ fuisse, docet *rd adacivi, et adacitum*. Feram itaque etiam in Tacito Agric. c. 19, ubi v. Ern.—40. *dicent* Gud. a m. sec., quod Heinso arridebat. *disceat* Menag. pr. *dicit* Rom.—41. *Sors* tert. Rottend. *Sors d. resignet* Zulich. a m. sec. *Fors dura* Montalb. *recuset* Goth. tert., quod et ab Ursino præscriptum video notæ, quæ per formulam id illustrat: *δ μὴ γένοιτο*.—42. *Perdiderim* Bigot.—43. *belli* Menag. pr.—44. *maestum quem* nunc Goth. pr.—45. *Haud quicquam* aliquot Heins. et vett. edd. *Haud quamquam* Gud. a m. pr.—46. *ardescitque*

NOTE

34 *Bis magna victi pugna*] *Prima* in excensu navium, ubi occisus ab Ænea Mezentius, fugatus Turnus, Æn. x. 310. *Secunda* equestri, ubi cecidit Camilla, Æn. xi. 597. De *Tybrī*, Æn. viii. 330. De *Rutulīs*, Æn. vii. 794.

43 *Parentis Longævi*] *Dauni*: Æn. vii. 58. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æn. vii. 410.

46 *Medendo*] Dum ei medicina quæritur a Latino: gerundia enim ejusmodi sæpe passivam habent vim. Ecl. viii. 71. 'cantando rumpitur anguis.'

Ut primum fari potuit, sic institit ore :

Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, letamque sinas pro laude pacisci.

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra 50

Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.

Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat ; et vanis sese occulat umbris.

At regina, nova pugnae conterrita sorte,
Flebat ; et ardentem generum moritura tenebat : 55

Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ

Tangit honos animum (spes tu nunc una, senectæ

num potuit loqui, sic institit ore : Obsecro, bone pater, depone pro me hanc solitudinem, quam habes ; et permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, e pater, libramus manu jacula et ferrum non inutile : et sanguis exit e plaga quam nos facimus. Procul aberit ab eo mater Dea, quæ muliebri nebula protegat eum fugientem, et ipsa se abscondat inani caligine. Sed regina tremefacta nova conditione pugnae lugebat, et retinebat generum iratum ipsa moritura : Turne, ego peto unam rem, per hos fletus ; per gloriam Amatæ, si aliqua movet animum tuum : tu jam es unica spes senectutis meæ : tu es requies misera : regnum et gloria La-

tuendo Medic., quod repetitum ex lib. I, 717 videtur ; etsi defendat illud Jul. Sabinus, ut ait : intuendo Latinum. ardescitque etiam Goth. sec., et tuendo etiam Colot. videndo ed. pr. Burm., sed medendo passive ponere potuit, cum adeo medenda valetudini Suetonius dixerit, ut appareat, etiam mederi aliquando passivam vim habuisse. Recte Serv. medendo, dum ei medetur et medicina affertur.—47. sic incipit ore vulg. ante Commellin. cum Medic. Ven. Scheffer. ; adde Goth. pr., sed ceteri institit, quod omnes Pieriani exhibebant : idque doctius.—48. causam geris Parrhas.—50. dextram Goth. tert.—52. quem in urbe ed. pr. Burm.—53. In his : quæ nube fugacem Fœminea tegat, et vanis sese occulat umbris, incommode utique sese ad Venerem trahit sententiam ; cum de Ænea id melius dicatur. Offendisse ad hoc olim viros doctos ex Cerdâ disco : cum adeo essent, qui pro eam positum putarent. Potest reponi : Si Venus se occultit, eadem nube occultavit simul suum filium ; licuit autem poetæ ponere id, quod remotius esset. Sed ad interpunctionem attendere debebant interpretes : quæ mutata omnia ordine suo procedunt : Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem Fœminea tegat ; et vanis sese occulat umbris sc. ille. Nec autumes sic scribendum fuisse occultit, quod proprie sequi debebat. Nam alterum non modo recte sed etiam elegantius dicitur, variato post prius tempore : ut solet inprimis Maro noster. Pro Fœminea Jo. Schrader. conj. Carules ; et mox ut vanis, hoc non male.—54. novæ duo Moret., non male, nisi alterum elegantius esset. Utrumque periphrasin facit vulgaris orationis : nova pugna conterrita. perterrita tert. Rottend. a m. sec. contraria Goth. tert.—55. m. monebat Montalb.—57. spes te alter Hamb.—58. spes imp. Erf.

NOTÆ

49 *Pacisci*] Quasi optione gloriœ Diomedis impetu Æneam objecta mortis aut vitæ preposita, mortem nube defendit : Æn. x. 81.

56 *Turne, per has, &c.*] *ORATIO*

53 *Dea mater, &c.*] Venus, quæ a Amatæ ad Turnum, Veniliæ sororis

Tu requies miseræ; decus imperiumque Latini
 Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit):
 Unum oro: desiste manum committere Teucris. 60
 Qui te cumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent. Simul hæc invisâ relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captivâ videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
 Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem 65
 Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
 Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
 Nilum turbat amor, figitque in virgine vultus; 70
 Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam:

tini est in tua potestate: familia omnis jam lubefactata innititur tibi. Peto rem unam: omitte conserere manum cum Trojanis. Quicumque casus tibi destinati sunt in hac pugna, ii destinati sunt etiam mihi, o Turne: statim abiciam hanc lucem odiosam, nec aspiciam captivâ Æneam generum. Lavinia rigata lacrymis secundum genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus suffecit ruborem, et sparsus est per vultum calefactum. Quemadmodum si aliquis tinxerit ebur Indicum purpura rubicunda, aut quando lilia candida rubescunt mixta roseis multis: puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, et figit oculos in puella. Hinc magis accenditur ad pugnam; et alloquitur Amatam paucis verbis: O mater,

~~~~~

—61. *casus* Rom., ut solent veteres. v. Pier.—64. *Exceptit* maluit Heins., sed sæpe alterum huic succedere vidimus. Post *matris* in fine versus vulgo interpungi, a Cerdâ autem hoc etiam defendi vidco, ut sit: Accepit vocem matris una cum lacrymis. Quod et durum et jejnum est. Imo vero *Lavinia* audivit matris querelas *perfusa genas lacrymis*.—66. *per ossa* alter Voss. Scheffer. Bigot. Dorvill. a m. pr. ed. Ven. Burm., accedit Goth. sec. et tert., ut subjectum nunc *ignis* sit: nam *rubor* per ossa non bene *cucurrit*. Nisi illud durius fieret, me ita malle legi, ne iterum de genis idem repetat, hand diffiteor: hoc enim solenne; sic sup. VIII, 389 *notusque medullas Intravit calor et lubefacta per ossa cucurrit*. IX, 475 *subitus miseræ calor ossa reliquit*. it. III, 308 *calor ossa reliquit*. Utinam *rubor* et h. l. cederet voci *calor*! ita omnia bene sibi constarent: cui *plurimus ignem Subjecit calor, et calefacta per ossa cucurrit*; nisi quod *calor* et *calefacta* sic proxime se excipiunt; et forte hoc animadverso Maro *rubor* pro calore maluit.—68. *ebur* vel vulgg. ante Heins., qui cum Pierio codd. lectionem restituit.—70. *tardat* Bigot. *fugitque* Medic. *vultum* Sprot. in *vulnere vulnus* idem a m. pr. Maluit autem hæc Maro sine copula, etsi duriora; quam *figensque* in v. v. vel *fixoque* in v. *vultu Ardet*.—

NOTE

sux filium: non quidem ut eum ad pacem inductat, abhorrebat enim ab Æneæ societate; sed ut avertat a singulari certamine, et iterum communi bello res tota committatur.

67 *Indum*] Ebur e dentibus elephantorum, qui frequentes in India, Asiæ maxima regione, Ge. I. 57. 'India mittit ebur.' De ostro, purpura ex ostreo expressa, Ge. II. 506.

Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater; neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno 75
 Haud placitura refer: Cum primum crastina cælo
 Puniceis invecta rotis Aurora rubescit:
 Non Teucros agat in Rutulos. Teucrum arma quiescant,
 Et Rutulum. Nostro dirimamus sanguine bellum.
 Illo quærat conjux Lavinia campo. 80
 Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit;
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,

ne, obsecro, ne prosequaris fletu et augurio tam funesto me descendente ad prælium asperi Martis: non enim est in Turno potestas retardandæ mortis. O Idmon, fer nuntius regi Trojano hæc mea verba, non ei placitura: Quando crastina Aurora invecta rubro curru primum rubebit in cælo; tunc non ducat Trojanos contra Rutulos: cessent bella Trojanorum et Rutulorum: bellum terminetur nostro sanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Postquam protulit hæc verba, et celer abiit in domum suam; petit equos; et latetur videns eos frementes in conspectu suo: quos

72. *Nec Ven. cum Goth. pr. Te q. Zulich. et ed. pr. Burm. ne me omine Parrhas., non male, cum Goth. sec. et tert. o. duro Sprot.—73. diri pr. Hamburg. certamine Goth. tert. diro certamine Oudart.—74. Turno est pr. Hamb., et a m. sec. libera Martis, ut et pr. Hamb. Mirum autem, veteres in hoc loco adeo hæerere potuisse; ut, quemadmodum Serv. docet, unus esse ex XII insolubilibus fuerit habitus.—75. Acmon Ven.—76. refert aliquot ap. Burm. Primum cum malebat Cuningham.—77. rubescet Parrh. rubebit fragm. Helmslad. et Erf.—78. Teucra arma Leid. a m. sec. quiescent sec. Hamburg. quiescunt sec. Menag.—79. Et Rutulum. Sic edd. et inde ab Aldo vulgatæ, et antiquiores: inter codd. Heinsianos unus Menag. optimus, quem ille sequi se proficitur. At alii codd. ejusdem et Pierii omnes (cum Goth. sec. et eodem fragment.) adeoque Rom. et Medic. in eandem lectionem consentientes, Rutuli: quod præfero, ut oratio varietur: quod et Pierius vidit non invenuste fieri. Recepit nunc Brunck. dirimamus recepit primus Heins. codicum suorum et Pierianorum auctoritate. Sic quoque jam vett. edd., usque ad Ald. Inde vulgg. dirimatur.—81. trepidusque Menag. pr. Sed que inutile est onus ac fulcrum versus. Tollendum arbitror. Sublatum quoque voluit Cuninghamus, et sustulit Brunck.—82. Pascit Hamb. sec. a m. sec. gaudensque idem*

NOTE

74 *Neque enim Turno mora libera mortis]* Sensus ex superioribus aptus est. Ne putes me cessurum lacrymis, et posse revocari funesto illo doloris vestri omine. Si enim sum moriturus; ne sic quidem pugnam subterfugio: non enim mortaliæ ulli liberum est mortem retardare, cum dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenset in duodecim Virgilii in-

solubilibus. De tyranno, pro rege, bonam in partem, Æn. vii. 266. De Phrygia, ubi Troas, Æn. i. 385.

77 *Puniceis, &c.]* Vellicatur hic versus a criticis, ob frequentem collisionem literæ r, et syllabarum affinium. De colore puniceo, rubro, Ecl. v. 17. De Aurora ejusque curru, Ge. i. 249. Æn. vi. 535.

Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt 85
 Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
 Circumdat loricam humeris; simul aptat habendo

Orithyia ipsa dedit Pilumno ornamentum, qui superarent nivem candore, tentos celeritate. Aurigæ festini circumstant, et palpant cavis manibus pectora equorum plausa, et pectunt colla crinta. Deinde ipse induit humeris loricam asperam auro et candido orichalco: simul accommodat ut gestentur, et gladium, et clypeum,

a m. pr.—83. *Orycia* Mentel. pr. est *Ὀρικήνα*.—84: Quo c. alter Hamb. c. *amnes* Schol. Cruqn. Horat. i Sat. 7, 8. Quod simile esset illi: *cursu prævertitur Hebrum*.—85. *Et circum* pr. sec. Moret. *propere* Rom., et alii aliquot apud Pier., ut inf. v. 573, et alibi variat lectio hæc. *pueri aurigæ* Obl. et Vatic. Pierii.—86. *plausa* edd. vett. pleræque cum Ald. pr. et sec., sicque Gud. et Menag. pr. Bigot. cum binis Goth. Melius ceteri cum Ald. tert. et seqq. *plausa*. Alter Hamb. et ed. pr. Burm. *clausa*. *comantia* vel *minantia* in marg. Goth. tert.—87. *squalente* Goth. sec. *aurichalco* tert., noto errore, cum *ὀρὶχαλκος* sit. cf. Not. et quos h. l. laudat Burm., inprimis Spanhem. ad Callim. L. P. 19.—88. *habenæ* Zulich.—89. *Ensemque et clypeum et vel et cly-*

NOTÆ

83 *Pilumno . . . Orithyia*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æn. x. 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam a Borea, Ge. iv. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota esse potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam translata. Respondet Turnebus, Pilumnus et Orithyiam hominum opinione Deos esse habitos, atque ita alterum alteri notum esse potuisse: poetam vero Orithyiam adhibuisse potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia semper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius est, Æn. ix. 49. Rheus equi, Thracii, Æn. i. 473. Diomedis equi, Thracii, Æn. i. 756. Porro versus hic spondaicus est: nam *Orithyia*, *Ὀρικήνα*, vox est quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt, *ei* et *ui*.

87 *Alboque orichalco*] Græce *ὀρὶχαλκος*, ab *ὄρος* mons, et *χαλκός* æs: estque æs montanum: non fulvum, ut

æs vulgare; sed in album deflectens: Gallice dicimus *léton*. Ita Scaliger ad Festum, Vossius in Etym. Latini syllabam secundam, quæ longa est, et natura sua, et apud Callimachum in lavacro Palladis 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, et Horatius A. P. 202. 'Tibia non, ut nunc, orichalco vineta, tubæque *Æmula*.' Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* et *au*: quemadmodum *explodo* est *a plaudo*; quemadmodum scripsere veteres *olla* et *aula*, *caudez* et *codex*, &c. sic reperimus apud Plantum *aurichalcum* pro *orichalco*. Unde grammatici aliquot imperite metallum esse putaverunt ex auro et ære mixtum: cujusmodi nolum esse constat. Id vero, quale nunc habemus, non e terra natum, sed arte factum est: testaturque Plinius l. xxxiv. 2. suo tempore jamdudum desuisse, efficta tellure.

88 *Habendo*] Gerundium passivæ

Ensemque clypeumque et rubræ cornua cristæ;
 Ensem, quem Dæmo ignipotens Deus ipse parenti 90
 Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
 Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
 Edibus astabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū; quassatque trementem,
 Vociferans: Nunc, o nunquam frustrata vocatus 95
 Hasta meos, nunc tempus adest; te maximus Actor,
 Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam

et eminentias cristæ rubicundæ: gladium, inquam, quem ipse Deus præses ignis fabricaverat Dæmo patri Turni, et merserat ferventem aquis Stygiis. Deinde sumit cum robore hastam validam, quæ stabat in media domo admota magnæ columnæ, spoliū Actoris Aurunci: et commovet eam trementem, inclamans: Nunc, o hasta quæ nunquam sefellisti me vocantem, nunc adest tempus: olim te maximus Actor, nunc dextra Turni te gestat: da ut prosternam corpus, et ut dirumpam

peumque et ed. Junt. et ed. pr. Burm. et Zulich. Deerat versus Parrhasiano. cortina cristæ Goth. sec.—91. intinxerat Montalb. fœxerat Ven. a m. pr.—92. Exhinc duo Moret. et ed. pr. Burm. in mediis ante Heins., adversis libris. obnixa pr. Moret. columna multi Heins.—93. corruis Bigot.—94. Arunci pars codd. et edd. vett., quod recte ex melioribus emendatum a Pierio et Heinsio, et ab aliis aliis in locis. Respicit locum Juvenal. Sat. ii, 99. 100.—96. Heins. corrigit: nunc (tempus) ades; ut apud Statium Theb. x, 548 ades o mihi dextera. Commodius laudasset sup. lib. x, 773. 774 Dextra...et telum, quod missile libro, Nunc adsint. Auctor nonnulli; etiam Goth. tert. hic, et v. 94.—97. d. petit: prosternere c. Goth. tert.—98. validam Goth. tert. celebrare alter

NOTÆ

facultatis, supra 46.

89 *Cornua cristæ*] Non vera cornua, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; sed cristam geminam e júbis equinis, aut plumis, e galeæ vertice hinc inde eminentem instar cornuum, Æn. vi. 779. 'geminæ stant vertice cristæ.'

90 *Ignipotens Deus, &c.*] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æn. viii. 370. nec Turno quoque deesse ejus artem voluit poëta, ad augendam heronum suorum dignitatem. De *Vulcano*, ibid. et Ge. i. 295. De *Dæmo*, Æn. vii. 56.

91 *Stygia candentem, &c.*] *Candens*, ex Gellio est aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incalés-

Delph. et Var. Clas.

cunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aqua tinxerat* enssem Vulcanus: sic enim chalybs immersione temperatur. *Aqua Stygia*, ad quandam veluti magicam consecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis sacris expetebantur, Æn. iv. 512. Ego vero auspicor id factum a Vulcano, ut enssem illum frangi non posse probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde a poëtis ad Inferos traductus est, ea vis erat, ut vasa cujuslibet metalli diffringeret, nec possent ejus aquæ, nisi equi ungula, contineri, Æn. vi. 623.

94 *Actoris Aurunci spoliū*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Ita-

Virg.

4 O

Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crines

Vibratos calido ferro myrrhaque madentes.

100

His agitur furiis. Totoque ardentis ab ore

Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis.

Mugitus veluti cum prima in praelia taurus

Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,

Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit

105

Itibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.

Nec minus interea maternis sævus in armis

forti manu lorica direptam Phrygis effeminati, et ut inficiam pulvere capillos ejus crispatos ferro calido et fluentes myrrha. Abripitur hoc furore, et scintillæ erumpunt e toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnae, et obliuiscens in truncum arboris conatur irasci adversus cornua, et provocat ventos ictibus, et parat se ad pugnam, disiectis arenis. Interea Aeneas terribilis sub arma-

~~~~~

Menag., anterebrare? inquit Burm.—99. *Semiviri Phrygii* Zulich. a m. pr. *Phrygii* etiam aliquot Pieriani. *foedare* in p. c. cf. sup. x, 832.—100. *Crispatus* Morel. qu. pro div. lect., quod interpretamentum altius est; *vibratos*, h. crispatos calamistro, exponit quoque Servius. cf. Cerda. Burm. *myrrhaque* multi: melius *myrraque*. Medic. et Rom. *myrraque*.—101. *Sic agitur* Erf. *loquentis ab ore* Morel. tert. et Macrob. iv, 1, mala interpolatio.—102. *existunt* Rom. Leid. et Parrhas. *absistunt* Hamb. sec. et pro var. lect. Oudart. et ed. pr. Burm. *Absistunt scintillæ* Sprot. et alius apud Pier.—103. *cum primam*, Rom. et alii Pier. cum parte Heins. et Goth. sec. *cum prima* haud dubie doctior lectio est, sed orta videtur ex vitio Medicei *cum primam*, emendato ab Aproniano, *cum prima*.—104. *ciet*, ant Rom. et alii Pier. cum parte Heins., sic quoque Goth. sec. et tert., et Medic. a m. sec. *autque*, perperam tamen. *atque* etiam Ge. iii, 232, unde repetit versus 104. 105. 106.—105. *adnixus* Hugen. *obnixus* Mentel. pr.—106. *Actibus* Zulich. a m. pr. *ant sp.*, quod hoc loco ferri poterat, omnes Pier. et Heins., nec tamen receptum: inter Goth. tantum tertius cum Erf.

NOTE

liæ populls, inter Volscos et Campanos, Æn. vii. 54.

99 *Semiviri Phrygis*, &c.] Cur id nomen Phrygibus, et Aeneæ tribuitur, jam dictum Æn. iv. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia*, in qua Troas, Æn. i. 385.

100 *Vibratos*, &c.] *Calamistro crispatus*. Fuit autem calamistrum, acus ferrea, longior, aliquando fistulae instar cava: quæ calefacta sub cinere, et capillis adhibita, eos intorquebat: a similitudine cum *calamo* seu arundine, nomen habuit. Hujus artis ministri, *cinifiones* et *cinerarii* vocabantur, quod ad calefaciendum calamistrum flarent in cineres.

Myrrhaque madentes] *Myrrha*, arbuscula est, in Arabia præsertim nascens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, cortice levi, folio olivæ fere simili. Succus inde sponte exsudat certis temporibus, tum incisione exprimitur, diciturque *stacte* vel *myrrha*.

Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, et imbuendis capillis, aliisque ejusmodi deliciis adhibebatur.

101 *Furiis*] Furiosis motibus, quasi quibusdam Furiis. Æn. vi. 572.

Æneas acuit Martem, et se suscitât ira,
 Oblato gaudens componi foedere bellum.
 Tum socios mœstique metum solatur Iuli, 110
 Fata docens; regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros, et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies; cum primum alto se gurgite tollant
 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant: 115
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant;
 In medioque focos et Dis communibus aras
 Gramineas. Alii fontemque ignemque ferebant,

tura materna non minus parat pugnam, et furore commovet se, latus bellum dirimi proposito fadere. Tum consolatur socios et timorem Iuli solliciti, aperiens ipsis fata: jubetque viros reportare Latino certum responsum, et proponere conditiones pacis. Vix sequens dies nata illustrabat luce supremos montes; quando equi Solis erigunt se primum e profundo mari, et emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli et Trojani dimatientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: et in medio campo focos et aras e cespite Diis communibus: alii portabant aquam et

aut sparsa pugna Sprot. Dorvill., hic et male præluit cum aliis ap. Burn. quem vide.—108. *acuit mentem* Ven. *se suscitât ira*: non ira, ad iram; sed ira excitat animum, vires animi, virtutem. Sic sup. v. 454 *vim suscitât ira*.—110. *mœstumque* Erf.—112. *Cuncta* edd. Junt. et Ald. pr. *discere* Oblong. Pierii, *perperam*.—113. *Postera lux* Goth. tert. *summo spargebat lumine* aliquot Heins., et apud Diomedem lib. II, in quo etiam terras legitur.—114. *Vix dies cum p. a. se g. tollit* alter Hamb. Ita reliqua sic jungenda: *Solis equi lucemque efflant*.—115. *e latis* perperam sunt qui legant. De elato eqnorum in altum eluctantium capite cogitandum. *efflant* Ven. et ed. pr. Burn.—117. *Dimensi* Medic. Gud. Leid. Hugen. Par. *Dimissi* Zulich. *campum parare* h. instruere, *κομίζειν*, puta æquando et purgando ab arbutis, et inf. v. 770. 771 simile quid subicitur. Moneo, ne quis malit interpungere: *Campum—Dimensi, Rutulique viri Teucrique parabant In medioque focos et Dis communibus aras Gramineas*. Etsi enim que facile ad focos sic retrahi potest: tamen contortior hæc videtur esse ratio.—118. *In medioque faces* Oudart. *aris* sec. Rottend. *arces* Menag. pr.—119. *fontesque* Zulich. *Aliique ignem fontemque*

NOTE

115 *Solis equi*] Quatuor, de quibus Æn. v. 106. *Gurgite*, pro mari, Æn. i. 122.

118 *Focos... aras Gramineas*] *Aras* cespitæ, seu terra cum herbis evulsa, in quibus ignis imponeretur *fovere* turque: atque ita *aræ* sunt ipsi foci.

Dis communibus] *Communes* Diis multis modis sumuntur. i. Qui certam cæli zonam regionemque non ha-

bent; qualis Cybelæ mater Deorum; cum certam habeant Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. ii. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. iii. Huic ad rem molins, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter et pariter invocandi erant. Ita fere Servius.

119 *Fontemque ignemque*] Servius: 'ad faciendâ fœdera, aqua et ignis

Velati limo, et verbena tempora vincti.

120

ignem, operiti lino, et cincti verbena circa capita. Exercitus Italorum prodit, et

Leid. parabant Goth. tert.—120. Legebatur: *Velati lino*. Ad hæc verba Heinsios et Burmannos expectabam disputantes; sed alter ad Servium remittit, alter tacet. Subiecti jam interpretationem vulgatæ lectionis, qualis illa instituenda sit. De infula seu vitta est accipienda; quæ *velari* toties dicuntur qui vittati sunt. Consonant ea, quæ sequuntur: et *verbena tempora vincti*: ut vitta verbenis seu herbis sacris implicata fuerit. Occurrunt quoque coronæ graminæ in monumentis veterum. Jam Servius: "Atqui, monet, Feciales et Pater patrâns, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lineis." Argutatur inde multa, ut solet Grammaticus, inepte. Verum nec de Feciali (nam prisca ætas præcones, κήρυκες, habet: ut in eodem loco Homer. Iliad. r. 116 sq.) nec de *veste linea* hic agitur, sed de ministris sacrorum et de vittis. Jam autem fateor *vittam lineam* mihi nondum auditam esse. *Lanea* est *vitta*, *infula*; potuit quoque poeta *Velati lana* dicere: sed id in *lino* vix corruptum esse potuit. *Linearum* autem, seu *linterum*, *vestium* usus multo magis a vetere religione alienus est, ut Ægyptiis sacris proprius habitus sit. Recte sic Silius III, 24 in religione Herculis Gaditani: *velantur corpora lino* Et *Pelusiaco præfulget stamine vertex*. Audiamus jam Grammaticos: "Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam; nam Virgilium ita reliquisse confirmant: *Veluti limo*: limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes teguntur pudenda poparum; hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram *limam*, hoc est flexuosam, unde et nomen accepit." Expeditam tenemus rem. Agitur de sacrorum ministris, victimariis et popis, qui sacra adducunt: hos ex Romano more, quem v. c. in Titii arcu cognoscere licet, ubi victimæ ducuntur, poeta exhibet seminudos, licio pudenda præcinctos, cui nomen fuit *limi*, seu quod transversum femoribus tanquam *cingulum* implicari solebat, seu a purpura transversa, quæ ambebat hoc cingulum, ut Grammatici tradunt. *Limum*

NOTÆ

adhibentur: unde contra, quos arcerere volumus a nostro consortio, eis aqua et igne interdicimus, id est, rebus quibus consortia copulantur.' Erat autem necessaria sacrificiis aqua, vel ad lustrandos astantes, vel ad purgandum corpus ante sacrificium, vel ad alios victimarum usus. *Fontem* posuit pro aqua.

120 *Velati limo*, &c.] Alii *limo*; sed id quasi certum statuitur a Servio: *feciales*, qui sanciendo fœderibus ministri adhibebantur, nunquam lineam tulisse vestem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. 1. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non est, toties iis infirma et inaspicata dare principia. Sic Æneas in Thracia con-

dens urbem, taurum Jovi contra ritum sacrificat, Æn. III. 21. 11. Passeratius et Scaliger explicant *linum*, non de veste, sed de filo sive licio, quo flamines et alii caput per æstatem cingebant, et ut Varronis ac Lævil verbis utar, *velabant*: unde *flamines*, quasi *flamines* vocabantur, Æn. VIII. 664. 111. Niger et Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: et explicant *limum*, vestem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id est flexuosa.

Verbena] Proprie certa est herbæ species, *de la verveine*: communiter tamen sumebatur, pro qualibet herba vel froude, laurea, myrtea, &c. e sacro loco evulsa. Ecl. VIII. 65.

Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis. Hinc Troius omnis,
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
 Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
 Pugna vocet. Necnon mediis in millibus ipsi 125
 Ductores auro volitant ostroque decori,
 Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit:
 Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant. 130
 Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum,
 Invalidique senes, turres et tecta domorum

agmina hastata effundunt se plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus et Tyrrhenus exit sub armis variis: non aliter armati ferro, quam si durum certamen Martis appellet eos. Ipsi etiam duces splendidi auro et purpura currunt inter media millia: et Mnestheus proles Assaraci, et generosus Asylas: et Messapus agitator equorum, soboles Neptuni. Et postquam unusquisque recessit in suum locum signo indicto: agunt hastas humi, et deponunt clypeos. Tunc cupiditate videndi egressæ matres, et plebs sine armis, et senes infirmi, impleverunt turres et tecta domorum:

enim pro obliquo dictum esse, nota res est vel ex Terentii Eunuchio: *ego limis aspecto*. Simili modo præcincti quoque erant servi publici, ut ex Gellio XII, 8. constat, et omnino servi subligari seu subligaculo: nam eo tandem ipsa *limis* notio redit: *vestisq. uia*. Est adeo *velati limo*, subligari cincti. Neglecta fuit hæc lectio ab edd., nisi quod in margine Stephani memorata est ex Servio. Nunc video limo etiam esse repositum in ed. Cuninghami: nec idem nunc sequi dubitavit Bruck. In fine versus: *tempora cincti alter Hamb. pro var. lect. compti Goth. tert.—121. Processit Zulich. Ausonium Rom. In Mediceo pila in litura: et superscriptum taque.—122. procedunt portis pr. Moret. Hic T. Rom. Troicus Zulich.—123. variisque Goth. tert.—124. instructi bello Medic. et Colot., quod recepit Cuningham. ferrum Leid. quod si alter Menag.—125. mediis in nubibus Hugon.—126. auro volucres Zulich. a m. pr. ostroque superbi Medic. et Colot., quod idem recepit Cuningham. Sane ostroque decori jam editum erat v, 123.—127. et acer A., Vratial. Asilas multi et h. l.—128. Idem versus repetitus sup. VII, 691, et IX, 523.—129. spatia infra quinq. Oudart.—130. Effigunt, Diffigunt, Diffugiunt lapsus librariorum apud Burmann. Dignius notatu est telluri, quod multi Heins. (cum Goth. tert.) et Pieriani habent; quam familiam Romanus ducit, alteram Mediceus. Videtur tamen Maro tellure amplexus esse, si alia loca et similes formas compares.—131. inermes Zulich.—132. turrique Goth. tert. ac f. ed. Mediol.*

NOTÆ

121 *Legio Ausonidum, pilata, &c.]*
Legio, pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, Ge.
 II. 279. *Pilata*, armata pilla, hastilibus, Æn. VII. 664.

123 *Tyrrhenus]* Sub Tarchonte, so-

cio Æneæ, Æn. VIII. 479. Æn. II. 781.
 127 *Genus Assaraci Mnestheus, &c.]*
 Igitur sanguine junctus Æneæ, qui ab Assaraco genus ducebat, Æn. I. 288.
 De Asyla, Æn. II. 620. De Messapo, Æn. VII. 691.

Obsedere; alii portis sublimibus astant.

At Juno e summo, qui nunc Albanus habetur,
Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti, 135
Prospiciens tumulo campum aspectabat, et ambas,
Laurentum Troumque, acies urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem,
Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet; hunc illi rex ætheris altus honorem 140
Jupiter erepta pro virginitate sacravit:
Nympha, decus fluviorum, anime gratissima nostro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latine
Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,

alii stent in altis portis. At Juno aspiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen nec honor aut fama erat huic colli) videbat canipum, et geminam exercitum Laurentinorum et Trojanorum, et urbem Latini. Statim Dea sic allocuta est Deam sororem Turni, quæ præstet stagnis et fluviis strepitibus: Jupiter rex summus cæli addidit illi hunc honorem ob virginitatem ei ablata: Nympha, ornamentum amicum, dilectissima meo animo, nosti quomodo prætulim te solem omnibus Latinis, quæcumque ascenderunt ingratum lectum summi Jovis; et quo-

Parrhas. Rom. et e cod. Coll. Jesu Wakef.—133. *Obsidere* Mentel. tert. vide lib. vii, 819. *instant* Zulich. a m. pr. Montalb. et ed. Burm. pr. cum Rom. et aliis.—134. *ex s.* ante Heins.—135. *neque honos* itidem ante Heins., utramque mutatum ex libb., sed revocavit neque Canningham. *nec honor* nec gl. alter Menag. et Oblongus ap. Pier. *neque gl.* Rom. et ed. Mediolan. *montis* pr. Hamb. *grati* Bigot. et Goth. tert. *montis* ed. pr. Burmann.—136. *Aspiciens* Bigot. et Goth. tert. *spectabat* vulg. ante Heins., qui *adspectabat* recepit ex præstantioribus snis et Plerianis. Adde Donatum et Servium: qui, amat, inquit, usurpare auctoritatem: nam potuit *spectabat* dicere. In Gud. *Latini* in litura exaratum erat, unde Heinsius ante lectum putabat *Latinam* vel *Latinorum*: fac fuisse; erat ex errore ita scriptum.—141. *arrepita* allquot apud Burm. pro *abrepta*.—142. *N. decens* Goth. sec. *carissima* Rom. et alii Pier. Gud. et pr. Menag. sed alterum doctius esse videtur. *ἡμῶν κεχαρισμένη θυγαῖρ* ex Iliad. E. 243 jam Servius comparavit. Idem Odys. A. 71. *O germana mihi atque eadem gratissima conjux* de Junone snp. x, 607. At ipsa ad Jovem: viii, 377 *carissime conjux*.—143. *Scis unam cunctis ut te Leid.* *Scis ut te e cunctis* Waddel. conj. et

NOTE

134 *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æn. viii. 46. Æn. ix. 387.

139 *Diva Deam*] Dicunt grammatici, *Deos* fuisse æternos; *Divos*, ex hominibus assumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit: Æn. i. 486. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, soror Turni, *Nais* ab Ovidio vocatur Fast. ii. 585. id est Nympha aquatilis. Hunc ei honorem a Jove in præmium

ereptæ pudicitie concessum ait Virgilius; Ovidius etiam ante amores Jovis ei attribuit. Fons ejus et lacus ex Albani montis radicibus in Tybrim insulit, celebri apud veteres aquarum salubritate: vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturmo*: cum esset prius *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144 *Jovis ingratum cubile*] Commutatio pro, *Cubile Jovis ingrati*, et in

Prætulerim, coelique lubens in parte locarim : 145

Disce tuum, ne me incuses, Juturna, dolorem.

Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant

Cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi :

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,

Parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150

Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.

Tu, pro germano si quid præsentius audes,

Perge ; decet. Forsan miseros meliora sequentur.

Vix ea : cum lacrymas oculis Juturna profudit ;

Terque quaterque manu pectus percussit honestum. 155

Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno :

Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti :

modo sponte constituerim te participem cæli. O Juturna, ne accuses me, accipe causam luctus tui. Quatenus fortuna visa est id tolerare, et Parcæ permittebant res Latii procedere ; defendi Turnum et urbem tuam. Nunc cognosco juvenem certare fatis inæqualibus : et dies appropinquat Parcarum et potestas adversa. Non possum videre oculis hoc certamen, et foedera. Tu si audes aliquid utilius pro fratre tuo, perforce illud, decet : fortasse meliora succedent miseris. Vix ea dicta fuerant, cum Juturna fudit oculis lacrymas, et verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit : Non est hoc tempus ad lacrymas : propera, et subtrahere fratrem morti, si est aliqua ratio : vel tu excita bellum, et dissipa fœdus inceptum :

Heins. Latinis Gud. a m. pr.—145. Pertulerim tert. Rottend. lubens Gud. —146. nec me tres apud Burm. et aliquot Pier. ; f. non, inquit Cunningham.—147. Quoad olim hic lectum Arusianus Messius agnoscit, et scholion Servio assutum ; Probus autem Quod maluit. Qua tuetur Servius, ut sup. xi, 293 Qua datur. Uterque Mentel. Qua h. quam : et Quam aperte in scriptis invenerat Pierius.—148. numine texi Zulich.—149. Nunc video imparibus juvenem c. Goth. sec. imparibus telis Mentel. et Rottend. uterque, etiam Gud. pro div. lect. factis sec. Hamb. votis Erf. a pr. m.—151. nec f. Goth. pr. et Erf. in fœdere Medic. a m. pr.—152. præstantius quatuor apud Burm., male. præsentius, efficacius, majus, opportunius.—153. sequantur pr. Hamb. et duo Leid. cum Goth. tert.—154. tum l. aliquot Pier. cum lacrimis ed. pr. Burm. profundit Medic. Montalb. et alter Hamb., quod Heinsio arridebat. profugit Rom. Cunninghamus malebat profundens. Sed est plena interpunctio post profudit appingenda, ut nunc fecimus. Tum vs. seq. nova sententia.—155. perfudit Parrhas. a m. pr.—156. Non lacrimis, i, tempus, ait tert. Moret., venuste, Heinsio iudice, ut sit : i, accelera ; non assentiar equidem. hæc tempus sec. Moret. hoc t. eget Dorvill., felici lapsu. hoc t. erat Bigot. a m. pr., et ab altera : hic t. ait.—157. eripe morti : deerant hæc verba tertio Mentel.

NOTÆ

servando conjugio parum fidi. Lo-carim : locari a Jove passa sim.

147 Parcæ] Tres, quæ pro fatis hic usurpantur. Ecl. iv. 47.

152 Si quid præsentius audes, &c.]

Non quod Nympham se Deum regina potentiores putet ; sed quod faciliorem fore apud Jovem putet sororis excusationem, si soror pro fratre mortem injicere fatis audeat.

Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.

Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit

Incertam, et tristi turbatam vulnere mentis.

160

Interea reges, ingenti mole Latinus

Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum

Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,

Solis avi specimen : bigis it Turnus in albis,

ego sum tibi auctor ut id audeas. Sic exhortata reliquit eam dubiam et turbatam tristi solitudine animi. Interim reges vehuntur : Latinus magno apparatu, curru a quatuor equis tracto, cui duodecim radii aurati circumcincti caput rutilum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, libratis manu dolo

et Regio. morte Gud. et alter Menag.—158. *Ac tu Goth. tert. At tu Goth. sec., uliquot Pier. et Menag. pr. ; idem excipe f., tum inceptum Goth. tert., male. conceptum elegantius. cf. sup. v. 13.—159. exorata Hugen. relinquit Leid. a m. pr.—160. vulnere mortis duo Hamb.—161. Ad figuras Virgilio nove usurpatas refert Macrobi vi, 6, quod de duobus incipit dicere, et in unum desinit. Quod tamen ex Homero laudat, Odysse. M. 73, 74, alienum est. Conveniret schema Alcmanicum apud Pindarum obvium. Hyperbaton esse dixit Servius, ut ordo sit ; Interea reges procedunt castris, cetera in parenthesi dicta sint. Hoc sequuntur, quantum video, interpretes ; quibus tamen non accedam. Poniit ab initio poeta genus, et tum individua subiungit, inflexa ad id oratione. Interpongo itaque : Interea reges (et quidem primo loco) ingenti mole Latinus vehitur etc. bigis it Turnus etc. Hinc pater *Æneas...Roma* : Procedunt (sc. omnes) castris.—161. Continuo reges ap. Carisium. v. Heins. Interea (non, ut Burm. tradit, Continuo) rex ingenti de mole a m. pr. Medic.—162. Quadrijugo Papias in *Prolepsis* ap. Burm. invehitur pr. ac qu. Moret. et Goth. tert. Aliter vett. Grammatici et scripti c. edd.—163. Auratis pr. Menag.—164. speciem Goth. tert. et Serv. ap. Burm., eodem errore, quem*

NOTÆ

161 *Interea reges, &c.*] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum Il. iii. ubi Agamemnon et Priamus, de pugna singulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic sententia longiori parenthesi suspensa est, per novem nempe versus : ' Interea reges Procedunt castris.' Potest tamen et absque parenthesi intelligi, si dicatur poeta a plurali numero ad singularem statim deflexisse, pro : *interea reges vehuntur : Latinus quidem curru quadrijugo, &c.*

164 *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius *Æn. vii. 47.* Latini patrem fuisse *Favum* ; matrem, *Maricam* Nympham ; avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* esse potuit *avus* Latini ? 1.

Hesiodus Latinum facit filium *Circeæ* et *Ulyssis*, in *Theogon.* 1013, *Circe* autem filia fuit *Solis*, *Æn. iii. 386. Æn. vii. 10.* At huic aperte adversatur Virgilius in Latini stemmate, *Æn. vii. 47. ii.* Arnobius ait *Maricam* illam Nympham Latini matrem, ipsam esse Italo nomine *Circeæ*. At eo ipso libri septimi initio Virgilius aperte *Circeæ* a *Marica* distinguit ; cum vocat *Maricam*, *Laurentem* nympham ; *Circeæ* autem *Æneam*, id est *Colchicam*. iii. Ego existimo *Circeæ*, conjugis loco habitam a *Pico* ; eamque ex eo *Favum* suscepisse : ipsumque deinde *Picum* in avem mutasse, quod ad amorem legitimæ conjugis *Camentis* se referret. Et vero *Circe*

Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clypeo et cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
 Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
 Setigeri foetum suis, intonsamque bidentem,
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina Solem
 Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro

jacula lato cuspidē. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, resplendens clypeo cœlesti et armis divinis. Et Ascanius adstas comes, secunda spes magna Romæ. Exeunt e castris: et sacerdos in veste candida adducit foetum porcam setosam et ovem intonsam, et statuit victimas ad aras accensas. Illi conversi oculis ad Solem orientem, spargunt manibus frumentum salsum, et signant gladio suavia capita victimarum, et

emendavit Broukh. in Propert. iv, 11, 93, sed specimen hic non est exemplum, sed documentum: id quod argueret patrem Solem. *Setyma. ἀνδρείη.* Sic jam Ge. ii, 241 *Salsa autem tellus...Tale dabit specimen.* *bijugis* Ald. v. Pier. in altis aliquot Pier.—166. Tum apud Caris. et Diomedem. *Hic Parrhas.*—166. *spes a. proles* Zulich. a m. pr. Legerunt olim nonnulli magna, teste Servio.—170. *Setigeri* Heins. post Pier. e libb. asseruit, pro vulgato altero: *Setigera.* In Sprot. erat *Setigerum.*—171. *Appulit* conj. Heinsii apud Burmann., quæ vix debebat ex ora libri Heinsiaui enotari. *flagrantibus* potiore jure poterat tentari: cum modo v. 167 præcessisset *flagrans*; cur non *flammantibus*, aut, ultima in pecus recte producta, *ardentibus* placebat?—172. *ad surgentis...* solis vett. edd., nisi quod *ad surgentem* Koberg. *ad surgentem...solem* emendate Ald. tert. et Fabric., quod firmatum codicum consensu ap. Pier. et Heins. *conversi lumine* aliquot Heins., sed amat Maro græcam rationem *conversi (κατὰ) lumina.*—173. ma-

NOTÆ

vocatur Pici conjux, Æn. vii. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum discedere, quam ibidem attulimus.

165 *Bina hastilia*] *Pila*, qualia duo simul ferre deinde soliti sunt milites Romani, Æn. vii. 664. *Crispans*: quatuendo quasi sinuans et flectens.

167 *Sidereo clypeo*] Vel instar siderum fulgente: vel quem in cœlo Venus a Vulcano petierat: vel quem Deus ipse Vulcanus in Hiera insula fabricaverat, Æn. viii. 370.

168 *Spes altera Romæ*] Æneas enim prima, Ascanius secunda. Quod aiunt, Ciceroem quoddam e Virgillii carminibus audientem, has in voces erupisse, falsum ostendimus in argumen-

to Ecl. vi.

169 *Pura in veste*] Donatus: 'colore alba, nec purpure variata picturis.' Festus: 'non fulgurita; non funesta,' id est, quæ funeri adhibita non fuisset. Alii communiter; *caerente maculis.*

170 *Setigeri suis, &c.*] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum Iliad. iii. 103. agnos ad fœdus statuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æn. viii. 641. *De ovibus bidentibus*, Æn. iv. 57. De conversione ad orientem in auspiciis et sacris rebus, Ecl. ix. 15.

173 *Fruges salsas, &c.*] 1. *Molam*, ex purissimo frumento, *salso*, toste,

Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur : 175
 Esto nunc Sol testis et hæc mihi Terra vocanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores,
 Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno,
 Jam melior, jam, Diva, precor, tuque inclyte Mavors,
 Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques ; 180
 Fontesque, Fluviosque voco, quæque Ætheris alti
 Religio, et quæ oeruleo sunt numina ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno :
 Convenit, Evandri victos discedere ad urbem ;

effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio sic orat : Esto nunc testis mihi oranti, o Sol, et hæc terra pro qua potui tolerare tot labores, et tu, o pater omnipotens, et tu o Juno Saturni filia, jam o Diva, jam mihi mitior, ut oro : et tu o gloriose Mars, qui pater tenes omnia bella sub tua potestate : et fontes et fluvios invoco, et quæcumque est divinitas in alto aëre, et quicumque sunt Dii sub mari œruleo. Si forte victoria iecerit ad Turnum Italum ; æquum est nos victos abire

nibus fruges Goth. tert. ferri alter Menag.—174. Laudat Burm. not. ad Lucan. III, 404, ubi æstuat in interpretatione satis expedita : *structæ diris altaribus aræ* : h. aræ, quibus, tanquam basibus, dira altaria superstructa, imposita sunt. Est enim ara fundus et crepido altaris. Alias in altari etiam ara h. focus esse potest. Quoties non vidimus hoc : viris summis facilius fuisse scite emendare, quam locum commode interpretari.—175. *Tum pater Æ. Parrhas. precatur vel profatur* pr. Hamb.—176. *et hoc mihi* ed. pr. Burm. *precanti* secundum Servium vulgata erat lectio. Sed e Pier. et suis libb. potioribus Heins. recepit *vocanti* ; ne ter *precatur, precanti, et precor* succederent. In Dorvill. *potenti* erat.—177. *Qua* pr. ed. pr. Burm.—178. *Saturnia conjunx* vel *conjux*, duce Romano codicum pars (et Goth. pr. ac tert.) cum vet. edd., usque ad Nangerium, qui *Saturnia Juno* recepit : idque Oblongus, Medic., et alii Pierii firmabant, etiam Medic. Foggini, sed voce *Juno* panctis subnotata : sicque Donatus legerat. *Conjux* iterum revocavit Cuningham.—179. *include* scriptum cum Medic. et Gud., nam al. *inclyte*, quibus dux Rom.—180. *tenes* sub Dorvill. a m. sec. *tenes* qui n. Goth. pr. *nomine* aliquot Heins.—181. *Et fontes fluviosque* Oudart. *quoque* Exc. Burm. *teque* Zulloch.—182. *R. est quæ* Leid. *quæ* et pr. Moret. *est et quæ* Dorvill., qui et *omnia*, et Mentel. pr. a m. pr. *nomina*.—184. *decedere* Medic. *descendere* Goth. tert. et aliquot Heins. et Burm. *accedere* Vratial. *ab urbe* alter

NOTÆ

ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie est *inmolatio*, Æn. II. 133. II. Pilos e capite victimarum secant, Æn. VI. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, et in ipsa altaria : quæ *libatio* erat, ibid. et Æn. I. 740. Atque illi primi erant sacrificii apparatus.

176 *Esto nunc Sol testis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars, &c.* Communes illi sunt utriusque gentis Dii, de quibus, 118.

183 *Ausonio Turno*] *Italo, Æn. VII. 54.*

184 *Evandri ad urbem*] *Pallanteum, Æn. VIII. 51.*

Cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles 185
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacescent.
 Sin nostrum annuerit nobis Victoria Martem;
 (Ut potius reor, et potius Di numine fiment),
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto; paribus se legibus ambæ 190
 Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra Deosque dabo: socer arma Latinus habeto;
 Imperium solenne socer: mihi moenia Teucrici
 Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas; sequitur sic deinde Latinus, 195
 Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
 Hæc eadem, Ænea, Terram, Mare, Sidera, juro,
 Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,

in urbem Evandri: Iulus abibit ex his campis; neo Æneadæ rebelles inferent deinceps vobis bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria concesserit nobis Martem propitium, ut potius spero, et potius Dii confirment spem meam auctoritate sua; ego neque cogam Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: ambæ nationes indomita jungent se legibus aequalibus in fœdus perpetuum. Ego distribuam religiones et Deos: socer Latinus curet bella, socer supremum imperium: Trojanæ extruent mihi urbem, et Lavinia imponet nomen urbi. Æneas sic dixit primus: Latinus deinde sic sequitur aspiciens in cœlum, et erigit dextram ad astra: O Ænea, juro hæc eadem sidera, mare, terram, et geminam prolem Latonæ, et potestatem infernam Deorum,

Menag. ad urbem Goth. tert.—185. Cedat aliquot libri vett. ap. Pier., inter quos Rom. et quatuor ap. Burm. cum Goth. tert.; idem ulla arma.—186. referant et lacescent Oudart. ferroque Gud. et pr. Menag. belloque pro var. lect. pr. Hamb. et Dorvill. nec ferro Zulich. a m. pr. lacescent sec. Hamb.—187. Si nostrum ed. pr. Burm. et plerique codd. Pier. cum Rom. Sin vestrum Bigot. adnuerint Ven. Mavors alter Hamb.—188. Ut potius etiam altero loco e Medic. et Huls. dedit Cuningh. numina Rom. Gud. et Sprot., quod defendi potest. potius maxime Zulich. propius Di numina fiment vetus liber ap. Pier., qui ipse ille Romanus esse videtur.—189. te Teucris sec. Hamb. non T. alter Menag.—190. Non mihi Parrhas. paribus sed legibus sec. Moret. et Dorvill.—191. Injunctæ Hugen. mittent tres ap. Burm. et Oblong. Pierii. mutant Goth. sec. se mittere, est colere, convenire.—192. habebit Zulich. a m. pr.—194. Constituant Parrhas. dedit Goth. tert.—195. Tum, Tunc, Dum aliquot ap. Burm., et mox cum deinde, sed deinde, tum deinde. Erf. Hæc prior...sic deinde.—196. Suscipiens Gud. et Sprot. tendenque Menag.—198. Janumque bifrontem Goth. tert.—199. inferna et Zulich.

NOTÆ

185 *Cedet Iulus*] Ut ostendat, se non tam sibi, quam posteris suis et genti, sedem querere.

187 *Nostrum Martem*] Faventem.

Infra 539. 'nec Dii texere Capentum, Ænea veniente, sui.'

198 *Latonæque genus duplex*] Apollinem, Solem; et Dianam, Lunam:

Vimque Deum infernam et duri sacraria Ditis ;
 Audiat hæc Genitor, qui fœdera fulmine sancit ; 200
 Tango aras ; medios ignes et numina testor :
 Nulla dies pacem hanc Italîs, nec fœdera rumpet,
 Quo res cumque cadent ; nec me vis ulla volentem
 Avertet ; non, si tellurem effundat in undas,
 Diluvio miscens, cœlumque in Tartara solvat : 205

et penetralia sævi Plutonis. Audiat hæc pater ille, qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, et ignes in medio earum, et attentor Deos: nulla dies auferet Italia hanc pacem, neque hæc fœdera, quomodocumque res succedant: nec ulla potentia abducat me ab iis volentem: non, etiamsi illa potentia dissolvat terram in aquas, confundens eam diluvio; aut dejiciat cœlum in Inferos. Quemadmodum hoc

inferium Sprot. Ven. et Exc. Burm. *Deum infernum* Goth. sec. *duri* legi in omnibus jam Pier. monuerat: recepit Commelin. et Pulmann. et firmavit Heinsius, pro vulg. *duri*. Ad sensum vel ornatum nil refert, seu *durum* h. inexorabilem, seu *dirum* dixeris.—200. *qui sidera* Sprot. *numinis sancit* sec. Hamb. *numina fulmine* Zulich. *sancit* ed. pr. Burm. *firmat* Leid.—201. *mediosque ignes* vulgo lectum. Sustulit copulam codicum jussu Heins. post Pier.—202. *nec fœdere* Medic. a m. pr. *rumpat* Gud.—203. *cadet* Goth. sec. et Rom. *cadant* alter Hamb. *nec me cara ulla ferentem* a m. pr. Zulich.—204. *Avertit* Gud. *tellure effundat et undas* Medic. a m. pr. *fundat* Dorvill. *effundet* Goth. sec.—205. *Diluvium miscens* Dorvill. *cœlumque* Heins. post

NOTÆ

Latona ex Jove editos, in insula Delo, Ecl. III. 67. Æn. III. 74. 77.

198 *Janunque bifrontem*] Itatorum regem ac numen, fœderibus adhiberi solitam, Æn. vi. 607. 610.

199 *Vim Deum infernam*] Pro *Diis ipsis infernis*: ut Iliad. III. 105. Πριάμῳ βῆν, Priami vim, pro ipso Priamo. Et Æn. iv. 182. odora canum vis, pro ipsis canibus.

Sacraria Ditis] *Dis*, Pluto est, Ge. iv. 467. *Sacrarium*, sanctuarium, locus templi iutimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia est Plutonis, de qua, Æn. vi. 630. Quidam hanc infernam regiam, *sacram* dici putant quasi *execrabilem*: ut Æn. III. 57. ‘Auri sacra fames.’

200 *Fœdera fulmine sancit*] Quia per coruscationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor est violati fœderis, percussis fulmine fœdifragis: ita Tur-

nebus. Unde fecialia porcam feriens in solenni fœderum formula sic precabatur Jovem: ‘illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico consilio, dolo malo; tu illo die Jupiter populum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito; quanto magis potes pollesque.’ Ita Livius l. II.

201 *Tango aras*] Mos jurantium, supplicantium, sacrificantium, ut aras et simulacra et res sacras manu contingant: qui mos ad nos etiam transiit, ut jurantes sacris libris manum imponamus, Æn. iv. 219.

204 *Tellurem effundat in undas*] Servius hypallagen sive commutationem hic agnoscit: pro, *undas effundat in tellurem*. Ego minime, sed cum fere undecumque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas dissolvenda. De *Tartaro*, profundissimo Inferorum loco, Æn. vi. 134.

Ut sceptrum hoc, dextra sceptrum nam forte gerebat,
 Nunquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
 Cum semel in sylvis, imo de stirpe recisum,
 Matre caret, posuitque comas et brachia ferro;
 Olim arbos; nunc artificis manus ære decoro 210
 Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant foedera dictis,
 Conspectu in medio procerum. Tum rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras, 215

sceptrum (nam forte tenebat manu dextra sceptrum) nunquam emittet ramulos nec umbracula levis foliis: ex quo primum in sylvis abscisum ex infimo trunco separatur a matre, et ferro amisit frondes et ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit illam ære pulchro, et dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confirmabant foedera inter se, in medio conspectu principum: tum juxta morem sacras victimas occidunt in ignem, et extrahunt viscera ex hisdem adhuc spirantibus, et tegunt altaria lancibus plenis. At vero cæpit certamen illud

Pier. e codd. pro vulg. *calumæ*. Tam in T. vertat codex Pierii, quidam Heins. Ven. et ed. pr. Burmann.—206. *hoc deerat* Mentel. pr. *sceptrum dextra* Bigot. *dextra hoc sceptrum* nam Hugen. *forebat* Zulich. *regebat* Montalb. doctius sane; et reposuit e cod. Coll. Jesu Wakef.—207. *neque* Heins. e codd. pro *nec*; tum *umbram* pr. Moret. et Macrob. v Sat. 3.—208. Perperam Servius et Donatus, cumque his Pierius, arguantur supra genere vocis *stirps*: in, imo *de stirpe*. vid. Heins. conf. sup. Ge. II, §79, et inf. XII, 770 et 781. Nulla necessitate coactum poetam alterum maluisse imo, observat Quintil. I, 6, 1, forte quia doctius erat. *ima de stirpe* Sprot. uno de Parrhas. uno de Zulich.—209. *Matre caret* Medic.—211. *certare* Goth. *Latinus* Leid.—213. in abest tribus Heins. et Burm., item Goth. tert. *Prospectu* Medic.—214. *flammas* Mentel. pr. a m. pr. et Parrhas.—215. *cumulantque altaria donis* repetitum ex lib. XI, 50 Vrsiæ. Tamen et

NOTE

206 *Ut sceptrum hoc, &c.*] Apta est e superioribus sententia: 'nec me vis ulla volentem Avertet.... Ut sceptrum hoc nunquam fundet virgulta,' &c. Petita est illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. I. 234. Et quanquam solenne fuit regum jusjurandum sceptri sublatio, ut monet Aristoteles Polit. III. ab illa tamen nimis curiosa sceptri descriptione abstinere potuit debuitque Virgilius.

209 *Matre caret*] Vel terra: nam,

'Non jam mater alit tellus,' Æn. XI. 71. vel arbore: nam, 'Parva sub ingenti matris se subjicit umbra,' Ge. II. 19.

213 *Rite sacratas*] Immolatione, sectione pilorum, libatione: supra 178.

215 *Oneratis lancibus, &c.*] Vasis escariis, in quibus structa et cumlata victimarum exta. *Lanx* nomen habet a *latitudine*: sicut *patina*, a *patio*. Vossius tamen inter lancem et patinam id fere discriminis statuit:

At vero Rutulis impar ea pugna videri
 Jamdudum, et vario misceri pectora motu ;
 Tum magis, ut propius cernunt, non viribus æquis.
 Adjuvat, incessu tacito progressus, et aram
 Suppliciter venerans demisso lumine, Turnus, 220
 Tabentesque genæ, et juvenali in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem, et vulgi variare labantia corda :
 In medias acies, formam assimilata Camerti ;

Jampridem videri Rutulis inaequale, et animi turbari vario motu: et tunc magis, cum propius vident duces non esse pari robore. Auget hanc opinionem Turnus, progressus gradu tacito, et suppliciter dejectis oculis venerans aram, et male ejus liventes, et pallor in corpore juvenili. Juturna soror ejus statim atque vidit hanc sermonem invalescere, et animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum,

alterum occurrebat jam sup. viii, 284.—216. *Rutulisque* aliquot Pier.—217. *Miacentur* Zulich. a m. pr.—218. *ut propius cernunt, non viribus æquis.* Servius: eos congressuros esse, subaudit. Burmannus: *ut cernunt* scilicet astare Æneam, et Turnum non esse æquis viribus. Simplicissimum erat supplere *utras*: *ut propius cernunt* eos, quod erant, *haud viribus æquis* *ἐνδὴν ἑαυτοῦ αἰσθῆς* (*utras*) *ὄντα* *ἐπαφύχοντες, ἐπαφύχοντες*. Aut, servata verborum junctura: *ut propius cernunt* pugnam, quæ futura erat *haud viribus æquis*. Hanc in modum bene exponitur locus. Alioqui ultima assenta patem versus imperfecto relicto: *Tum magis, ut propius cernunt*. Et hoc amplexus est Bruntkhus. Jo. Schraderus corrigit *haud viribus æquis* e v. 230. nec male.—219. *ingressu* Oblongus Pierii, cum Donato, Gnd. et tres alii Burmanni, qui recte defendit *incessum* adversus Pierium, qui alterum malebat. Nam *incessus* de quocunque modo incedendi dicitur, non modo de illo regio et ad majestatem comparato: et *ingressu* *tacito progressus* injucundum foret. *incessu* duo ap. Burm. *incessu* *tardo* conj. Jo. Schrader. *progressus* *ad aram* dno Moret. et Zulich. cum Goth. sec.—221. *Tabentesque* recte receptum: sed a quo primum factum ignoro. Paullum Manutium esse puto. Vett. edd., etiam Ald. tert., *Pubentesque* legunt, quod et Rom. et Medic., hic tamen, quantum intelligo, in litura; cum his Erf. Sunt tamen codices Pierii et Heinsii, qui *Tabentes* exhibent: adde Goth. tert. *Pallentesque* Bigot. *Rubentesque* Exc. Burmanni, qui conj. *Labentes* fuisse. *Tabescentes* Reg. *juvenali* cum melioribus scripsit Heins., pro vulgari: *juvenili*. in deest Sprot. *languor* vel *torpor* malebat Jo. Schrader., scilicet quia *in corpore* præcessit: pro ore.—222. *simul* ut pars libb. Heins. et Burm. *incrobrescere* et hic ubique: v. ad Ge. i, 359.—224. *Per medias* Parrhas. *forma* sec. et tert. Rottend. cum cod. Thuan. ap. Macrobi. v, 15, minus bene. *assimilata* scribere jubet Diomedes, lib. i, pag. 362, monente Heinsio, non *assimilata*: argute magis quam vere; etsi unus alterum illud consecravit. *Camerti* Aldd. pr. et sec. *Vratial*. et Leid. cum Goth. sec. *Camerte* Mentel. pr. et tert. Moret. *Ca-*

NOTE

quod in hæc carnes assæ, fructus, tina cibi conditi, ut pisces, haberet: cibi simplices apponerentur; in pa- que vulgo operculum.

Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ 225
 Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis;
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
 Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
 Objectare animam? numerone, an viribus æqui 230
 Non sumus? En, omnes et Troës, et Arcades, hi sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.
 Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 Ille quidem ad Superos, quorum se devovet aris,
 Succedet fama, vivusque per ora feretur: 235

similis specie Camerti (cui origo erat illustris a maioribus, et splendida fama paternæ fortitudinis, et ipse erat fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, et spargit varios rumores, et dicit talia: Non pudet vos, o Rutuli, obicere vitam unius pro iis omnibus? nonne sumus pares numero et robore? Ecce omnes et Trojani et Arcades adstant hic, et Etruria inimica Turno, exercitus ille a fatis immisus: si secundus quisque nostram certet, vix unusquisque habebit hostem. Turnus quidem fama ascendet ad Deos, quorum aris consecrat se, et immortalis curret per ora: nos amissa patria cog-

mentæ ap. Priscianum et Macrob. l. c. legitur.—227. haud inscia pr. Mentel. et pr. Menag.—229. cunctis pro talibus Goth. pr., ut Aldd. sec. et tert. et hinc aliæ edd. cumque iis Cuningham. Vetustiores vero cum Ald. pr. cuncti pro, vitiose. pro cunctis codd. vett. ap. Pier. et Heins., itaque hic recepit, etsi minus elegante verborum junctura. Jo. Schrader. tentabat: pro! cunctis cunctis.—230. numerone hanc Goth. pr. an viribus æquis aliquot Pier., tam Gud. a m. pr. Menag. pr. sec. Rottend. Moret. qu., quod commendat Heins. æquæ nonnulli ap. Pier.—231. hic Troës Parrhas. hi sunt Heinsius recepit e mellioribus. Apud Pier. vetus liber: En omnes hi Troës et Arcades hi sunt. Vulgo lectum: hic sunt. Rom. hinc sunt, perperam scriptum; lib. Brunck. adstant, quod non preferam.—232. Fatalesque manus aliquot Pier. et Medic. cum aliis Heins. Mortalesque Montalb. pro div. lect. Etruria mater ed. pr. Burm. Sed totum versum suspectum habere necesse est: quem aliquis subjunxit, qui Etruscorum auxiliorum mentionem factam desiderabat. Certe sententia commoda expediri vix potest.—233. alternum Bigot. alternis alter Menag. vix alterni hostem Leid.—234. equidem alter Hamb.—235. Succedens Hugon. Succedit Mentel. pr.

NOTÆ

221 Troës, et Arcades, &c.] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri: Etrusci Tarcliontis, Æn. viii. 518. 479.

222 Fatalisque manus, &c.] Vel quia Latinorum agros petebant quasi satis sibi debitos: vel potius, cum Virgilius id solis Etruscis attribuat, quia fato paratum sibi regem Æneam ex-

pectaverant, Æn. viii. 494. Bene ait infesta Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Messapo, Æn. vii. 691. 695.

223 Vix hostem, alterni] Si secundus quisque nostrum, si media pars nostrum congregiatur; vix singuli hostem habebimus: id est, dupl. et amplius unicuique obijcitur.

Nos, patria amissa, dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
 Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini. 240
 Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
 Sperabant: nunc arma volunt, foedusque precantur
 Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, et alto
 Dat signum cœlo; quo non præsentius ullum 245
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra

mur obedire dominis ferocibus, qui nunc otiosi constitimus in campis. Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis: et rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes et ipsi Latini mutati sunt: qui modo optabant sibi requiem et securitatem rebus suis; nunc spectant arma, et cupiunt foedus non factum, et miserescent dura conditionis Turni. Juturna addit his rebus aliud majus, et præbet ex alto cœlo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos et decepit prodigio. Scilicet avis fulca Jovis, volans in aëre rubicundo, per-

vivosque Rom. vivisque Montalb. Burmannus videtur malle vivumque.—236. admissa Dorvill. et duo Goth.—237. quis nunc conj. Heins. leti Vratial. leti Zulich. lenti consedimus armis Gud. a pr. m., quod minime esse contemnendum judicabat Heins. Bonum factum, quod non recepit! etsi etiam Medic. a m. pr. armis. Præstat haud dubie lenti et arvis, quod quemque suus sensus docebit. considimus Gud. a m. sec. et aliquot alii Heins.—238. accensa aliquot Pier. Heins. et Goth. tert.—239. Tum magis Gud. Tuna Zulich.—240. mutari Zulich. Totus versus aberat a Goth. pr. Quod ad interpunctionem attinet, nescio an melius distinguatur: Ipsi...ipsique Latini, Qui...sperabant, nunc arma volunt.—241. Quisquis jam Parrhas. Et sibi jam sec. Rottend. cui jam Leid.—242. nunc jam arma alter Hamb.—243. et aberat Ven.—246. præstantius vulgo lectum; nisi quod jam Ge. Fabricius emendavit præsentius: unde in edd. Pulmann., sicque libri Pierii et Heinsii præstantiores. Etiam Servius: præsentius, efficacius. Intellige ostentum clarum, manifestum, ἐπαγὴς, quo Deorum voluntas tam manifesta fit, ut dubitari de ea nequeat.—246. Italis Montalb. montes Italos, interpolate. Ornate expressit poeta, quod vulgo dicimus: signum, quo nullum aliud clarius Italici h. Latini visum erat: sen clarissimum quod unquam viderant. Nec emphasis quaerenda est in mentes Italas.—247. Jamque alter Hamb. et Hugen. rubra Vratial. fulvus rubra Medic. fulvos Gud., quod idem in plerisque invenerat Pierius, et Heinsius adeo receperat. fulvis Parrhas. in æthra: alias, ab æthra; ab æthere. conf. sup. Var. Lect. ad v, 254. Vocem æthram jam Ennius usurpaverat, Macrobio observante lib. vi, 4, pag. 597; addit et

NOTE

246 *Monstro*] Ostento: quod monstratur et ostenditur signa futurorum potentibus.

247 *Rubra Jovis ales in æthra*] *Æthra, æthra*: nomen primæ declinationis, *αἶθρα*: idem est atque æther.

Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri; subito cum lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
 Convertunt clamore fugam; mirabile visu;
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt: donec vi victus, et ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales 255
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi;
 Accipio, agnoscoque Deos; me, me duce ferrum 260
 Corripite, o miseri, quos improbus advena bello

sequebatur aves marinas et multitudinem strepitantem alata turbæ: cum repente ruens ad aquas, arida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali sustulerunt animos: et ares omnes (res mirabilis aspectu) cum sonitu convertuntur et fuga, et innumbrant alis aërem, et velut nube coacta urgent hostem per aërem: donec cecidit avis, victa earum vi et ipso pondere cycni, et dimisit prædam ex unguibus in flumen, et longe aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur ostentum illud clamore, et explicant manus, et augur Tolumnius primus ait: Hoc erat, hoc, quod sæpe petivi votis: admitto omen et agnosco Deos. Me, me auctore sumite ferrum, o Rutuli, quos iniquus advena terret bello, sicut imbecillas volucres, et per

Itius in Teuthrante: leg. Atilius.—248. Littoreasque Leid. et Reg. agitavit sec. Rottend. turbamque sequentem Exc. Burm.—249. collapsus Parrhas.—251. Erezere Goth. tert., male: nam attenduntur h. l. animi. junctæque Zulich. a m. pr.—252. miserabile aliquot Pier.—253. pennis aliquot ap. Burm. et hic, ut semper alias.—254. donec constrictus Bigot. et Dorvill. et ipse aliquot Burm. cum Erf. ab ipso Sprot.—255. deficeret aliquot Pier., quod pedestrem efficeret orationem. deficere in eo latere conj. Heinsius.—256. P. fluvium tert. Rottend., mox que abest Medic. et tribus aliis.—257. nutu, pro Rutuli, Parrhas.—259. Hoc erat in votis Oudart. et Zulich. a m. pr.—260. sine me duce Goth. tert.—261. o Rutuli edd. vett. et vulgg., etiam codd. plerique sic, vel o Rutili. Verum o miseri reposuit Heins. ex auctoritate Romani, Medic. et aliorum,

NOTÆ

Æther autem, juxta Anaxagoram et Ciceronem, est illa veterum sphaera ignis aërem ambiens, ab *æter* ardere: ideo *rubra* a Virgilio dicta: juxta alios, est cæli totius et siderum compago, ab *ἀἰθέρι* semper currere. Hic pro *aëre* universim sumitur. De *Jovis alite*, aquila, Æn. v. 255.

257 *Augurium, &c.]* Proprie, erat Delph. et Var. *Clas*

enim signum petitum ex *aribus*, Æn. II. 703. Et scite quidem Rutuli Æneam in aquila, Turnum in cyeno, seipsos in avibus agnoscebant: sed falsum erat augurium, non a Deo factorum administro, sed a Juturna immissum, ad disturbandum fœdus et mortem Turni retardandam.

Virg.

4 P

Territat, invalidas ut aves, et littora vestra
 Vi populat. Petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum. 265
 Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens; sonitum dat stridula cornus, et auras
 Certa secat. Simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270
 Corpora constiterant contra, quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
 Horum unum, ad medium, teritur qua sutilis alvo

vim vastat littora vestra: ille arripit fugam, et longe permittet vela mari: vos concordēs colligite agmina, et prætio defendite regem vobis ereptum. Sic dixit, et irrumpens vibravit hastam in hostes oppositos: hasta cornua stridens emisit sonum, et certa dividit aërem: simul hoc fit, simul clamor magnus oritur, et omnes ordines perturbati sunt, et animi accensi tumultu. Cum forte novem formosa corpora fratrum starent adversum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: hasta volans transfodit unum illorum circa medium corpus, per costas, qua balteus

etiam Donati. o famuli alter Hamb.—262. invalidus, ut a. ed. pr. Burm. et l. nostra vett. edd., donec in Ald. tert. vestra apparuit, quod codd. Pier. et Heins. firmant.—263. Ne pop. Parrhas. Petat alter. Hamb.—264. unanimis Medic. et alii ingrato sono. unanimis edidit Cuningham. densate Rom. cum parte Heinsii librorum, qui et receperat, tanquam exquisitius verbum. Defenderat quoque olim Brissonius apud Guellium. Sed jam Pierius monuerat, densate esse numerosius. Recte itaque revocavit hoc Burm. Firmat quoque Medic. cum aliis.—265. nobis ed. pr. Burm. cum cod. Coll. Jesu reposuitque Wakefield; placet, inquit, ob varietatem atque efficaciam.—266. adversus Leid. et Reg. telumque intorsit sec. Mentel. conjecit aliquot ap. Pier.—267. Praecurrens Leid. et Exc. Burm. Percurrens Zulich. a m. pr. Protorreus Montalb. et aras Dorvill. a m. pr.—268. Simul hac Ven. Simul hoc ingens et clamor Zulich., unde Heins. conj. it clamor. in Oudart. aberat Simul hoc. Sed est: simul hoc factum, simplice factus clamor.—272. Male scriptum Gilippo. Toties occurrit Πύρρος, notissimum nomen ex Thucyde et aliis, ut mirer non emendatum ab Heinsio, cum praestantiores libri, etiam Rom., astipulentur. Gylippo, Gylippo, aberrationes.—273. ad medium alvum tres Moret. unus Hamb. Leid. et Scheffer. cum Goth. tert., per se non male; nisi forte nata lectio ex vitio, quale in Medic. a pr. m. est, ad medium. Sed in hoc diversitas lectionis est, quam ab Heinsio, qui codicem tam diligenter enotaverat, et ab aliis non animadversam mireris: sutilis auro Balteus, ut ex aureis lamellis seu catenulis esset compactus; ita teritur referendum ad fibulam morsum, qui ipse verbum illud explicat. Nunc avide hoc amplexus est Wakefield, in mediam alvum Zulich. a m. pr. ad medium alvum Hamb. sec.

NOTE

267 Cornus] Hasta ex arbore cornus,
 cornouiller. Ge. II. 34.

269 Cunei] Ordines peditum, sic
 dicti ab agminum figura: infra 575.

Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium forma juvenem, et fulgentibus armis, 275
 Transadigit costas, fulvaeque effundit arena.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 Corripiunt, cæcique ruunt. Quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum; hinc densi rursus inundant 280
 Troës Agyllinique et pictis Arcades armis.
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
 Diripuerunt aras; it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber;
 Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus 285
 Pulsatos referens infecto fœdere Divos.
 Infrænant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.

*consuetus atteritur ventre, et qua fibula stringit juncturas laterum, et sternit in
 flavam arenam juvenem illum insignem pulchritudine. Sed fratres ejus, turba
 generosa et concitata dolore, partim educunt enses manibus, partim apprehendunt
 tela missilia ferrea, et irrumpunt veluti cæci: adversus quos irruunt agmina Lau-
 rentinorum: deinde iterum effunduntur conferti Trojani, et Etrusci, et Arcades
 pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria:
 nubes confusa jaculorum spargitur toto aëre, et pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula
 et ignes. Ipse rex Latinus fugit, reportans Deos disiectos fœdere non perfecto.
 Alii alligant equos curribus, vel saltu imponunt corpora equis, et instant nudis*

et Exc. Burmann. *futiles* Goth. tert.—275. *Egregia forma* pr. Moret. *juvenem*
 Rom. *præstantibus* vel *fulgentibus* codex Kœl.—276. *Transadiit* Parrhas. vid.
 inf. 508. *effundit* meliorum codicum omnium consensu recepit Heins., pro
 vulgari *extendit*, quod Mentel. pr. Dorvill. et Goth. pr. retinent. *effudit*
 Zulich. *inundit* Bigot. et *fulva* *effundit* ed. pr. Burmann.—278. *gladium*
 Hagen. *gl. stringunt, manibus* pars distinguunt duo codd. ap. Burm.—280.
Hinc depressi ed. pr. Burm.—281. *Agyllini, Agilleni, Agilini*, aberrat., ut sup. viii,
 479.—282. *amor omnis* Dorvill. Goth. pr.—288. et pro it, Menag. et Gud. a m.
 pr.—284. *irruit i.* Montalb.—285. *F. ille* pr. Hamb.—286. *infectos* sec. Rot-
 tend. *infecto* Zulich. et pr. Menag.—287. et c. s. Medic.—288. *aut strict. ens,*

NOTÆ

274 *Balteus, et laterum juncturas, &c.*]
Fibula, claviculus, extrema baltei con-
 nectens. *Laterum* baltei intelligit, non
 corporis.

277 *Phalanx*] Vox Macedonica,
 peditum agmen, Æn. vi. 489.

281 *Agyllini*] Etrusci, Æneæ socii,
 ex urbe *Agyllina* sive *Caritæ*, nunc
Cerveteri, Æn. vii. 662. Æn. viii. 479.

285 *Crateras, &c.*] Pocula, quibus

vina fundebant, cruoremque victima-
 rum, Græca vox *κράτης*, Ecl. v. 68.
Focos, partes ararum graminearum,
 ubi accensus ignis fuerat, supra 118.

287 *Infrænant currus*] Equos fræ-
 natos currui alligant.

288 *Subjiciunt in equos*] Superji-
 ciunt: de vi præpositionis illius, Eck
 i. 46. Ecl. x. 74,

Messapus regem, regisque insigne gerentem,
 Tyrrenum Aulesten, avidus confundere fœdus, 290
 Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
 Et miser oppositis a tergo involvitur aris
 In caput inque humeros. At fervidus advolat hasta
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: 295
 Hoc habet; hæc melior magnis data victima Divis.
 Concurrunt Itali, spolianteque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Corynæus ab ara

ensibus. Messapus cupidus turbare fœdus proturbat equo objecto Aulesten, regem Etruscum, et ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, et infelix a tergo immiscetur aris acersis, per caput et humeros: at Messapus ardens occurrit cum hasta, et sublimis ex equo ferit eum graviter hasta trabali multum deprecantem, et sic loquitur: Habet hoc vulnus: hæc hostia convenientior oblata est magnis Diis. Itali accurrunt et nudant membra calida. Chorinæus arripit ex ara torrem semius-

Gud. a m. pr. cum Lutatio et Serv. ap. Burmann. *adstant* Leid. et Medic. (a m. sec.)—289. *que aberat* Dorvill. *ferentem* sec. Rottend. *regentem* ed. P. Dan. et Goth. pr.—290. *Aulesten* al. *aridum* olim lectum ap. Serv. *ausum* conf. f. Parrhas.—291. *Adverso* Medic. *proterret*, vitiose codd. et edd. vett. *prostermit* ed. Mediol. *ille recumbens* Parrhas.—292. *misere* ed. Ven. Burm. *appositis* Bigot. et Zulich. *obvolvitur* pr. Moret., quod illustravit Heins., et videtur esse elegantius. *volvitur* sec. et tert. Moret. Bigot. Dorvill. Parrhas. cum ed. Ven. Burm.—293. *atque humeros* Parrhas. et Goth. tert. *inque humeris* pr. Mentel. ac f. edd. vett. *avolat* alter Hamb.—296. *Hoc habe*, male ed. Catreana. *datur hostia* Oudart.—297. *cadentia* pars codd. ap. Burm. cum Goth. sec.—298. *Corynæus* Heins. e melioribus: et nomen hoc passim alibi obvium ex Κορίνη: sup. vi, 228. ix, 571, etsi is *Corynæus* diversus ab hoc est: quod perperam reprehenditur ap. Macrobr. Male vulgo et h. l. *Chorinæus*, et

NOTE

289 *Regem....Tyrrenum Aulesten*] Unum e regibus Tyrrenis, sive Lucumonibus: de quibus Æn. x. 164. 166. Tales fuere *Mezentius*, *Messapus*, ex Turni partibus, *Massicus*, *Osinius*, ex partibus Ænæ: ibid.

294 *Telo trabali*] Magno instar *trabis*. Unde apud Statium, *hasta trabalis*; apud Claudianum, *trabale sceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296 *Hoc habet*] Vel habet, simpliciter: explicatur a Servio, 'percuttus est letali vulnere, habet vulnus letale:' a Donato, 'bene se res habet:' a Scali-

gero, 'sic sic agendum est.' Servio assentior: quia vox est e gladiatoris ludis repetita, ubi victor vulnerato a se adversario sic insultabat. Terentius in Andr. 'Certe captus est, habet.' Seneca in Agamemn. et Hercule Œteo. 'Habet, peractum est.'

Hæc melior rictima] Quam ovis et porcellus, qui fœderum Diis oblatis sunt, 170.

298 *Corynæus*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ astabat, Æn. vi. 228. *Ambustum*, circumustum, Æn. iii. 257.

Corripit, et venienti Ebuso plagamque ferenti
 Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit, 300
 Nidoremque ambusta dedit. Super ipse secutus
 Cæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens terræ applicat ipsum;
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 Pastorem, primaque acie per tela ruentem, 305
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reducta
 Disjicit, et sparso late rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos et ferreus urget
 Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem. 310

At pius Æneas dextram tendebat inermem
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
 Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?

tum, et occurrens interceptis flammis cultum Ebusi irruentis et inferentis vulnus: magna barba refulsit illi, et ustulata emisit nidorem: ipse Choringæus incurrens desuper apprehendit manu sinistra comam turbati hostis, et obliuctans imposito genu sternit eum humi: sic fodit latus duro gladio. Podalirius sequens ense stricto Alsum pastorem, et in primo agmine fugientem inter arma, instat illi: ille reducta securi secat frontem mediam et mentum oppositi hostis, et late tegit arma diffuso cerebro. Acerba quies et ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, et inclamans vocabat suos: Quo curritis? aut quænam hæc dissensio repentina oritur? o

alii Chorineus, Corineus.—299. Ebuso Rom. Medic. et ap. Nonium. Hebeso Zulich. Alcylo Bigot. Eubuso Dorvill.—300. Olli e Medic. Heins. pro vulg. Ili. reluxit Dorvill. refluxit Bigot.—301. ille pr. Hamburg. locutus Parrhas.—303. Impressosque Dorvill. Impressuque Goth. sec.—304. Podalirius Medic. Polidarius multi. Polidorius Parrhas. et Goth. tert.—305. in prima a. aliquot ap. Burm. que si abesset, comitior exiret junctura verborum. primamque aciem Oudart. et Dorvill.—306. supereminet Goth. pr. et tert. cum vet. edd.—308. Dissicit multi, etiam vet. edd., ut et alibi; idque recepit Cunningham. cumque eo Wakef. tanquam antiquum voc. dissicere, dissecare. Dissidit Rom. Dissicat Leid. Dissidit Exc. Burmann. arva Leid. a m. sec., sed vid. Cerdam. τεύχεα βεβροτημένα. cerebro codd. Ge. Fabricii, et aliquot Heins. et Burm., idque recepit Cunningham. conf. sup. v, 413. ix, 9, 753.—310. conduntur duo Rottend. mortem Dorvill. et Goth. tert. cum aliis apud Pier.—311. inertem Medic. (a m. pr.), perpetua varietate.—313. quove Rom., aliquot ap. Pier. cum ed. pr. Burm. Ven. quænam Sprot. quæ ista alter Hamb. recens aliquot Pier. Sprot. et pr. Hamburg. cum Goth. sec. repit disc. surgens Zulich.—

NOTE

312 *Nudato capite, &c.*] Tam, ut hac pia confidentia ferociam Latinorum emolliret; quam ut agnosceretur a suis, eisque voluntatem suam apertius

significaret. Sic Julius Cæsar in acie Pharsalica nuda mann et capite suis inclamabat: *Parcite ciribus*: apud Plutarchum et Appianum.

O cohibete iras! ictum jam foedus, et omnes
 Compositæ leges; mihi jus concurrere soli; 315
 Me sinite, atque auferte metus. Ego foedera faxo
 Firma manu; Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est,
 Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta; 320
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne,
 Attulerit. Pressa est insignis gloria facti;
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus, ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet: 325
 Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
 Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
 Semineces volvit multos, aut agmina curru

reprimite furorem: foedus jam percussum est, et omnes conditiones constitutæ: mihi soli fas est pugnare: permittite me pugnare, et pellite timores: ego faciam manu ut foedera constantia sint: hæc sacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis ad Æneam: ignotum est, qua manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an sors, an Deus: fama illustis hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatum est vulnere Æneæ. Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, et duces ejus turbatos; fervidus accenditur spe improvisa: simul petit equos et arma, et confidens saltu erumpit in currum, et corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robusta corpora hominum: dignificat plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina,

~~~~~

314. *nam f.* Sprot. *sic tum jam f.* Rom.—315. *mihi sit alter* Menag.—316. *atque aberat aliquot* Pier. et a m. pr. Sprot. *metus* Rom. et ed. pr. Burn. antique. conf. sup. 61, ubi *casus*, Leid. *manus*.—317. *debent hæc jam mihi sacra* edidit Cuningham. et Brunck., sicque Rom. et scripti Heins. Parrhas. et Goth. sec., et sine hæc Reg. Turnumque hæc debent jam mihi sacra. Menag. pr., at alter Turnum debent hæc ultima sacra.—319. *est deest* Parrhas. et binis Goth.—320. *adacta est* ed. Ven. Burmann. *missa* Dorvill. in marg.—321. *tantum* Reg. *casusne Deusne* Heins. e libb. restituit pro vulgari *ve ve*.—322. *ingentis gloria facti* tert. Rottend. *sati* Goth. tert.—325. *ardet*: Zulich. a m. sec. *instat*.—326. *superbo* Dorvill. in marg. *superbos* Goth. alter.—327. *in curru tres* Goth.—328. *f. pectora* sec. Moret.—329.

NOTÆ

314 *Ictum jam foedus*] Cæsis jam victimis, 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æn. viii. 641.

316 *Fazo*] *Fecero*, Æn. ii. 467.

317 *Turnum debent hæc mihi sacra*]

Ex quo verba foederis concepimus ego et Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus est; unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, et mihi permittite.

Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
 Bella movens immittit equos : illi æquore aperto
 Ante Notos Zephyrumque volant. Gemit ultima pulsu
 Thraca pedum, circumque atræ Formidinis ora, 335
 Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit, miserabile cæsis
 Hostibus insultans ; spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. 340

aut immittit fugientibus hastas abstractas iisdem. Qualis Mars gaudens sanguine, quando juxta fluentis frigidi Hebri efferratus sonat clypeo, et suscitans bella impellit equos furentes : illi patente campo currunt ante Austros et Zephyrum : ultima Thracia sonat pulsus pedum equinorum : et comites illius Dei, facies nigri Timoris, et Iræ, et Insidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos fumantes sudore, insultans miserande hostibus interfectis : rapida ungula spargunt guttas sanguineas, et sanguis mixtus pulvere calcatur. Et

*****

cursum apud Diomedem, sed frustra, notante Heinsio.—330. Protrahit ed. pr. Burm. et r. Rom. fulgentibus Goth. pr.—332. Sanguineos Goth. sec., sed equos nimis retractum est. Sanguineum Heins. conj., ingeniose. Sed nihil est quod in recepta reprehendas. concitus est pro adverbio, concitate. intonat Rom. Medic., adeoque veterrimi, tum Montalb. Vratisl., nec deterius illud, ut facile feram id præferri a Wakef. doctius tamen alterum. Vide ad viii, 527. increpit atque f. Leid. et Goth. tert. frementis Medic. a m. pr., quod quorsum exemplis congestis commendat Heinsius non facile dixeris ; nam equos frementes dici posse nemo neget : sed in lapsu calami, eoque ab ipso librario forte damnato, operam consumere piget.—333. emittit, quod damnat Heins., ex editt. Pulmann. et Dan. Heinsii est. Nam in aliis ubique, quantum video, immittit legitur.—334. Gemit excita Gud. pro var. lect., forte ex lib. vii, 722, et sic ed. pr. Burm. pulsa Reg. et edd. vett. Ven. 1484. 1486.—335. Tarcha eadem edd. Thracia Rom. atra ora Rom., male. Form. aura male olim conj. apud Guell. et Cerdam. Burmannus laudat Markland. ad Stat. ii Sylv. i, 215.—336. insidiæque Dei male jungit Servius.—337. acer a m. pr. Mentel. pr.—338. miserabile Ge. Fabric. et alii parenthesi includunt. Sed jam Servius exposuit : miserabiliter insultans.—339. sparsit rara ungula ed.

NOTE

331 *Hebri, &c.*] Fluvii Thraciæ, hodie *Maria*, Ecl. x. 65. *Mavors*, Mars in Thracia natus, Ecl. ix. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, sed male, Pavor et Timor, Ge. iii. 91. *Notus*, Auster, ventus meridionalis, Ecl. ii. 58. *Zephyrus*, ventus occi-

dentalis, Ecl. v. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græce est *Θρακη* et *Θρῆνη*, Æn. iii. 14. *Increpat equos clypeo* : id est, collisis hasta et clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, absque casu, id est *sonat*.

Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pholumque,
 Hunc, congressus, et hunc; illum eminus: eminus ambo
 Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasmus ipse
 Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis;
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345
 Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis;
 Nomine avum referens, animo manibusque parentem:
 Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,

jam dedit morti Sthenelum, et Thamyrim, et Pholum: Thamyrim quidem et Pholum, aggressus cominus: Sthenelum vero eminus: eminus duos filios Imbrasi, Glaucum et Laden: quos ipse Imbrasmus educaverat in Lycia, et instruxerat pariter artibus militaribus, sive conserere manum, sive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, soboles veteris Dolonis, egregia in bello, representans nomine avum, manu et fortitudine patrem: qui pater, ut olim iret ex-

*****

Pontani Macrob. Sat. v, 12. vid. Heins.—341. Varietatem lectionis, seu potius aberrationem, in nominibus hic et mox vs. 343 videat, qui volet, apud Pier. Heins. et Burm. Nomina satis constituta sunt per se: Σθένης, Θάμυρις, Φόλος, Ἰμβρασις.—342. ambo Heins. cum Medic. et al., pro vulg. ambos.—343. Vid. ad v. 341. De Laden forte dubitari potest. Alii Laben, Hyadem, Iadem, Iaden, Caden, Eladen, Raden, Icidem. Sed Ἀδῶν nihil habet, quod repugnet. Ladonem supra quoque vidimus; et nota Lade insula, Mileto prætentata.—344. Lyciæ pr. Moret., non male. Lycia, in Lycia. ornaverat Heinsius maluit ex Medic. et aliis; sicque jam Ald. tert. Vulgo, quæ perpetua est diversitas, oneraverat: quod pari jure defendi possit.—345. manus Zulich. manus Leid. equis aliquot Pier. præv. gentes tres Burm.—346. Eumenes, Eumenides, Eumeneus, aberratur. Eumeles Gud. Est Εὐμήδης.—347. Antiqua Goth. tert. belli Zulich. doloris Reg.—348. Nomen avi Oudart. avom lib. Pier. animo moribusque ed. pr. Burm.—349. spoliator ed. pr. Burm.—350.

NOTÆ

344 Lycia] Asiæ Minoris regio meridionalis est, de qua Æn. iv. 143.

347 Proles bello præclara Dolonis] Ironice: fuit enim Dolon bello ignavus, et hic Eumedes, ejus filius, satis ignominiose occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant sequentia verba, quæ omnino ironiam sapiunt: 'Illum Tydides alio pro talibus ansis Affecit pretio:' id est, morte. Iliad. x. 299. Hector mercedem proponit ei, qui speculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit sibi promitti mercedis loco currum et equos Achillis: promisso confirma-

tus, ad Græcos abijt. Incidit in Ulyssem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur se speculatorem esse, Rhæsum Thraciæ regem venisse Trojanorum auxilio, ejus copias incustoditas et somno sepultas jacere in littore, sibi currum et equos Achillis ab Hectore promissos, se præmii magnitudine adductum hoc munus suscepisse. Occiditur a Diomede; qui cum Ulysse clam ad Thracum castra subrepens, Rhæsum interficit, et ejus equos Trojæ fatales abripit. De Rhæso et ejus equis, Æn. i. 473. De Peleo, Achillis patre, Æn. ii. 263. De Tydeo, Diomedis patre, Æn. xi. 243.

Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus ; 350
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio ; nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto :
 Ante levi jaculo longum per inane secutus ;
 Sistit equos bijuges, et curru desilit, atque 355
 Semianimi lapsoque supervenit, et, pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
 Fulgentem tingit jugulo ; atque hæc insuper addit :
 En, agros, et, quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens : hæc præmia, qui me 360
 Ferro ausi tentare, ferunt ; sic moenia condunt.
 Huic comitem Asbuten conjecta cuspide mittit ;

plorator in castra Græcorum, ausus erat petere sibi equos Achillis in mercedem. Sed Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus captis, nec amplius ille optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo : prius persecutus ipsum levi sagitta per longum aërem, continuat equos suos binos, et exaccendit e curru, atque incurrit lapsus et semimortuus : et pede imposito in collum ejus, eripit ensam ex ejus dextera, et immersit splendens profundo jugulo, et adjicit hæc super : Ecce, o vir Trojane, metire prostratus campos et Italiam quam appetisti bello : qui ausi sunt me lacessere ferro, reportant hæc præmia : sic struunt urbes. Mittit huic socium Buten, impacto jaculo, et Chlorea, et Sybarim, et Dareta, et

currum ed. Mediol. (et aliæ vett. edd.), tum Goth. pr. Servii inepta ad h. l. est nota.—352. *Defecit pretio* Goth. tert. *neque equis* Cuningham. e Ms. Bersm. *assultat* Znllich. a m. pr. *Achilles* Medic., unde Heins. conj. *Achillei*. —353. *et c.* alter Mentel. in c. alter Menag. *pro campo* sec. Moret. *prospexit* Heins. reposuit e Rom. Medic. et Gud. Idem tamen jam vett. edd. Venetæ nostræ omnes exhibent : primum *conspexit* apparet in edd. Ald.—355. *curru desilit* alto Goth. tert., ad aurem plenius et suavius : alterum tamen pronuntiatione adjuvandum.—356. *Semianimi* Rom. *Semianimo* Goth. pr., ut alibi quoque. *elapsoque* Serv. magna codd. pars ap. Heins. cum Goth. pr. et tert., et non modo Mediol. sed vett. edd. nostræ omnes, usque ad Ald. pr., in qua *lapsoque*.—357. *Expresso* Medic. a m. pr. *dextra* inde ab Ald. tert. editum firmavit Heins. e codd. pro vulgari, *dextra*.—358. *tingit* Commel. e Palat. edidit et firmavit Heins. e libb. suis et Pier. pro *tingit* ; tum *jaculo* vitium ed. Dan. Heinsii. Dixit poeta exquisite *tingere jugulo*, h. sanguine juguli, vel immittere, demergere in jugulum, ut Serv. *hæc* nonnullis excidit.—361. *condant* Vratial. et ed. pr. Burm., minus belle.—362. *Asbuten* primum emendavit Nangerius : si recte video, Antea lectum *Buten*, vel *Butem*. In Medic. *Asbyten* : in aliis *Asbitem*, *Hasbitem*, *Hasbuten*, *Albuten*, *Hasputin*, *Astuden*, *Asontem*. Sed *Asbytes* jam vindicatum nomen ab Heinsio et Drakenb. apud

NOTE

352 *Nec equis aspirat Achillis*] Per-
 git poeta illudere Doloni : qui captus
 a Diomede, non amplius ad equos
 Achillis, sed ad vitam servandam as-
 pirabat.
 360 *Hesperiam, &c.*] Italiam, Æn.
 1. 534.

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilochumque;
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
 Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto 365
 Insonat Ægæo, sequiturque ad littora fluctus,
 Qua venti incubuere; fugam dant nubila cœlo:
 Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies; fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit anra volantem. 370
 Non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
 Objecit sese ad currum, et spumantia frænis
 Ora citatorum dextra detorsit equorum.

Thersilochum, et Thymæten lapsum e collo equi frequenter lapsantis. Et sicut, quando flatus Thracii Boreæ sonat per profundum mare Ægæum, et fluctus abeunt ad littora; tunc nubes fugiunt per aërem, qua parte flant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quacumque aperit sibi iter, et acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipsum, et ventus adversus curru commovet cristam volantem. Phegeus non passus est illum imminuentem sibi et furentem animo. Opposuit se ad currum, et manu dextra detorsit capita concitatorum equorum, spumantia ob frænum. Dum

*****

Silium II, 68.—363. Vitia librariorum in nominibus scribendis vide apud Burm. Sunt ex ratione linguæ *Χλορέα τε Σύβαριν τε Δαρητά τε Θερσίλοχόν τε*. Tum mox *Θυμοίτην*. Pro *Sybarim* sunt qui habeant *Fabarim*, quod arridere potest: sed in Trojanorum partibus nulli erant populi, qui Fabario in Sabinis accolerent., conf. sup. VII, 715.—365. *Edonii* Ald. pr., emendatum *Edoni* jam in sec. *Edonti* fere omnes Pier. et alii apud Heins. et Burm. Male: nam *Ἰδωνεύς* esse satis constat. v. Benti. ad Horat. III Od. 25, 9, et Intpp. ad Theocr. VII, 111. Editum quoque *Edoni* jam in vett. edd. et defensum in Servianis adversus Donatum: etsi ibi mons Thraciæ *Edon* obscura fide editur, cum de populo Thraciæ *Edonis* tantum constet: unde nunc *Edonus Boreas*, pro *Edonicus*, Thracicus.—366. *Insonat*. Etiam hic, quod facile expectares, intulit Wakefield *Insonat* ut ceteris fere locis. Placent enim τὰ τραγικώτερα, etsi in epico poëta.—369. *Conversaæque...acie* pr. Moret. ipse a m. pr. Zulich., et *illum* a m. sec. et Goth. sec.—370. Ne quis conjectet, *adverso cursu*; nam *curru* eodem significatu doctius. *quatit arva* Goth. tert.—371. *animoque* Oudart. *furentem* pr. Hamb.—372. *Objecit ad currum sese* pr. Moret. O. sese curru Bigot., ex interpretamento: vulgari forma poëticæ substituta.—373. *contorsit*, quod Pier. laudat, Aldd. et hinc aliæ habent,

NOTÆ

364 *Sternacis equi cervice*] Equo in anteriora genua prolapso, Thymætes per ejus collum devolutus est. Ita Servius.

365 *Edoni Boreæ*] Thracii: e Thracia septentrionali, in Græciam et mare Ægæum flantis. *Edoni*, Ἰδωνεύς, Stephano et Straboni l. x. gens est Thracia incerti situs: unde ibidem

apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus*, appellatur. Hinc dixit Statius *Edonas hymenes*. De *Boreæ*, Ecl. VII. 61. De *Ægæo* Mari, Græciam a minore Asia separante, *Æn.* III. 74.

367 *Fugam dant nubila*] Ventus enim septentrionalis fugat nubes; meridionalis colligit.

Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375
 Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
 Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat :
 Cum rota præcipitem et procursu concitus axis
 Impulit, effunditque solo ; Turnusque secutus, 380
 Imam inter galeam, summi thoracis et oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus :
 Interea Æneam Mnestheus et fidus Achates
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum, 385
 Alternos longa nitentem cuspidè gressus.
 Sævît, et infracta luctatur arundine telum
 Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit :

ipse rapitur et inhaeret jugo: hunc lata Turni lancea consequitur detestum, et impacta penetrat lorica duplicem, et stringit vulnere superficiem corporis. Tamen ille oppositus ibat objecto clypeo contra hostem, et educto gladio vocabat auxilium: cum rota et axis cursu concitatus impulit eum et stravit humi: et Turnus insecutus eum inter infamem oram cassidis, et extremitates summæ lorice, abscidit caput gladio, et reliquit truncum in pulvere. At vero dum Turnus edit strages in campis: interim Mnestheus, et fidelis Achates, et comes Ascanius, deposuerunt in castris Æneam sanguinolentum, firmantem longa hasta passus alternatim. Furit, et conatur abstrahere cuspidem teli fracto telo; et petit modum auxilii, qui celerrimus sit: ut secent

*****

usque ad Commelin., a quo e Palat. *detorsit* legitur: in quod libri consentiunt, nisi quod Goth. sec. *commorât*.—374. *Dum pendet trahiturq.* pr. Moret. Tm hic Rom. hinc aliquot Heinsiani: quod esset, alia ex parte, ab alio, quam a Turno. conf. Notam nostram. *pendetque jugis* hic Rom. et aliquot Pier. et Mentel. pr. *alta* Montalb. *relictum* aliquot Pier. *retractum* pro div. lect. Scheffer.—375. *trilicem* Bigot. ex snpp. locis lib. III, 467. v, 259. VII, 639.—378. *educto* aliquot Pier. et tres Burm., quod vulgare esset. *educto* Parrhas., *perperam*. *ducto a mucrone* alii apud Pier. cum Rom. *stricto* Donatus, tm Zulich. Goth. pr. et non modo Mediol. a Burmanno laudata, sed omnes nostræ vet. edd., usque ad Ald. pr., in qua primum *ducto* compareret.—379. *Cum rota* Heins. e Medic. et aliis; adde Goth. sec. pro vulgato: *Quem*.—380. *effundit* idem e melioribus suis et Pierianis: vulgo *effudit*.—381. *summas...oras* Goth. sec.—382. *relinquit* Ven. et aliquot Pier. *arenæ* secundum plerosque Pierianos et complures suos recepit Heinsius, tanquam exquisitis (præverat tamen et in hoc, ut in innumeris emendationibus Heinsianis, Commeliniana editio): vulgo: *arena*, quod Romanus tuetur.—385. *Ascaniusque puer* Romanus, quod præfero. Accedunt ei Bigot. et Goth. sec. et

NOTÆ

375 *Lancea*] Hasta: vox non Latina, sed Hispanica est, ex Varrone Siculo.
Bilicem] Bino textu; vel licio, apud Gellium: Gallica, ex Diodoro sive filo, Æn. III. 467.

Ense secent lato vulnus, telique latebram
 Rescindant penitus, seseque in bella remittant. 390
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
 Iasides : acri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munera, lætus Apollo
 Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.
 Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395

plagam lato gladio, et intime aperiant latebram teli, et remittant se ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iasi, carus præ ceteris Apollini : cui ipse Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus suas artes, sua munera, vaticinium, et musicam, et veloces sagittas. Ille, ut retardaret mortem desperati patris, mahit cognoscere

Donatus. comes friget.—389. *secet* Medic. a m. pr. *latebras* Medic. et alii Heins. cum Goth. sec. et tert.—391. *Jamque erat ante alios* Leid. *Phæbi* Exc. Burm. *delectus* Gud. Mox *Iapis* vulgata erat lectio. Sic codicum pars ; ut tres Gothani. *Iapix* Heinsius recepit vetustiorum utique codicum auctoritate. Rationi tamen in nominibus propriis plustribuendum arbitror, et lapsus proclivis erat, cum *Iapix* notior esset librariis. *Iapidis* nomen haud dubie accommodatius medico, quam *Iapygis* ex Apulia petitum : et facit auctoritatem Ausonius in epigrammate xix, quod corrigere volebat Heinsius : *Idmona quod catem, medicum quod Iapida dicunt, Discendas artes nomina præveniunt.* Ludit poeta in etymo : sed ut *Iapygem* ex *Ἰάσθαι* deducat, multo minus alicui in animum veniat, quam si *Iapidem* audiat. Natus error ex *Iapix*, quod et vitiose scriptum apud Nonium et Macrobius legitur. *Iapis* edd. vet. apud Burm. *Iapis* Venetæ et cett. nostræ. *Iapix* Ald. tert. cum aliis inde profectis ; Paullus Manutius, Commelin. cum al. retinere *Iapis*, hocque revocavi.—393. *sua numina* ed. pr. Burm. *mittit Apollo* pr. Hamburg.—394. Duplex hic lectio jam antiquitus codices insedit. *dedit* Aproniana fuit lectio, quam Medic., tum a m. pr. Gud., et a m. sec. Zulich. exhibebant : item Goth. tert. cum ed. Florent., teste Heinsio. Sed communis lectio est *dabat*, quam Servius tuetur, nec satis explicat. Nam conatus dandi intelligendus est : dare volebat. conf. Not.—395. *deferret* quartus Moret., forte pro *differret*.—397. *multas*

NOTÆ

391 *Iapis*] Legunt aliqui *Iapix*, sed hic ventus est, de quo Æn. viii. 710. Quæ duo ut distinguantur, tum diversa habent recti casus elementa, tum diversam obliquorum flexionem : flectit enim venti nomen Virgilius *Iapix*, *Iapygis* : medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis*, *Iapicis* ; Turnebus tamen, *Iapis*, *Iapidis* ; ex Ausonio, Epigr. xix. 7. ' *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*'

393 *Suas artes*] Apollinis artes fuerunt i. *Vaticinia*, quorum variae species habentur, Æn. iii. 359. Æn. x. 176. ii. *Musica*, unde cum lyra pin-

gitur, et poetarum Deus est, Ecl. iv. 55. iii. *Peritis jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, et ab Homero sæpe dicitur *ἐκασθόλος*, *longe jaculans*, Æn. vi. 657. iv. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æn. vii. 773.

395 *Depositum*] *Desperati*. Deducta locutio e duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est : ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitat, aut quicquam remedii nosset, id ægro

Scire potestates herbarum usumque medendi
 Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
 Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum et moerentis Iuli
 Concursu, lacrymis immobilis. Ille retorto 400
 Pæonium in morem senior succinctus amictu,
 Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
 Solicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo 405

vires herbarum et usum medicinæ, et exercere inglorius artem illam tacitam. Æneas stabat, acerbè fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum et Ascanii dolentis concursu et fletibus immotus. Ille senex lapis, cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica et validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, et apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla

artes perpetuo errore pars codd. apud Burmann. mutatas Dorvill. conf. Exc. —398. fluxus Medic. —400. Conversu qu. Moret. lacrimisque ante Heinsium, qui, libris auctoribus, copulam eiecit: quam Romanus tuetur. lacrimisque in mollibus Goth. pr. reperto Leid. et Exc. Burm. reperto Rom. An: Inde r. —401. Pæonidum Medic., non ineleganter, pntem, pro Pæonidarum. Probat quoque Cunningham. Enimvero sic in legem metricam peccatur: est Παιών, ἄνθρωπος, unde Παιώνιος, Παιωνίδης. conf. sup. vii, 769 var. lect., ibi Pæoniis herbis scribebamus Pæonias. At h. l. hæremus. An Pæonjum trisyllabum? —402. hermis a m. pr. Medic. armis Dorvill., sed herbis in marg. —403. trepida e Mediceo laudatur. Sed a Foggino trepidat expressum est. —404. prensant-que sec. Moret. pressat aliquot Pier., inter quos Rom. Montalb. forcipe pr.

NOTÆ

significaret. Alterius jam mentionem fecimus Æn. ix. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim positus, est jacens, mortuus: ut diximus Æn. ii. 644. ait enim Ovid. Heroid. x. 124. 'Nec positos artus unget amica manns:' id est, *jacentes*: neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est et Ovidius de Ponto l. ii. 2. 45. 'Jam prope depositus, certe jam frigidus æger,' &c. Cic. iii. Verr. 5. 'Ægram et prope depositam reipublicæ partem suscepisse.'

397 *Mutas artes*] *Medicinam, quam*

sic vocat: vel comparatione musicæ et vaticinii, quæ voce maxime constant: vel quia parum famosa tum erat, et a servis fere exercebatur. Vel quia tunc, non voce et disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat: ut patet ex hoc lapide qui chirurgum hic præstat potius, quam medicum: et ex ipsis poëtæ verbis, qui ipsi tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed ipsum etiam *usum medendi*.

401 *Pæonium*] In morem Pæoniæ Deorum medici, Æn. vii. 769.

403 *Trepidat*] Festinat, Æn. ix. 114. Ge. iv. 69. De *Phæbo*, et *Apolline*, Ecl. iii. 62. 104.

Subvenit; et sævus campis magis ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
 Stare vident; subeuntque equites, et spicula castris
 Densa cadunt mediis. It tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum. 410
 Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
 Dictamnū genetrix Cretæa carpit ab Ida,
 Puberibus caulem foliis et flore comantem
 Purpureo: non illa feris incognita capris
 Gramina, cum tergo volucres hæserē sagittæ. 415

fortuna juvat operam, Apollo auctor medicinæ nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis augetur in campis, et malum vicinius est. Jam vident aërem totum constare pulvere: appropinquant equites Turni, et jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cælum maestus clamor juvenum pugnantium et morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Ida Cretæa dictamnū, caulem frondibus lanuginosis, et diffusum in flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ sunt tergo.

*****

Hamb. pro var. lect., et sic Romanus. conf. Pier.—406. *At sævus malim legi.* Sicque Moret. sec.—407. *est abest Goth. tert.—408. subeuntque e Pier. et suis codd. rescipsisse Heinsius videtur. que ab aliis abest: et, puto, melius.* —411. *Tum Goth. pr.—412. Dictamnū malebat Cuningham. Dictamnū vitiōse passim scriptum. Dictamnū genetrix omnes ubique codd. agnoscunt: Donatus tamen legit et exposuit: Ipsa manus genetrix Dictæa carpsit ab Ida.* Lectionem hanc utique veram esse censendum est, quatenus a poeta id profectum esse credere licet, quod orationi poeticæ maxime convenit. Decebat poetam designare herbam et ornare: nomen vulgare apponere vix decebat. Ex *Dictæa*, epitheto Idæ, multo facilius Dictamnū assequi licebat. Ex Statii loco, qui Sylv. 1, 4, 102 *Dictamni florentis opem*, respectu hujus loci, dixit, vix quicquam conficias. *carpsit* plerique Pieriani, inter quos Romanus, et tres ap. Burm.—413. *flore comante* ed. pr. Burm.—414. *capreis* duo Leid.

NOTÆ

407 *Pulvere cælum Stare*] Plenum esse. Æn. vi. 300. De Marte, Ecl. ix. 12.

412 *Dictamnū, &c.*] *Dictamnū*, vel *dictamnū*, herba in sola Creta insula proveniens: *pulgio* forma affinis, *an puliot*: frondibus tamen latioribus, et lanuginosis: quare *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda e vulneribus tela; cujus rei capræ et cervi Cretenses indicium dicuntur fecisse. Nomen habet a *Dictæo* monte Cretensis insulæ, in quo, ut et in *Ida* ejusdem insulæ monte, reperitur.

Damnant aliqui Virgilium, quod caulem et flores dictamno tribuerit: quos ei Plinius et Dioscorides auferunt. At vero Matthiolas ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corrupta Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, et Galeno, et experientia constet; flores, et caulem, et semen in dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis fere foliis adnascentes: unde *flore comans* dicitur.

Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit; hoc fustum labris splendentibus annem
 Inficit, occulte medicans; spargitque salubres
 Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
 Fovit ea vulnus lymphæ longævus Iapis 420
 Ignorans; subitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis.
 Jamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
 Arma citi properate viro! quid statis? Iapis 425
 Conclamat, primusque animos accendit in hostem.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistra,
 Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat;

Venus attulit hoc dictamnum, involuta nube obscura circa corpus; imbuat hoc dictamno undam nigram in patinis fulgentibus, occulte temperans: et miscet salutaris ambrosiæ succos, et panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus rei, lavit plagam aqua illa: et scilicet omnis dolor repente abiit e corpore, omnis sanguis constitit in ima plaga: et jam sagitta secuta manum exiit nullo per vim trahente, et novum robur rediit ad consueta officia. Festinate celeres, asserre arma hinc viro: cur moramini? sic clamat Iapis, et primus inflammat animos contra hostes: addens: Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medicorum: neque manus

~~~~~

captis a m. pr. Zulich. et Goth. tert.—416. Hanc sec. Moret.—417. *fusum* e Pier. et suis Heins. est tuitus: idem vett. edd., etiam Aldd. et hinc vulgg. habent: cum in nonnullas alias ex Commelin. irrepserit *fusum*; quod ex nostris nulla habet præter Ven. Scoti 1544 et Guell. *D. infusum* Leid. *labiis* Hugén. et a m. pr. Zulich. *pendentibus* aliquot Pier.—418. *sparsitque* plures Pier., at *spargit* vett. edd., etiam Aldd. et hinc reliquæ quoque tuentur. Utrumque Priscianus agnoscit apud Heins. *salubris* idem firmat pro *salubres*.—419. *sucos* Rom., ex more.—421. *cessit* pro *fugit* sec. Rottend. duo Moret. Zulich. et Parrhas.—422. *imo* in v. Rom. et alii Pier. et Heins. cum Burmann. uno v. duo Burm. et Goth. tert.—423. *manu* Gud. et Moret. qu.—424. *subiere* sec. Moret. in *corpora* Hugén. in *prælia* Sprot.—425. *viri* aliquot Heins. et Burm. Eadem varietas supra occurrebat.—426. *incendit* Hamb. alter. in *hostem* Heins. e libb. Vulgo: in *hostes*. ad *hostem* Goth. tert.—428. *Neque Æneam* Hugén. et a m. pr. Medic.—430. *avidus pugna* Mentel. pr.

NOTE

417 *Labris*] Vasis, in quibus lavabant: quasi *lavabris*. Vocat *fusum annem*, aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis prius miscuerat, 403.

419 *Ambrosia, &c. panaceam*] *Ambrosia*, herba est quidem rutæ affinis: sed hic hand dubie *cibus ille potusve* Deorum, de quo Ecl. v. 71. *Panacea*,

quæ Columellæ *panax*, Plinio *panaces*, herba est fœniculo, anetho, et ferulæ aliquatenus affinis: admodum salutaris, et morborum omnium remedia nomine ipso promittens, ut ait Plinius l. xxv. 4. a *râv omne*, et *ânos* remedium: Gallico nomine caret.

422 *Stetit*] Fluere cessit.

Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnae suras incluserat auro 430
 Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque coruscat.
 Postquam habilis lateri clypeus loricaque tergo est;
 Ascanium fuis circum complectitur armis,
 Summaque per galeam delibans oscula fatur:
 Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem; 435
 Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, et magna inter praemia ducet.
 Tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
 Sis memor, et te, animo repetentem exempla tuorum,
 Et pater Aeneas, et avunculus excitet Hector. 440
 Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,

mea te sanat, o Aenea. Deus potentior agit, et mittit te ad majores labores. Ille Aeneas cupidus certaminis jam vestierat tibiis ocreis aureis hinc et inde: et aversatur moras, et quassat hastam. Postquam clypeus accommodus lateri, et thorax tergo adhaeret; amplectitur Ascanium armis circumjectis, et osculans per cassidem summa ejus ora, sic loquitur: O puer, sume ex me exemplum virtutis et digni laboris; fortunae autem ex aliis. Mox dextera mea faciet te bello securum, et ducet tuam securitatem inter magna sua praemia. Tu mox, quando aetas protectior adoleverit, fac ut sis memor meae virtutis: et pater Aeneas atque avunculus Hector excitet te revolentem animo exempla tuorum. Postquam protulit haec verba, extulit se e

.....

a m. pr. *surasque* pr. Hamburg.—431. *hastaque* Hugen.—433. c. c. *hamis* Menag. pr.—435. *veterumque* Leid. et Montalb. *juvenumque* alter Hamb.—436. *Non te* ed. pr. Burmann.—437. *magnum* Hugen. et ed. pr. Burm. *praelia* aliquot Pier., tum Menag. pr. et Goth. tert. cum secundo. Sed *praemia* sunt victoriae, ut in Notis dictum. Sup. *praemia pugnae*, xi, 78.—438. *Tum et adoleverat* Medic., sed a m. pr. *maturo* aliquot Pier.—439. *exempla virorum* Goth. tert.—440. *excitat* Goth. tert. *extulit* sec.—441. *Haec tibi* Goth. pr. et ed. Ven. 1484. *portis sese extulit altis* edd. vett. et pars codd., sed Pierii et Hein-

NOTE

430 *Suras*] Pars tibiae posterior, carnosa et ventricosa: pro tota tibia sumitur, quam vestit Aeneas aureis ocreis.

431 *Hastamque coruscat*] Active, Aen. v. 642.

434 *Delibans oscula*] Ore contingens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensus ostendimus, Aen. i. 260. 'Oscula libavit natae.' *Delibans*, leviter tangens, Aen. i. 740.

436 *Fortunam ex aliis*] Licet enim hoc Latino bello felix Aeneas fuisset:

tamen adversa fortuna jactatus eatenus fuerat.

437 *Magna inter praemia ducet*] Vel ducet te ad magna praemia, laudis, regni, &c. ut vult Servius: vel forte, ducet ac reputabit magni praemii loco, si post tot labores te defensum dare possit: videtur enim Aeneas Ascanii unius causa tot labores suscipere, supra 185.

440 *Avunculus Hector*] Creusa enim, Ascanii mater, soror erat Hectoris, Priami filia, Aen. ii. 772.

Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
 Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
 Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 445
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
 Audiit agnovitque sonum, et tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto. 450
 Qualis, ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium: miseris, heu, præscia longe
 Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late;
 Ante volant, sonitumque ferunt ad littora venti. 455

portia, altus, commovens manu grandem hastam: simul erumpunt cum magno numero Antheus et Mnestheus; et omnis multitudo exit desertis castris. Tum campus turbatur obscuro pulvere, et terra tremit commota pulsu pedum. Turnus ex opposito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt et frigidus tremor subrepsit in intima ossa. Juturna prima ante omnes Latinos audit et agnovit sonitum, et fugit trepida. Ille Æneas volat, et trahit secum densum agmen patente campo. Qualis turbo cum effusa tempestate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horrescunt miseris agricolis: scilicet, ille turbo inferet calamitatem arboribus et cladem segetibus, coertet late cuncta: venti prævolant, et portant sonitum ad littora. Tu-

sii meliores ingens, quod jam ed. Ald. tertia exhibet, sed male cum aliis ad telum refert: nam sic poeta jungere debebat: *telum ingens immane*. Immo vero cum Donato ad Æneam referendum: *ipse sese extulit ingens*, ut sup. ix, 597.—443. *Antheusque* reposuit Heinsius e Medic. et binis Mœret.; adde aliquot alios apud Burm. An bene factum sit, ne dubita. Nam ex *Aræds* jam frequentaverat *Anthea* media brevi sup. lib. i, 185. 514, estque is ex Æneæ sociis. Nec tamen Medicus aliter quam *Antheus*. Et vulgatum ubique *Antæus* vel *Anteus*. *Arraios*, *Antæus*: idem nomen jam sup. lib. x, 561 vidi-mus; mox *omnesque* Medic., teste Heinsio: sed Foggini. *omnis*.—444. *ruit e*. Gud. pro div. lect. et Menag. pr. *cæco vulnere* alter Menag. *campis* pr. Mœret.—445. *fremis* Leid. pro var. lect. *plausuque tremit magno e*. t. Zulich. a m. pr.—446. *Vidit* ut Zulich. a m. sec. *agmine* aliquot Pier., inter quos Rom. et Sprout. conf. ix, 375.—448. *Latinis* Gud. et duo alii Burm.—449. *Avehit* Exc. Burm. *agnoscitque* Goth. tert.—450. *actum* Dorvill. *campumque atrum rapit agmine aperto* Goth. sec., elegans lectio: modo graviolem auctorem haberet. Transferunt poetæ prædicata, adeoque h. l. ad campum, quod agmini debetur: *rapit campum agmine*.—451. *obrupto* Montalb. *adrupto* nonnulli. vid. Notam.—452. *heu tristia* sec. Rottend.—453. *ruinis* Goth. tert.—454. *ruit in multia*, in aliis *volans*, tum in nonnullis: *ruit omnia, late Antevolans*: eleganter et hoc: sic Medic. Leid. Zulich. Parrhas. cum Goth. tert.—455. *Ante sonant*

NOTÆ

451 *Sidere*] Tempestate, procella, 454 *Ruet omnia*] Active. Æn. i. 39.
 quæ siderum ortu et occasu concita- 'spumas salis ære ruebant.'
 tur, Æn. xi. 260.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 Q

Talis in adversos ductor Rhœteius hostes
 Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur, 460
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cœlum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
 Ipæ neque aversos dignatur sternere morti;
 Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes 465
 Insequitur; solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

hic dux Trojanus impellit aciem in oppositos hostes: omnes densi conglobant ac pressis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Osirim: Mnestheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, et Gyas Ufentem. Occiditur ipse augur Tolumnius, qui primus immiserat hastam in hostes oppositos. Clamor ad cœlum mittitur, et Rutuli maturo fugati obijciunt per fugam terga pulverulenta in agris. Ipæ Æneas neque dignatur dimittere morti dentes terga, nec insequitur pari grege obstantes, nec jacentes cernit spicula: querit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,

Mentel. pr. ad l. fluctus Parrhas.—456. victor alter Hamb. et Leid. victor R. heros Goth. tert. Rethus in hostes Dorvill. Alii aliter peccant. Est id 'Poëteus, inde 'Poëtes.—457. densis Sprot.—458. Agglomerat alter Hamb. et Goth. pr. Ferit ante Goth. pr.—459. Corruptelas nominum vid. ap. Burm., nam enotare piget post tot millena inutili forte opera enotata. Suspicio tamen sine aspiratione scriptum fuisse Archetium.—461. torcit in Rom. torserit Leid. hastis Bigot.—463. per hostes alter Menag.—464. adversos aliquot Pier. et edd. vett., usque ad Ald. tert. a Nangerio castigatam, quam aversos dedit: recte. Nam membra hæc sunt: fugientes—congressos cominus—eminus petentes se telo: omnes omittit. Ge. Fabricius verum vidit; etiam Cuninghamus; Heinsius post Cerdam non æque. adversus Leid.—465. æquo jam Commelin. ex Palat. dedit. Nec pede congressos nec æquo vett. edd., nisi quod Ven. 1484 congressos æquo. Monuit jam Pierius fere omnes codd. habere: congressos æquo; saltem pauci scripti, ut Parrhas. Ven. et Goth. tert., nec æquo exhibent. Ita tamen Servium, quem habemus, legisse manifestum est. congressos Goth. sec. et ed. pr. Burm.—466. denso Rom. in aberat

NOTE

456 *Ductor Rhœteius*] *Trojanus*, Æneas: a Rhæteo Troadis promontorio, Æn. vi. 500. in Notis.

457 *Cuneis*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infra 675.

460 *Tolumnius augur*, &c.] Supra, 257. *Augur*, quia ex avium consideratione futura prædicebat, Æn. ii. 703.

464 *Neque aversos*, &c.] Ita resti-

tuimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera significentur; *aversorum* et jam terga dantium; *congrredientium* cominus et æquo pede; *eminus* tela *inferentium*. Alii sic legunt, sed minime sane: 'Ipæ neque adversos dignatur sternere morti: Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes.'

467 *Lustrans*] Circumiens, Æn. i. 612.

Hoc concussa metu mentem Juturna virago
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excudit, et longe lapsum temone relinquit; 470
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas; 475
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat: similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
 Jamque hic germanum, jamque hic ostentat ovantem;
 Nec conferre manum patitur; volat avia longe. 480

unum hunc vocat ad pugnam. Juturna virgo, commota hoc timore secundum animum, dejecit inter medias habenas Metiscum aurigam Turni, et relinquit procul lapsum e temone: ipsa succedit in ejus locum, et regit manibus habenas fluctuantes, præ se ferens omnia Metisci, et vocem, et speciem, et arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, et alis circumcūct aliās areās, colligens parva pabula et cibos nidis garrulis; et modo resonat in porticibus spatiosis, modo circa stagna humida: similis Juturna vehitur equis inter medios hostes, et percurrit cuncta celeri curru; et jam hic, et jam illic, ostendit fratrem exultantem; nec permittit eum conserere manum cum Ænea: volat procul

Goth. pr. Sprot. et edd. vett. pr. et Mediol.—467. in certamine sec. Hamb.—468. Hinc Oblong. Pierii. Hæc alii ap. Pier. Hic Parrhas. et Ven. c. manu Goth. tert.—469. Metiscum tuentur vett. edd. et codd. cum Grammaticis apud Heins. Solus Fulgentius de continentia Methyscum, Méthyscum, interpretatur, ebriosum. v. ad Auson. Epist. xiv, 16.—470. longo Dordvill. lapsum a t. Goth. tert. reliquit Heins. codd.—472. et vocem Zulich.—474. et pennis constans libb. scriptorum et edd. lectio. pinnis ed. Junt, pennas alter Menag. pernix sec. Rottend. penitus Parrhas., quod Masvie. expressit.—475. p. petens Hugen. n. l. aufert a m. pr. Rottend. sec. eodem Goth. pr.—476. p. variis Goth. tert., perperam. vid. Not. Bene Jul. Sabin. vacuis, id est, magnis vel altis. Aliter sup. ii, 761.—477. volat Parrhas. et Leid. a m. pr. cum Goth. tert., sed sonat exquisitius: volat cum cantu. sonant Medic. (a m. pr.) sonans duo Burm.—478. rapit omnia Parrhas. a m. pr. et alter Hamburg. cursu aliquot Pier. et Burm. cum ejusdem ed. pr.—479. Atque hic eadem ed. pr. ostendit eadem et cetera vett. edd. Primus Pierius e Rom. notat ostentat, receptum ab Heinsio, cum Goth. a m. sec. Gud. et

NOTÆ

468 Virago] A vir, dixerunt veteres, buitur: virgo cuilibet integræ.
 Festo teste, viram pro fœmina: hinc 474 Atria] Aream ante ædes, Æn.
 virago, quæ viro esset similis: unde iv. 666.
 contracta est virgo. Tamen virago 479 Ovantem] Exultantem, Æn. iii.
 generosæ fœminæ singulariter tri- 189.

Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, et disjecta per agmina magna
 Voce vocat. Quoties oculos coniecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum;
 Aversos toties currus Juturna retorsit. 485
 Heu, quid agat, vario nequicquam fluctuat æstu;
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti læva duo forte gerebat
 Lenta, levis cursu, præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
 Substitit Æneas, et se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.

extra viam. Æneas non ægnius percurrit flexos circuitus, occurrens ei, et querit virum illum, et magno clamore vocat inter agmina dissipata. Quoties coniecit oculos in hostem, et imitatus est cursu pedestri celeritatem equorum Turni habentium alatos pedes; toties Juturna deflexit conversum currum. Heu! quid faciat Æneas? frustra agitur variis motibus, et diversæ curæ rapiunt mentem in opposita. Messapus, cum forte leviter currendo ferret sinistra manu duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic Æneæ. Æneas stetit, et occuluit se post clypeum, incurvans se in poplitem: tamen immissa hasta

Leid. idem offerrent: adde Goth. pr.—482. et abest ed. pr. Burm. *dejecta* Oudart. a m. sec. Sprot. et Hamb. pr. cum Goth. pr. edd. vett. Ven., usque ad Egnatianam emendationem. In fine *magna* Medic. et ceteri Heins. omnes, Goth., tum edd. vett. omnes: ut *magna voce* jungatur. At *agmina longa* primus Pierius ex aliquot suis notavit: in quibus tamen Romanus non erat: hinc recepit prima, ni fallor, ed. Commel. e Palat., inde edd. Pulmann., et hinc cett. vulgg., in his Dan. Heinsius: adversus codicum, ut vidimus, auctoritatem: ideoque nunc alterum retraximus.—484. *fuga cursum* apud Schol. Horatii Crnqu. i Od. 27. *tentabat* Zulich. a m. pr.—485. *Adversos* Goth. tert. et aliquot scripti apud Burm. cum ed. pr. *quotiens* Zulich. *currus* vett. apud Pier., ut sup. v. 671. *cursus* sec. Moret. *recessit* alter Menag.—486. *quid agam* alii apud Serv. ex Æneæ persona.—487. *animo* tert. Rottend.—489. *levi curru* Bigot. et pr. Hamb. *levi cursu* Gud. et alii apud Burm. cum Goth. sec. *levis lato* alter Hamb. *præfixo* alter Menag. conf. sup. v. 557.—490. uno Parrhas. *torquens* Dorvill. *derigit* Medic. cum Romano.—492. *sub-*

NOTÆ

481 *Legit obvius orbes*] *Legere orbes*, nihil aliud videtur esse quam, *iisdem orbibus per eundem circuitum insistere*. Sed quia additur *obvius*, omnino est, *corripere orbes illos, et breviori circuitu sese hosti adocernum offerre*.

484 *Alipedumque fugam, &c.*] *Æmulatus est cursu celeritatem equorum*

Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æn. i. 321.

491 *In arma*] *Arma* hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492 *Apicem tamen incita, &c.*] *Apex*, summa pars in cono galeæ: Æn. ii. 683. Æn. iii. 468. *De cristis*, ibid.

Tum vero assurgunt iræ ; insidiisque subactus,
 Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
 Multa Jovem et læsi testatur fœderis aras ;
 Jam tandem invadit medios, et Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitat ; irarumque omnes effundit habenas.
 Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes 500
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
 Expediat? Tanton' placuit concurrere motu,
 Jupiter, æterna gentes in pace futuras !
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505
 Pugna loco statuit Teucros), haud multa moratus,

abstulit summam galeæ, et abscidit e capite supremas cristas. Tunc autem ira intumuit, et dolis coactus cum vidit equos et currum rapi in diversam partem, sæpe attestans Jovem et allaria violati fœderis ; tum demum irrumptit in medios, et Marte prospero terribilis, edit crudelem stragem absque ullo delectu, et immittit omnes habenas furoris. Quis Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras res, varias strages, et mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disjecit vicissim toto campo? O Jupiter, an placuit tibi, populos manuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas, non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum ; ea pugna primum fixit loco Trojanos irruentes ; et, qua mora erat prom-

~~~~~

sistens alter Menag. summam Rom.—494. insurgunt Vratial. subactis pars codd. apud Burm. cum ejusd. ed. pr. et Mediol. In Mentel. pr. ascripta glossa : id est repulsis, quod non assequor ; sed nec vulgatum satis diserte exponunt Intpp. Nam, si subactus est coactus, jejuna fit oratio. Accipio subactus, ut domitus, victus, δαμασθελς, de ira, propter insidias, quibus petitum se viderat. Sic alias adactus, permotus.—495. Diversos subsensit Gud. ubi sentit Medic. et aliquot alii cum Goth. tert. Diversos, in diversam partem actos : quis dubitet?—496. læsas Menag. pr. sævi Ondart. testatur Heins. secundum Pierium e libb. potioribus. Vulgg. testatus, unde lenior erat oratio.—497. et Marte secundo, Terribilis, interpungi posse in Servianis notatum est : et hoc præferam.—499. effudit aliquot codd. et edd. perfundit Parrhas.—500. Qui mihi....qui carmine Leid.—503. tanto Rom. et alii apud Pier. et bini Goth. tanto' ed. pr. Burm., sed tanton' tuentur Medic. et alii : tum Servius. Conf. sup. ad x, 668.—506. morantem, qui Æneam haud multum moraretur

NOTE

501 *Æquore*] Plano campo, *Æn.* illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primo subsisterent.' 11. Cerdani: 'Pugna

504 *Gentes in pace futuras*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505 *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. 1. Communis : 'Pugna

506 *Moratus*] Alii legunt *morantem*.

Excipit in latns, et, qua fata celerrima, crudum
 Transadigit costas et crates pectoris ense.
 Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem,
 Congressus pedes : hunc venientem cuspidē longa, 510
 Hunc mucrone ferit ; curruque abscisa duorum
 Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
 Ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
 Tres uno congressu, et moestum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ ; 515
 Hic fratres Lycia missos et Apollinis agris,

tissima, immisit durum ense trans costas et septum pectoris. Turnus occidit Amycum disturbatum ex equo, et fratrem ejus Diorem, pedestri congressu: hunc longa hasta irruentem, hunc gladio; et affigit curruī capita amborum amputata, et aufert stillantia sanguine. Ille Aeneas dat morti Talon, Tanaim et fortem Cethegum, tres uno impetu, et tristem Onyten, virum Thebanum et prolem matris Peridiæ. Hic Turnus morti dat fratres profectos e Lycia et agris Apollinis: et Menaten Arcada,

*****

adversus eum pugnando, Rom. et pars Pierianorum et Heinsiani omnes, interque eos Mediceus cum Goth. tert. *moratur* Goth. sec. *moratum* Sprot. a m. pr., a sec. *moratus*. *moratum* etiam Servius agnoscit et interpretatur. Est igitur etiam hic locus ex iis, in quibus sententiæ ratio et natura omnem librorum auctoritatem evicit. Requiritur enim *moratus* : idque jam a vett. inde edd. vulgatum per Aldd. et cet.—507. 508. *crudo.....ense* Aldd. et quæ hinc profectæ, invitis libris omnibus, usque ad Commelin., qui meliorem lectionem e Palat. induxit. *ensem Transadigit costas* exquisitius dictum, h. adigit trans costas : sic quoque sup. v. 275. 276. Sic *transfigere hastam, exigere ensem per costam*, et alia dixit Maro. *Transadiit* aliquot Burmann. conf. sup. 274.—509. *Dioren* aliquot Burm.—510. *Congressos* Goth. alter.—511. *curruque* ed. pr. Burm. *abscisa* Medic. *abscissa* apud Serv. ad II Æn. 533, et sic Dorvill. cum nonnullis edd. vett. etiam Aldinis. *accisa* Goth. tert.—513. *Thalon* Medic., et a m. pr. *Tanamque* : *Talam, Tagum, et Talainq. Tanainq. Thalaingq. Thalarumq. Tagarumq. Talarimque* alii. Vera nomina vix habemus : nam in istis nihil est Latina indolis. Debent autem esse Latinorum nomina, ut *Cethegus*.—514. *Onyten*, *Ὀνύτην*, melius quam *Oniten, Onithem, Orontem, Omentem*.—515. *Nomine Echionium* plerique Pier. cum Medic. et alii. Sed *nomen* (κατά) doctius jam antiquitus editum. *Nominechionium* Rom. *nomine chionium* Leid. et Goth. sec. *Thionium* alter. Perperam Catroëus a Burm. laudatus : *Erichthonium*. Mox *Perideæ* Parrhas. *Perictiæ* Exc. Burm. et Goth. tert. *Perrichiæ* pr. Hamb. Est *Περιδία*.—516. *Tunc* Zulich. *Et frat.* Serv. ad III,

NOTÆ

508 *Costas et crates pectoris*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510 *Cuspidē longa . . . mucrone*] Per longam cuspidem, intelligit acumen hastæ : per mucronem, acumen gladii. Alii aliter.

511 *Curru*] Pro curruī, Ecl. v. 29.

515 *Nomen Echionium*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Bæotiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æn. ix. 697.

516 *Fratres Lycia, &c.*] Hos non nominat. *Lycia*, Asia Minoris regio.

Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
 Arcada : piscosæ cui circum flumina Larnæ
 Ars fuerat, pauperque domus ; nec nota potentum
 Limina ; conductaque pater tellure serebat. 520
 Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in sylvam et virgulta sonantia lauro ;
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dânt sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter : non segnius ambo 525
 Æneas Turnusque ruunt per prælia ; nunc, nunc
 Fluctuat ira intus ; rumpuntur nescia vinci
 Pectora ; nunc totis in vulnera viribus itur.
 Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem

juvenem frustra acersatum bella, cui ars et pauper domus fuerat circa aquas Larnæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ erant illi, et pater ejus serebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti e diversis partibus in siccam sylvam et in virgulta laurea crepitanter ; aut quando fluvii spumantes præcipiti lapsu ex altis montibus edunt strepitum et currunt in mare, singuli vastantes suum iter : non lentius ambo Æneas et Turnus irrumpunt in certamina ; nunc ira movetur intus ; pectora antea nescia vinci perfodiuntur ; nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic Æneas saxo et turbine magni lapidis dejicit præcipitem et sternit humi Murranum,

~~~~~

8. *arvis* pr. Hamb. pro var. lect. Non recitat duorum juvenum nomina.—517. *Menatem* Arusian. *Menotem, Menontem, Meontem, Monentem, Moventem*, depravationes.—518. *Qui c.* Dorvill.—519. *Lar fuerat* conj. Heinsii : ab ipso sprete. *Advenerat* Dorvill. *parentum* ed. pr. Burm. et Goth. tert. Zulich. a m. sec.—520. *Limina* e Colot. et Mediceo jam ab Ursino, Cerda, Heinsio et Marklando commendatum, receptum est a Burmanno : etiam a Cuninghano pro eo, quod per scriptos et editos vulgatum : *Munera*. Satis utique frequentia *potentium limina*, vel ex Horatii Epod. II nota ; sed ea ipsa res dubitationem facit, an h. l. in sedem exquisitoris vocis venerit *potentium munera*, h. obsequia, officia salutandi, comitandi, et sic porro. Sic etiam Servius interpretatur.—521. *At* Goth. sec., et hoc malim.—522. *Ardentem* Medic. cum Leid. et Reg. *lauri* alius Leid., minus docte. v. Not.—523. *procursum* uterque Hamb. et Parrhas. *percursum* Goth. tert., utrumque vitiose.—524. *æquora* Hugon. et Zulich. a m. pr., et a m. sec. *ad æquora*. *verrunt* Parrhas.—525. *populatur* tres ap. Burmann.—526. *in prælia* aliqui apud Burm. et Pier.—527. *rapiuntur* Parrhas. *nescia rumpi* Zulich. a m. sec.—528. *in pugnam* alter

NOTE

ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata. Æn. IV. 143. 345.

518 *Arcada : piscosæ, &c.* Qui oriundus quidem ex Arcadia, Ecl. IV. 68. deinde in Argia regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem ; Æn. VI. 287. denique cum Evandro

Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520 *Limina*] Quidam legunt *munera*, id est, *munia, dignitates*.

522 *Sonantia lauro*] Ob crepitum ardentis lauri.

Nomina, per regesque actum genus omne Latinos, 530
 Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
 Excutit, effunditque solo; hunc lora et juga subter
 Provolvere rotæ: crebro super ungula pulsu
 Incita, nec domini memorum, proculcat equorum;
 Ille ruenti Hylo, animisque immane frementi, 535
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dextera nec tua te, Graium fortissime, Creteu,
 Eripuit Turno; nec Di texere Cupencum,
 Ænea veniente, sui; dedit obvia ferro 540
 Pectora; nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi

jactantem avos et vetera nomina avorum et omne genus deductum per reges Latinos: rotæ propulerunt ipsum subter juga et habenas, præterea protricerunt eum ungula multo pulsu incitata equorum immemorum domini. Ille Turnus occurrit Hylo irruenti et dire saccienti animis, et librat jaculum ad tempora tecta casside aurata: hasta stetit illi in cerebro perfosso per galeam. Nec tua dextera servavit te a Turno, o Creteu fortissime Græcorum; nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Æneu irruente; ille obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit

Hamb.—529. *sonantes* Hugen.—530. *que abest* Parrhas. Zulich. et Exc. Burm.—531. *ingenti* Rom. et Donat. cum Goth. sec. *immanis* Zulich. *t. montis* pro var. lect. Oudart.—532. *Excipit* Medic., quod malim amplecti. *Excutit* accipiendum pro, percutit. *Hinc* sec. Rottend.—533. *Involcere* Goth. sec., ut sup. v. 292 *oppositis a tergo involcitur aris*. In fine versus idem: *cursum*, tert. *passu*.—534. *memorum domini* Parrhas.—535. *Ilo* vel *Hilo* ante editum. *Hylo* Heinsius e Medic. et Mentel. restituit: notum nomen; accedit aliorum: *Hylo*.—536. *aurata* tentabat Jo. Schrader, quia solennius hoc. in *tempora* Zulich.—537. *fixa* aliquot Pier., ex interpolatione eorum, qui non viderunt, *fixo* esse ex Virgilii more pro *transfixo* cerebro. Recepit tamen *fixa* Cuningham.—538. *Rheten* alii apud Pierium; alii *Reten*, *Rhateu*, quod esset *Porreus*, *Cretheu*, *Cereu*. *Creteu* statim a principio editum. Præferendum tamen hic erat *Cretheu*, quod Rom. et Medic. tuentur; et est notum nomen *Κρηθεύς*; alius ejusdem nominis jam sup. ix, 774 erat memoratus. Bis autem poetam eodem nomine uti in obscurioribus his viris quid vetuit?—539. *Cupencum* ex scriptis Pier. et suis restituit Heinsius. Accedit Servius: 'Sane sciendum, Cupencum Sabinorum lingua sacerdotem vocari.' Est adeo Italianum nomen: et repetiit Silius iv, 537. Vulgo *Cupentum* legebatur: *Tupentum* ed. pr. Burm.—541. *miseri* Goth. tert. *æris* Rom. Medic. et alii Pier. et

NOTÆ

531 *Turbine saxi*] Saxi, in modum ventosi turbinis rotati.

540 *Sui*] *Fœvantes*: supra 187.

542 *Laurentes campi, &c.*] Æn. vii. 68. *Argivæ*, Græcæ, Peloponnesiacæ, Æn. i. 288. *Metæ*, terminus, a circi me-

tis, Æn. v. 288. *Ida*, mons Troadis et Phrygiæ, Æn. ii. 801. *Lyrnessus*, urbs Phrygiæ, circa sinum Adramittenum, quo usque Idæ juga extendebantur, Æn. x. 128.

Oppetere, et late terram consternere tergo ;
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles ; 545
 Hic tibi mortis erant metæ ; domus alta sub Ida ;
 Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ : Mnestheus, acerque Serestus,
 Et Messapus equum domitor, et fortis Asylas, 550
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ.
 Pro se quisque, viri summa nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies ; vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genetrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen 555

misero. Te etiam, o Æole, agri Laurentini viderunt mori, et late tegere terram dorso. Moreris tu, quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vastator regnorum Priami. Illic erat tibi terminus mortis: domus sublimis erat sub Ida, domus sublimis in urbe Lyrnesso; tumulus in terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti sunt, et omnes Latini, et omnes Trojani: Mnestheus, et ardens Serestus, et Messapus subactor equorum, et fortis Asylas, et exercitus Tuscorum, et equitatus Evandri Arcadis: homines illi singuli pro se contendunt toto impetu virium: nec est mora, nec cessatio; certant immani prælio. Tunc mater Æneæ formosissima immisit ipsi consilium, ut accederet ad muros, et admooveret exercitum urbi

Heins., omnesque Goth. Erf. cum edd. vett. et Schol. Statii Theb. 1, 102. Erroris causa in promptu est. *ærei* lectum est jam inde ab Ald. pr.—542. *campis* Medic.—543. *late* pr. Hamb. et Exc. Burm. cum Goth. sec., sicque olim conj. Heinsius: minime probandum. Nam *rd late* efficacius ad magnitudinem declarandam, et amat id poëta. *terræ* Ven.—545. *versor* pr. Hamb. *eversor* Leid.—547. *Lyrnessi*, verum. Quis non ex Homero novit? Depravationes vide apud Burmann.—548. *Tota* Par.—551. *phalanx* Dorvill. et h. l., scilicet ex corrupto pronuntiandi genere superiorum ætatum. *Arcades* reposuit Heins. e codd. suis et Pier., ut sup. xi, 686, dederat tamen jam idem Commelin. e Pal. Vulgo: *Arcadis*.—552. *Pro se quisque viri*: verba repetita ex lib. v, 501. Exemplum ex Attio in Meleagro laudat Ursin., ubi etiam *Pro se quisque*: quod inter imitationis exempla perperam refert. Etiam alterum homistichium Ennianum esse Servius monet: *summa nituntur opum vi*: etiam Macrobr. vi, 1, p. 573. cf. sup. ix, 532.—553. *summo* c. Bigot. e sup. versu.—554. *Hinc* duo Mentel.—555. *evertet* Goth. tert.

NOTE

551 *Tuscorum*, &c.] Etruscorum, Messapum, Turni socium, Æn. vii. Æn. viii. 479. *Phalanx*, peditum 691.
 agmen, Æn. vi. 489. *Alæ*, equitum 552 *Opum vi*] Omni industria, virtute, armis, Æn. ix. 532.
 ant Trojanorum socii, præter unum

Ocyus, et subita turbaret clade Latinos.
 Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem
 Immunem tanti belli, atque impune quietam.
 Continuo pugnae accendit majoris imago; 560
 Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum,
 Ductores, tumultumque capit; quo cetera Teucrum
 Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
 Deponunt. Celso medius stans aggere fatur:
 Ne qua meis esto dictis mora. Jupiter hac stat. 565
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 Ni frænum accipere et victi parere fatentur,
 Eruam, et æqua solo fumantia culmina ponam.

celeriter, et percelleret Latinos improvisa strage. Ille Æneas postquam circumjecit oculos huc et illuc, quarens Turnum inter turmas remotas; videt urbem expertem tanta pugnae et tranquillam absque damno. Statim species majoris prælii inflammat enim. Vocat duces, Mnestheum, et Sergestum, et fortem Serestum; et conscendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, et spissi non dimittunt clypeos aut jacula. Ipse medius inter illos sic loquitur erectus alto e tumulo: Ne sit ulla mora meis jussis: Jupiter hac parte stabit pro nobis; et ne ullus mihi sit inerior ob repentinum consilium. Nisi hostes voluit admittere frænum et superati obedire, hodie evertam urbem, causam belli, et ipsum regnum Latini, et sternam

—556. *cæde* duo Rottend. *Latinus* Goth. pr.—558. *aciem* multi apud Burm., propius ad vulgarem formam de acie oculorum. Sed ad nostras acies Lucret. aliquoties.—559. *quietem* Rom.—560. *accendit pugnae* Goth. tert. *accedit* ed. pr. Burm. *Marvortis* Hugen. *origo* Zulich. a m. pr.—561. *Serestumque* v. f. *Cloanthum* Parrhas., interpolate ex Æn. i, 226, 514 et al. locis. cf. ad i, 615. iv, 288. *Serestus* indubitate legitur x, 541.—562. *rapit* ed. Ven. Burm.—563. *scuta et sp.* ed. pr. Burm. *haut sp.* Goth. tert. *fessi* Zulich. a m. sec.—564. *medio* pr. Menag. et Goth. tert. sic saltem *Celso* medio esse debebat.—565. *hic stat* Donatus ad Terent. Phorm. ii, 1. *astet* Zulich. a m. pr. *astat* Erf.—566. *Ne, Nec, Hæc quis*, aberratur.—568. In Oblongo vs. 569 ante hunc erat collocatus. et dicto p. Sprot. et alii apud Burm. cum binis Goth. Peti- tum ex lib. iii, 189, ubi vide. *Urbem* et *victi* ad sensum, non grammaticè, positum. Ceterum hunc versum quosdam per figuram Græcam exposuisse, observat Servius, ut esset: ὁμολογῶσι μέλλειν λαβεῖν. Sane ad vulgarem formam erat: *ni falebuntur se velle accipere*. Sed mutato tempore et omissione τοῦ velle opus erat, ut a vulgari recederet oratio.—569. f. *fulmina* Vratisl.—

NOTE

558 *Acies*] Oculorum acies intel-
 ligit Servius, alli varias exercitus
 partes. *Urbem*, Lanrentum, Æn. vii.
 63.

563 *Nec scuta...Deponunt*] Mos

notatur militum Romanorum, qui
 armati concionantem imperatorem
 audiebant: a quo more sæpe Græcos
 discedere solitos ostendit Cerdanus.

565 *Jupiter hac stat*] Jupiter, vin-

Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno 570
 Nostra pati; rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.
 Ferte faces propere, foedusque reposcite flammis.
 Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum; densaque ad muros mole feruntur. 575
 Scalæ improviso, subitusque apparuit ignis.
 Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
 Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
 Ipse inter primos dextram sub moenia tendit
 Æneas, magnaque incusat voce Latinum; 580
 Testaturque Deos, iterum se ad prælia cogi;
 Bis jam Italos hostes; hæc altera foedera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, et pandere portas

testa fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre nostram, et dum victus iterum velit congregi mecum? Hæc urbs, o cives, est caput, hæc summa belli acclerati. Celeriter inferte faces, et ignibus repetite fidem fœderis. Sic dixerat: et omnes animis una pugnantis formant cuneum, et spissa multitudine irrumpunt in muros. Repente scalæ et subitus ignis visus est. Alii incurrunt ad portas et occidunt obvios: alii librant jacula, et obscurant ætrem sagittis. Ipse Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, et increpat alta voce Latinum; et attestatur Deos, se rursus cogi ad pugnam, Italos jam bis hostes esse, hæc secunda fœdera violari. Dissensio nascitur inter cives timidos: alii jubent suos recludere

571. *rursumque* Zulich.—572. *Hæc qu.* Moret. *Hic* pr. Hamb. *Hoc capit* Goth. tert. *O capita, o cives* Zulich. *o duces* Mentel. pr. *hoc belli* sec. Rot. tend. et Dorvill. Mira vitia, quæ ascribere piget. vid. Not.—573. *properi* plerique Pier., doctius; ut sup. v. 85, item Menag. pr. a m. pr. pr. Hamb. cum Erf. et obtemperavit Wakef. *reponite* ed. pr. Burm.—575. *cuneos* sec. Moret.—577. *primosque fatigant* pr. Moret. alter Hamb. cum Oblongo Pierii.—578. *intorquent idem et in fine pennis.*—579. *dextra* Ven.—581. *Testaturque Deos se invitum ad lectio* e Donato a Ge. Fabricio illata recte iterum ejecta est ab Heinsio. in *prælia* Goth. tert.—582. *Bis victos hostes* Oudart. *hæc*

NOTÆ

dex violatæ fœderum religionis, hac parte stat a nobis: siquidem nudam et indefensam urbem nobis obijcit.

575 *Dant cuneum*] Sese in cunei figuram componunt: quæ, prima fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem secundum latera ex-

plicatur. Lipsius, de militia, l. iv. 7.

582 *Hæc altera fœdera rumpi*] Primo enim Latinus ultro Æneam socium et generum asciverat, Æn. vii. 259. Secundo, singulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere constituerat, supra 195.

Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia regem; 585
 Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros:
 Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
 Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
 Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras; 590
 Volvitur ater odor tectis; tum murmure cæco
 Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595
 Incessi muros, ignes ad tecta volare;

urbem et aperire portas Trojanis, et trahunt ad muros ipsum regem; alii inferunt arma et pergunt tutari muros. Veluti quando pastor quæsit apes inclusas in cavernoso saxo, et implevit eas fumo amaro; illæ timentes rebus suis volitant intus per suas domos, et excitant iram suam magnis fremitibus; dirus odor diffunditur domo, et saxa resonant intus obscuro murmure; fumus exit in ærem apertum. Præterea calamitas ista contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hostem accedentem ad domos, muros infestari, flammæ

jam altera Medic. a m. sec., nervosius utique Heinsio iudice.—585. *trahant* pr. Moret., quod Heinsio impense arridebat, et Wakefield cupide arripuit, ut *jubent* modo cum infinito jungatur, nunc cum conjunctivo. Est sane prior junctura Maroni perpetua; occurrit tamen quoque altera: x, 64 *magna ditione, jubeto, Carthago premat Italiam*. Ecl. v, 15 *tu deinde jubeto certet Amyntas*. in prælia alter Hamburg.—586. *Arma fremunt* Bigot., ut simile sit illi: *fremit arma juventus*. Lapsus librarii non infelix! lapsus tamen. nam h. l. tumorem habet Statii aut Claudiani. Placuit tamen Wakefield. et deest Hugen. et Parrhas.—587. *Inclusas veluti* l. Medic. et pr. Hamb. in abest Hamb. sec. et ed. pr. Burm.—588. *Investigat opes* a m. sec. Hamb. pr.—589. *per cerea claustra* Goth. tert., minus eleganter. *Cerea castra* hinc petivit Claudian. de R. P. II, 125. 126.—590. *alas* Zulich. a m. sec. Qui lectionum varietatem captat, potest huc advocare Ge. IV, 202. 203, sed est vitium ex altero natum: *aras*, quod alter Menag. adhuc habet. *iram acere* etiam pedestris oratio frequentat.—591. *Solvitur* Goth. tert. *intus odor sec. castris* alter Menag. nunc ante Heins. lectum. tunc nonnulli: et alii. Sed tum jam Pier. e suis commendaverat.—592. in *curas* tres apud Burmann.—593. *hic fessis* Goth. sec.—594. *totam in l. Parrhas. tanto in luctu* Hugen.—595. *venientes p. hostes* Dorrill. *conspicit* Oblong. et alii Pier., *perperam*.—596. *Turbatum* in prima voce. *Incessi* vett. edd., et in his Egnat. e Servio. *Incendi* propagatum inde

NOTE

585 *Ipsumque trahunt, &c.*] Trahunt ad muros Latinum regem suum; vel ut summi discriminiis spectator urbem ipse Trojanis aperiendam esse intelligat; vel ut violator foederis ipse Trojanis dedatur.

587 *Pumice*] Cavo lapide, Æn. v. 214.

589 *Trepida rerum*] Æn. i. 182. *Fessi rerum*.

596 *Incessi muros*] Infestari ab hostibus imminentibus. Ita lego cum

Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni;
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Extinctum; et, subito mentem turbata dolore,
 Se causam clamat, crimenque, caputque malorum; 600
 Multaque per mœstum demens effata furem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ;
 Filia prima manu flavos Lavinia crines 605

volare ad culmina, exercitum Rutulorum nullibi comparere contra, nullas turmas Turni; misera putat juvenem occisum esse in contentione prælii; et commota repentino dolore secundum animum, fatetur se esse causam et scelus et originem calamitatum; et amens locuta plurima ex tristi furore, lacerat manu vestes purpureas moritura, et suspendit ex alta trabe laqueum sedæ mortis. Postquam Latinæ mulieres infelices cognoverunt hanc mortem; filia ejus Lavinia, prima lacerans manu

ab Ald. pr. Hinc utrumque passim editum, a nonnullis, ut a Cerda, *Incendi*, ex emendatione Canteri non mala, si ex libris nihil haberemus, quod probari posset. In multis Pier. et in Heins. fere omnibus, add. Erf., *Incendi* occurrit; quod ex *Incendi* natum videtur; in Rom. *Incensi*, in aliis Pierianis *Incessi*, quod et in Medic. a m. sec. (nam pr. *Incedi* dederat) et unus Mentel. pro var. lect., item bini Goth. (in tert. *Incendi*) exhibent. Firmat id Servius: *Incessi*, invadi, cum Arusiano Messio et Eutyche apud Heins. et imitatio Statii xi Theb. 361, iterum occupavit edd. per Commel. Steph. Plant. *ignis ad* Heins. e Medic. et al. Vulgo *ignesque ad*. In Zulich. erat *ignem at t.*—598. *juvenem pugnae* pr. Hamb. et Gud., quem verborum ordinem malim, ne ambigua sit sententia. Jungendum enim in *pugna certamine*. Tum in abest Gud. et quibusdam Pier. a certamine Rom. in certamina Ven.—599. et abest Gud. et pr. Menag. *dolore est* Goth. tert.—600. exclamat ed. Junt.—601. *effata* vel *afflata* item *dolorem* in nonnullis Pier.—602. *discingit* Goth. sec.—603. Ac apud Lactant. de Persec. c. 30. *infamis* Vratisl. et Dorvill. *informem* Zulich. a m. pr. *ab alto* Gud. a m. pr.—604. *postquam miseræ* Goth. tert.—605. *flavos* omnes Pier. et, quantum video, Heinsiani omnes. *floreos* ex scriptis nulli præterquam quos Giphani. Ind. Lucret. excitat, et quod in Leid. ac Mentel. pr. *floros* fuisse suspicatur Burm. et retulit in areolas suas Wakefield. Servius tamen: "Antiqua, inquit, lectio *floreos* habuit, id est florulentos, pulchros; et est sermo Ennianus. Probus sic annotavit: neotericum erat *flavos*; ergo bene *floreos*: nam sequitur: *et roseas laniata genas*. Accius

NOTE

Pierio, ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod pleonasmum efficeret; sequitur enim, *ignes ad tecta volare*. Canterus legit, *inocendi*, legitimo sensu, nullo tamen auctore.

602 *Purpureos amictus*] Qui color regius est. De *purpura*, Ge. ii. 506.

603 *Informis leti*] Suspendium inferne et ignominiosum fuit: quia ex

libris Pontificalibus apud Servium, suspensi abjiciebantur in sepulchra: quia, ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, nisi suspensis oscillis, quasi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum carnibus cognati non nominabant.

Et roseas laniata genas, tum cetera circum
 Turba, furit: resonant late plangoribus ædes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes; it scissa veste Latinus,
 Conjugis attonitus fati, urbisque ruina, 610
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
 Multaque se incusat, qui non acceperit ante
 Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam signior, atque 615
 Jam minus atque minus successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures

rutilos capillos et malas roseas, deinde reliqua multitudo furit: domus late sonat planctu. Hinc fama misera spargitur per totam urbem. Dejiciunt animos: Latinus incedit lacerata veste, territus morte uxoris et clade urbis, fœdans albos crines mixtos sordido pulvere: et multum damnat se, quod non admisit prius Æneam Trojanum, et ultro sociaverit sibi generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo persequitur paucos errantes, jam tardior, et jam minus ac minus gaudens celeritate equorum suorum. Ventus pertulit illi hunc clamorem confusum incertis terroribus, et sonitus turbatae urbis ac murmur

~~~~~

in Bacchis: Nam florei crines, vide, ut propexi jacent. In iisdem: Et lanugo florea nunc demum irrigat. Pacuvius Antiopa: Cervicum floreos dispergit crines." Hactenus Servius; cui adde quos laudat Burm. Probi acumen nihili est: et omnino vix inducor, ut cultissimum poetam daram et antiquatam vocem probasse credam. Floreos, puta dissyllabum factum, unus Egnatius recepit, quantum video, et e recentioribus Cuningham.—606. lacerata sec. Moret.—607. late: hæud dubie vitiosa lectio, quam miror Heinsium revocasse. Burmannus observat jam Cerdam et P. Daniele aliosque sic edidisse: sine codicum utique auctoritate, et verba saltem Donati notæ præfixa secutos: late clamoribus ædes; nam Medic. unus laudatur, is vero emendatus a sec. m. late; hocque poetæ usus et rei natura postulat: resonant late. Tum clangoribus Oblong., item Mentel. sec. et Hugon. cum Goth. tert. clamoribus Medic. Pierii.—612. 613 Hi duo versus desiderantur in Rom. Medic. et aliis vetustis, translati huc ex lib. xi, 471, 472, omissi etiam a Cuninghamo, Brunckio, ed. Parm. Multum se Zulich. incusans duo Burm. et Goth. tert. quod Zulich. acceperat alter Hamb. adc. ultro Oudart. pro var. lect.—613. accierit ed. Ven. Burmann., item Zulich. Hugon. Leid. Sprot.—617. huc pr. Hamb. a m. sec. cæcis illi Rom. a m. pr. clamoribus Zulich. a m. sec. et Goth. tert.—618. que abest Parrhas. arrectasque ed. pr. Burmann.—620. Ei vel Hæu

NOTE

612 *Multa*] Multum: neutrum pro adverbio. Ge. iii. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æn. i. 239.

614 *Æquore*] Plano campo. Æn. ii. 780.

616 *Minus successu lætus equorum*] Vel quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum a pugna tam longe abstulissent.

Confusæ sonus urbis et illætabile murmur.
 Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu? 620
 Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
 Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur 625
 Trojugenas, qua prima viam victoria pandit;
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
 Ingruit Æneas Italis, et prælia miscet;
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes. 630
 Turnus ad hæc:
 O soror, et dudum, agnovi, cum prima per artem
 Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti;
 Et nunc nequicquam fallis Dea; sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores? 635

minime latum pepulit aures ejus attentas. Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? et quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe dissita? Sic loquitur, et territus stat compressis habenis. At vero soror, quippe quæ transformata in speciem aurigæ Metisci moderabatur currum et equos et habenas ejus, respondet illi talibus verbis: Turne, persequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter: sunt alii, qui possunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos et agitat pugnam: nos quoque manus demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloria pugnae. Turnus respondet ad hæc: O soror, et jampridem animadverti, quando prima turbasti per dolos fœdus, et immisisti te in hanc pugnam; et jam frustra decipis me, quamvis sis Dea. Sed quis jussit te delapsam e caelo pati tantos labores? an ut specta-

multi. quod t. Zulich. a m. pr.—621. Quidæ Zulich. et Parrhas. Quis venit t. Erf. tantos tres Burm. ad urbem tert. Rottend. et Hugen.—622. et ductis Zulich. a m. pr.—623. hic Gud. a m. pr. hinc alter Hamb.—624. currusque vett. edd. currumque ed. Ald. tert. dedit: idque libb. Pier. et Heins. tuentur cum binis Goth. conf. ix, 12. currum qui duo Rottend. tenebat Gud. a m. pr. et pr. Moret.—625. Ac Dorvill.—627. possint e præstantioribus Pier. et suis Heins. pro vulg. possunt.—628. Ingruet Hugen. Irruit Montalb. et a m. pr. Zulich. Tum I. A. armis apud Serv. ad xi Æn. 311. I. A. et talis Zulich. præmia Goth. sec. miscent sec. Moret.—629. multa manu Zulich.—630. neque e Bersm. Ms. Cuningham. recedens Gud. a m. pr. recedas Bigot.—631. Turnus ad hæc. Desunt hæc Gud. et Exc. Burm. Contra Leid. supplet: humili respondet talia voce.—632. O soror o d. Goth. pr. et tert. Vulgata accipienda: O soror agnovi, et dudum quidem, c.—633. atque hæc Oudart.—635. Præmissum Hugen. perferre quatuor Burm. et Goth. tert. cum Rom.

NOTE

633 Fœdera turbasti] Supra 224.

An fratris miseri letum ut crudele videres?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet Fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem,
 Murranum, quo non superat mihi carior alter,
 Oppetere, ingentem, atque ingenti vulnere victum. 640
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret; Teucrici potiuntur corpore et armis.
 Exscindine domos, id rebus defuit unum,
 Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
 Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit? 645
 Usque adeone mori miserum est? vos o mihi Manes
 Este boni: quoniam Superis aversa voluntas.

res crudelem necem infortunati fratris tui? Nam quid facio? aut quæ sors promittit jam mihi salutem? vidi ipse præ oculis meis Murranum, quo nullus alius superest mihi carior, magnum et magno occisum vulnere mori vocando me. Occidit miser Ufens, ne videret nostram infamiam; Trojani habent cadaver ejus et arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miseriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? Vertam terga? et hæc terra spectabit Turnum fugientem? An eo usque calamitosum est mori? o vos Dii inferi, estote mihi propitii, siquidem voluntas cælestium in-

*****

quod et ipsum ferri potest; et reposuit Wakef.—636. *miseri fratris* apud Macrob. iv, 2.—637. *Nam quid ego?* Montalb. pr. Hamb. a m. sec., sicque ed. P. Danielis; et placere potest. Cf. tamen x, 675. *aut quam jam* Mentel. a m. sec. *spondit* Gud. *spondet jam* Dorvill. et Goth. pr. Totus versus deerat Regio.—638. *oculos ipse ante meos* Zulich. *oculis meis* quidam editi apud Quintil. ix, 8, p. 812, quo Burmannus remittit super hoc loquendi genere.—639. *quod* Reg. *non fuerat* Medic. a m. pr. et pars codd. ap. Burm. cum Goth. sec. Vulgare pro doctiore: *superat* pro *est*. cf. iii, 339 et al.—640. Idem fere versus sup. lib. x, 842.—641. *nostrum ne* Wakef. e cod. Coll. Jesu, utpote suavius. *Urens, Ufens*, aberratt.—644. *ne D. Menag.* pr. *dextra Drancis hæc* Parrhas. *Dranci* maluerat olim Heins., forte tanquam magis poeticeum.—645. *et aberat* Leid. Mentel. pr. Moret. sec. et Reg., quod placet. *videbo* Rom.—646. *est* abest Goth. tert.—647. *adversa* Medic. Gud. et multi alii ap. Burm. cum tribus Goth. et ed. pr. et Mediol., perperam. *aversa* recte jam in edd. Venetis. Sensus: quoniam Deorum superiorum voluntas, numen

NOTE

639 *Murranum*] Regii sanguinis virum, occisum ab Ænea, supra 529. *Ufens*, dux Æquicolarum, Æn. vii. 745. occisus a Gya Trojano, supra 460. *Teucrici*, Trojani, Æn. i. 230. *Drancis*, Latini principis, Turno infesti, qui ipsi fugam publica oratione objecerat, Æn. ii. 336.

646 *Usque adcone mori, &c.*] Moriar

quidem; sed mori malo quam ea me viventem culpa maculare, quod fugerim, quod urbem deseruerim: neque enim adeo misera res est mori. Ergo Manes, Dii inferi, excipite me propitii, siquidem Superi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet se pro patria. De *Manibus*, Æn. vi. 743.

Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
Descendam, magnorum haud unquam indignus avorum.

Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostes   650
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Dejecturum arces Italum, excidioque daturum;   655
Jamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad foedera flectat.
Præterea regina, tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit.   660
Soli pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrimque phalanges
Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
Ferreæ: tu currum deserto in gramine versas.

fensa est mihi. Pura anima et ignara hujus sceleris, descendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo spumante occurrit per medios hostes, vulneratus sagitta secundum vultum adversum; et occurrit invocans Turnum nomine: Turne, ultima salus in te est: miserere tuorum: Æneas tonat armis, et minatur se eversurum et daturum exitio altas arces Italorum: et jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipse rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad societatem se vertat. Insuper ipsa regina, fidissima tibi, occidit sua manu, et attonita deseruit vitam. Messapus et ardens Atinas soli ante portas sustinent prælium: densa agmina circumstant illos utrimque, et seges ferrea rigescit nudis ensibus: tu volvis currum in solo

aversum est, vos, o Dii inferi, sitis mihi propitii.—648. Pro *Sancta* Goth. tert. *Causa*, forte pro *Casta*; sed alterum eodem sensu plus dignitatis habet. Sic et *ἄστυς* pro *ἀστυς*. *necia* idem Goth. tert. cum altero Menag. Macrob. iii, 9 et ed. pr. Burm. Reliqui scripti et editi constanter *inscia*, quod cur poëta, metro vi illata, maluerit, equidem ignoro.—649. *Descendet* Dorvill.—650. *volat ille* Hugen.—651. *Saces* Heins. e Medic. et aliis vetustioribus. Vulgo *Sages*. aliquot *fuces*—655. *Disjecturum* Sprot. et Leid., vitiosius Ven. *Dejecturum*. *Italæ arces* Moutalh. *excidiumque* pr. Moret.—656. *Ad te ora* ed. pr. Burm.—658. *in fœdera* pr. Hamb. a m. sec. *flectet* Leid. *mittat* Oblongus, non male: *se mittit*, demittat, inclinēt.—659. *tua f.* alter Hamb. *tuis* Bigot.—661. *Atinas* jam sup. xi, 869 commemoratus: in aliquot Pier. et Burm. *Asylas*, quia is et supra cum Messapo jungebatur, v. c. v. 550; et hinc in aliis corrupte *Asilax*, *Asilus*, *Asillas*, *Atiras*.—662. *acies* Medic. et alii ap. Burmann.—663. *Sages* Zulich.—664. *diverso* in Ven. Interrogationem alii apponunt.—

NOTÆ

657 *Mussat*, &c.] Vix audet loqui,   662 *Phalanges*] Pedestres copies,
dubitat. Æn. xi. 345.   Æn. vi. 489.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 R

Obstupuit varia confusus imagine rerum 665
 Turnus, et obtutu tacito stetit. *Æstuat ingens*
 Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus.
 Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti;
 Ardentes oculorum orbis ad moenia torsit 670
 Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
 Ad cælum undabat vortex, turrimque tenebat:
 Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos. 675
 Jam jam fata, soror, superant; absiste morari;
 Quo Deus, et quo dura vocat Fortuna, sequamur.

gramine. Turnus obstupuit turbatus varia specie rerum, et constitit tacite intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, et amentia mixta dolore, et amor commotus furore, et virtus sibi ipsi cognita. Statim atque tenebræ dissipatæ sunt, et lumen redditum est animo; turbatus vertit ad muros orbis oculorum inflammatos, et e curru respexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapsus inter contabulationes erumpebat ad cælum et hærebat turri, turri quam ipse struxerat trabibus conjunctis, et supposuerat ei rotas, et applicuerat altos pontes. O soror, inquit, jam jam fata vincunt: desine retinere me: eamus, quo Deus, et qua adversas

*****

666. *obtutu* aliquot apud Burm. conf. vii, 250.—667. *Uno in corde* recepit Heins. e melioribus etiam h. l., ut sup. x, 871, ubi iidem versus legebantur. Vulgo, *Imo in c.*, quod majorem vim habere in tali loco nemo dubitet, etsi alterum exquisitius dictum concedam, pro, una in eodem corde. Cumque ea lectio *unus* et *imus* semper incerta fluctuare soleat: alteri non tantum tribuendum arbitror, ut *Imo* expellatur. Noli tamen iterum mutationem inferre, et lectorem turbare. *Una* Sprot. sec. Moret. Dorvill. in *corde dolor* uterque Hamb. a m. sec. Bigot. Goth. tert. *mixtaque* Goth. sec. *vesania* Reg.—668. *At F.* tert. Goth. *agitatur* alter Hamburg.—669. *et vox* aliquot Burm. In fine est Medic. et aliis deerat: hincque sublatum ab Heins.—670. *oc. acies* Goth. tert. et Dorvill., sed hic alterum in marg.—671. *ad m. respicit u.* alter Hamburg. *prospexit* Ven. *conspexit* Leid.—672. *volutis* Leid. et Hugen. ad vulgarem formam. Wakef. interpungit: *Ecce autem flammis, inter tabulata volutus, Ad cælum undabat vortex.* nec hoc male.—673. *petebat* pro div. lect. prior Hamburg. et Zullich.—674. *compactam* alter Hamb. et Dorvill. *qua* Goth. sec. *durærat* Parphas. et Montalb., perperam. vid. sup. vi, 630.—675. *instraverat* lectum inde ab Ald. tert. firmatumque codd. Pier. et Heins. *intraverat*, vitiose, ed. Dan. Heinsii. *At instruxerat* edd. vett. cum Mediceo Pierii, Dorvill.

NOTE

666 *Æstuat ingens, &c.*] Hos animi motus totidem verbis ac versibus jam tribuit poëta Mezentio, *Æn.* x. 870.

672 *Tabulata*] Turres erant lig-

næ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter se conjunctæ, rotis impositæ, ut pro rerum necessitate alio atque alio advolerentur.

Stat conferre manum Æneæ, stat, quicquid acerbi est,
 Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
 Amplius. Hunc, oro, sine me furere ante furorem. 680
 Dixit, et e curru saltum dedit ocyus arvis;
 Perque hostes, per tela ruit; mœstamque sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti, montis saxum de vertice præceps
 Cum ruit, avulsum vento, seu turbidus imber 685
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo; sylvas, armenta, virosque
 Involvens secum: disiecta per agmina Turnus

fortuna vocat me. Deliberatum est mihi conserere manum cum Ænea, deliberatum est tolerare quicquid est asperi in morte: nec me videbis ulterius inglorium, o soror: precor permittite me exercere hunc furorem ante mortem. Sic dixit, et statim densit e curru in agros: et irrumpit per hostes, per arma: et relinquit tristem sororem, et celeri cursu disiecit media agmina. Et quemadmodum quando saxum abruptum vento cadit pronum e montis cacumine, sive pluvia repentina exedit illud, sive vetustas dissolvit tempore labente: mons ille vastus cadit in abruptum magno impetu, et subilit humi, rapiens secum arbores, pecora, et homines: sic Turnus inter

*****

Goth. pr. Erf.; mutatum idem in nonnullis in extruxerat.—678. *acerbum est* Serv. ad Æn. II, 750. Sicque Goth. pr. Tum melius, puto, interpungitur post *Morte*, ut sit: *Stat, quicquid acerbi est Morte, pati.*—679. *neque me* Reg. Parhas. bini Goth. et Probus in Grammatica: sicque editum a Cunninghamo. *non indec.* Dorvill.—680. *Hoc* pr. Hamb. *luere* Zulich. a m. pr. In archaismo in *furere furorem* nemo hærebit; sed, quod a viris doctis illustratum et expositum volebam, hoc erat: quam vim h. l. habeat *ante*. Servius exponit: “prius quam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam et instructus furore in bella prorumpam.” Digna Grammatico interpretatio, non poëta! Certe: *priusquam moriar* supplet; quod æque putidum. Atqui in his et similibus obmutescunt summi viri. Nisi vitio coinquinatus est versus, est utique inter eos, quos poëta, donec emendaret, rudere, ne hiarent, complevit. Alias facile poterat succurri: *sine me furere, alma, furorem*, vel *sine me insanire furorem*. Certe *ante* prorsus alienum. Sine me, o soror, indulgere furori huic meo, hoc est ira, virtuti, ut congregiar cum Ænea, etiam si fatalis mors instet.—681. *a curru* pr. Hamb. *armis* sec., sed *arvis* est ex more poëtæ, in arva, in terram, χαράξαι.—682. *et tela* tres Burm.—683. *trepido* Goth. tert.—686. *ventis* sec. Moret.—686. *Proruit* Bigot. *Profuit* tres apud Burm. *sublata* duo ibid., sicque ap. Schol. Cruqui. Horat. III Od. 30. *sublata* Goth. pr. *subcassa* Parrhas.—687. *magno tunc* ed. pr. Burm. *ictu* ed. ead., tum multi codd. Pier. Heins. et Goth. sec., nonnulli a m. sec. Sed hoc Pierio placere non debebat. *agi*, moveri, deturbari, docte dictum: hincque *actus*, —689. *Dejecta* Oudart. et Zulich., perpetua varietate; vide modo v. 655.—

NOTE

680 *Furere furorem*] Græca locutio, 687 *Improbus*] Magnus, &c. Ge. I. cujus multa exempla suppeditat Cer- 146. ‘Labor omnia vincit Improbus.’ danus.

Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
 Sanguine terra madet, striduntque hastilibus auræ ;
 Significatque manu, et magno simul incipit ore :
 Parcite jam, Rutuli ; et vos tela iahibete, Latini ;
 Quæcumque est Fortuna, mea est ; me verius unum 695
 Pro vobis foedus luere, et decernere ferro.
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
 Deserit et muros, et summas deserit arces ;
 Præcipitatque moras omnes ; opera omnia rumpit ;
 Lætitia exultans, horrendumque intonat armis : 700
 Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
 Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

agmina disturbata currit ad muros urbis: ubi multa terra tincta est fuso sanguine, et æc strident sagittis: et signum facit manu, et simul alta voce incipit loqui: Abstinete jam, o Rutuli, et vos Latini cohibete arma: quæcumque est mors hujus pugnae, mea est: justius est me solum implere foedus pro vobis, et dimicare ferro. Omnes qui erant in medio recesserunt, et fecerunt spatium. At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, et relinquit altas turres: et accelerat omnes moras, et abrumpit omnia opera, exultans gaudio, et horrendum sonat armis. Quantus est Athos, aut quantus est Eryx; aut quantus est ipse pater Apenninus, quando sonat

691. *striduntque* ad vetustiorum Pier. et suorum ductum Heins. reposuit. Vulgg. *stridentque*. vid. sup. iv, 689 et Ge. iv, 556. *que* aberat Sprot.—692. *inrepat ore* facile cuique in mentem veniat: sic tamen poëta hic noluit: ut tot alia, argutius dicta, quibus carere maluit.—694. *me justius unum* Sprot. ex glossa.—696. *mediis* Dorvill.—700. *exultat* Ondart. et Sprot. *horrendisque* Parrhas. *insonat* pr. Hamb. a m. sec. vid. sup. viii, 239 et al.—701. *Athos* Medic. et alii; atque sic Ald. sec. et cett. At veteres edd. cum codicum maiore parte *Athos*: quam male Servius pro vera lectione venditabat, metro perperam metuens. Est *Ados*. Monuit quoque Benedictus. et

NOTÆ

694 *Verius*] *Æquius*. Livius l. xxxii. 33. Sociorum 'audiri postulata verum esse.'

701 *Athos*] Mons Macedoniæ, imminens mari *Ægæo*, *Ados*, ultima longa, nunc *Monte Sancto*. Ge. l. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post *Ætnam* maximus, nunc *S. Juliani*: *Æn.* iii. 707. *Æn.* v. 789.

700 *Apenninus*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Ligu-

ribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans: et ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex*, *yeuse*, arbor e querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus. *Æn.* l. 168.

Jam vero et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
 Convertere oculos Itali, quique alta tenebant 705
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;
 Armaque deposuere humeris. Stupet ipse Latinus,
 Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
 Inter se coiisse viros, et cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710
 Procurso rapido, conjectis eminus hastis,
 Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro.
 Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus

ilicibus mobilibus, et gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem et Rutuli et Trojani et cuncti Itali certatim converterunt oculos, et qui defendebant sublimes muros, et qui quassabant ariete muros infimos: et demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obtusescit, magnos illos viros ortos e disjunctis regionibus terrarum congregari inter se et dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa planitie, ceteri incursus procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonanti-

quantus Reg.—703. *se tollens* Goth. tert.—705. *qui alta et qui imos* Dorvill.—706. *altos* Oudart. *abiete* Moret. sec.—708. *Ingentes* ante Heins. Tum *diversi partib. orbis* Maronis mos postulat. Sicque jam conj. Heins.—709. In Heinsianis et Burm. *coisse* vitiose expressum. Ceteram memorabile exemplum hic versus prodit librorum in manifestam corruptelam conspirantium; quo quis abuti possit ad auctoritatem codicum elevandam. Legitur enim in Romano juxta ac Mediceo, et in ceteris Pierianis et Heinsianis omnibus, it. in Erf., adversus metrum: *viros et decernere ferro*. Unus erat Pier., a quo aberat et, quod et Goth. sec. ignorabat cum aliis, quos Ursin. viderat, qui et Færrum sic emendasse testatur. Sequuntur codicum vitium edd. vet., quantum video, omnes, exceptis iis, quæ ex Egnatii recensione Ven. 1507 profectæ; in quibus *et cernere*: hoc etiam Ge. Fabricius recte repetiit, hincque alii. Auctoritatem faceret jam per se satis magnam ratio poetica: sed *cernere* etiam firmat Seneca Ep. 58, tum Quintil. et Priscian., teste Heinsio, imprimis autem Servius, docta in Nota ad h. l., et *cernere* etiam a m. sec. in Mentel. erat emendatum. Post virorum doctorum observationem nunc constat, *cernere*, *κρίνειν ἀγῶνα*, pro decernere, jam Ennio esse frequentatum. conf. Heins. ad h. l. cum Cerda et Burm.—710. *p. pulvere* Zullich. a m. pr. Jo. Schrader. tentabat: *ut vacui patuerunt æquora campi*.—711. *conjectisque* Medic., ut Heins. tradit. Sed Foggini diligentia dedit a m. pr. *colectique*, et a sec. *colectis*: hoc etiam Rom. exhibebat. Etiam Bigot. *collectis*, Goth. tert. *dijectis*.—712. *simul ære* sec. Menag.—713. *crebris ictis* Medic. (a m.

NOTÆ

706 *Ariete*] Machina, quassandis muris comparata, Æn. ii. 492.

709 *Cernere ferro*] Testatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, et *decernere ferro*, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: sic enim Ep. LVIII. 'Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere

ferro inter se dicebant: Virgilius hoc probabit tibi,' &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio et Actio.

712 *Clypeis atque ære sonoro*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic Ge. ii. 192. 'Pateris libamus et auro.'

Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
 Ac velut, ingentē Sila, summove Taburno, 715
 Cum duo conversis inimica in praelia tauri
 Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri;
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencae,
 Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur;
 Illi inter sese multa vi vulnera miscent, 720
 Cornuaque obnixa infigunt, et sanguine largo
 Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
 Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
 Concurrunt clypeis. Ingens fragor æthera complet.
 Jupiter ipse duas æquato examine lances 725

bus: terra reddit gemitum: deinde infigunt gladiis frequentes ictus: sors et fortitudo confunduntur simul. Et quemadmodum in magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obversis capitibus congregiuntur in certamen hostile, pastores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum præ timore, et juvencae mugientes expectant, quis dominetur armento, cui tota armenta parcant: illi confundunt inter se plagas multo robore, et obliuctantes infigunt cornua, et tingunt colla atque humeros multo sanguine: tota sylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus et heros Dauni filius incurrunt in clypeos: magnus fragor ferit cælum. Ipse Jupiter librat duas lances examine æquato, et addit lancibus fatu opposita amborum: ut

~~~~~

pr. et Gud. a m. pr.—714. *Congeminat* sec. Rottend.—715. *Sila* diserte Medic. et al. In aliis, et in edd. vett., necnon in Servio *Syla*. In Rom. *sylea*, ut supra erratum Ge. III, 219, et ut h. l. ab aliis errari Servius monet. *Sylla* Dorvill. a m. sec. *sub monte Taburno* ap. Serv. ad Ge. III, 219.—716. *conversi* alter Menag. *dicersis* Menag. pr. et Goth. tert. *c. inter se praelia* Zulich. a m. pr. *in abest alteri* Menag.—719. *Quis nemori* Heins. tandem restituit e Medic., tum Rom. aliisque Pier.; adde Goth. sec. Vulgo lectum: *Quis pecori*. Porro *imperet* et aliquot Pier. et Burm. *sequantur* Sprot. et duo alii Burm.—720. *praelia miscent* Gud. Sed alterum figurativus.—721. *infigunt obnixa* Parrhas.—722. *rigant* Oudart. a m. sec., ex interpretamento *roŭ lavant*. *lavunt* aliquot Pier.—723. *Non aliter* duo Goth. et pars Pier. *Larinus heros* pr. Moret.—724. *fr. a. pulsa* Oblong.—725. *Jupiter ille* Bigot., ut toties. vid. lib. VII, 110. *ex agmine* Parrhas. Goth. pr., ut toties alibi. *æquato pondere* Goth. tert.—

NOTE

715 *Sila Taburno*] *Sila*, sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis nunc *Calabre citerieure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza*. *Taburnus*, mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, sive angustias Caudinas, a septentrione obvallans, nunc *Tabor*, vel *Taburo*. Ita Cluverius.

718 *Mussantque juvencae*] Timide et quasi tacite mugiunt; videturque ipso vocabulo vox juvenearum expressa.

722 *Armos*] Humeros, Æn. x. 894.

723 *Daunius*] Turnus, Dauni filius, Æn. VII. 56.

725 *Æquato examine lances, &c.*] Locus imitatus ex Homero Iliad.

Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
 Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.
 Emicat hic, impune putans, et corpore toto
 Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
 Et ferit. Exclamant Troës trepidique Latini, 730
 Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu:
 Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
 Fama est, præcipitem, cum prima in prælia junctos 735
 Consceudebat equos, patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;

videant, cui labor male succedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, et toto corpore exsurgit in gladium alte erectum, existimans id futurum impunitum, et ferit Æneam. Trojani et turbidi Latini clamant, et amborum exercitus suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, et deserit ferventem in medio ictu, nisi fuga succedat in auxilium. Fugit relucior Euro, quando vidit manubrium incognitum, et manum exarmatam. Fama perhibet, Turnum inconsultum, cum conscenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omisso gladio puterno, sumsisse gladium

~~~~~

—727. *aut quo complures scripti Heins., tum Parrhas. et Goth. sec. ac tert. Possunt hi videri ad Servii exemplum interpretationem instituisse, sicque edidit Cuninghamus ex Huls. et Nonio p. 177, laudato Castalione Obs. Dec. III, 9. Mouet tamen esse hoc durissimum, quod, in Quem damnet substituendum sit toti; quodque labor sit virtus, quæ alterum victorem reddat. Nescio, an procedat, si quis rō labor sicumat: Quem damnet, labor est Jovi, laborat Jupiter, dubitat, deliberat, Quem damnet (leto) et quo etc. Sed vid. Not.—728. hac Montalb. hoc Dorvill. a m. sec. impune micans Zulich. corpore tanto Sprot.—731. acies amborum Bigot.; idem cum multis ac, etiam Goth. sec. et.—732. que aberat sec. Hamb. in medio tardentem Medic. a m. pr. ictum Rom. et aliquot Pier. Post hunc versum in Zulichemio sequebatur versus imperfectus: Quid superest? Vidit scilicet aliquis, hic deesse aliquid sententiæ explenda. vide Notam.—733. ocyor aura Sprot.—734. inertem Leid., perpetua varietas.—735. cum primum tres Burm. et aliquot*

NOTE

XXII. 209. ubi Jupiter Hectoris et Achilles fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, et magis ad terram accedit. *Examen*, filum est, sive lingula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quo pondus vergat.

727 *Quem damnet labor*] Juxta Scaligerum: 'a quo labor frustra suscipiatur.' Juxta alios, 'quem labor in-

felix addicat morti.' Juxta alios, 'quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exsolvendis:' quomodo Ecl. v. 80. 'damnavis tu quoque votis.' Ceteri nugantur.

733 *Euro*] Vento orientali, Ge. i. 371.

736 *Patrio mucrone*] Quem Dauno, Turni patris, Vulcanus fecerat, supra 90.

737 *Trepidat*] Properat, Æn. ix. 114.

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucris,
 Sufficit; postquam arma Dei ad Vulcania ventum,
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu 740
 Dissiluit; fulva resplendent fragmina arena.
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus;
 Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
 Undique enim densa Teucris includere corona;
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt. 745
 Nec minus Æneas, quanquam tardata sagitta
 Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
 Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget:
 Inclusum veluti si quando flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750

aurigæ sui Metisci. Is quidem diu sufficiens fuit, dum Trojani obiciebant ipsi terga fugientia: sed quando ventum est ad arma Dei Vulcani, gladius mortali manu factus fractus est ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucet in fulva arena. Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: et nascet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerant cum spissa multitudine, et hinc magna palus, hinc alti muri sepiunt. Æneas non segnius persequitur, et ardens tangit pede pedem timentis: quantvis aliquando genua Æneæ impediunt et negent cursum, vulnere sagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum deprehensum in fluvio, aut circumdatum formidine

~~~~~

Pier.—738. Jamque diu sec. Moret. et Montalb. Teucris Leid.—739. ventum est nonnulli scripti et editi cum trinis Goth. et Erf.—740. Fatalis Ven. gl. cui Rom. et aliquot Pier. fusilis Leid.—741. resplendet fragmen Rom. cum aliis Pier., tum Medic. a m. sec. aliique Heins. cum ed. pr. Burm., quod exilius esset. Heinsius tamen subtilitatem captat et conj. resplendent fragmen; ut crepitabant bractea excedeabat sup. vi, 209. respondent Goth. tert. resplendent Dorvill. resplendet lumina Zulich. resplendent agmina Ven.—742. æquore Leid.—743. Nunc huc atque huc alter Menag. nunc huc Ven. deinde huc Oudart. Sprot. et pr. Hamb. cum binis Goth. nunc hunc inde illuc Dorvill. a m. sec.—744. Teucris densa Goth. tert. incl. caterva Goth. tert.—745. moenia spargunt Menag. pr.—746. tardante sagitta plerique libri, etiam Medic. a m. pr. et vett. edd. ante Dan. Heinsium, qui primus tardata sc. genua, sagitta s. vulnere: quod ex Rom. et aliis notaverat Pierius. turbata Montalb.—748. instat pro urget, ex Arusiano Messio laudat et illustrat Heins. conf. sup. viii, 433. 434.—749. in flumine vulgg. ante Hein. unde prava erat nata interpretatio, ac si cervus in flumine natans mille vias sugeret, atqui erat ille ripa territus alta: quo minus in animum se deiceret.—750. captum Goth.

NOTÆ

738 Palantia] Vaga, Æn. x. 674.	xī. 339.
739 Dei ad Vulcania] Vulcani Dei,	746 Sagitta] Qua vulneratus fuerat,
qui Veneris rogatu ense, clypeum,	319. Sanatus ab Iapide et Venere,
galeam, Æneæ fecerat, Æn. viii. 370.	411.
620.	750 Puniceæ formidine pennæ] Fume,
740 Futilis] Fragilis, inatilis, Æn.	rubris et versicoloribus plumis dis-

Venator cursu, canis et latratibus, instat;
 Ille autem, insidiis et ripa territus alta,
 Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est. 755
 Tum vero exoritur clamor: ripæque lacusque
 Responsant circa, et cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
 Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ense.
 Æneas mortem contra, præsensque minatur 760
 Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
 Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
 Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia: sed Turni de vita et sanguine certant. 765

plumarum rubrarum, imminet ei cursu et latratu: ille vero territus insidiis et alto margine fluvii, fugit et refugit per mille vias: sed acer canis ex Umbria adhæret ipsi hians, et jamjam apprehendit, et similis apprehendenti insonuit dentibus, et deceptus est vano morsu. Tunc autem clamor emittitur, et ripæ et lacus respondent circum, et totum cælum sonat tumultu. Ille Turnus simul fugit, et simul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine suo, et petit ense solitum. Contra Æneas intentat necem et præsentem ruinam, si ullus adeat Turnum: et terret trepidos, minitans se eversurum urbem et urget eum licet vulneratus. Conficiunt cursu quinque circuitus, et totidem relegunt, huc, illuc: non enim queruntur præmia tenuia aut ludicra, sed contendunt de vita et sanguine Turni. Forte oleaster

sec. pinnæ plures Pier. et Heins. conf. Ge. III, 372 et alibi.—753. ac Medic. et al. aut Sprot. invidus Bigot. unidus imber alter Hamb.—754. tenens Rom. et Hamb. pr. a m. sec.—755. illusus alter Menag. et alter Goth.—757. Responsat Goth. pr. circum etiam legitur. et aberat Exc. Burm. informat Sprot. et alii apud Burm. et Pier. fragore iidem et alii permulti cum Goth. tert. et Erf.—760. Æ. contra præsens mortemque m. ed. pr. Burm. et Goth. pr.—761. Excidium Ven. aderat Dorvill.—762. Excisurum Parrhas. saucius est vel etsi saucius; vel, quantum licebat ei sancio. Estque adeo poëta dignius, quam quod conicere possit aliquis: nec secius instat, aut et secius instat. Nam poëta, et secior instat, dixisset. instant Medic. a m. pr.—763. implent Menag. pr. et Leid. complent Parrhas.—764. Huc atque huc

NOTE

tineto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur a Seneca Philosopho et Tragico, *formido*, a Virgilio et Lucano: *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *punico colore*, rubro, Ecl. v. 17.

753 Umber] Canis ex Umbria, Italiæ septentrionali regione: a septentrione Mari Adriatico definita; a meridie fere Tybri et Nare amnibus: Apennini jugis aspera, nunc fere

Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile lignum :
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo, et votas suspendere vestes.
 Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum 770
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat : huc impetus illam
 Detulerat, fixam et lenta in radice tenebat.
 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu 775
 Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit ; tuque optima ferrum

frondibus amaris hic fuerat sacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis : ubi nautæ erepti e naufragio solebant affigere dona Deo illi Laurentino, et suspendere vestimenta devota. Sed Trojani absciderant sine discrimine sacram arborem, ut possent pugnare campo expedito. Hasta Æneæ hærebat illic : impetus illam impulerat illuc fixam, et retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas institit, et voluit manu extrahere hastam ferratam : et assequi hasta eum, quem non poterat attingere cursu. Tum vero Turnus exanimatus metu, ait : O Faune, oro, miserere :

Oudart.—766. *Fauni* Aldd. edd. inde a prima, cum sequacibus (usque ad Commel., quæ discessit), et sic Serv. laudat ad v. 779, quod præfert cum Cerdà Schrader. ad Musæum pag. 330, tanquam exquisitius. Sed aliter codices ; et impedita sit junctura *sacer Fauni foliis. foliisque* pr. Hamb.—767. *olim nautis* Goth. tert. *signum* Menag. pr. et Parrhas., non indocte, ut Homericum *σῆμα*, quod late conspectum præbet.—768. *ibi* pr. Hamb. et Sprot.—769. *notas...vestes* edd. vett. ; emendatum *rotas* in ed. Ald. tert. et a Ge. Fabricio : sicque Pier. et Heins., paucis exceptis. *roto* Leid. et a m. sec. Rottend.—772. *huic* tert. Rottend. *hic* tert. Goth.—773. *et abest multis*, ab aliis *in*, ut a tribus Goth. et Erf. Aberat etiam a Mediceo ; sed altera manus inseruit *ab r.* et delevit *et*. In Ven. ut *lenta*. Tum Bigot. *fixam lenta radice*. Porro, idque unice verum, Servius jungebat : *fixam et lenta radice tenebat*, non, ut vulgo factum, *Detulerat fixam, et l.* Ge. Fabricius Donatum legere ait : *Detulerat mollem et lenta r.* Quod verum non est : nam Donatus *lentam radicem* explicat mollem.—777. *tuque* sec. Rottend.—

NOTÆ

capit ducatum *Urbinatem*, *Spoletanum*, et *Anconitanam Marchiam*.

766 *Fauno oleaster*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, *Æn.* vii. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta, suspendendis donariis : quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multis confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768 *Dona*] Tabulas naufragii testes, et vestimenta. Sic enim Horat. *Od.*

l. i. 5. 13. ‘ me tabula sacer Votiva paries indicat uvida Suspendisse potenti Vestimenta maris Deo.’

771 *Puro campo*] Vacuo, absque impedimentis. Horat. *Epist.* l. ii. 2. 71. ‘ *Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstat.*’ *Æn.* xi. 711.

773 *Lenta*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta piz*, *Ge.* iv. 41. *lentum gluten*, ibid. 161.

Terra tene; colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit, opemque Dei non cassa in vota vocavit. 780
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas. Dum nititur acer, et instat:
 Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit, fratrique ensem Dea Daunia reddit. 785
 Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
 Accessit, telumque alta ab radice revellit.
 Olli sublimes, armis animisque relecti,
 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
 Assistunt contra certamine Martis anhelī. 790
 Junonem interea Rex omnipotentis Olympi

et tu, o bona terra, retine ferrum: si fovi semper vestros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus et moratus in tenaci radice, nullo robore potuit solvere tenacitatem ligni. Dum Æneas ardens conatur et urget: Dea filia Dauni, iterum conversa in formam aurigæ Metisci accurrit, et reddit gladium fratri. Venus irata quod id liceret audaci Nymphæ, venit et attraxit hastam e profunda radice. Illi alii, reparati animis et armis, hic confidens ensi, hic ferox et sublimis hasta, stant oppositi, anhelantes prælio Martis. Interim rex cæli omnipotentis affatur

778. *vestros colui* Goth. tert.—779. *ferro fecere profanos* duo Rottend. Zulich. et pro var. lect. Gud. Saltem hoc interpretationem juvat. Sed hic miror Maroni non tenuem et exilem visum versum, inprimis in hoc: *fecere profanos*, pro, profanarunt. Paulo ante ad v. 775 notatum erat in Servianis: humiliter quibusdam visum dictum: *prendere cursu*.—781. *Jamque* Hugen. *lento stirpe*, cf. Pier. et sup. v. 208.—782. *potuit* Leid. *discurrere* Medic. a m. pr. et Gud. pro var. lect. *discindere* Ven. *convellere* qu. Moret. et Leid.—784. *conversa* Zulich. Ven. et dno Rottend. cum Medic. a m. sec. *mentita* nonnulli apud Cerdam, non constat, qui.—785. *tradit* alter Hamb.—787. *ab abest* Parrhas. *revulsit* Ald. (prima et sec.) ap. Burmann.—788. *animis armisque* Parrhas. vide sup. II, 799.—790. *Adiistunt contra certamina*: velim Heinsium, qui hoc reposuit, etsi jam Commelinum e Palat. idem recepisse video, vel Burmannum exposuisse, qua ratione hoc dictum sit. Exhibent utique hoc Medic. (nam Romanus hic mancus est) Mentel., ceterique Heins., sicque edd. vett. ed. pr. Burni. Venetæ nostræ 1484. 1486. Hinc aliæ, ut Norimb. et Veneta 1495 etc.; item Egnatii recensio: *Insistunt contra certamina*: quod rationem habet. Sic sup. Ge. III, 164 *viamque insiste domandi*. Rationem

NOTE

782 *Morsus Roboris*] Tenacitatem oleaginæ radicis, quasi mordicus hastam tenentis. *Robur* itaque, durum quodvis lignum est, ut jam nota-

vimus, Ge. I. 162.

785 *Dea Daunia*] Juturna, Turni soror, Dauni filia, supra 139.

791 *Omnipotentis Olympi*] Æn. x. 1.

Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem :
 Quæ jam finis erit, conjux ? quid denique restat ?
 Indigetem Æneam scis ipsa, et scire fateris,
 Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
 Quid struis ? aut qua spe gelidis in nubibus hæres ?
 Mortalin' decuit violari vulnere Divum ?

795

Junonem, spectantem praelia e rutila nube: O uxor, quis nunc finis erit? quid demum superest? tu ipsa nosti et fateris te nosse Æneam destinari Divum carlo, et satis cœchi ad astra. Quid paras? aut qua spe manes in frigidis nubibus? an decuit Divum illum lædi plaga inflicta a mortali? aut gladium subductum reddi

habet quoque alterum, quod verum esse arbitror, quodque Servius alios legere ait, *Adiunt contra certamine*: Sic stare, astare, *παρστανειν*, assistere, de certantibus, ut sup. xi, 710. *contra, ἀντιον. ἄντην*. Atque hoc exhibent Menag. et Sprot. cum Goth. tert., ita quoque edidit Ald. statim in pr. ed., quod sequuntur alii, ut Steph., alii e vulgatis *Insistunt contra certamine*, quod Paulus Manutius intulisse videtur, vel *Insistunt contra certamina*, quod Egnatium dedisse diximus; tum repetiit Pulmann. et hinc vulgg. Tandem *Adiunt contra in certamine* Hugon. in *certamina* pr. Moret., doctius utique, ut sit *Assistunt in certamina*, in pugnam; quod equidem ceteris præferam, si librorum auctoritas satis gravis adest. Sed *Assistunt certamina*, aut *contra certamina*, equidem quomodo interpreter non habeo, adeoque revocavi vulgatam antiquiorem. Junxi quoque *assistunt certamine Martis*, ut *anheli* ornet; non, *assistunt contra, certamine Martis anhelii*.—792. pugnam Bigot. *videntem* Mediceus Pierii.—793. Qui Leid. Quis pr. Hamb. erat sec. Menag.—796. *gundis* Goth. tert. pro *gravidis*. in *montibus* Oudart. et Zulich. a m. pr., merus lapsus librarii; ne quis putet, cum ratione dictum e v. 133 sqq. Nam et ibi Juno ad cœlum redit v. 159.—797. Debet scribi *Mortali* n pro *Mortali an*; ut supra monitum. *Mortali an* ed. Ven. Burm. cum Goth. sec. et tert. *Mortalem* legitur in marg. ed. Ven. Scoti 1544, non mala emendatio viri docti, qui in sententia hærebat; nam hoc utique indignum: vulnere Divum, h. Divorum, mortalem peti, violari. Video nunc esse eum virum doctum Benedictum in ed. Flor. 1520, cujus verba ascribam: "In vetustis et fide dignis codd. legitur *Mortalem decuit*; quod magis placet; etsi Servius *Mortalin* legat. Sensus erit: o Juno, *decuit mortalem*, hoc est Æneam, *violari vulnere Divum?* i. feriri manu Dearum, hoc est Juturnæ, quæ Dea est; q. d. minime. Et hoc dicit Jupiter, ut Junonem incesset, criminereturque, quod impulerat Juturnam ferire Æneam. Ad quod paulo post se expurgans respondet Jano: *Juturnam fateor* etc. v. 813 sqq." Scilicet sic statuendum, vulnus Æneæ sagitta ignotum unde allapsa (sup. 818 sqq.) Juturnæ tribui a Jove. Quod si statusas et inf. 813 sq. verba Junonis compares, lectionem *Mortalem* valde arridere non inficiabere. Contra id, quod nunc in libris legitur, difficultatem haud dubie facit, si *mortale vulnus* communi significatu accipiendum est, ut sit vulnus mortalis, seu a mortali illatum: quid enim in eo mirum, si Æneas,

NOTE

793 *Quæ finis*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum. Æn. v. 384.

794 *Indigetem Æneam*] Indigetes Dii, qui primo in terra degentes, inde

in cœlum traducti fuerant. Talis præcipue Æneas; quem Livius testatur, non tantum *indigetem* dictum fuisse, sed etiam *Jovem indigetem*. Ge. i. 498.

Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
 Freptum reddi Turno, et vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris; 800
 Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
 Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
 Ventum ad supremum est. Terris agitare, vel undis,
 Trojanos potuisti; infandum accendere bellum,
 Deformare domum, et luctu miscere hymenæos; 805
 Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orsus;
 Sic Dea submisso contra Saturnia vultu:
 Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,

Turno, et robur augeri victis? nam quid Juturna posset absque te? Cessa nunc denique, et flectaris meo rogatu: nec tantus dolor angat te tacitam, sed mœstæ sollicitudines tuæ innotescant mihi sæpe a tuo dulci ore. Ventum est ad ultimum. Potuisti insectari Trojanos terra et mari, excitare dirum bellum, fœdare domum Latini, et turbare calamitatibus nuptias: prohibeo te aggredi quicquam præterea. Sic Jupiter locutus est: sic Dea Saturni filia contra respondit

futurus Deus, nunc tamen homo, a mortali, ab homine, telo petebatur, cum is in media pugna versaretur? cum Turno congrederetur? Itaque inducor, ut credam, Maronem primum h. l. ausum mortalem pro letali dicere: quod ad analogiam tot aliorum similitum, v. c. letalis, fit præclare; etsi Serv. damnet, et Burm. recte moneat, esse usum vocis sequioris ætatis. Sed hæc ipsa, quæ seniores scriptores sibi permittunt, omnia fere a poetis primum profecta sunt. Ita tandem sententia digna poeta exit. Erat utique quod miraretur Jupiter, Junonem, cum sciret ipsa Æneam immortalem futurum, tamen putasse se assecuturam hoc, ut ille telo percussus vulnere letali occideret. Ascribendus adeo hic locus iis, in quibus poeta novasse aliquid dicendus est, ne ineptæ orationis crimine oneretur.—798. *Haud e. Reg.*—799. *Erectum* Goth. tert. et deest Bigot.—800. *que abest* Dorvill.—801. *tacitus* Leid. edit Diomedes legerat, sicque Gud. a pr. m., quod copiose illustrat Heins. ex vetere forma: edim, is, it. *ne mihi* Dorvill.—802. *tristi* pr. Hamb. pro var. lect. *roſi dulci*. Male; et similis forma apud Tibullum notata: *Edidit hæc dulci tristia verba sono. tristes dulci* Goth. tert. *recurrant, recusant, recusant* (hoc et Medic. a m. pr.), *recurrant*, aberrationes apud Burm.—803. *est deerat* Ven. *Ventum est ad summum* Leid.—808. *quod*

NOTE

798 *Aut ensem, &c.*] Merito sane accusatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Ænea certamine. I. Quod eos armis ita imparibus inter se commiserit. Hinc enim Æneas galea, clypeo, ense cœlesti armatus: inde Turnus gladio mortali ac fntill. II. Quod ubi suus Turno gladius, item cœlestis, redditus est; Jovem inducat ea de re, quasi contra jus facta sit,

conquerentem. III. Quod Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem describat, ut recuperato ense suo uti non meminerit sed eo omisso se saxi impulsu defendat, 806.

804 *Accendere bellum, &c.*] Excitata ex Inferis Furia, quæ fœdus Latini cum Ænea disturbaret, Æn. vii. 323. *Hymenæos*] Nuptias, Ge. iii. 60.

Jupiter: et Turnum et terras invita reliqui.
 Nec tu me aëria solam nunc sede videres 810
 Digna indigna pati; sed flammis cincta sub ipsam
 Starem aciem, traheremque inimica in praelia Teucros.
 Juturnam misero, fateor, succurrere fratri
 Suasi, et pro vita majora audere probavi;
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum; 815
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
 Una superstitio superis quæ reddita Divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum: 820

dejecto vultu: O magne Jupiter, deservi et Turnum et terras invita, quod quidem tua voluntas mihi esset cognita: alioqui, non videres me jam solam in aëria regione tolerare digna et indigna; sed circumdata ignibus essem in ipso exercitu, et rocarem Trajanos in adversa certamina. Fateor, suasi ut Juturna auxiliaretur fratri suo infortunato, et approbavi ut susciperet majora pro vita ejus; non tamen ita ut iacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilem fontis Stygii, quæ sola religio imposita est Diis celestibus. Et nunc quidem cedo, et aversata pugnas relinquo eas. Peto a te pro Latio, pro dignitate tuorum Latinorum, id

nota Sprot. mihi est tua Parrhas. tua magna voluntas perpetua lectio edd. vett., tum Ald. sec. et hinc profectarum. magne reposuit Panllus Manutius, hinc aliæ, Commelin. Steph. Pulmann., idque Pierii codd. et Medic. cum aliis Heins. firmarunt: et ex Goth. sic sec. ac tert. tua celsa v. ed. Ald. pr. Junt.—809. invisa Menag. pr. relinquo aliquot apud Burm. cum trinis Goth.—810. Nec me tu alter Menag. aëriam Dorvill. sub nube Parrhas. et pr. Hamburg. pro var. lect. sub sede alter Menag.—811. 812. sub ipsam—aciem e Medic., tanquam elegantius, refinxit Heins. pro vulgato: sub ipsa acie; nisi quod sec. Rottend. et Dorvill. cum binis Goth. ipsam acie, et Parrhas. ipsa aciem.—813. fateor misero tres Burm. et ap. Macrob. vi, 6, incondito ad aurem sono. fateor miseram Dorvill.—815. ut ostenderet alii olim ap. Serv.—816. implicabile Leid. intractabile Montalb. insatiabile Zulich.—817. Vana Parrhas., perperam. conf. Not. Aliter sup. viii, 187.—818. que abest Dorvill. exorsa ed. Ald. tert.—819. quod n. f. te l. Goth. tert. tenen-

NOTÆ

810 *Nec tu me aëria, &c.*] Supple, nisi tua voluntas mihi nota esset, nisi prohibuisses.

814 *Suasi*] Supra 157.

816 *Stygii, &c.*] Fontis inferni, Æn. vi. 323. Per hunc Dii jurare solent: causam habes Ge. iii. 551.

817 *Superstitio superis reddita*] Superstitio, gravis et formidolosa religio,

metus religiosus. *Reddita*: explicat Servius, *data et imposita*: compositum pro simplici. Explicant Passeratius, Germanus, Cerdanus, *vicissim reposita superis Diis ab inferis*: cum enim inferi superis subjecti sint multis in rebus; hæc una re superi vicissim inferis subditi sunt, ut per Styga jurare cogantur.

Cum jam connubis pacem felicibus, esto,
 Component, cum jam leges et fœdera jungent :
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari ;
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
 Sit Latium ; sint Albani per sæcula reges ;
 Sit Romana potens Itala virtute propago ;
 Occidit, occideritque, sinas, cum nomine Troja.

825

Olli subridens hominum rerumque repertor :
 Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?

830

quod nulla lege fatorum continetur : scilicet quando jam constituent pacem fausto conjugio (itaque sit) quando jam sociabunt leges et fœdera : ne imperes, ut Latini indigenæ amittant nomen antiquum ; neve imperes ut fiant Trojani, et appellentur Trojani, aut ut viri illi mutant linguam, aut concertant vestimenta. Sit in æternum Latium, sint reges Albani, sit posteritas Romana potens Italica fortitudinē : Troja cecidit, permitte etiam ut ceciderit cum suo nomine. Auctor rerum et hominum respondit illi subridens : Tu es soror Jovis, et secunda soboles Saturni : an versas in animo tantos fluctus irarum ? Sed age, et mitiga furem frustra susceptum :

~~~~~

tur Mentel. pr. a m. pr.—821. *infelicitibus* Vratisl.—822. *Component* Parrhas. *Component* Goth. tert. *leges ad fœd.* pr. Rottend.—823. *Nec* ed. pr. Burm. Goth. tert.—824. *Ne* Parrhas. Nunc Serv. ad lib. 1, 148. *jubeas fieri* Goth. tert.—825. *vestem* Medic. et Rottend. sec. ac tert.—826. *Sint Latii* Goth. tert.—828. *sidas* Medic. a m. pr., unde Heins. *ejecto que facit : occiderit, si das.* o. *licet* cum Goth. tert., ex interpretatione. *Occidit Troja, et sit ita, occiderit adeo cum ipso nomine ; tum sine nomine* Vratisl. *cognomine* Bigot.—830. *Est* Mentel. pr. et Hugen. *Es* duo Goth. Erf. et edd. vett. nostræ omnes ; sic quoque Aldd. Fabric. Dan. Heins. *Et non nisi in Ven. Scoti 1544 video exhibitum. O germana complures codd. Burm. et edd. habere ait ; sed videtur vitio factum, cum vellet idem docere, es passim occurrere. Saturniaque* Mentel. pr. a m. pr.—831. *tantum* Medic. (Fogginius *tantos* dedit,

NOTÆ

823 *Indigenas Latinos*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non a Latino rege profectum, sed multo antiquius censet : ut diximus Æn. i. 10. Quamquam aliter censet Dionysius : aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*, Æn. vii. 181. Æn. viii. 314. ubi quærimus, an reipsa *Aborigines indigenæ*, id est in ipsa Italia nati ; an vero aliunde advecti sint. *Teucros*, Æn. i. 239. *Latium*, Æn. vii. 54. *Albani reges*, ab Ascanio instituti, Æn. vi. 763. Æn. viii. 48.

830. *Et germana Jovis, &c.*] Sensus est, juxta Servium : 'Tu quidem mea es soror, et filia Saturni : unde non mirum est tantam te iracundiam animo concepisse. Potentissimi enim quique, iræ retinentissimi sunt.' Juxta me secundus versus cum interrogatione legendus est, ut sensus sit : 'Tu quidem mea soror es, et Saturni filia : quid ergo irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?' quod affine est illa quæ dicta sunt Æn. i. 15. 'tantæne animis cœlestibus iræ ?'

Verum age, et inceptum frustra submitte furem.
 Do, quod vis; et me victusque volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
 Utque est, nomen erit; commixti corpore tantum 835
 Subsident Teucri. Morem ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis;
 Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores. 840
 Annuit his Juno, et mentem lætata retorsit.
 Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.

concedo quod petis, ac me submitto et sponte et superatus tuis precibus. Itali servabunt linguam patriam et consuetudines, et nomen eorum erit, quale est: tantummodo Trojani juncti connubiis illic sedebunt: addam modos et ceremonias sacrorum, et faciam omnes Latinos unius linguae. Videbis posteritatem, quæ hinc orietur mixta sanguine Italo, pietate superare homines, superare Divos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum. Juno assensa est his verbis, et gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre et reliquit nubem. His perfectis, pater ipse voluit

*****

sed volvi a m. pr.) volves tert. Mentel. Leid. voluit Serv. ad iv Æn. 377. volvens ed. Ven. Burm.—833. Dic q. Leid. qua ris Bigot. nam me alter Hamb.—834. 835. moresque tenebunt Uaque: est n. Paris. commixti corpore tanto reposuit Heinsius; et illustravit exemplis, opportunis, importunis, corpus de universa rep., populo, civitate, imperio, exercitu dici, ad vulgarem comparisonem corporis et membrorum hominis. Sic sup. xi, 313 toto certatum est corpore regni. Itaque sunt h. l. Teucri commixti cum toto populo Latinorum. In quo facile sentis toto otiosum esse. Pessime ad concubitus traxit Cerda cum aliis rō corpore commixti et subsident. Enimvero veterum, et hinc omnium, quas vidi, edd. lectio est: commixti vel commisti corpore tantum. Eandem firmat Medic. cum aliis codd. Pier. et Heins. Erf., item Serv. ad i Æn. 249, nec, cur tantum mutare necesse fuerit, video. Nam sensus: Tantum Teucri subsident, commixti corpore, cum populo Latinorum: tantum transibunt in nomen eorum; nulla alia rerum mutatio fiet. Medicus Pierii et Porcius, tum Parrhas. Montalb. Hamb. pr. et Goth. tert. commixto corpore exhibebant; sed commixti elegantius. Romani autem commixti sanguine tantum. At tanto in nullo legitur præterquam in uno Pierii commixti sanguine tanto; et commixti corpore tanto in pr. Menag. et tert. Mentel., et commixto corpore tanto Goth. tert.—836. Teucris Goth. sec. sacrorumque Bigot.—838. Hinc g. Ausonium, mixto quod Goth. pr. mixtum cum s. Parrhas.—839. Ultra homines alter Hamb. a m. pr. pietate jubebis Leid.—842. relinquit Medic. cum plurimis aliis. Solenne tamen poëta, motum, inprimis concitationem, præterito tempore declarare. Sed meo judicio totus hic versus melius abesset: nisi ille aliter olim lectus fuit. Saltem post retorsit sequi debuisset videtur: lumina, et c. Ut solent Dii in snorum morte. Ut sup. x, 473 Hercules: oculos Rutulorum rejicit arcis. Et ipsa Juno sup. 161 Non

NOTÆ

834 Ausonii] Itali, quos prius Latinos vocavit, Æn. vii. 54.

835 Commixti corpore] Initis conjugia.

His actis, aliud Genitor secum ipse volutat :
 Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ, 845
 Quas et Tartaream Nox intempesta Megæeram
 Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis,
 Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris, 850
 Si quando letum horrificum morbosque Deum rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 Harum unam celerem demisit ab æthere summo
 Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur : 855
 Non secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta ;
 Armatam sævi Parthus quam felle veneni,

aliud secum, et meditatur deducere Juturnam a pugna fratris. Dicuntur esse duæ pestes, nomine Diræ; quas, et infernam Megæeram, Nox profunda edidit uno et eodem partu, et implicuit similibus nexibus anguium, et applicuit eis alas celeres. Hæ adsunt ante solium Jovis et in vestibulo severi illius regis, et excitant timores miseris hominibus; si aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes quæ id meruerunt. Jupiter mittit ex alto cælo unam illarum celerem, et imperavit offerri Juturnæ quasi portentum. Illa Dira volat et labitur in terras veloci impetu: non aliter ac sagitta per aërem immissa nervo, quam Par-

*****

pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum. Jo. Schraderum conjicere video: et cultum lætata retorsit.—843. His dictis Goth. tert. secunque volutat Dorvill.—844. fratri Hugén. demittere quatuor apud Burm. descendere Goth. tert.—847. Unum Leid. reduxit Hugén.—849. Hæc, aberratur. særoque Leid. et Par. ad limina alter Menag. Oudart. Parrhas.—851. horrificos morb. Goth. pr.—852. meritasque Parrhas. ac bello Gud.—853. demittit editum ubique, quantum video, ante Commelin., qui primus demisit e Palat. edidit, cui Pier. et Nic. Heinsii codd. astipulati sunt. In nonnullis dimisit: pr. Moret. dimittit: tandem pr. Hamburg. summo demisit Olympo.—856. a nervo Exc. Burm. a cerno Montalb.—857. Armatus Sprot. a m. sec. Armavit Goth. sec. quam Parthus Parrhas. Malim Codicem aliquem pro Parthus meliorem dare lectionem; nam illud vitiosum utique esse arbitror: quid enim Parthus, Parthus sive Cydon, aut gravitatis aut suavitatis habeat? Non

NOTÆ

845 Cognomine Diræ] Apud Inferos Furia, in medio Harpyia: in cælo Diræ et Jovis canes dictæ, Æn. III. 311. Et vero cum Virgilius ait eas esse duas numero, eodemque cum Megæra Furia partu editas, innuit Diras ipsas, esse Furias alias duas,

Delph. et Var. Clas.

Tisiphonen, et Alecto, Æn. VI. 572. Noctis et Acherontis dicuntur filia.

846 Nox intempesta] Obscura, media, ad agendum intempeativa, Æn. III. 587.

857 Felle veneni] Veneno amaro: aut felle venenato.

Virg.

4 S

Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit ;
Stridens et celeres incognita transilit umbras.

Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.

860

Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni :

Alitis in parvæ subitam collecta figuram,

Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis

thus sive Cydon conjecit imbutam felle diri veneni, ut sit jaculum immedicabile, trajicit stridens et improvisa leves umbras. Fikla Noctis talis intulit se, et adiecit terras. Quando cernit exercitum Trojanum et exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis deser-

ignoro, tales iterationes et alliterationes occurrere apud poëtas, ipsum Homerum et Virgilium ; sed ubique vim aliquam habent, aut addunt aliquid tanquam pro compendio vel cumulo v. c. Ecl. viii, 55 *sit Tityrus Orpheus, Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion*. at h. l. nihil ejusmodi video. Aut genus ponendum erat, ut individua vel formæ sequerentur : aut utrumque iterandum, ut v. c. Iliad. X, 127. 128. Latet, arbitror, epitheton seu *Parthi* in sq. versu, seu *fellis* : v. c. *Armatam sævi fallax quam etc.* aut simile quid. Nisi ultima poëta manus versui deest : quod probabile fit. Waddellium nunc video Animadv. Crit. p. 39 conjecisse *Arca sive Cydon* : vel, *Partho sive Cydon*, h. in Parthum ; prius ferri possit. Jo. Schrader. autem Obs. i, 2, p. 17 *Armatam sævo patrii quam felle veneni*, ingeniose sed parum probabiliter.—858. seu *Cydon* Ondart., male. cf. Ecl. x, 59. *medicabile idem*.—859. *aurus* nonnullos legisse testatur Servius, qui rem male expedit de umbra sagittæ. Immo, ad majorem phantasmatis horrorem pro *auris* exquisitis dixit *umbras*, h. e. nigrum aërem, quem transvolat sagitta : hinc *celeris umbræ*, ut *celeris auræ*, quæ celeriter transmittunt telum. Vix tamen Maro, si carmen emendasset, ter eadem voce usurus fuisset 853. 855. 859.—860. *Non Talem*, sed *Talis*, ut toties vidimus in voce *ferre se pro incedere*, v. c. vii, 492.—861. *acies venit* I. pr. Moret., quod non displicebat Heinsio.—862. *in prava* Waddell. conj. apud Burm., prave utique : etsi sic lectum in Parrhas., idque receptum a Cunninghamo ; nam usus sermonis non ita fert. Jo. Schrader. tentabat : *in rava, rauca, furva*. Miror neminem incidisse in inauspicatam avem *param*. *subitam figuram* Rom. et plerique alii Pier., et Heinsianus Mentel., et secundum Burm. fere omnes : receptum ab Heinsio : vulgo, *subito collecta figuram*. Porro *subito conversa* Medic. Pierii, et Mediceus princeps : *subitam conversa figuram*. Sed *collecta*, quod ubique editum, copiose defendit et illustravit Heins. Conf. sup. 491, et x, 412, et multo magis de angue Ge. ii, 154 et al. Est autem ratio hæc formam contrahendi, diversa a nota illa Homerica, quæ Somnus avi non assimilat se specie, sed avis more ac ritu in arbore sedet Iliad. E, 290.—863. *in adest* apud Marium Plotium de metris :

NOTÆ

858 *Parthus, &c.*] Parthi sagittandi arte nobiles, Ecl. i. 62. *Cydon*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipsa quoque dicta est, in Creta sive Candia insula, Ecl. x. 59.

862 *Alitis in parvæ, &c.*] *Noctua* ab interpretibus intelligitur : quia 864. dicitur nocte *sedens* : tum quia minor

est quam *bubo*, unde *parva* : tum quia deserta loca incolit, *bubo* frequenter urbana ædificia. Et licet *noctua* Atheniensibus boni ominis haberetur ; omen erat in volatu faustum, non in cantu : at licet, 'canit importuna . . . Fertque refertque sonans.' De *bustis*, Æn. iv. 494.

Nocte sedens, serum canit importuna per umbras ;
 Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora 865
 Fertque refertque sonans, clypeumque everberat alis.
 Illi membra novus solvit formidine torpor ;
 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
 At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutos, 870
 Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis ;
 Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare ?
 Aut quid jam duræ superat mihi ? qua tibi lucem
 Arte morer ? talin' possum me opponere monstro ?
 Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem, 875
 Obscenæ volucres ; alarum verbera nosco,
 Letalemque sonum ; nec fallunt jussa superba

tis, sero canit ingrata per tenebras ; Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, et ferit alis clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipsi membra timore ; et capilli subrecti sunt horrore, et vox stetit in gutture. At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem et volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus et pectus planctu, quia erat soror, aitque : O Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi ? aut quid jam restat infelici mihi ? quo artificio producam tibi vitam ? an possum objicere me tali portento ? nunc nunc desero exercitum. Ne terreatis me jam timentem, o infausta aves : cognosco verbera alarum vestrarum et sonitum mortiferum ; nec dura im-

ibidem : et culminibus. Bigot. aut cumulantibus aris.—864. serum canit in lib. apud Pier. Etiam serum Servius exponit triste, luctiferum, perperam. Est : sera nocte ; *νύκτερον δαίδα* Aratus. per umbram Menag. pr. cum parte Pier.—865. versam Medic. a m. sec. et Leid. se Turni Goth. tert. ob ora Heins. emendavit e Romano, Moret. et Leid. cum Arusiano Messio (accedit Donatus) : idque diserte illustravit. Vulgg. ad ora. in ora Medic. et Goth. tert.—866. fertque refertque volans, pr. Hamb. reverberat Medic. Pierii, Parrhas. et ed. pr. Burm.—867. Olli Bigot. novos Medic. et Mentel. pr., nterque a pr. m. solvat alter Menag., vel subito pr. Hamb.—868. errore pr. Hamb. hæret idem a m. sec.—870. crines solvit Dorvill. scindit crines Rom.—873. duræ repositum ab Heinsio, auctoritate Romani, tum Medic. reliquorumque veteriorum omnium. Sicque Servius : duræ, immiti, quæ posset fratrem cernere tot laboribus subditum. Locum ante oculos habuisse putatur Statius XII Theb. 214. 215. Vulgo editum : misera. Fateor hoc lenius, etiam ad sensum mollius, videri ; etsi alterum illud doctius est. diræ Goth. tert.—874. moror sec. Rottend. et Erf. tali non possum tres apud Burm. et Erf. me deest Leid. tali me possum Zulich.—875. Nam jam Leid. tremantem Ondart.—876. dirarum verbera nosco Schol. Cruqu. ad Horat. I Od. 2.—877. fallant a m. pr. Zulich.—878. Magnanima Gud. Hoc pro Ven. et sec.

NOTE

876 Obscenæ volucres] Funestæ et mali ominis, Æn. III. 262.

Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit !
 Quo vitam dedit æternam ? cur mortis ademta est
 Conditio ? possem tantos finire dolores 880
 Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
 Immortalis ego ? aut quicquam mihi dulce meorum
 Te sine, frater, erit ? O quæ satis alta dehiscat
 Terra mihi, Manesque Deam demittat ad imos ?
 Tantum effata, caput glauco contextit amictu 885
 Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.

Æneas instat contra, telumque coruscat
 Ingens arboreum, et sævo sic pectore fatur :

peria magni Jovis decipiunt me. An reddit ista mihi pro virginitate erepta ? cur dedit mihi vitam perpetuam ? cur ablata est mihi lex moriendi ? jam certe possem terminare tantos dolores, et ire socia fratri misero inter umbras, si ego nunc essem mortalis. Nihil quicquam meorum bonorum jucundum erit mihi absque te, o frater. O quæ terra satis profunda aperietur mihi, et detrudet me Divam ad infimas umbras ! Eo usque locuta, Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, et immisit se in profundum flumen. Contra Æneas urget, et quassat hastam magnam, arboream ; et sic loquitur duro animo : Quæ jam deinceps est mora ? aut quid jam revocis, o

~~~~~

Moret. cum Parrhas.—879. *Cur vitam aliquot Pier. Quid vitam alter Hamb. Quo vitam æternam dedit, et cur Medic. Pierii. cui mortis Oudart. a m. sec. —880. possim Medic. ut possem Leid. et Zulich. cum Goth. tert. et Erf. labores pr. Hamb. sec. Moret. et Exc. Burm., idque receptum a Cuninghamo e Ms. Bœcleri.—881. sub umbras Medic. Pierii, pr. Hamb. duo Rottend. Ven. et Gud. pro var. lect., quod et ipse præferam.—882. Jam mortalis ego haud q. vett. edd. et multi codd., ut distinguant post ego, alii post haud quicquam. Sed jam Ald. pr. emendatum dedit : Immortalis ego ? Sicque Rom. alii que Pier. Malim tamen per exclamationem : Me miseram ! Immortalis ego ! Tum haud q. vett. edd., etiam Aldd. et hinc ductæ. Etiam sic Priscian. lib. xiv. haud mihi quicquam ed. Ven. et Mediol. et Goth. pr. Prima mutavit Commelin. e Pal. aut Cuningham. id sublatum esse volebat.—883. O qua Leid. quam Gud. a m. pr. quo Leid. alius. satis una Ven. satis una, quod etiam Rom. habet, lectum vulgo ante Heins., qui alta e præstantioribus dedit.—884. dimittat multi ap. Burm.—885. detexit Zulich. ; an prætexit ? inquit Burm.—886. et fluvio se condit in alto Leid. et Reg.—888. Ingemens a m. pr. Medic. arboreum : Jo. Schrader. tentabat roboreum. Adeo poetæ nihil novare licet.—889. Qui Leid. relaxas*

NOTÆ

878 *Pro virginitate*] Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, 140.

884 *Manes*] Inferos, Æn. vi. 743.

885 *Glauco amictu*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, 139.

886 *Fluvio*] Tybri : unde in lacum suum, qui influit in Tybrim, facilis fuit via, 139.

887 *Coruscat*] Active. Æn. v. 642.

Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, retractas?
 Non cursu, sævis certandum est cominus armis. 890
 Verte omnes tete in facies; et contrahe, quicquid
 Sive animis, sive arte vales; opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumve cava te condere terra.
 Ille caput quassans: Non me tua fervida terrent
 Dicta, ferox; Di me terrent, et Jupiter hostis. 895
 Nec plura effatus; saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat,
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis;
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus; 900
 Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,

Turne? non pugnandum est cursu, sed propius duris armis: muta te in omnes formas, et collige quicquid potes sive virtute sive dolo: opta adire alis alta sidera, et occultare te abstrusum cava tellure. Ille Turnus commovens caput ait: Dure hostis, tua superba verba non terrent me: Dii, et Jupiter adversus, me terrent. Nec locutus plura, aspicit magnum saxum: saxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, constitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi viri difficile sufferrent illud collo, tales, qualia sunt corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros assurgens altius et impulsus cursu, mittebat in hostem hoc

~~~~~

Bigot., male. *retractare* eleganter, recusare, tergiversari, detrectare.—890. *est post certandum* omittit Ms. Coll. Jesu, et ex eo Wakef.—892. *armis Ven. animis aut arte* ed. pr. Burmann. *apta ardua* Gud. a m. sec. *pinnis* ed. Junt. *pugnis* alter Hamb.—893. *clausumque* vulgo. *clausumve* Menag. pr., recte. accedit Ms. Coll. Jesu. *te credere* Oudart.—895. *ferox hostis* jungit Servius, seu quisquis laciniam hanc attexit, adeoque jungit: *ferox Di me t.*, perperam. *ferox*, o Ænea.—897. Deerat versus Parrhas. Mox *campo qui* (scil. *limes*) ubique editum ante Heinsium, idque eleganter, sicque pars codd. cum Goth. pr. Recepit tamen Heinsius *quod* e Medic. a m. sec. (erat a prima sigla q.) aliisque suis et Pier., scilicet idem mutaturus hoc in istud, si alterum reperisset.—898. *Limes agri* invenit nescio in quibus Pier., sicque ed. pr. Videtur sic variari oratio post antecedens *campo*. *agros* Leid. *agris* cod. Barthii, quod insuave sequente statim *arvis*. *positum* Parrhas. *decerneret* duo Moret. *arri* Hugen. et Goth. pr.—899. *Vix illum* Medic. et Ven. *levarent* Leid. *moverent* Goth. tert. Intulit e Virgilio *bis senos viros* in Homerum, loco duo-

NOTE

898 *Limes...litem ut, &c.*] *Limes* dictus est, saxum vel via *lima*, hoc est obliqua, transversa, discernendis agris constituta. Hinc *lis* dicta creditur a *limite*, quod primæ lites et contentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Vossius.

899 *Bis sex, &c.*] Locus ex duobus

Homericis expressus: Iliad. v. 302. ubi Diomedes saxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homericum homines efferrent. Iliad. xxi. 405. ubi Minerva saxo Martem percussit, qui agris limes erat positus. Quam indiligenter Virgilius id Turno tribuerit, diximus supra 798.

Altior insurgens, et cursu concitus, heros.
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu saxumque immane moventem;
 Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
 Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur, et in mediis conatibus ægri 910
 Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur:
 Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
 Successum Dea dira negat. Tum pectore sensus
 Vertuntur varii. Rutulos aspectat, et urbem, 915
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit;

saxum apprehensum manu trimente. Sed neque cognoscit se currentem, neque irruentem, aut erigentem manu et versantem saxum grande. Genua titubant, sanguis gelidus cogitur frigore. Præterea saxum ipsum, rotatum per ærrem, nec pertransiit intertallum hominis, nec atteritur totam rim. Et quomodo nocte in somnis, quando languida quies clausit oculos, frustra videmur velle producere cursus optatos, et infirmi deficiamus in medio impetu; lingua non riget, vires solite non suppetunt in corpore, nec vox nec verba erumpunt: sic Dea dirina abnuvit Turno successum, quacumque vi tentaverit modum. Tunc diversæ sententiæ agitantur ejus animo. Respicit Rutulos et urbem, et moratur præ timore, et timet hastam

~~~~~

rum, (ab ἄλλο γ' ἄρ' ἔρπει) Pindarus Theb. vulgo dictus.—903. nec curr. Dorvill. nec se Goth. tert. cognovit sec.—904. Tollentemque multi, vitiose, et ipse Medicus: qui et perperam T. manus, sec. Moret. manum. Tum saxumque Medic. Dorvill.—905. concurrat alter Hamb. a m. sec.—906. viri vacuum Ms. Barthii ad Stat. Theb. vi, 938, qui ipse contorta oratione et sententia distinguit: ipse, viri vacuum. Burm. viri vacuum tentat. Enimvero lapis viri (pro ejus) est lapis ab eo projectus: dictum ad vulgarem formam: jactus viri. Poterat viro dicere, ut esset viro volutus, h. a viro; sed alteram maluit: cur non feramus? inane de aëre nunc non primum occurrit, nec ejus epitheton vacuum; utrumque Lucretio subiectum.—907. evasit, totum nec inter-pungunt alii, etiam apud Servium. neque Medic. Menag. Parrhas.—908. veluti Dorvill. et nonnulli editi. oculos cum alter Menag. Post hunc versum in Leid. et Reg. sequebatur initium versus: Et jam jamque, vacuo spatio relicto. (Fraudem librario fecerat versus in idem verbum desinens 939. 940 repressit, Et jam jamque).—911. volet Medic. (a m. pr.) corpora Gud. motæ alter Menag. nocte Leid. et Exc. Burmann. cum Goth. sec.—912. aut verba inde ab Ald. tert. legitur: in aliis nec verba.—913. quacumque riam Leid. et Par., quod expeditius esset: alterum exquisitius. Sic Nulla ciam fortuna regit sup. 405.—914. Dea dicta Zulich. cum pectore sec. Rottend. et Leid. pectora Bigot.—915. conspexit et urbem Zulich.—916. Cunctanturque alter Menag. et alter Gotho teloque pr. Hamb. a m. sec., argute: instantem Æ-

Nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
 Sortitus fortunam oculis; et corpore toto 920
 Eminus intorquet. Murali concita nunquam
 Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
 Loricae, et clypei extremos septemplex orbes; 925
 Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
 Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem 930
 Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit;

imminentem; nec cernit usquam, quo se subducat, nec quo robore irruat in hostem, nec currum, nec sororem aurigam. Æneas incutit moranti hastam letalem, explorans oculis opportunitatem; et procul immittit toto corpore. Nunquam saxa sic sonant, pulsa murali machina, nec tanti crepitus eduntur fulmine. Hasta portans æream mortem volat sicut nigrans procella, et aperit extremitates thoracis, et sinuosos circuitus clypei septemplex: stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite. Rutuli surgunt cum lamentis, et mons totus reboat circum, et profundæ sylvæ late reddunt vocem. Ille abjectus et supplex, intendens oculos et dexteram supplicantem, ait: Sane merui, nec deprecor ut

~~~~~

neam telo. *letumque* Rufinian. de Schem. Lex. p. 258, nbi vid. Ruhnken. v. c. *tremescit* scribitur in multis etiam alibi: ut passim vidimus.—917. *Nec qua* Gud. a m. sec. *se rapiat* Ven. a m. pr. et Erf.—918. *currum* Ondart. *currus* duo Burm. *curruus* Rom., etiam h. l. conf. sup. ad xii, 61. *aurigamve* Medic., unde Heins. recepit pro *que*.—920. *Sortitus* Goth. tert. *pectore* alter Menag. et Leid.—921. *usquam* Bigot.—922. *saxa* sonant pro var. lect. pr. Hamburg.—923. *strepitus* nonnulli apud Burmann. *trepidus* Reg.—924. *Ezcidium* tert. Mentel. et Parrhas. *durum* Medic. Pierii, Goth. tert. et aliquot apud Burmann., qui laudat Silli xvii, 188 *O dirum exitium mortali-bus*; ex Virgilio adumbratum. *recluit* Zulich. *recludens* Thuaneus ap. Burm., minus suaviter.—925. *Lorica clipeique extremos* Medic. Pierii. *cli-peo extremo septemplex orbe* Heins. conj., causam non video.—926. *Et medium multi cum Goth. tert. Erf. et Medic. Pierii, quod verum arbitror: orasque recludit... orbes, Et medium stridens transit femur. stringens* Parrhas. *ictu* Hugen.—929. *Mons circa* pr. Moret. et Parrhas. *late vocem* Dorvill. *alta dederunt* Vratisl.—930. *que* abest aliquot Pier. tribus Burm. et Goth. tert.—931. *Præhendens* pr. Mentel. *nec d. unquam* Lutat.

NOTE

924 *Oras Loricae, &c.*] Extremitates capiti altius sustulerat.
 loricae, quæ femur attingunt; et ex 925 *Septemplex*] Septem coriis, aut
 tremitates imi clypei, quem tegendo laminis ferreis arelsve contexti.

Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest; oro (fuit et tibi talis
 Anchises genitor), Dauni miscrere senectæ;
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis, 935
 Redde meis. Vicisti; et victum tendere palmas
 Ansonii videre; tua est Lavinia conjux:
 Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
 Æneas, volvens oculos, dextramque repressit;
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo 940
 Cœperat; infelix humero cum apparuit alto
 Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri; victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris 945
 Exuviasque hausit, furiis accensus, et ira
 Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum

ne me occidas: frui tua fortuna: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni: fuit quoque tibi talis Anchises pater: et redde meis, vel me vivum; vel, si mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, et Itali viderunt me victum tendere tibi manus: Lavinia tua est uxor. Ne progredere ulterius odiis. Æneas constitit ferox in armis, torquens oculos, et retinuit manum. Et jam jam magis sermo Turni cœperat commovere morantem Æneam; quando magnus ac infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero Turni, et cingulum emicuit notis clavis; quem juvenem afflictum vulnere Turnus occiderat, et gestabat humero insigne hostile. Ille Æneas, quando percepit oculis monumentum crudelis luctus et spolia, inflammatus furore, et terribilis ira, ait: An tu ornate

~~~~~

ad Stat. viii, 116.—932. *te forte Goth. pr. si te qua pr. Menag.—935. nunc meum corpus Valer. Prob. Art. Grammat. lib. i.—936. evictum sec. Rottend.—938. nec tende Leid.—940. flectere mentem aliquot Pier.—941. alto editum inde a pr. edd. Attamen ingens Carisius lib. i laudat: quam Ge. Fabricius omnium veterum librorum lectionem esse ait, mutatam ab iis, qui bina uni nomini epitheta (infelix ingens balteus) adjungi vitiosum existimarent. Ex codd. tamen suis nec Pier. nec Heinsius id firmant: videtur ubique alto legi: alte Oudart. ultro Parrhas.—942. fluxerunt Bigot.—946. incensus Dorvill.—947. Spoliis tune hinc Goth. sec. hic Parrh., ita erit Tune hic; ut: ille ego. in spoliis*

NOTÆ

934 *Dauni*] De illo, Turni patre, 44.

942 *Balteus, et notis, &c.*] *Balteus*, cingulum humero laterique circumdatum: ornatum *bullis*, id est, clavis aureis. *Æn. ix. 359.* Balteum hunc Pallanti a se occiso Turnus eripuerat, *Æn. x. 496.* Agnoscit eum Æneas

ex pictura Danaidum, quarum facinus in eo expressum erat, *ibid.* Tumque accidit, quod a poetâ prædictum est, *ibid. 503.* 'Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque Oderit.'

Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
 Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950
 Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

spoliis meorum sociorum eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, et sumit supplicia ex impio sanguine. Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppositum: illi autem Turno membra deficiunt præ frigore, et vita dolens abit cum gemitu ad uterque bras.

~~~~~

alter Menag.—948. *Eripiere Parrhas. te abest Leid.*—949. *pœnas qu. Moret.*
 et Dorvill. *ex deerat alteri Hamb. de sanguine Ondart. pro var. lect.*—950.
adversum sub Bigot. adversus pectore Leid. in pectore torrit qu. Moret.

NOTÆ

952 *Indignata*] Quod juvenis morte extero, quod regno et sponsa privatus,
 immatura moreretur, quod victus ab quod post spem veniæ conceptam.

PROCÆMIUM

IN

C U L I C E M.

FUISSE aliquando Culicem inscriptum carmen, vulgo pro Maroniani ingenii juvenili foetu habitum, dubitari nequit. Docent id loca T. I ad Vitam Virgilii §. 28 excitata Martialis XIV, ep. 185, et VIII, ep. 56, 19. 20, Suetonii in Vita Lucani, Statii Sylv. II, 7, 14.¹ Quibus adde eundem præf. Sylv. lib. I, ubi veretur de Thebaide edenda: *Sed et Culicem legimus et Batrachomyomachiam etiam cognoscimus. Nec quisquam est illustrium poetarum, qui non aliquid operibus suis stylo remissione proluserit.* Nonius quoque Marcellus p. 211 versum laudat in *labrusca*—"Neutro Virgilius in Culice: *Densaue virgultis avide labrusca petuntur.*" An tamen is ipse, quem nunc manibus terimus, pro Maroniano Culice habendus sit, non modo inde confectum non est,² verum

NOTÆ

¹ Martial. XIV, ep. 185 *Accipe facundi Culicem, studiose, Maronis.* VIII, 56 *Protinus Italiam concepit et Arma virumque, Qui modo vix Culicem fleverat ore rudi.* Sueton. in Vita Lucani: *Quin tantæ levitatis, et tam immoderate lingua fuit, ut in præfatione quadam, ætatem et initia sua cum Virgilio com-*

parans, ausus sit dicere: Et quantum mihi restat ad Culicem? Statii Sylv. II, 7, 73. 74 *Hæc primo juvenis canes sub ævo Ante annos Culicis Maroniani.*

² Virgilio Culicem Jo. Schraderus quoque vindicare voluit Emendatt. 1. 2.

etiam dubitari potest: quandoquidem istud alterum carmen non invenustum fuisse necesse est; memoratur enim passim cum laude, et Lucanus non sine superbiæ nota dixisse existimatus est: *Et quantum mihi restat ad Culicem?* hoc autem, quod nunc habemus, splendet utique uno et altero loco, et habet laudes nonnullas; sed et tota illud summa peccat et plurima habet, quæ vel parum subtili iudicio vix satis se probare possint. Quæ ne temere pronuntiasse videamur, age de carminis argumento et habitu dispiciamus paulo accuratius.

Inter lusus refertur hoc carmen merito argumenti sui vi et natura. Culex, cum pastorem infixio aculeo e somno excitatum præsentī morte liberasset, quam subrepens ei serpens inflicturus erat, inflicta manu obtritus, sequente nocte pastori per somnum oblatus, de male relata gratia conqueritur, hominemque adeo miseratione movet, ut tumulum culici exstruat. Nec tamen omnino poëta carmen epicum jocularē, cujusmodi nostra ætas plura vidit, componere voluisse putandus est. Narratio est serio instituta, nec tamen epica, sed ad pastoritium seu bucolicum carmen propior, et delectare voluisse poëta videri debet, partim rerum narratione et descriptione, partim culicis de injuria sibi facta conquerentis miseratione.

Argumentum, si intentiore animo contempleris, per se satis tenue ac jejunum esse vixque magnum ornatum capere posse videtur. Cumulavit tamen ornamenta quisquis hæc scripsit, et in ornamentis his majorem operæ partem consumpsit; quod per se non erat improbandum, si ornamenta sagacitas aliqua ingenii ex ipsa re elicuerat; verum auctor ad locos poëticos communes fere omnia revocavit, quibus ita immoratus est, ut orationis ordinem et seriem penitus interrumpi et mentem a carminis summa abduci necesse esset, quod v. c. factum videas in loco de laudibus vitæ rusticæ, de arboribus ad fontem natis v. 122 sqq., in locis inferis, in Tartaro, in Elysio, in tumulo plantis conserendo. Nimum adeo in parergis hæret poëta; nec pravum hoc studium exemplo non minus pravo Catulli, in Pelei et Theti-

dos epithalamio, aut Panegyrici in Messalam Tibulli Elegis subjecti, defendi aut potest aut debet.

Est vero interdum puerilis prorsus in cumulandis et variandis rebus similibus copiae affectatio; quæ, si vel maxime eum juvenili ætate hæc lusisse dixeris (Scaligerum, qui jam grandiore natu Maronem scripsisse Culicem contendebat, nemo facile audiet æquo animo,) vix tamen ab eo poëta proficisci potuit, qui Georgica et Æneidem scripsit; ut adeo aliquando in eam opinionem pronior essem, quam etiam Franc. Oudinum tuitum esse video (disp. de Culice Virgiliano in Misc. Obs. crit. nov. T. IV, p. 307), qua persuasum mihi esset, nos veterem illum Maronis Culicem omnino non habere. Occurrunt tamen altera ex parte loci carminis præclari poëta bono haud indigni; video itaque haud paulo probabilius esse alterum: habere quidem nos carminis fundum aliquem Virgilianum, interpolatum tamen et oneratum infinitis aliorum laciniis intextis et interpositis. Ducit etiam eo diversitas illa locorum ac versuum in eodem carmine, et variata per plures diversæ notæ versus eadem sententia. Quod si teneatur, facile et virtutum et vitiorum in hoc carmine causæ explicari totaque ejus ratio constitui potest.

Scilicet, literarum bonarum studiis, jam per rhetoricas scholas et *μελέτας* corruptis, fuit doctorum hominum male sedulorum mos, ut cum Ovidianis, tum Virgilianis, his tamen maxime, quandoquidem intra Virgilianam orationem omne fere poëtices studium eorum temporum se continebat, versibus variandis, ornandis vel amplificandis, ingenium suum experirentur. Multa sunt sub Scholasticorum nomine in Anthologia Latina carmina, quibus, interdum decies vel duodecies, eadem sententia vel idem versus variatur. Alii thema, quod vocabant, seu argumentum fabulæ alicujus ex Virgilio vel aliunde desumptum, versibus modo ex Virgilio consarcinatis in Centonis morem, modo ad Virgilio exemplum formatis, pertractarunt: utriusque generis exempla in Ausonio prostant. Sunt vero in his multa non malæ notæ carmina; sunt singula loca, singuli versus docte et ornate facti:

Comparet v. c. aliquis narrationem de adulterio Martis et Veneris Anthol. Lat. P. 1, ep. 72. Non defuit homini, qui id carmen scripsit, ingenium nec poëtica oratio: defuit iudicium ad summam carminis constituendam et ad eliminandam copiam otiosam et inanem. Adde ibid. lib. 1, ep. 89 et al. Lecto itaque Virgilii carmine, ascripserunt in margine codicis sui hi homines ea quæ ipsi tentaverant, ad variandam vel amplificandam sententiam; idque inprimis in minoribus his Virgilii carminibus factum apparet; multo autem maxime in Culice, cujus, si recte iudico, plus quam dimidia pars ejusmodi Scholasticorum versibus consarcinata est. Versus hos aut inter lineas aut in margine ascriptos librarii indocti, qui codicem describebant, forte etiam ut pleniorum codicem venditare possent, in ipsum carmen infererant; atque sic evenit, ut illud interpolatum et, modo versibus satis bonis, modo inscitis et indoctis, aut hiulcis et scabris, foedatum ad nos perveniret. Quod non animadversum fraudi fuit viris doctis, quos, tam diversæ notæ monetam eodem loco habentes, in multis trepidare necesse fuit. Facile adeo ex his potest intelligi, fundum quidem carminis esse posse Culiocem illum Maronianum, sed attextas esse a Scholasticis et Grammaticis lacinias plurimas, quibus priscus carminis nitor plerisque in locis admodum attritus ut sit necesse est.

Atque hæc ipsa faciunt, ut vix cum delectatione, nec nisi ab eo, qui jam aliquantum in poëtarum lectione versatus sit, legi possit hoc carmen.¹ Male enim cohærent tot panni a diversis hominibus assuti, et natæ sunt ex eo ipso corruptelæ dictionis et sententiæ plurimæ; ut adeo in his carminibus res aliter procedat, quam in superioribus vo-

NOTE

¹ Patrio sermone, octonis versibus in strophas coëuntibus, redditum est hoc carmen a Spensero, poëta nobili Britanno (*Virgil's Gnat*), in ejus Opp. Nec sine voluptate illud facile perlegas. Adeo mihi vel hoc exemplo patuit, quanto expeditius esset

poëtam carmine vernaculo reddere, quam verba subtiliter interpretari. Nihil enim vetabat sententias integras summam efferre, ejusve partes in quemcumque placeret sensum deflectere, aut verba corrupta aptis et idoneis permutare.

luminibus, cum in interpretationis subtilitate major studii nostri pars versaretur. Nunc enim nostra opera fere tota ad criticas animadversiones, lectionemque constituendam vel emendandam, transferenda erat. Propositum itaque velim hoc volumen adolescentibus, qui in critico studio exercere ingenia volunt, tanquam campum, in quo lusus hujus ingenui periculum aliquod faciant, aut gustum saltem sibi comparent.

Ceterum, antequam lectionis originem et progressum ad emendationem satis accurate cognoscere liceret, molestiæ mihi in hoc et sequentibus carminibus enarrandis devorandæ fuere plurimæ æque maximæ. Nunc satis mihi liquet Culicem statim in editione principe vulgatum, inde in multis aliis editionibus repetitum, vix tamen criticam manum esse expertum ante P. Bembum. Nam in Domitii Calderini, Pomponii Sabini, et Badii Ascensii commentariis præter vulgarem varietatem nihil occurrit, quod ad emendationem poëtæ faciat. Bembus autem præter alterum illum codicem, qui totum Virgilium complectebatur, codicem perantiquum adhibuit, truncum tamen et mutilatum, quippe cui, præter *juvenilis ludi* libellum et *Bucolica* ac *Georgicorum* primi libri partem, nihil supererat (conf. De Virgilii codd. Mss. s. VIII). Liber autem ille juvenilis ludi continebat *Culicem*, *Diras*, *Copam*, *Est et Non*, *Vir bonus*, *Moretum*, *Rosas*. Hæc ipse Bembus exposuit in *Dialogo de Culice et Terentii fabulis*, in quo ex codice illo Culicem recensuit. Exiit ille liber primum a. 1590 apud fratres Sabbios Venetiis: cum ex eo codice recensio minorum carminum Virgilii dudum facta esset ab Asulano. Aldus enim, in epistola ad P. Bembum editioni 1514 Naugerii auxilio emendatæ præfixa, *Virgili lusus, quos Bembus correctissimos habeat, tunc se editurum esse promittit, cum ab eo acceperit*, quod futurum putabat brevi; verum morte præventus fidem non exsolvit Aldus; perfecit tamen Asulanus, qui 1517 *Diversorum poëtarum in Priapum lusus*, P. V. M. *Catalecta*, *Copam*, *Rosas*, *Culicem*, *Diras*, *Moretum*, *Cirin* etc. edidit, emendata a se, ut ait, collatis pluribus exemplaribus. In hac Culicis recensione Bembini

codicis lectio in multis locis recepta est, nec tamen in omnibus, quæ Bembus mox ex codice suo constituisse videri voluit. Repetita illa est in ædibus heredum Aldi et Andreæ soceri 1534, mutatis tamen passim lectionibus, inprimis in Ciri. Ut adeo trina sit Aldina recensio; prima antiquior nec emendata ed. Ald. 1505, altera 1517 et tertia 1534. Quæ passim a me excitatur tanquam melioris lectionis fundus, media est anni 1517. Aldinam non vidi qui ante oculos haberet, præter Ge. Fabricium, quia alia et ipse emendasse aut aliorum emendationem admisisse videtur. Heinsius tractavit tertiam. Sed Bembina castigatio a multis recepta est, inprimis Venetis et Antwerpiensibus. Comparavit mox veterem membranam, seu excerpta P. Pithœi, et aliam Ant. Contii ICTi membranam, etiam editiones veteres, Josephus Scaliger, idemque emendationes adjecit plurimas, doctas utique, sed raro ulla ingenii vel dictionis ac numeri facilitate se probantes. P. Pithœus, qui haud multo post Scaligerum Epigrammata et Poëmata vetera edidit, hactenus non nihil in Culicem et Cirin contulisse videri debet, quod in eo lectiones occurrunt nonnullæ, quas apud alios non observavi. Scaligeranas emendationes sine delectu recepit omnes Taubmannus, qui Culicem commentario instruxit, sed qui totus ex Scaligeri opibus aliisque eruditis copiis, inprimis Barthii, qui Advers. lib. xx, 13 et 19. xxi, 3 et 9 et 18. 20 et 23 Culicem emaculare voluit, consarcinatus est; qui enim ingenio suo in jocis lusibusque adeo indulgere narratus est, Taubmannus, in re critica et perspicendo sensu nec ingenio nec judicio suo ipse aliquid tribuisse videtur; adeo totus ex aliorum acumine pendet. Bembina hinc lectio e Scaligerana emendatione passim interpolari cœpit; idque diversorum virorum doctorum opera. Nam et in Heinsianis ac Burmannianis editionibus satis inconstanter multa expressa esse vidi. Cum in priore editione, quoniam per totum Maronem hoc secutus eram, lectionem editionis Burmannianæ majoris, quam in nonnullis ab Heinsiana, etiam a minore Burmanni

1704, discrepare vidi, retinuissem : in nova hac recensione paulo licentius versatus sum in lectione mutanda, quoties ratione satis idonea id me facere arbitrarer. Iis enim instructus eram copiis, ut aliquid mihi hac in opera sumere possem. Nam præterquam quod lectionis origines investigaveram, ad manus erant cum edd. veteres, quæ antiquam lectionem habebant,¹ tum Bembinæ lectionis auctoritas cum reliquis edd., in quibus emendatus est Culex vel tentatus. Habueram jam in priore editione variam lectionem, quam e codice suo excerptam miserat ad me Jo. Ge. Gu. Kœhler v. c., alteram codicis Helmstadiensis a. 1450 exarati mihi obtulerat Wernsdorfii, viri doctissimi et humanissimi, benevolentia. In nova hac recensione ad manum fuere schedæ Jo. Schraderi cum descriptis ab eo schedis Nic. Heinsii, cujus sagacitatem in poëtis emendandis nemo alius æquavit.² Nolui tamen ea, quæ elegantius ille refinxerat, obtrudere indoctis grammaticis interpolatoribus; quorum fraudes hunc eundem virum acutissimum tam parum odoratum esse sæpius miratus sum. Omnino valde diversa inter se habenda sunt: restituere veteris poëtæ lectionem etiam haud bonam, si haud bonus est; et, poëtam refingere, minusque probis substituere meliora. Hoc non critici est, sed iudicis.

Extant adhuc passim in bibliothecis, imprimis in Regia Parisiensi, codices, qui poëmatia illa minora, quæ sub Virgilii nomine venire solent, modo plura, modo pauciora, interdum Moretum tantum aut aliud carmen, exhibent. Quos codices si excussos, saltem inspectos a viris doctis, qui ea loca adeunt, audivero; multo magis lætabor, quam si tot

NOTÆ

¹ Excussi edd. Vicentinam 1479 et Ven. 1486, Ven. 1482, Ven. 1484, Norimb. 1492, Ven. 1495, Ed. s. l. et a. Culicis et alior. minorum Carminum.

² Edidit nuper (1766) *H. Frisemanus* v. c. *Collectanea critica*, in quibus Cirin et Culicem exprimi curavit cum conjecturis nonnullis Jo. Schraderi magistri sui, quas ad marginem libri

annotatas ab oblivione vindicari voluit; adjecit quoque ex eodem libro lectiones variantes in Cirin codicis Basileensis, in Culicem Petaviani et Vossiani. Cum mihi pleniores Schraderi schedæ obtigissent; multa licuit diligentius constituere, et, quæ Heinsii essent, sejungere ac discernere.

vulgares libros, qui *Æneidem*, *Georgica*, et *Eclogas* habent, quorumque comparatione nullus prorsus fructus ad illa carmina expectari potest, in medium proferri videam. Nisi enim, in codicum inspectione et usu, iudicio sano et recto utaris, nullum facile esse potest aliud studium tam jejunum, futile, et liberali homine vix dignum, quam hoc, quod in excutiendis librariæ inertiae quisquiliis collocari solet.

P. VIRGILII MARONIS

C U L E X

AD OCTAVIUM.¹

ARGUMENTUM.

PASTOR gregem mane in pascua eductum sub medium diem ad fontem in agro Thebano sub Cithærone (cf. ad v. 108) compulerat, qui erat in valle sylvosa: ipse juxta fontem recubuit et obdormivit—160. Ecce magnus serpens, ex hydorum genere, in locis, quæ circa fontem erant, paludosis æstum levare solitus, advolvitur et pastori iratus imminet—

NOTÆ

¹ Petaviano codici præscripta erant hæc: "Poëtarum sapientissimi, P. V. M. condiscipuli Octaviani Cæsaris Augusti mundi Imperatoris, juvenalis ludi libellus. Incipit Culex."

Cum difficultates, quæ in hoc carmine occurrunt, lectionis fere depravatæ sribligini debeantur: plerorumque locorum enodatio ex Var. Lect. expositione erit petenda.

Exordium usque ad v. 40 continuatur. Exposito argumento, Phœbum, Musas, et Palem, tum Octavium invocat: quem puerum appellat, cujusque nondum res ullas gestas, quas commemorare posset, habuisse videtur. Octa-

vianum Cæsarem vulgo intelligi video; perperam utique. Cum ei primum commendatus est Maro a Mæcenate, non jam *Octavius* erat, sed *Cæsar Octavianus*; nec *puer*, sed *juvenis*, ut in Ecl. 1. Nec huc faciunt, quæ de usu vocis *pueri* disputari solent. Videtur esse Octavius, cujus in Catalectis n. xiv mentio fit; nec tamen constat, sitne idem, qui ap. Horat. *Octavius optimus*. Nisi Statius cum Martiale et Suetonio Culicis Virgiliani jam meminissent, Octavii nomen fraudem fecisse grammaticis dicerem, ut ad Maronem auctorem carmen referrent.

180; cum forte fortuna Calicis aculeo in oculi angulo infixo expergefactus ex somno pastor manu quidem ad vulnus delata miserum Culicem attritu interimit, vigilantibus tamen oculis prospiciens serpentem sibi minantem aspicit. Itaque exilit et arrepto trunco serpentem trucidat—200. Nocte sequente Culicis umbra pastori se per somnum offert, gravi-terque cum eo expostulat, quod se, qui ei salutis auctor fuisset, manus afflicta vita privasset—230. Tum exponit errores suos per loca infera, sede certa nondum assignata—383. Pastor altero die, ut Culici officium persolveret, tumulum ei exstruit variis floribus fruticibusque consitum et titulo ornatum—ad fin. Videtur autem hoc, etsi diserte poëta non exposuit, eo consilio fecisse, ut ad sedem certam in locis inferis admitteretur umbra Culicis: ad eum morem, quo sine tumuli honore nec aliæ umbræ Stygem tranare posse creditæ sunt.

LUSIMUS, Octavi, gracili modulante Thalia;

Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum.

Lusimus: hæc propter Culicis sint carmina dicta.

Omnis ut historiæ per ludum consonet ordo

Notitiæ, ducam voces: licet invidus adsit.

3

*****

2. *f. usum* Ms. Helmst., et *ursum* scripti Petav. et Voss. ap. Heins., *struere orsum* ap. Plin. XI, 10, in nonnullis codd.—3. *hac propter* Scaliger malebat; nil refert. *sint* a Bembo est; antea *sunt*. Nic. Heins. conj. *Lusinus hæc proptere; Culici sic c. d.* Voss. et Petav. *docta*.—4. 5. partim ex Scaligeri emendatione partim aliunde constituta lectio. Vulgata, quam Badius et Taubmann. cum Barthio frustra conantur interpretari, in vet. edd. erat: *Omnis et h.—c. o, Notitiæque ducum voces*; nec Bembo quicquam mutavit, nisi quod *Omnis* ut correxit. Legebatur quidem in nonnullis *Nutritæ*: etiam *Nutrices*: sed hoc interpolatum ex vitiosa lectione: *Notitræque pro Notitiæque*. In quibus cum sententia idonea non occurreret, Scaliger emendabat: *Omnis ut historiæ pro-ludens consonet ordo Notitiæ, ducam vocem licet; invidus absit*. Emendatio dura et coacta, et cuius sensum ipse vix satis habet quomodo exponat: *ut omnis ordo historiæ notitiæ consonet, ducam vocem. Deducam vocem in re tam tenui et*

NOTÆ

1 *Gracili Thalia* prava imitatione dictum ex illo: *gracili avena, tenui curmine*. At comparatio, ab araneam texturam ordientis conatu petita, suavis.

4. 5 *Ut omnis ordo notitiæ historiæ, pro historiæ, consonet per ludum, ducam voces, h. deducam, canam*. Sed vide Var. Lect.

Quisquis erit culpae jocos Musamque paratus :
 Pondere vel Culicis levior famaue feretur.
 Posterius graviore sono tibi Musa loquetur
 Nostra : dabunt cum securos mihi tempora fructus :
 Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu.

10

Latonæ magnique decus Jovis aurea proles,
 Phœbus, erit nostri princeps et carminis auctor,
 Et recinente lyra fautor : sive educat illum

*****

humili, ut *stylus conceniat materiae*. Et *proludens* quidem Ms. Pithœi habebat, sed quo sensu? an pro, *ludens*? Quanto vero melius *per ludum*: cui ascriptum forte glossema (*pro ludens*) arripuit librarius Pithœani exemplaris. *Notitia historiae* jungit Scaliger, ut sit pro *historicae*, ut tot alia apud poëtas occurrunt. *ducere vocem* ut, *ducere fibam*. Barthius Advers. xxx, 24, et xix, 13 miro acumine *Notitia pecudum voces* legere suadebat. Sed nec hic nec in ceteris quicquam proficit. Heins. *adducam vocem licet*; ut sit *adducere vocem*, contrarium *remittere*. Mihi quidem de hoc loco ita videtur. Cum totum hoc exordium satia jejunum sit, interpolatum quoque illud est a v. 3 ad 7, in quibus nihil est, quod non ineptum versificatorem redolet. Nec tamen interpolatio profecta ab una manu: nam vs. 5 ab homine, inscito prorsus, infertus videtur; a doctiore vsa. 3. 4 *Lusinus: hæc propter Culicis sint carmina dicta, Omnis ut historia per ludum consonet ordo*; h. e. Cum *lusus* hoc esse debeat carmen, nomen quoque imposui ludicrum Culicis, ut *omnis historiae ordo*, h. tota narratio, *consonet per ludum*, h. ludicra sit, ipso quoque titulo. His ascriptis indoctus homo barbare versu 5 prorsus ejiciendo: *Notitiam ducunt voces*: pro: dant voces, nomina, tituli, notitiam, scil. rei, quæ tractatur. Hæc prave scripta ab aliis: *Notitiâ duci voces*; unde vulgaris lectio enata; hinc ex seqq. expletus versus: *licet invidus adsit*. Dubito vero omnino, an ante versum 41 quicquam sit, quod a Marone profectum esse dixeris.—7. *feratur mavult* Scalig. et Heins.—8. *Post erit, ut grav.*—loquatur emendat Heinsius. *Posterius* tamen apud Lucret. quoque occurrit. *g. sono Musaque* Ms. Helmst.—9. *Dicta* Voss. *dabunt cum securos mihi tempora fructus*. Invita Minerva scriptus versus. Significare voluit *fructus ingenii, studii, otii*; quibus conveniret *maturus*; quod et Heins. conj. *dabunt cum maturos mihi* (vel *sua*) *tempora fructus*. Nisi forte scriptum fuit: *securos—portus*; sic secessus et otia Musarum contubernio exacta appellant poëtae.—10. *Ut te d. suo* Voss. *Ut mihi* cod. Kœleri; sed tibi in margine. *digna tuo* a Bembo emendatum. Vulgo: *dignato. digna nato* epoliatur Petav. *d. suos poliant ut* Voss., unde *Et tibi digna suos poliant ut carmina census* em. Heins., ut *census* sit ut Quintil. Decl. xiii, 9 *vagari tu nolles apes, in opus exire, et ad quotidianum census laboris assidui non detractare militiam?* Verum nihil in his est, quod sponte fluere dixeris.—11. Scabra verborum junctura; cui succurri poterat: *Latonæ decus, et magni Jovis aurea proles*; vel *Latonæ magnum decus, et Jovis aurea proles*. Heins. em. *L. magnique adeo Jovis*. Idem; “*Jovis decus scripti. Lege Jovis genus*,” Pompon. Sabina. laudat: *Latonæ et Jovis a. p.*—12. 13. Languent hæc, sed poëtae forte culpa. *Phæbus erit*; quidni *Phæbus adest. recanente* Scaliger e libb. reponi vult. *Atque canente* Kœl. Ms., sed et *recinente* in marg. *educet* Ms. Helmstad.

NOTÆ

13 *Educet*, debet esse pro tenet, habet; ut *nutrire*, τρέφω, φέβομαι. vid. Var. Lect. *Alma Chimæreo Xan-*

thus perfusa liquoris. Xanthus urbs Lyciæ, Apollini sacra, cum tota Lycia; nec multum aberat Latonæ templum,

Alma Chimæreo Xanthus perfusa liquore,
 Seu nemus Asteriæ, seu qua Parnassia rupes 15
 Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte;
 Castaliæque sonans liquido pede labitur unda.
 Quare, Pierii laticis decus, ite, sorores
 Naiades, et celebrate Deum plaudente chorea.

~~~~~

educat Pompon. Sab. "puto, intelligi colat; quod enim colimus, fama, observatione, et veneratione nutrimus." Commodior poëtæ ad manum erat ratio: seu detinet illum. Jacobs v. c. conj. *sive occupat i.* Heins. conj. *Te recinente lyra: sive atrix e.*; haud dubie tersius, an vere, non dicam.—14. *Xanthus* e Bembii emendatione; antea: *Xanthi*. Sic *alma* de Latona accipiebant. At Scaliger hoc idem *Xanthi* revocabat, et *urbs* subintelligebat, scilicet, ne ullus facile versus in hoc poematio scabritie sua careret. Lectum quoque *Luna* Badius testatur. Heins. videtur coniecisse *cruore*: ut adeo cogitaret de Chimæra cæsa in istis locis a Bellerophonte. Etiam in Voss. est *Xanthi*, et inf. 304 *Et Simois Xanthique liquor* (ibi tamen de Scamandro). Unde Jo. Schrader. emendabat: *Alma Chimæra sui Xanthi perfusa liquore*. Vix tamen Apollinem ad Chimæram montem referas. Poterant advocare Antonin. Lib. 35, ubi Apollinem et Dianam amne Xantho abluit Latona: ἀπὸ κροτοῦ τοῦ Ἰανθίου. —15. *Seu nemus Asteriæ*. Etiam hoc a Bembo. Vulgo: *decus astrigeri*, quod de Sole accipiebant; alii, et in his Voss. cum Petav., *decus astrigeri* vel *astrigerum*: quod Pompon. Sab. interpretatur. Scaliger ait, omnes antiquitus excusos habere *astriferum*; quod verum non est: quinque enim, quas in manibus habemus, vet. edd. *astrigeri* exhibent: quod eidem in Contii libro occurrebat, et Petav. *astriferum* vel *astrigeri*. Idem conj. *Seu specus astriferum*, ut intelligatur specus Delphicum; sed mox tuetur *decus astriferum*; perperam utique: agitur enim de locis, quæ Phœbus frequentat: Xantho, Delo, Parnasso. Delum autem per Asteriam declarari, obvia res est. Heins. tentabat: *Seu specus Asteriæ*; vel *Seu tesqua A.* —16. *præpandit* mavult Scalig. e Ms. Pithæi. Sed *præpandere* est Lucretianum. v. Wakefield ad Lucret. 1, 145.—17. Ante Bembum: *liquido prælabitur*. Tum Scaliger e Ms. Pithæi mavult: *Castalia et resonans*.—18. 19. Supposititios versus esse arbitror: alienos utique a sententia. *P. nemoris Voss. ite pro venite. Naiades* pars vet. edd. Sic saltem deb. *Vos quoque, P... ite... Naiades*

NOTÆ

τὸ Λητώον, nobile, v. Strab. xiv. p. 961 B. C., situm cum urbe ad fl. Xanthum; unde h. l. *Xanthus perfusa liquore Chimæreo*: h. urbs, quam alluit amnis Xanthus. Sane is quidem in monte Chimæra, quæ pars Cragi fuisse et ad mare pertinuisse videtur, ortum habere vix potuit. Itaque ad geographicam subtilitatem poëta h. l. non revocandus.

15 *Nemus Asteriæ*. Delus, vetere nomine. v. Callimach. in Del. 36. 37. Plin. iv. s. 23.

15. 16 Parnassus mons longe procur-

rit versus septentrionem, donec cum Cætæis jugis continuatur. v. Strab. ix, pag. 638 A. Sed anctor partem montis versus meridiem in theatri modum patentem describere voluit. Ib. p. 640 A. τὸ δὲ νότιον (αὐτοῦ μέρος κατέχουσιν) οἱ Δελφοὶ περὶ ὧδες χωρὶον, θεατροειδὲς, κατὰ κορυφὴν ἔχον τὸ μαγεῖον καὶ τὴν πόλιν. Subjecta erat camporum planities versus mare declivis, qua ludi Pythici habebantur.

18 *Sorores Naiades*, h. l. Musæ. Ad 20. 21. v. Var. Lect.

Et tibi, sancta Pales, ad quam ventura recurrit
 Agrestum bona cura, sequi sit cura tenentis
 Aëreos nemorum tractus sylvasque virentes.
 Te cultrice vagus saltus feror inter et astra.

20

At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
 Octavi venerande, meis allabere coeptis,

25

~~~~~

des celebrare Deum. Iudente ante Bemb. etiam in Ald.—20...23. Fæde hæc corrupta; nisi forte, quod suspicor, totus locus ab interpolatore, haud nno, profectus est. Expressa est lectio Bembina. Antea uno versu extruso lectum: Et tu s. P. ad quam ventura recurrunt Agrestum bona, secuta sit cura canentia. Aërios nemorum saltus feror inter et astra. Primum video in Aldina vett. poet. lus. 1517... se cura sit cura tenentum Aërios nemorum cultus sylvasque virentis, Te cultrice vagus saltus feror inter et astra. Nec aliter in seqq. Ven. ut Junt. 1532, nisi quod correctum est: secure sit cura canentia. Petav. et Voss. A. bona cura sequi secuta tenentes. Videbimus de singulis: Et tu, s. præfero: quod et Voss. habet. ad quam ventura recurrunt Agrestum bona: quandoquidem pecudum et frugum ejus cura provenientium primitiæ ei libantur. ventura herba, ventura lana, apud poetas occurrunt. v. Barth. Advers. xix, 13. Præstat tamen sic: ad quam ventura recurrit Agrestum setura, quo alii libri ducunt, etiam Voss. Sequentia possint forte sic constitui: tibi sit cura canentia Aërios nemorum tractus (pro alius, editis, non damno) sylvasque virentes Te cultriæ (o Pales, et juncta illa sint: virentes Te c.), vagus saltus feror inter et antra. Nam astra sensum idoneum non habent; sed poeta, per nemorum recessus vagatus, fertur inter saltus et antra. Scaliger e membrana Pithœi probabat:

*Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit
 Agrestum bona sors cura secuta, tenes quæ
 Herbiferos saltus nemorum sylvasque virentes,
 Te cultrice vagus s. f.*

Aliam item membranam eandem lectionem habere, quanquam paulo depravatiorem, testatur. *tenes quom* antiquitus fuit exaratum in Pith. Omnia in his dura sunt. *bona sors* debet esse copia lactis, proventus lactis, quia est pastoralis Dea; ea *sors secuta* ab omni cura dicta, quia sine omni cura ac labore illam percipiunt pastores. Probat hæc Barthius Advers. xix, 13, nisi quod v. 21 *cura secuta* scribi jubet.—20. *ventura*. Kæler. Ms. in marg. *veritura*, et v. 21 *setura sit cura tenentum*, v. 22 *A. n. saltus*, et in marg. *cultus*, quod et Voss. Ms. habet; et v. 23 *inter et antra*. In Ms. Helmst. corruptiora erant: *Et tuam palem ad quam: ventura recurrunt Agrestum dona vobis sit cura retentum*. In v. 21 Heins. conj. *bona turba*; et v. 22 *saltus feror inter et astra* vel *antra*, hoc bene, etiam *vagus saltus*, quod non probo. In alteris schedis varie tentat: *ad quam votura recurrit agrestum bona turba, sequi sit cura canentem*. Item: *ad quam votiva recurrit agrestum setura*. Naso iii Am. 13 *Accipit ara preces votivæque thura plorum*: sic *votiva chori* Stat. Theb. iv, 209. Iterum: *sequi cui cura tenes quæ Herbiferos tractus nemorum*. Jo. Schrader. ap. Frisem. *Et tu, s. P. ad quam votiva recurrit agrestum, bona Diva, frequens setura, tenetque*. —24. *At Bemb. Et Aldina et al. castris* Ms. Contii et Petav., ex vitio scripturæ ortum, ut in Helmst. *castis*. Eadem varietas, *castris et chartis*, est ap. Tibull. iv, 1, 39. Attamen; recte, ait Scaliger: *Tu qui, ut veteres loquebantur, belli clues*. Hoc et durum per se et a loco alienum. Octavium invocatur, cui jam laudum meritum copia fiduciam facere potest, ut poetæ tutelam suscipiat. *charta* pro carminibus, ut apud Tibull. iv, 1 aliquoties. *cui m. teritur fiducia* emendabat Barthius Advers. xix, 13, parum venuste. *meritis f. tantis* Aldina 1517 et hinc Ge. Fabric., quod malim poetam dedisse, tanquam lucu-

Sancte puer: tibi namque canit non pagina bellum,
 Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus;
 Nec Centaureos Lapithas compellit in enses;
 Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;
 Non perfossus Athos, nec magno vincula Ponto 30
 Jacta, meo quærent jam sera volumine famam;
 Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
 Græcia cum timuit venientes undique Persas:
 Mollia sed tenui percurrere carmina versu,
 Viribus apta suis, Phoebo duce, ludere gaudet. 35

//////////

lentius. Et potest ex prava scriptura certæ ætatis ex *tâtis* factum esse *cartis*.
 —26. *Sancte puer*; nemo reprehendat dictum ex usu Romanorum. *tibi*: præstabat mihi: quod et Ju. Schrader. malebat. Mirum lectionis monstrum Ms. Contii, idem Kæler. Ma. cum Petav. et Thuan., habebat: *Triste Jovis ponitque canit non p. b.*; unde Scaliger non dubitanter legebat: *Triste Jovis Pœniquæ canit non pagina bellum*. Sed ipse dubitat, *Jovis bellum* sitne Capitolium a bello obsessum, an Giganteum. *Punicum bellum* autem prorsus a loco alienum; jungitur enim: *Pœni bellum*, *Phlegra* G. Barthius Advers. xix, 13 emendabat *T. Jovis Otique* ex v. 233, unde felicior subnata Taubmanni conjectura: *Triste Jovis Rhæcique canit non p. b.* Nomen Rhæci Gigantis notum. cf. sup. Var. Lect. ad Ge. II, 456. *Triste Jovis Carique* Jo. Schrader. conj., laudato Lucan. IV, 596, et Propert. III, 7, 47, Heins. *Triste Jovis mihi namque canit non p. b.*, aut f. *canet et compellet*, et uret. Idem mox conj. *compellit in Ossan*: quod alienum. Porro v. 27 *Phlegra tellus* offendit Jo. Schraderum, qui emendabat, *Feta* G. cf. Not. —31. *Jacta* emendatum a Bembo. Vulgo *Lecta*. Pinciana 1505 *Lacta*. Petav. Ms. *Lata*; unde Heins. conj. *Lata*, a ferendo. —33. *non timuit* Pompon. Sab. habuit in suo: sicque Ms. Kæler. —34. *Mollia sed tenui pede currere carmina versu* legebatur. *versum* Voss. Imbecillus versus, quem frustra Barthius recreare volebat interpunctione Advers. xx, 19; Heins. *decurrere*, s. *decurrens* emendabat; vel cum Scaligero, *percurrere carmina*, ut *percurrere telas pectine*; idque verum esse censeo. Nisi totus versus v. 34 obelo transfigendus, et in antec. versu *currunt* scribendum est. *gaudet*, scil. pagina ex vs. 26. —35. *V. acta suis* Ms. Kæler. *Phæbo duce*; interserit et, Heinsius, cui antea

NOTÆ

26 Namque nec Gigantomachiam nec pugnam Lapitharum cum Centauris nec bellum Persicum cantare aggredior: verum argumentum leve ac humile: in quo, ne ausis excidam, minor metus esse debet. Nec obscura autem illa ratio, ut, quæ poëta canit, ea in actum producat verbis: *nec compellit. nec Oriens urit* etc. conf. Ecl. vi, 62.

27 *Phlegra, tellus*, apposita: pro vulgari: *Phlegræa tellus*, quæ etiam

Pallene. Sic flumen Metaurum, terra Gallia. conf. Scalig. et Taubm., lt. Barth. Advers. xix, 13.

29 sq. Novum hoc, quod poëta extra fabulas veteres argumentum carminis quærit, et ex historiis petit, h. l. belli Medici. Primum in Propertio talia ex historiis, heroum vita senioribus, occurrere memini. Athenas a Persis crematas quis nescit? item vincula a Xerxe Hellesponto injecta?

Et tu, sancte puer, venerabilis, et tibi certet
 Gloria perpetuum lucis mansura per ævum;
 Et tibi sede pia maneat locus, et tibi sospes
 Debita felices memoretur vita per annos,
 Grata bonis lucens. Sed nos ad cœpta feramur.

40

Igneus æthereas jam Sol penetrarat in arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru;
 Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:

~~~~~

astipulabar. Nec tamen necesse esse video.—36. *Et tu, sancte puer, venerabilis, et t.* Bemina lectio. Vulgo: *Hoc tibi* (Pompon. Sab. *Et tibi*), *sancte puer, mortalibus*, et amplectebatur fere hoc Barthius Advers. xx, 19, ut esset *Sancte mortalibus puer semper manebis*. Satis jejune! Alii, etiam Ald., *Hoc tibi s. p. memorabile, sic t.* Ms. Pithœi cum Contii libro: *Et tibi s. p. memorabitur: et t. c.* Mireris Scaligerum hæc referre ad morem apprecandi inter pocula. *En tibi s. p. memorabitur amplectebatur Heins. memorabilis* Ms. Kœler. cum Petav. et Voss. Suspicio fuisse: *Et tu, sancte puer, memorabere: sic tibi certet Gloria*, h. Etiam tu olim memoraberis carminibus etc., sequente poetica asseveratione: *Sic*. Saltem hæc elegantior est ratio aliis, in quas facile quisque incidat. Nunc video Jo. Schraderum quoque conj. *Et tu, s. p. memoraberis; et.* Vossium autem olim: *Huc tu, s. p. memor adsis; et.*—37. *certet ...mansura* puto dictum ornate ad Græcam formam, pro permaneat, perseveranter nianeat. Malim tamen vel sic: *Sic tibi cedat Gloria* h. veniat, contingat. Mox *mansura* sequente statim *maneat* parum nitet, Melius forte *victura*. Sed talia quis præstat a versificatore hoc esse perfecta? *ævum lucis* vix bene dictum pro lucis, vitæ, fatali termino; an *dulcis* fuit? sc. gloria. *perpetuum lucens* ante Bembum lectum: quod jam prælatum est a Scaligero. In lucis quærebat vocem *culicis* Barth. Advers. xx, 19. Heins. conj. *et sibi perstet Gloria*; et v. 37 sæcli pro lucis. At apponitur fama post mortem v. 38.—39. *Didita* conj. Heins. *memoretur* molestum est, etiam ad sensum. *Lego: numeretur*. Vita sospes tibi debita numeretur per annos felices; eleganter.—40. *lucens* etiam codd. Petav. et Voss. Ante Bembum *liceat* legebatur. *bonis lucens* ex Æschyleo: ἀγαθὸς φάλογωσα, illustrat Scaliger. Ergo copulandum erit *...vita...Grata, bonis lucens*, h. affluens; vel *grata* erit pro adverbio, ut *gratum lucens*. Heins. conj. *bonis Musis*; vel *Grata bonis: Ludi sed nos ad cœpta feramur*. Sed totus versus interpolatrici manus debetur cum reliquis antecedentibus.—41. Pro *æthereas* Ms. Pithœi: *etneus*, unde Scaliger finxit: *Ceteas*; docte utique: v. ad Ecl. viii, 30. conf. inf. 201 et Cirin v. 350 et Intpp. ad Senec. Herc. fur. 132, nisi Pithæanam lectionem ex compendio vocis ortam probabile fieret. *Ætneus* etiam Ms. Kœler.—42. *limina* in edd. Fabric., prave. *quate* lumina, h. l. radios emittere, spargere, esse videtur: etsi hæc ipsa malim. Verum etiam in Ciri 350 *lux ubi diem quatiebat*. Contra *quate* equos, currum; ut infra quoque 201. Wakef. ad Lucret. iv, 406 elegantiorum poeticæ dictionis formulam, ab aliis non intellectam, esse pronuntiat; esse enim ac si lampada "concuteret." Heins. conj. *culmina* vel *limina*: si tamen jam in altum Sol evectus erat: *limina* aliena sunt.—43. *fugabat* edd. ante Bemb. Sed totus versus tanquam insititius delendus. Est appicta in margine variatio superioris. Inepte quoque auroræ mentio subjicitur, sole

NOTÆ

36—40 Etiam Octavium aliquando ruptis et interpolatis.
 celebratum iri ait: sed versibus cor-

Propulit ut stabulis ad pabula læta capellas
 Pastor, et excelsi montis juga summa petivit, 45
 Lurida qua patulos velabant gramina colles.
 Jam sylvis dumisque, vagæ jam vallibus abdunt
 Corpora; jamque omni celeres e parte vagantes
 Scrupea desertæ perrepunt ad cava rupis.
 Tondentur tenero viridantia gramina morsu, 50
 Pendula projectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densaque virgultis avide labrusca petuntur.
 Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu

//////////

jam in altum evecto; et, an ejus *crines*, iique *rosei*, ad poëticum morem spectent, non teneo. Præstaret utique *Ignibus*.—44. *Protulit* edd. vet. *Propulit* ut *st.* Heins. emendavit recte. Vulgo et; tum ad *pascua* Ms. Kœler.—46. *Luridum* etiam de pallore dici bene memini: nec tamen in re grata et jucunda. Exc. Pithœi: *Humida*, quod verum esse arbitror, ex *Umida*. Heins. conj. *Uvida*, etiam bene. Jo. Schrader. *Herbida*. Ms. Cont. *Lucida*, quod probabat Scaliger, scil. propter rorem. Laudat Heins. Lucret. 11, 319 *Nam sæpe in colli...Invitant herbæ gemmantes rore recenti*, et Calphurn. v. 54 *Frigida nocturno tinguntur pascua rore, Et matutinae lucent in gramine guttae*. Pro tinguntur mavult tanguntur; ut apud Ovid. in Fast. *tactæ rore queruntur aves*. Et paulo ante v. 52 *Humida dulces Sufficit herba cibos*. Lindenbruch conj. *Plurima qua*. In fine versus in membranis Pithœi erat quoque *flores pro colles*, perperam.—47. Heins. conj. *cavis jam vallibus*.—48. *celer*. Heins. conj. *jamque alacres omni de p.*; alteris schedis *certatim e p.*; felicius Jo. Schrader. *omni memoris de p.*—49. *Scrupea desertæ perrepunt ad cava rupis*. Est hæc Bembina lectio. Edd. vet. ante Bembum cum Voss. habebant: *desertas hærebant ad cava rupes*. Ms. Kœler. *desertis hærebat*, et in marg. *errabant*. Scaliger e Ms. Contii probabat: *desertis hærebant ad cava rupis*. Hærere enim et pendere capras. Nec aliter Barth. xx, 19. Sed et *reperere*, ac *perrepere* propria caprarum sunt. cf. inf. 103. p. *avia rupis* conj. Heins., etiam in *Adversar.* p. 51. Jo. Schrader. *ardua, devia*.—50. *Tondebant* edd. vet. Eædem cum codd. Voss. et Petav. hunc versum ante v. 49 collocabant: minus scite. Mox *tenero...morsu*. Offendit, quod versus abhinc tertius iterum in *morsu* exit. Promptum erat *tenero dente* substituere. Erythræus apud Taubmann. *mansu* legit, quod a *mandendo* finxit.—52. *labrusca*. Mire corrupta fuit hæc vox in Julii Pomponii libris: *vel brusta*. Addit ille: "Brustum arbor est, quæ ad ornamentum mensarum secatur: meminit Plin. lib. xvi. Alibi invenio *brustum* esse genus arboris." Sed et apud Plin. xvi, 16. s. 27 *brustum* est tuber æceris: alienum ab h. l. Jam *labrusca petita est*: Ms. Helmst. ad vocis communioformam: ut Ecl. v, 7. At vulgata defenditur a Nonio, qui hunc versum laudavit. vid. sup. p. 4 Proœmil.—53. *Hæc suspensa* recte jungit Taubm. ipsa erigens se capella. Olim male: *Nec s.* Sed displicet *carpente* post *carpuntur* et *morsu* post v. 50. Jo. Schrader. conj. *rodente m.* Wakef.

NOTÆ

47 sqq. Luxuries ornamentorum in capellis pascendis facile offendant etiam minus morosum. Laudat Taubmann. locum e Colum. vii, 6, unde

hæc omnia expressa videri possint. Sed in similia rerum phantasmata quisvis facile poëta incidit, etiam Columella non lecto.

Vel salicis lentæ, vel quæ nova nascitur abus :

Hæc teneras fruticum sentes rimatur : at illa

55

Imminet in rivi præstantis imaginis undam.

O bona pastoris, si quis non pauperis usum

Mente prius docta fastidiat, et probet illis

Omnia luxuriæ pretiis incognita curis,

////////

Sylv. crit. P. III, p. 119 cupiente. quod non præferam.—54. Heins. malebat : vel qua ; aut : vel, quæ n. pascitur, alni. Voss. Hæc a. et pascitur a.—55. sentes ; quidni frondes? Heins. conj. teneræ fruticem sentia. vid. Calphurn. Ecl. v (versum quem respiciat, non reperio). sentes ruminatur Ms. Kœler.—56. Nimis horret versus, si unda rivi præstantis imaginis dicta esse debet : itaque eum corruptum esse nullus dubito. Ita quoque Scaligero visum, qui legebat : Imminet irrigui præstanti, vel properanti marginis unda : in quo facilitatem ingenii et versus non minus desideres. Refingerem saltem sic : præstanti vel prætexti marginis. Sed suavior multo est vulgaris lectio, modo si imaginis umbram legas poetice pro imagine in rivo visa : in hanc illa desuper e ripa imminet, prospectando. In præstantis videtur latere prostans aut ipsa aut ripa. Nam prostans prominens, ut prostans angulus apud Lucretium, prostans rupes. Jam ex rivi unda Ms. Helmst. Possit sic refingi : Imminet e ripa prostante in imaginis umbram : nisi malis prostans in i. Heins. conj. in ovi, vel irrigui, præstantis marginis, vel graminis, undas. In altera scheda : " Imminet irrigui præstantis (vel properantis) imaginis umbra. In Catalectis Epigr. de Narcisso : ...Cernis ab irriguo repentem gramine ripas, Ut per quas peritis crescere possit aquas ;" memorat quoque Pontan. ad Macrob. II, 9. Wakef. l. l. em. Imminet in rivum præstringens marginis umbram. quæ non satis assequor.—57. Cum nobili loco Ge. II, 458 sqq. ea, quæ sequuntur, convenire, vix monere opus est. si qui vet. edd. pauperis non habet, quo referatur ; nam pastoris pauperis jungere vix licet, et usum quo retrahas, nisi forte ad bona, non habeas. Conjectio rei olim, non prius, fuisse, usum pauperis rei. pauper res non insolens poetis. Compendium scripturæ errorem peperit. Heins. conj. si quis non paupere ab usu Mente minus docta fastidiat ; contra poetæ mentem. Nec minus Jo. Schrader. pauperis usu.—58. et probet : illi pars edd. vet. cum commento Ascensii. et probet illic, apud pastores, Scaliger emendabat. Ex vetere lectione verba sic procedunt : O bona pastoris, si quis non pauperis usum Mente rei docta fastidiat et probet ! illi Omnia (scil. sunt) lux. pr. Verum etiam hæc et probet ex interpretatione irrepsisse videntur ; quale tamen verbum antea ex-ciderit, nemo facile divinando assequatur. Expleri locus potest, v. c. sic : si quis non pauperis usum Mente prius docta ruri (l. tuguri), fastidiat : illi etc.—59. Versum non satis sincerum esse arguit structura et ordo verborum impedior : si quis probet Omnia incognita curis illis, h. a curis vacna, pretiis luxuria, quæ (curæ) lacerant etc. Curæ adeo, quæ luxuriam comitantur, luxuriæ pretia dicuntur, quibus illa emitur et paratur. Heins. comparat Victum luxuriæ ap. Petron. ex sua lectione. spretis i. curis legebat Ms. Kœler. et Voss. ; ita curis luxuriæ spretis omnia illi sunt incognita, quæ etc. Omitto ea, quæ invita Minerva ad h. l. protulit Barth. Advers. xx, 19. Scaliger pro pretiis emendabat pravis, idque vetere membrana confirmari testatur ; mox tamen Pithœanæ membranæ lectionem præfert : et probet illis (aut potius illic) Omnia luxuriæ pretiis incognita, vitans Quæ lacerant avidas i. p. curas. Interpolationem tam jejunam viro docto probari potuisse miror. Heins. conj. et probet ultis O. luxuriæ pr. i. caræ ; et in alteris schedis : ruri ; Jo. Schrader. caris. Equidem præfero veterem scripturam illi, et ante eam interpungo : illi Omnia luxuriæ pretiis incognita curis Quæ, h. e. illi omnia sunt incognita, quæ lacerant

Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore,
 Attalicens opibus data vellera ; si nitor auri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum ;
 Picturæque decus, lapidum nec fulgor in ulla
 Cognitus utilitate manet ; nec pocula gratum 65
 Alconis referent Boëtique toreuma ; nec Indi
 Conchea bacca maris pretio est : at pectore puro

mentes curis, luxuriæ pretiis.—60. *inimico fanore* l. *federe* l. *pignore* conj. Jo. Schrader.—61. *fuerunt* conj. Jo. Schrader. et *fulgent*.—62. *Attalicens* *ocibus* conj. Heins., ut alias, Milesius, puto.—63. *Sublaqueare* una voce male scriptum ante Ge. Fabric. et Scalig. cf. *Æn.* 1, 730. *domos* vett. edd. constanter, cum Voss. et Petav., quod et defendit Jul. Pompon., ut antiqua forma sit, quam Augustus quoque probavit; tum *tangit*, h. movet, delectat, est lectio Bem- bina: vett. edd., etiam Ald., *angit*; malim vero interpungere: *si nitor auri...* *avarum Picturæque decus: lapidum nec f.* Alia ratione Jul. Pompon. *picturæ lapidum*, inquit, propter imagines marmoreas.—64. *in ulla U. cognitus. f. ab ulla*.—65. *Ignis* pro *Cognitus* emendat Heins. Advers. iv, 8, quod improbat Jo. Schrader. ad Musæum p. 250. In schedis Heinsius aliud proponit: *Conditus*: ita *Condita vestis* et *supellex* Columellæ xii, 3. Ovidius: *Conditus ut tinea carpitur ore liber*. Ita et h. l. de gemmis absconditis. Improbatur autem *Cognitus*, quia *incognita* præcesserat. Pro *manet* probabile fit fuisse *moeret*. Etiam Jo. Schrader. sic conj. *nec poc. grata* Ms. Kæler. et Helms. *nec poc. Gratum toreuma* conj. Heins. et Markland. ad Stat. p. 92.—66. *referent*; quidni *referunt*? At *Bati* si verum est, ignavum poetam serioris ævi prodit. *Boëtus* est, *Bonæds*, qui binis syllabis efferri bene nequit.—67. *præsto* est Heins., ingeniose. *pretio est a pectore puro*: ante Bembum; et mox:

NOTÆ

61 sqq. Locus ornatissimus et Virgiliana dictione dignus. Color orationis: *Si non... At* passim et alibi occurrit, et in ipso loco, quocum hæc conveniunt, Ge. ii, 461 sqq. Lucret. ii, 24 sqq. *Si (ei) non fuerint vellera, bis lauta colore Assyrio* (dibapha. v. Plin. ix, 39, s. 63) *data* (comparata, emta) *Attalicens opibus* (ingenti pretio: quippe cum ea purpura in libras denariis mille non posset emi *ib.*) Nam *data* vetat, quominus ad ipsam texturam locus revocetur: etsi non exciderit animo Plinii locus: *Aurum intexere invenit Attalus rex; unde nomen Attalicens*.—64. *Lapidum fulgorem*, h. lapides fulgentes, ad marmorum polituram et picturam musivariam referre jubet cum Barth. xx, 19 Taub-

mann., quia de gemmis mox demum v. 67 agatur. Ibi tamen uniones commemorantur, non gemmæ. Porro *manet cognitus* debet esse dictum pro, *cognitus est*, ut sit: *si nec fulgor lapidum*, gemmarum, inter res utiles ab ipso refertur, cognitus ipsi est nullius utilitatis esse; sed v. Var. Lect. Variat autem id, quod simpliciter erat: si non habet purpuram, aurum, gemmas etc. 66. *Alcon* Myleus, statuarium et cælator apud Ovid. Met. xiii, 683. 684 (etsi hic ad fabulosam Anni, qui Dell rex et sacerdos erat, retrahitur) et Plin. xxxiv, 41, s. 40 occurrit. *Boëtus* paulo notior est inter cælatores. vid. xxxiii, 12, s. 55. *toreuma* proprie de opere extante, anaglypho, est accipiendum.

Sæpe super tenero prosternit gramine corpus ;
 Florida cum tellus gemmantes picta per herbas
 Vere notat dulci distincta coloribus arva ; 70
 Atque illum, calamo lætum recinente palustri,
 Otiaque invidia degentem ac fraude remota,
 Pollentemque sibi, viridi cum palmite ludens
 Tmolia pampineo subter coma velat amictu.
 Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ 75
 Et nemus, et foecunda Pales, et vallibus imis
 Semper opaca novis manantia fontibus antra.
 Quis magis optato queat esse beatior ævo,

Sæpe s. t. procumbunt g. c. Alterum hoc *prosternit* ex emendatione legi alt Ascensius.—69. *gemmais* Voss.—70. *dulci* ex P. Bembi codice profectum est. Nam *dulcis* edd. vett., ut Ven. 1484. 1486. Ascensianæ: *pulchris*. Scaliger in vet. schedis invenerat mire interpolatum: *Vere notat duris distincta ligonibus arva*; et *dulcis*, in marg. *dubis* Ms. Kæler. *Vere novo dubis* Voss. Tum *notat distincta* est pro simplici, *distinguit arva coloribus*, h. floribus, per herbas gemmantes, scil. rore. Heins. conj. *novat*, ut v. 409 *Et quæcumque vocant cernantia tempora flores*; et ap. Ovid. de P. II, 4, 4 *Oblectat cultu terra vocata suo*.—71. *thalamo...palustri*; qs. ex arundinibus, ante Bembum vett. edd., etiam Ascens. In iisdem *retinente*. Utrumque præstare judicabat Barth. xx, 16. Scaliger e membrana Contii emendat: *recanente*, ut jam fecerat v. 13. Sic et Voss.—72. *Otiaque in vita d. fraude remota* vett. edd. apud Barth. Advers. xx, 19.—73. 74. Expectabam cum Heins. et Jo. Schrader.: *Pollentemque sui*. Ut *potens* sui, qui in potestate sua est, nec a rebus externis fortunæque casibus pendet. Mox vulgo *lucens*. At *ludens* Scalig. ex vet. Ms.; ludens, a flatu venti scilicet. Heins. conj. *nubens Utmea p.*, ut, *ulmus marita*, nimis ingeniose. *Vitea* a Bembo illatum: antea vulgo lectum: *Mollia*, quod Ascensius explicat, molliter. Emendatum *Tmolia* a Scalig. e libro. Ita tamen jam ante Scaligerum lectum est. Nam extat *Tmolia* in Julii Pomponii interpretatione, tum in ed. Aldina minor. carm., hinc in edd. Ven. 1541. 1558, edd. Fabric. etc., idque haud dubie verum: quis Tmolium nescit? v. Ge. II, 98. Sententiam autem nolim ad corollam pampineam, sed ad umbraculum viteum, referre, sub quo sedens agricola frigus captat. Scilicet coma Tmolia, cum palmite pampineo, velat eum subter amictu purpureo, ludens. Heins. pro *velat* conj. *celat*.—75. *gravida roranti l. c.* conj. Heins.—76. *Et Venus* ant. edd. ante Bemb., sed illa Dea aliena est ab h. l. *Et pecus* conj. Jo. Schrader., sed id latet in *namore*. et *f. palus* Ms. apud Scalig., prave: et miror Taubmannum illud recepisse. Tandem in fine versus et *calibus intus* hinc codd. Scaligeri, qui, ut solet, archaismum amplectitur: idem e scheda Pithœi laudat: et *mollis Iacchus*; haud dubie ex interpolatione, etsi Barthius id amplectitur Advers. xxi, 3. et *valle sub ima* malit Heins., quod sane politius. Mox 77 *Semper novis* jungit Taubm. Malim quod in promptu est: *Semper opaca antra*. Sunt enim *novi fontes*, vivi, perennes.—78. Qui Scaliger ex uno cod. et vett. edd. profert. *magis beatior* pro altero, *beatior*, vel *magis beatus*: parum accurate. Sed exempla congerunt plura

NOTÆ

71—74 Ille sub umbraculis viteis otium fallit cantu,

Quam qui mente procul pura sensuque probando
 Non avidas agnovit opes; non tristia bella, 80
 Nec funesta timet validæ certamina classis;
 Non, spoliis dum sancta Deum fulgentibus ornet
 Templâ, vel evectus finem transcendat habendi,
 Adversum sævis ultro caput hostibus offert.
 Illi falce Deus colitur, non arte, politus; 85
 Ille colit lucos; illi, Panchaia thura,
 Floribus agrestes herbæ variantibus, adsunt;
 Illi dulcis adest requies, et pura voluptas,
 Libera, simplicibus curis: huc imminet, omnes
 Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi, 90
 Quolibet ut requie victu contentus abundet,

Scalig. et Taubm., etiam ex Aristophane: *τίς γὰρ γένειτο μᾶλλον ἀβούτερος*;
 Quidni tamen jungas: *aro magis optato*, vita feliciore. Heins. emend. *optando*.
 —79. *puras et sensus* vett. edd. *mente potens* conj. Heins., item: *censusque*
probando. Sed omnino versus est mali commatis. Voluit, qui lusit, dicere:
 dum procul se continet, mentemque puram et sensum probandum, animi pro-
 positum rectum servat, non *agnovit* opes, non appetit.—80. *nec tr.* Voss. cum
 vett. edd. *agnoscit* Vosa. *non avidas inhiauit opes* Heins. præclare conj., lau-
 datque ex Prudentio in Psychom. *pretiosi ponderis ærem Defixis inhians obtu-*
tibus cum al. ex.—81. *Nec f. tenet* vett. edd., et *valida*.—82...84. *Non sp. a*
Bembo esse videtur. Vett. edd. *Quo*; nec male: *Quo, quorsum, dum...ultro*
caput hostibus offert? Male eædem v. 83 *nec pro vel, et transcendit*: et v. 84
Aversum et sociis pro sævis. At *ornet* refinxit, ut conveniat cum *transcendat*:
 pro *ornat*.—85. *fuste pro falce* ed. Fabric., nescio unde. Sane *falx* omnino
 pro quocunque *γλυφέλῃ* scalpello, accipienda, nec res exemplo caret. Laudat
 Taubm. Martial. vi, 78 *rudis indocta fecit me falce colonus*.—86. *Panchaia* lege-
 batur. *Panchaia* exquisitior forma in vett. edd., etiam in Ald. et in Petav.
 De re v. Ge. ii, 139. iv, 379.—87. *viridantibus* em. Wakef. e Lucret. ii, 33.
 Mihi videbantur *variantes flores* colore esse *ποικίλοι. ἀλδοι. herbis* vett. edd.
herbas edd. Ascens. Sensus autem: agricolis sunt herbæ florentes, quæ thuris
 pretiosi vicem sustineant. Sed vs. 86. 87 et plerosque e seqq. usque ad v.
 105 ab alia, etsi non indocta, manu assutos esse suspicor.—89. Distinxi post
Libera, ut jam Barthius Adversar. xxi, § factu opus esse monnerat: tum
voluptas simplicium curarum, seu *curis simplicibus*, quales vita simplex affert,
 non impeditas, graves, ærumnosas. *supplicibus curis* Behot. Apoph. ii, 4. *Li-*
beraque, implicitis c. huc i. Pontan. ad Macrob. vii, 4, et Heins. *Liberaq ab im-*
PLICITIS c., ut inf. *Hoc minus implicuit dira formidine mentem*. Jo. Schraderus:
solicitis curis, vel Liberaat implacidis c. l. implicitum curis. Porro *huc i.* Aldina
 et edd. Ascens. et Fabric. *huc mittit et o, Dirigit huc s.* Scalig. Ms., et sic
 Casaub. ad Pers. p. 269.—91. *Quolibet ut requie victu contentus abundet* Bem-

NOTE

82—84 Qui non caput discrimini
 pugnae objicit, eo consilio, ut hostium
 spoliis, manubiis, templa Deorum
 ornet, vel magnas et immodicas opes

e præda sibi paret. Respicit mill-
 tiam, quæ illa ætate inter artes et
 vias divitiarum parandarum erat. Vld.
 Tibull. i, 1 pr.

Jucundoque liget languentia corpora somno.
 O pecudes, o Panes, et o gratissima Tempe
 Fontis Hamadryadum : quarum non divite cultu
 Æmulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ
 Securam placido traducit pectore vitam.
 Talibus in studiis baculo dum nixus apricas
 Pastor agit curas, et dum non arte canora
 Compacta solitum modulatur arundine carmen :

95

bina est lectio : cum Aklina *Qualibet ut requie* dedisset. Ordo verborum est in duriore hac junctura : *Ut, quolibet victu contentus abundet requie*. Vett. edd. *Qualibet ut requie motus contemptor abundet*. *Qualibet requie* probavit quoque Scaliger : quod parum placet. *requiem* Petav. Voss. *victus contentus* Fabric. edd. Tandem Scaliger conj. *Quolibet ut requies* (pro *requietus*) *victu contentus abundet*. Heins. in *Quolibet* quærebat vili, unde factum *quili* : mox inde comminiscitur *tenui victu*, hocque multis exemplis illustrat. Enimvero, *tenuem victum* frugalitatis notam habere posse nemo dubitet ; de versu quæritur ; voluitne ; *Quolibet ut tenui victu c. a.* Mox idem tentat : *Qualibet ut specie cultus* (f. *cultus*) *c. a.*—92. *Hirundoque liget* et in marg. *domet* Ms. Kœler. *liget* etiam Thuan. et Petav. et Voss., in hoc superscriptum *licet*. Heinsius conj. *levet*. Antea vulgatum *locet*.—93...96. *quarum cultu*, quas colendo, non *divite*, sine impensa et sumtu, adeoque sine opibus et divitiis, *pastor quisque traducit vitam* etc. *æmulus Ascræo poëtæ*, h. exemplo vatis Hesiodi, cf. Theogon. v. 22. 23. *O pecus o* vett. edd. *Fontis Hamadryadum* ab indocto poëtâ esset : quid enim Hamadryasi cum fonte ? Heins. conj. *Frondis H.*, sed et hoc jejuni. Idem emendat *quorum*. At Jo. Schrader. inter plura alia : *gr. Tempe Fontibus, ac Dryades, vel Naisin ac Dryasin*. cf. v. 115. Comparat quoque Ovid. Met. vi, 451 sq. de Philomela. Porro Voss. et Petav. *poëtâ, traductia*. In fine v. 96 vett. edd. fere *curam*, perperam. *vitam* recte Bembus dedit. Forte simili exemplo emendes Tibulli illud : *At mea paupertas vitum traducat inertem*. Verum vix digni versus, in quibus anguem arrodas ; sunt haud dubie interpolatoris.—97. sqq. Superiores interpretes ea, quæ sequuntur, ad pastorem, de quo carmen hoc agit, retulerant. Vidit et monuit Scaliger annectenda hæc esse laudibus, quæ præcesserant, vitæ rusticæ, et accipienda universe de pastore, qualem illa vita habet. Vir doctissimus tamen in hoc non substituit, sed refinxit quoque locum sic : *O pecudes...pastor...Securam placido traduxit pectore vitam Dulcibus in studiis : baculo dum nixus apricas Lætus agit curas*. Bene et hoc. Nec tamen vulgata displicet : Dum *Pastor agit curas*, occupatus est, *talibus in studiis*, quæ modo descripserat et iterum describit vs. 98. 99. Curas an putes dictas *apricas*, quatenus sub dio agit, in campo, gregem pascendo ? quia ipse *apricus* (quod et in Voss. legitur). Jo. Schrader. in schedis conj. *baculo...agresti*, ut Ovid. Met. xv, 655 *baculumque tenens agreste sinistra*. Heins. tentabat *P. agit choreas*, l. *pecudes l. capras* ; hoc saltem ferri potest. Etiam Jo. Schrader. in hoc inciderrat.—99. *solidum carmen* ; integrum explicat Ascensius, nullis modulis contum, adeo rusticum, Barthius Advers. xxi, 3, nulla ægritudine contaminatum Scaliger ; scilicet, ut *gaudium solidum*. Sed ista dura, hoc longe petitum, dum nihil adsit, quod ad ærumnas revocet animum. Saltem debet esse carmen, quod ab exordio ad finem ab otioso homine decantatur. Dubito nullus a poëtâ profectum esse *solidum* car-

NOTÆ

97—105 Inter delicias has vitæ fallit, ad meridiem sole progresso, in rusticæ dum pastor tempus canendo umbram compellit gregem.

Tendit inevectus radios Hyperionis ardor, 100
 Lucidaque æthereo ponit discrimina mundo,
 Qua jacit Oceanum flammæ in utrumque rapaces.
 Et jam compellente vagæ pastore capellæ
 Ima susurrantes reprobant ad vada lymphæ,

men: et nunc ita video in edd. Fabric. esse excusum. Id modulatur pastor non arte canora, h. e. inconditum, ut Ascens. At Heins. malit canorus cum Petav. et nulla arte.—100. Hic magnam versuum transpositionem Scaliger induxit, multum adjutus, inquit, schedæ veteræ. Collocat post v. 99 versus, qui infra sequuntur, 152. 146. 147. 144. 145. 148. 149. 150. 151. 155. 153. 154. 156. Tum 100. 101. 102. 103 sqq., sed hos ipsos versus admodum immutatos exhibet, ut apponere eos necesse sit:

98. — — — et dum non arte canora
 Compacta solidum modulatur arundine carmen,
 100. Quem circa fessa passim cubuere capellæ.
 His superat gelidis manans e fontibus unda,
 Quæ levibus placidum rivis sonet orta liquorem.
 At volucres patulis residentes dulcia ramis
 Carmina per varios edunt resonantia cantus.
 105. Hinc illi geminas avium vox obstrepit aures:
 Hinc querulas referunt voces, quæ nantia limo
 Corpora linfa fovet. Sonitus alit æris Echo.
 Argutis et culta fremunt ardore cicadis.
 Seu libet ad fontem densa requiescere in umbra
 110. Excelsis supra dumis: quos leniter afflans
 Aura susurrantis possit confundere venti:
 Anxius insidiis nullis, et lentus in herbis
 Concipit hic mitem projectus membra soporem,
 114. Tendit ut erectus radios H.

Si tali transpositione lucidior ordo sententiarum et lenior verborum junctura inferretur: minus haberem, quod conatum similem retinendum putarem. Sed vulgare, fateor, ordinem multo minus, meo sensu, esse molestum.—100. Tendit inevectus Aldinæ debere videtur; nam Bembus e cod. suo proferebat Tendit in erectos; sed recte alterum revocarunt sequentes editores. Tendit et erectus edd. vett. Tendit ut Scaliger emendabat. T. humo erectus Heins. conj. Redit idem voc. inevectus pro simplici, erectus, infra v. 340 Iret inevegetus cælum super. Tum alius poëta forte maluisset inevecti Hyperionis.—101. ponit. Jo. Schrader. ap. Frisemann. promit vix bene.—102. Dum jacit vett. edd., et capaces, quod Domitius quoque et Ascens. interpretantur. Conjiciebam rapaces, quod probat Wakef. ad Lucret. v. 398, ubi rapax vis Solis equorum. Accipienda verba de Sole in medio cæli convexo constituto: solis ardor tendit, intendit, radios, et ponit mundo discrimina lucida, h. discrimen lucis, cælum in duas partes discriminat, quatenus versus Orientem et Occidentem radios æqua lance dispergit. Laudat Taubmannus post Barthium illud Statii Theb. v. 85 Sol operum medius librabat Olympo Lucentes, cæu staret, equos, et Lucani notum versum: cum cardine summo Stat librata dies. Durior est Barthii interpretatio, qui ponit, perdit, discrimina accipit, cum pari spatio ab utroque fine distet.—103. Interpolatio in seqq. est manifesta; bis eadem memorantur. Probabilius tamen sit 106. 107. 108 a seriore manu accessisse.—104. Lene susurrantis conj. Jo. Schrader. repetebant ad vada legebatur ubique: per archaismum dictum videri posse, Scaliger judicabat. Sed idem mox melius subjicit: reprobant ad vada. Nec de eo dubitandum censeo. Nam ineptus homo v. 49 perrepunt ad cava, ante oculos habuit. Miro conatu Barth. Advers. xxx, 24 conj. repedabant Noniana voce. Melius Heins. reptabant.

Quæ subter viridem residebant coerula muscum.

105

Jam medias operum partes evectus erat Sol:

Cum densas pastor pecudes cogebat in umbras;

Et procul aspexit luco residere virenti,

Delia Diva, tuo: quo quondam victa furore

Venit Nyctileum fugiens Cadmeis Agave

110

(Nunc Wakefield ad Lucret. vi, 278, ubi ei voc. *repedavit* restituit, eandem-que Horatio obtrudit Carm. i, 37, 24 *Classe cita repedavit oras*, et astruxit vocis antiquatæ usum pro *recedere*, ex Pacuvio, Juvenco, S. Damaso, Fortunato, pergit: "Nec dubito quin Barthius verissime restituerit—*repedabant ad cada lymphæ*; quamvis inscitissime sannis excipiat emendationem Heynius, ipse vicissim deridendus, nisi sit nulla seges Nonianarum dictionum in Virgilio.")

—105. *residebant*. Pro hoc facile est conjicere *resonabant*, ant potius *resonabat*, sc. *lympa*. Heins. scribit: *Quæ subter viridem saliebat garrula muscum*. Inf. 389 *Rivum propter aquæ viridi sub fronde latentem*. Ovid. ii Fast. *Garrulus in primo limite rivus erat*. Sen. Hippol. 5111 *Garruli gramen secure rici*. Calphurn. iv, 2. *Quidre sub hac platano, quam garrulus astrept humor*. Prudent. Psychom. *Fons patribus de rupe datus, quem mystica virga Elicuit scissi sulientem vertice saxi*. Lucret. ii, 30 *Propter aquæ rivum sub ramis arboris altæ*. Quorum has opes allatas esse dicemus? aquam *garrulam* et *salientem* bene dici, nemo sanus dubitet; fatearis quoque versum factum esse meliorem; enimvero an vetus poëta ita scripserit, nullo modo probatum hinc est.—106. *operum*: pro, operis: ut modo ex Statio vidimus ad v. 102, quasi opus diurnum Sol expleret. Heins. conj. *æthræ in partes*. At Jo. Schrader. *oper. part. emensus*.—107. *densas...in umbras*: f. *densis in umbris*. Heins. *densa in umbra*.—108. Satis turbata hæc. Ut nihil habet, quod sequatur. Vett. edd. *Et procul adepexit*, hoc itaque revocavi; non tamen ac si locum sic sanatum putarem; quis enim aspexit? et quid aspexit? Solne pastorem? an pastor gregem? hoc præfero: *aspexit pastor*, prospexit, *pecudes residere*, cubare, in *luco tuo*, o Diana. Suspicio tamen insertos esse vs. 106. 107. 108 et fuisse: *Et jam...muscum, Luco, Diva, tuo, quo*. Barthius xxi, 9 emendabat: *Et procul accessit*. Jam vs. 108 sqq. locum, quo Culicis argumentum actum est, accuratius describit: est is lucus Bœotiæ, Dianæ sacer, idem ille, quo Penthei cæde præacta mater Agave bacchata pervenerat; adeoque sub Cithærone. cf. Ovid. Met. iii, 702. Hic multa desiderari, et forte cantum pastoris recenseri putabat Heinsius. Immo vero multorum lacinia in unum locum congestæ sunt, quæ inter se parum sunt conglutinatæ.—110. *Nyctileum fugiens*. Immo vero *Nyctileum f.*, h. Bacchum. Verum hoc esse negat Scaliger; non enim fugiebat Bacchum Agave, quem non offenderat, cum ejus ministra esset: sed hoc, inquit, poëta vult: in eum lucum, in quem Agave, victa furore Bacchi, metuens penam, hoc est, *tyros*, quod imminere ejus posteritati propter interfectum Pentheum, confugerat, compulisse pastorem pecudes suas. Itaque sic legit: *quo quondam victa furore Venit Nyctilei, fugiens Cadmeis Agave* *Posteriorum panam natis e morte futuram*; versus itaque, ut vides, 113 retraxit. Mihi nec hæc, nec alia Scaligeri tractatio versuum placet. *Fugere Deum, fugere Bacchum*, commode satis dictum est de *θεολήπτοις*, quos premit, urget, Deus, ut vates, quæ *bacchatur*, *magnum si pectore possit Excussisse Deum*; inprimis de Bacchiis, quæ furore actæ discurrunt, ac si liberare se a furore velint. In hanc sententiam jam Barthium inclinasse ex Taubm. disco: etsi nec eo confugere necesse videtur. Cognito enim scelere

NOTÆ

108 Lucum sub Cithærone morte describit; Dianæ sacrum. vid. Var. Lect.

Infandas scelerata manus e cæde cruenta :
 Quæ gelidis bacchata jugis requievit in antro.
 Posterius pœnam nati se morte futuram.
 Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
 Et Satyri Dryadesque choros egere puellæ 115
 Naiadum cœtu. Tantum non Orpheus Hebrum
 Restantem tenuit ripis sylvasque canendo,
 Quantum te, Peneu, remorantem dia chorea,

interemti materna manu nati abhorrens sacra Bacchica Agave Nyctelium fugiens in solitudinem secessit, ut mœrori indulgeret. *furorem Nyctelium* conj. Heins.—111. *et cæde c.* vett. edd. et codd., quasi esset *et cruenta ex cæde*.—112. *Quo g.* em. Heins. *Ogygiis b. i.* Jo. Schrader., docte.—113. Versus in edd. Fabric. sic est emendatus: *Posterius pœnam gnati de morte datura*. Heins. conj. *Post verita et pœnas nati se morte daturam*. Sed totum versum una cum antecedente ejiciendum arbitror tanquam supposititium. In Ms. Helmst. subjectus erat versui 110.—116. *cætus* vulgg., nonnullæ etiam Ald. cum Ms. Helmstad. Puto fuisse: *Naiadum et cætus*. Nam paulo durius cum suppletur. *horridus* pro *Orpheus* Aldina et edd. Fabric. cum Ms. Helmst. et Petav. cum Voss. Heins. conj. *Non tantum Cægrius H. vel, tantum haud Rhodopeius H.* Idem jungit *Naiadum cœtu non tanto*. Sane *Orpheus* trisyllabum esse, ut *Pentheus*, et in Catalectis Pith. p. 31 *Theseus*: verum Virgilio vix licuisse esse tam audaci. *sylvasque sonantes* Jo. Schrader. em.—117. *reis* Ms. Contian. perpetua variatione: unde tamen Scaliger refingit: *rixis silvisque canendo*. Mihi vulgata suavior procedit: *non Orpheus canendo tantum tenuit Hebrum, ripis restantem* (cursum intra ripas sustentem), *sylvasque*: h. delectavit Hebrum sylvasque. Etsi totus hic locus, et is qui sequitur, ex variorum versificatorum symbolis coaluisse videri debet.—118. Hic versus contaminatus (a *Πηρεὶς* esset *Πηρεὶς*), quod et vidit elegans carminum iudex Jo. Schraderus emendat. Præf. pag. xxi. xxii. conf. ad Ge. iv, 355. At idem hic versus alienus prorsus est a tota sententia. Si in Bœotia res geritur, non Peneus delectari potuit chorea Nympharum. Sin in Thessalia rejiciat carminis argumentum, aliena sunt quæ v. 108 sqq. de Agave narrantur, etiamsi cum Jano Parrhasio in Quæstis per Epist. pag. 51 Lucani locum (lib. vi, 355—359) huc advoces: nam ex eo nihil constitui potest, cum poëta ipse parum docte loquatur. Afferre voluit medicinam huic versui Scaliger. Apponam verba: “Quia paulo ante, inquit, dixerat, *tantum non Orpheus*, putarunt hic *ἀνταρδορικὸν* deesse; ita hic *Quantum* posuerunt. Atqui legendum: *Non tam te, Peneu, remorata est dia chorea*.” Altera versus parte carere possumus medicina, nam suppleri potest ex sup. *tenuit te remorantem*. Suspiratur autem *σάγας*—imus vir, auctorem carminis instituisse vestigiis Catulli in Pelei et Thetidis nuptiis (vss. 285—293). Tamen ne sic quidem versus tres sequentes commodam orationem subjiciunt. *Quantum te, Pentheu*, conj. Heins., nullo cum fructu. In vett. edd. pro dia invenio *Dira* et *Dice*, in aliis *chorea*, et in margine pro *Peneu, pastor*, ex viri cujusdam docti emendatione, puto. Etiam *peneu* pro

NOTE

114 seqq. Iterum luxuriatur sen poëtæ sen interpolatoris ingenium in describendo luco et antro, quo pastor conædit. Alia aliorum poëtarum lusus assuta. De singulis vid. Var.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

Lect. Comparari potest similis arborum enumeratio ap. Ovid. Met. x, 86 sq. in cantu Orphei: quem locum auctor hujus emblematis ante oculos habuisse videri potest.

4 U

Multa tibi læto fundentes gaudia vultu,
 Ipsa loci natura domum resonante susurro 120
 Quis dabat, et dulci fessas refovebat in umbra.
 Nam primum prona surgebant valle patentes
 Aëreæ platanus: inter quas impia lotos,
 Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
 Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos. 125
 At, quibus insigni curru projectus equorum
 Ambustus Phaëton luctu mutaverat artus,

Peneus plures edd. Venetæ servant; Aldina autem, et hinc Ge. Fabric., *Quantum te pernix remorantem diva chorea*. Atque hæc lectio tenenda, tanquam vera, et ex cuius corruptela importunus ille Peneus versum invasit; tantum non Orpheus cantu Hebrum sylvasque tenuit, quantum te, o Luna (v. 109), tenuit chorea Nympharum: *Quantum te pernix remorantem, Diva, chorea*. Eandem fere lectionem Ms. Kæler. quoque habebat: Ms. Helmst. autem, *Qua te perpigra morantem diva corea*. Petav. *Quam te nigremorantem*. Voss. *Quam te per nigra morantem*, meri librariorum stupores. *remorantur* em. Heins. Nodell Not. crit. p. 80 conj. *pernox chorea*; ut *πάρνοχος χοροί* ap. Sophoclem.—119. *Multa tuo late* f. vet. edd. *tuo late* (scil. choreæ) Ascens. et aliæ, quod et Heins. probat. *tuo late* Ald. Quam nunc habemus, Bembina est lectio: *chorea—fundentes* nota synthesis. *tibi* int. Dianæ, Lunæ desuper aspicienti. *Multa tuo late* f. ed. Fabric. *tua late* f. g. luctu Petav. Heins. conj. *luctu*. Interpositi sunt ab alio vss. 116. 117. 118, et juncti erant: *puellæ Multa*.—121. Hæc adhuc ad Naidas referenda. Importunum tamen *Quis*: ferrem saltem *Hic dabat*. Mox in antro Ald.—122. *Nam primæ in p.* conj. Heins. *prona vallis*, ut ap. Catull.—123. Recte hoc (Heinsium non probare miror) revocatum, Scaligero monente, et priscis edd. Ita quoque Bembus correxerat. Sed iterum illatum erat ex vet. edd., etiam Aldina: *Aëriæ platanus: inter quas erat impia lotos*. Sic et Petav. Saltem esse deb. *quas inter et i. l.* In marg. ed. Ven. Scoti notatum: alios legere: *Lotis*, quæ nympha fuit. Perperam.—126. *Ac malit* Heins., et *ignipedum c. p. equorum*.—127. *Ambustus Ph.* legendum, pro *Ambustos*, quod in oculos incurrit et Scaliger monuit. Et hoc idem e Ms. Helmst.

NOTÆ

124 *Impia lotos, Impia, quæ*; nota figura Horatii exemplo jam a Scaligero notato: *Impia, nam quid p. m. Impia* d. Carm. III, 11, 30. 31, et Catull. LXIV, 404. 405. Impietas spectat haud dubie ad injuriam Ulyssi factam sociis retentis. *abegit*, scil. ab Ulyssis navi, advocavit: intercessit loti suavis, quo minus socii Ulyssis ad naves redirent (v. Odys. I. 94 sqq.). Ceterum confudit poeta diversi generis lotos. Lotus illa Ulyssis in Africa reperta non erat Bæotiæ domestica.

126...129 Populi arbores, vel alni

(nam utrasque Virgilius agnoscit Ecl. VI, 62 et Æn. x, 190), in quas mutatæ Phaëtonis sorores, Heliades, tanquam Solis ex Clymene filiæ. Factum ex luctu de fratris casu suscepto; unde poeta: *Phaëton luctu iis mutaverat artus*. Mox v. 128. 129 hoc velle videtur poeta: populos illas sororias ita inter se condensatas situ fuisse, ut implicarent mutuo nexu ramos et umbracula facerent: *fundeant tentis ramis velamina* (ut v. 74 *Tmolia pampineo subter coma velat amictu candida*; scilicet populus alba est intelligenda. *amplexæ br.* vid. Var. Lect.

Heliades teneris amplexæ brachia truncis
 Candida fundebant tentis velamina ramis.
 Posterius, cui Demophoon æterna reliquit 130
 Perfidiam lamentandi mala, perfida multis.
 Quam comitabantur fatalia carmina quercus :
 Quercus ante datæ, Cereris quam semina, vitæ :
 Illas Triptolemi mutavit sulcus aristis.
 Hic, magnum Argoæ navi decus, edita pinus 135

notatum video.—128. *amplexæ* passive accipit Taubm. Nec tamen vel sic expedio : *amplexæ brachia truncis*. Nonnus Dionys. II, 167 *Εἴην Ἡλιδδὼν καὶ ἑγὼ μὲν—φιλῶσθ' ὁμοῖς τὴν κορυμβοῖς Γελτοῖος αἰγυλοῖς περιπλοκα φύλλα πελάσσου*. Suspicio : *implexæ brachia*, h. habentes ramos truncis (vicinarum invicem populorum) implexos. Nec aliter Heins. conj. *teneris*, et in marg. *tentis* Ms. Kœler.—129. *pandebant* conj. Jo. Schrader., feliciter. *tentis* pro extensis. Sed facile incidit animus in *lentis*. Conjecit quoque Scaliger, et extat in edd. Fabric. Sed idem malebat : *lentis sudamina ramis*, ingeniose ; nam electrum stillare populus dicta. vid. Ovid. Met. II, 364 sq., verum sic *candida* parum commode appositum esset. Heins. conj. *concita* f. *lentis ululamina* r., parum feliciter : nam de umbra arborum quæritur.—130. 131. Misere corrupti versus nec sine libris facile sanandi, etsi unum et alterum conjectare licet : *Perfidia lamenta*, et latere *inultis* in *multis* ; ita ut expleri possint reliqua : *dolis cum luit inultis*, vel propius ad corruptam scripturam : *malis quæ ferit inultis*. Agi de amygdala, in quam Phyllis mutata fertur, seu quæcumque alia illa arbor fuit, obvium est. Sed primo loco monendum, in vett. edd. et codd. post v. 131 subjici alium : *perfidæ, multis*,

Perfidæ Demophoon, et nunc defende puellum, vel puellis.

Tum varietas lectionis hæc fere est : in vett. edd. *Perfidia* legitur. Bembus reposuit *Perfidiam* : idem versum modo ascriptum ejecit. Probarem, si sententia integra sic absolveretur : quæ omnino sic nulla est, quantum video. Scaliger e vett. edd. laudat *Perfidia lamentandi mala*, et corrigit modo : *Perfidia lamentandi diu mala*, ut sit *malum perfidum* pro perfidia ; modo : *Perfidia lamentandi mala* : Neutrum feliciter. Reliqua, versu a Bembo ejecto iterum admissio, sic constituit : *perfidæ multis, Perfidæ Demophoon et nunc defende puellis*. Sed unde de Demophoontis amoribus, iisque adhuc a puellis defendendis, constet, Scaliger vix habuit dicere ; et tota sententia jejuna est ; versus autem inepti versificatoris commentum, etsi etiam Barthius Advers. XXI, 9 sensum exculpere eumque defendere maluit. *et nunc defunctæ puellis* Ms. Helmst. *Post etiam*, vel, *Post vero*, cui D. em. Heins. ; tum iterum : *Post, meritis cui Demophoon æterna reliquit Perfidiam lamentandi mala. Perfidæ, inultis, Perfidæ Demophoon et nunc defende puellis*. Jo. Schrader. *Perfidia monumenta sua mala*. Omnino suspicor primo unum tantum versum ascriptum fuisse : *Posterius, cui Demophoon lamenta reliquit. Quam c.*—132. *fatali carmine malit* Heins.—133. *quam semina, victu*, vel *quam semina, adulta* conj. Heins.—135. 136. Alter versus pro

NOTE

130. 131 Postea stabat arbor amygdala, in quam mutata fuit Phyllis Demophoontis perfidiam lamentata.

132...134 De quercu Dodonæa fatidica nota est fabula. *quercus carmina*, ex apposito, h. e. quæ carmen reddunt, vel e quibus carmen

redditur ; canoræ. Carmen adeo pro canente, vaticinium pro vate. cf. Taubm. *fatale* igitur, quia de oraculo. Glandes ante frugum sationem a Triptolemo monstratam meministi vel ex Ge. I, 7. 8. *mutavit*, permutavit.

Proceras decorat sylvas hirsuta per artus;
 Appetit aëreis contingere montibus astra
 Ilicis et nigræ species, et læta cupressus;
 Umbrosæque manent fagus, hederæque ligantes
 Brachia, fraternos plangat ne populus ictus; 140
 Ipsæque excedunt ad summa cacumina lentæ,

fulcro additus ab alio. *pinus edita*, h. excelsa (cf. inf. 170), *hirsuta per artus*, *maignum decus Argoæ navi*, h. e. e qua Argo confecta et exornata fuit, *decorat sylvas proceras*; nisi quod elegantius putem *Proceras...hirsuta per artus*: hoc et Heinsio video probari. Scaligerum itaque mireris primum legere: *Proceras decorans s.*, tum mutata sententia: *Hic...decorat sylvas*; *hic suberis arbor Appetit a.* Male habuit virum optimum huius in seqq. oratio, sed ei medela in promptu est interpunctione: *Appetit a.—astra Ilicis et nigræ—cupressus*. De voc. *edita* adhuc monendum, falsam ejus acceptionem videri peperisse lectionem ed. Fabric. *addita*. Ita tamen etiam Heins. conj. et Jo. Schrader. Emendat. p. 23.—136. *hirsutaque taxus* Ms. Kæler., sed non consentit vs. sequens.—137. *Ac petit* em. Heinsius. *motibus pro montibus* emendat Scaliger; docte quidem, ut sit quod poetæ *Βαθύβη* appellant (secundum illud Virgilli: Quantum vere novo viridis se subjicit alius). Sed quis non præferat illud multo lenius et comitius: *aëris frondibus*, quod et Heins. conj., vel *frontibus vel motibus*. Aldina et Fabric. edd. quoque: *conjungere*.—138. *Ilicis species* pro periphrasi habendum, pro illice simpliciter dicta. *series* tamen conj. Heins.; expectabam *vertex læta cupressus* adversatur arboris naturæ et poetarum usui; nec Barthii defensio Advers. XXI, 9 bona est, ex eo petita, quod apud Aristænetum inter amœnas arbores ea recensetur. Gifanius apud Scaliger. conjecerat *Lethæa c.*, non male; modo non desideraretur copula. An fuit: *Ilicis et nigræ, et species Lethæa cupressus* (h. cupressi). Verum simpliciore modo vulgatæ lectioni succurrere licet: *nec læta cupressus*. Venit et hoc Heinsio in mentem. Idem vel, *et læta c.* Jo. Schrader. *et læta c.* conj. Frisemann., nescio quo fructu. *manent*. Vim vocis h. l. non satis assequor; an *virent?* vel *patent?* ut Jacobs conj. In Voss. erat *moment*; tum *ligantes hederæ* scripsi pro, *ligantis*. Sequentia sic interpungo: *...fagus; hederæque ligantes...ictus, Ipsæque...Pinguntque* etc. Causas deprehendere in promptu est.—140. *fraternus* Voss. et Petav. p. ne p. *artus* vett. edd. Sane fulmine percussis Phaëtonis artus laceros conquassivere Heliades, donec in populos mutarentur. Sed quomodo hoc facit ad ceteram sententiam? Bembus dedit: *ictus*; ita referam ad Phaëtonem fulmine percussum, ictum. Phaëtonis sorores in populos mutatas supra vidimus: eæ fratris mortem lacrymis humectatæ æterno luctu prosequuntur. Melius sic me interpretari arbitror, quam Tauhm. *ne plangat et percutiat ob fratrem fulmine ictum*; modo tum legas: *fraternos plangit quæ populus ictus*; aut, ut copula adsit, *plangens et p.* pro vulgari: *brachia populi, quæ plangit*. Sed totum v. 140 inepti versificatoris commentum esse arbitror ex vs. 128. 129 confictum, in quibus jam eadem res exposita fuit. Et series versuum fuit hæc: *hederæque ligantes Brachia, succe-*

NOTÆ

141. 142 Hederæ fagos amplexæ bene descriptæ sunt. Earum racemi cum acinis, *corymbi* dicti, *aureoli* sunt; est ergo de genere hederæ cum fruc-

tu croceo intelligendum hoc; sed foliis albis; ergo *viridi pallore* distinguuntur corymborum flavor. Est aliquid simile in loco Ecl. III, 39 *vitis Diffusus*

Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos.
 Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
 At volucres patulis residentes dulcia ramis
 Carmina per varios edunt resonantia cantus. 145
 His suberat gelidis manans e fontibus unda :
 Quæ levibus placidum ravis sonat orta liquorem.
 Et, quanquam geminas avium vox obstrepat aures,
 Hanc querulæ referunt voces, quis nantia limo
 Corpora lymphæ fovet ; sonitus alit aëris Echo ; 150
 Argutis et cuncta fremunt ardore cicadis.
 At circa passim fessæ cubuere capellæ,
 Excelsisque super dumis : quos leniter afflans

dunt ad s.—141. *excedunt* ; suspicor fuisse *escendunt*. Nam *excedere* ad an dicitur, non memini, sed *escendere* ad. Nisi, ut copula importuna ejiciatur, malis : *Ipse succedunt*. Porro *passuque erepunt...lento* conj. Heins., quod *flexipedes* hederæ dictæ occurrunt apud poetas. Plin. xxiv, 10, s. 49 *Similem huic (smilaci) aliqui clematida appellaverunt, repentem per arbores*.—143. Versus et hic insititius. Jam versus, qui hunc sequuntur, 144...154, Scaliger, ut supra vidimus, retraxit post v. 100.—144. Et Voss.—145. *Carmina per varios cantus* ; ut alias, per sonos varios. Jo. Schrader. conj. *per varios campos ; per vacuos saltus*. Saltem bonus poeta sic scribere debebat.—146. *superat* Voss. Petav. et Scalig. e vet. libro : ipse malit *superet*.—147. *placido liquore* melius dici monet Scaliger : recte, sed homini, qui hæc scripsit, videtur placuisse : *sonare liquorem*, ut, *sonare carmina*, et alia similia. Scaliger quoque *sonet* substituit. *vomit* conj. Jo. Schrader. *sonet ore* ed. Antwerp., forte et aliæ. Certe *orta* otiosum est, Barth. xx, 23 emendat *aucta*. In Ms. Voss. *acta*. Sed totus versus damnandus, non emendandus est. Est enim insititius cum seqq., in quibus eadem repetuntur, quæ jam supra dicta erant v. 104. v. 46 sq.—148. Et *quanquam*. Corruptum hoc. Scaliger *Hinc illi gem*. Barthius ibid. conj. *Et quæquæ*.—149. *Ac querula feriunt voces* refingit Heins., ut suppleantur aures ex antec. *hanc q. reserant fauces* Jo. Schrader. *Hac* var. lect. in vet. edd. *Hinc querulus referunt v.* bene Scaliger e vet. scheda : item *quæ nantia* : ut sint *ἀναία κρηρὸν ῥέκτα*, ut is cum Aristophane loquitur, h. *ranæ*. Ge. i, 378 *Et veterem in limo ranæ cecinerat querelam*. cf. Taubm. Sed jam Jul. Sabiu. de ranis accepit.—151. *et culta* vetus scriptura apud Scaliger., eaque elegantior. *ardore*, per æstum. Barth. l. c. conj. *fremunt ardere* ; quod ipsi remittam. *fremunt arlusta* Heins., elegantius ; idem in mentem venerat Jacobio ex Ecl. ii, 13. add. Ge. iii, 325, et van Kooten Spicleg. ad Jo. Schraderi Emendatt. pag. 8.—152. *fessæ*. Jo. Schrader. conj. *fusæ*.—153. *supra* Scalig. Puto fuisse : *cubuere capella Excelsis subter dumis*. Sic in Pervig. Ven. *subter genestis explicant tauri latus*. Jo. Schrader. *Excelsos subter dumos* Emendatt. p. 20. Desidero quidem commodius epitheton dumorum : videntur tamen *excelsi* dicti, qui in excelsis rupibus crescunt. *et amantes ardua dumis* etiam in Georg. Omnino *dumos* amat poëtæ commemorare, ut et *dumeta*. et eo

NOTE

hedera vestit pallente corymbos : ubi vid. 143 In myrtum mutata fœmina
 Not. et ii, 50. *Mollia luteola pingit*. Myrsine v. Serv. ad Æn. iii, 23. Geopon. xi, 6.
vaccinia caltha.

Aura susurrantis possit confundere venti.

Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra, 155

Mitem concepit projectus membra soporem,

Anxius insidiis nullis : sed lentus in herbis

Securo pressos somno mandaverat artus :

Stratus humi dulcem capiebat corde quietem :

Ni Fors incertos jussisset ducere casus. 160

Nam solitum volvens ad tempus tractibus isdem

Immanis vario maculatus corpore serpens,

Mersus ut in limo magno subsideret æstu,

Obvta vibranti carpens gravis aëra lingua,

Squamosos late torquebat motibus orbes. 165

~~~~~

spectat, quod adjicitur, a ventis eos perfari : *hypoberras*. Heins. conj. *ex-cis* l. *exesis*; et comparat illa : *Dum tenera attendent sima virgulta capella*. Barthius xxi, 24 emendabat : *Excelsique super dumi. qua* vett. edd. et codd. *quos* a Bembo profectum est. Barthius non male conj. *qua. qua* vel *quo* etiam Heins.—154. *possit* friget; sed est genus circumlocutionis pro *confundit* aura dumos. *poscit* Contianus liber Scalig., qui explicat *πεπάραι*, quasi : poscit sibi, aggreditur. Sic et Ms. Helmst.—155. *ad fontes* vett. edd. mutavit Bembo. *requietus* conj. Heins., et mox *porrectus* Lindenbruch. Scaliger, qui hunc locum transpositione sanare voluit (vid. ad v. 100 et 143), rejectis ad superiora versibus 156. 157 sic interpolavit hæc :

Pastor ut ad fontes densa requietis in umbra

Securo pressos somno mandaverat artus:

Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,

Ni fors incertos jussisset dicere casus, etc.

Nihil est ex omnibus, quod placeat. Mihi omnes vs. 157 ad 160 usque Scholastici operam redolent.—158. *feasos* em. Nodell. Obs. crit. p. 38, atqui non minus illud bene dicitur.—159. 160. Uterque versus laciniae sunt inepti versificatoris : qui variavit et obscuravit sententiam, quæ iis sublati bene procedit, modo v. 161 pro *Nam* restituitur *Cum* hoc modo : *Pastor...mandaverat artus : Cum solitum volvens ad t. t.—161. tractibus hydræ* Ms. Helmst., et hæc erat Aldina lectio ex interpolatione ducta. Vett. edd. *idem*, Ms. Kœler. *idem*, et in marg. al. *Idra*; sic et Thuan. *Idæ* Petav. *Idæ* Voss. Bembus autem *iisdem* : hocque revocatum ab Scaligero : non enim *tractus* esse serpentis (subijciuntur illi vs. 165); sed *loca eadem*. *volvens* autem vel *se*, vel *volvens* torquebat. In edd. Fabric. *sonitum volvens*. Barthius xxi, 23 emendabat *s. volvens...varie maculatus, corpora s.* Heins. *involecens...tractibus undam vel umbras : parum feliciter*; idem mox *maculatus tergore*.—163. *subsideret* Bembina emendatio, nescio an satis probanda, recepta a Scaligero. Vett. edd. *sub sideris æstu*. Serpens in limo, quem fons in propinquo effusus fecerat, a solis æstu recreare se volebat. conf. Ge. iii, 432. *magno subsideret æstus* jam Heins. emendavit ad *Æn. xi, 268*, ubi alia exempla quarti casus cumulavit.—164. *Obria vibranti* græce dictum puto pro adverbio; obviam, adversum vibrat lingua. Non expediebat se bonus Taubmannus. *gravis* de gravi anima. Ge. iii, 415 *graves nidore chelydros. carpens aëra lingua vibranti, exerta*. Miror vero placuisse poëtæ *carpens*, non *lambens*, quod solenne est. Heins. conj. *Obria vibranti decerpens*, vel, *detergens gramina lingua*. Jo. Schrader. *carpens gravis ore trilingui*.—165. *latis* ed. vet., nec male; at Aldina : *montibus*. Soleune esset *noxibus*.—

Tollebant auræ venientis ad omnia visus.
 Jam magis atque magis corpus revolubile volvens
 Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se
 Sublimi cervice rapit: cui crista superne
 Edita purpureo lucens maculatur amictu, 170
 Aspectuque micant flammantia lumina torvo.
 Metabat late circum loca: cum videt ingens
 Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat
 Lumina diffundens intendere, et obvia torvo

166. *Tollebant auræ venientis ad omnia visus.* Est hæc Bembina et cod. Petav. lectio: quæ sensu idoneo caret; etsi Barthius XXI, 23 aliquem inesse putabat. In ceteris magna varietas. Vett. edd. *Tollebant auræ juvenis* l. *inventis ad omnia visus* l. *nissus*; Domit. Calder. et edd. Ascens. *vehementis ad omnia visus*. Hinc in Aldina vir doctus castigavit: *Pallebant auræ viventis ad omnia visus*. Corrigit ad *omina* Scaliger: sic saltem tolerabilis sensus exit: *palluisse auræ ad omnia visus viventis*, h. oculorum obtutu e longinquo propius admoto. Etsi vel sic *auræ visus* fuissent opportuniore; et bene procedi posset versus sic: *Omnia pallebant visus viventis ad auræ*. Scaliger etiam conjiciebat: *Squallebant auræ vehementis ad omnia visus*. *Pallebant herbæ* Heins., vel *Squallebant auræ vitiantis ad omnia visum vel virus*. Ovidius: *quique halitus exit Ore niger Stygio vitiatas conficit auræ*. Enimvero ludimus operam; totus enim versus ex ingenio inepti hominis irrepsit.—167. *corpus revolubile* malit Heins.—168. Ordo elegantior ex Aldina et a Bembo est. Edd. vett. *pectus nitidis*.—168. 169. *et se sublimi cervice caput*. Ita edd. vett., quod Ascens. interpretatur: et se attollit caput. At Aldina et hinc edd. Fabric. emendarant: *et fert S. c. caput*. Quod nunc habemus, *et se S. c. rapit* ex Bembino codice fluxit: sic et Petav. Jo. Schrader. em. *exit S. c. caput*. Frisemann. *effert*.—170. *Addita* malebat et hic Heins., etsi non video, quid in *crista edita*, alta, jure reprehendas. Supr. 185 *edita pinus*. In reliqua versus parte varia tentabat Jo. Schrader., sed *maculatur* ausus est poëta dicere pro distinguatur, variatur, *purpureo amictu*, pro externa specie et colore.—171. *micant flammæ lumine torvo* Petav. et Voss.; in hoc quoque *flammatum*.—172. *Metabat late circum loca*: de hydri capite quaquaversus se movente et circumferente, tanquam si loca circa se recognosceret et signaret. *Metari* ergo (de quo v. Taubm.) etiam *Metare* olim fuit. Et sane Horatio *Metatæ porticus* dictæ. Alioquin vitari poterat insolens forma...*micant flammantia lumina* *Metantis late circum loca*. Ge. II, 273 *sin pingues agros metabere campi*. Et sic sæpe *metari* in poetis. Pro *sese*, quod vulgo legebatur, Ms. Voss. *late*, bene. Mox tum vett. edd. Sed in fine *ingens* nullum habet sensum: an fuit *anguis*? ut revocetur in animum subjectum. Et sic nunc diserte scriptum video in var. lect. Ms. Kæler. et Helmst. Sentio tamen, quam molle et flaccum hoc sit. Præstat dicere, esse positum pro simplici *ille*.—174. 175. 176. Etiam hos tres

NOTÆ

166 sqq. Iterum ingenii intemperantis exspatiatio in tortibus et gyris hydri; aut potius hominum scholasticorum lusus. Tandem v. 172 videt pastorem ad fontem recubantem. Ab

aditu fontis ita se exclusum sentiens exasperatur serpens et adoritur. Tum v. 180 culicis morsu somno excitatus pastor, trunco arrepto serpentem necat. 185...200.

Sæpius arripiens infringere, quod sua quisquam 175
 Ad vada venisset: naturæ comparat arma;
 Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore;
 Flexibus eversis torquetur corporis orbes;
 Manant sanguineæ per tractus undique guttæ;
 Spiritus et rumpit fauces. Cui cuncta paranti 180
 Parvulus hunc prior humoris conterret alumnus,
 Et mortem vitare monet per acumina. Namque,
 Qua diducta genas pandebant lumina gemmis,
 Hac senioris erat naturæ pupula telo

versus pessime cūsus ex margine irrepassisse suspicor. *instat intendere diffundens* (pro simplici intendit) *lumina, et, sæpius arripiens obvia torvo* (quæ ipsi obvia, ante eum torvum serpentem posita, erant) *infringere* (ut infringeret, propterea quod etc.), *comparat arma naturæ*. Non tanti est locus, ut conjecturis in eo indulgeas. Forte tamen fuit: *Acrior instat, Lumina diffundens* Intenta, ore obvia torvo *Sæpius arripiens i.—mature comparat arma.* Et sane Voss. *matura*; unde Jo. Schrader. *matura et c.* In Aldina et hinc in edd. Fabric. *Lumina d. intentus, et o. t.* excusum video. *instat intendere* defendit Heins. et accipit: intendere cursum, properare, et remittit ad Ge. 1, 51. Inf. 320 *instat depellere.* Cæs. B. G. III *fuga salutem petere intenderunt* Mss., vulgo *contenderunt*. Propert. 1, 20 *Oscula suspensis instabant carpere pennas.* Idem pro *obvia* conj. *sibila.* Forte hoc voluit substituere paulo ante pro *lumina.* Jo. Schrader. conj. *contendens diffundere.* Tum v. 175 *infringere* vett. edd. expulsum ab Asulano et a Bembo, at defensum a Scaligero, Barthio et Taubmanno: est antiquior vox eodem sensu. Scaliger etiam emendabat: *arrepens.* Ascensius *abripiens* legerat; nam sic interpretatur: lumina intendere (cæpit) et abripiens sæpius obvia torvo aspectu infringere.—177. Etiam hic cum tribus seqq. veras. inter ininitios referendus. Prior quidem 177 tam inficetus est, ut etiam Barthio Advers. XXI, 18 suspectus fuerit. Jo. Schrader. tamen tentat: *Stridet vel Frenet dente et insonat.*—178. *Flexibus eversis* ex Aldina et a Bembo est; nec capio satis. Debebat *inversis* aut aliud quid legi. Vett. edd. *Flexibus et versis*, h. seu circumactis seu variatis; hoc tenebimus. et *versi* em. Jo. Schrader. *orbis* pro *orbes* accipere præstat, ut magis poetica sit oratio: *serpens torquetur (κατά) c. orbes fl. v. Heins. conj. Flexibus et apisis torquetur corpora* (saltem deb. *corpus*) in *orbes.* Mox 179 *per tractus*, ut Ge. II, 164.—180. *Spiritus et rumpit fauces* revocavi e vett., h. anhelitus. Nam Bembo. *Spiritus rumpit fauces.* Heins. em. *Spiritus erumpit f. Quo cuncta parante legendum monet et illustrat Scaliger.* Sic jam edd. Ascens. *Quo c. paranti.* Hic vero in gravissimo narrationis momento nimis brevis, tenuis et exilis est poëta. De Culce advolante et pastori consulente locus ornandus erat vel maxime. Sensit forte et Heins., cui versus unus et alter abesse videbatur. Saltem comitius foret: *Quo cuncta parante Parvulus humoris pastorem exterret alumnus.*—181. Ed. ant. vitiose: *propior humeros, vel prior humeros.* Omnino seqq. valde turbata in vett. edd. *humoris alumnus* est culex. *conterret* vix satis commodum h. l. vocabulum.—182. Bembo est lectio; *acumina*, pro punctatione, ictu aculei. Vetus lectio erat: *per culmina namque, Qua.* Præfert hanc Scaliger, ut sint *κράται, tempora*, et secundum eum Barth. Advers. XXI, 18. Ascensius sic reddebat: qua parte oculi aperti per summities aperiebant sinus oculorum pupillis in morem gemmarum relucetibus. Heins. jungenda monet: *per acumina namque*, ut in vett. edd. erat. Recte, sed quid tum de reliquis? *per culmina f. per epicula.*—183. 184. Bembo lectio, quam

Icta levi. Tum prosiliit furibundus, et illum 185
 Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
 Spiritus excessit sensus. Tum torva tenentem
 Lumina respexit serpentem cominus: inde
 Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,
 Et validum dextra truncum detraxit ab orno: 190
 Qui casus sociaret opem, numenve Deorum.
 Namque illi dederitne viam casusve, Deusve,
 Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales.

equidem quomodo interpreter non habeo. *pendebant* in textu Heins. esse relictum miror: scriptum enim haud dubie vitiose, pro *pandebant*, ut sit, *qua lumina diducta pandebant genas gemmis*, h. in ipso oculi sinu. *deducta* vett. edd., ex more. Laudat Jo. Schrader. e Statio: *diducta putares Lumina consumentumque genis rediisse nitorem*. Scaliger *genas* pro palpebris accipit et legit *obdebant*; nam vett. edd. habere *ponebant*; nisi hoc ipsum sit pro *abdebant*. Jo. Schrader. tentabat varie: *gemmans Hac s. e. n. pupula telo Icta levi*.—184. *Hac senioris erat....Icta levi*. Etiam hæc est Bembina lectio, cum Petav., etsi in ipsis Bembi edd. corrupta: *Hac ferioris et Hac savioris*. Vetus lectio erat: *Ac senioris erat naturæ pupula, telo Icta levi*; quam Scaliger prætulit, astipulante Barthio Advers. XXI, 18; *senioris naturæ*, ut araneosam cutem et senilem, hoc est rugosam, intelligat. Senex enim pastor cf. v. 387. In Aldina excusum video: *Ac levioris erat naturæ*: h. mollioris, quod mihi magis arridet. Forte enim olim scriptum fuit: *telo Icta gravi*. Jo. Schrader. *tacta*. Vitiose aliae edd. *Hoc et papula*. At in Fabric. non male emendatum: *Ut levioris e. n. p.* Totus versus est ab interpolatione profectus. Fuerat primo: *Qua diducta genas pandebant lumina, telo Icta levi*: scil. sunt.—185. *Cum pros.* Petav. Mox malim: *sic diss.*, vel *tum d.*—186. *In dissitus* nil mutandum: que disjecta sunt, ea sunt *dissita*: h. dispersa; *disserere*, dispergere. Vocabulum Lucretianum. *dissitus excessit* est ornate pro simpli. Omnis spiritus excessit, reliquit sensus. Nam *Spiritus sensus* non capio. *Sp. e. sensim* Aldina dedit; hoc et Heins. cum Jo. Schradero probat; et præstare ipse arbitror. Dignius poëta esset *membris*, quod et Jacobs conj.—187. Fortasse, ait Scaliger, *Tum torva tuentem Lumine*: nec improbat Heins.; sed nihil mutandum. *Tenentem lumina* est, immotis luminibus stantem. *tremement* Heins. conj., quod vix accommodatum.—189. *compos mente* antique, pro *mentia*. *exanimi vix mente* Heins. maluit. In Petav. *exanimus. resurgit* reponi jubet ex vett., quibus Ms. Kœler. astipulatur, Scaliger; non parebo. Jam surrexerat pastor vs. 186 *Tum prosiliit*.—190. *ab orno* præclare Bembi. Ant. edd. et codd. *ab ore*.—191. 192. 193. Interpolatio in his manifesta. In vett. edd., etiam in Aldina, necnon in Ms. Helmst., medius versus *Namque illi* etc. abest; etiam in Petav. Natus videtur versus ex revocatis huc in margine e Ciri 279 *Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carne, Ante hunc conspectum casusve Deusve tulisset*. Equidem omnes tres versus 191. 192. 193 a mala manu irrepsisse arbitror. Tentarat aliquis supplere: *Qui casus* (vel *Num casus*) *sociarit opem numence Deorum, Prodere sit dubium*. Subscriptis aliis: *Namque* (f. Hancce) *illi dederitne viam casusve Deusve, Prodere sit dubium*; utrumque inepte; nec minus inepte supplevit versum alius: *voluit sed vincere tales* (sc. casus) *vel talem*. non enim dicam utrum; hoc tamen alterum sic accipies; *voluit Deus vincere talem*, hominem sic armatum. At quam jejune! *tali* Voss. *voluit sedere tales* Voss. et Petav. Ms. Helmst. habebat: *vincere callens*. Scaliger tantum duo versus *Namque illi....Prodere s. jugulat*, et legit: *Qui*

Horrida squamosi volventia membra draconis,
 Atque reluctantis, crebris foedeque petentis 195
 Ictibus, ossa ferit, cingunt qua tempora cristæ:
 Et quod erat tardus, somni languore remoto,
 Nescius aspiciens; timor occæcaverat artus:
 Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
 Quem postquam vidit cæsum languescere, sedit. 200
 Jam quatit et bijuges oriens Erebo cit equos Nox,
 Et piger aurato procedit Vesper ab Cæta:
 Cum, grege compulso pastor, duplicantibus umbris,
 Vadit et in fessos requiem dare comparat artus.
 Cujus ut intravit levior per corpora somnus, 205
 Languidaque effuso requiêrunt membra sopore:

*****

(*casus sociarit opem numen Deorum*) *Horrida sq.*, ut qui sit pro quo tranco. Barthii conatum parum prosperum in emendando loco videat qui volet *Advers.* xxi, 18. Heins. conj. *sociarit* cum Aldo; et vidit *casus* *Deusve* Virgilianum esse; sic *Æn.* xii, 321. Idem laudat ex Aldo *vivere talis*, quod non reperio. Jo. Schrader. *Quem* vel *Quam*, *casus sociarit opem*; et mox *dederit vitam* et *vincere fata* vel *clades*.—194. *volventia* vel *volventis* Ascens., alterum hoc etiam Heins. malebat. *crebro* Ms. Helmst.—195. *foedeque* vett. edd. *petentis*, scil. ore, morsu. Sed Scaliger non male: *foedeque patenti* *Ictibus*; patet ictibus, vulneribus, qui recipit. Nec aliter Ms. Kæler. *creber* conj. Heins. Idem varie tentat: *avideque petenti*, vel *petentis*, vel *patentis* *Rictibus ora ferit*.—196. Heins. refingit: *Ictibus usque ferit* vel *Ictibus ossa terit. feris* vett. edd. *feris* vel *feri* Ascens. *ferit*, c. q. t. *cristam* Bembina est lectio. *cristæ* vetus erat lectio, ut video, ante Bembum, itaque recte emendavit Scaliger, cum Heinsio; ut sit, *qua cristæ cingunt tempora*. Itaque revocavi.—197. *somni* pro *omni* haud dubie cum Scaligero emendandum; sicque edd. Fabric., etiam ante Aldina. Sed totam sententiam vellem ut viri docti exposuissent. Scilicet et hi tres versus 197. 198. 199 insititii et spurii sunt. Voluit ineptus versificator in margine explicationem subungere: *pastorem tanto minus metu obtorpuisse, quod e somno repente expergefactus tempus non haberet de periculo cogitandi*. Hoc binis versibus extulerat: *Et quod erat tardus somni languore remoto: Hoc minus implicuit dira formidine mentem*. Ascripsit alius: *Nescius aspiciens*; tum tertius misero explevit verum: *timor occæcaverat artus*. Barthius xxi, 20 frustra operam ludit in loco emaculando. Heins. *Utque erat haud tardus, somni languore remoto, Nec suus, adspiciens*, ut Ovid. *Vix meus*; ubi vid. Not. Jo. Schraderus em. *Nescius, ad speciem t.* In Voss. *occæcaverat*.—199. *Non minus... mortem* Ms. Kæler. *implevit* Voss. ap. Frisemann.—200. *cæsum, languescere cepit* Ms. Helmst. Heins. em. *Quæ... sedit*, scil. formido, vel *Quæ... languescere desiit*, sc. mens.—201. *bijugis* vett. edd. ante Bemb. *quatit* equos, non flagrum, ut supplebat Scaliger. Idem: *Jam quatients bijuges*. Mox *crebo* vett. edd., et hinc, quis crederet? edd. Fabric. *crebro*. Feliciter Heins. *Jamque atro b.*—202. *aurata* Petav. et Voss. *Vesper procedit* vett. edd. *ab Cæta* conf. ad v. 41 supra. *ab ora* Ms. Helmst. Mox v. 203 *duplicantibus* est pro duplicatis.—204. Noluit, puto, in requiem dicere, ne confunderentur voces et fieret *irrequiem*. Ascens. et Taubm. jungunt: *dare requiem in artus*.—206. *effuso requiêrunt membra sopore*. Magis accom-

Effigies ad eum Culicis devenit, et illi
 Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
 Inquit : Quid meritis, ad quæ delatus acerbas
 Cogor adire vices ? tua dum mihi carior ipsa 210
 Vita fuit vita, rapior per inania ventis.
 Tu lentus refoves jucunda membra quiete,
 Ereptus tetrus e cladibus : at mea Manes
 Viscera Lethæas cogunt transnare per undas ;
 Præda Charontis agor. Viden' ut flagrantia tædis 215
 Lumina collucent infestis omnia templis ;

*****

modatum foret infuso. vid. Obs. ad Tibull. III, 4, 81.—208. *ab eventu c. c. amaro* conj. Heins.—209. *Quis meritis* vett. edd., etiam Aldina; unde Scaliger emendat : *Quis meritis, inquit*, h. quibus meritis. Nisi forte præstat : *Quis, inquit, meritis*. Licentius, adeoque felicius, Heins. *En, quid, ait, meritis; aut quo delatus*. Sed Scaliger pergit : *aut quæ delatus*, antiquæ, deferor aliquid. Alias, *ad quæ delatus*, est : in quam culpam incidi? *dilatus* vett., ex more. Ascens. ad quæ mala reservatus.—210. *me carior ipso Vita fuit, vita rapior* vett. edd. Fertur autem anima per ærem ad loca infera. Sic mos poëtis. Eorundem more mox *Manes* sunt Dii inferi, ut Ge. IV, 489. Notabile quoque, quod vs. 214. 215 trans Lethen Charon umbras vehit, non trans Stygem.—211. *rapior p. i. vectus* Ms. Helmst. *per inania Aterni* ingeniose Heins. conj.—215. *Videt, Videt et, Videt ut* vett. edd. *Vidi ut* Ms. uterque et edd. Ascens. *agar et Vide ut* Petav. et Voss. *Video ut* Aldina. Et si verum dicendum, alterutrum probandum est. Narrat enim Culex sibi adeunda fuisse loca infera : adeoque *Vidi ut. Viden'* ut alienum ab h. l. est. *Vidi et* Heins., ut Æn. VI *Vidi et crudeles dantem Salmonæa pœnas. t. is* quoque ed. Ven. 1486.—216. *Lumina cum lucent* Petav. et Voss. *infestis* Ms. Kæler. *infernis* Domit. Calder., quod miror desertum esse a sequioribus edd. *inferna templa* sunt *Acherusia templa* Ennii. Manet tamen vel sic omnia otiosa vox. Heins. pro *templis* conj. *palmis*, quod non capio. Jacobs *Limina*, ut omnia infernorum templorum limina colluceant tædis. Suspicio versus dilatatos esse insertis ex margine laciniis diversis, et poëtam tantum hæc scripsisse : *video flagrantia tædis Lumina; Tisiphone, serpentibus undique cincta, Et flammæ et sæva quatit mihi verbera Parna*, h. Furia, quatit flagrantia tædis

NOTÆ

207 Sequitur locus, in quo poëta non modo luxuriatur, sed adeo ineptit, dum fabulas de rebus inferis non tantum molesta copia retexit; nam, etsi major earum pars ex interpolatione irrepsisse videri debet, tamen aliquas saltem, at vel illas a re alienas, a poëta profectas esse necesse est; verum etiam partes narrantis umbræ Culicis tribuit, qui iustis sibi nondum persolutis necdum loca ea adierat, sed e longinquo pro-

spexerat. *Effigies*, h. l. *εἰδωλον*, umbra Culicis, ut bene Scaliger monuit. Mox v. 214 pro ea *viscera* dixit miro modo; dum corpus et corporis umbram cogitaret. *cecinit* convicia doctius quam fecit, ex antiquo sermone; ut in XII Tabb. *occantare*. Sed *ab eventu* v. 208 quorsum referemus? an, cecinit c. propter id, quod evenerat? Nisi magis placet ad effigiem referre, ut ea sit *tristis ab eventu*.

Obvia Tisiphone, serpentibus undique comta,
 Et flammās et sœva quatit mihi verbera pœnæ;
 Cerberus et diris flagrat latratibus ora,
 Anguibz hinc atque hinc horrent cui colla reflexis, 220
 Sanguineique micant ardorem luminis orbes.
 Heu! quid ab officio digressa est gratia, cum te
 Restitui superis leti jam limine ab ipso?
 Præmia sunt pietatis ubi? pietatis honores
 In vanas abiere vices; et rure recessit 225
 Justitiæ prior illa fides; instantia vidi
 Alterius, sine respectu mea fata relinquens;
 Ad pariles agor eventus; sit pœna merenti;

*****

lumina (faces), et flammās et verbera (flagella).—218. *pœnæ*, prave, ut facile in oculos incurrit. *Pœna* est *Noth*, Furia. conf. Scalig., et sic vett. edd. Male mutavit Bembus: *pœnæ Cerberus*. Heins. conj. *pœnam*, non video quam bene, vel *pœnas*.—219. Vulgo *flagrant*. Haud dubie *flagrat* fuit: Cerberus flagrat ora latratibus. Dicitur autem flagrare, calere, ardere, de repetito alicujus rei actu et intentione operæ. Notatum quoque *flagrat* video e Ms. Kæler. et Helmst. Scaliger emendat *flagrans*; supplendum erit: obvius fit. Jo. Schrader. tentat: *pandens, aperit*. Barthius XXI, 20 non nisi dura et contorta affert. At Heins. eleganter: *Cerbera et d. flagrant l. ora*. Ita tamen et alteri versui medendum. Idem conj. *Cerberus et diris acens latratibus iram*: sed tum deficit verbum.—220. *arant cui colla* vett. edd., quod cum Scaligero explicari possit, squalent *reperis* em. Heins., nam et supra 217 *serpentibus undique comta*.—221. *orbes* per se sunt oculi, et ii micant ardorem luminis sanguinei. Sed vett. edd. *Sanguineumque*: quod melius. Sic *orbes luminis micant sanguineum ardorem*. Ms. Helmst. *Sanguineique ardore micant jam luminis orbes*. Petav. *Sanguineaque et orbos*. Heins. conj. *micant infandum*. Jo. Schrader. *ardentis luminis*.—222. Sententiam non satis exploratam habeo. *gratia* tamen aut beneficium vel benevolentia, aut gratus beneficii accepti sensus est. Si prius, tum sententia est nimis forte arguta pro hoc poëta: Heu quare *gratia*, beneficentia et benevolentia mea, *digressa est ab officio*, scil. eo, quod mihi ipsi debebam. Cur mihi ipsi defui, dum alium servare studui. Sin alterum tenemus, queritur Culex de pietate et grata memoria, quæ officio et beneficio accepto non respondet. Alterum hoc melius poni arbitror; *quantopere tu ab officio animi grati digressus es!* discessisti. Taubmannus *officium* de beneficio accipit; quo sensu reliqua, ignoro. Ascensus reddit: heu quid est gratitudo, digressa ab officio grati animi?—223. *lumine ab ipso* Voss. et Petav.—224. Scaliger recte concinnius putat: *Præmia ubi pietatis? ubi pietatis honores? In vanas abiere vices*. Manifesta imitatio Virgiliani versus ex pr. *Æneid*. *Hic pietatis honos?* etc. in *vanas vices* eleganter pro, in vanum. Vices fuissent in retribuendo, et rure, h. e. heu etiam inter ruricolos abiit, recessit, *Justitiæ fides*, ornate pro justitia: sed in reddendo, quod debetur, fides cernitur. cf. Ge. II, 473. 474. Male Aldina et jure cum Petav. et Voss. *iterumque recessit* conj. Heins.—226. Bene cum Jo. Schrader. Jacobs em. *Justitia et prior illa Fides*. Mox i. *cici* vel *adici* Heins.—228. Jam ab his inde versa., quæ sequuntur, meri sunt lusus versificatorum: in quibus tamen docti homines fuere. *fit...fit*. Scaliger hæc corrupta arbitratus emendat: *sit pœna merenti: Pœna*

Pœna fit exitium ; modo sit dum grata voluntas !
 Existat par officium ! Feror avia carpens, 230
 Avia Cimmerios inter distantia lucos :
 Quem circa tristes densentur in omnia pœnæ.
 Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
 Devinctum mœstus procul aspiciens Ephialten,
 Conati cum sint quondam rescindere mundum ; 235

~~~~~

sit exitium ; modo, si cui grata voluntas, Existat par officium. Retineo saltem illud : *modo sit dum ;* nisi malis : *modo dum sit,* pro dum modo sit *grata voluntas et par officium,* sc. ut memoriam Calicis gratus colat. Poterat tamen et ferri ; *sit pœna merenti,* h. mihi bene merenti ; *Pœna fit exitium ;* h. e. et pro pœna, mercede, exitium infligitur. Quæ sequuntur putida sunt. Taceri hic nonnulla puta : tum pergit : *sit ita : modo sit dum etc. (cum g. v. vett. edd.)* dnm modo sit grata voluntas ! dum modo officium par beneficio meo existat ! habeo hoc pro solatio. Paulo ante male interpungebatur plene post *relinquens.* Nam hoc significat : *vidi alterius fata instantia :* tum ego mea fata, vitæ meæ periculum, *relinquens,* negligens, *sine respectu* agor ad p. e., ad eandem mortem præsentem propero. Interpolatoris tamen manum etiam in toto loco agnoscere facile est. Forte a poëta profecta sunt tantum illa : *Justitia et prior illa Fides ! feror avia carpens.*—231. Parum suaviter hæc : *avia distantia inter lucos.* Unde inf. 258 *magis distantia limina.*—232. *Quem circa.* Etiam hunc versum ejiciendum censeo. Alienum esse arguit importuna junctura et structura. Nam *quem* de Culice accipiendum. Feror carpens (cursu, volatu) avia (loca), avia distantia, inter Cimmerios lucos, dum circa me pœnæ tristes densentur *in omnia,* h. quaquaversum, undique. Sic enim videtur posuisse. cf. inf. 241. Jacobs noster, *densentur in agmina.* Saltem Quos (lucos) circa legendum arbitrer. *densentur* recte revocatum. Alii *densantur et pœne.* Describit autem Tartaram. Ceterum Scaliger hic iterum plures versus transponit, nullo ad poëtam et sententiam cum fructu, me quidem arbitro. Scilicet post 232 *Quem circa,* inserit v. 247 *Atque alias alio densent super a. t. ;* tum 238 *Terror etc.*—233. *victus al. mœstus* Petav. Mox *Othon* pessime dederant. Est 'Otr̄s satis notus vel ex Od. A. 307.—234. *Devinctum* lego, h. pariter vinctum. Id quoque Asulanus et Bembus ediderant. Intelligit Aloidas ex Æn. vi, 582. Vulgo : *Devictum.* Edd. vett. aliquot *Devictus.* Ceterum alligatos columnæ Aloidas et alii dixere ; sed sibi aversos. Hygin. f. 28 *Qui ad Inferos dicuntur hanc pœnam pati : Ad columnam aversi alter ab altero serpentibus sunt deligati. Est Strix inter columnam sedens, ad quam sunt delegati.* Postrema corrupta sunt, nisi, quod suspicor, ab alia manu assuta ; saltem : et *Strix in columna sedens.*—235. *Conati quondam cum sint incendere* vulg., prave ; natum ex *incendere. escendere* conj. Heins. In promptu erat *rescindere* e v. 583 Æn. vi et Ge. 1,

NOTÆ

230 Ad loca infera delatus vagatur per avia locorum Cimmeriorum, quos hic in remotis Orci partibus versus Tartari limina collorat. In Tartaro enim sceleratorum supplicia prospicere debuit Culex : Oti, Ephialtæ, Tityi, Tantali, Danaïdum, Medææ, Philomelæ et Procnes, Eteoclis et Polynicis : usque ad v. 259. Inde ad Sedes Piorum (ad quas vs. 295 sq. pervenit) defertur : sed in limine Campos Lugentium prospicit : inque iis heroidas Alcestin, Penelopen, Eurydicen. *feror carpens,* carpo avia.

Et Tityos, Latona, tuæ memor anxius iræ,
 Implacabilis ira nimis, jacet alitis esca.
 Terreor ah tantis insistere, terreor, umbris,
 Ad Stygias revocatus aquas. Vix ultimus amni
 Restat, nectareas Divum qui prodidit escas.
 Gutturis arenti revolutus in omnia sensu.
 Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,
 Contemsisse dolor quem numina vincit acerbus,
 Otia quærentem frustra? Vos ite puellæ,

240

280. Jam Jo. Schrader. e cod. Voss. protulit in Emendatt. pag. 19, id quod posui: C. cum sint quondam rescindere. Non igitur recte positum est a Frisemannio, *inscindere* legi in Voss. et Petav.—236. *tuas...iras* vett. edd. cum Ald., quasi sit: *memor iras*.—237. *Implacabilis ira nimis!* per parenthesis cum exclamazione dictum (De Tityo conf. ibid. 595). Lectio est Bembina, et proba. Vett. edd. (non una, quod Scalig. putabat) sic efferunt: *I. ira jacet vixus alitis esca*. Emendatum in Ascenss. edd. *iri alitis*, in edd. Fabric. *viva a. e.* At Scaliger inde refingebat: *Implacabilibus Divis jacet a. e.* Heins. *Jure impucati fibris jacet alitis esca*. Virgil. *Nec fibris requies datur ulla renatis*.—238. *Terreor ah tantis* legendum; et edd. Fabric. bene exhibent. Vulgg. *a tantis*. Sed pessimi poetæ versus sunt.—239. 240. Sensum velim et hic subjecissent viri docti, qui, quantum intelligo, nullus est. At *Stygiis r. aquis* Voss. et Petav. Vett. edd. ad superiora trahunt interpunctione: quasi retrahatur ad Stygem Culex, *Vix ultimus amni*, vix proximus factus, Coccyto vel Phlegethonti, qui Tartarum ambit: h. cum vix ad amnem accessisset. Forte leg. *Vix ultimus amnis Restat* (scil. ei) *nectareas d. qui p.* Tantalus eluso fugiens a labiis amnis vix in ino fundo alvei supererat. *ultimus*, infima pars. *amne* Voss., unde Heins. em. *Extat* eleganter, quatenus Tantalus in flumine stat, vix summa sui parte eminens. Pergit autem describere phantasma Tartari, quem tamen non adiit.—241. Aut fœde corruptus est versus, aut, quod mihi probabile fit, margini fuit ascriptus. Certe sive amnem, sive Tantalum intelligas, nulla exit sententia commoda: *Tantalus revolutus in omnia*, in omnes partes convertens se, ut aquam capteret, *sensu arenti gutturis*, præ siti. in *obvia* conj. Jo. Schrader. Audacius refingam: *Gutture ab arenti revolutus fluminis undis*.—242. *de monte Voss. cui monte volutum* Heins.—243. *Quem vincit dolor contemsisse Numina*, satis jejune. *dolor* ex eo, quod Deos contemsit Ixion. *vincit dolor*, occupat, tenet. Poterat commodius verbum poni: etsi per se non est insolens, dolorem vincere, superare animum. n. r. *acerba* Ms. Kæler. *acerbas* Voss. et Petav. Ex Heins. notatum: *Contemsisse labor quem numina sancit acerbi*: puto voluit, *acerbus*.—244. Hæc et seqq. misere fœdata sunt. Primo vett. edd. omnes ante Bemb. pro *Vos ite*, *sub lite* vel *sublite*. Codd. *fiblite*. Voss. *ceu rite*, *puellæ*; tum *quærentes f.*, ut ad Danaïdas referatur, Ascenss. Pomp. Sab. Ms. Helmst. et idem e vett. edd. malebat Scaliger: *Otia quærentes frustra sub lite puellæ*, *Ite, q.*, nam certatim dolia implent; dure profecto. Heins.

NOTE

238. 239 Hæc conjungenda sunt cum v. 257. 258 *ausferor ultra In diversa magia*. Errabat umbra Culicis per loca infera avia et ad limen Tar-

tari pervenerat. Ibi vero territa monstis eorumque suppliciis refugit et tandem defertur in alteram partem, ad Elysios campos.

Ite, quibus tædas accendit tristis Erinny's : 245
 Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis :
 Atque alias alio densat super agmine turmas ;
 Impietate fera vecordem Colchida matrem
 Anxia sollicitis meditantem vulnera natis ;
 Jam Pandionias miseranda prole puellas, 250
 Quarum vox Ityn, et Ityn, quod Bistonius Rex,
 Orbis epops mœret volucres evectus in auras.
 At discordantes Cadmeo sanguine fratres
 Jam truculenta ferunt infestaque vulnera corpus

O. *querentem frustra sibi. Ite, p. cum hiato. Nec felicius in hoc loco sanando versata est Barthii opera lib. xxi, 20, quem adeat, cui placet ; piget enim transcribere ea, unde nullus ad nos fructus redit. Retineo Bembinam lectionem Otia querentem frustra, ut adhuc ad Ixionem referatur. Verum appellationem Vos ite prorsus alienam a loco esse video. Narrat enim Culex quæ viderit. Forte : Otia querentem frustra sibi ? quidve puellas ? vel frustra ? Belire puellas ? (scil. quid memorem ? ex v. 242.)—245. Ite ; accipiendum erit : discedite a me ! ut aversetur Culex aspectum. Sic fere Ascensius ; satis frigide. Ire ed. Ven. 1486. F. Dira ; quod mox per tristis interpretatum cum esset, glossa in textum venit. Forte fuit : Dira quibus tædas accendit pronuba Erinny's, subjecit tum alius versificator : Sicut Hymen : expletus versus mox ab alia manu.—246. Scaliger : Si cui, legit : sed quæ sententia commodior sic exeat, non video. Vett. edd. Sic Hymen. Heins. Quis et Hymen. Jo. Schrader. Sævus H. post fata l. per facta. Forte præ-saga : est enim versificatoris lacinia ex interpretatione superioris versus nata : accipienda ea iterum de Erinny : præ-saga dedit connubia mortis (scil. obtruncatis in thalamo sponsis), Atque alias alio densat super agmine turmas (scil. sponсорum numero L) ; cumque his Impietate fera r. C. matrem.—247. densat Bembo debetur. densas vett. edd., etiam Aldina cum codd. densent Scaliger, qui retraxit versum post v. 232 Quem c. tr. Heins. conj. Statque alias alio densens.—248. Impietate fera cum cernam Colchida matrem vett. edd. ante Bemb., quasi jungantur : Ite...cum cernam, scil. tanquam majas scelus. Sed malo recordem Colchida matrem...natis ? scil. an narrem ? ex v. 242.—249. Anxia vulnera vix placent ; saltem : Impia v.—250. Jam P., sc. an memorem ? ex v. 242, nisi An P. scribendum. miserandas vett. edd. ante Bemb. cum codd. Heins. f. miseranda forte.—251. Quarum vox querula est, superat quod vett. edd. ante Bemb. Cum tamen in Bembina lectione metrum et sententia peccet, refinxit Scaliger : Quarum vox querula est. Superas quoque B. R. Codd. Petav. et Voss. vox sit in edityn. Heinsius apud Burmann. ad Anthol. Lat. p. 496 T. 1 versum sic constituebat : Quarum vox cit Ityn, et Ityn quoque B. R., satis dnre. Puto ex vetere et Bembina lectione comparata veram reperiri posse : Quarum vox Ityn ingeminat, quo Bistonius Rex Orbis epops mœret, v. e. in a. Ad ingeminat ascripserat aliquis : Ityn et Ityn. Mox quo orbus jungo, quo Ity orbus Tereus. Q. vox iteratur Ityn quo Ms. Kœler. Q. vox sit in ultim Ms. Helmst. Jo. Schrader. tentat : Q. vox iterabat Ityn ; vel, iteratur Itys.—252. Cadmeo semine e Ms. Petav. præstat legere cum Burmanno ad Anthol. Lat. T. 1, p. 165. Exhibebat idem cod. Helmst. Heins. conj. Cadmeo e sanguine.—254. vulnera Bembo intulit. At lumina vett. edd. cum ipsa Aldina, etiam membrana Contii apud Scalig., quod unice verum ; non jam pugnabant invi-*

Alter in alterius: jamque aversatus uterque, 255
 Impia germani manat quod sanguine dextra.
 Eheu! mutandus nunquam labor. Ausferor ultra
 In diversa magis: distantia limina cerno:
 Elysiam tranandus agor delatus ad undam.
 Obvia Persephone comites Heroidas urget 260
 Adversas perferre faces. Alcestis ab omni
 Inviolata vacat cura, quod sæva mariti
 Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.

cem, sed infestis oculis se invicem intuebantur; aversantes jam mutuum cædem peractam. Opinatur tamen legendum Heins. *ferunt infesti vulnera...sibi jam*, vel, *jamque et, gratatus uterque*. Apud Statium Theb. xi, 550 et sqq. sunt quæ ad h. l. commendens. *infestaque limina* Petav.—255. *aversatus* hand dubie recte Bembus ediderat, ut mirer *adversatus* iterum relictum esse; nisi melius, *aversatur*, quod in Voss. est; quodque Oudendorp. ad Jul. Obs. c. 118 e Mss. affert; at in Petav. *aversatus*.—257. *Heu! heu!* vett. edd., quod ex virorum doctorum opinione præstat; tum distinguo post *labor*. *Ausferor ultra in d. magis*. Nam superiora illa adhuc ad Eteoclem et Polynicem refero. *Ærumna* eorum æterna! Miro ausu versus hos tres 257. 258. 259 rejicit Scaliger infra post v. 382. 383, ubi vide Var. Lect.—259. *numina distantia* velim explicet mihi aliquis. Edd. vett. *limina*, quod de Elysiorum cælo puro ac sereno accipi potest; sed *limina* præstant. Margo ed. Ven. ap. Scotum et ed. Fabric. *Numina*, quod etiam melius. *distantia limine certo* refinxit Scaliger. *numina* Petav.; forte jungenda: *In diversa: magis distantia*; cf. sup. 231.—260. Primum *Elysiam undam* nondum legi. Tum *tranandus* quod monstrum orationis est! *Elysium* legebat Barth. xxi, 20. Divinabat Jo. Schrader. *Eridanus tranandus* (ex *Æn.* vi). Obelo transfigendus et hic versus ex margine illatus, et ex v. 214 confictus.—260. *Persephone*. Restituit Bembus. Edd. vett. *Tisiphone*, cui in locis Elysiis nullus locus.—261. *Adversum* edd. vett., nonnullæ etiam *præferre*: ut et Heins. corrigit; modo sensum prodidisset. Idem conj. *perferre vices*. Jo. Schrader. *acies*. Obscura est sententia; videtur *perferre faces adversas* dictum de amoribus infastis (nam *cura miseræ non ipsa in morte relinquunt*), ut nunc *Lugentes campos* describat. vid. *Æn.* vi, 440 sqq. Reliqua tamen de Elysiis campis agunt.—263. *Ipsa suis fatis A. fata m.* Est lectio Bemb. Nec facile quisquam subodoretur vitium, nisi vett. edd. et solid. inspexerit, in quibus: *Hic alcedoniæ*, Ascens. *Hic Calcedonias Admeti cura morata est*. Ascensius quidem post Domitium Megarenses interpretatur, quorum Chalcedon colonia fuit, et ad Scyllam Nisi refert: quod fieri non potest. *In Calcedoniis* Fabric. edidit ex Aldina, quod et Ms. Kæler. legebat cum Ms. Helms. Petav. Voss.; iidem *cura*. *Alcyonæ*, pietatis in maritum, Ceycem, exemplum, facile quis in animum revocet: idque fecit Scaliger, qui, postquam in *Chalcedoniis* mulieribus argutus erat, sine dubio legendum ait: *Isthic Alcyonas Admeti cura morata est*; ut *Alcyonas* plurali numero pro ceteris dixerit, quæ similiter ex luctu de morte maritorum perierunt. Ipse exponit: stupuerunt *Alcyones* (saltem *Alcyonæ*) exemplum simile *Alcestidis* in maritum; sed est durissima venæ versus per se; tum cum ceteris parum coheret; Bembina vero lectione ad sensum explendum carere plane nequimus. Suspicio itaque ascriptum fuisse a viro docto in margine

NOTÆ

257 Nunc Umbra ad Elysiis campos tendens campos Lugentium prospicit.

Ecce, Ithaci conjux semper decus Icarioris
 Foemineum incorrupta decus; manet et procul illa 265
 Turba ferox juvenum telis confixa procorum.
 Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit,
 Poenaeque respectus et nunc manet, Orpheus, in te.
 Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam
 Credidit, aut ulli Ditis placabile numen; 270
 Nec timuit Phlegethonta furem ardentibus undis,
 Nec mœsta obtentu diro et ferrugine regna,
 Defossasque domos, ac Tartara nocte cruenta
 Obsita, nec faciles Ditis sine iudice sedes,

exemplaris aliud exemplum *Ceycis et Alcyones*; quod alius librariorum intexit verbis poëtae, quibus accommodarunt emblema alii.—264. *Icarioris* recte Bemb.; est enim Penelope Icarii f. Vett. edd. una *charontis*. Domitius legerat *Icariontis*. Non redolet versus doctum adeo poëtam; manifestum tamen sit, *semper decus* esse aut corruptum aut admodum jejunum, multo magis, cum iteretur versu sequi. Nisi latet epitheton, v. c. *Ecce Ithaci conjux Laërτιάδα Icarioris*. Interpolatum erat in Ms. Helmst. *semper decus enitet oris*.—265. *Fœmineum concepta d.* vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, cum codd., quod Scaliger verum esse ait, esse enim archaismum: *concepta decus*, nec tamen addit, quo sensu. *illa* ubique video post *procul*; ut mirer *illam* viros doctos maluisse. Interpunctionem mutavi, quæ erat: *decus manet, et pr.* Versus autem hic et sequens non ad Cupidinis tela, quo male referunt Interpp., sed ad eandem respiciunt procorum ab Ulyse factam.—267. Totus hic de Orpheo, qui sequitur, locus novum facit episodium; quod a primo carminis auctore profectum esse vix potest. Vides ubique cumula tentamina versificatoris refingendi et variandi studio occupati. Quin h. l. transitum orationis facere debet. Forte fuit *En m.*, *At m.* Voss. *Quid m.*, ut 242. *tanto m.* non satis intelligo, quid sibi velit. f. *tacito mœrore*. Jacobs conj. *infando m.*, voce Virgiliana. Porro Barth. xxi, 20 conjiciebat *recessi* pro *recessisti*.—268. Versum, ut nunc est, vix expedias, etiamsi *Orpheus* pro *Orpheu* accipias. *Orpheus* alii, ut secundus casus sit. An poëta significare voluit: Eurydicen esse in Elysio, Orpheum vero sejunctum ab ea puniri, quod eam respexit. Scaliger emendavit: *Pœnaeque respectus et nunc in te manet, Orpheu*. Heins. ingeniose: *Pœnaeque respectans et nunc manet Orpheus serum*, et ablegat ad Voss. Anal. ii, 9. Nec tamen ipsa respectabat, verum Orpheus.—270. *illi* edd. vett., et 271 *furens* vitiose, etiam Aldina cum codd.; iidem *haud illi*, et *auda*.—272. *obtentu Ditis* f. codd. et vett. edd., quod Ascens. reddit: in possessione Ditis. *obtentu diro* et f. a Bembu est; ut sit *obtentus* caligo, quæ obtenditur. Scaliger antiquam scripturam ita refingit: *obtenta Ditis ferrugine*: Ditis tenebris obtentis. Aldina exhibet: *Nec mœsta obtentum Ditis ferrugine regnum*; ex emendatione, ut judicare licet, viri docti non inscita. *obtusum* corr. Heins.—273. Scaliger in membr. Contiana reperiebat: *Nefossas* (ut in Helmst. Ms. *Nec fœssasq.*, in Voss. *Nec f.* erat), et recordabatur antiquæ vocis apud Festum: *Cnefosum* pro obscuro: ex *κρηφας*. Ita vero prima vix producta esset. *Defossa domus* haud dubie eleganter pro locis subterraneis. Sic *Defossos sprus* Ge. ii, 376 vidimus. *Depressasque* conj. Jacobs, h. domos profundas, qua voce delectantur poëtae. Porro ad T. vitium ed. Taubm., nil amplius. *Tartara nocte obsita*: bene; sed *nocte cruenta*? an simpli. pro horrenda? Sic et Jul. Sab. accipit, ut sit, *æva*. Nisi aliud olim fuit epitheton: *nocte tremendu, nocte silentii*.—274. *nec faciles*: ad quas non facilis aditus, quæ

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 X

Judice, qui vitæ post mortem vindicat acta. 275
 Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea.
 Jam rapidi steterant amnes, et turba ferarum
 Blanda voce sequax regionem insederat Orphei;
 Jamque imam viridi radicem moverat alte
 Quercus humo, steterantque amnes, sylvæque sonoræ 280
 Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
 Labentes bijuges etiam per sidera Luna
 Pressit equos; et tu currentes, menstrua virgo,

non admittunt aliquem, nisi judicium subierit. *Æn.* vi, 431 *Nec vero hæc sine sorte datæ, sine judice, sedes.* Scaliger maluit tamen: *nec faciles Dictæo judice sedes*, h. Minœ, docte: *scit judicis urna Dictæi* Statius viii, 102.—275. *indicat* vett. edd. *judicat* vet. cod. Scaligeri, et sic edd. Verum e Bembi codice *vindicat* eodem sensu doctius positum, respectu suppliciorum simul habito infligendorum ex sententia lata.—276. *Sed f. favens* em. Heins. Edd. Ald. et hinc Ge. Fabric. cum Ms. Kœler. et Helmst. et Petav. ac Voss. *audacem fecerat*, ante *Jam r.*—278. *insiderat* Petav. et Voss. Reliqua versus verba non satis docta sunt: *regionem* multo minus expectabas.—279. *unam* vett. edd. pro *imam*, ut sæpe alias. *viridis* Ms. Kœler. *Jam vox una viri euridicen moverat* Ms. Helmst.—280. *que a Bembo illatum post steterant* in vett. edd., etiam Aldina, non male abest. Sed omnino interpolatio in h. l. grassata est. *steterant amnes jam præcesserat* v. 277. Heins. conj. *sequiturque comes*; tum *sonoros* mavult.—281. *c. arara* Petav. et Voss. Heins. i. *vertice prono*.—282. *Albentes* tentat Jo. Schrader. Sed versificator dixit *labi per sidera. Lunæ*

NOTÆ

276 *Fortuna audacem fecerat Orphea*, scil. quod tantam cantus sui vim in aliis rebus alio tempore jam sæpe antea expertus fuerat, quæ mox enumerantur: hoc tanquam successu elatus ille audebat nunc adire infera loca. *Fortuna valens*: simpl. ornans epitheton; plerumque alias *fortuna potens*. 277. 278. *regionem*, locum, quo Orpheus canens cithara consederat, *turba ferarum, sequax blanda voce*, propter blandam vocem Orphei, jam alias sæpe suavi cantu allecta, *insederat*. 279. 280. Hic peccavit poëta, quisquis ille fuit (nam totum episodium de Orpheo ab alio, sed docto, homine profectum videtur), cum Ovidio et aliis, quod vim cantus Orphici in arbores nimis dilute descripsit. Recte vetus poësis arbores carmine motas et deli-

nitas dicere potuit. Sed ineptum erat, huic phantasmati immorari et motus adeo rationem describere velle. Quercus radicisque evulsa ad vatem accedere debuit secundum poëtam nostrum. Mox redit ad easdem v. 280. 281 *sylvæ sonoræ* (ornat h. l. epitheton proprium arborum vento strepentium) *rapiebant cantus*, avidè audiebant, arripiebant, idque ornavit adjecto: *cortice*; ut alias *auribus rapimus cantum*: sonus autem per corticem penetrabat. 282. Etiam Luna repressit bigas per cœlum invectas: cursum inhibuit. *Bigæ* nunc equorum sunt, alias taurorum. Parum suaviter mox eandem alloquitur: et tu, *menstrua virgo*, propter vices Lunæ menstruas, ut audires lyram, tenisti currentes equos, nocte relicta,

Auditura lyram tenuisti nocte relicta.

Hæc eadem potuit Ditis te vincere conjux, 285

Eurydicenque ultro ducendam reddere. Non fas,

Non erat in vitam Divæ exorabile numen.

Illa quidem, nimium Manes experta severos,

Præceptum signabat iter; nec retulit intus

Lumina, nec Divæ corruptit munera lingua. 290

Sed tu crudelis, crudelis tu magis, Orpheu,

Oscula cara petens rupisti jussa Deorum.

Dignus amor venia, parvum si Tartara nossent

Peccatum ignovisse. Sed et vos sede piorum,

~~~~~

Voss. et Petav.—284. *nocte relecta* conj. Markland. ad Statium p. 283.—286. 287. *Non fas, Non erat in vitam Divæ exorabile Numen* Bembina lectio: in qua non constat verborum sententia. Vetus lectio erat: *Non erat in vitam Divæ, vel Dite, et in Aldina diræ, exorabile mortis*: quod et Petav. habet. Arripuit Scaliger *diræ e. mortis*, nec expedito tamen satis sensu. Puto fraudem latere in *in vitam*. Lego: *Hæc eadem—Eurydicenque ultro ducendam reddere (non fas, Non erat, invitam), Divæ exorabile numen!* h. ut jungantur: Ditis conjux, Divæ inexorabile numen, et potuit Proserpina Eurydicen abducendam reddere ultro; non enim fas erat, invitam reddere: non cogi poterat, ut invita reditum daret. Precibus tamen illa exorari potest. Et eo fere tendit lectio vitiosa in edd. *Ascens. nam fas Non erat invitam, nec Divæ exorabile mortis*. Acute Heins. viro pro ultro. Post omnia tamen hæc vs. 286, 7. pro alienis habeo.—289. 290. *inter Limina* vett. edd., et mox iterum: *nec d. c. limina*. Etiam Scaliger *corruptit limina* profert e membr. Contiana et præfert: veterat enim, inquit, Proserpina loqui intra limina et respicere. Beminam tamen lectionem deserere nolim: *munus Proserpinæ erat venia data relinquenti loca infera; reditus in vitam*. Illa *non corruptit munus*, non irritum reddidit, lingua, loquendo. Ms. Kæler. prorsus corrupte: *Lumina, quæ Divæ nec rupit imagine linguam*. Ms. Helmst. *nec rupit munere linguam*.—293. 294. Bembina lectio. Edd. vett., etiam Aldina, *gratum si Tartara nossent*. *Peccatum meminisse grave*. et vos s.; sic et Petav. et Voss., nisi quod possent, et est. vos s. Scaliger veterum lectionem præfert et interpungit: *gratum si T. nossent Peccatum meminisse*. *Grave: at vos*; sensum tamen non satius ad liquidum perducit, mox autem emendat: *Peccatum minus esse*. Atqui iniquum est deserere

NOTE

cursu, quo noctem efficit, regit. 285 —287. Hæc eadem lyra, o conjux Ditis, potuit te vincere, ut redderes Eurydicen. hæc potuit reddere, solito poetis more, efficere, ut redderetur. ducendam, reducendam in vitam.

288 Eurydice quidem severum et strictum jus inferorum Deorum jam experta, iter præscripto modo faciebat, neque, uti jussi erant, respexit neque verbum elocuta est. Ingeniose

sic poeta non modo Orpheo interdicitum, ne retrospiceret, verum et novam legem Eurydicæ datam memorat, qua nostrorum poetarum nondum uti vidi: *ut nec illa silentium voce rumpe-ret*: quæ lex longe durissima fuit, utpote femine dicta. Fuit tamen illa magis compos linguæ, quam maritus amoris. *signare iter*, vestigiis impressis.

294 Nunc ipsum Elysium adit Cu-

Vos manet Heroum contra manus. Hic et uterque 296
 Æacides: Peleus namque, et Telamonia virtus
 Per segura patris lætantur numina, quorum
 Connubis Venus et Virtus injunxit honorem.
 Hunc rapuit serva: ast illum Nereis amavit.
 Assidet hac juvenis, sociat quem gloria, fortis, 300

meliora, quæ libri dant, quæque hausta esse ex Ge. iv, 489 manifestum est: *Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes*. Si quid e vet. lect. servare placeat, esto illud: *Grave*. At vos, ut sit: *Grave quidem est hoc*. At contra, ex adverso, a Campis lugentibus, habitat, in piorum sede, heroum contubernium. Sensum teneo; verba tamen sunt aspera ac dura. Saltem delebo vos altero loco, ut sit: *Sed et me sede piorum manet h. heroum manus, contra vos, ex adverso, in sede piorum*, manet me, ædeunda mihi est. Nam de his nunc sequitur locus. Mox in fine *priorum* male recensio Heins. et Burm. cum vet. edd. Sic sæpe *piorum* et *priorum* permutantur. *sedem piorum* quis nescit! contra est *arra*. Majorem interpunctionem apposui ante *Sed et vos*.—296. *Peleusque una et T.* Heins. conj. Saltem malim sine copula: *Peleus una et T.* nam hi sunt Æacida.—297. Vett. edd. *locantur*, et *locitantur*. A qua lectione discessum esse videtur, quod transpositas esse voces non videbant viri docti: *per patris segura locantur n.* Sic totus locus sic procedebat: *Hic et uterque Æacides, Peleus nempe et T. virtus, Per patris segura locantur numina*. Ut sit: namque hic locantur, collocati sunt, (etsi satis tenue hoc est) uterque Æacides. *patris numina* ad Jovem, patrem Æaci, avum Pelei et Telamonis, erunt referenda. Scaliger emendavit: *munia*, id est, præfecturam Æaci, quam obtinet ille apud Inferos. *munera* in Aldina expressum video. Tamen vel sic *secura* parum placet; erunt: perpetua, æterna. Saltem præstabat scribere: *Peleus—virtus Latatur segura, patris per numina*.—298. *C. genus et v.* Jo. Schrader. emendat, vere arbitror.—299. *Hunc rapuit feritas*: vetus erat lectio; manifeste corrupta. De nuptiis Pelei et Telamonis agitur; alteri Virtus, alteri Venus, eas astruxerat; ille Thetidem duxerat, hic Glaucon, Peribœam, et Hesionem: quam Troja capta ab Hercule accepit et abduxit. Potuit adeo ille ipse dici rapuisse Hesionen: *Hic rapit Hesionen*; at alterum amat Dea. At: *Hunc rapuit serva: ast*; Bembina lectio, digna utique quam amplectamur: quidni enim Hesione bello capta minus *serva* dici potuit, quam Tecmessa Ajacis? et bene oppositæ sunt Nereis et serva: diversa ut sit Telamonis et Pelei fortuna. Maluit tamen Scaliger retrahere pristinum: *H. r. feritas*, ut sit virtus, *propen* Homérica. *H. r. ferrum* Ms. Helmst. Petav. et Voss. *ferit. ast*. *Hunc rapit Hesione* substituit Heins. Pari jure substituas: *Hunc cepit Peribœa*; illum N.; et hoc substituit quoque Jo. Schrader. Emendatt. p. 24 *Hunc rapuit Peribœa*; estque illud propius ad literarum ductum in codd.—300. Ajacem memorari manifestum est. Achilles non sequitur nisi v. 320. *A. ac j.* vet. edd., Aldina quoque, et *sociat te gloria sortis*, et *Ascens. ac j. sociatæ gloria sortis*; quod Scaliger probavit, ut esset: *Assidet hac juvenis, sociatæ gloria sortis, Alter*, ut sit, puto, *sors sociata*, consessus heroum in Elysiis modo memoratus. Ita tamen melius procederet sententia, si legeretur: *Assidet his juvenum sociatæ gloria sortis: Alter*, sc. Ajax, h. assidet par juvenum æquali fama; ut sit: *gloria juvenum*, juvenes gloriosi, gloria cumulati. Barthius xxi, 20 malebat; *Assidet at juvenis, sociat quem gloria sorti. sociat quem* Petav. quoque,

NOTE

lex, et recensum heroum facit, ea tum Romanorum.
 loca incolentium, primo, Græcorum,

Acer, inexcussus, referens a navibus ignes
 Argolicis Phrygios torva feritate repulsos.
 O quis non referat talis divortia belli,
 Quæ Trojæ videre viri, videreque Graii!
 Teucria cum magno manaret sanguine tellus,
 Et Simois, Xanthique liquor; Sigeaque præter
 Littora cum Troas, sævi ducis Hectoris ira,
 Videre in classes inimica mente Pelasgas

305

et sortis idem cum Thuan. Heins. emend. *Assidet hunc juvenis sociata gloria sortis*. Ita tamen *sociata sors* cum Peleo et Telamone vix esse potest.—301. 302. *inexcussus* etiam e Bembino codice; accipio, ut sit imperterritus, qui mentis statu non excutitur. Vett. edd. *Alter in excessum*. Aldina: in *excellsum*, et Scaligeri duæ membranæ: *Alter in excissum* (hoc etiam in Petav. et Voss.) et in *excidium*, quod et in Ms. Helmst. erat: unde ille fecit: in *excursus* r. Heins. conj. *inexcussus navibus*. referens repulsos est pro repellens incendia a Trojanis illata classi. Iliad. M. sqq. *Phrygios—repulsus* edd.—Fabric. P. turba fremitante r. Ms. Helmst., interpolate. turba feritate repulsos Petav. et Voss.—303. O quoniam Ms. Helmst. tali devortia bellis Petav. et Voss.—304. Trojæ viri: saltem Troës, aut potius: Quæ Troës videre, viri videreque Graii. Sic Graii viri apud Ovidium. Heins. Troës feri vel Trojæ subire viri.—305. magno...sanguine; non dubito fuisse, multo. Est enim hæc perpetua mutatio ex primis statim Tibulli versibus nota. Vidit quoque Jo. Schrader. et late illustrat Emendatt. pag. 21.—306. Sigea, non Sigæa. Est τὸ Σίγειον. propter malebat Heins. et Jo. Schrader. Emendatt. p. 27. Interpunctionem mutavi: cum ea esset: X. liquor, Sigeaque præter Littora: cum.—307. 308. cum Troës sævi vos Hectoris ira Bembina erat lectio, ut sit: cum videre (scil. homines) vos, o Troës, paratos inferre etc., quod ingratum est. Vett. edd. cum Troas sævi vos Hectoris ira Viderit, et Ms. Helmst. Vidit, et (Voss. et Petav. autem Vidi in cl.): neutrum satis commode. Licet Troas tenere et suspicari in eos latere actos: Sigeaque propter Littora cum Troas sævi actos Hectoris ira Videre; ut ipsa littora viderint. Alioqui debebat videret sequi: excidit forte hoc ad finem versus, v. c. hunc in modum: cum Troas sævi Hectoris ira videret Fortiter in classes...inferre paratos, aut, quod Ms. Helmst. habet, parantes. Hectoris ira, μένος Έκτορος, pro Hectore. Sed Scaligerum hoc eo ducebat, ut vis Hectoris mallet, et reliqua accommodaret: cum Troas sævi vis Hectoris ira Viderit in cl. In ed. Ven. 1484 vox Hectoris erat vitium. Ecce tamen protulit Jo. Schrader. Emendatt. p. 27 e Cod. Vossiano, quod totam litem tollat; esse enim in eo diserte scriptum: Troas sævi ducis Hectoris ira. Verum adeo esse non potest, quod apud Friesemannum est, in Voss. et Petav. legi sævi dos. At Troas jam in edd. vett. et in Petav. visitur. Pelasgas vid. ad Æn. I,

NOTÆ

303 Divortia belli: quod inter diversos duo populos geritur, quasi ad duo divertitur: ut *divortia ciarum, aquarum*; et ex altera parte similiter, *jurgia belli, discordia pugnae*, dici solent. Elegans translatio, quam nescio num aliunde acceperit poëta. Mox 304 facit iterum in digressionem

novam digressionem de bello Trojano poëta: nisi tota hæc lacinia cum tot aliis assuta est ab alio. Cogitandum autem de τειχομαχία Iliad. N. in qua Ajax Telamonius ignem a classe propulsavit 107 seq. Tum alter Æacides, vers. 322 Achilles, Hectorem intermit.

Vulnera, tela, neces, ignes inferre paratos.
 Ipsa jugis namque Ida, potens feritatis, et ipsa 310
 Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,
 Omnis ut in cineres Rhoetei littoris ora
 Classibus ambustis flamma superante daretur.
 Hinc erat oppositus contra Telamonius heros,
 Objectoque dabat clypeo certamina; et illinc 315
 Hector erat, Trojæ summum decus: acer uterque,
 Fulminibus cœlo veluti fragor editus alto;
 Ignibus hic telisque super, si classibus Argos
 Eripiat redivus: ille ut Vulcania ferro

638, Not.—310...314. Quatnor hi versus, forte etiam sequentes, a deterioris notæ versificatore inserti videntur.—310. *Ipsa magis* edd. vett. *Ipsa vagis* Ald. cum Petav. et Voss. In fine et *ipso* ed. Ven.—311. *Ida faces* Ald. cum Ms. Kæler. *Daque faces* edd. vett. *Daque f.* Petav. Unde Scaliger refingebat: *Ipsa magis namque I. p. f. et ipsa Acta vel Dicta faces.* *Dicta* ita, *Δικτή*, mons erit; *acta*; *Δικτή*, ut Æn. v, 613. Mire autem et insolenter dictum: *Ida potens feritatis*, pro, ferarum potens: ut *μυρία θηρῶν* alii dixere. Scaliger etiam multo durius *ferarum arborum altricem* exponit. Heins. non emendat, sed substituit: *Ipsa jugis namque Ida parens* (vel *patens*, quod Petav. et Voss. habent) *vernantibus* (vel, *frondentibus*) *ipsa Ida faces altrix c. p. a.* “Meurs. Exerc. Crit. P. II, p. 103 *Ata parens*: nam *Ata* collis, in quo sita Troja. Apollod. III et Lycophr., ubi idem Meurs. videndus.” Male vero Meursius. Nam *Ates collis* est: vid. Apollod. p. 245 et Not. p. 743 τῆς Ἀτης λόφος. Verum totum versum non sanandum, sed ejiciendum arbitror tanquam insititium: et legendum in proximo: *Ida faces altrix cup. p. alumnis*, h. Trojanis suis. Et Voss. cum Petav. *Daque faces a. cupidus f.*—313. *flamma lacrymante* ut codd., sic vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, et membranæ Scalig., quod hic præfert; ut sit *δακρυόεσσα φλόξ*, *πόλεμος δακρυόεσ*: sed hoc Virgilius reddebat: *lacrymabile bellum*, et sic malim *lacrymabilem flammam*, non *lacrymantem*. Heins. conj. *populante* vel *crepitante*.—314. *opp. conto* conj. Jo. Schrader. ex Homero.—316. *summum Trojæ decus* Ald.—317. 318. Ergo erit: acer uterque velut tonitru, hic super ignibus telisque. Laborat in his τὸ *super*. Forte, *furens*. Tum Heins. *Ignibus hic tædisque*. Vett. edd. *Fulminibus cælo veluti fragor editur enæ*. *Tegminibus telisque super Sigeaque præter Eriperet redivus*; quo et alludunt Ms. Kæler. Voss. et Petav., nisi quod in hoc *Fulminibus*, et *editus in se*. Aldina: *Fulminibus cælo veluti, fragor editur enæ* (in Ald. 1534 mutatum in *innotat*) *ætheris in se Tegminibus telisque super Sigeaque præter Eriperet redivus*. In his corrupta haud dubie et ejicienda illa: *Sigeaque præter* ex vs. 306 huc retracta, et tenendum est, quod habemus: *si classibus Argos Eripiat redivus*: est hoc, quod Scaliger quoque monet, Homericum, ἀπέλαττο νότον ἤμαρ. *si eripiat* pro ut, uti Æn. vi, 78 *magnum si p.* At priora e vetere lectione non male procedant: *Fulminibus cælo veluti, fragor editur enæ Tegminibus telisque super*. Comparatio illa Virgilio quoque frequentata. *tegmina* sunt clypei; malis quidem: *Tegminibus galeisque super*; sed ferendum est alterum. Scaliger tentat: *Fulminis ut cælo volitat fragor*, vel, *Fulmineus* (hoc et Heins. conj.) *cælo veluti fragor*: ut *super editur* sit, sc. *uterque*, quam dura hæc et invita.—319. 320. *Eriperes* ante Bemb. *Eriperet* codd. et vett. edd. *alter Vult.* ante Bemb., et *projectus et instat*; sic et codd. forte: *ille at ...protectis naribus instat*. In edd. Ge. Fabricii emendatum video *protectis*

Vulnera protectus depellere navibus instet. 320
 Hoc erat Æacides alter lætatus honore :
 Dardaniæque, alter, fuso quod sanguine campis
 Hectoreo victor lustravit corpore Trojam.
 Rursus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, et hujus
 Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta. 325
 Huic gerit aversos proles Laërtia vultus,
 Et jam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,
 Pallade jam lætatur ovans ; rursusque tremiscit
 Jam Ciconas, jam jamque horret Læstrygonas atrox.

navibus. Flammarum autem incendia dixit *Vulcania vulnera*, quæ Ajax avertit. Æn. ix, 109 Cum Turni injuria matrem Admonuit ratibus sociis depellere tædas. Heins. conj. *alter Vulcania tergo Sulphura protectus* : ut sit tergum pro clypeo ; et *sulfur* pro igni.—321. 322. 323. Etiam hi tres versus acumen interpolatoris sapiunt. Malim tamen eos e lectione Bembina sic legere, ut sunt. In vett. edd. et codd. *Hoc e. A. vultu l. honore vel honores*, et v. 323 *Hectora lustravit victor de corpore Troja*. Aldina utrumque versum paulo aliter expressit : *Hoc erat A. multum l. h.*, idque non male teneas ; quod et Heins. facit ; et *Hectore lustravit victor de c. Trojam*. Ms. Helmst. et Kæler. *Hector lustravit victor de c. T. Hectora lustravit victor de c.* Voss. et Petav. Scaliger audacter satis ita refinxit, ut ad unum Achillem omnes tres versus spectent : *Hic erat Æacides, vultus elatus honore, Alter Dardanio fuis quod sanguine campis Hectoreo victor lustravit corpore Trojam*. At Heins. em. *Dardaniæque alte fuso quod sanguine*. Etiam Jo. Schrader. conj. *alte*.—323. Inter hunc et 324 inseruit Scaliger inf. versus 336 et 337.—324. *fremunt* vett. edd. *acerba*, pro *acerbe*. *latat*, *lætus* vett. edd., eodem sensu, ut sit *letat* vel *lethut* ; leto dare, *répseir* corruptius alii lædat. Ms. Kæler. *fremunt pars huic pars destinat illi*. Ad rem vid. Æn. vi, 56 sqq. Sed uterque versus subditiuit.—325. *Alma* a Bembo venit ; vett. edd. *Arma* cum Petav. et Voss., vel *Alta* : hoc haud dubie præstat et Scaligero quoque probatum. *hujus*, sc. Ajacis : et ad armorum judicium respicitur. Ms. Kæler. *virtusque c. ira*.—326. Ulysses ex adverso Ajaci, sed averso propter arma Achillis intercepta vultu, sedere et veterum factorum recordeatione delectari fingitur. Sed vett. edd., etiam Aldina, *Hinc gerit aversos* p. *L. currus* : ut poëta adhuc in emblemate descripti belli ad Trojam subsistat. Ita *currus Rhesi* intelligendi sunt, unde solutos equos abigit apud Homerum Ulysses Iliad. K. 498 sqq. Sed potuit hoc variare poëta. Scaliger conjicit *averos*, ut abegerit ipsam currum : ut testatur auctor tragædiæ Rhesi. Nisi *currus* dixit Homericæ more pro equis, quos abegit. vid. Æn. i, 476. Heins. conj. *Hinc regit aversos* p. *L. currus*. conf. Jo. Schrader. Emendat. p. 18 et 171. Petav. *virtus*.—328. *Palladio lætatur ovans* Ald. et ed. Fabric.—329. Corrupte edd. vett. *Pamœicon asiamque h. L. atrox*, vel atrox. Aldine : *Jam Ciconas : jamque horret atrox Læstrygone*.^{*} Pro hoc in fine versus atrox vulgo lectum ; *acres* ed. Fabric. effinxit ; sed tenendum atrox. Voss. lectio : *Jam Cic. jamque horret atrox Læstrygonas ipse*, præfertur a Jo. Schra-

NOTE

324 Achilles Paridis, Ajax Ulyssis ladis auxilio ; sed verius, Pallade fraude cecidit. rapta, Palladio, ut jam Ascensius, 326 *Pallado ovans* potest esse, Pal- vid. Æn. ii. 163 sqq.

Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis, 330
 Ætnæusque Cyclops; illum metuenda Charybdis,
 Pallentesque lacus, et squalida Tartara terrent.
 Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrides,
 Assidet, Argivum lumen: quo flamma regente
 Doris Erichthonias prostravit funditus arces. 335
 Reddidit, heu, gravius poenas tibi, Troja, ruenti;
 Hellespontiacis obiturus reddidit undis.
 Illa vices hominum testata est copia quondam,
 Ne quisquam propriæ fortunæ munere dives
 Iret inevectus cœlum super; omne propinquo 340

~~~~~

dero, in Emendatt. pag. 28, quia *jamque* dicendum erat, non *jamjamque*. conf. sup. 254. 255. Recte hoc. Reposuissem et ipse hoc, nisi finem versus in *ipse* claudicare viderem; id quod et Aldina lectio docet. Quod habemus, sic refinxit Scaliger.—331. *metuenda Charybdis*. Voss. corrupte *ranolea*, unde Jo. Schrader. Emendatt. p. 26 eruit *Zanclæa*, docte, ut ap. Ovid. Fast. iv, 499.—333. Vett. edd. *Hic et Tantalea gener Æacus amplius Atrida vel Atrida*. Sic et Petav. ac Voss., sed omisso *Æacus*. Non male Ascensius *Tantaleus* legit (ita esset: *Tantaleus gener: Æacus: amplius Atrida*) et de Amphione, Niobes marito, accipit. Nec tamen is in hoc de Trojanis temporibus loco sedem recte suam tueretur. Alia corruptela in Ms. Kœler. *gemmata prolis Atrida*. Ms. Helmsl. *Tantaleum genus jam Plistenatrides*. An *Plisthenes*, Agamemnonis pater, fuit memoratus? *Hic et Tantalei stirps Plisthenis, amplius Atrides*.—334. *regente* vett. edd., sed *quo regente* est, quo moderante, imperante: οὗ στρατηγούεντος, ut bene Taubmann. Agamemnonis ductu eversa Troja.—335. *Oris E. male* vett. edd. *flamma Doris*, Dorica, Achivorum. Ausus idem Maro lib. ii Æn. 27, ubi vid. Not. *Erichthonias arces*: de Ilio vid. Iliad. τ. 219 sqq.—336. *furenti* erat in vett. edd. Sed *ruenti* præstat. Est autem verborum ordo ac sensus: *O Troja, reddidit tibi ruenti poenas gravioras, pro, poenas gravioras*, scil. Agamemnon; domum redux a conjuge interemtus. Quæ sequuntur, iterum interpolatoris manus sunt, meo iudicio. In Agamemnonem profecto hoc non convenit, quod in Hellesponto obierit. Itaque Scaliger, qui primum corrigebat: *Heu reditus Graium p.*, mox transponit versus supra ante v. 324 *Rursus a. f.*, ut ad Achillem retrahantur, quem ad Sigeum, adeoque ad Hellesponti ostia, sepultum esse constat. Barthius xxi, 20 reponere jubebat vs. 337 *obituri*, quam obituri. Dure! ut fere omnia bujus viri. In Ald. scriptum: *Reddidit heu Graius poenas tibi, Troja, furenti* (ut fere Voss. et Petav., nisi quod *gratis*). Ita de toto Achivorum exercitu accipiendum. Nec tamen is in Hellesponto sed ad Eubœam naufragium fecit. Heins. *Gratis* adoptabat; non video quo sensu: tum versu altero *subiturus*, vel *lucturus* et *Eubœicis*. Sed pannus hic est ab alio versificatore assutus, qui iterum de Achille cogitabat. Sequentes quatuor versus sunt nimis exiles.—338. *copia* pro multitudine hominum, pro copiis. Ita Virgilius vix est locutus. Etsi pedestrium scriptorum exempla non desunt. vid. Barth. xxi, 20.—339. 340. *proprio* vel *promo* em. Heins. Scaliger ex membrana vet. excerptorum sic legit: *Cur aliquis propria fortunæ munere dives Tendit inevectus cœlum super?* Iterum hic *inevectus* pro *evectus*. Male vett. edd. in *æternum*, et edd. Ge. Fabric. in *evectus*. *inevectus* etiam Petav. Heins. iterum *humo evectus*, ut v. 160, Lenius Jo. Schrader. *ne...f. m. fides Tenderet evectus c. a.* Mox

Frangitur invidiæ telo decus. Ibat in altum
 Vis Argea petens patriam, ditataque præda
 Arcis Erichthoniæ: comes huic erat aura secunda
 Per placidum cursu pelagus; Nereis ad undas
 Signa dabat, pars inflexis super acta carinis; 345
 Cum seu coelesti fato, seu sideris ortu
 Undique mutatur cœli nitor, omnia ventis,
 Omnia turbinibus sunt anxia. Jam maris unda
 Sideribus certat consurgere; jamque superne
 Corruere et Sol iis, et sidera cuncta minantur. 350
 Ac venit in terras cœli fragor. Hoc modo læta
 Copia nunc miseris circumdatur anxia fatis,

haud dubie distinguere præstat: *omne propinquo F. i. t. decus*; non ut ante erat *super omne*; *pr.* Aldina: *telo*; *Deus ibat*. Iterum nova interpolatio, a loco aliena, sed docti hominis, hinc orditur: *Ibat in a.*—342. *Vis Argea petens* a Bembo est. Ita vero *Argiva* legendum; nam *Argoa* ab navi Argo esset ductum. Aldina dederat: *Vix Argo repetens p.* *Vis Argo r.* Petav. cum Voss. Ms. Helmst. *Vix agros r.* Edd. vett. *Bis ergo repetens* vel *Bis repetens Argo*, vel *Vis r. Argo*; unde Scaliger conj. *Vis repetens Argos palrium*. Sed nimis durum, ut *Vis* absolute pro copia ac classe dicta sit. *Vis argea* vel *Argiva* Heins. et Jo. Schrader. Emendatt. pag. 23.—343. *comes aura*; *τόμικμος οὖρος*, ut Scaliger illustrat.—344. 345. Scabri et huius versus ex margine profecti. Forte fuit: *comes huic erat aura secunda*; *Per placidum cursus pelagus* (sc. fult), *Nereides undis Innabant* (nam alterum barbarum aut corruptum est). *Pars inflexis super acta carinis*: designat currus, quibus insident, belluis junctis? Scaliger emendat: *Nereides undis Signa dabant*: et mox *pars* (scil. Nereidum) *i. subit acta carinis*; snbit adeo navi pars Nereidum, ut propellat; sed quid *acta* esse dicemus? Barth. XXI, 20 *Nereia turba* legebat, et de delphinibus accipiebat; esse enim in vet. edit. *Nereia fundit*. Videtur barbarus et illepidus interpolator junxisse: *pars* (cursus per pelagus) *superata erat*, h. connecta erat a classe. *inflexa carinae*; ornat epitheton; ut *curva panda*. Ms. Kœler. *Per pl. cursus pelagus venientis...superata carinis*. Heins. conj. *Nereides unda Signa dabant* vel *Adnabant*; et: *pars inflexas circum acta carinas*. Nodell Not. crit. conj. *pars inflexis subjecta carinis*.—346. *Cum ceu coelestis f. s. s. orto* Petav.—348. *anxia* parum dixit commode. Heins. conj. *concita*. Mox 349 *Sideribus*, ad sidera.—350. *Corruere et Sol iis et sidera*. Parum propitia Musa procus versus: ex Bembina lectione. *Corripere et Sol et vel et Sol jam vett.* edd. An fuit: *jamque superne* (maris unda) *Corripere et solem et jam sidera cuncta minatur*. Giganteum hoc; sed versificatore, quem sæpe in carmen hoc grassari vidimus, non indignum. Ms. uterque et *soles et*. Nec longe abit Aldina lectio: *jamque superne Corripere et soleis et sidera cuncta minantur*. *Ac ruere in terras c. fragor*. Petav. *superne Corripere et solis et s.* Heins. conj. *jamque superne Corripere*, vel *Opprimere*, et *soles et s. c. minantur*. *Ac ruere in terras cœli fragor*: ut Phædr. LXXIV, ubi leg. *Canes confusi, subitus quod ruerat fragor*.—351. *Ac vero in t.* Petav. et Voss. *Ac venit melius alii*. *Ac ruere in terras Aldd.*, ut modo vidimus. *cœlo* conj. Jo. Schrader. *Hic modo lætum*, pro lætorum, Bembo dederat. *Hinc m. læta* vett. edd. *Hic modo læta* alii. *Hic modo lætum* Ms. Kœler., cum Ms. Helmst. Voss. Petav., in quibus *lætum*.

Immoriturque super fluctus, et saxa Capharei,
 Euboicas et per cautes Heræaque late
 Littora: cum Phrygiæ passim vaga præda peremtæ 355
 Fluctuat omnis in æquoreo jam naufraga tractu.
 Hic alii sidunt pariles virtutis honore
 Heroës, mediisque siti sunt sedibus omnes:
 Omnes Roma decus magni quos suscipit orbis.
 Hic Fabii, Deciique; hic est et Horatia virtus; 360
 Hic et fama vetus nunquam moritura Camilli;

Mox *Copias* iterum pro copiis, classe.—353. Conf. *Æn.* xi, 259. 260, unde *Capharei* refingendum.—354. *E. en per c.* vel *et per* Heins. malebat. *Heræaque* ...littora jam Scaliger monuit in Eubœa nulla memorari, et egregie emendavit *Gyræa*. *Γυραίη πέτρας*, et *Γυράη*, Homero *Odyss.* Δ. 500. 507, ad quas Ajax *Oilei* interit. In vett. edd. *Cæciæque* legitur: "An," pergebat ille, "in membranæ scriptum fuit *Æcea* pro *Ægea*? Nam *Ægea littora* legendum esse, etiam Eariptes docet in *Ione*—*πέτρας Καρχηδονίους ἐμβαλὼν αἰγαιεῖς*." Probat emendationem Jo. Schrader. Emendatt. p. 29; accedere enim Voss. *Egea*. At debebat docere vir doctus, quænam sint *Ægea littora*. *Leg. Ægea littora*, seu maris *Ægæi*, seu, quod præfero, ab *Ægia*, Eubœæ orbe maritima aut insula in ipso littore; a qua etiam nomen ductum potatur maris *Ægæi* v. Hesych. in *Alyal*, et Strabo viii, p. 592 s. c. Et locus, quem Scaliger respexit, non est Ionis, sed ex Helena 1140 *πέτρας Καρχηδονίους ἐμβαλὼν, αἰγαιεῖς τ' ἐμβαλὼν πέτρας*. *Ægeaque* e Ms. Kæler. quoque notatum video. Alias vir doctus in ed. Aldina emendavit: *E. aut per cautes Etræaque*, minus feliciter. Nam *Ætam* in Eubœa non novimus. Etiam alienum *Cenæaque*: nam illud promontorium in diversa Eubœæ parte. *E. aut per cautes Ægeaque* Petav. et Voss. apud Friesemannum; quod de Vossiano recte pronuntiatum non est.—355. tum P. malebat Heins. *præda peracta* vett. edd., quod Scaliger retrahere jubet, ut sit penitus aversa et convectata, ut *sidus peractum*, confectum. Quæ non satis capio: dicam saltem *prædam peragere* esse dictum pro agere. *vaga præda perempta* Aldina dedit; nec aliter Voss. et Petav., qui et, cum *Phrygia*.—356. *F. æquoreo omnis jam* edd. vett., vel *Fl. æq. nunc omnis*, et in fine *fluctu*: quod et Scaliger legit; in Contii Ma., ut et in Ma. Kæler., erat *luctu*. In eodem (et Voss. ac Petav.) *Fl. omnis in æquorio naufragia*, unde Scaliger conj. *naufraga*. Sed præstat vel sic Bembina lectio. *naufraga tractum* Petav. *fluctu* et ipse probat Heins. et conj. *male naufraga*.—357. *Hinc alii sidunt* Aldina. *Hoc alii assidunt*, vel *se dant* conj. Heins.—358. *Heroës...omnes*. Totus versus ludus est hominis, qui superiorem versum aliis verbis reddebat. *m. incistunt s.* Heins. conj. vel *incidunt*.—359. Sensus: Quos omnes Roma suscipit, vel pro suscepit, quorum parens fuit Roma, vel pro tenet, habet. Alii accipiunt, suscipit in numerum principum virorum suorum. Nec præstat legere: *suspicit*, miratur. Hoc tamen conj. Heins. et Friesem. Post hunc versum Scaliger vs. 368 *Iure igitur t.* retrahit.—360. *Græcchia* Voss. apud Jo. Schrader.—361. *n. m. perarum* vett. edd., etiam Aldina; unde patet, *Camillum* interpolatoris manu irrepsisse. Ms. Helmsl. *n. m. Metelli* legebat: et hunc versum superiori præmittebat. Voss. et Petav. *mota Melli*. Itaque, quod Scaliger jam fecit, jungenda: *Hic et*

NOTE

267 Nunc heroës Romani, h. e. clarissimi viri, memorantur in Elysio,

Curtius et, mediis quem quondam sedibus urbis
 Devotum bellis consumsit gurgitis haustus;
 Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 Legitime cessit cui fracta potentia Regis. 365
 Hic Curius claræ socius virtutis, et ille
 Flaminius, devota dedit qui corpora flammæ.
 Jure igitur tales sedes pietatis honorat.
 Illic Scipiadæque duces: devota triumphis
 Mœnia quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent. 370

fama vetus nullum (nam sic leg. pro *nunquam*) *moritura per ævum*, Curtius: ut ipse Curtius sit *κλῆος*, fama vetus, nota elegantia: καὶ μῦθος παλαιὸς δὲ Κούρτιος. Heins. tamen em. *Hic fama et veteris*.—362. *e mediis* Aldina; sicque emendat Scaliger. Equidem desidero in *mediis*.—363. Bembina lectio est. Vett. edd. *gurgis in unda*; Voss. autem *greges in unda*. Scaliger hinc effingit: *gurgis inundans*. De Curtio narratio fuit valde diversa, quod Scaliger jam monuit. In pugna cum Sabinis facta sub Romulo narratur ille trajecto lacu in medio foro salvus evasisse. v. Dionys. lib. 11, 42. Varro triplicem historiam affert de LL. IV, p. 36 ed. Dordr. Potuit itaque et alia esse, qua Curtius in eo lacu periisse ferebatur. Fit tamen manifestum, *bellis* esse corruptum; forte *tetri c. gurgitis*. Ceterum *devotum* puta inferis Manibus.—364. 365. Versus in seqq. suspicor esse plures in margine ascriptos ab iis, qui nova exempla cumulare vellent. *prudens*, sciens ac volens. Sed quid vs. 365 velit non satis capio. Scaliger dedit: *Legitimi...Regis*: ut Porsenna sit, cum Scævola antea scribam falso pro rege habuisset. Parum placet acumen. Malim *Legitime ad passus* annectere: ut forte cavere voluerit poetaster, ne ob maleficio perpeusus ignem putaretur. Etiam Burmanno in Anthol. Tom. 1, pag. 199, parum placere video *Regem legitimum*; conjicit ille *Finitimi*, quod et Heinsio in mentem venit. Cur tamen non placuit *Clusini, Etrusci, Tyrrheni*?—366. Huic C. Heins. em., bene; et mox illi. Jungenda: *socius virtutis et ille*: si versus sequens deletur.—367. *flammis* edd. vett. Hunc Flaminius, qui flammæ se dederit, nemo facile ex historia vetere eruat. Metaphorice accipi de bello, adeoque de Flaminio Cos., qui cum Annibale conflixit, Scaliger: nimis argute. Satis prodit vel inepta aliteratio: *Flaminius flammis*, ab inducto homine procusum versum esse, qui veteri poetæ excidere non potuit. Accommodatio historię est Jac. Nic. Loënsis Epiphyll. ix, 2 emendatio: *Cæcilius, devota dedit qui lumina flammis*, ut sit notus ille Metellus, luminibus orbus, quod Palladium ex incendio ædis Vestæ rapuerat. Enimvero Curii memoratio vix alium quam *Fabricium* postulat vel admittit. Forte librarius turbas fecit, cum esset exaratum: *Mucius et, prudens ardorem corpore passus. Hic Curius, claræ socius virtutis et ille Fabricius, cessit cui fracta potentia Regum*. Jam ascriptum repererat ille in margine ad v. 363 *devota dedit qui corpora flammæ*. Nec longe ab hoc aberat Jo. Schrader.—368. *talis pro tales* accipiendum: *Jure igitur sedes pietatis, piæ sedes, honorat tales*. Versus parum affabre procusus. Vett. edd. cum Petav. et Voss. *honores*. Heins. conj. *Jure triumphali*, nescio quo fructu.—369. *Ist-hic* vett. edd. *Istarum piadasque duces quæ vox triumphet* Petav. *Scipiadasque duces quorum d. tr. Scipiadæ rapidi*, qui et Virgilio: *duo fulmina belli*. Aldina: *Scipiadasque*.—370. *Mœnia Romanis* Ms. Kœler. et Voss., parum commode. *Mœnia rapidis* L. Ms. Helms. *M. quos rapidis* Petav.,

Illi laude sua vigeant; ego Ditis opacos
 Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi,
 Et vastum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
 Consclerata pia discernit vincula sede.

Ergo jam causam mortis me dicere vinctæ 375
 Verberibus sævo cogunt ab iudice Pœnæ:
 Cum mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis,
 Sed tolerabilibus curis hæc immemor audis;
 Quæ tamen, ut vanis dimittens omnia ventis,

melius.—373. *locos corr.* Jo. Schrader. *viduos a lumine P.* ἡλιοστέπεις ex Sophocle appellat Scaliger. Malis tamen *viduatos lumine*. Et sic Heins. quoque conj., vel *viduos a l.*—373. 374. Scaligero commodius videbatur legi posse: *Cognita discernit scelerata piacula sede*: ut sensus sit: Minoem discernere maxima piacula scelerata cognita, h. dijudicata, sede h. sedibus pro ratione criminum assignatis. Equidem hæc non minus scabra esse sentio quam vulgata: *quo*, aut potius *qua*, qua parte, ubi (et sic edd. Ge. Fabricii), *Minos discernit maxima vincula consclerata* (h. Tartarum, unde nullus reditus; qui etiam Maroni est, *Sedes scelerata*) *pia sede*, h. a sede pia. Barth. Advers. xxi, 20 primum se jactat loci sententiam perspexisse; *vincula* esse corpus, *consclerata*, contaminatum a scelerata anima. Nihil vidi contortius. Jo. Schrader. *discernit sæcula*. Jacobs conj. ingeniose: *quo proxima M.—discernit limina sede*. Nodell cum Jo. Schradero conj. *quo*, maxime *Minos*, *Consclerata pia discernis vincula sede*.—375. A Bembo est lectio, in qua *vinctæ* expeditu difficile. *cinctæ* em. Oudin. Misc. Obs. crit. nov. Tom. iv, p. 313. Ferrem, si angues vel serpentes adjecti essent. Nisi verbera pro flagellis dicta esse putes, cum Propertius flagellis incinctas Furias dixerit. Præstaret tamen *me...vinctum*. Vett. edd. et Aldus: *Ergo quam causam mortis, quam d. vitæ*; quam lectionem reduxit Scaliger: *Tò quam* ego non magis expeditio; saltem malim sic constituere: *Ergo jam causam mortis, jam dicere vitæ*, scil. cogunt. Et aspirat Petav. *Ergo quam c. m. jam discere vitæ*.—376. *sæva* vett. edd., ut *sæva Pœnæ* sint, Furiæ, idque melius: etiam codd. Tum Scaliger cum Heinsio emendat, *cogunt sub iudice*. Forte poëta a *iudice* sic dixit, ut sit: ad jussum iudicis.—377. *malignæ conscius* vett. edd. cum codd. Petav. et Voss. *consciis* h. l. tanquam advocatus. *οὐρhypos. οὐρduos. c. ausis* conj. Heins.—378. *Nec t.* Bemina lectio sensum vix habet. *Sed tolerabilibus curis* vett. edd., quod merito revocat Scaliger: sunt enim *cure tolerabiles*, mediocres, modicæ. Audis hæc, nec multum mea calamitate tangeris, parum memor beneficii mea morte accepti. Codd. Petav. et Voss. cum Aldina: *Sed tolerabilius*.—379. Est Bemina scriptura. Vetus vero: *Et tamen in vanis dimittes* (Aldina *dimittis*) *somnia ventis*, quam Scaliger sic ornat et cum versu

NOTÆ

1 sqq. Miro phantasmate poëta Cnlicem per diversas Inferorum partes vagatum, cum primum lucos Cimærios, monstrorum sedes (v. 230 sq.), mox impiorum loca (v. 238 sq.) tum Elysias sedes (v. 257 sqq. ad v. 370) a limine salutasset, nunc in eo esse

narrat, ut coram Minoë judicium subeat. Scilicet corpore sepulto et funeris honore sibi persoluto sperare poterat, iri se admissum ad certam in Inferis sedem. Nam ad humanæ umbræ exemplum hæc adumbrata sunt.

Digredior nunquam rediturus; tu cole fontes 380
 Et virides nemorum sylvas et pascua lætus :
 Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.
 Dixit; et extrema tristis cum voce recessit.

Hunc ubi sollicitum dimisit inertia vitæ :
 Interius graviter mentem æger nec tulit ultra 385
 Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
 Quantumcumque sibi vires tribuere seniles,
 (Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem)
 Rivum propter aquæ, viridi sub fronde latentem
 Conformare locum capit impiger : hunc et in orbem 390
 Destinât, ac ferri capulum repetivit in usum,
 Gramineam ut viridi foderet de cespite terram.
 Jam memor inceptum peragens sibi cura laborem
 Congestum cumulavit opus, atque aggere multo

382 continnat: *Tu tamen in vanos dimittes somnia ventos Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.* Sin alterum nec admiseris, prius tamen erit refingendum: *Hæc tamen, ut vanis dimittes somnia ventis? somnia* Heins. quoque em., vel propius ad vulgata: *Quæ tamen haud vanis permittens omnia ventis.* Sed totus versus miseri interpolatoris est. Debuerat saltem cum sup. jungeri: *Ut vana hæc rapidis dimittens somnia ventis.* Porro autem Scaliger post hos quos dixi versus: *Tu tamen...Et mea...inseri volebat versus 257...259 Eheu m. ... In diversa...Elysiam.* Tum subjici novissimos v. 380. 381. 383. *Digredior* etc.—380. *D. n. moriturus* Voss.—382. *At mea forte. rapitur* Ald. cum Petav. Heins. *En mea...rapiantur.* Verum est et hic versus interpolatoris.—384. *inertia vitæ* quid hic sit, non dicam. Lego: *inertia somni*, h. somnus, ubi pastorem dimisit, reliquit. *visi* conj. Heins.—385. *æger* Scaliger emendat, nec male. Potest tamen oratio continnari: *æger nec tulit pro, non t., ut feci, sublata distinctione post æger.* Aliam lectionem, quam etiam Ms. Helmat. cum Petav. et Voss. habet, profert Scaliger et probat: *Interius graviter regementem*: ita enim scribendum, non *rege mentem*. Jacobs noster em. *Ingenit et gr.* Malim *Ingenuit graviter, mentem æger*, n.—386. *S. inclusum* Ms. Kæler.—388. *Quis, Quis*, viribus. *pugnæ* vett. edd., male. *hostem* int. hydram.—389. Uti distinximus, v. s. *fronde latentem locum* junximus. Alii *Rivum latentem* junxerant, vel *hostem latentem*.—391. *hæc ferri cupidum* vett. edd., male, et v. 392 abest ut: tum Aldina cum edd. Ge. Fabric. *viridi fodiens de. capulum in usum repetere* mire dictum est. Heins. conj. ac ferri c. r. *acuti*, quod non satis facit.—393. In hoc et seqq. plura plurium versificatorum tentamina. Hic saltem versus delendus.—394. *Aggestum* c. Heins. em.,

NOTE

384 Exsurgit a somno pastor et Culici tumultum parat. Etsi enim non diserte de eo Colex conqueritur, quod justis sibi non præstitis umbra in Inferis sedem habitura certam non sit, totam tamen po-

etæ fabulam eo attemperatam et efformatam esse apparet. 390. *capit conformare*: suscipit, ut supra comparat dare. v. 204 *et in fœcos requiem dare comparat artus*. Aliud est *locum capere*, quod Scaliger huc vocat.

Telluris tumulus formatum crevit in orbem: 395
 Quem circum lapidem levi de marmore formans
 Conserit assiduæ curæ memor. Hic et acanthus,
 Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
 Et violæ genus omne hic est, et Spartica myrtus,
 Atque hyacinthus; et hic Cilici crocus editus arvo; 400
 Laurus item Phœbi surgens decus; hic rhododaphne,
 Liliaque, et roris non avia cura marini,
 Herbaque thuris opes priscis imitata Sabina,
 Chrysanthusque, hederæque nitor, pallente corymbo,

et utque a. m. Forte fuit: *Aggestam cumularit humum*.—396. Scaliger conj. *Quem circum lapidum levi de marmore formans Conserit*: ut sint crustæ marmorum, emblemata; nimis eleganter et opipare pro pastore. d. m. *acervans* Heins. conj., et *lapidis et Congerit*. Valer. Fl. vi *supremos puero sic fatus honores Congerit*. *Lapidem* tamen et *marmor* quomodo jungam non video. An *lapide et levi de marmore*. Pessime vero interpolator marmor memorat, cum saltem maceria aut *Oporynds* aggestam humum circumdare deberet.—397. *assiduæ curæ memor*; iners repetitio est ex v. 393, cum deberent sequi graminā, herbæ, flores, quibus conserit tumulum. Saltem jung. *Quem conserit*: ita *lapidem formans* de monumento intellige. *Congerit* conj. Heins. *acanthos* Ald.—398. *crescens* Ms. Kæler. *purpureum crescit rubicunda tenorem* Ms. Helmst. *purpureum crescent r. t' rorem* Petav. *pubibunda rubore* Voss. eleganter; idque recte probat Wakef. ad Lucrat. ii, 416.—399. *Et violæ omne genus, hic est* vulgg. *Spartica myrtus* merito suspecta jam Scaligero: qui varie tentat: *Astartica*, ab Astarte, Venere, vel *Parthica*; est enim myrti genus, philadelphum, quod apud Parthos inveniri Athenæus tradit, tandem agrum Sparticum Achaïæ ex Theophrasto narrat. Dalechamp. ad Plin. xv, 29. Veneris aliquod nomen latere videtur: forte etiam regionis. *Ægyptia* myrtus olim præstitisse ceteris narratur (Athenæus xv, p. 676 D). Conjiciat aliquis *Memphica*, *Nilotica*. Myrtus ad Eurytam Catullus memorat 63, 89. Verum a *Sparta* non fit *Sparticus*. Heins. conj. *Epirotica*, quod miror. Jo. Schrader. *Cythercia*.—400. *Cilico* edd. vett. Scaliger archaismum inesse putabat. Sed cur *Cilicæ arum* non feramus? Est tamen aliud vitium, quod hic latet: si de croco agunt poëtæ, non memorant *arum* sed *antrum* Corycium Ciliciæ. Hoc videtur h. l. reponendum; et jam repositum nunc video in Aldina, et hinc in ed. Ge. Fabric. *additus* malebat Heins. Idem ante: *et hinc C.*—401. *L. item decus, exurgens rh.* vett. edd., sed laurus Phœbi decus recte. *Laurus item Phœbea ingens* d. conj. Heins., tum ed. Ge. Fabric. *hic urgens rhododaphne*; quod vitium operarum esse arbitror. *rhododaphne* est nerion Plin. xxiv, 11, s. 53, et in nostris herbarum auctoribus.—402. *non avia cura* a Bembo restitutum; forte quod ipse ros marinus vulgo nascitur. Heins. conj. *non avia turba*. Vett. edd. *notania cura*. Voluit aliud exsculpere Scaliger: *Nonuceria thura*, ut ros marinus Arcadibus pro thure fuisse dicatur, vel *non annua cura*; sed non successit.—403. *Sabinis* vett. edd. Scaliger: *Sabina* Bembo restituit, et herbæ nomen id est. Plin. xxiv, 11, s. 61 *Herba Sabina, brathy appellata a Græcis, duorum generum est, altera tamuraci similis folio, altera cupresso. ... A multis in suffitus pro thure assumitur*. Numeratur nunc inter Juniperos.—404. *Chrysanthosque* Scaliger emendat ex Nicaudri

Et Bocchus Libyæ Regis memor; hic amarantus, 405
 Bupthalmusque virens, et semper florida pinus.
 Non illinc Narcissus abest: cui gloria formæ
 Igne Cupidineo proprios exarsit in artus;
 Et quoscumque novant vernantia tempora flores.
 His tumulus super inseritur: tum fronte locatur 410
 Eulogium, tacita format quod litera voce:
Parvæ Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

versu apud Athenæum lib. xv, p. 684 D. Videtur idem esse ac chrysanthemum. Mox *hedera nitor* pro *hedera nitente*. Scaliger ῥόδου ἀγλαίαν apud Theocritum comparat. Genera ejus plura esse notum est; h. l. candida intell. conf. Ge. iv, 124. Ecl. iii, 39. *palante* conj. Heins., quia sunt *errantes hederae*.—405. Quod aliunde non constat, ex h. l. discimus, florem fuisse Bocchi nomine insignitum. Rex ille Mauretanix facile hunc honorem consequi potuit Jubbæ Regis beneficio, quem cum de aliis rerum naturis tum de plantis scripsisse ex Plinio tenemus. *Bacchi* edd. vett. *Bocci* Ald. Heinsius laudat Hesych. Βάχ, *Bordæns eldos*, ubi vid. Not.—406. *Bumastusque* Ald. cum vett. edd. et codd. Petav. et Voss. Est ea quidem inter uvarum genera, vid. Ge. ii, 102, sed inter flores *Bupthalmus*, quem *Bembus* primus edidit, erat ærendus: vulgari nomine *Bupthalmum*. Inter pratenses flores etiam a Nicandro ponitur loco sup. laudato, quem Scaliger emendavit. Nunc inter Teucria referri solet. Heinsius tamen tuetur *Bumastus*, ut sit *herbæ* nomen; laudatque Hesych. Βουμαστής, οἱ δὲ Βουμαστίδης, *eldos Bordæns*. “*Bumastus* semel iterumque *Columellæ* restituiamus” subjicit Heinsius. In fine *semper florida picris* a Bembo erat reposita, quæ apud Plinium inter lactucas et intuba numeratur. Sed Scaliger defendit veterem lectionem *pinus*, ut sit χαμαίπερος, quæ inter flores topiarios est; et *Columellam* laudat, ubi scilicet ix, 4, 2 *semper cirens pinus* est, sed non de herba ibi agitur, nec apud Virgil. Ge. iv, 112, ubi vid. Not. Heinsius tamen et ipse: “*picris*, perperam; *pinus*, bene; posuit pro frutice, quomodo *Columella*: *Posthæc frequens sit incrementi majoris surculus*, ut *ros marinus* et *utraq; cytisus*, et *semper cirens pinus* et *major ilex*. Ita et Ovid. in Arte: *Ros maris* et *lauri cultaque pinus abest*, ubi plura annotamus. *Salmasius* in hoc loco et in *Columellæ* et *Nasonis tinum* pro *pino* voluit reponi. vid. Constant. Fanens. Collect. cap. 9. Bochart. Hieroz. lib. ii, cap. 5.”—407. 408. Inserti versus ab eo, qui recensum florum augere volebat; sed parum scite; vult dicere: correptum fuisse amore sui ipsius ex superbia, quam de forma susceperat. cui gratia formæ cum Francio conj. Burmann. ad Anthol. Tom. i, pag. 101. qui *gloria formæ* legebat Heins., vel *gratia formæ*.—410. *His floribus tumulus superinseritur*, vel *super*, in superficie. *ingeritur* Heins. conj. et laudat locum Quintil. Declam. v (cap. 6). *tum fronde* vett. edd., vel solenni vitio, vel ex vs. 389.—411. *Eulogium* Ald. quod firmat eadem et ceteræ edd. vett., quod præfert Scaliger.—412. *custos pecudum* vett. edd. *nil tale merenti* vett. edd. *tibi tale* Donatum legere Ascensius monet. An is in Culicem scripsit? et Ascensio visus est? Jung. *tale officium*.—413. *reddo* vett. edd., sed alterum stylo lapidari magis consentaneum. *funeris officium*, h. l. de sepultura, cenotaphio. In edit. Virgilii cum Opusculis, Antwerp. Exc. Mart. Nutius 1556, 12. pag. 418 Culici subjicitur hoc epigramma:

ALBANI COMANTIS.

*Rana loquax, Graia multum celebrata Camarna,
Et Phrygii docte carmine lecta senis,
Quid tibi cum nostris animantibus usque pusillis;
Si potuit fructus vincere Nux reliquos?
Et licet inde Elephas pretioso dente superbus
Barriat, hunc potuit nunc superare Culex.*

Non vacabat, dum in his occupati eramus, in auctorem carminis inquirere,
quod alibi occurrere non meminimus.

C U L E X

PROBABILITER RESTITUTUS,

CUM NOTATIONE INTERPOLATIONUM.¹

LUSIMUS, Octavi, gracili modulante Thalia;
 Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum:
Lusimus: hæc propter Culicis sunt carmina dicta,
Omnis ut historiae per ludum consonet ordo.
Notitiam ducunt voces. Licet invidus adsit.
Quisquis erit culpae jocos Musamque paratus,

5

NOTÆ

¹ Cum ne tolerabilis quidem lectio Culicis sit, nullaue inde omnino percipi possit voluptas: periculum feci, an mutata ejus lectione, tum ex librorum corrupteliis, tum ex virorum doctorum emendationibus et conjecturis, interpolationibus vero characterē litterarum diverso notatis, exiturum esset carmen, quod sine offensione legi possit. Ne non omnes mutationes præstare aut veram ac genuinam lectionem ubique restitutam venditare, vix opus est ut moneam.

Delph. et Var. Clas.

In iis, quæ interpolatorum intemperantia et mala sedulitate interposita sunt, haud pauca legi suspicor meliora iis, quæ ipsi erant commenti parum docte ac scite. Licebat similem operam Ciri commodare. Verum specimen proponere volebam; in quo expoliendo, impugnando, defendendo, qui velint, ingenia exerceant! Lusus ingenii et hic esto.

v. 3 seqq. et 11 sqq. Interpolatio variorum.

Virg.

4 Y

Pondere vel culicis levior famaue feretur.

Posterior graviore sono tibi Musa loquatur
Nostra, dabunt cum securos mihi tempora portus
Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu. 10

Latona magnique Jovis genus, aurea proles,

Phæbus erit nostri princeps et carminis auctor

Et recinente lyra fautor; seu detinet illum

Almu Chimæreo Xanthus perfusa liquore,

Seu nemus Asteriæ, seu qua Parnassia rupes 15

Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,

Castaliaque sonans liquido pede labitur unda.

Vos quoque Pierii laticis decus, ite, sorores

Naiades, celebrare Deum plaudente chorea.

Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit 20

Agrestum fatura; tibi sit cura canentis

Ærios nemorum tractus sylvasque; virentes,

Te cultrice, vagus saltus feror inter et antra.

At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,

Octavi venerande, meis allabere cœptis. 25

Triste Jovis Cœique canit non pagina bellum,

Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus;

Nec Centaureos Lapithas compellit in enses.

Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;

Non perfossus Athos, nec magno vincula ponto 30

Jacta, meo quærent jam sera volumine famam;

Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,

Græcia cum timuit venientes undique Persas;

Mollia sed tenui percurrere carmina versu, et

Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet. 35

Et tu, sancte puer, memorabere; sic tibi perstet

Gloria perpetuum lucis victura per ævum;

Et tibi sede pia maneat locus, et tibi sospes

Debita felices memoretur vita per annos

Grata, bonis lucens. Sed nos ad cæpta feramur. 40

NOTE

v. 18. Nova interpolatio. Iterum
20.

Interjecti ab alia manu v. 33. 36 ad
40, et v. 43. 53. 54. 55. 56.

Igneus ætherias jàm Sol penetrarat ad arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru;
Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:
 Propulit ut stabulis ad pabula læta capellas
 Pastor, et excelsi montis juga summa petivit; 45
 Uvida qua patulos velabant gramina colles.
 Jam sylvis dumisque vagæ, jam vallibus abdunt
 Corpora; jamque omni nemoris de parte vagantes
 Scrupea desertæ perrepunt avia rupis.
 Tondentur tenero viridantia gramina dente; 50
 Pendula projectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densa que virgultis avide labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit rodente cacumina morsu,
Vel salicis lentæ vel, quæ nova nascitur, alni,
Hæc teneræ fruticem sentis rimatur, at illa 55
Imminet e ripa prostans in imaginis umbram.

O bona pastoris, si quis non pauperis usum
 Mente prius docta ruris fastidiat; illi
 Omnia, luxuriæ pretiis, incognita, curis
 Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore,
 Attalicis opibus data, vellera; si nitor auri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum
 Picturæque decus; lapidum nec fulgor ab ulla
 Cognitus utilitate movet; nec pocula Graium 65
 Alconis referunt Boëthique toreuma; nec Indi
 Conchea bacca maris pretio est: at pectore puro
 Sæpe super tenero prosternit gramine corpus;
 Florida cum tellus gemmantes picta per herbas
 Vere novat dulci distincta coloribus arva; 70
 Atque illum calamo lætum recinente palustri,
 Otiaque invidia degentem et fraude remota,
 Pollentemque sui, viridi cum palmite ludens
 Tmolia pampineo subter coma velat amictu,
 Illi sunt gravidæ roranti lacte capellæ, 75
 Et nemus, et fœcunda Pales, et valle sub ima
 Semper opaca novis manantia fontibus antra,

<i>Quis magis optato queat esse beatior ævo, Quam qui mente procul pura sensuque probando Non avidas inhiavit opes; non tristia bella Nec funesta timet validæ certamina classis; Non, spoliis ut sancta Deum fulgentibus ornet Templa, vel evectus finem transcendat habendi, Adversum sævis ultro caput hostibus offert!</i>	80
<i>Illi fulce Deus colitur; non arte, politus; Ille colit lucos; illi Panchaia rura, Floribus agrestes herbæ variantibus, adsunt; Illi dulcis adest requies, et pura voluptas, Libera; simplicibus curis: huic imminet, omnes Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi, Qualibet ut tenui victu contentus abundet, Jucundoque liget languentia lumina somno. O pecudes, o Panes, et o gratissima Tempe, Naides ac Dryades: quarum non divite cultu</i>	85
<i>Æmulus Ascræo pastor sibi quisque pœtæ Securam placido traducit pectore vitam! Talibus in studiis baculo dum nixus agresti Pastor agit curas, et dum, non arte canorus, Compacta solitum modulatur arundine carmen; Tendit jam evectus radios Hyperionis ardor, Lucidaque æthereo ponit discrimina mundo; Qua jacit Oceanum flammæ in utrumque coruscas.</i>	90
<i>Et jam compellente vagæ pastore capellæ Lene susurrantis repebant ad vada lymphæ, Quæ subter viridem resonabat garrula muscum: Jam medias operum partes evectus erat Sol: Cum densas pastor pecudes cogebat in umbras, Et procul aspexit luco recubare virenti, Delia Diva, tuo: quo quondam victa furore Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agave</i>	95
	100
	105
	110

NOTÆ

Ab v. 78 inde interpolationes variorum; saltem novæ sunt accessiones v. 85. 93 et 97 sq.

Interpolationes variorum inde a v. 106, aliæ præclaræ, ut v. 114. 115. 120 sq. 132 sq., aliæ dete-

Infandas scelerata manus e cæde cruenta ;
Et gelidis bacchata jugis requievit in antro,
Posterior pœnam nati de morte datura.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba
Et Satyri Dryadesque choros egere puellæ 115
Naiadum et cætus. Tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis sylvasque canendo ;
Quantum te pernix remorantem, Diva, chorea ;
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro 120
His dabat, et dulci fessas refovebat in umbra.
Nam primum pruna surgebant valle patentes
Aëriæ platanus ; inter quas impia lotos,
Impia, quæ socios Ithaci mærentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos ; 125
Ac, quibus insigni curru projectus equorum
Ambustus Phaëton luctu mutaverat artus,
Heliades teneris implexæ brachia truncis,
Candida pandebant lentis velamina ramis.
Posterior, cui Demophoon æterna reliquit 130
*Perfidia lamenta, *dolis dum lusit inultis**
Quam comitabantur, fatalia carmina, quercus,
Quercus ante datæ, Cereris quam semina, vitæ ;
Illas Triptolemi mutavit sulcus aristis.
Hic, magnum Argoæ navi decus, edita pinus 135
Proceras decorat sylvas hirsuta per artus ;
Ac petit aëriis contingere frondibus astra
Illicis et nigrae et species haud læta cupressus ;
Umbrosæque patent fagus ; hederæque ligantes
Brachia, fraternos plangit quæ populus ictus 140
Ipsæ succedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos ;
Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis

NOTE

riores, ut v. 112. 113. 116—119. 130. Prava interpolatio v. 140. 143. 147.
 131. 152—154. 159 et 160.

- Carmina per varios edunt resonantia cantus ;* 145
Astrepat et gelidis manans e fontibus unda,
Quæ levibus placidum rivis sonat orta liquorem ;
Et circum geminas avium vox obstrepat aures ;
Hinc querulas referunt voces, quis nantia limo
Corpora lymphæ foveat ; sonitus alit æris echo, 150
Argutis et cuncta fremunt arbusta cicadis.
At circa fessæ passim cubuere capellæ
Excelsis subter dumis, quos leniter afflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
- Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra,* 155
Mitem concepit projectus membra soporem,
Anxius insidiis nullis ; sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandaverat artus :
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem :
Ni Fors incertos voluisset ducere casus. 160
- Cum solitum volvens ad tempus tractibus isdem*
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus ut in limo magnos subsideret æstus,
Obvia vibranti lambens gravis ore trilingui,
Squamosos late torquebat nexibus orbes. 165
Pallebant herbæ visus viventis ad auram ;
Jam magis atque magis corpus resolvable volvens
Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se
Sublimi cervice rapit : dum crista superne
Edita purpureo lucens maculatur amictu, 170
Aspectuque micant flammantia lumina torvo.
*Metabat late circum loca ; tum videt *herba**
Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat
Lumina diffundens intenta, ore obvia torvo
Sæpius arripiens infringere, quod sua quisquam 175
Ad vada venisset, matura et comparat arma.
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore ;

NOTÆ

Ornamenta serpentis aliunde illata a v. 166 ad 180. A deteriore poetâ v. 184 insertus et locus turbatus, iterumque v. 191. 192. 193 et 197—200, qui omnes pessimi verificatoris factus sunt.

Flexibus et versis torquetur corpus in orbes ;
Manant sanguinea per tractus undique guttae ;
Spiritus et rumpit fauces : quo cuncta parante, 180
Parvulus humoris pastorem exterret alumnus,
*Et mortem vitare monet, per spicula ; *namque*
Qua diducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac senioris erat naturæ pupula telo
Icta levi. Sic prosiluit furibundus, et illum 185
Obtritum morti misit ; cui dissitus omnis
Spiritus excessit membris. Tum torva tenentem
Lumina prospexit serpentem cominus ; inde
Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno ; 190
Qui casus sociarit opem numenve Deorum :
Namque illi dederitne viam casusve Deusve
Prodere sit dubium : voluit sed vincere talem.
Horrida squamosi volventis membra draconis,
Atque reluctantis, crebris foedeque patentis 195
Ictibus, ossa ferit, qua cingunt tempora cristæ.
Et quod erat tardus, somni languore remoto ;
Nescius aspiciens ; timor occæcaverat artus
Hoc minus implicuit dira formidine mentem ;
Tum, postquam vidit cæsum languescere, sedit. 200
Jamque atro bijuges oriens Erebo cit equos Nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Ceta :
Cum, grege compulso, pastor, duplicantibus umbris,
Vadit, et in requiem fessos dare comparat artus.
Cujus ut intravit levior per corpora somnus, 205
Languidaque infuso requierunt membra sopore :
Effigies ad eum Culicis devenit, et illi
Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
En, quid, ait, meritis, aut quo delatus, acerbas
Cogor adire vices ? tua dum mihi carior ipsa 210
Vita fuit vita, rapior per inania Averni.
Tu lentus refoves jucunda membra quiete,
Ereptus tetrus e cladibus : at mea Manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per undas.

Præda Charontis agor; video ut flagrantia tædis 215
*Lumina *colluceñt infestis omnia tædis.**
**Obvia* Tisiphone, serpentibus undique cincta,*
Et flammæ et sæva quatit mihi verbera Pæna.
Cerberus et diris flagrat latratibus ora,
Anguibus hinc atque hinc horrent cui colla repexis, 220
Sanguineumque micant ardorem luminis orbes.
Ecquid ab officio digressa est gratia, cum te
Restitui superis leti jam limine ab ipso!
Præmia ubi pietatis? ubi pietatis honores?
In vanas abiere vices; et rure recessit 225
Justitia, et prior illa Fides. Instantia vidi
Alterius, sine respectu mea fata relinquens:
Ad pariles agor eventus; fit pæna merenti;
Pæna fit exitium; modo sit dum grata voluntas,
Existat par officium. Feror avia carpens, 230
Avia Cimmerios inter distantia lucos:
Quæ circa, tristes densentur in omnia pænæ.
Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
Devinctum mastus procul aspiciens Ephialten;
Conati cum sint quondam rescindere mundum; 235
Et Tityos, Latona, tuæ memor anxius iræ,
(Implacabilis ira nimis!) jacet alitis esca.
Terreor ah, tantis insistere terreor umbris
Ad Stygias revocatus aquas: vix ultimus amni
Extat, nectareas Divum qui prodidit escas, 240
Gutturæ ab arenti revolutis fluminis undis.
Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,
Numina contempsisse dolor quem vincit acerbus,
Otia quærentem frustra sibi! quidvæ puellas,
Dira quibus tædas accendit pronuba Erinnyis, 245
(Sicut Hymen præsaga dedit connubia mortis;)

NOTE

Ab versu inde 215 variorum hominum ingenia et conatus ornamenta nova inserendi et lacinias alias super aliis assuendi cognoscere in promptu est. Ita a v. 222 alieno loco senten-

tia interpositæ sunt, quæ ascriptæ fuerant ad v. 209—214. Inferas res persecuti sunt plures quibus pessimus versificator alia intertexuit, at v. 231. 232. 238. 239.

Atque alias alio denset super agmine turmas?
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis?
An Pandionias miserandas prole puellas? 250
Quarum vox cit Ityn et Ityn, quo Bistonius rex
Orbus epops mæret volucres evectus in auras.
At discordantes Cadmeo semine fratres
Jam truculenta ferunt infestaque lumina corpus
Alter in alterius; jamque aversatur uterque, 255
Impia germani manat quod sanguine dextra.
Heu! heu! mutandus nunquam labor! Auferor ultra
In diversa. Magis distantia limina cerno;
**Læta loca* Elysiamque vagor delatus ad umbram.*
Oboia Persephone comites heroidas urget 260
Adversas perferre vices. Alcestis ab omni
Inviolata vacat cura, quod sæva marili
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
*Ecce Ithaci conjux *Laërtiadæ* Icarioris*
Famineum incorrupta decus! manet et procul illa 265
Turba ferox juvenum telis confixa mariti.
Quid misera Eurydice! tacito mærore recessit,
Poneque respectantem et nunc manet Orphea serum.
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam
Credidit, aut ulli Ditis placabile numen; 270
Nec timuit Phlegethonta furem ardentibus undis
Nec mæsta obtutu dira et ferrugine regna
Defossasque domos ac Tartara nocte tremenda
Obsita, nec faciles Ditis sine judice sedes,
Judice, post mortem qui vitæ vindicat acta. 275
Sed fortuna favens audacem fecerat Orphea;
Jam rapidi steterant amnes, et spissu ferarum
Blanda voce sequax insiderat arva corona;
Jamque imam viridi radicem emoverat alta
Quercus humo, sequiturque comes, sylvæque sonoros 280

NOTE

. Locus de Orphea inde a v. 260 sq., men ex felicioribus.
 etai alieno loco interpositus, est ta-

Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes hijuges etiam per sidera Luna
Pressit equos; et tu, currentes, menstrua virgo,
Auditura lyram tenuisti nocte relecta.
Hæc eadem potuit, Ditis, te vincere, conjux, 285
Eurydicenque viro ducendam reddere. Non fas,
Non erat, invitam. Divæ exorabile numen!
Illa quidem, nimium Manes experta severos,
Præceptum signabat iter; nec retulit intus
Lumina, nec Divæ corruptit munera lingua. 290
Sed tu, crudelis, crudelis tu magis, Orpheu,
Oscula cara petens rupisti jussa Deorum;
Dignus amor venia, gratum si Tartara nossent
Peccatum ignovisse. Sed et vos sede piorum,
Vos manet, heroës, contra nemus. Hic et uterque 295
Æacides, Peleus nempe et Telamonia virtus,
Per patris securo locantur numina; quorum
Connubis Venus et Virtus injunxit honorem:
Hunc cepit serua, ast illum Nereis amavit.
Assidet his juvenis, sociat quem gloria; fortis, 300
Acer, inexustis referens a navibus ignes
Argolicis Phrygios, torva feritate repulsos.
O quis non repetat talis divortia belli,
Quæ Troës videre, viri videreque Gruii!
Teucra cum multo manaret sanguine tellus, 305
Et Simois Xanthique liquor; Sigeaque, propter,
Littora cum Troas, sævi ducis Hectoris ira,
Videre in classes inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces, ignes, inferre paratos.
Ipsa jugis namque Ida patens vernantibus, ipsa 310
Ida facies altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis ut in cineres Rhætei littoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contra Telamonius heros,

NOTÆ

Vss. 282. 283. 284. 287. 294 sqq. 303 sqq. a docto poëta profecti
 varias manus experti sunt. At vss. sunt.

Objectoque dabat clypeo certamina ; et illinc 315
 Hector erat, Trojæ summum decus: acer uterque,
 Fulminibus cælo veluti fragor editus alto ;
 Ignibus hic tædisque furens, si classibus Argos
 Eripiat reditus ; ille at Vulcania ferro
 Vulnera protectis depellere navibus instat. 320
 Hic erat Æacides alter, lætatus honore,
 Dardaniis æte fuso quod sanguine campis
 Hectoreo victor lustravit corpore Trojam.
 *Rursus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, et hujus
 *Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta. 325
 Huic gerit aversos proles Lærtia vultus,
 Et jam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,
 Pallade jam lætatur ovans ; rursusque tremiscit
 Jam Ciconas, jam rursus atrox Læstrygonas horret ; 330
 Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
 Ætneus Cyclops illum, Zancleæ Charybdis,
 Pallentesque lacus et squalida Tartara terrent.
 Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrides,
 Assidet, Argivum lumen ; quo flamma regente
 Doris Erichthonias prostravit funditus arces. 335
 Reddidit heu Graius pœnas tibi, Troja, ruenti !
 Hellespontiacis obiturus reddidit undis.
 Illa vices hominum testata est copia quondam,
 Ne quisquam nimium fortunæ munere fidens
 Tenderet evectus cælum super ; omne propinquo 340
 Frangitur invidiæ telo decus. Ibat in altum
 Vis Argeia petens patriam ditataque præda
 Arcis Erichthoniæ ; comes huic erat aura secunda ;
 Per placidum cursus pelagus ; Nereides undis
 Innabant, pars inflexas circum acta carinas : 345
 Cum seu cælesti fato, seu sideris ortu
 Undique mutatur cæli nitor ; omnia ventis,

NOTÆ

Diversorum forte ingeniorum conatus sunt versus 314 sqq., utique vs. 324 et 325, et iterum 336. 337. Præclarus locus sequitur inde a v. 341. 321 sqq., interpositis a mala manu

*Omnia turbinibus sunt concita ; jam maris unda
 Sideribus certat consurgere, jamque superne
 Corripere et Soles et sidera cuncta minatur ;* 350
*At ruere in terras cali fragor. Hic, modo læta,
 Copia nunc miseris circumdatur anxia fati,
 Immoriturque super fluctus et saxa Capherei,
 Euboicas et per cautes Ægæaque late
 Littora: tum Phrygiæ passim vaga præda peremtæ* 355
Fluctuat omnis in æquoreo navifraga fluctu.
*Hic alii sidunt pariles virtutis honore
 Heroës mediisque siti sunt sedibus omnes ;
 Omnes Roma decus magni quos suspicit orbis,
 Hic Fabii Decique; hic est et Horatia virtus ;* 360
*Hic et fama vetus nullum peritura per ævum
 Curtius, in mediis quondam quem sedibus urbis
 Devotum tetri consumsit gurgitis haustus.
 Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 *Legitime, cessit cui fracta potentia regis.** 365
*Hic Curius, clara socius virtutis et ille
 Fabricius, cessit cui fracta potentia regis.
 Jure igitur tules sedes pietatis honorat.
 Illic Scipiadaque duces, devota triumphis
 Mænia quos rapidis Libycæ Carthaginis horrent.* 370
*Illi laude sua vigeant : ego Ditis opacos
 Cogor adire lacus, viduatos lumine Phæbi,
 Et vastum Phlegethonta: atro quo flumine Minos
 Conscelerata pia discernit limina sede.*
Ergo jam causam mortis, jam dicere vitæ, 375
Verberibus sævo cogunt a iudice Pænæ :
Cum mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis :
*Sed tolerabilibus curis hæc inmemor audis ;
 Hæc, vana ut, rapidis dimittens, somnia ventis.
 Digredior, nunquam rediturus. Tu cole fontes* 380
*Et virides nemorum sylvas et pascua lætus.
 Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.*

NOTE

Pessima interpolatio vsa. 358. 365, 368. 377 sq.

Dixit, et extrema tristis cum voce recessit.

- Hunc ubi sollicitum dimisit inertia somni:
 Ingemuit graviter, mentem æger; nec tulit ultra 385
 Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
 Quantumcumque sibi vires tribuere seniles.
Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem,
 Rivum propter aquæ, viridi sub fronde latentem
 Conformare locum parat impiger; hunc et in orbem 390
 Destinât, ac ferri capulum repetivit in usum,
 Gramineam ut viridi foderet de cespite terram.
Jam memor inceptum peragens sibi cura laborem
 Aggestam cumulavit humum; jamque aggere multo
 Telluris tumulus formatum crevit in orbem. 395
 **Quem circum lapidum levi de marmore formans*
Conserit, assiduæ curæ memor: hic et acanthus
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et viola genus omne hic est; Spartanaque myrtus
Atque hyacinthus; et hic Cilici crocus editus antro; 400
Laurus item Phæbi surgens decus; hic rhododaphne
Liliaque et roris non avia cura marini,
Herbaque thuris opes priscis imitata Sabinis,
Chrysanthesque, hederæque nitor pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ regis memor: hic amarantus 405
Buphthalmusque virens, et semper florida pinus;
Non illinc Narcissus abest: cui gratia formæ
Ignè Cupidineo proprios exarsit in artus;
Et quoscumque novant vernantia tempora flores.
His tumulus super ingeritur; tum fronte locatur 410
Elogium tacita quod format litera voce:
Parve Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

NOTE

388 Jejuni versificatoris conatus, et poëta manum admovit.
 392 sq. et 396. 397. Inde doctus

PROŒMIUM

IN

C I R I N .

CARMEN hoc, etsi inter Virgiliana opuscula vulgo referri solet, an Virgilium tamen auctorem habeat, fides nos satis certa deficit. Sunt quidem multa, quæ probabile hoc faciant: nec dubitationis tamen causæ desunt ex parte altera; itaque ægre ferendum non est, si in diversas opiniones discessisse viros doctos videas. Scilicet de rationibus, quibus contenderunt inter se, videndum erat; inter eas autem multas esse leves ac futes negari nequit. Ea tamen omnia, quæ de his dicta sunt, ut iterum recocta apponam necesse, puto, non est; ut summatim pro more meo exponam, iudicio meo qualicumque interposito, hoc forte est quod lector a me expectet.

Qui *Virgilio* carmen vindicant, argumentis fere utuntur iis, quibus carmen hoc politissimum, præstantis ingenii poëta, ipsoque Marone, non indignum declarent. Ita vero non evictum est, habendum quoque esse Virgiliani ingenii foetum, si quod carmen est, quod eum non dedeceat. Vetus aliqua eaque idonea auctoritas allata in medium non est. Nam, quod ex Seneca vulgo laudatur Ep. 92 ut ait *Virgilius noster in Scylla*, non viderunt viri docti ad *Æn.* III, 426 sq.

spectare, et in *Scylla*, esse in loco de *Scylla*. Quid? quod nec a Pseudodonato, qui reliqua carmina Virgilio tributa recenset, nec, quantum memini, ab alio vetere Grammatico, in simili instituto, *Ciris* mentio fit. Indocti enim monachi, Servianis in *Æneidem* commentariis in fronte assutus, panus, in quo adeo *Cirina* scribitur,¹ memorari adversus me vix potest. Quod autem poëmatii præstantiam adeo verbis ornant, ut Scaliger id nulli Latinorum neque nitore neque elegantia cedere dicat, Barthius vero luculentissimum inter omnia antiqua poëmatia appellet, in eo studium virorum doctorum video, iudicii subtilitatem desidero. Non enim satis circumscribunt prædicationem suam, adeoque, dum ultra terminos evagantur, ne id quidem obtinent, quod in medio positum erat, quodque recte se habebat. Quod in carmine hoc tantopere admirati sunt viri docti, si propius intuearis, nihil aliud fuit, quam orationis in plerisque locis dignitas summa, ornatus præclarus, splendor quoque; tum numerorum concinnitas. Hæc sunt, quæ viris doctis adeo se probarunt; sed, an hæc illa sint, quibus poëticæ laureæ decus parari possit, admodum dubito.

Omnino ab inventi felicitate, quæ tamen res una omnium maxime poëtæ nomen et laudem continet, carminis hujus laus magna vix peti potest: uti nec tractatio arte aliqua insigniore se commendat, nisi in locis singularibus iisque fere ad communem poëtarum orbem spectantibus: cujusmodi est nutricis opera in virginis dolore allevando, puellæ miseræ querelæ, et sic alia. Contra sunt alia poëtica narratione vix comprehendenda, adeoque a poëta relinquenda, quia ad pedestrem orationem proniora erant: ut locus de diversis super *Scylla* opinionibus v. 63 sqq.—90, alius super fabulæ in *Britomarti* varietate 303 sqq. Hæc et similia cum tractata nitescere nequeant, bonus poëta non facile attinget. Alia ad rhetoricam *δαινόγητα* egregie accommodata sunt, ut in querelis puellæ: et, si quid est, quo ad-

NOTÆ

¹ Ita etiam in Ms. Helmstad. exaratum erat *Decircina*, non, *Ciris*.

ducar, ut Maroniani ingenii fletum esse hunc putem, hunc propiorem ad tragicam vehementiam et rhetoricam declamationem affectum esse dicam, quem in Virgilio me agnoscere jam alibi accuratius exposui.¹ Accedit orationis poëticae facultas, quæ in hoc poëta fuit summa: quæ ea ipsa causa fuit, qua adducti viri docti cetera etiam omnia in eo carmine pronuntiarent esse summa. Poëtæ Maronis ingenium agnoscere mihi videor etiam in hoc, quod, cum argumentum hoc ab aliis poëtis esset pertractatum, relictis ille iis, quæ ab aliis prærepta erant, ingenium applicuit ornandis iis, quæ ab aliis nondum essent occupata. Ita forte excusari potest, quod ille id, quod summum rei momentum, ipsa ἀκμή, erat, resectionem comæ, verbo exposuit, et vero ne verbo quidem attigit ea, quæ resectam Nisi comam subsequuta sunt, donec abstraheretur Scylla navi alligata. Expectabam in primo Minois conspectu, in pactione cum eo sancienda, in coma Nisi resecanda, tradenda, et fide Minois ex conditione pactionis exigenda, poëtam disertum, copiosum, et ornatum. Vix verbo memoravit hæc omnia. Vitio hoc factum dices; nisi iudicio illi subtiliori illud tribueris. Levioribus equidem argumentis accensebo omne illud, quod a repetitis tot Virgilianis versibus ducitur, sive ut hinc colligas ipsum Maronem sive ut alium auctorem fuisse statuas. Vix enim firmo fundo nititur argumentum, quo Scaliger usus est, cum diceret: auctorem carminis ut esse Virgilium credamus, hanc unam rationem vincere, versus crebro hic repetitos,² qui passim in Æneide et in Georgicis atque in Bucolicis leguntur. Atqui potuit carminis esse alius senior auctor, qui ex Virgilio plurima mutuaretur, vel qui id ageret, ut Virgilii nomen et auctoritatem mentiretur.

Commemoravi adhuc ea, quæ probabile facere possint, ad Maronem auctorem hoc carmen referendum esse. Alias rationes Barthii aliorumque nec commemorare juvat, nec.

NOTÆ

¹ Vid. Tom. II. Disquis. I. s. VIII. extr. s. XIII. Exc. ad Æn. II. p. 364. 5. Vol. II. et Æn. X. pr. Tom. IV.

² Apposuit eos Jo. Schrader. Emendation. p. 33 sq.

opus est, cum eas dudum exposuerit ac refellere studuerit doctissimus Præsul, Justus Fontaninus in Hist. Litt. Aquilei. p. 35. Eodem loco magna cum iudicii subtilitate ac doctrina vir doctissimus ex Virgilii Ecl. VI, 74 sqq. verum Ciris auctorem eruisse visus est, ut, quod Gifanius jam olim suspicatus erat, Barthio mox probante, is *Gallus* sit, cujus carmina illis versibus attigerit poëta plura, inter quæ duo fuerint: alterum, quod nunc habemus, Ciris, de Scylla, Nisi f., in cirim mutata, alterum de Scylla, Phorci filia: *Quid loquor? aut Scyllam Nisi? aut quam fama secuta est Candida succinctam latrantibus inguina monstros Dulichias vexasse rates et gurgite in alto Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?* Non equidem, tanquam satis valida, argumenta omnia amplectar, quæ ille attulit; nec tamen quicquam ingeniosæ conjecturæ obstare video: convenit enim ætas Galli ac Messalæ; nisi quod difficile est ad intelligendum, quo cum pudore tot ex Ciri hac versus Virgilius in sua carmina aut ex his Gallus in Cirim adoptare potuerit. Nam, quod Gallum Epicuræ philosophiæ operam dedisse nunc ignoramus, morari potest neminem, quin assentiatur Præsuli dignissimo. Superest igitur, ut versus illos seriore ætate ab interpolatrice manu in Cirim insertos esse dicamus; quod nec improbabile fit.

Qui *Catullum* pro auctore carminis habuere (in quibus Eglinus fuit, cujus *Vindiciæ Ciris Catullianæ* sunt), quandoquidem cum Epithalamio Thetidis et Pelei nonnulla posse comparari videbant; non animadverterunt, Messalæ, cui inscripta est Ciris, ætate se refelli: nam is paucos ante Catulli obitum annos natus est. Sed et hæc accurate tractavit Fontaninus l. c. pag. 33. 36. Quo argumento *Valerium Catonem* Ciris auctorem ediderit Delrius in Comment. ad Senecam, ex ejus verbis intelligi nequit. Quod si tamen Virgilium auctorem Ciris adoptare cum Scaligero et aliis¹

NOTÆ

¹ Nuper quoque Jo. Schraderus vindicavit; nec tamen is argumentis Emendat. c. 3 pag. 31 Virgilio Cirim gravioribus, quam alii, suffultus. Idem Delph. et Var. Clas. Virg. 4 Z

malit aliquis, non tamen cum eodem Scaligero comminiscetur tot alia, quæ probatione idonea destituuntur: paulo ante mortem suam, et Athenis aut adeo Megaris, Virgilium hoc carmen composuisse: etsi jam tum, cum Cirim scriberet, auctor carminis nonnulla carmine se tractasse, et, cum famæ poeniteret, iis depositis ad philosophiam se contulisse narret ipse v. 1 sqq. 42 sqq. Juvenem tamen se testatur auctor satis manifeste vss. 42 sqq. *Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes, Nunc primum teneros firmamus robore nervos: Hac tamen interea quæ possumus, in quibus ævi Prima rudimenta et primos exegimus annos, Accipe.* Si porro Messalam *juvenum doctissimum* v. 36 appellare potuit, juvenili ætate constitutum eum et ipsum tum fuisse necesse est, cum Maro illa scriberet; id quod temporum docet comparatio.¹ Rem tamen vel sic in medio relinquere satius duco.

Inter hæc, etsi carminis facies omnino satis liberalis est; negari tamen nequit, varices passim et ulcera corpus obsidere, loca occurrere plurima scabra et horrida, versus duriores aut pedestri oratione depressos, alios prorsus corruptos ac sensu carentes, ut interdum honestas illa oris foede contaminata ac prorsus oblitterata sit. Scilicet primum id, quod in carminibus his minoribus evenisse videtur fere omnibus, etiam in Ciri factum arbitror, minore tamen cum audacia quam in Culice, omnium uno maxime foedato carmine, ut jam antiqua satis ætate in ea exercerent se poëtarum seu versificatorum ingenia, variando et amplificando carmine. Ascripti in margine versus, sæpe imperfecti, a librario, qui describebat codicem, in textum sunt recepti: nonnulli satis arguti, alii ex similibus veterum poëtarum locis retracti vel adumbrati, qua de re supra ad Culicem dictum est. Accessit alia calamitas, ut carmina illa per plura sæcula ignota et sepulta jacerent, et ut vix unum vel

NOTE

docte adversus Galli nomen disputat p. 48, et adversus Catullum auctorem p. 46, Scaligerum autem refellit p. 41.

¹ Natus enim Virgilius a. v. c. 664, Messala a. 696, nec hic claruit ante 718, æt. 23.

alterum exemplar ad nostram ætatem perveniret; quod cum obscuris fugientibusque literis oculos librarii recentioris, aut etiam operarum typographicarum, falleret, corruptelas infinitas inferri necesse fuit.

Conspirant itaque in corruptelis editiones fere omnes, nec e libris scriptis, qui et numero paucissimi, et, quantum intelligo, omnes recentiores sunt, auxilium expectari posse videtur. Nic. Heinsius in Epistola ad Octavium Falconerium fatetur, Ciris exemplar sibi nullum evolvere licuisse, ante artem typographicam inventam descriptum. Evolvit tamen ille postea Ms. Basileensem, aut variantem lectionem ex eo accepit; attamen et ille fuit chartaceus, et, quantum intelligo, in corruptelas vulgares ubique consentit. Abfuit Ciris a prima Virgilii editione, etsi ea minora Virgilii poemata complectitur; accessit vero in Romana altera: vid. Recensum edd. h. a. Omissa hinc ab aliis, ab aliis addita: cf. Fontanin. Hist. litt. Aquilei. p. 40. Enarrare eam primus aggressus est Domitius Calderinus in edit. Ven. 1483 per Baptistam de Tortis, hinc 1489. 1491. 1492 et al. Paulo doctior commentator successit Julius Pomponius Sabinus, commentariis a. 1486 vulgatis, et 1519. 1544 hincque in edd. Henricopetrinis repetitis: tum copiosior commentator Ascensius a. 1500. 1505 et al. Tandem etiam critica manus accessit, eaque viri summi Josephi Scaligeri in Appendice Virgiliana Lugd. 1573; multas ille attulit emendationes præclaras, alias durissimas, nonnullas prorsus non ferendas. Lectiones ejus et interpretationes recepit omnes Taubmannus, vir doctus, qui, quod supra jam diximus, ex aliorum judicio totus pendebat, suo parce uti solitus, edita Ciri a. 1618. Vix bis terve Barthium comparat, qui interea 1608 Cirim commentario instruxerat, valde tum adolescens, et omnino doctrinæ copia præstantior quam judicii subtilitate. Attigit idem loca nonnulla in Adversar. xx, 20. xxii, 9. xxiii, 9 et 21. xxx, 24, et, ut eo loco se facturum profitetur, denuo Cirim edere constituerat, si exemplum aliquod manuscriptum nancisci unquam posset. Cf. Fontanin l. l.

Equidem comparatis antiquis, quæ ad manum erant, editionibus, omnes fere inter se in easdem lectiones et vitia conspirare intellexi. Quod cum semel animadversum esset, satis habui, Venetam 1484 per Thomam de Alexandria expressam, mox quoque Aldinam primam 1505, comparare. Manum emendatricem non experta est Ciris nisi in Aldina: *diversorum veterum poetarum in Priapum lusibus* etc. 1517, de qua editione ab Asulano curata et 1534 repetita jam in proœmio ad Culicem dictum est.¹ Ex Bembino codice, cujus ope Culex tam præclare fuit emendatus, Ciris nihil auxilii consequi potuit; quandoquidem in eo codice illa exarata non erat. Alios igitur codices Asulano in Ciri ad manum fuisse necesse est, de quibus nunc nihil constat; proficitur quoque vir doctus in præfatione, se hæc carmina *collatis pluribus exemplaribus* emendasse. Aldinam recensitionem expressit in plerisque editio Veneta apud Aloysium de Tortis 1541, sed pleræque aliæ, quod mireris, Aldinam deseruere et veterem lectionem repetivere. Occurrunt mox editiones, uti Ven. apud Hieron. Scotum 1544, apud Bonellum 1558, Georg. Fabricii, Plantini, quæ in margine varias lectiones habent, quarum magnam partem emendationes virorum doctorum esse vidi. Nam fuere passim, qui singula loca in Ciri, ut in aliis veterum libris, emendarent. Sic, ut unam vel alteram Jani Parrhasii et Paulli Leopardi correctionem taceam, plurima correxerat in Miscell. Epiphyll. VIII, 23 sqq. Jac. Nic. Loënsis, qui ab amico Leopardo exemplum Ciris acceperat ex prisca editione descriptum, addita ejus castigatione. Hanc ipsam editionem Catalectorum intelligo fuisse illam, quam Heinsius diu se frustra quæsisisse ait in Epist. ad Daumium Tom. v Sylloges Burmann. p. 218; nam Barthius in Adversariis ea non ipse usus est, sed ad Loënsis fidem provocat. In Miscell. Obs. Vol. IV loca nonnulla ex Ciri retractarunt viri docti: sed levioris fere momenti.

NOTE

¹ Editio illa 1517 intelligenda, quoties Aldina, tanquam emendatior, a me excitatur. Reliquas duas non nisi in nova recensione nactus eram.

Cum a nemine adhuc operam datam viderem, ut lectionum origines et causas indagaret; studium in ea re posui præcipuum, etsi res molestiæ plus quam credi potest haberet. Quandoquidem autem inde intellexeram, librorum scriptorum auctoritatem nos fere deficere; conjectandi licentiæ materiem in hoc libello relictam nobis esse putavi tanto maiorem. Ea itaque ita usus sum, ut, quam aliis veniam dederim, vicissim et mihi ipsi a viris doctis petam.

* * *

In nova recensione anni LXXXVIII ad manus fuere Schedæ Heinsianæ, de quibus supra ad Culicem dictum est, tum Jo. Schraderi; hæ tamen tam moleste ac perplexe scriptæ, ut iis extricandis vacare vix possem; inprimis cum in Cirim meliora jam ipse in Emendationibus vulgasset. Cum a viro docto *Edvardo Burnaby Greene* ad calcem Apollonii Rhodii T. I versam in Anglicum sermonem Cirim recorderer, multis emendationibus appositis (1780); has quidem enotare institueram: mox tamen sensi calamo frænum injectum, cum perpaucae in iis sint, quæ sermonis indoli conveniant aut sententiam expeditam habeant.

P. VIRGILII MARONIS

C I R I S¹

AD

MESSALAM.

ARGUMENTUM.

M. VALERIO Messalæ inscriptum est carmen: eique adeo in exordio satis diserto ad v. 100 illud offert poëta.

NOTÆ

¹ Ciris quænam veteribus avis dicta fuerit, nondum satis expedita res est. Accipitris genus fuere qui putarent; idque Etymol. M. firmat: *Κίρρις, ἄθος ἱέραξ*. Inde alii eandem eam cum circo tradidere. v. Munker. ad Hygin. f. 198. De halæto (halætum scribunt alii, non satis bene) minor est dubitatio: cum ipsum nomen aquillam marinam prodatur, et Aristoteles Hist. Anim. ix. c. 32 inter sex aquillarum genera *ἀλαιοῦ* recenset. Addit alia Plinius lib. x. 3. cf. Munker. ad Antonin. cap. 11. Thynoaquilam, seu potius Dunoaquilam, nunc appellari Loënsis tradit in Miscell. Epiphyll. viii, 26, quoniam versatur in dunis seu collibus arenosis juxta mare. Cuniculis quoque eum insidiari et fœtus depredari.

Perdicem alios putasse esse cirim, quæ solitaria avis sit, disco ex Julio Sabino. Notas edidit poëta ipse has:

esse eam pulchriorem cygno vs. 489, in vertice crista purpurea 501, pluma vario colore 502, crura rubentia 505. 506, degit solitaria in locis desertis 518, 519, odium in eam pertinax est halæti 532 sqq. Adde eam in Græcia, et Italia forte, habitare, et inter serenæ ex pluvio cœlo tempestatis præsagia referri in Ge. i, 404 sq., si in conspectum veniat halæetus cirim fugans. Quæ de ciri commemoravimus, vix videntur in alaudam cadere, quam uno cristæ argumento multi in ea quæsiere: in quod avium genus sævire solet accipiter fringillarius, dictus inde aliis Nisus. Scaliger ad Cirim v. 528 falconem interpretatus est halæetum, cirim autem egretam: quo nomine appellasse videtur ardeam albam minorem, garzettam quoque appellatam. Inter hæc nihil effici potest, nisi avium per istos tractus genera melius teneamus; fit enim probabile, domesticam Mega-

Narrare inde incipit fabulam de Scylla, Nisi Megarensium regis filia. Habebat Nisus in vertice crinem purpureum, urbi ac regno fatalem, ut capi Megara non possent, quamdiu ille incolumis esset. Minos, Cretæ rex, Megara urbem cum obsideret, Scylla, cum ex muro forte eum prospexisset,

NOTÆ

rensis avem cirim fuisse. Mercurum Megaridem frequentare (*αἰθνας*) ex Paus. I, 5, p. 13 didici.

In fabulæ autem tractatione per hoc carmen mirum videri potest, multa vix verbo attingi, quæ tamen potiora narrationis capita esse videbantur, ut comæ ipsa resectio et Scyllæ cum Minoë super ea pactio. Quæ quidem res aut poetæ vitio aut loci luxatione accidere debuit, aut a poetæ arte profecta est, dum ille leviter tantum attigit ea, quæ ab aliis diligenter erant ornata. Fabula enim a multis jam erat tractata, Græcis scilicet poetis, et variis figmentis etiam per interpretationem, exemplo ipsius Callimachi, in *Αἰόλος*, variata: quod in ipso carmine, etsi parum poetice, exponitur, vs. 54 sqq., ubi vid. Not. Neque adeo Hyginus inscitie accusandus erat, qui fab. 198 in piscem mutatam esse Scyllam narravit. Tradiderat et hoc scilicet alius poeta, forte Tragicus aliquis. Æschylus monili aureo corruptam Scyllam, *φούραν Σκύλλαν*, Minoi patris immortalem capillum (*ἀθανάτην τρίχα*) prodidisse: *κίχάνει δέ μιν Ἑρκῆς*, quod ad Nisum refert ejusque mortem Scholiastes; nisi de Scylla illa accipienda putes, ut exquisitior aliqua fuerit narratio de pœna per Mercurium ab ea sumpta. Prior tamen explicatio cum eo convenit, quod apud Apollod. est III, 15, 8 *ταύτης ἀφαιρέσεως τελευτῶν*. Ceterum Æschylus ad avaritiam refert Scyllæ facinus, quod alii ab amore incesto repetunt. Capilli color purpureus a plerisque traditus; etiam a Callimacho apud Suid. in *Κρέκα*.

Πορφύρεν ἤμυσε κρέκα, demetuit crinem purpureum: cf. Toup. Curæ noviss. p. 81 et Apollod. Auream comam narrant nonnulli, confusa forte fabula simili, cum Pterelao Neptunus immortalitatem dedisset *ἐν τῇ κεφαλῇ χρυσὴν ἐνθελς τρίχα* Apollod. II, 4, 5, et 7, ubi conf. Not. Omnino haud assequaris, quid antiquos homines in his fabulis ad hoc figmentum adduxerit, ut, quod etiam de Samsonē narratum novimus, in capilli natura mirabilem aliquam virtutem latuisse narrarent.

Cum *κρέξ* et ipsa sit inter aves carnivoras aliis infestas (v. Aristot. H. An. IX, 1 et 17), putabam forte nominis lulum fabulæ opportunitatem dedisse; nec tamen eam avem in hac fabula memoratam vidi. Sed Scyllam a Minoë ex navi suspensam, et quidem gubernaculo alligatam, inde in cirim avem mutatam, tradiderat quoque *Metamorphoseon* libello, qui nunc inter deperditos est, Parthenius: ut ex Eustathio ad Dionys. Perieg. 420 didici (v. de eo Mellmann. de causis et auctorib. Narrat. de mutatis formis pag. 83). Jam hunc nostro poetæ ante oculos fuisse probabile facit studium Parthenii legendi et latine convertendi, quod inter Latinos poetæ magnum fuit. Hos autem in argumentis mythicis, a politioribus poetis Græcis tractatis, imprimis ingenia exercuisse, tot aliis carminibus, quorum nonnulla quoque servata sunt, satis constat. Ceterum similia argumento sunt nonnulla in Propertii Eleg. IV libri IV de Tarpeia, quæ Sabinis Capitolium prodidit.

insano ejus amore correpta est: quo illa victa noctu surrexit, ut crinem illum fatalem clam rescinderet, quo sibi Minois amorem conciliaret. Exeuntem cubiculo animadvertit nutrix, Carme, Jovi olim amata, ex quo illa Britomartin pepererat. Ea alumnae meliora primum persuasit, mox autem multis frustra tentatis ut Nisus pactione bellum componeret, in nutriciæ sententiam concessit. Resecta igitur Niso coma aurea et cum urbe Minoi tradita. Is vero facinus tam atrox et impium aversatus, cum in Cretam rediret, puellam, ne piaculo tanto classem contaminaret, ne navi quidem recipere voluit, sed ex navis exteriori latere alligatam secum duxit. Tum illa multa diu conquesta in avem cirim mutata est: additus tamen mox, ei pater Nisus in haliaetum mutatus, qui cirim avem internecino odio persequitur.

ETSI me vario jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,

Minus adhuc adolescentum manibus tritum esse hoc carmen, etsi tot præclaris locis insigne, nemo mirabitur, qui, quam fœdis illud corruptelis laboret, intellexerit. Versabitur igitur nunc quidem præcipua operæ nostræ pars in vulneribus illis sanandis. Statim in fronte carminis fœda occurrit labes, cui jam Scaliger mederi voluit. Sententiam loci omnino hanc esse, ut, etsi studiis philosophiæ Epicuræ sese addixerit, carmen tamen hoc inceptum se absolvere velle significet, manifestum est. Itaque vs. 1—8 ad priorem sententiæ partem spectare, inde alteram sequi necesse est. Nunc singula videbimus.—1. *vario amore*. Cum altero versu eandem rem per *irrita præmia vulgi* declararet; quis dubitet poetam *cano laudis amore* scripsisse? Ita et Nic. Heins. emendat, et præterea *lactatum* legit, bene. “Festus: laciit, *decipiendo inducit*; lax etenim *fraus est*; laciit, in *fraudem inducit*: unde et allicere et lacessere, inde lactat, illectat, delectat. et *laqueus*. Symmach. lib. viii, ep. 57 *si se amor speratus et ex muluo debitus lactari laude pateretur*; ubi puto, *amor spectatus*. Vide Sciopp. Verisim. iv, 15 et Susp. Lect. v, ep. 19 restituit Plauto *amor lactat, lactari amantem Terentio*; idem Symmachus alibi: *neque me jurat falsa lactatio*.” Mitscherlich. v. c. Lect. in Catull. p. 78

NOTÆ

Cum difficultas hujus carminis interpretandi plerumque ex depravata lectione proficiatur: ad criticas animadversiones pleraque rejicere et hic necesse fuit.

1—4 Se, abjectis iis studiis, quibus apud vulgus inclarescere voluerit, philosophiæ Epicuri operam dare ait. Color orationis similis est Catulliano carmini LXIV *Etsi me assiduo confec-*

Cecropius suaves exspirans hortulus auras
 Florentis viridi Sophiæ complectitur umbra;
 Num mea quæret eo dignum sibi quærere carmen? 5
 Longe aliud studium atque alios accincta labores,
 Altius ad magni suspendit sidera mundi,
 Et placitum paucis ausa est ascendere collem:

defendit vario, quia *jactatum* se dixit, quo innuit, variis modis se laudem quæsisvisse.—4. Veteres edd. *Florentes viridis Sophiæ c. umbras*. Sic fere Bas. cod. Meliorem lectionem *Florentis* (amœnæ) *viridi Sophiæ complectitur umbra* Aldina 1517 exhibuit. Scaliger mutato ordine: *Florentis Sophiæ viridi* dedit. Turnebus miror l. c. maluisse: *Florenti viridi S.*—5. *Num mea quæret eo dignum sibi quærere carmen*. Pessime habitum versum facile agnoscas. Nulla varietas vett. edd. et codd., quam quod *Tu, Tum* et *quæret* occurrit. At ex vett. edit. P. Leopardi J. Nic. Loënsis Epiphyll. viii, 23 *Non me ea curat eo dignum se cudere carmen*, recitat, et ad Sophiam refert: parum commode. Turnebus Advers. xxviii, 25 varie tentat; vel: *Musa quoque Actæo dignum s. q.*, vel *Musaque Erechtheo*, vel: *Musaque Arateo sene*. Docta conjectatio: sed orationis vincula nulla video. Nomen *mentis* vel *Musæ* in verbis latere obvium est, nam ea *suspendit* et *ausa est*, sed reliqua nemo sine libris expediat. Scaliger reposuit: *nec mea quit Erato dignum se quærere carmen*: ut, qui sequuntur, tres versus in parentheses habeantur. Versum scabioriorem procudere ipse vix poterat. Refinxit eum Heins. *Nunc mea fert Erato dignum tibi quærere carmen*: etsi cum ceteris parum cohæret. Jacobs: *Musa tamen curat dignum te quærere (saltem pangere) carmen*. Greene: *Num me quæret ea dignum? sibi quærere carmen? (will wisdom search after me, as worthy of her? (hoc esset: Num me quæret se dignum?) is it hers to seek poetry?)* Malim rescacare totum versum 5 tanquam inepti versificatoris, qui innuere volebat: quæri poetæ hoc ipso philosophiæ studio novam carminum materiam, et conjungere verba sic:—*umbra, Mensque aliud est.*, etsi, si dicendum est, quod sentio, omnes hos verss. 5—8 ab altera manu intextos esse suspicor.—7. 8. *suspendit* vid. Not. Tuentur vocem Livineius et Barthins apud Taubmannum. Verum etsi *suspendit* pro *suspendit se*, suspenditur, ferri forte potest; duriora tamen sunt reliqua: *suspendit ad sidera*; nec mollius illud: *Musa suspendit studium et labores ad sidera*. Probanda itaque Scaligeri lectio: *subtendit*, ad cælum tendit altius, hincque alterum pendet: *Et placitum paucis ausa est ascendere collem*, scil. Sapientiæ seu Virtutis: ad quam via ardua, *ὄλπος ὁπίως*, vulgari voce ferebatur. cf. vs. 14. Male de poetices laude et Helicone monte accipiunt hæc interpretes, etiam Fontanin. Hist. litt.

NOTÆ

tum cura dolore *Secrocat a doctis, Hortale, virginibus*. vario amore laudis, variis modis ac viis laudem et famam venatus erat. Sed v. Var. Lect. *irrita præmia*, h. vana, inania; sunt autem ipsa fama et gloria, quam carmine consequi studuit. 3. *Cecropius hortulus*. Epicuri sectam et disciplinam per hortum ejus, quem Athenis

habuit, in quo docere solebat, declarari notissimum. Illustrat locum Barth. Advers. xx, 20, et Jo. Schrader. Emendat. p. 31 sq.

5—8 *Musa*, cujus nomen in corruptis vs. quarti verbis latere necesse est, *accincta aliud studium et labores*, h. aggressa aliud studium, philosophiæ scilicet (ut *Æn.* iv, 493 *magicas*

Nam tamen absistam coeptum detexere munus.

In quo jure meas utinam requiescere Musas,

10

Et leviter blandum liceat deponere morem.

* Quod si mirificum proferre valent genus omnes

Aquilei. p. 35. Basil. *suspensi*: unde Heins. *suspendi* vel *se tendit*. Jö. Schrader. Emendatt. c. III, p. 35 *suscepit*: cum Jacobs nostro: inf. 218 et *altum suspicit ad culti instantia sidera mundi*. Et sic codd. Æn. IX, 402 *suspiciens altum ad Lunam*. Durum tamen et hoc: mea Musa suscepit ad cælum. *placitum* et *paucis* vett. edd. omnes habere Scaliger ait: quod verum non est. Legitur passim, etiam in Basil., *multis*, et *placitum*: sed vitiose. Vetus editio P. Leopardi apud Jac. Nic. Loënssem Epiphyll. VIII, 23 *Nec facilem multis*, ex interpretatione. *ascendere callem* conj. Heins.—10. 11. In quo carmine utinam liceat finire labores meos poeticos: forte, ut totum se philosophiz addicat. Sed uterque versus ab interpolatore profectus videtur. Otiosum enim et dnrnm *rd jure* et *leviter*. Heins. conj. *rure*, hortulo. Melius Jo. Schrader. *rite*. Tum *meas Musas liceat requiescere in hoc carmine*, parum comta oratio. Attamen *blandum morem* non male dictum putes de studio poetico, cui indulget. Jac. Nic. Loënsis Epiphyll. VIII, 23 ex vet. edit. *deponere amorem* profert, idque Barthins Advers. x, 12 probat, cum Heinsius (qui et conj. *Leniter* et *blandum*, ut Lucret. lib. I pr.) et cum Jo. Schradero Emendatt. p. 64; esse enim idem hoc apud Catullum LXXV, 13 *Difficile est longum subito deponere amorem*. Narrat præterea Jo. Schrader fuisse qui mallet: *deponere honorem*.—12. In vet. edd., etiam in Aldina, tantum: *Quodsi mirificum genus omnes* legitur. *Mirificum seclis* eadem vet. edit. apud Loënssem l. c. Nec aliter Basil. Qui carmen hoc a diversis doctis hominibus interpolatum, interpolationes autem in margine, obscuro interdum et parum elaborato literarum ductu ascriptas meminerit, is intelliget, quam facile in locis his a librario, qui novum inde exemplum petebat, depravationes inferri potuere, quas nullus alius codex sanare potest. In h. l. tamen lacunam seniores grammatici suo quisque more supplere, et alii alia in margine novare et versus variare tentarunt. Itaque utrumque versum 12 et 13 esse delendum censeo, tanquam inepta pericula grammaticæ manus in versu seu vetere, qui exciderat, supplendo seu novo procudendo. Scaliger tamen refinxit: *Quodsi majorum, Valeri, genus omne tuorum Mirifice seclis modo sit proferre libido*, h. e. si esset mihi libido mandare seclis et memoriæ eternæ genus Valeriorum, ex quo Messalarum familia, non ego te acciperem hoc munere, sed longe excellentiore carmine. Ipse tamen Scaliger suæ conjecturæ non satis confidit. Barthius minus docte refinxit: *Quod si versificum proferre volunt genus omnis Mirificum seclis: modo sit tibi velle libido*. Turnebus Advers. XXVIII, 25 *valet genus omne Mirificum seclis* corrigit, de sensu verborum idoneo parum sollicitus. Pomponius Sabinus ita interpretatur vulgatam, ut acumen viri non assequar: "Omnes, supple, tradere suadent. Si omnes suadent, ut scribam philosophiam, et tu etiam id vis et ego paterer scribere, non vene-

NOTÆ

incitum accingier artes), *suspendit* (vel *æ*, h. suspensa est, suspensio animo contemplatur, vel *me*, ut Julius Sabinus explet, aut, quod melius, *subtendit*) *altius ad magni sidera mundi, et ausa est*. Collem Sapientiæ, ad quem

pauci emergunt, ascendere: absol-
vam tamen coeptum carmen. Videtur
adeo carmen jam olim coeptum, mox
sepositum esse. Ceterum carminis
initium habet aliquam similitudinem
cum epigr. VII inf. in Catalectis.

* Mirificum sæcli, modo sit tibi velle libido;
 Si me jam summa Sapientia pangeret arce,
 Quatuor antiquis quæ heredibus est data consors : 15
 Unde hominum errores longe lateque per orbem
 Despicere, atque humiles possem contemnere curas :
 Non ego te talem venerarer munere tali;
 Non equidem; quamvis interdum ludere nobis,
 Et gracilem molli liceat pede claudere versum; 20
 Sed magno intexens, si fas est dicere, peplo,

rarer te manere Ciris, sed carmine philosophico."—14. *arce* Aldina dedit. Vett. edd. *arte*, idque Calderin. et Ascens. interpretantur; pronum est in *pangeret*, quod tamen non male est dictum pro *figeret*, eductum collocaret, suspicari *panderet*, ut reliqua consentanea sint, scribendum: Si mihi jam summam Sapientia panderet arcem. Incidit quoque in hoc Frisemann. et Jacobs; nisi quod hic *summas arces* asciscit cum Greene. Heins. conj. Si mea (vel mihi) jam summam Sapientia tangeret arcem. Ms. Helmst. Si mea jam summas S. p. artes. Melins Basil. *summas arces*, quod Heins. probat, recte. —15. *quæ* in vett. edd., etiam in Ald. et in Basil., excidit. *heredibus* eleganter seu ut simpliciter sint *Ἀληθοῦς*, seu proprie respectu Socratis. Parum caute Pallus Leopard. ap. Loensem Epiphyll. viii, 23 *hæresibus* emendabat. Heins. Quatuor antiquis heroibus addita consors, vel heroisin, ut quatuor philosophiæ ipsius partes designet. Martian. Capella lib. vi, p. 189 *Taniorum quæ philosophiæ heroum matrem non agnoscis*.—17. *possim* Ald., quod Heins. et Jo. Schrader. probant. *possum* Basil.—18. *munere vili* conj. Jo. Schrader.—20. *liceat*; forte *libeat*.—23. *dona* vett. edd. ante Ald. cum Ms. Basil.—

NOTE

14 sqq. Si in philosophiæ studio jam satis profecissem,—ut majus carmen de rerum natura conscribere possem; hoc tibi dedicarem. Hæc subjiciuntur vs. 36 sqq. *summa arce* cf. ad v. 8. *me pangeret*, figeret, statueret, collocaret. 15. Arx, quam quatuor summi philosophi teuent, Plato, Aristoteles, Zeno, Epicurus. (Pro Zenone Pythagoram veteres interpretes nominant.) *arx data est consors*, elegantius, quam *iis consortibus*, quatenus heredes sunt Socratis. Expressus autem totus locus ex Lucretii notis veras. lib. ii, 9 sqq.

21 sqq. Celebratissima res in Panathenæis magnis, quæ Athenis quinto quoque anno agebantur, peplum Minervæ. vid. Meurs. Panathen. c. 17 sqq. Ducebatur occultis machinis

per terram navis, ad speciem remis instructa, ad Minervæ templum; peplum, pro velo suspensum, mox utrum pro veste Minervæ signo injectum, an sedentis gremio appositum, an, quod probabile fit, pro anlæo prætextum sit, nulla auctoritate expressa doceri posse video. Ceteroqui Anlæa signis Deorum obducta in adyto passim fuisse satis constat: unde etiam in ultimam opinionem proniores sumus cum Stuardo (*Antiqu. of Athens*, T. ii, p. 7.) Polucis auctoritas, qui vii, 50 *πέπλον* etiam *ἐπιβλημα* fuisse ait, idque colligi posse *ἐκ τῶν τῆς Ἀθηνᾶς πέπλων*, de amiculo vel indumento est accipienda: id enim ipsi est *ἐπιβλημα*. Peplo intextæ res a Pallade gestæ, inprimis pugna cum Titanibus et Gigantibus:

Qualis Erechtheis olim portatur Athenis,
 Debita cum castæ solvuntur vota Minervæ,
 Tardaue confecto redeunt Quinquatria lustro,
 Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro, 25
 Et prono gravidum provexit pondere currum.
 Felix ille dies, felix et dicitur annus;
 Felices, qui talem annum videre, diemque.
 Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnae :

24. *Tardaue* haud debite legendum, ut jam a Taubmanno editum video : non ex. *Quinquatria* vet. edd., quod doctius esse vocabulum videri potest, et improprie de Panathenæis dictum. *Quinquatria* Aldina et Ascensianæ intulerunt.—26. Legebatur : *Et prono gravidum provexit pondere currum*. Superior versus 25 ad declarandum tempus Panathenæorum habendorum spectabat. Cum non appareat, cujus rei cursus intelligi possit, nec ad navigationem ad quam Turnebus XXVIII, 25 versus refert, quicquam aliud nos ducat : vitium subodorari in promptu est, ut *currum* legamus ; ut jam Barthius emendavit, Taubmanno probante. Navis Panathenæis ad Palladis templum ducta machinis agi debuit, poplo tamen pro velo expanso, quod adeo Zephyrum excipiebat, vid. Not. ad v. 21. Navim per currum declarari, idem Barthius docuit : v. c. apud Catull. LXIII, 9. 10, ubi vid. Intpp. Ex Julio Pomponio exsculpere aliquis possit lectionem *gravidam* p. p. *Chlorim*. Sed lusus is esset, non emendatio lectio.—27. *illa dies* Ald.—30. *pepla*. Sic jam ed. Ven.

NOTE

mox quoque strenuorum ducum Athenis egregia facta, aiunt viri docti, Scaliger ad h. l. et Meurs. l. c. Volunt id docere ex Aristoph. Equ. 563, tibi majores prædicantur digni ea urbe καὶ τοῦ πέλλου. Hoc tamen clariorem locum afferri velim : nam Comicum pompam Panathenæicam respicere potius arbitror, qua armati incedeant viri. Etiam Pepli nomen, quo Aristoteles librum inscripsit, quem de heroum tumultis confecerat, viri docti hinc illustrant. Nostri poetæ locus rem non magis probat. cf. inf. ad v. 36.

21 *Si fas est dicere* : non tam ad religionem refero, quam ad audaciam cæpti ; et *olim*, pro *tum*, sequente etiam cum. Æn. VIII, 391 *Non secus atque olim, δὲ δ' ὅτε*.

25. 26 *Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro* : alternis Zephyrum

cum Euro spirare ait, eoque tempus Panathenæorum habendorum declarat : quod hic ad primum ver retrahere videri potest. Mense tamen Hecatombæone, et quidem die xxiii, tertio cujusque Olympiadis anno, ea celebrata esse satis constat ; est ille primus mensis anni Attici, quem a primo plenilunio post solstitium æstivum processisse quis ignorat ? Æstatis igitur ingressæ tempus declarari hoc versu dicendum est : quod tamen quam commode per pugnam Zephyri cum Euro designetur, non dicam. Etsi Zephyri flantes non modo ver, sed et æstatem ineuntem alibi quoque indicant. cf. Ge. III, 322. Hactenus itaque illud ferri potest. De altero versu 26 v. Var. Lect.

29—34 Locus, etsi ab h. l. forte alienus, classicus tamen post Eurip. Hecub. 466 sq. de poplo Minervæ.

Magna Giganteis ornantur pepla tropæis ;	30
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco ;	
Additur aurata dejectus cuspide Typho.	
Qui prius, Ossæis consternens æthera saxis,	
Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.	
Tale Deæ velum solenni in tempore portant.	35
Tali te vellem, juvenum doctissime, ritu	
Purpureos inter Soles et candida Lunæ	
Sidera, cœruleis orbem pulsantia bigis,	
Naturæ rerum magnis intexere chartis ;	
Æternum Sophiæ conjunctum carmine nomen	40
Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.	

1484 et aliæ cum Aldina. Male aliæ vett. edd. *templa*.—31. *cocco*. At Ald. *succo*. Sic et vetus editio apud Loënssem Epiphyll. viii, 23.—32. *dejectus* Aldina emendatum dedit. *delectus* vett. edd. cum codd. *deletus* Loëns. ibid., quod placere non debebat Drakenborchio ad Silium ix, 39. *irato*.... *fulmine* conj. Frisemann., quod sane et ipsum dici posset; sed hoc est variare, non emendare. *aurata cuspide* poëta dixit respectu texturæ coloribus variatæ.—33. *Qui superum* conj. Heins. *consternans* ed. Flor. vetus apud Barth. Advers. x, 12.—35. *solenne* edd. nonnullæ. in abest Ald.—38. *bigis*. Ita video primum editum in Ald. At veteres edd., ut Ven. 1484 et aliæ, cum Ms. Basil. *signis*, perperam. Barthius ex vet. ed. sua Loëns. viii Epiphyll. 24 laudat pr. edit. *sumis*, et inde conj. *mulis*. Nihil est facile tam absurdum, quod non Critico in mentem venerit.—40. *Æternum* ut *Sophiæ* Loëns. l. c. e vet. edit.; malim et legere. Heins. em. *Æterno* vel

NOTÆ

conf. ad vs. 21. *Giganteis tropæis*; prælio et victoria de Gigantibus Palante et Echione Enceladoque prostratis inprimis Dea tum inclaruit. *pinguntur*, quod vs. 29 *texuntur*. Typho vel Typhoëus, diversum a Gigantibus monstrum, sæpe tamen in eorum censum a poëtis relatum, procellarum et turbinum, cumque iis eructantium ignes montium symbolum satis frequentatum, alias a Jove prostratum narrari solet: quæ vel ex Apollodoro teneas. Minervæ in ea victoria partes etiam Horatius tribuere videtur in noto loco Carm. iii, 4, 53. Stans cum hasta capiti prostrati monstri imposita Dea occurrit in patera Medicea apud Demster. t.

v (cf. Comment. Soc. Gotting. T. iv, P. ii, p. 82. 83 not.) *Emathius vertex*, Pelion esse debet, Olympo h. l. impositus, ut Ge. i, 281 Ossæ.

36 *Tali ritu*, hoc modo ait auctor velle se, tanquam peplum, carmen de rerum natura scribere eique Messalæ nomen intexere. 37. 38. Luna, quæ invehitur per cælum bigis. *Sidera* pro sidere, et *pulsare* de curru seu equis curru tracto solum quatientibus solenne. *purpureus* pro pulcher, frequens poëtis.

40. 41 *Nomen tuum, conjunctum Sophiæ, carmine*, (h. nomini Sophiæ in carmine), *pagina nostra loqueretur æternum sæclis senibus*, h. serin.

Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes ;
 Nunc primum teneros firmamus robore nervos :
 Hæc tamen interea, quæ possumus, in quibus ævi
 Prima rudimenta et primos exegimus annos, 45
 Accipe dona, meo multum vigilata labore,
 Et præmissa tuis non magna exordia rebus :
 Impia prodigiis ut quondam exterruit amplis
 Scylla, novosque avium sublimis in aëre cœtus
 Viderit ; et tenui conscendens sidera penna 50
 Cœruleis sua tecta supervolitaverit alis ;
 Hanc pro purpureo poenam scelerata capillo,

Alterno, quod non capio.—43. *f. Nunc primum* et *t. Heins. Nunc primum*, vel *primo*, *hoc.*—45. *et juvenes exegimus annos* Ald. Sicque Ms. Helmst., probat Burn. ad Sammonic., renuente Jo. Schradero Emendatt. pag. 45.—47. *præmissa* edd. vett., ut Ven. 1484. Emendatius *præmissa* dedit Aldina. *permissa* Ms. Basil.—41. *Impia exterruit amplis*. Vitium in extremis lateus non difficile est deprehendere. Nam *amplis* importunum est de prodigiis, et *exterruit* suspectum fit propter sequens *viderit* et *supervolitaverit*. Latens in eo *exterrita* statim occurrit, idque vidit Jo. Schrader. Emendat. p. 66. explens reliqua: *prodigiis...exterrita amoris Scylla novos avium...Viderit*; ut fuerit Scyllæ amor prodigiosus et portenti similis. Nec tamen ad cetera bene se habet hoc: Scyllam *exterritam amore* in avem fuisse mutatam. Scaliger emendavit *prodigiis...exercita amoris*: sicque jam in marg. edd. *exercuit*. Heins. conj. *exercita diris vel miris*. Bonum vocabulum, *exerceri curia, amore*, sed *prodigiis* magis exterremur, quam exercemur. Malim itaque: *prodigiis ...exterrita*, prodigio formæ mutatæ. Omnino dubito an, qui sequuntur, versus 48...100 ab eodem poëta sint, qui carminis auctor fuit. Prodent enim Scholasticum aliquem senioris temporis inepta quoque doctrinæ copia intempestive illata.—49. *que post novos*, quod sublatum volumus, abest quoque ed. Ven. 1484, Ald. et al.—50. *Auxerit*: vetus editio ap. Nic. Loënssem Epiphyll. VIII, 24, quod Grævius probabat: ut apud Nasonem de Pieriis puellis Musarum æmulis: *Auxerunt volucrem victa certamine turbam*. Nil tamen mutandum esse, ipse Heins. censet; qui et *leves cœtus* maluerat, mox tamen ipse respuit. Videt avium cœtus novos in aëre, quia humo affixa fuerat. Barthius comparat inf. vas. 200 sqq. Porro *conscendens æthæra* Ald., inde aliam edd. in margine, ex interpretatione.—51. Hic versus ex Ecl. VI. 81

NOTÆ

42 *Ad tantas artes*: non de poetica, ut perperam post ceteros Fontaninus quoque Hist. litt. Aquilei. p. 37. statuit, sed de philosophiæ studio accipe, ad quod nunc primum accessit.

47 *Et præmissa*. Si sensus inest, debet poëta significare, se præmittere quasi exordia, s. præludia, carminum, quo aliquando Messalæ res gestas

persequetur, hos lusus, ut *Scylla in avem mutata sit*: quod eleganter extulit: ut,—*novos avium, sublimis in aëre, cœtus Viderit, et tenui conscendens sidera penna Cœruleis sua tecta supervolitaverit alis*. 48 Corruptis verbis declarat versus ipsam Scyllam exterritam fuisse formæ suæ mutatæ, videns scilicet se avem factam.

Proque patris solvens excisa funditus urbe.
 Complures illam, et magni, Messalla, poetæ
 (Nam verum fateamur : amat Polyhymnia verum) 55
 Longe alia perhibent mutatam membra figura ;
 Scyllæum monstra in saxum conversa vocari ;
 Illam esse, ærumnis quam sæpe legamus Ulyxi
 Candida succinctam latrantibus inguina monstribus
 Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto 60
 Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
 Sed neque Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
 Nec malus istorum dubiis erroribus auctor.
 Namque alias alii vulgo finxere puellas,
 Quæ Colophoniaco Scyllæ dicantur Homero. 65

traductus.—53. *Pro patris solvens excisa et fund.* Ms. Helmst. *exoisam f. urbem* Ms. Basil.—54. *Cum plures, Dum plures*, codd. et vett. edd. et aberat ab Aldd.—55. Vett. edd. *Polymnia* ; unde alii Polyhymnia, alii *Polymneia* fecere, ex Πολύμνια, Πολυμνήα, et hoc doctius ac verius, ut *Musa* sit memorie rerum et factorum servandæ invigilans ; eaque adeo verum amare dici possit. Porro *amant* vett. edd., ut *poetæ* subintelligantur.—56. *Longe alia ... figura.* Jam in Aldina comparat. *mutatam m. figuram* ed. Ven. 1484. *mutatam m. figura et mutata figura* alie. *Longe aliam... figuram* Ms. Helmst.—57. Suspectus versus. Deficit quoque nexus cum antec. versu. Et si inserere licet : *Scyllæum et m.*—58. *ærumnis* durum est, ut sit inter ærumnas, labores Ulyssis. *quam sæpe* bene em. *quam nempe* Jo. Schraderus. *Ulysses* ed. vet. apud Loësem l. c. *Ulyssi* Ald.—59...61. Ex Ecl. vi, 75...76.—62. 63. Totum hunc locum, qui sequitur, insitiis locis annumerandum esse arbitror. Grammaticum acumen video, poeticum nusquam comparat. Sententia impedita et verba male juncta. *Homerus de Scylla agit* Od. M. Non patitur, inquit, is hæc credere, seu quod nihil tale memorat, seu quatenus Scyllam Cratæidis filiam edit, non Nisi : nec patitur credere auctor malus, h. parum idoneus, istorum hominum erroneis interpretationibus. Versum alterum tanquam ineptum prorsus deleo, et lego : *Atque alias alii.* In priore versu hæc om. Ald. In altero Scaliger *Nec Lamus* conjiciebat : ut Læstrygonum ille rex Scyllæ pater forte habitus fuerit. Sed ne sic quidem verba ad sensum commodum redigi posse video. *Nec malus est horum*, vel *historiæ*, conj. Heins. Ceterum cum tot de Scylla narrationes attigerit homo, miror omissum esse amorem Glauci, quem exposuerat carmine Hedyle poetria in carmine Scylla : v. Athen. vii p. 297. B.—65. Admodum dure *Scyllæ* pro singulari : ut ait,

NOTÆ

54 sqq. Multi poetæ Scyllam in Saxum Scyllæum, naufragiis infame, in Italiæ extremæ ab occidente oris, haud longe a Fretto Siculo, mutatam narrant. Nota res est, de Scylla diversas fabulas tradi, et plures Scyllas ab aliis memorari, ab aliis confundi. conf. ad Ecl. vi, 74. Scyllæum, quod

Scaliger et Taubmann. memorant, in altera Italiæ ora ad Mare Ionium, alienum est. conf. ad Æn. iii, 553. *monstra conversa in Saxum Scyllæum* pro monstro. *canibus marinis*, quibus succincta erat Scylla. cf. Æn. iii, 424 sqq. 431. 432.

Ipsi seu Lamie mater sit, sive Crataeis,
Sive illam monstro genuit Persea biformi,

alii aliam puellam ediderunt, quæ Homero Scylla esset. Quæ dicantur legi necesse est. Et nunc sic in Ms. Helmstad. legi video; nunc et Heins. sic e Basil. Vulgo dicuntur.—66. 67. Corruptissimi versus. Vetus lectio est: *Ipsi Cratinei matrem; sed sive Erichthei, Sive illam monstro genuit grandæva biformi.* Nec occurrit varietas, nisi quod in aliis, ut in Ald. 1517, Junt. 1520, Gratinei, et in Junt. 1532 *Ipse Cratem matrem, sed sive hanc sive Erychthei.* Sive etc. Ascensius Cratin legit, sed verum nomen est Crataeis. Odyss. M, 124 *Ἔρεχθιδος δὲ Κραταίων, μητέρα τῆς Σκύλλης.* Erechthei filia, quam intpp. Atthidem esse aiunt (quæ tamen Cranai filia fuit; Pausan. 1, 2, p. 7), aliena ab hac fabula est. Ut nunc leguntur versus (in Ald. 1534, ubi Lamiis est), ex emendatione prodire Jani Parrhasii, quam se Minutiano exprimendam typis dedisse narrat ad Claudian. R. Proserp. lib. III sub fin. Quam Virgilii editionem curaverit Minutianus, nondum cognitum habeo. Sed ex Parrhasii verbis illud satis constat, sine codd. et ex aliorum de Scylla narrationibus ab eo versus esse concinnatos: et quantum quidem intelligi, admodum pro lubitu, et perperam in hoc, quod tres matres pro binis intulit, cum sequatur *neutra parens.* Scribit etiam Lamia (vitiose haud dubie pro Lamie, Λαμῇ pro Λαμῃ), et Persea, cum Persea esse debeat, sub qua Hecaten intelligit, sicut in monstro biformi Phorcum. Nituntur hæc partim Apollonii verbis Argon. IV, 828. 829, quibus Phorcus et Hecate, cui Crataeis quoque nomen sit, Scyllæ parentes traduntur: *Σκύλλης Αἰσωνῆς ὁλοόφρονος, ἣν τέκε Φόρκυς Νυκτιπόλος θ' Ἐκάτη, τὴν τε κλειοῦσι Κραταίων,* partim Grammatico vetere ad e. l., qui cum Homeri tum Acuilai auctoritatem sequi Apollonium notat, namque hunc Phorcynis et Hecates filiam edere Scyllam; in veteri autem carmine, *ταῖς μεγάλαις ἡολαῖς*, Phorbantis et Hecates, in Scylla Stesichori Lamie filiam tradi eam. Heins. Scyllam ipsam Lamiam dici volebat, ut esset una e Lamiis, de quibus ad Petron. Fragm. retransmittit. *Ipsi seu Lamia mater sit sava Crataeis.* Nec Heinsii, nec Parrhasii acumen improbo, sed in versu priore restituendo eos operam lusisse arbitror; nam in codd. Lamia vestigium nullum est; et utrumque: *Ipse Cratinei matrem*, et alterum, *sive Erichthei*, grammatici notam in margine ascriptam sapit: *Ipse Homerus Crataein matrem tradidit.* Etiam in Ms. Basil. ad verba *Sed sive Erechthei* est superscriptum *Ipse....matrem.* Alias, proxime ad verba, ad hariolationem expedita est via: *Ipse Crataein ait matrem; sed sive Crataeis Sive illam* etc., digna tali poëta oratio. Quod *Perseam* attinet, potest illa locum tueri, si quidem apud Statium quoque IV Theb. 482 ita meliores libri, pro eo, quod vulgatus est, *Perseis*, habent. Perses enim ex Titanibus ortus, ex Asteria Hecaten genuit. v. Apollod. 1, 2, 4. Hinc illa Πέρσεια, Περσινή, Περσῆς recte dici potuit. Ex Julio Pomponio colligo, lectum ei esse: *Grænæa*; nam hæc iste ascripsit: “Volunt quidam hanc Scyllam fuisse filiam Erechtheidis, quidam filiam Granææ et Tritonis.” *Grænæa* notatum quoque e Ms. Helmstad. video. Scaliger Parrhasianam lectionem et ipse retinuit, sed miris modis tentavit locum, sive ut legeret: quod et Taubmannus recepit:

*Sive Crataeis ei mater de semine Erechthei,
Seu Lamie monstro genuit grandæva biformi.*

sive ut esset:

*Sive Crataeis ei mater, sive et Cretheis
Sic illam monstro genuit grandæva biformi.*

Sed *Erechthei* nomini nullus hic locus; natum illud librarii stupore supra diximus. Nec magis *Cretheis* ex fabula ulla firmari potest; nam, quod *Cra-*

NOTÆ

66 Ordo sententiæ ab his usque ad v. 89 sqq. procedit: *Sed ipsi seu La-*

Sive est neutra parens : atque hoc in carmine toto

Inguinis est vitium et Veneris descripta libido ;

Sive etiam est jactis speciem mutata venenis,

70

Infelix virgo : quid enim commiserat illa ?

Ipse Pater nudam sæva complexus arena

~~~~~

hinc fluvium patrem Scyllæ prodidisse dicitur Martianus Capella, ex vitioso codice acceptum videri debet, cum *Crataeis* esset scribendum, uti emendavit Grotius lib. vi, p. 205. Est enim *Crataeis* vel *Cratais* fluvius juxta Scyllæum in extrema Italia, ut ex Plin. iii, 5 constat : *Cratais fluvius, mater, ut dixere, Scyllæ*. Varie corruptum nomen illud v. apud Intpp. Hygini f. 199 et Heins. ad Ovid. Met. xiii, p. 649. Nova ratione Scaliger refingit :

Seu Luna hunc monstro genuit grandæva biforini.

Monstra enim veteres e Luna demissa putasse, quod utique factum in Leone Nemæo probat. cf. Gesner. ad Claudian. p. 395. Wernsdorf. Poëtæ min. Tom. i, p. 276.—69. Male interpungebatur post *vitium*. Est enim ordo : Atque in toto hoc carmine vitium inguinis (libidinis immoderatæ) et Veneris libido descripta est. Canes scilicet, quibus inguine tenuis cincta est, ad impudentiam caninam referebat ille quisquis hæc exposuerat allegorice. Lectio versus debetur Aldinæ. Vett. edd. *I. in ritium et inscripta*, unde Ascensius *vitium inguinis* de canibus subnatis accepit. *id vitium* Ms. Basil. *damnosa libido* vett. edd. apud Loënssem l. c.—70. *exactis venenis*. Non video quam commodè dicatur. Scaliger quidem *exacta venena* vocat, ut medici *ἀκριβῆ περὶ τὸν*. Longius petitum hoc. Dicam clarius, esse venena explorata adeoque potentia. Taubmannus venena accuratissima, exquisitissima, et præsentissima exposuit. Sed latere puto aliud venenorum epitheton ; forte *Æcis venenis*, h. Circes *Æææ* ; ut passim poëtis mos est loqui. Aldina dederat *jactis*, quod et Ms. Helmst. legebat ; non male ; accedit Heinsii judicium. v. Ovid. Met. xiv, 55 sqq. Barthius Advers. x, 12 *ex jactis* emendaverat, parum scite ; immo *est jactis*. Heins. *hæc jactis*.—72. *Sive pater* vet. ed. apud

NOTÆ

mia mater sit, seu Cratais, seu Persea, h. e. Hecate ; *sive illa allegorice est libido Venerea, sive puella a Neptuno oppressa et in monstrum mutata, sive puella quæstum corporis faciens : quicquid est, de ea potius agamus Scylla, quæ in cirim mutata est*. *Lamio* filiam tradiderat Scyllam Stesichorus. vid. Schol. Apollonii iv, 828. *Crataëidis* autem Homerus Od. M. 124. *Persea* est Hecate, *Persæ* ex Asteria filia. *monstrum bifforme, διφύς*, Phorcys vel Phorcyn.

68. 69 Seu fabula Scyllæ allegorica est libidinis narratio. Simili modo eam interpretatur Fulgentius Planciades Mythol. ii, c. 12 et Heraclides in Allegor. p. 496.

72 *Ipse Pater*, Neptunus, ex noto *Delph. et Var. Clas.*

poëtarum more de Jove, de Platone, et Neptuno. Is igitur Scyllæ vim intulerat : quam Amphitrite irata in monstrum mutavit corruptis *veneno*, quod h. l. per *sanguinem* declarari necesse est, aquis, in quas illa descenderet. Qua ratione id sit factum, non diserte exponit auctor Ciris, sed marinas aquas infectas narrare videtur, contra quam alii, qui fontem, in quo Scylla se lavaret, Amphitriten medicaminibus inquinasse narrarunt : ex quibus Tzetza rem exponit ad Lycophr. 45. 648. Circes artibus id factum traditur in vulgari narratione de Glauci amoribus apud Ovidium, Hyginum, et alios. 75. dum invehebatur mari *cura conjugis* : sive ipsa Amphitrite sive amata a conjuge pellex.

5 A

Virg.

Conjugium caræ violaverat Amphitrites :
 Attamen exegit longo post tempore pœnas,
 Ut, cum cura sui veheretur conjugis alto,
 Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
 Seu vero, ut perhibent, forma cum vinceret omnes,
 Et cupidos quæstu passim spoliaret amantes ;
 Piscibus et canibus rabidis vallata repente,
 Horribiles circum vidit se sistere formas.
 Heu quoties mirata novos expalluit artus !
 Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus !
 Ausa quod est mulier numen fraudare Deorum,
 Edictam Veneri votorum vertere pœnam :

75

80

Loënssem l. c., sed perperam. Porro *nudam* ead. vetus ed. c. Aldd. Ex prioribus *timidam* iterum induxerat Pithœus et Scaliger. At *sæva arena* quis ferat? Leg. *flava arena*: frequens et elegans verbum. Nam *Ausonia arena* si legam, verendum est, ne longius sit petitum. Nodell. not. crit. p. 82 *sola arena* conjicit.—73. *caræ Amphitrites* Heinsius conjecerat, parum suaviter.—74. Iterum tres versus a mala manu submissos suspicor. *Hæc tamen* idem Heinsius emendabat, et alius vir doctus *Hæc tamen* Misc. Obs. Vol. iv, p. 318, quod et ipse malim. *At tamen* Basil. Ms. Greene legit: *Nec tamen*—et mox *Aut cum cura*; quæ non capio.—75. *Ut cum ex Aldina* fluxit. *Ut tum* edd. vett., item: *At cum*, et *cura sua* v. *conjugis*; sicque vet. ed. apud Loënssem l. c. cum Ald. *cura tua* Ms. Helmatad. *sua* etiam Ms. Basil. Jo. Schrader. conj. *Ut cum rore sui*.—76. *multo*. Heins. hariolatur, *immerito*.—78. *spoliaret*. Ald. *popularret*: docte ac vere. Ms. Helmat. corrupte *procularet* descripserat; recentior manus *procaret*.—79. *Pristibus et c.*, h. belluis marinis, emendare in promptu est.—80. *Terribiles* alii sp. Loënssem l. c.; idem emendat: *circumque videns*. Mox vulgo *vidit sibi*. Ms. Helmat. *circum vidit se*, nec male. Heins. conj. *videt subsistere vel videt se existere formis*.—82. *pertimuisse latratus* edd. vett. ante Aldum, inscite.—83. *Ausa quoque* Taubm. edit., nescio unde. *quod et mavult* Heins.—84. *Edictum* vett. edd. nonnullæ. *Edictam* Ms. Basil. Tum *notorum*, quod et ipsum illud Ms. habebat, emendabat Barthius, ut essent noti, amatores, qui cum Scylla consueverant: quorum *pœna* sint præmia, quæstus decimæ. Sed vid. Not. *avertere prædam* conj. Heins. *dictam Veneri* illustrat ex Petron. (c.

NOTÆ

77—88 Sive Scylla fuit puella eximæ formæ, quæ corporis quæstum fecit et a Venere in monstrum marinum est mutata.

83. 84 Læserat, ad horum poëtarum mentem, Scylla meretrix numen, intervertendo et intercepto *pœnam votorum dictam Veneri* a juvenibus, quos illa amore sui irretierat. Spectat pœna ad reatum quasi votorum,

quibus se obligaverant Veneri, quæque ipsi nunc erant persolvenda; sed juvenes ea, quæ ex voto debebant, aut voti solvendi causa Veneri destinaverant, ad puellam, quæ quæstum faciebat, apportabant. Scaliger aliter accepit: "*ωωω*", more Græcorum, debitam mercedem: an quod noluit persolvere decumas quæstus sui, quas voverat Veneri? sed tunc

Quam, mala multiplici juvenum quod septa caterva 85
 Dixerat atque animo meretrix jactata ferarum,
 Infamem tali merito rumore fuisse,
 Docta Palæphatia testatur voce papyrus.

132 extr.), ubi em. *Ipsæ pater Veneri dictis Epicurus in hortis Jussit*. Qui sequitur locus vix a primo interpolationis auctore profectus est. *pradam* vel *partem* etiam Jo. Schrader. conj.—85. 86 *Quam modo m.* Ald. At Scaliger ad Chronic. Euseb. *Quæ mala...Vixerat*, unde Taubm. recepit: quod parum placet, nec magis Heinsii: *male...quod...Vixerat*, vel *Vixit parque animo*, vel *æquata ferarum*. Lenior medicina esset: *Quam...mala...quod...Struxerat*, tum pro *atque* *mialim* *ipsa animo m. juvenum quoque* ed. vet. apud Loënssem Epiphyl. viii. 25. Mox *agitata* unde in Heinsianam et alias vulgatas venerit, ignoro: ubique editur *jactata*. Scaliger interpretatur docte *ἐπιπράδης ἐκμαρτυροῦσα*. Barthius Advers. xliiii. 9 *jactata erat* pro *jactavit*, dictum esse vult, quæ auctoritate vel analogia, non intelligo.—87. *tali merito rumore* Cujacii et, Taubmanno monente, Paulli quoque Leopardi Emendatt. x. 24 emendatio est apud Scaligerum, pro librorum lectione: *tali meritorum more*; quam ipse Scaliger non improbare videtur, dum recte interpretatur: quod ita se in juvenes gessisset, quod ita de iis promerita esset.—88. *Palæphatie* vel *Palæpaphie* (quod ad Palæpaphon Cypri referebant interpretes) et *Pachynus* vel *Pachinus* vett. edd. cum codd. Quod nunc habemus, ex Jani Parrhasii emendatione profectum est, quam ad Claudiani R. Proserp. sub fin. testatur. cf. sup. ad v. 66. 67. Receptam eam jam video in Aldina 1617, quam semper intelligi in his carminibus volumus, quoties Aldinam excitamus. De *Palæphatia* voce dubitari vix potest; *papyrus* commoda quidem lectio, defensa quoque a Schotto Not. in Procli Chrestomath. p. 22, nec tamen dictu facile, quomodo ea in *Pachynus* abire potuerit. Scaliger eo nomine poema seu opus *μυθολογικὸν* Palæphati fuisse suspicatur, quod de Siciliæ fabulosis multa continuerit, cum *Pachynus* Siciliæ promontorium sit. Verum, quod eam suspicionem juvet vel firmet, nihil occurrit; et monstra corruptelarum similia in vocibus, quæ librario notiores esse debebant, quam eæ, quas substituit, plura ad manum sunt; et *papyrus*, *charta*, frequens est certo poetæ.

NOTÆ

melius legeretur: *avertere*, an, quod melius est, mercedem a juvenibus accipiebat, juvenes ipsos excludebat? Hæc Scaliger; sed in poetæ verbis vix ea latent. Scyllam de scorto avaro etiam Heraclitus de Incredib. cap. 2 exposuit.

85—88 Quam merito tali rumore infamem fuisse, recteque adeo illa de ea narrata esse, testatur Palæphatus, quod, septa meretrix multiplici juvenum caterva, atque animo ferarum (h. fero ac sævo) *jactata*, *agitata*, *mala dixerat*, fraudes, mendacia: quod latratum pro pœna Scyllæ mutatum attributum respicere videtur. Sed cf. not. crit. Ceterum, cum de le-

gione *Palæphatia* vix dubitari possit, apparere videtur etiam hoc ex loco, nos verum Palæphatum non habere, et esse alterius auctoris libellum *περὶ ἀνίστατον*, qui a nobis teritur; nam in hoc c. 21 diversa utique ratione, etiam satis inepta, de navi Tyrrhenorum piratica, fabula exponitur. Viderunt hoc jam Grotius et Scaliger. Nisi forte permittavit auctores poetæ: nam is, qui nunc sub Heracliti nomine venit, *περὶ ἀνίστατον* scriptor fabulam fere ad istum modum interpretatur. In eodem c. 14 occurrit simile quid de Sirenibus, quod sub Palæphati nomine profert Hieronymus Chron. Euseb. n. 848. Miror tamen, homi-

Quicquid, et ut quisque est tali de clade locutus,
 Omnia sint : potius liceat notescere Cirin ; 90
 Atque unam ex multis Scyllam non esse puellis.
 Quare, quæ, cantus meditantī mittere certos,
 Magna mihi cupido tribuistis præmia, Divæ
 Pierides : quarum castos altaria postes
 Munere sæpe meo inficiunt, foribusque hyacinthi 95

rum generi pro libro.—89. Vulgata erat *et ut quisque* quod nec Latinum esset; verum *et ut quisque est tali de clade locutus*, legendum ex Aldina et e vet. editione apud Loësem I. c., ac Ms. Helmst.; tum licebit accipere: *Omnia sint*, habeant se, ut volunt. Jejuna tamen hæc sunt omnia. Heins. divinatur: *Quicquid et* (vel *id*) *est, tali quod quis de clade locutus, Somnia sunt*.—90. Scalliger cum Aldina minus bene jungit: *Omnia sint potius, videra μᾶλλον*. Tum *aut* (quod et Ms. Basil.) et *crimi* edd. vet. ante Aldinam, ut sit: *liceat Scyllam notescere crimi*, propter capillum patris recisum.—91. *Atque liceat* (notescere), *Scyllam non esse unam ex multis puellis, πᾶσα ἐκ πολλῶν*, non esse ignobilem, ut bene Scaliger explicat, sed scilicet carmine meo inclarescere. Sic si juvetur oratio, etsi versus sunt parum politī, non desideres subjectam mox a Scaligero correctionem satis obviam, ut *notescere pro non esse* legamus: ut sit: et nosse Scyllam puellam. Laudat idem Theocritus epigramma: εἰς ἀρὰ τῶν πολλῶν ἐμὴ Σκυλαίστιον. Duriora dedere Barthius et Taubmannus: Scyllam non esse amplius puellam, sed avem: aut *non esse* pro fuisse, fato esse functam, perperam. Heins. nunc scire vel *cantare* conj.—92. *Quare et*. Melius abesset *et*. Nec habet Ms. Helmst. cum Aldina. *Quare aquæ* conj. Heins. Ms. Helmst. *cantus...cecos*.—93. *mihi cupido, meditantī mittere certos cantus* (ἰέμαι φωνῆν, ἀοιδίην). Sic jungeunda verba. Nec tamen locum satis expedio, qui omnino ex Virgiliana vena profluere vix potuit; adeo invita versus Minerva procasi sunt; etsi sententia satis sit poetica. *certos* cantus Barthius interpretatur veros: at parum apte. An ad fiduciam animi spectat vox, in quibus ipse certus auxilii sit? *cupido* non satis appositum videtur. *Præmia* ad favorem ac studium Dearum ac præsentiae beneficium erunt referenda. In vet. edd. *Magnanimis* vel *magna nimis cupidis* (hoc et Ms. Basil.) *tribuisti pr. Divæ*. Quod nunc legimus excusum primum video in ed. Aldina.—94. 95. Multa in his vs. laborant, vid. Not. Forte fuit: *quarum castos violaria* (vel *topiaria*) *postes Munere sæpe meo cingunt*. ex more religioso, ut

NOTE

nem nostrum ad Palæphatum provocare, cum notior ei esse deberet Callimachi auctoritas Fragment. CLXXXIV: is sive in *Atriois*, sive in Hecale, (ut Toup. Cur. noviss. ad Suid. p. 80 putabat,) Scyllam mulierem libidinosam ediderat: Σκύλλα, γυνὴ κατακάσα, καὶ οὐ ψύδος οὐνοῦ ἔχουσα. *Scylla, meretrix, nec falsum nomen habens*. Dixerat de eadem: πορφύρεν ἤμαρ κρέατα, h. e. τρέφα, v. ad pr. 89 sqq. Verum cuiusque modi hæc omnia sint, quicquid et ut quisque de

iis narravit; equidem de ea Scylla agam, quæ in cirim mutata est. *Clades* videtur ipsa perniciosa puella esse: *fundi nostri calamitas*.

92—100 *Quare....Divæ Pierides.... nunc age, Divæ, nunc præcipue aspirate labori nostro*. Is ordo sententiæ: adeoque pravam interpunctionem emendavi.

94—95 De sacrificio Musis fiori solito agit: *quarum castos postes altaria sæpe inficiunt munere meo*. Ara in templi aditu vel vestibulo stabat;

Deponunt flores, aut suave rubens narcissus,
 Aut crocus alterna conjungens lilia caltha,
 Sparsaque liminibus floret rosa : nunc age, Divæ,
 Præcipue nostro nunc aspirate labori:
 Atque novum æterno prætexite honore volumen. 100
 Sunt Pandionis vicinæ sedibus urbes,
 Actæos inter colles et candida Thesei
 Purpureis latè ridentia littora conchis :
 Quarum non ulli fama concedere digna
 Stat Megara, Actæi quondam munita labore 105

~~~~~

convenient seqq. Nec sacra Musarum alibi facile victimis fiunt.—96. Iterum hic mutavi distinctionem; erat enim expressum *f. h. Deponunt flores: aut s.* Sed melior, puto, ordo verborum: et *Deponunt suos flores in foribus aut hyacinthi aut narcissus...aut crocus...sparsaque liminibus floret rosa.* Fores templi sertis ac corollis se ornare ait. *Deponunt flores* ornate pro deflorescunt, *μυαλοπορται*, quatenus suspensæ corollæ prostant. *Dependent* Ms. Basil., sicque conj. Heins. et Jo. Schrader. Emendatt. p. 57.—100. *perlexite* Ald. 102 et c. *Tenax* vet. ed., unde Calderinus nomen urbis in Peloponneso faciebat.—103. *late*; *latex* ed. Ven. 1484, perperam; etsi Calderinus agnoscit. *late* mavult Wakef. ad Lucret. II, 375. *radiantia* conj. Frisemann.—104. *non nulli* eadem, cum Ms. Basil. *non vidi* Junt. *non ulli* recte Aldina.—105. *Megara*

NOTE

Ita, victimæ sanguine, postes ac janua templi aspergi poterant. Ita saltem ea, quæ habemus, interpretanda sunt. Sintne integra, alia est quæstio. Scaliger *inficiunt* ad nidorem refert: *Κνισσῶσι*. Durum hoc, meo sensu.

96. 97 Vestigia Virgilianæ Musæ: Ecl. III, 63 *suave rubens hyacinthus*. Ecl. II, 50 *Mollia lateola pingit vaccinia caltha*.

101 seqq. Ornate. Inter alias Athenis vicinas urbes fuit Megara. Pandionem Athenarum regem fuisse notum est. *littora candida* propter marmor candidum; et *ridentia conchis*, accurate ad naturam loci: nam, quod Scaliger jam monuit ex Pausania lib. I, 44, totus ille tractus agri Megarensis lapide conchite abundat, candido admodum colore, cui plurimæ insunt conchæ marinæ.

105 seqq. Fabula Megarensium domesticæ v. Pausan. lib. I, 42 pr., quam jam Theognis attigit v. 771. 772. Alceus Pelopis f. Megaram, seu verius acropolin, Nisæam, muris cinxisse ferebatur, Phæbo operæ consorte: unde seu saxum aliquod, cui Phæbi cithara fuerat imposita (sic Pausan. I. c. et Epigramma a Scaligero laudatum, quod vide in Antholog. lib. IV, p. 490. Steph. p. 351. nunc *Analect. To. III, p. 192. Jacobs To. III, p. 166.*) seu turris erat, quæ lapillo percussa, in citharæ tactæ morem, resonabat (Ovid. Met. VIII, 14 sqq.) Alceus *Actæus* h. l., quatenus Megarensis ager Atticæ pars haberi poterat, et olim in Atheniensium ditone fuisse credebatur; cf. Pausan. I, 39, p. 94. f. 96. Nam aliqui e Peloponneso advenerat Alceus, Pelopis quippe filius.

Alcathoi, Phœbique; Deus namque adfuit illi:

Unde etiam, citharæ voces imitatus acutas,

Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,

Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.

Hanc urbem, ante alios qui tum florebat in armis,

110

Fecerat infestam populator remige Minos:

Hospitio quod se Nisi Polyidos avito,

Carpathium fugiens et flumina Cæratea,

perpetuo usu plurali effertur: itaque *Stant* fuisse videtur. Sic etiam Heins. legit. Idem *Argei*, aut potius *Argei*, *Alcathoi*, quia Argis venerat. Pelasgus dictus Ovidio. *Attei* Junt. *mutata* ead. cum Ven. 1484 et Ms. Basil., sed recte *munita* dedit Aldina.—106. *Alcathoi* eadem Ven. *Archadio* Junt. cum Basil., sed iterum emendate *Alcathoi* editum in Aldina. *Phœbique decus* Ven. eadem. *Phæboque decus* Junt., sed etiam hoc emendatum in Aldina.—107. Legebatur *imitantur*, scil. saxa, quod vix ex antecedentibus elicias. Si *Stant* *Megara* legeretur, posset eo referri. Legendum igitur aut *imitatur sæpe lapis: recrepat C. m. pulsus Et v.* Occurrit quoque *imitatur* in ed. Junt. 1533, sicque Loënsis emendaverat Epiphyll. viii, 25, ant, quod magis placet, *imitatus*. Sic Heins. et vir doctus Miscell. Obs. Vol. iv, p. 319 correxerant; et sic jam legitur Ald. 1534.—109. *Ut v.—testetur* Junt. et Ascens. *amorem* conj. Nodell. Obs. crit. p. 39.—112. 113 Vetus lectio, etiam Mss., *Hospitioque senis* (vel *senisque*, Basil. *senio*) *hypolidosa victo*; et Junt. cum aliis interpolante: *Hospitioque seni fuit Hippolydosaque victo*. Errant fere inter has ceteræ edd. At Aldina: *Hospitioque senis hypolidos avito*: in quibus *Hospitio quo se Nisi Polyidos avito* facile agnoscitur. Scaliger hinc aliam lectionem extudit: *Hospitio qua se Nisus Pelopeus avito Carpathium fugiens et flumina Curetea Texerat* etc. ponit ille, quod nulla fabulæ auctoritas probat, Nisum ultro bellum intulisse Minoi, huncque injuriam acceptam alturum venisse. Alia, sed parum probanda, emendatio secundum vestigia vet. editi libri facta Pauli Leopardi a Loënsi prodita est Epiphyll. viii, 25 inverso ordine versuum:—*Minos Carpathium linquens et flumina Niseina. Hospitio canum namque urbs Lelegeia Nisum Texerat* etc. Lectio, quam nunc vulgatam habemus, a quo primum in textum illata sit, ignoro: prolata est primum a Contareno Var. Lect. 8, propior illa ceteris ad literarum ductum (nisi quod pro quo malim quod), nec a fabulâ abhorrens, qua Polyidus vates, Glauco Minois filio in vitam reducto, Creta

NOTÆ

107 *imitatur* saxum citharæ sonum. *Cyllenia munera*, lyram a Deo Cyllenio, Mercurio, inventam. Lapis igitur pulsus, si percussus fuerit, *recrepat* lyram, h. resonat, imitatur sonum lyræ. *veterem Phœbi honorem*: videtur hoc eodem sensu dictum, pro munere, invento, Apollinis, citharæ, cujus sonum saxum refert, adeoque memoriam lyræ ei impositæ servat.

110 *florebat* absolute: cum alias adjici solet, laude, virtute. Sic Ca-

tull. *florantem* Iacchum absolute dixerat, scilic. annis, LXIII, 251, ob sempiternam juventutem: at Mitsch. Lectt. p. 110 floribus ornatum. *remige*: docte: nam cum classe advenerat Minos, cujus *θαλασσοκρατίαν* illustravimus in Commentar. Soc. R. Gotting. T. i, P. ii, p. 71 sqq. 112. Causa belli Niso a Minoë illud memoratur, quod Polyidus, qui Creta an fugerat, a Minoë armis repetebatur.

Texerat. Hunc bello repetens Gortynius heros
 Attica Cretæa sternebat rura sagitta. 115
 Sed neque tunc cives, neque tunc rex ipse veretur
 Infesto ad muros volitantes agmine turmas
 Ducere, et indomita virtute retundere mentes :
 Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
 Nam capite a summo regis, mirabile dictu, 120
 Candida cæsaries ; florebant tempora lauro ;

an fugit (Apollod. III, 3), adeoque Megara proficisci indeque bello a Minoë repeti potuit. Legitur quoque Polyidus Megara venisse, ut Alcathoum de cæde Callipodis filii lustraret: narrantur porro ejus filia: Megaris sepultæ Pausan. I, 42, p. 104. Quod avitum hospitium ait, potuit alias fabulas respicere, quas nunc ignoramus. Sed Carpathium mare, tanquam vicinum Cretæ, posuit pro Cretico. Sequuntur flumina Cæratæ. Jam in vett. edd. Cæratea, quod Aldina quoque dedit, et Cærathea scriptum est. Scaliger in priore edit. legerat: Carpathium fugiens pelagus et flumina Cretæ, in altera vero: Carpathium fugiens et flumina Cæreteæ, Græce ad verbum: Καπαθίων λείπον καὶ ῥάματα Κουφρεῖα, cum Cærete antiquum nomen insulæ fuerit, mox Crete. Videtur tamen et ipse mox in Cæratea animo inclinato ferri; est enim fluvius Cretæ Cæratius ex Callimacho notus in Dian. 44 χαίρει δὲ Καλαρός ποταμὸς μέγα. Aliebat ille Cnossum, cui urbi quoque olim ab eo nomen fuit. vid. Meurs. in Creta I, 8.—114. Cothinius, Cortihinius vett. edd. Cortinius Aldina.—115. sternebat vix sanum. Heins. em. terrebat.—116. 117. 118 Obscura oratio, et, si recte judico, corrupta. Turmas volitantes ad muros infesto agmine Megarenses esse non possunt; nam ii non infesto agmine ad murum accedere poterant, nisi dicas valde improprie esse: ducere turmas ad muros, ut muros conscenderent, defendendæ urbis causa. Verum nec agmine nec infesto convenit; ergo Cretenses sunt, et ad eosdem debent referri mentes indomita virtute. Ita vero claudicat sententia verborum in reliquis, quocumque te veritas. Heins. pro Ducere conj. Reicere, ut in Ecl. Reice capellas; aut ut Ducere sit pro trahere. Melius conjicias: Sistere; nisi totum locum sic refigas: Sed neque—veretur Infesto—turmas Ducentem indomita virtute retundere mentes. Ut Ducentem intelligas Minoë. Suspicio versum tertium Ducere et i. v. r. mentes a seriore manu assutum esse. volitanti ex agmine Ven. ed. 1484 et Ald. cum Ms. Basil.; unde Heins. tentat: v. examine. indomitas v. r. mentes emendabat Lindenbruch et Heinsius; sed hoc tenue. Ascensius non veretur accipit non curat, negligit ducere turmas Nisus etc. In mentes potest latere videri: Cretas. Heins. conj. Martem.—119. quoniam in fatis meminisse conj. Heins. fas est Jo. Schrader.—121. florebant tempora lauro in medio interposita, dure quidem: nec tamen Scaligeri emendatio mollior, qui conjiciebat primum: Candida cæsaries, florens interprete lauro, h. divinatrice, qua reges redimitti esse solebant, postea autem: C. c. florebat tempore longo. Heins. varie tentabat: Cand. cæsaries florebat tempore utroque, vel t. lævo, l. tempora in ambo. In Basil. erat tempore. Jo. Schrader. Candida cæsaries replebat tempora late. Nolim operam perdere in supposititiis. A vetere poeta fuisse apparet tantum hæc: Responsum—Deorum:

NOTE

116 sq. Sed Megarenses et Nisus pillo purpureo (de quo v. ad pr. Ciris) confusi etc., sed vid. Var. Lect. muros urbis defendere: quippe ta-

At roseus medio fulgebat vertice crinis :
 Cujus quam servata diu natura fuisset,
 Tam patriam incolumem Nisi regnumque futurum,
 Concordes stabili firmarunt numine Parcae. 125
 Ergo omnis caro residebat cura capillo ;
 Aurea solenni comtum quoque fibula ritu
 Mopsopio tereti nectebat dente cicadæ.
 Nec vero hæc vobis custodia vana fuisset,
 Nec fuerat : nisi Scylla, novo concepta furore, 130
 Scylla, patris miseri patriæque inventa sepulcrum,
 O nimium cupidis si non inhiasset ocellis !

Nam roseus medio f.—122. *At* Ald. 1534. Vulgo: *Et. fulgebat*. Scaliger ex vett. edd. *surgebat*; quod et Ms. Helmst. habebat cum Basil.—125. *Versus* ex Ecl. iv, 47. *firmarunt*: debebat esse *firmarant*.—126. *caro*. Ita Aldina. Edd. vett. cum Basil. Ms. *cano*.—127. *comtum quem* editum a Taubmanno, ex Ald. tert. (1534), ut Loënssem emendasse video l. c.—128. *ritu Corsella* vett. edd., vel *Corpselæ*: unde Scaliger refingebat *Cecropiæ*, cum olim *Cypsellæ* et *Tortilis* et *t.* legere voluisset. Sed emendatum *Mopsopio* jam animadverto in ed. Ald.; et sic Parrhas. ad Claudian. R. P. p. 2. b. legere jusserat. Felicius tamen his omnibus ex vetere scriptura veram lectionem eruisse arbitrator Loënssem Epiphyll. viii, 25 *Crobylus* et *tereti*. Nota res vel ex Thucyd. 1 pr. *Crobyliæ* conjecerat alius vir doctus in schedis Wolf., minus probe, *teretis*—c. malebat Heins.—129. *vobis*: ut ad Megarenses conversa sit oratio. Scaliger legit *rotis*. Ms. Basil. *nobis*. Immo vero scriptum fuit *urbis*. *Nec vero hæc urbis custodia vana fuisset*. Etiam Heins. sic emendat.—130. *Nec fuerat*. Quid hoc loci habeat post *Nec fuisset*, equidem non assequor; nec minus jacet oratio, si subintelligas *ante*; nec fuerat vana ad id tempus. Nisi doctus urbis epitheton fraudem fecit: *Nec vero hæc urbis custodia vana fuisset Nisææ*. Saltem poëta: *Infelix nisi Scylla*, et pluribus aliis modis scribere poterat. Heins. conj. *Debuerat*; si. Voluit *defuerat*. Sic quoque Jo. Schrader. *Defuerat si S. novo concepta furore*. Frustra defendit hoc Barthius. Obvium est poëtam scripsisse *correpta*. Nunc hoc idem exhibere video Aldinam et Pith. Minus placet *novos concepta furores*; etsi sic in Culice quoque 265. Scaliger e libb. refinxit: *Femineis concepta decus*.—131. Male in fine versus plena interpositio ponebatur in edd. De toto versu dubito an ab alia manu venerit. *infecta* vel *infesta* conj. Heins., nescio quo fructu.—132. *Præclare* Heins. *Minoem* c. si vel *Minoa heu*. Sublegerat ei hoc jam Toll. ad Anson. p. 148. Ita vero *nisi*—si non se excipiunt. Unde Jo. Schrader. Emendatt.

NOTE

122 *Cujus*—*natura*, pro qui *crinia*. Barthius Advers. xxiii, 9 laudat ex Avien. Perieg. (v. 57) *pigra ponti Se natura tenet*, h. pontus.

127. 128 *Fibula aurea* nectebat eum crinem dente tereti cicadæ. Erat scilicet *fibula* in cicadæ formam facta

ritu Attico. Nota nunc res, Athenienses *terrorypopoietas* fuisse; habuisse cicadam auream crinium cincinnis innexam. Post Scalig. et Taubmann. ad h. l. et Meurs. v. Perizon. ad Ælian. iv, 22. Sed princeps locus est Thucyd. i, 6.

Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater

Iratum potuit, quem nec pater atque avus idem

Jupiter: ille etiam Poenos domitare leones,

135

Et validas docuit vires mansuescere tigris;

Ille etiam Divos, homines; sed dicere magnum est;

~~~~~

p. 58 malebat: *O nimium cupidis Minoi inhiasset ocellis.*—135. Quæ sequuntur ad v. 138 ab interpolatoribus inserta suspicor.—136. *vires m. tigris*; Scaliger maluit ex vet. edd. *victas m. tigres*, quod et in Basil. Sed durum id post *validas*. Etsi hoc *validas* vix ipsum sanum est, latere enim videtur solenne tigrum epitheton, *rabidas*. Heinsius in notis ineditis apud Burmann. ad Anthol. T. 1, p. 19 emendabat: *Et rabida docuit vires mitescere tigris*. Et 137 *Dicos homines*, ut hic interpungitur, Deos et homines mansuescere docuit Amor. Alii junctim *Dicos homines* exhibent, h. e. Deorum filios, heroës. Sed cum priore ratione melius convenit quod sequitur: *sed dicere magnum est*; ut

NOTÆ

133 Non ignobilis de Amoris potentia locus, etsi a multis tractatus, et alienus forte ille ab hoc loco, cum ira Cupidinis nullum in seqq. locum habeat: quo tamen viam sibi poëta struit ad ipsam narrationem a v. 139 sqq. Quæ tamen inde sequuntur omnia sunt fœde corrupta et interpolata usque ad 163. Obscura quidem res est, sed Scyllam apparet religionem Junonis violasse, cum inter lusum pilæ cum æqualibus in loco sacro ulterius, quam fas erat, processisset. Ita evenisse, ut Minoëm prospiceret ejusque amore capta insaniret. Nec vero apparet e poëtæ verbis: peccatumne fuerit in hoc, quod locum sacrum et arcana religionis imprudens adierit; an quod nudaverat corpus; qua quidem re Junonem tantopere exarsisse quis non miretur? ferres, si Diana aut Minerva esset. Nostri poëtæ multa haberent, quibus hæc probabiliter fingi possent. De ludis Junoni, quales Paus. v. 16 memorat, institutis agi non videtur. Quid? quod nec Junonis templum aut præcipua aliqua religio Megaris fuisse videtur. Certe Pausanias ne ædem quidem vel signam Junonis in ea urbe memorat. Videtur aliquid de perjurio puellæ

attingi, quo Junonem læserit. Sed locus tam stribliginosus est et interpolatus variis versificatorum lacinis, ut nihil habeas cui satis confidas. Expectabam cum Scaligero, ut studio ludendi provectam ad ipsa urbis mœnia pervenisse diceret puellam poëta, unde illa cum prospiceret, Minois amore esset correpta. Sed in poëtæ verbis nihil, quod eo ducat, video. Poterat a poëta causa iræ Junonis ex eo astrui, quod Minos Jovis erat filius ex pellice. Nec illud satis dilucide exposuit poëta, quare et quatenus amor Junonis iræ ac vindictæ in amore puellæ injiciendo indulsit. Veneris impulsu Minoëm a Scylla amatum esse prodiderant alii, quos Hygin. sequitur f. 198. Monili aureo inductam Scyllam Æschylus: vid. sup. ad pr. Ciris.

134 *pater atque avus idem Jupiter*. De hoc v. docta disputatio Valkenarii ad Eurip. fragm. p. 169. add. Musgravii ad Hippol. 539. Scilicet a diversis poëtis Venns Jovis filia et eadem mater Amoris e Jove tradita fuerat; unde nunc lusus. Jungenda autem: *Sed malus ille puer,—Idem tum tristis a.*

Idem tum tristes acuebat parvulus iras
 Junonis magnæ: [cujus perjuria Divæ
 Olim se meminisse diu perjura puellæ
 Non ulli liceat:] violaverat inscia sedem,
 Dum sacris operata Deæ lascivit, et extra
 Proccedit longe matrum comitumque catervam,
 Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
 Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
 Necdum etiam castos agitaverat ignis honores,

140

145

quasi præfiscini dictum esse velit: ne temerarium quid et quod Nemesis ulciscatur, dixisse videatur. cf. Barth. Advers. xxiii, 9. *Ille etiam Divos omnes* conj. Heinsius apud Burmann. l. c.; ut postea versus exciderit: cui subjungatur: *sed dicere m. est.* Sed totus versus Scholasticum, qui nova exempla ascribere volebat, redolet.—138. Distingueram plene ad finem versus: ut diceret primum de Superis universe, quod mox de sola Junone locum habet: et mox jungebam: *Junonis magnæ violaverat sedem.* At nunc mutavi. *iras Junonis* acuit Amor. Porro legebatur: *Idem tum Superis.* Heins. conj. *super his, in superis, e superis.* *Idem cum superis* edd. vett., vel *quum.* At Aldina: *Idem tum tristes a. p. iras Junonis m.* Sicque Ms. Helmst. et Jul. Sabinus legerat. Et hoc esse verius arbitror.—139....141. *cujus perjuria Divæ...Non ulli liceat.* Sensum idoneum nemo facile ex his versibus extundat: et, si recte judico, assutus est pannus ex grammaticis, experientis vires ingenii in compingendo versu, nugis in margine ascriptis. Scaliger misere se torsit, ut hinc proferret hunc sensum: *cujus puellæ perjuria, o Musæ, nemini fas meminisse.* Sed iis rescissis sententia sic sese expedit: *Idem tum tristes acuebat parvulus iras Junonis magnæ: violaverat inscia sedem.*—139. *per jura Dianæ* ed. Fabric. Heins. tentat: *cujus per ludicra Divæ: vel fera jurgia.*—140. *se meminere* edd. vett., etiam Ald. cum cod. Basil., et *per jura...tum nonnulli.* Heins. tentat: *O nolim meminisse: ut Ovid. Fast. Ah nolim victas hoc meminisse Deas: vel Hoc nolim m., vel Nolim te meminisse tui; et porro jurare vel temerare puellæ Non ulli liceat.* Ponit et acuminis in tam pravis versibus. *Non nulli* vett. edd. *lutam* Ms. Basil., unde Heins. conj. *licitum.*—143. *catervam* edd. vett. et Aldd. *catervam* inde a Juntina: hoc verius.—146. *F. Nondum jam.* Tum agitaverat ortum ex agitante sup. versu; Heins. conj. *adolescerat.* Sane *gus-*

NOTE

141 *sedem* de templo et *requæri* accipe. *sacris operata Deæ lascivit*, sacris factis puella cum æqualibus ludit. 144. 145. Veste igitur recincta, soluta, incedit, ut auram, qua recreetur, excipiat.

146. 147. 148 Obscura sententia, quam nec Scaliger habet quomodo expediat. An, inquit, nondum initiatam sacris Junonis intelligit, *cujus* ageretur *ἀγῶν* quidam *λαμναδοῦχος*; an nondum sacra ab antistita patrata

—an potius nondum nupsisse intelligit? Media sententia vero propior videtur: etiam, quæ in ea violatæ religionis causa lateat, non assequor. Videamus verba: *honores ignis castos nondum agitaverat sacerdos*, h. e. nondum flabello aura agitata ignem succenderat in ara. *nec dum solemnioleæ*, h. nec ea rite lota caput ex more sacrarum sertis et infulis velaverat.

Necdum solenni lympha perfusa sacerdos
 Pallentis foliis caput exornarat olivæ :
 Cum lapsa e manibus fugit pila, cumque relapsa
 Procurrit virgo : quo utinam ne prodita ludo 150
 Aurea tam gracili solvisset corpora palla !
 Omnia, quæ retinere gradum, cursumque morari
 Possent, o tecum vellem tua semper haberes !
 Non unquam violata manu sacraria Divæ,
 Jurando infelix nequicquam jura piasses. 155
 Et si quis nocuisse tibi perjuria credat,

////////

taverat emendabat Loënsis l. c. cap. 26 ex Aldd., quod et Ms. Helmstad. legebat. Accipi hoc potest : ignis nondum gustaverat honores, h. victimam. —148. *Pallentis*. Ed. Pithœi *Pallantis* an *Palladiæ*? inquit Heins.; sed f. *Albentis*. Quorum tamen hæc : cum ipse Virgilius *Pallentem olivæ* dixerit : vid. Eel. v. 16. —149. *relapsa* vel *relaxa* vett. edd. Sed recte *cumque relapsa*, scil. pila procurrit virgo. At Heins. em. *cumque relapsa est*. —150. *quod uti ne p.* Aldd. et Ms. Helmst. —151. *Aurea tum forte legendum. jam* vett. edd. et *pallam*; etiam Aldinæ. *corpore pallam* Ms. Helmst. Cum cl. Jacobs suspicor fuisse scriptum : *Auratam gracili solvisset corpore pallam*. Heins. conj. *Aurea tam gracili solvisset corpore pallam!* Greene: *Ast utinam ne... Auratam gracili solvisset corpore pallam!* —152. sq. Interpunctione ac distinctione locum ita constituisse arbitror, ut aliqua saltem exeat sententia, etsi poëta venustiore vix digna. *Vellem o haberes* (habuisses) *tecum tua omnia* (de vestimentis intelligendum ex v. 151), *quæ retinere gradum cursumque morari possent* (ne distincta procurrere auderet) : *Ita non piasses nequicquam jurejurando* (ita lego), *o infelix, sacraria Divæ non unquam violata manu tua esse*; ut penetrare ingressa illa, quod adire nefas erat, frustra postea jurarit, se manu res sacras non contrectasse. *Piare* videtur nove positum, pro purgare se, amovere culpam a se. *Sequentia* vs. 156. 157 assuta arbitror ab alio, quam qui superiora male inferaserat. Voluit is urbanus videri : posse forte aliquem suspicari puellam pejerasse, eaque culpa sibi Junonis iram conscivisse; sed falsum hoc esse : causam piam fuisse, h. e. Junonem, benevolentia in puellam permotam, cavere voluisse, ne, si illa intraret in Deæ penetrare, Jovis in conspectum veniret; facile enim illum Deum adduci potuisse, ut insidias faceret puellæ pudori. Hæc aut similia videtur voluisse is, qui hæc intexit, ineptus forte clericus, vix digna, ut in iis hæreas. Quod Scaliger suggerit, nimis acutum est : maluit ne hoc modo punire Juno, quam Jovi te excruciantum tradere, qui solus perjuria ulciscitur. —152. *cursumque* Ald. cum Ms. Helmst. et Basil. —154. *Non u. v. manus*: agnoscit idem et Jul. Sabin. —155. F. *Jurando jure*. Heins. *Infelix ne quid jurando jure piasses!* Conjectias melius : *Juranda... jura piasses*. Nam piatur perjurium. Hoc et Jo. Schraderum maluisse video.

NOTE

150 *prodita* eleganter, in errorem, fraudem, inducta.

152 Obscura et hiulca tota hæc oratio. Utinam veste impedita, re-tenta fuisses, quominus longius pro-

cederes! Sic nunquam violatæ religionis poenam dedisses. Si modo ea per perjurium declarari potest; per-jurij tamen propriæ dicti nulla hic subest ratio. vid. Var. Lect.

Ictave barbarico Cybeles antistita buxo,
 Infelix virgo tota bacchatur in urbe ;
 Non styrace Idæo fragrantēs picta capillos,
 Cognita non teneris pedibus Sicyonia servans,
 Non niveo retinens baccata monilia collo. 170
 Multum illi incerto trepidant vestigia cursu.
 Sæpe redit patrios ascendere prodita muros ;
 Aëriasque facit causam se visere turres.
 Sæpe etiam tristes volvens in nocte querelas,

Broukhus. ad Propert. 1, 3, 5 et alios. Ceterum simili modo Sithonēs se habent : in poetā est *Sithoniasque nives*, et *Edonides al' ἔν' Ἰθρυὶ Σιθωνίᾳ κορυφαὶ μύθιον ἀλδ' ἔσονται* apud Parthen. c. 11. Et sunt tamen Steph. Byz. *Σιθωνίαι*. vid. ad Ecl. x, 66.—166. *Ictave* ed. Scot. Fabric. *F. tactave* Heins.—168. *Et, aut*, perperam alii ; et vulgo *styrace*, ut seriore ævo scribebant. *picta capillos* non intelligo ; f. *uncta* ; et *fragrantēs capillos* haud dubie, non *flagrantēs* ; ut in vett. edd. Video quoque laudari e vett. *vinctos perfusa capillos*. Heins. *uncta*, vel *tacta*, vel *lauta* tentabat ; *tincta* Jo. Schrader. et Jacobs.—169. *Sicyonia* primum apparere video in Aldina : restituerat jam Leopardus in Emendatt. 1, 11, cum in vett. edd. esset *sic omnia*. Sicyonii calcei noti sunt. conf. Taubm. τὰ Σικυονία, scil. *brodhuara*. Male *Cognita* ad superiora retrahunt vulgg. edd. ; nam sunt *Sicyonia cognita*, ut alias *nota*, quibus illa utitur ; epitheton ornans. Scaliger post Ascensium, ut video, retingebat *Condita*, quibus conduntur pedes, et Leopard. l. c. *Commoda*. Lenzius, doctus juvenis, ad Catulli Epith. Pel. e Catullo (63, 129) conj. *Mollia* vel *Tegmina*. Si semel a scripto recedere ausis, multa alia scribere liceret.—170. Perperam *bacchata* retinent edd. recentiores. *Baccatum monile* ipse Maro dedit *Æn.* 1, 655.—172. *prodita*, scil. amore. Sed vix hoc omitti poterat. *Leg. perdita*, ut sæpe amantes dicuntur. Sic inf. 428. Ita quoque emendasse post Dousam jam alios nunc video Jortinum Misc. Obs. Vol. iv, p. 319 et Heins. in schedis. At Jacobs non male conj. *percita*. Græce extulit *redit ascendere* (*redit, ut ascendat*), et *fuit causam se visere*, prætexit, comminiscitur causam, ut visat. Et si hoc valde scabrum. Heins. quærit in verbis *per causam*, ut ap. Ovidium sæpe, v. c. *Candida per causam brachia sæpe tenet*. Ita scribi possit : *Aëriasque parat per causam visere turres*, vel *Aërias quærens per c.* Enimvero totus versus est ex variatione antecedentis natus. Greene legit : *Se sæpe aërias causatur reddere turres*, ut sit : *She blames herself, that she visits the citadel*. Estne causari objurgare ? an voluit accusat ? et quid est reddere ? voluitne scandere ?—174. An olim fuit : *tristes volvens in pectore curas*.—175. *amorem*

NOTE

166 *Ictave*, h. tibia Phrygia audita stimulata et in furorem acta. Alias Gallos nominare solent poetæ. Forte h. l. una ex Mænadibus intelligenda, cf. Catull. LXII (de Atty), 22 sq.

167 Cf. *Æn.* iv, 300 sqq. de Didone, et vii, 376 sq. de Amata. Sed sqq. adumbrata sunt ex Catullo xxiii, 63 sqq.

168 *Styrax*, frutex et succus seu gummi officinis adhuc nostris pharmacenticis frequens, *styrax* vulgo dictus, ex Syria plerumque petebatur. Plin. xii, 17, 40. *Styracem Idæum*, h. Creticum, Plin. xii, 17, 40. Plinio parum probari lib. xii, 25, 55, jam a Scaligero notatum est.

Sedibus ex altis cœli speculatur amorem ; 175
 Castraque prospectat crebris lucentia flammis.
 Nulla colum novit : carum nec respicit aurum.
 Non arguta sonant tenui psalteria chorda ;
 Non Libyco molles plauduntur pectine telæ.
 Nullus in ore rubor. Ubi enim rubor, obstat amori. 180
 Atque ubi nulla malis reperit solatia tantis,
 Tabidulamque videt labi per viscera mortem :
 Quo vocat ire dolor, subigunt quo tendere fata,
 Fertur ; et horribili præceps impellitur œstro :
 Ut patris, ah demens, crinem de vertice ferret 185
 Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.

~~~~~

de amato Minoë accipere licet sane ; ita vero illud durum, ut *ex altis cœli sedibus* sit, desuper ex turri. Scaliger refinxit : *cœli speculatur ad oram*, unde dies solet existere, cum diei ortum illam optare necesse esset. Vir doctus in Misc. Obs. iv, p. 320 *secum speculatur* arripuit inf. ex v. 460. Broukhusius *cœli amores* legebat et stellas intelligebat, in quas virgines olim essent mutatæ. Tandem ibid. alius vir doctus *cœlo* corrigit, nihil tamen expedit. Equidem, si vestigiis scripturæ *cœli* (*celi*) inhærendum est, lego : *Sedibus ex altis tecti*, h. ex edita domus parte. Jacobs noster in *cœli* (Specim. Emendatt. p. 79) quærebat *oculis*.—177. *movit* ed. Junt. *nubit* conj. Scalig. ; esse enim *colum nubere orôpeuv* (scil. lana inducere ac vestire, mox nendo deducenda, quomodo Catullus LXIII, 311 *amictam*, Plinius *comtam colum* dixit). *necit* Heins. Sed *novit* et *respicit* sibi respondent. *nulla* pro non, ut alibi, antiquum esse aiunt. Est Græcis, et inde poëtis, frequentatum. *aurum* sive ad texturam, seu, cum de ea vs. 179 demum agatur, ad ornatum et mundum muliebrem spectat, etsi eum hic non expectabam ; nec omnino satis cohærens membra. Illa, inquit, non curat colum, non aurum, non psalterium, non texturam. Forte vs. 179 saltem præmittendus versui antecedenti.—179. *Lycio* vel *Lydo* em. Heins. At vid. Not. *clauduntur* male edd. Plant.—180. *obstat amanti* ap. Jul. Sab. legitur. Heins. conj. *superat* vel *suberat*, ut ap. Ovid. in Ep. Acont. *Quique subest niveo latus in ore rubor*. Jo. Schrader. *nisi cum pudor obstat amori*. Totus versus ex interpolatione conflatus est.—185. *ferret* primo editum in Ald. 1584. Legebatur olim etiam in Ald. *servet*. Tum *ah serum*, h. diu servatum, legisse videtur Jul. Sabinus. *Ut patrio dentum cr.* Jo. Schrader., præclare ; modo esset quod cogeret nos refingere. conf. v. 281.—186. *Furtimque a.* Aldd. *arguto hosti*. Dictum esse necesse est pro *vafro* et *callido. astute*

NOTÆ

179 *Libyco pectine* : citrino vel lotino, ait Scaliger. Malim cum Taubmanno de eburneo accipere. *Æn.* vi, 647 *pectine pulsat eburno*. Nam et *ebur* ex Libya. Julius Sabinus Palladios interpretatur, quia Minerva Tritonia a Libyæ palude Tritonide dicta : quod nimis subtile. *plauduntur*,

pulsantur adducto pectine, quo densantur licia, *αποροίττα*. Latus *plandi* dictum simili modo a Tibullo II, 1, 66, ubi vid. Obs.

180 Laudatum jam ab aliis tanquam ex Ovidio : *Non bene senescunt pudor atque amor*. In nostro vereor ne nimium acumen illatum sit.

Namque hæc conditio miseræ proponitur una.
 Sive illa ignorans : quis non bonus omnia malit
 Credere, quam tanto scelere damnare puellam ?
 Heu tamen infelix (quid enim imprudentia prodest ?) 190
 Nise pater : cui, direpta crudeliter urbe,
 Vix erit una super sedes in turribus altis,
 Fessus ubi exstructo possis considerare nido.
 Tu quoque, avis, moriere : dabit tibi filia pœnas.
 Gaudete, o celeres, subnixæ nubibus altis, 195
 Quæ mare, quæ virides sylvas, lucosque sonantes
 Incolitis ; gaudete, vagæ blandæque volucres ;
 Vosque adeo, humani mutatæ corporis artus,
 Vos o crudeli fatorum lege, puellæ

quoque Heins. conj. Scaliger videtur pro pulchro, formoso, accipere. Expectabam epitheton Minois gentile vel patronymicum : *Gnosiaca, Dictæo, adentum mitteret* Ms. Basil. Ita melius : *crinem de vertice adentum Furtim*.—187. *conditio miseræ proponitur*. Lectio hæc ex Aldina fluxit. Vett. edd. nisi raptò opponitur. Alii *c. raptori opponitur* ; unde Scaliger, etsi vulgatam non damnabat, conjiciebat : *Namque hæc conditi ratio proponitur una* : quod elegantius esse nemo non videt ; nam iis, quibus arcem aut urbem prodituri sunt, proditores *condicere* et *constituere* recte dicuntur. Barthius *miserandæ opponitur* tuetur ; parum scite. Heins. *conditio miseræ proponitur una vel ultro Criminis ignaræ* ; et ex Basil. Ms. vestigiis nisi apto *opponitur una* refingit : *Niseidi ponitur*.—188. In sqq. iterum lacinias ab ineptis pœtastris assutas agnoscere mihi videor. *quis enim non omnia malit Credere* conj. Heins.—189. *tanto scelere* etiam Aldina. Alii *scelere tanto*. Barth. conj. *sceleri*, non male, ut parti, capiti, et alia sexto casu occurrunt. Multo tamen magis obvium est refingere : *tanti sceleris*. Sic quoque ed. Junt. et Ascens. Eadem Heins. tentat ; et, *scelere infamare*.—190. *Tu tamen malit vir doctus* Misc. Obs. iv, p. 321. *prudencia* Ald. ed., quod Grævius probabat ; tum ante illam *potest*, et mox *N. pater cum quo d.*, et 192 *Vixerat una semper* vitiose scriptum.—193. *conoscendere* vett. ante Aldinam cum Basil. Ms., in quo et *extincto*.—194. Ineptus versus. *Tu quoque avis moriere* : tu, o Nise, in avem mutaberis ante diem supremum. *filia tamen tibi pœnas dabit*, quippe et ipsa in avem mutata, quam halæretus pertinaci odio persequitur. Sed totus locus a mala manu interpolatus est, ut otium in eo castigando perdere pigeat.—196. *Aëra quæ* conj. Heins.—197. *vagæ laudate* v. Ms. Helmst.—198. *Usque adeo* vett. edd. cum Ms. Basil., et mox *Vix o crudelis* ; hoc *crudelis* etiam Ms. Helmst. Loënsis corrigebat *Atque adeo*.—199. *crudelis* Ms. Basil., saltem *crudeles*. Hoc

NOTÆ

188 *Sive illa ignorans*, scil. hoc fecit, ut crinem Niso patri auferret, cum nesciret fata regni in eo esse posita.

196 Non male inventa, quæ sequuntur. Nam si Nisus Pandionis filius Athenarum regis fuit filius, Philome-

lam et Procnen, Pandionis i. filias, quarum altera Tereo, Danlidis regi, nupta fuit, ei cognatione conjunctas fuisse necesse est. *Vos, o puella Danliades, crudeli fatorum lege mutata (xara) artus corporis humani.*

- Dauliades, (crudele) venit carissima, vobis 200
 Cognatos augens reges numerumque suorum
 Ciris, et ipse pater; vos, o pulcherrima quondam
 Corpora, coeruleas praevertite in æthera nubes,
 Qua novus ad Superum sedes Calcheius, et qua
 Candida concessos ascendat Ciris honores. 205
 Jamque adeo dulci devinctus lumina somno
 Nisus erat; vigilumque procul custodia primis
 Excubias foribus studio jactabat inani:
 Cum furtim tacito descendens Scylla cubili
 Auribus arrectis nocturna silentia tentat; 210
 Et pressis tenuem singultibus aëra captat.
 Tum suspensa levans digitis vestigia primis
 Egreditur; ferroque manus armata bidenti
 Evolat: at demtæ subita in formidine vires.
 Coeruleas sua furta prius testatur ad umbras. 215

=====

versum melius carebit carmen.—200. *crudele*. Præclare Scaliger emendat: *gaudete*; quod et Heins. probat, nisi quod tentat: *Dauliades querula, venit en c.* Mox *numerumque sororum* conj. Barthius.—203. *prævertite* em. Heins. in *æthere* Jo. Schrader., probe.—204. *novus ad Superum sedes Haliæctus* vere utique a Scaligero restitutum arbitror, ut ab eo iterum discessisse editores mirer. In idem acumen jam ante Nic. Loënsis VIII Miscell. Epiphyll. 26 inciderat. Heins. tamen: *ad sedes Superum Alcatheius heros*.—205. *accedat* idem Loënsis, probat Heins. Forte lenius foret: *et qua Candida concessos succedat Ciris honore*, scil. ad Superum sedes.—206. *devinctus* vett. ante Aldinam. Utrumque ferri potest: melius tamen *devinctus*. Nimis nota hæc sunt quam ut verbum addere necesse sit. Jam Homer. Od. Ψ. 17 ἐκδῆσε φίλα βλέφαρα... βυγος.—207. *primas Excubias* conjiciebat Lindenbruchius, ut temporis esset, non loci, notatio.—208. *ductabat* Heins. ad Ovid. Fast. III, 245. *Jactare* tamen præstat, quia studio *inani*. v. Not. Ecl. II, 5 *hæc montibus et sylvis studio jactabat inani*.—211. *Et primum t.* Ms. Basil.—214. 215. *ac d.* male Heinsiana et aliæ edd. *testantur* nescio quis primus intulerit; video jam in Pitheana. Ita *vires demtæ testantur* jungenda sunt. Subita, ut in ardua re, præ metu, virium defectio prodit consilium ejus occultum. Vetus lectio est, etiam Aldinarum, *testatur*; ita oratio sic procedit: At (Scaliger sic malebat *Ut, simulac*) *demtæ* (sunt) *subita* (nam in sublatum malo) *formidine vires*. *Coeruleas* (scil. illa) *sua fata prius testatur ad umbras*, vota facit ad Deos, quod vs. 218. 219 disertius exponitur. Sic alias precantur homines ad auras. *Umbras coeruleas*

NOTÆ

206 sqq. Qui sequitur locus magno poëta dignus videri potest.

208 studio jactabat inani, excubias agebat: sed respectu Scyllæ, quæ eos fefellit.

212 Ovid. Fast. I, 425 Surgit a-
 mans, animamque tenens vestigia furtim
 Suspensio digitis fert taciturna gradu.
 Mox ferrum bidens int. forficem.

Nam, qua se ad patrium tendebat semita limen,
Vestibulo in thalami paulum remoratur; et altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta piis promittens munera Divis.

Quam simul Ogygii Phoenicis filia Carme 220

Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam :
Et simul, O nobis sacrum caput, inquit, alumna !

Non tibi nequicquam viridis per viscera pallor 225

Ægrotas tenui suffudit sanguine venas ;
Nec levis, hoc faceres (neque enim pote), cura subegit :
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.

dixit ut *νότρα κωνάην, κωνάην ὄφφρα*.—218. ad culti primum ab Asculano excusum video, pro vitioso ad culti. Cultum mundum de cælo dici posse non inficior: tamen id orationem male affectatam sapere videtur. Malim ad celsi...mundi; hoc et Heins. conj. Tum *nutantia sidera* cum Scaligero et Ms. Basil. præferam, scintillantia. Alius est *mundus pondere nutans* in Ecl. iv, 50. Heins. *rutilantia*.—219. piis Diis. Greene: *a whimsical expression; it should be: pie*. Dubitare non debebat: si meminisset vel illud Æn. xv, 382 *si quid pia numina possunt*, h. benigna, bona.—220. Carme scribendum, non Charme. Est *Κάρμη*, non *Χάρμη*.—223. obsessam languore conj. Jacobs; ut sæpe poetæ malis obsessum dicunt aliquem.—224. Et famulo nobis Ms. Helmstad. *carum caput* malit Jo. Schrader. pag. 58 Emendatt. *caput alumne* Aldina et hinc edd. Fabric. et al., male.—226. *Ægroto tenui et tenuis* edd. vett. cum Ms. Basil., sed emendatius dedit Aldina.—227. *hanc faciem* e Pitheæana in edd. Plantin. et alias venit: ab emendatione viri docti utique profectum. Vetus lectio etiam Aldinæ cum Ms. Basil. erat *hoc faceret*: quod facile cum Scaligero refingi poterat: *Nec levis hoc facere (neque enim pote) cura subegit*; nec levis amor te ad hoc faciendum adegit, ut noctu surgeres. Greene: *Non levis, ut faceres quod non pote, cura subegit*.—228. *quod te potius Rhamnusia fallit*. Qui sensus inde elici possit, non video. *fallat* Loënsis l. c. emendat. Basil. Ms. *fallor*. In Junt. et aliis *fallar*, et hoc Scaliger retraxit, ut sit: *Haud fallor: quod te potius, Rhamnusia, fallar!* omisso: *precor*; hoc est: quod potius te precor, Rh. Nemesis, ut fallar. Alii poetæ simili

NOTÆ

223 *Corripit* Carme eam, ut sustineat lapsuram. Ceterum comparari cum seqq. potest Ovidii locus de Myrrha ejusque nutrice Met. x, 382 seqq. 225. *viridis pallor* ex *χλωρός* pro *ἀχρὸς*, nota res est. 228. quanquam utinam fallar, o Nemesis! De verbis v. V. L. 230. *gravidus Cereris* *fatus*. Scaliger *γούμπος*, fœcundos vel fœtificos, interpretatur. Ge. ii, 143 *gravidæ fruges* et Ge. i, 319 *gravidæ seges*, ubi ad succum nutritium retuli. 233. *requiescunt*, transitive, ut obvium est videre, pro retardare: uti jam Ecl. viii, 4 vidimus.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

5 B

Nam qua te causa nec dulcis pocula Bacchi,
 Nec gravidos Cereris dicam contingere foetus? 230
 Qua causa ad patrium solam vigilare cubile,
 Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
 Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
 Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petenti
 Jurabas nihil esse mihi, cum mœsta parentis 235
 Formosos circum virgo morerere capillos?
 Hei mihi, ne furor ille tuos invaserit artus,
 Ille, Arabis Myrrhae quondam qui cepit ocellos,
 Ut scelere infando, quod nec sinit Adrastia,
 Lædere utrumque uno studeas errore parentem. 240
 Quod si alio quovis animo jactaris amore;

more dicerent: *Haud fallor: quanquam o potius Rh. fallar!* Heins. *atque o potius, Rh., fallar!* Jo. Schrader. Emendatt. pag. 60 *quod ut o potius, Rhannusia, fallar!* Porro *Amathusia* conj. Markland. ad Stat. v Sylv. 3, 258.—231. *Qua caussa* Aldd. *quæ* in al.—232. Ergo *pectora requiescunt*, faciunt quiescere, *curas fessas*: cum ipsa sint *fessa*. Alioqui *fessæ mortalia pectora curæ* conjicerem: *ipsæ curæ fessæ pectus* quieti se dare concedunt.—234. *nunc tandem* malebat Jacobs.—236. *morerere*. Ita etiam Ald. *mori* de vehementis amoris æstu ac tabe non ignoramus, sed ab h. l. alienum est. Edd. Junt. de Tortis et aliæ *remorere*. Loënsis l. c. emendat *remorare*, sed tota sententia laborat. Pro *cum leg. cur et sic totus locus constituendus: Dic age nunc saltem miseræ, quod sæpe petenti Jurabas nihil esse mihi: cur mœsta parentis Formosos circum virgo remorare capillos?* h. e. Nunc saltem mihi dic, cur circa parentis comam hæreas? id quod quoties adhuc ex te audire volui, tu mihi jurabas, *nihil esse*. Sumtum hoc ex vulgari sermone. *Formosos capillos* dixit pro uno aureo crine. Sed multa in hoc carmine vix cum delectu posita. Ita mox *furor cepit ocellos*.—239. *sinit*, siverit, ait Scaliger, ut edit apud Horat. pro edat. *sinit* antiquum, ut apud Plautum et Catonem occurrat, detortum fere in *sinit*, h. l. metro repugnat, omninoque malim *sinat!* hoc etiam Loënsis protulit Epiphyll. viii, 26. Et Grævius emendaverat cum Jo. Schradero.—240. *Ludere* malit Scaliger: non ego. Incesto huic amori et adulterio gravior verbum quæritur.—241. *animum* melius legi unusquisque facile intelligat. *animos* conj. Jo. Schrader. Scaliger malebat *nimio jactaris amore*. Barthius: *Quodsi animo quovis alio jactaris amore*.

NOTÆ

238 De Myrrha nota fabula ex Ovid. Met. x. *Arabs* ea dicta, etsi Clynræ Paphlorum in Cypro regis filia fuerit, sitque omnino narratio ex Cypriciis fabulis ducta. Sed fuga delata est Myrrha in Arabiam ibique in arborem mutata, ut ipse Ovid. x, 477 *latosque vagata per agros, Palmi-*

feros Arabas Panchæaque rura relinquit ... tandem terra requievit fessa Sabæa.
 240. *utrumque parentem*, scil. Myrrhæ. Argutatur Scaliger, qui Nisum et nutricem Carmen intelligere jubet. Videtur autem Carme suspicari, Cirm patris amore incesto exarsisse.

241 Proceedit sententia ad vsa. 249.

Nam te jactari, non est Amathusia nostri
 Tam rudis, ut nullo possim cognoscere signo ;
 Si concessus amor noto te macerat igne,
 Per tibi Dictynnæ præsentia numina juro, 245
 Prima Deum quæ te mihi dulcem donat alumnam,
 Omnia me potius digna atque indigna laborum
 Millia visuram, quam te tam tristibus istis
 Sordibus et scoria patiar tabescere tali.

Heinsius (Misc. Obs. Vol. iv, pag. 323) *animos* vel *amens*. In Ms. Helmsi. erat *animis jactaris amorem*.—242. *Amathusia* Junt. et alia: quod præfert Scaliger, etsi utrumque usitatum poetis, *nostri* vett. edd. cum Aldina agnoscunt: quod accipiendum: Venus non tam ignara mei, a me non tam aliena est: h. ego amoris non tam rudis sum. Consueverat enim illa cum Jove ex eoque Britomartin pepererat; sed Junt. *nostra* dedit, idque Scaliger probat: non ita aversa mea Venere de amore judico: *ὄχ' ὄτρυν' εἰπὶ ἀναισθητῶν*. Capiro. Durius tamen hoc: mea Venus non est tam rudis, h. e. ego in amore non tam rudis sum.—244. *concessus* vett. edd. cum Aldina tuentur; *confessus* ed. Junt. et alia: quod arripit Scaliger, ut sit amor, qui in confesso est, et quidem, ut recte Taubmann. explicat, abstracto omni pudore. Id per se bene dici nemo dubitet: Petron. 127 *Idæo quales fudit de vertice flores Terra parens, cum se confesso junxit amori Jupiter*. Enimvero non inhonesto amori operam et studium suum pollicetur nutrix; sed honesto et licito. Induxit viros doctos in fraudem *τὸ σιν*: quod h. l. vulgo legebatur. At requiritur, quod in Aldd. habetur, *Si concessus*, quod interpretatur illud superius: *alio quovis amore*: scil. excepto illo incesto patris. Etiam Barthius Scaligerum refellit Advers. iv, 23.—246. Vett. edd., etiam Aldd., cum Ms. Basil. *P. D. quæ dulce mihi te donat al.*, hinc Junt. *P. D. dulcem mihi quæ te d.*, de Tortis: *P. D. quæ dulce mihi te d.* In promptu est: *Prima decus quæ dulce mihi te d. a.* Videtur et Heins. sic conjecisse; sicque Jo. Schrader. Quod nunc vulgo legitur, videtur a Pitheo profectum. *quæ, prima Deum*, h. quæ Dea magna, potens inter ceteras Deas, donat pro donavit. *Æn. ix, 266 Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido*.—247. *digna atque indigna laturam* vett. edd. cum Ms. Basil., corrupte. Emendatum dedit jam Aldina, ut dicat, se potius omnia *millia laborum esse visuram*, experturam (Propert. *At tibi curarum millia quanta dabit!*) cf. inf. 521, *digna atque indigna* (cf. *Æn. ix, 595*), quam ut eam misero oontabescere sinat.—249. *scoria patiar tabescere tali*. Recte Scaliger negat Virgilium sordida verba ex plebis fecit huc inferuisse. Heins. ingeniose: *te tam tristibus agram Sordibus et cura*. Idem tentabat: *Filia, laturam, vel passuram*: nam in Basil. Ms. *millio laturam*. Certe *scoria*, de metalli sordibus proprie dicta, an de morbi vel luctus squalore ab aliis dicta sit, ignoramus. Tum *scoria ex omni* vel *omni* primam haberet longum. Possit quidem huic vitio ita occurrī, ut dissyllaba vox *scorja* fiat; sed ipsa vox seriore grammatici et forte monachi, qui de scoria scabiei, qua vexabatur, cogitabat, manum redolet. Multo fœdus vocabulum substituebat Reinesius Epist. ad Daumium Append. p.

NOTE

Quod si alio quovis animo jactaris amore; nam te amore aliquo jactari bene intelligo; Si, inquam, concessus amor noto te macerat igne: sequitur apodo-

sis: Per tibi D.

245 Dictynnam nunc de ipsa Diana poeta videtur accipere.

Hæc loquitur : mollique ut se velavit amictu, 250
 Frigidulam injecta circumdat veste puellam,
 Quæ prius in tenui steterat succincta corona.
 Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens,
 Persequitur miseræ causas exquirere tabis ;
 Nec tamen ante ulla petitur sibi reddere voces, 255
 Marmoreum tremebunda pedem quam retulit intra.
 Illa autem, Quid nunc me, inquit, nutricula, torques ?
 Quid tantum properas nostros novisse furores ?
 Non ego consueto mortalibus uror amore,
 Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus, 260

332 *forica*, h. latrina. Barthius *carie*, Scaliger legebat : *scabre tabescere tali* : a scabres, antiquata voce. Sed, si antiquata inferenda sunt, possit alius *squale* conjicere, a squalor, h. e. squalor. De veritate tamen scripturæ ita non magis constat. Vetus edit. apud Loësem l. c. habebat *cilia*, Ms. Helms. et *sconia*, quod ad *scoriam* alludit. Nec tamen eo deveniendum erat poetæ, ut casca tali voce nteretur ; poterat enim scribere : *tali tabescere peste, tali liquescere tæbe*. Vir doctus Misc. Obs. iv, p. 323 tentabat *cura vel senio* ; *cura* quoque Heins. et Jo. Schrader. Ex his vero corruptela ista enasci vix potuit. Verum omnino totus locus inde a 241 a seriore manu venit.—250. Vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, p. 323 tentabat : *ut se develavit*, vel *mollis ut se develavit* : nam nutricem detractum suis humeris tegmen puellæ injecisse. Recte. Annon vero sic nutrix ipsa erat velata ? Ergo : ut illa erat veste amicta, puellam circumdat ea. Si quid mutandum, legam saltem *velarat*. Sed *velavit* defendi potest, quod præsentī tempore utitur, *circumdat*. Si *circumdabat* fuisset, necessario *velaverat* requirebatur.—251. *intacta veste* Ascens. legerat.—252. *Quæ prius in tenui steterat succincta corona*. Equidem totum versum sublatum velim tanquam assutum inepti hominis interpretamentum. *Coronam* ex *orephion* pro *strophio* dictam esse posse putabat Scaliger ; mox *cincta in strophio*, non satis latinum esse videns, *crocotam* ex ingenio substituit. Est sane ea muliebris vestis, sed palla pretiosa et opipara, qua in publico, quoties prodirent, usæ sunt puellæ, vix in thalamo, cum e lecto surgerent. Manet deinde vel sic illa scabrities : in *tenui succincta crocota* ; etsi jungi posse video : stabat in tenni crocota, succincta. Defendit tamen Scaligeri acumen Ruhnken. ad Vellei. p. 347. Contaren. Var. Lect. 8 distinguit : *Quæ prius in tenui steterat, succincta corona*, h. strophio, in *tenui veste*. Sed parum hoc rem expedit. *prius* ut edd. vet. ante Aldinam.—254. *Prosequitur Aldina*. Alterum hemistichium, *causas exquirere tabis*, iterum inquinatum : sive enim *curas tales*, seu cum Barthio *miseræ talis* jungas, utrumque inficetum est. Haud dubie fuit *tabis* : et sic video virum doctum in Misc. Obs. Vol. iv, p. 325 dudum coniecisse ; sicque Heins. Repetitur tamen *tabis* nimis ex propinquo vs. 249. Mox *Marmoreum pedem* cf. Ge. iv, 523.—257. *Quid me inquit* Aldd. Heins.

NOTE

250 Utque ipsa, scil. Carme, amicta erat molli veste. Nota forma dicendi, pro quoniam, quandoquidem.

256 Interrogat eam simulque intra

cubiculum reducit : conf. 222...224.

260 *Natorum vultus*, non noti, amici, *deflectunt lumina*. Ait se non amicorum amore tangi, sed, quod vix credibile,

Nee genitor cordi est : ultro namque odimus omnes.
 Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
 In quo falsa tamen lateat pietatis imago :
 Sed media ex acie, mediis ex hostibus. Heu heu,
 Quid dicam ? quove ipsa malum hoc exordiar ore ? 265
 Dicam equidem : quoniam quid tu tibi dicere, nutrix,
 Non sinis ; extremum hoc munus morientis habeto.
 Ille, vides, nostris qui mœnibus assidet hostis,
 Quem pater ipse Deum sceptri donavit honore,
 Cui Parcae tribuere nec ullo vulnere lædi : 270
 Dicendum est, frustra circumvehor omnia verbis,
 Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
 Quod te per Divum crebros obtestor amores,
 Perque tuum memoris haustum mihi pectus alumnae,

em. *Quid io ! me, inquit.* Ovid. *Quid, io, freta longa pererrat.*—263. *In quo.* Melius Nil repeteretur : Nil, quo falsa tamen.—266. *quoniam quid tu tibi dicere, nutrix, Non sinis.* Non intelligo quid sibi velit. Nescio an alii intellexerint. Ed. Junt. *quid me.* Edd. vett. cum Ms. Basil. *quid non.* An fuit : *Dicam equidem : quanquam, o, quid me non dicere, nutrix, non sinis ; ut non dicere sit, silere, silentio tegere ; eaque adeo iterum, quæ orsa est dicere, interrumpat.*—267. *extremum hoc munus morientis habeto* petitum ex Ecl. viii, 60 et fidem facit utrumque versum 266 et 267 Scholastici commentum esse habendum.—270. *Cui P. et tribuunt nullo quo vuln.* vet. edd. ante Aldinam, et Ms. Basil., nisi quod pro *quo* est *quod*. Mox in eadem deest *est*. De sensu vid. Not. Sed versus vix a primo carminis auctore profectus.—273. *Quod per te Divum* elegantius. Monuit quoque vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, p. 325.—274. *memori mihi alumnae* cum hiato legendum esse, jam Scaliger monuit. Licebat tamen scribere : *Haustum perque tuum memori mihi.* Quod Heinsius comparat ex Ovid. Ep. v, 45 *Ei flecti et nostros vidisti flectis*

NOTE

hostium, ut Scaliger bene explicat. *Deflectunt lumina*, oculos nostros, ea, quæ admiramur aut quorum amore et cupiditate incendimur, ut ab intuitu male nobis temperemus atque eadem discedentes respiciamus. Mox *ultro* significatione illâ, qua pro ultra, insuper, positum habetur ; immo vero, multo magis ; ut Æn. xii, 3 et toties.

263 *In quo f.* puta ; si patrem amaret.

269 *Quem pater ipse Deum sceptri donavit honore ;* vel, quatenus omnes

reges *diroyeïs* sunt, a Jove regnum habent ; vel quod Minos a Jove genus ducit. Sed alterum 270 *Cui Parcae tribuere nec ullo vulnere lædi*, obscurum est ; fabulam reconditam continere videri potest. Minoëm tamen vulnerari nequuisse, non aliunde constat. Sed expeditur locus, si cogites te in auctore versari, qui a proprietate verborum sæpe recedit. Hand dubie immortalẽ fore Minoëm, inter Deos aliquando recipiendũ heroëm, declarare vult. Aliis hujus loci partibus non deest elegantia sua.

Ut me, si servare potes, ne perdere malis. 275
 Sin autem optatæ spes est incisa salutis;
 Ne mihi, quam merui, invid eas, nutricula, mortem.
 Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carme,
 Ante hunc conspectum casusve Deusve tulisset;
 Aut ferro hoc (aperit ferrum quod veste latebat) 280
 Purpureum patris demsissem vertice crinem,
 Aut mihi præsentî peperissem vulnere letum.
 Vix hæc ediderat, cum clade exterrita tristi
 Intonsos multo deturpat pulvere crines,
 Et graviter questu Carme complorat anili: 285
 O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,

ocellos, diversum est. Possum enim bene dicere: *mei stentis oculos*. Idem in schedis conj. in *teneris h.* Mox *nec perdere* Ms. Basil., et *Nec 277.*—278. *Nam nisi bene*; at vett., etiam Aldinæ, *Nam si.*—279. *Ante expectatum* legi malit Scaliger, ut Ge. III, 348, aut *Ante hunc conspectum* eo sensu accipi: quod non necesse est; nam: *Ante hunc conspectum*, obtutum, ante oculos meos, h. mihi obtulisset, meis oculis objecisset. Drakenborch. ad Silium II, 31 non magis Scaligeri acumen probat, idem tamen malit: *Ante in conspectum*; idque præstat haud dubie. *casusve Deusve* vid. ad Cul. 192.—281. Heins. *patrio*; cf. sup. 185.—283. *tristis* Ms. Basil. ed. Ven. 1484. Eadem vs. sequ. *multo deturpat vulnere. multo turpavit pulvere* Ms. Basil.—284. *Intonsos crines*. Vix recte de vetula. *Incomtos* melius Heins.—286. Scaliger jungebat: *crudelis reddite*, o mihi nunc iterum effecte crudelis. Mox non verum putabat hoc, et emendabat: *mihi nunc iterum crudeliter addite Minos*: ut sit dictum ad illud exemplum: *Teucris addita Juno* Æn. VI, 90, ubi vid. Not. Verum in ea notione vocis adverbium apponi vix solet. Turbavit viros doctos male instituta verborum structura. Debebant jungere: *O crudelis Minos, nunc iterum mihi reddite*. Interpunctionem etiam in sqq. 288. 289 emendavi. Nam: *Et propter eundem te semper aut olim nata, aut nunc amor insanæ alumna, luctum portavit mihi*, h. apportavit, attulit. Miro modo interpolat hæc Scaliger: *Semper et ante olim nata te propter eundem, Ah amor insanæ luctum portabat alumna*. Idem *portare luctum* comparat cum Græco *κῆδος πορεῖν*. In vett. edd. ante Juntinam *nata o te vel*, ut Aldina, *nata te p.*, quod non deterius sed multo comitius dixerim; ut sensus sit: *Et semper amor portavit luctum propter te eundem aut olim nata aut nunc alumna, τῇ ταῖσι*. Lenius quoque esset: *Semper enim. Jo*

NOTE

275 Laudarunt viri docti ad h. l. illud ex Medea Ovidii: *Servare potui: perdere an possim, rogas?* ex hocque adeo versu Ciris auctorem profecisse crediderunt. Antiquiorem auctoritatem Aristophanis Nub. 1179 Νῦν οὐδ' ὅπως σόωμι, ἢ τοὶ κἀνάλασας commemorat Burmann. Sec. ad Anthol. T. I, p. 149; verum nec ex hoc nec

ex illo versum hunc fluxisse arbitror. Est sententia, quæ se sponte ingenio poetæ in tali rerum articulo offerre debebat.

280 *Aperit ferrum quod veste latebat.* Æn. VI, 406 *aperit ramum qui veste latebat.*

286 sqq. Conf. Var. Lect. Respicit fata filiæ Britomartis, cujus amore

O iterum nostræ Minos inimice senectæ,
 Semper et, aut olim nata, o te propter eundem,
 Aut amor insanæ luctum portavit alumnae.
 Tene ego tam longe capta atque avecta nequivi, 290
 Tam grave servitium, tam duros passa labores,
 Effugere, ut sistam exitium crudele meorum?
 Jam jam nec nobis ea, quæ senioribus, ullum
 Copia vivendi vitæ genus. Ut quid ego amens
 Te erepta, o Britomarti, meæ spes una salutis, 295
 Te, Britomarti, diem potui producere vitæ?
 Atque utinam celeri ne tantum grata Dianæ

~~~~~

Schrader. conj. *Semper ut aut olim nata—portaret alumnae.* Nec hoc male.—287. *O nimum nostræ* Ms. Basil., recte.—292. *ut sistam:* ut finis tandem sit calamitatum, quas ex te experiuntur meæ et filia et nutritia. Emendatio hæc est, a Pithæo profecta, sed bona. Scaliger ex vett. edd. lectione, quæ erat *obstam* (ut et Ms. Basil.): alicubi etiam, *absistam*, exculsit *qui obses tam*; magis ingeniose Heins. inde elicit: *o siste exitium.*—293. 294. Versus mali commatis, quibus liberandum carmen est. *Jam jam nec nobis ea, quæ senioribus, ullum Copia vivendi genus.* Lectio hæc nobis primum in Juntina visa: probata eadem Scaligero, etsi satis impedita: ut tamen sententia saltem aliqua erui possit: *Jam nobis ne ea quidem, quæ tamen senibus* esse, contingere, solet, *Copia est vivendi genus vitæ*, si non quod volumus, tamen *ullum*. Scaliger bene: *vās Blos áBloros iquiv.* Edd. vett. cum Ms. Basil. *Vivendi copiam vivit genus*; inde Aldinæ *Vivendi cupiam vivit genus*. Heins. tentat: *Jamjam nec nobis avi* (vel *ævo*) *senioribus ullum Vivendi optatur, Divi! genus.* Mox *Ut quid ego*; leg. *At vel Ah, vel Ecquid*; nam *Ut quid* pro quare, barbarum puto. In marg. ed. Scot. *Aut.*—295. In edd. ant. et Ms. Basil. *Te erepto britomarte est spes vana sepulcri.* Sed, ut nunc legitur, est emendatum in Aldina; et in Juntina: *Te erepta, Britomartis, spes est vana sepulcri.* Scaliger idem in aliis repertum probabat: *mei spes una sepulcri.* Loënsis l. c. *spes est ulla sepulcri.* Ms. Helms. *mei spes una sepulcri.* Ita saltem legam: *Te erepta, o Britomarti, mihi spes una sepulcri est:* te erepta nihil amplius est, quod in votis habeam aut sperare possim, quam sepulcrum. *mea spes una senectæ* non male conj. Heinrichs.—296. *Te Britomarte* vett. edd.—297. *Legebatur Cereri*; cur *Cereri*? quodnam ejus studium vel contubernium esse poterat, cui puella se addiceret? Ferrem, si Palladem memoraret. In promptu est, *celeri* legere; sicque in Aldina et inde in ed. de Tortis expressum et ex Ms. Helms. notatum video, ut fuisse arbitrer: *Atque utinam celeri ne tantum grata Dianæ* etc., utinam ne esses sectata venatus, Dianæ celeri tantum grata. Ita et Jo. Schrader. Emendatt. pag. 61. nisi quod *non tantum*. Parrhasium in Quæsitis per Epistol.

NOTÆ

Minos exarserat, quem illa fugiens a Dictynnæo promontorio in mare se præcipitare maluerat. vid. Exc. ad v. 220.

290 *Capta atque tam longe avecta.*
 Ex Creta igitur Carme captiva ab-

ducta Megara pervenisse putanda. Nec tamen hic Minoem se effugisse videt. 293. 294. Jam nec in senio quidem mihi vita tolerabilis relinquitur! Sed verba sunt scabra.

297 Britomartis venatrix a Minoë

Venatus esses virgo sectata virorum,
 Cnossia neu Partho contendens spicula cornu
 Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
 Nunquam, tam obnixe fugiens Minois amores,
 Præceps æreis specula de montibus isse:
 Unde alii fugisse ferunt, et numina Aphææ
 Virginis assignant: alii, quo notior esses,

300

30 (p. 50 Steph.) *Veneri* legisse video: ita *Venatus virorum* nimis lepide subjiciuntur. Video tamen et *Helmsium* hoc amplecti.—298. *Venatus—virorum*: esse ergo debent, quibus viri studere solent. Immo leg. *Venatus virgo sectata ferarum*. Hoc et Jo. Schrader. l. c. Porro ed. Ven. 1484 *sacrata*.—299. *Gnosia neupharlo* eadem vetus editio: *neufarto* Ms. Helmst. *neupactio* vet. ed. apud Loënsem l. c., et Junt. *naupacto*: Idque Domitius interpretatur cum Ascensio. *nauphræo cornu* Jul. Sabinus legerat. *neu Partho* emendatum jam in Aldina.—300. *puellas* in fine habet Aldina perperam, etsi de puellarum choreis velis accipere. Etenim laborat totus locus luxatione, unde nec membra sibi respondent; estque is adeo, nisi versus 299 omnino a mala manu illatus est, sic restituendus:

Atque utinam celeri ne tantum grata Diana,
 Cnossia neu Partho contendens spicula cornu,
 Venatus esses virgo sectata ferarum!
 Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
 Nunquam etc.

Si pascendis gregibus illa vacasset, non in conspectum Minois venantis ventura fuisset.—301. *fugeres* cum Basil. Ms. vett. edd. ante Aldinam; eadem *Minois*.—302. Vett. omnes: *æriis specula de montibus*. nisi quod in ed. de Tortis *specula* non comparet, et in vet. ed. apud Loënsem *Nec specula æriis præceps de*. Forte *specula* substitutum, cum olim montis nomen fuisset: *æriis Dictæ de montibus*, Callimachi exemplo, in Dian. 198 sq., ubi vid. Spanhem., etsi is a Strabone propterea reprehensus fuit lib. x, p. 733. 734. Scaliger, probante Heinsio, corripbat: *ærii specula de montis abissis*: ut Ecl. viii, 59 *Præceps ærii specula de montis in altum Deferat*; alia emendatio suppeteret ex carmine, quod noster poëta perpetuo ante oculos habere solet, Catull. lxxiii, 244 *Præcipitem sese scopulorum e vertice jecit*.—303. 304. Si sequentia ab ipso poëta profecta sunt: alieno utique loco sunt interposita. In lamentis matris quis talia expectet! Legebatur: *et numina Phocæ Virginis assignant*. Sic Aldina dederat. Vett. edd. *Phocæ, Photæ*. Mirum *Phocæ* nomen relictum, cum manifesta sit corruptela et a viris doctis Paulo Leopardo Emendat. x, 24 et jam ante eum, ut video, a Jano Parrasio, Quæsit. per Epist. 30 dudum deprehensa et emendata. Delatam in mare Britomartin, Æginetæ narrabant, piscatorum retia casu exceperat, sicque eam servatam in insulam Æginam deportatam, ubi sub Deæ *Aphææ* nomine culta est. Nomen et ipsum cum fabula consentit, ἀρ τοῦ ἀφῆραι. conf. Pausan. ii, 30 et Excurs. ad v. 220, et est numina *Aphææ* in Ms. Basil. Sed cetera verba incertæ sunt lectionis. Leopardus l. c. legit: *et numen Aphææ Virginis Æginæ est*. Scaliger et nomen *Aphææ Virginis assignant*. Non video cur non retineamus, quod proximum est: *et numina Aphææ Virginis assignant*. Nam facta illa Dea. vid.

NOTE

conspecta, et, ut ejus insidias fugeret, 303 sqq. in quibus illa nomina *Aphææ* nymphæ et *Dictynæ* accepisse narratur. Lect. et Exc. ad v. 220, ubi et de vss.

Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam. 305
 Sint hæc vera velim: mihi certe, nata, peristi.
 Nunquam ego te summo volitantem in vertice montis
 Hyrcanos inter comites agmenque ferarum
 Conspiciam, nec te redeuntem amplexa tenebo.
 Verum hæc tum nobis gravia atque indigna fuere, 310
 Tum, mea alumna, tui cum spes integra maneret;
 Et vox ista meas nondum violaverat aures.
 Tene etiam Fortuna mihi crudelis ademit?
 Tene, o sola meæ vivendi causa senectæ?
 Sæpe tuo dulci nequicquam capta sopore, 315
 Cum premeret natura, mori me velle negavi,
 Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.
 Quo nunc me (infelix) aut quæ me numina servant?

PAUSAN. l. c.—304. *quo notior esset* vett. edd. nonnullæ.—305. F. *Dictynnam dixere, tuo de nomine, Luna.*—306. *perisset* vett. edd. ante Aldinam cum Ms. Basil.—307. in abest Ald. *volitantem*: illustrat Mitscherl. noster in *Lectio*. p. 111.—308. *Hyrcanos inter comites*. Canes esse volunt, satia notos ex auctoribus venaticæ rei, sed quis canes *comites* dixerit? *Lego: Hyrcanos interque canes agmenque ferarum.* Heins. *Hyrcanas* cum Basil. Ms. amplectitur, scil. Nymphas. At illas quis tandem in Creta quærat!—310. 311. 312. Non bene sententia procedit. Videtur ea esse debere: Verum hæc tum, cum meæ filię infans casus evenisset, intolerabilia visa sunt: postea vero, cum te alumnam haberem, resedit dolor. Forte fuit: *Nunc, mea alumna,....Hæc vox ista tuas unquam violaverat aures*, nunquam a te hæc querelæ de filia erepta auditæ fuere.—311. *mea luna* ed. Junt., corrupte. *manebat* malit Heins.—312. Versus aliunde interpositus.—316. *sopore* sane friget. Nisi accipias ut in *Nota* factum. Heins. conj. *lepore*.—316. *Cum premeret mors dura vel Cum premerent jam fata* conj. Jo. Schrader.—317. *flamina* conj. Heins.—318. *fata reservant* Ms. Helmst. *ad quæ me n. s.* conj. vir doctus Jortin. Misc. Obs. Vol. iv, p. 326, perperam; quis Deus et quo, h. ad quæ fata, servat me? Heins. *heu*

NOTÆ

305 Alii Lunam tuo de nomine Dictynnam appellavere: id quod ponit tacite, Dictynnæ nomen Britomarti fuisse inditum. At illa fuit Dictynna dicta a Dianæ nomine; quæ h. l. eadem cum Luna esse videtur. Diversitas utique narrationis in hoc fuit, quod alii Dictynnam interpretabantur Dianam, alii Dianæ nympham. conf. sup. ad v. 223.

310 *Indigna*, intolerabilia, ut sæpe alias. Evenerunt hæc acerba filię fata tum, cum te alumnam haberem. *fuere*, evenerunt. Sed oratio scabra,

et vix sana v. V. L. Mox 312 *vox ista* de amore Nisi, et 314 *vivendi causa meæ senectæ*, mihi seni.

315—317 Sæpe Scylla infante in sinu dormiente, cum ipsa dolore animi victa vita se privare vellet, mortem distulisse se ait, ut antea viro nuptam eam videret. *capta*, delectata: an, et ipsa ad somnum invitata, sed nequicquam? *cum premeret natura*, senectus moleste gravaret. De *flammeo*, veste seu velo ac tegmine, quo novæ nuptæ nubebantur, eoque flavi coloris, nota sunt omnia. *luto*,

An nescis, qua lege patris de vertice summo
 Edita candentes prætexat purpura canos? 320
 Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
 Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
 Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum.
 Sin est, quod metuo; per me, mea alumna, tuumque
 Expertum multis miseræ mihi rebus amorem, 325
 Per me, et sacra precor per flumina Ilithyïæ,
 Ne tantum in facinus tam molli mente sequaris.
 Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor

quæ me. At Jo. Schrader. Quo nunc te i. aut quæ te n.—320. Indita Ms. Basil., et prætexit. Addita Heins. et h. l.—321. Quæ t. p. spes. Aldina est lectio. Scaliger malit: Quam tenui p. s. Heins. Quam tenuis cum cod. Basil., sed is sensus alienus foret ab h. l. In vett. edd. Quæ tenues, vel tenui, patrio pressit s. c. Heins. quoque tentat: Quanta tui patrio.—324. per me, mea. Scaliger mavult: te per mea a. Saltem debebat scribere: per te, mea a., ex more obtestationum. Alius vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, 327 corrigit: Per, te, meum, alumna, tuumque.—326. Per me et sacra precor per flumina Ilithyïæ. Deficit nos in hoc versu antiqua manus. Vett. edd. Perdere sacra precor per flumina sacra Ilithyïæ, vel Elythiæ, ut et cod. Basil. Mutatum primum in Aldina sec. Per te sacra precor per flumina Ilithyïæ. Etiam Julius Sabinius similem depravationem interpretatur: "timeo, ne causa mea velis perdere tuum amorem expertum in multis rebns. Elathia (Elatia) civitas est cum flumine ejusdem nominis in Phocide celeberrima." Scaliger legit: Per te sacra precor; ut sit: te per s. Hoc jam in Aldina expressum modo monui. Pergit corrigere Scaliger: per lumina I. τὰ τὰν φασφόρον, ut Ilithyia, Lacina, Diana, Luna, sit eadem Dea, per cujus lumen mulier obtestatur. Altera ejus conjectura deterior: Per te sacra precor per luminis Ilithyïæ, nova voce procusa. Flumina I. Taubmannus fædo acumine exponit. Ferrem saltem, si lavationem infantis recens natæ commemorasset. Heins. varie tentat: per flumina Ilissea: quia ad Ilissum sacra Cereris celebrata: vid. Periegetes, Avienus, et Priscianus; vel per numina Itonea aut aliud Palladis epitheton; vel per te sacra precor per fl. sancta Cytheræ. Salmas. ad Solin. p. 121 C. per flum. Lethæa emendat, a fluvio Cretæ Lethæo: quod præferam ceteris hariolationibus. Sed totum omnino versum augmentum esse scholastici, sententiam variantis, suspicor. Saltem numina Ilithyïæ legendum.—327. Nec vett. edd. ante Ald., et: tam molli mente; hoc præfert Scaliger, et recte puto; etiam Heins. e Ms. Basil., etsi tam nulla mente et ipsum habet, quo defendas: ut sit stulta, amens. Pro sequaris præstaret feraris; quod et Heinso in mentem venit.—328. 329. Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor Flectere, amor: scabrities et his verbis inest. Non amorem, sed puellam, alloquitur anus;

NOTÆ

herba, cujus succo inficiuntur vestes. pro stamine texturæ sint.
 v. ad Tibull. 1, 8, 52. Corycium, a 318 Infelix! διὰ μέσων, ut Scaliger
 Coryco Ciliciæ monte, croco, cui monuit, sine regimine; δαυρον. Quæ
 similis color est, celebrato. Sed numina, et quo, nunc me servant?
 glomerare mire dictum est pro texere: Mox 320 Edita, nata, et 325 Expertum
 adeoque proprie colligere fila, quæ passive.

Flectere, amore, neque est cum Dis contendere nostrum :
 Sed patris incolumi potius te nubere regno, 330
 Atque aliquos tamen esse velis tibi, alumna, Penates.
 Hoc unum, exitio docta atque experta, monebo.
 Quod si non alia poteris ratione parentem
 Flectere ; (sed poteris ; quid enim non unica possis ?)
 Tunc potius tamen ipsa, pio cum jure licebit, 335
 Cum facti causam tempusque doloris habebis,
 Tunc potius conata tua atque incepta referto.
 Meque, Deosque tibi comites, mea alumna, futuros
 Polliceor : nihil est, quod texas ordine, longum.
 His ubi sollicitos animi relevaverat æstus 340
 Vocibus, et blanda pectus spe vicerat ægrum :
 Paulatim tremebunda genis obducere vestem

~~~~~

hanc non conatur flectere, deflectere, avertere, revocare ab incepto. An fuit : *incepto flectere amore ; nec est cum Dis c. n.* Saltem distinguam—*conor Flectere (Amor ! neque sit cum Dis contendere nostrum)*. Sensit eandem mecum verborum molestiam vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, p. 327, qui, *amor*, accipiebat, pro mi amor amata puella ! quod alius vir doctus latine fieri non posse monuit. Sed video nunc illud, quod conjeceram, legi in Ms. Basil. et jam extare in Ald. 1534, adeoque recepi.—331. *Utque* emendabat Loënsis Epiphyll. viii, 27. Tum alius vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, p. 327 *velim* malebat ; nec aliter sententia rite procedit : *Sed relin te nubere incolumi patris regno, Atque aliquos tamen esse tibi Penates*, h. aliquos saltem ; non nullos.—332. *exilio* conj. viri docti Misc. Obs. ibidem ; quod unice verum. Nam Carme ipsa exulabat a patria.—333. *non aliqua vel ulla* Jo. Schrader. Emendatt. pag. 62.—335. *ista* vir doctus Misc. Obs. l. c. bene corrigebat. *tuo cum jure* legebat Loënsis l. c. Heins. quoque : *Nunc potius* hic et 337, et *dum jure licebit*, *Dum f.*—336. *facti causam*, scil. negatis tibi precibus. *facti ... doloris* bene Heins. vel *tanti*.—337. *incerta* Ms. Basil. et vett. edd., etiam Aldd., at 1534 *incepta*.—339. *quod extat* in o. ed. Ven. 1484, aliæ : *quod texat in ordine* : sic et Ms. Basil. Quod nunc legitur dedit Aldina. vid. Not.—340. *Hic ubi*, et, *relevaverit* vett. edd. *Hoc tibi ... velaverat* Ms. Basil.—341. *vicerat* ed. Ven. 1484. *vinxerat* Aldinæ pr. et sec. *vicerat* Junt. *huserat* Aldina tert. *spem clauserat* Ms. Basil., quod eo alludit. *foverat*

NOTE

334 *Quid enim non unica possis ?* cum unica sis filia. 335. *pio cum jure licebit*, si parens negaverit nuptias cum Minoë ineundas. *tempus doloris*, cum tempus dolendi habebis iustum, adroque erit, quod doleas, negatis a patre nuptiis. *referto* : iterum consilium hoc extremum resecandi capilli patrii revoca, repete. 338. *Meque, D.* Com-

parat Scaliger Græca : *ὡς ἐμοῦ σὺν θεοῖς συλληφόμενης σοι, σὺν πατρὶ.* 339. *nihil est* ; non res est, quæ non nisi longo tempore et multo apparatu perfici possit : sed res est brevi tempore expedienda. Verum recte Jul. Sabinus in sententiam mutavit : nihil est longum, quod ipsa natura ordine texuit ; et sic nunc interpunxi.

Virginis, et placidam tenebris captare quietem,
 Inverso bibulum restinguens lumen olivo,
 Incipit, ad crebros insani pectoris ictus 345
 Ferre manum, assiduus mulcens præcordia palmis.
 Noctem illam sic mœsta super morientis alumnae
 Frigidulos cubito subnixa pendit ocellos.
 Postera lux ubi læta diem mortalibus alium,
 Et gelido veniens mani quatiebat ab Cœta; 350
 Quem pavidæ alternis fugitant optantque puellæ:
 Hesperium vitant, optant ardescere Solem:
 Præceptis paret virgo nutricis, et omnes
 Undique conquirunt nubendi sedula causas.
 Tentantur patriæ submissis vocibus aures, 355

conj. Dorvill. et Jo. Schrader.—343. *et placidam tenebris captare quietem*. Hoc facit puella, ut capteret quietem, capiat somnum; at nunc anus puellam ori obducta veste ad somnum componit. An *aptare* hic latet? Sed *captare* esto: arcescere, parare, per tenebras, quas obducit, extincta lucerna, *olivo inverso*, ut obrutur oleo affuso ellychnium: proprie vas invertitur. Ad superstitionem trahit rem Scaliger, nimis subtiliter. *placidam* conj. Heins.—344. *restringens* vett. edd. ante Aldinam et Ascens., ex more. *Inverso* esse ab invergendo patet.—345. Vinculum in his versibus orationi deesse unusquisque videat. Scaliger vett. edd. *Incipit et* habere ait et hinc refingit: *Incipit: et crebros insani pectoris ictus Ferre manu*: ut *ferre* manu sit sustinere, *ἀνέχεσθαι*. Non placet acumen. Malo distinguere: *Paulatim tremebunda ... Incipit: ad crebros insani pectoris ictus Fertque manum, assiduus mulcens præcordia palmis*. Manu mammæ imposita subsultus pectoris observat.—346. *mulcans* Præcæus ad Apulei. pag. 221, perperam.—347. *morientis*, defendi forte potest. Heins. tamen tentat varie: *rorantis, marcentis, marcentis*. Mox *cubitis* Ms. Basil.—349. Heins. conj. *lux elata, oblata*; saltem deb. *erecta*... *Ut g.*—350. *veniente mane* male vett. edd. cum Ms. Basil. *Et gelida veniente mihi* Ald. *Egelido* esse legendum Scaliger monuit: ut sit verborum junctura hæc: *ubi postera lux læta, veniens mane egelido ab Cœta quatiebat diem alium*. Tenue tamen et vix poeta dignum *Egelido mane* vel *mani*. Gronov. ad Sen. Herc. fur. 132 *E pelago veniens summa q.* At Heins. *Egelida veniens jamjam q.*, aut *Occiduo v.* Jo. Schrader. *Et gelido Eous veniens q.* Bene se habet sol veniens ab Cœta; de qua Cœta, et ortu ex ea vid. ad Ecl. viii, 30, in Culic. 202. Heins. laudat Turneb. Adv. xxviii, 21. Sen. Herc. fur. (132. 133) et Siliii *Vixit clara dies summa lustrabat ab Cœta Herculei monumenta rogi* (lib. vi, 452). At *quater diem* quomodo dictum sit, non satis capio. Si de Solis equis ageretur, ii possent *cursum quati*, ut Ge. iii, 132, et Cul. 209 *Jam quati ... equos Nox*; et Auson. Ep. iv *Jam succedentes quatiebat Luna juvencos*. Videtur dictum pro simplici, movere, proferre. Qui argutari vult, etiam tremulum lumen significari dicat. Occurrit quoque Cul. 42 *quatiebat lumina Sol*. Malim tamen vel sic *diem ... spargebat ab Cœta*. Wakef. ad Lucret. iv,

NOTE

349—351 An descriptio hæc orientis diei cum judicio ornata sit, v. ante *frigidulos oculos* ex Catullo mutatus est LXIII, 131.

Laudanturque bonæ pacis bona; multus ineptæ
 Virginis insolito sermo novus errat in ore.
 Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
 Communemque timere Deum; nunc regis amicos;
 (Namque ipso verita est orbari mœsta parente) 360
 Cum Jove communes qui quondam habuere nepotes;
 Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
 Invenit, et Divum terret formidine cives;

406. "me hic magnas turbas movere ait de nihilo." Clementer vero! Velim tamen docuisset vir doctus, quam bene dicatur *dies quater lucem*. Aurora, Phœbus, *spargit lucem*, non *quatit*. Quatitur fax; at *dies* non habet *facem*. Quæ sequuntur v. 351. 352 ornamenta sunt, in quibus poëtæ judicium desidero: nisi lacinix sunt e margine assutæ. De Hespero acute dici poterat, et, si bene memini, dictum est a vetere poëta (est is Callimachus fragm. LXI *ἀνδρὺν μὲν φιλέουσ', ἀνδρὺν δὲ τε προσέλασσι*, ut h. l. Quem p.): *Quem pavida alternis fugiunt optantque puellæ*: respectu sponsarum ad sponsum deducendarum: quo Catulli illud spectat: *Hesperie, qui cælo lucet crudelior ignis*? Hunc versum forte ascripserat aliquis, cum Ceta injecisset recordationem hemistichii: *procedit Vesper ab Ceta*. Accessit alter versus: *Hesperium vitant, optant ardescere solem*. *Hesperium* (sidus) pro Hespero, *vitant* pro metunt: *ardescere*, f. *tardescere*. Nam novæ nuptæ metuunt vesperam ingruentem: non auroram. Heins. *Hesperon evitant, optant ardescere Eoum*. Alterum hoc idem jam conjecerat Bentlei. ad Callimachi fragm. laudatum: in quo *Ἑσπέριον φιλέουσιν, ἀτὰρ στυγέουσιν ἑῶν*. Enimvero in Callimacho bene se hoc habet de juvenibus seu sponsis. At h. l. puellas, si in amplexibus sponsorum habentur, quomodo putabimus optare diem illnescentem? Est igitur alienum a loco totum hoc e Callimacho.—356. 357. *Laudantur pacisque bonæ bona* Ms. Basil. *inepto Virginis insolita* vett. edd., etiam Aldd.; primus emendavit Pithæus. Aliæ edd. *ineptæ*.—359. *Communem Deum*. v. Not. Laudat Heins. Eleg. ad Messalam *Communem belli nec meminisse Deum*. Ita tamen belli noster omittere non debuit. Greene: *Affinem ... Deum* legit, Jovem acil. Cnjus tamen respectu ita dici possit, non video.—Porro, *regis amicos* vett. edd. et Aldd. cum Ms. Basil. *amicos* a Pithæo profectum: puto ut sit, eos illa timere dicit. Sed totus locus 359. 360. 1. est pannus assutus.—360. *Namque ipso verita est orbari mœsta parente*. *Μιγυρὸς ἐλπωρὴ* est Scaligero; mihi videbatur esse monachi ineptus lusus ex margine; nna cum sequente versu: *Cum Jove communes qui quondam habuere nepotes*. Sugillabat, suspicor, lepidum caput Jovem, tanquam qui cum eorum filiabus consuevisset: ita enim communes cum Jove nepotes ex filiabus suscipere poterant. Nisi v. 361 *Cum Jove*, est inistitius quidem, vix tamen a monacho proculus; sed alieno loco e margine insertus. Ita ascriptus esse potuit ex alio poëta ad v. 134 *pater atque avus idem Jupiter*. In Ald. 1517 *Namque ipsi verita est: orbum flet mœsta parentem*: nec aliter Ms. Helmstad., nisi quod orbum sit magis corrupte legitur. Heins. inde r. fingebat: *Namque ipso verita est coram furi ista parente*; ingeniose. Putabat idem post hunc desiderari versum. Tum parum venerat in mentem, hæc carmina esse interpolata sexcentis locis.—362. con-

NOTE

359 *Communem Deum*: belli fortunam. Alias dicimus Martem communem. Laudat Taubm. illud Annibalis Liv. xxx, 30 *Cum tua vires, tum tim fortunæ Martemque belli communem pro-*

pone animo. Sed et inf. in Catalect. xi, 50 *Communem belli nec timuisse Deum*, Conf. Burm. Antholog. Lat. Tom. i, pag. 299. De toto loco corrupto v. V. L.

Nunc alia ex aliis, nec desunt, omina quærit.

Quinetiam castos ausa est corrumpere vates :

365

Ut, cum cæsa pio cecidisset victima ferro,

Essent, qui generum Minoa auctoribus extis

Jungere, et ancipites suaderent tollere pugnas.

At nutrix patula componens sulfura testa,

Narcissum, casiamque, herbas incendit olentes ;

370

Terque novena ligat triplici diversa colore

Fila ; Ter in gremium mecum, inquit, despue virgo,

Despue ter, virgo : numero Deus impare gaudet.

Inde Jovi geminat magno Stygialia sacra,

ficta Aldina eadem dedit. *confecta* edd. vett., suo more. *conferta* Ascens. *conserta* Loënsis l. c.—364. *Nunc alia ex aliis, nec desunt omnia, quarit* aliarum edd. est lectio, quæ suas argutias habet. Sed ea, quæ subjiciuntur, *omina* postulant, quæ Aldina habet, et Scaliger reduxit. In fine versus *quærit* vett. edd., male, cum Ms. Basil.—366. 367. Aldina lectio est, quam habemus. *Et cum cæsa... Ut sint, qui g.* M. vett. edd. cum Ms. Basil. Mox *auctoribus extis*, ut Æn. x, 67 *fatis auctoribus*.—370. *herbas contundit olentis* Ms. Basil., ex Ecl. ii puto.—372. *circum inquit* vett. edd. ante Aldinam alt. cum Ms. Basil.—374. In ant. edd. mire interpolatus erat versus : *Hinc magno generata*

NOTE

369 sqq. Locus, qui sequitur de magicis sacris, ab anu factis, antiquis acceptior et snavior, quam nobis esse debuit ; nec male tamen a poëta est tractatus, etsi aliorum poëtarum exemplo, nec forte satis accommodate ad h. l., cum ea non ad amorem instillandum, sed ad Nisi parentis animum flectendum et, ut filiæ cum hoste Minoë nuptias probaret, impellendum valere debeant. Vs. 370. *Narcissum, casiamque, herbas incendit olentes* ; compositus ad illum Ecl. ii, 11 *Allia serpillumque herbas contundit olentes*. Vs. 371 *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila*. Novem fila triplicis coloris necit ter, seu nodo facto, seu inter se implicita. Sumtum ex Ecl. viii, 73 *Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo*. Inde etiam vs. sq. repetit : *numero Deus impare gaudet*. Tum 376. 377 *Amycleus thallus, θαλλός*, ramus, termes olivæ esse videri potest, quo aram aqua aspergit : nam

Æn. vi, 230 in lustratione : *Spargens rore levi et ramo felicitis olivæ*. Itaque olivarum proventum in Laconica fuisse ex h. l. patet, quod Scaliger partim ex studio palæstræ, partim ex Statio, qui *Eurotam oliviferum* appellavit, firmari posse putabat. Verum palæstræ studium non statim olivæ culturam infert ; et in Statio lectio est ambigua : Theb. iv, 227 ; nam alii *oloriferum Eurotam* habent, quod verius esse arbitror ; nam idem Eurotas arundinosus, *δωρακότροπος*, Theogn. 783, quales amnes amant olores ; tum *olivifer* ad idem palæstræ studium inter Laconas referendum erat. Nec vero ad hæc confugere necesse erat. De myrto accipiendum esse thallum Amyclæum, ex carmine Catulli patet, quod toties expressum in Ciri. Nam v. 89 *Quales Eurota progignunt littora myrtus*. Alioqui lauros ad Eurotam memoravit ipse Maro Ecl. vi, 83. *Iolciaca rota*, sunt devotiones Thessalicæ.

Sacra nec Idæis senibus, nec cognita Graiis ; 375
 Pergit, Amyclæo spargens altaria thallo,
 Regis Iolciacis animum defigere votis.
 Verum, ubi nulla movet stabilem fallacia Nisum,
 Nec possunt homines, nec possunt flectere Divi :
 Tanta est in parvo fiducia crine cavendi : 380
 Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnae,
 Purpureumque parat rursus tondere capillum,
 Cum longo quod jam captat succurrere amori :

Jovi frigidula sacra. In Ald. alt. et hinc in aliis : *Inde Jovi geminat magno frigidula sacra.* Hæc in *Stygialia sacra* mutavit Scaliger, feliciter utique : ut sint magica : *Æn.* iv, 638 *Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta parari*, atque hæc emendatio in vulgarem lectionem transiit, servata editionis Aldinæ lectione in ceteris. Hoc ipsum tamen hemistichium aliter refinexerat Scaliger : *Hinc magico venerata Jovi St. sacra* : dura verborum junctura, ut venerari sacra dicatur anus. Alterum tamen tollere et servare malim *magico Jovi* : nam *magnus Jupiter* vix locum habet in his sacris. De sagarum nominibus reconditis, ut ipsislices, auriplices, simulatrices, fictrices, veratrices vel potius veteratrices dicantur, docte ad hunc locum Scaliger agit. *geminat sacra*, instaurat, iterat. Editio vet. Leopardi apud Loënsem l. c. legebat (ex correctione utique viri docti) *Junoni Stygiæ facit inde Hecateia sacra.* Barth. Advers. xliii, 21 monstrum emendationis affert : *Hinc magico venerata Jovi Phrygia indole sacra.* Heins. tentabat *fert stridula sacra* : mox tamen ipse abjicit. Jo. Schrader. conj. *Inde Jovi ingeminat magico Stygia edere sacra.* —375. Scaliger, omnes, inquit, antiquitus excusi : *Idæis avibus*, quod vetus editio apud Loënsem, ex nostris antiquis edd. nulla præterquam Norimberg. agnoscit : ceteræ, etiam Aldina sec., *Idæis senibus*. Multa inde molitur Scaliger, ut interpretetur aves has Idæas ; mox favente Ald. tert. emendat : *Idæis anibus* ; ut Ms. Helmst. quoque legit ; Ms. Basil. *avibus*. Nos a senibus non recedemus : erroris librarii causa manifesta est. Quos autem *Idæos* hos *senes* dicemus esse ? Jul. Sabinus Idam Troadis vel Phrygiæ, et hinc sacra Cybeles, infert ; Tanbmannus Cretenses interpretatur. Ita quomodo Græci opponi possunt ? Artes magicas modo inter Thessalos modo inter Colchos celebratas exhibent poëta : legamus itaque : *Sacra nec Ææis senibus nec cognita Graiis.* Æa et hinc Ææa de Colchide frequens poëtis ; senes Graii de Thessalis. Nunc justa comparatio. Heins. conj. *Ææis anibus* vel *Edonis*, tum nec c. *Thæris*. (Thressis!) At non de furore Bacchico, sed de sacris magicis hic agitur.—378. *stabilis fallacia* vet. edd. constanter habere affirmat idque præfert Scaliger : quod iterum de nostris verum non est. Una Juntina eam lectionem exhibet ; et Domitius et Ascensius eam interpretantur ; vix tamen eam probandam arbitror. *Nisum stabilem* bene dixit a sententia animi firma, in qua ille perstabat.—380. in *patrio* Heins., quod alienum. Niso enim est fiducia in suo crine. *Aducia cavendi* est forte paulo insolentius dictum, potest tamen ferri : ut putet facile se sibi cavere posse a malis, quæ metuebant ant ominabantur alii. Vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, pag. 329 varie sed frustra tentat. Præstat forte *caventi* Niso : si modo caveat, ne crinis fatalis sibi eripiatnr. Nisi fuerit : *crine* ; *paventi* *Rursus...puellæ*. Sed totus versus suspectus mihi est.—381. *sociam se jungit* Aldina. *sociæ* conj. Heins., vix bene.—382. *rursus* otiose repetitur : saltem *ferro*.—383. 384. 385. Turbata et luxata sunt omnia. Nec mirum : adhæserant, puto, versus in margine alienius codicis a sciolo scholastico male alliti. Scaliger in antiquata verba

Non minus illa tamen revehi, quod moenia crescant,
Gaudeat: et cineri patria est jucunda sepulto. 385

Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro.
Tum capitur Megara, et Divum responsa probantur.
Tum suspensa novo ritu de navibus altis,

proclivis sic comprehendebat sententiam: *Tum longo quod jam capiet succurrere amor, Non minus illa tamen.* Ut quod sit pro, quamvis. Lenior forte medicina: *Tam longo quod jam capiat succurrere amor.* Versus tamen vel sic enervis, etiam facile erat meliorem substituere. In Juntina editur: *Quum longo quoniam.* Ferrem, si daret codex: *Quum, longo quamquam capiat (f. capit ab) succurrere amor, Non minus illa tamen... Gaudeat;* ut jungatur: *Quum gaudeat.*—384. *Non minus illa tamen revehi, quod moenia crescant, Gaudeat;* fœde corrupta. Pro *revehi* in vett. edd., etiam *Ald.*, *rauci*, et *crescat* *Ms.* *Basil.* et *Helmslad.*, ascripto cernat. In *crescant* nomen *Cretæ* latere facile assequare: *Carne* ad *Cretam*, in qua nata, saltem educata, erat, sibi reditum dari non sine gaudio agnoscebat. *Scaliger* refinxit: *Non minus illa tamen revehi quoque moenia Cretes Gaudet.* Sed dura sunt *moenia Cretes*. Malim: *Non minus illa tamen revehi se ad moenia Gnossi Gaudeat.* *Heins.* *revehi quoque ad moenia Cretæ.* *Jo. Schrader.* *moenia cresca.*—385. *et cineri patriæ est jucunda sepulto.* Vett. edd. *patriæ et*, vel *cineris patriæ est*. Vetus edit. apud *Loësem* l. c. *Gaudere et cineris patriæ læta esse sepulcro*, quæ interpolationem manifeste produunt. *Scaligeri* correctione ne ipsi quidem monachi veteres scabriorem proferre potuissent. *Gaudet: at ei cinis est patriæ jucunda sepultus:* ut esset: huic placet ruina patriæ suæ. Utrique causa est, quod gaudeant: illi, quod iterum in *Cretam* reverti sperat: huic vero, quod de casu patriæ certa sit. Hoc vero *Scylla* non gaudebat. Itaque nec *Heins.* bene: *et cinis est patriæ jucunda sepulta.* *Barthium* sensum verum tenuisse video, qui tamen legere maluit: *Gaudeat: et cineri patriæ est jucunda sepulcro*, h. anni illi jucundum est in patria sua cineri suo invenire sepulcrum. Sed veram lectionem invenire in promptu est, eamque mox in *Aldina* dudum vulgatam vidi: *et cineri patriæ est jucunda sepulto.* Ita et *Ms. Helmslad.* legebat. Etiam cineri sepulto patria humus grata est. Si non vivere licet in patria, saltem, in ea humari ut contingat, in votis habemus.—386. *Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.* Iterum inepti monachi acumen ex margine illatum, sed valde obtusum. *Metus* saltem disertius erat exponendus. *Barthius* non male emendat: *Ergo tum capiti.* Puto tamen interpolatorem scripsisse: *Ergo iterum c.* Hoc idem *Heins.* conjicit.—387. Per tres versus diversa narrationis capita jejune satis per *Tum* junguntur. Saltem tertio: *At suspensa.* Omnino hic erat carminis locus, qui disertissime tractari debebat. *cf. Ovid. Met. viii, 81 sq. Pro succiditur* vett. edd., ante *Aldinam* male *succin-*

NOTE

383. 384. 385 Sententia esse debet: partim ut alumnæ amoris succurrat, partim quod in patriam sic se redituram et saltem tumulum in solo patrio habituram esse videt.

387 sqq. Potiora narrationis capita tantum verbo attingit: vid. ad pr. carm.

389 Mira Minois crudelitas, quod puellam navi alligat; cf. v. 416. 417; non adjicitur, an in prora, ubi paræsemum erat: in quo forte fabulæ potest origo ac causa latere: cum puella efficta esset, quæ suspensa per mare trahi videri posset; *Tsetza* ad *Lycophr.* 648. *κρημαρδεύει τῆς πρὸς*

Per mare cœruleum trahitur Niseia virgo. 390
 Complures illam Nymphæ mirantur in undis;
 Miratur pater Oceanus, et candida Tethys,
 Et cupidas secum rapiens Galatea sorores;
 Illa etiam, junctis magnum quæ piscibus æquor
 Et glauco bipedum curru metitur equorum, 395
 Leucothee, parvusque Dea cum matre Palæmon.
 Illi etiam, alternas sortiti vivere luces,
 Cara Jovis soboles, magnum Jovis incrementum,
 Tyndaridæ niveos mirantur virginis ætus.
 Has adeo voces, atque hæc lamenta per auras 400
 Fluctibus in mediis questu volvebat inani,
 Ad cœlum infelix ardentia lumina tollens,
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

gitur; in qua et Tunc.—390. Niseia virgo. Sic scribendum: Νισεία, Νισεία, non Νεαία: conf. Heins. ad Ep. Sabini I, 33.—391. illam. Heins. conj. Scyllam. Mox male vulgatum Thetis.—394. F. Illam etiam, scil. miratur. Sicque Ms. Basil. junctis quæ piscibus. pristibus haud dubie Heinsius et hic emendaret. Et ecce in schedis emendat.—396. Leucothoë male scriptum perpetuo librorum lapsu in antiquioribus. Aldina et sequiores edd. Leucothea recte. cf. Munker. et Staver. ad Hygin. f. 2, quosque illi laudant. Vitium itaque in ed. Heins. et Burm. relictum correxi.—397. F. Illam etiam. Et sic jam Heins., moxque et niveos. alternas male vett. edd. aut Aldinam. Nota fabula de Dioscuris, summa arte tractata a Pindaro Nem. x. cf. supra Æn. VI, 121 Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Per prolepsin Dioscuros in hac ætate memorari et, quia navigantibus adsunt, nunc memorari, facile intelligis.—398. Versus ex Eclog. IV, 49 ab alia manu illatus.—402. 403. Ex

NOTE

pas τῆς ἐκελου νῆος etc. In diversa abit Apollodor. III, 14, 8 Minos τὴν κόρην τῆς πρῶτης τῶν ποδῶν ἀδελφῶν, ὑποβρύχιον ἐποίησε. Etiam alios fabulam sic exponere, notavit Scaliger. Propert. III, 17, 26 Pendet Cretæa tracta puella rate: ubi cf. Intpp. Potuit et hoc subesse poetæ, qui primus finxit, animo, quod Scylla ob tantum facinus digna erat, cui telus pontusque negetur, ut verba Nasonis utar. Alii poetæ fabulam aliter tractavere. Navi ejectam in mare a Minoë, ad Scyllæum Argolidis promontorium delatam mortuam acceperat Pausan. II, 34, p. 192. At

Delph. et Var. Clas.

Virg.

dolore furentem, cum se a Minoë relinqui videret, in mare se præcipitasse, et puppi abeuntis navis inhæsisse narrat Ovid. Met. VIII, 142 sq., ubi similes querelas Scyllæ comparent studiosi cum loco, qui sequitur, non male elaborato a poetâ: et in quo ille cum Catullo LXIII, 130 sqq. certasse videtur.

391 Complures illam Nymphæ mirantur. Frequentatum poetâ phantasma: ut in Argonautarum historia. Proxime tamen Catullum respexisse videtur LXIII, 14. 15. In vs. 394. 395. 396. disertus locus de Ino et Melicerta.

5 C

Supprime o paulum turbati flamina venti,
 Dum queror; et Divos, quanquam nil testibus illis 405
 Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
 Vos ego, vos adeo, venti, testabor, et auræ,
 Vos, matutina si qui de gente venitis,
 Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
 Scylla; quod, ah, salva liceat te dicere Proce; 410
 Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
 Certatim ex omni petiit quam Græcia regno,
 Qua curvus terras amplectitur Hellespontus;
 Illa ego sum, Minos, sacro fœdere conjux
 Dicta tibi: tamen hæc, et si non accipis, audis. 415

Æn. II, 405. 406. *lumina tollens. Aldina tendens.*—404. *turbato* ed. Ven. 1484. *turbata* o Ald. pr. Junt. et Norimb. Omninoque hæc erat vetus et vera lectio: *turbati* f. Aldina. *turbati* o f. alia vetus editio Barthio laudata. *turbata flumina* Ms. Helmst. *Venti turbati* sunt simpl. turbidi, concitati.—405. 406. Ex Ecl. VIII, 19. 20.—408. *Vos matutina si qui de gente venitis*, ut aves sint, in quas cognatione junctæ Procne et Philomela fuerant mutatæ: conf. sup. 199 sqq. Ita legitur ex Scaligeri emendatione. Vulgata lectio erat: *Vos Numantina*: sic jam vett. edd., etiam Ald., at Ven. de Tortis cum aliis: *Vos o Mantina*: promptum est in *Mantineæ* hoc mutare, quod et Scaliger arripuit, sed mox iterum dimisit. Sane Arcadum ea urbs ut totam Peloponnesum designaret, satis esset insolens. Nec tamen altera Scaligeri lectio habet, in quo acquiescere possis. Doctius nomen latere, et quidem stirpis vel gentis Philomelæ et Procnæ, non dubito. Itaque refingo: *Vos, Pandionia si qui de gente venitis*, per aërem volantes occurritis.—409. *Spermitis?* conj. Greene.—410. *quod o salva* vett. edd., etiam Aldina. *salva liceat te dicere* jam eadem Aldina dedit: aliæ edd. *liceat tibi*. Scaliger frustra refinxit: *liceat mihi*. Versus insititius.—414. *Scylla ego sum* Ms. Basil. *Minus* Loënsis l. c.—415. *tamen hæc, etsi non accipis, audis*. Igitur accipere esse debet admittere, probare. Sed usu probatum, ut sit auribus accipere, audire. Scaliger ex antiquis edd. reponit *audi*: tamen hæc audi, quanquam tibi non placent. Verum et hoc non minus jejunum. Heins. *etsi non aspicias, audis*. Totam versum a male manu insertam arbitror, vitio prioris versui semel illato, ut *Ille ego sum Minos* legeretur. Scriptum scilicet fuerat: *Ille ego Minos sacro fœdere con-*

NOTÆ

404—408 Lamenta hæc Scyllæ non sunt a poetâ tennioris ingenii profecta; desideres modo severius judicium in dilectu rerum et sententiarum.

414. 415 *Ille ego sum, Minos, sacro fœdere conjux Dicta tibi*. Aut excluderant multa, aut non satis præstraxit narrationem poetâ. Intelligendum scilicet est, dato capillo Scyllam a-

dem a Minos matrimonii jungendi accipere. Ad pactiorem eandem sententiam referenda vs. 422. Ceterum cum his Scyllæ querelis cf. eas, quas Ovid. Met. VIII, 108 sqq. ejus ore profert, ut intelligas, in hoc ingenii lumen, in nostro poetâ doloris acerbissimam ex naturæ veritate.

Vinctane tam magni tranabo gurgitis undas?
 Vincta tot assiduas pendebo ex ordine lues?
 Non equidem me alio possum contendere dignam
 Supplicio: quod sic patriam carosque Penates
 Hostibus immitte addixi ignara tyranno. 420
 Verum esto. Hæc, Minos, illos scelerata putavi,
 Si nostra ante aliquis nudasset foedera casus,
 Facturos, quorum direptis moenibus urbis,
 O ego crudelis, flamma delubra petivi:
 Te vero victore, prius vel sidera cursus 425
 Mutatura suos, quam te mihi talia captæ
 Facturum metui. Jam jam scelus omnia vincit.
 Ten' ego plus patrio dilexi perditæ regno?
 Ten' ego? nec mirum, vultu decepta puella
 Ut vidi, ut perii! ut me malus abstulit error! 430
 Non equidem ex isto speravi corpore posse
 Tale malum nasci: forma, vel sidere fallor.

jux Vinctane jam magni tranabo gurgitis undas?—417. *Victa* vett. edd. ante Aldinam, ex more. *assidua* etiam Ven. Norimb.—418. Noli refingere: *Non equidem me non possum contendere dignam Supplicio*: Non possum contendere, me non dignam esse supplicio; merui vero. Sententia enim sic instructa: Non equidem possum contendere, dignam me alio supplicio, scil. quam hoc; immo vero, fateor, me dignam supplicio hoc: sed hoc ab iis, quos læseram, non a te, inferri mihi debbat.—419. *quod sic* Aldina primam dedit. Aliæ *quamquam*, male. Basil. *quam quod*. Heins. *quia nam*.—420. *ingrata* vel *ignava* conj. Heins. *gnara* emendat Scaliger. Sed et alterum habet locum: *ignara* etiam futuri, cum longe aliter acceptum iri a Minoë beneficium putaret.—421. *Verum esto: Hæc, Minos jam emendatum in eadem Aldina*. Aliæ vett. *Verum est hoc vel Verum est hæc* cum Ms. Basil. Jo. Schrader. emendat. p. 63 *Verum isthæc, Minos, illos scelerata putavi... Facturos*. non male!—422. *direpte m. urbis em.* Heins.—423. *Maturata* ed. Fabric.—427. *Jamjam scelus omnia vincit*. *Lauguet rō jamjam*. Sceleri epitheton addi poterat: sive puellæ sive Minois sceli intelligas. Barthius interpretatione sic juvat sententiam: *omnia*, etiam fidem datam. Heins. refingit: *Jamjam scelera omnia vincia*, vel *quamquam scelera omnia vici*.—429. *nec mirum*. Heins. f. *nimirum*.—430. Ex Ecl. viii, 41 temere, ut puto, huc illatus.—432. *forma, vel sidere fallor*: vel specie vel fato. Putida oratio: forte *forma*, proli sidera! fallor. In

NOTE

418 Non equidem aliud quid me- scivissent proditiōis consilla! Mox
 rui quam tale supplicium. 421. illos s. 431 speravi pro metuī, putavi, ut
 ..Facturos, quorum. Deos intelligit stepe: conf. Æn. i, 543. iv, 419.
 Scaliger; quidni Megarensēs? si re-

Non me deliciis commovit regia dives,
 Coralio fragili, ac electro lacrymoso;
 Me non florentes æquali corpore Nymphæ; 435
 Non metus incensam potuit retinere Deorum.
 Omnia vicit amor: quid enim non vinceret ille?
 Non mihi jam pingui sudabunt tempora myrrha,
 Pronuba nec castos accendet pinus odores,
 Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro. 440
 Magna queror; nec et illa quidem communis alumna

Misc. Obs. Vol. iv, p. 330 virum doctum tentasse video: *formæ vel sidere falli*: ut *formæ sidus* forma siderea sit. Ms. Helmst. *forma vel sidera falle*.—434. *Coralio fragili ac electro lacrimoso*: ita refinxit versum Scaliger (nec in-docte, modo atque maluisset), cum in Aldina esset *et*. Nec aliter Ms. Helmst. Versus proculus eo modo, quo Æn. viii, 402. *quod fieri ferro liquidove potest electro*. Etsi nunc *electrum* succinum est, olim in summo pretio habitum. Vulgg. *et lacrymoso movit electro*, ex interpolatione, et tamen cum vitio versus. Nec aliter Ms. Basil. In Plantin. et aliis versus sic constitutus est: *Non me... dices, Dices coralio fragili et lacrimoso electro*. Loënsis sic refingebat: *C. et fragili aut movit lacrimoso electro*. conf. Voss. de Analogia iii, 36.—435. *Non me fl.* melius vet. edit. apud Loësem.—437. *Omnia vincit amor*. Sic sup. Eclog. x, 60. Hic vero dandum erat: *Omnia vicit amor*; et hoc ipsum e Ms. Helmst. notatum video. Procedit enim sententia sic: Nihil abduxit ac deterruit me a scelere: non paterna domus deliciis et puellis comitibus affluens, non Deorum metus.—438. *Non mihi jam* Ms. Basil. vett. edd. et ipsa Aldina, melius quam *Nec. sudabunt*. Sane Ge. ii, 118 *Quid tibi odorato referum sudantia ligno Balsamaque et b.* et alibi: sed alio sensu. In simili loco cum Tibullo nostro (lib. iii, 4, 28) præferam *stillare: nec mihi jam pingui stillabunt tempora myrrha*.—439. *spinus* Leopardus malebat apud Loësem Epiphyll. viii, 27, f. inani acumine. *odores* jam Ven. 1484. Norimb. et aliæ; at Aldina protulit *honores*, quod et Heins. præfert. Nihil vulgatius hac varietate in libb. conf. Burmann. Anthol. pag. 37. Elegans autem versus de tædis, quæ novæ nuptæ præferuntur.—440. *Non Libys* Aldd. cum Ms. Basil.—441. *Vana queror conj.* Heins. *nec et illa quidem* inde ab Aldina legitur. Antiquiores: *nec ut illa quidem*. Excidit puto *me: magna queror: me ne illa quidem communis...tumula-bis*, h. e. quod vero maximum est, de quo queri possim: me ne tellus quidem tumulabit, *illa communis alumnis omnibus*; aut ita legendum cum Scaligero, aut *nec me illa quidem communis alumnam tellus tumulabit*; quod malim, quod-que Heins. quoque amplectitur, et ad Gronov. ad Tacit. ablegat; nondum

NOTE

433 *Non me commovit*: ut abster-rer a prodenda patria. Loquitur enim de Nisi patris regia, et de bonis, quibus illa adhuc usa erat. 435. *æquali corpore*, ætate, æquales, *ὁμο-λukes ἡλικίαι*, ut Scaliger illustrat.

438—440 Ad nuptiarum soleennia referendum, quibus se nunc privatam

conqueritur; sponsa perungitur: tæ-dæ lucent: purpureus torus sterni-tur: h. e. vestis purpurea in citrino lecto. Nam *Libys*, Libycæ, *lectus*, ut *Libycum pecten* snp. 179, eburneum vel lotinum vel citreum. Ante oculos autem habuit poëta Catull. LXIII, 43. 48. 49.

Omnibus injecta tellus tumulabit arena.
 Mene inter comites, ancillarumque catervas
 Mene alias inter, famularum munere fungi,
 Conjugis atque tuæ, quæcumque erit illa, beatæ 445
 Non licuit gravidos penso devolvere fusos?
 At belli saltem captivam lege necasses.
 Jam fessæ tandem fugiunt de corpore vires,
 Et caput inflexa lentum cervice recumbit;
 Marmorea adductisque labascunt brachia nodis. 450
 Equoræ pestes, immania corpora Ponti,

enim idonea auctoritas ulla allata est, qua *alumna* active pro altore et nutritore dictum esse constet. Longa est ea de re disputatio in Thes. Gesner. Quod omnium codicum auctoritas in h. l. *alumna* tueri dicitur, perperam pronuntiant viri docti. Quot enim habemus codices Ciris? Male etiam Barth. provocat ad sup. 274 *haustum mihi pectus alumnae*. Est enim: *mihi alumna*. In Basil. Ms. erat *ne ut illa quidem*. Unde Heins. tentat: *mene* (voluit *me ne*) *illa quidem...alumna*.—443. *inter comites*. Sic vett. quoque edd. At Ald. et inde Veneta de Tortis: *inter matres*, minus tamen accommodate. *inter matres ancillarumque marinas* Ms. Helmst.—444. *Manalium* vett. edd. et codd., etiam Basil. constanter, ut etiam Scaliger eo deveniret, ut ita legendum putaret: nam et Arcadium, inquit, et reliquam Peloponnesum bello vicerat. Hoc unde habeat, nescio: illud tamen video, fraudem fecisse obscuriorem ductum librarii *Nenalias* pro *Men' alias*: quod recte inde ab Ald. sec. legitur, modo interpungatur, ut fecimus. Poëta tamen bono digniora suggerit Heinsius: *Ment' viles inter*; vel *Mene colos inter*. Porro: *famulari* vel *famulatus munere*.—445. *quæcumque erit illa beata* edd. vett. ante Aldinam. Sicque Julius Sabinus legerat, idque præferam, cum Heinsio.—448. *fesso de corpore* haud dubie: e Catullo l. c. 189 *Nec prius a fesso secedent corpore vires*. Et sic quoque Jo. Schrader. Emendatt. p. 64.—449. 450. Potest et interpungi: *Et caput...cervice recumbit Marmorea*: ut Scaliger mavult. Quod autem sequitur: *adductis labascunt brachia nodis*, in versus legem peccabat: itaque inserui *que*, quod jam Scaliger facere monuerat, et jam factum video in ed. Junt. At Ald. et aliæ vett. edd. *labescunt*: hoc metro caveret, a *labor*: sed auctoritate desituitur. In Misc. Obs. Vol. iv, pag. 330 vir doctus (J. Jortin) cum Heinsio emendabat *livescunt*, eleganter: nescio tamen an vere, et ex poëtæ mente. Nam de deficiente puella sermo est. Præstat *tabescunt* cum Jo. Schraderi legere.—451. *Equoræ pestes*. Ita statim prisce edd. exhibuere: et ex illa reponi jussit Scaliger. *Equorei pisces* Aldina intulit interpretamentum.

NOTÆ

442 Comparat Scaliger Catull. Epithal. Thetid. 153 *neque injecta tumulabor mortua terra*: et cum seqq. verss. Ibidem versus 158 sqq. Scilicet cum se etiam tumulo privari dixisset, addit Scylla, debuisse saltem tanquam captivam in Cretam abduci et in ser-

vicio conjugis Minois haberi. Mene non licuit famularum munere fungi? et fusos penso gravidos conjugis tuæ devolvere? Imago servitutis poëtis frequentata: et Catullo eodem loco in Ariadnes querelis 160 sqq. cf. Mitscherl. Lectiones in Catull. pag. 107.

Undique conveniunt, et glauco in gurgite circum
Verbere caudarum atque oris minitantur hiatu.

Jam tandem casus hominum, jam respice, Minos.

Sit satis hoc, tantum solam vidisse malorum:

455

Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,

Vel casu incepto, merita vel denique culpa.

Omnia nam potius, quam te læsisse, putabo.

Labitur interea revoluta ab littore classis,

Magna repentino sruantur lintea Coro,

460

Flectitur in viridi remus sale, languida fessæ

Virginis in cursu moritur querimonia longo.

Deserit angustis inclusum faucibus Isthmon,

Cypselidæ magni florentia regna Corinthi;

~~~~~

In promptu est videre neutrum verum esse, acd esse legendum: *Æquorri priores*, belluæ marinæ, ut toties alibi. Sicque Heins., et, *immania corpora Phœce*.—458. *Verbere caudarum* vett. edd., etiam Aldini, cum Ms. Basil.; ita et *hiatum* vel *hiatus* pariter debebant exhibere.—455. *Sit satis*, o Heins., bene. Idem *subiisse malorum*. Ego vero hæreo in *solum*. Est enim sententia ad meum sensum jejuna: si optat sibi soli hoc contingere. An non magis consentaneum, ut illa liberari vinculis optet, et satis esse putet, si experta sit aspectum ac minas miserabilis interitus? An f. *Sit satis o tantum miseram ridiosæ malorum*; Heiarichs ex *solum* eliciebat *solem*.—457. Non dubito *casu incerto* esse cum Scaligero legendum. Sic sæpe *fatum* et *casus* junguntur. Astipulatur Heins.—460. *resoluta* leg. cum Heinsio et Jo. Schradero Emendatt. p. 64.—460. *lintea*. *littora* Ascens. Junt., male.—462. *incursus* Heins. legit; quod non capio. Vox dicitur hæere, questus mori in cursu verborum.—464. *Cypselidæ magni florentia regna Corinthi*. Neminem in versu hoc hæsisse video: habet tamen quod offendant. Cypselum Bacchidis dejectis Corinthi tyrannidem occupasse, Ol. xxx, 2, nota res est. Successit ei Periander,

NOTE

455 *Sit satis* me upam omnium puellarum tantam miseriam experiri, h. nunquam aliam esse expertam majora mala. 458. Non vulgarem magni ac generosi amoris sensum redhibet hic versus: injuriæ culpam, etsi tam indigne ab amante habita, tamen deprecatur et ab eo in quodvis aliud transfert: putabo omnia potius læsisse me, causam, cur infelix sim, fuisse, quam te læsisse me, h. tua fraude et scelere hoc factum. Aliter Ariædne Catpili lxxii, 188 sqq., que diras Thæseo imprecatur. Mox v. 462

elegans descriptio vocis deficientis cum viribus.

463 Navigationis narratio laude sua non caret. Ex sinu Megarico inter *Ægæas*, Minoam et Nisæam, in altum evectus a dextra Isthmum et Corinthum et propiore loco Scironides petras habet. Ulterior proventus Athenas præterit, tpm, sinu Saronico relicto cursum tenet in medio Cycladum versus Cretam. Similes navigationes locorumque enumerationes sunt imprimis in Ovidii *Metamorph.* et Statii *Achill.* ii pr. 469, *secum respectat*, h.

Præterit abruptas Scironis protinus arcos,
Infestumque suis diræ testudinis exit

466

enjas filio Psammeticho mortuo libertatem accipere Corinthii. Quæri jam potest, quis ex his sit magnus Cypselides? Periander, arbitrator, qui et inter septem Græciæ sapientes habitus est. Vixit ille quidem multo post Minocem tempore; sed poëta hæc narrat, non Minos. De Corintho, quem nonnulli urbis auctorem ediderunt, seu Jovis seu Marathonis filio (vid. Pausan. II, 1), agi hic nequit. Non enim urbem appellare potuit Cypselidæ et magni florentia regna Corinthi. Inter hæc impedita est oratio, nisi legas: *Cypselidæ et magni florentia regna, Corinthum.*—466. *abruptas rupibus arces* conj. Jo. Schraeder.—466. *Infestumque suis diræ Testudinis exit Spelæum.* Locus a Scaligero et Barthio tentatus, sed perperam. Fuit enim fabula de testudine annatante, quoties a Scirone præcipitarentur hospites, eorumque corpora devorante: vid. Pausan. I extr. Diodor. IV, 69. cf. Schol. Eurip. ad Hippol. 979, qui Callimachum Scironis, forte cum ipsa testudine, meminisse ait. Scironis immanitas, et *Petræ Scironides* in Megarensium finibus, res sunt pervigilate: vide vel Plutarch. Thes. p. 4, aut Ovid. in Metam. VII, 447. Eæ petræ sunt h. l. *abruptæ Scironis arces*, quibus subjacet *specus xelæwns*, et eodem multo *cruenta hospite cantes* vs. sequi. Specus hoc Testudinis, ut Diodor. I. c. indicare videtur, ipsum quoque Chelones nomine tandem venisse debet, nam præcipitati hospites *κατὰ τῆς θρωμαζομένης Χελώνης*. *Infestum suis*, ex persona

NOTÆ

respiciente apud animum suum cogitat. Barthius jam comparavit ex Ge. I, 289 de cornice: *et sola in sicca secum spatiat arena*, et ex Claudiano Epith. Pall. 47 *quid medio tecum modularis in assu?* Scaliger notas secum per anabasinum dictum volebat pro sibi. Elegans autem *ad respectat*, ut et alibi *respicere*, *aspetare*, ut Ge. III, 229. De reliquis vid. Var. Lect. 471. *Florentes Cycladas*, propter sylvas longe conspicuas navigantibus. Sic Ovidius inter Cycladas *florantem Cythnon* Met. VII, 464, et noster poëta paulo post *viridem Donusam* dixit; quod etiam Æn. III, 125 memoraverat, etsi ibi Serv. ad marmor viride respici ait. 471. *Marmoream Paron*, a marmoreum fodinis, etiam Ovidius dixit Met. VII, 466, loco, quo eum ante oculos habuisse h. l. sapior. *viridem Donusam*, jam Æn. III, 125 vidimus. Inter ea laboris hujus tegum levare liceat alia observatione. In loco Æn. III, 126 Æneas a Delo erectus iter faciens per Cycladas relinquit Naxum, Donusam, Olearon etc. Hoc loco pro-

apicit Scylla Cythnum, Paron, Donusam. Situs adeo hujus insule ex his ipsis aliqua ratione æstimari potest; quandoquidem accuratior ratio non suppetit. Corruptelam itaque in Stephano Byz. in *Δονουσία* (quam antiquam satis esse Eustathii alter ille locus ad Perieg. 539 declarat) etiam hæc arguant: *Δονουσία, νῆσος μικρὰ τῶδου*. Enimvero nimis longe ab ea abesse debuit, si Maro non turpiter errasse dicendus est. Sin Rhodiis eam paruisse dicere volebat, *νῆσος πρὸ Παθίων* dicturus fuisset; et quorum hoc potissimum notandum veniebat in hac insula? Immo *νῆσος μικρὰ τῶδου*, vel, ut alias amat Stephanus (v. c. in *Ἰθάκη*), *νῆσος, πρὸ τῶδου*. Quod ibid. subjicitur, in eam insulam a Baccho ex Naxo Ariadnen traductam, viciniam non minus arguit. Plinius IV, c. 23 Donusam inter Teles et Pathmon memorat, etsi ibi *accretionem* ponere se Sperades ait. A Cellario alieno loco, infra Icariam, collocata est Donusa.

Spelæum, multoque cruentas hospite cautes.
 Jamque adeo tutum longe Piræea cernit,
 Et notas secum, heu frustra, respectat Athenas.
 Jam procul e fluctu Minoia respicit arva, 470
 Florentesque videt jam Cycladas, hinc Strophadasque;

Scyllæ accipiendum; h. Megarensibus, civibus suis. Noluit itaque poëta dicere quod commodius videri poterat: *Infestum et miseris dira*. Porro Ven. de Tortis *die testudinis*, operarum puto vitio. Scaliger de Crommyonia sue cogitabat, et refingebat: *Infestumque suis dira Thecidis exit Spelæum*. Barthius autem: *Infestumque Sinis dira*, quod tamen ipse deseruit in Comment. ad Claudian. p. 1160, ubi aliter refingit: *Infestumque suis, dira et testudinis*. At Heinsius iterum Sinin retraxit, sed alium in habitum refingens: *Inessumque Sini d. t. Spelæum*. Nam Sinis antrum in Isthmo. "Statius Theb. vii, 743 *Mors trepidis ignava venit, dubiumque tuenti Presserit inaccessos onus impuleritque jugales*. Ita vetustus codex, non insertos, ut vulgati: lib. xii, 235 *Per fluvios secura vadi somnosque ferarum Fertur et horrendis inaccessa cubilia monstris*. Sic totus ille locus castigandus. *secura vadi* rescripsimus, quod in scriptis plerisque vadit legatur. Vulgo *secura* ruit. Pro præter, sive, ut in scriptis compluribus, *Præterit vel Fertur et. Inaccessa* denique *cubilia*, non *inserta*, codex non unus a me inspectus. Eod. lib. xii, 540 *Paulum et ab inaccessis mæste Pelopeides aris* etc. Festus: *Inaccessores, latrones qui circa vias insiduntur sedentes*." Recte hæc: sed quid fiet nunc verbis *dira testudinis*? eruntne de ipsa antri testudine et camera accipienda?—468 Male excusum in Heins. et Burm. *Piræia*. Quis nescit esse Περαιά. Et Piræea jam Aldina et aliæ vett. edd. At Junt. cum aliis male *Pyrræum*. tutum bene Scaliger ὄχρον, ἐρυνόν, interpretatur. Heins. tamen tentat: *tuta heu longe Piræia*, provocans ad Stat. xii Theb. 626. Respexit puto v. 616 *et trepidis stabilem Piræea nautis*; quæ ipsa emendationem infringunt.—469. *secum*: etiam exponi potest, v. Notam; parum tamen commode positum: nam *respectat Athenas oculis*, non animo *reputat secum*. F. sæpe, ut et Heins., qui etiam *ecce* conj.—470. *Jam procul e fluctu Minoia respicit arva*. Vide, quam faciles et liberales interdum sint Intpp. Cretam interpretantur *Minoia arva*. At eam quomodo *respicere* nunc potuit Scylla? Ferrem, si *Niseia* essent *arva*. Sed *respicit* esto *prospicit*; aut corrigamus potius *prospicit*: Athenis relictis qui ultra pergit, aliquot, puto, dierum cursum emetiri debet, antequam Cretam prospiciat. Potuisset tamen poëta haud dubie hæc subjicere, modo non additum esset: *Florentesque videt jam Cycladas hinc Strophadasque, Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*. Ergo agitur adhuc de navigatione, quam in Sinu Saronico fit: inde vero Cretam vix aliquis prospiciat. Itaque aut verum ex seqq. forte post 477 retractum et perperam h. l. insertum, aut a mala manu, ut variaret superiorem versum, in margine appictum, aut *Minoia arva* corrupta esse necesse est; etsi varietas nulla occurrit, nisi quod Ms. Helmsat. *Jam procul et fluctus alia minos aspiciit arva*: et, *effluus* Ms. Basil. Prospici in eo sinu poterat navi inde a Megaris ultra Athenas provectæ ante omnes alias terras Ægina et Salamis insulæ, hæc quidem retro, illa ex adverso posita. Dicas adeo potuisse scribi: *Jam procul e fluctu Salamina prospicit arva*, aut: *e fluctu Æacideia prospicit arva*. Prius ad literarum ductum proprius accedit, sed ad navigationis progressum minus est accommodatum; malimque adeo Argolidis litus respici putare: quod pluribus modis declarari potuisset; v. c. *Pittheia prospicit arva*, h. Træzenem. Unum adhuc est, quod *Minoia arva* tueri aliquis possit, ut ad Minoam insulam, ante portum Megarorum Niseam positam, referat. conf. Strab. ix, 600 B.—471. *Florentesque videt jam Cycladas, hinc Strophadasque*, Scaliger; *hinc Cycladas hinc Stro-*

Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea.

Linguitur ante alias longe gratissima Delos

Nereidum matri et Neptuno Ægæo.

Prospicit incinctam spumanti littore Cythnon, 475

Marmoreamque Paron, viridemque allapsa Donusam,

Æginamque simul, sementiferamque Seriphum.

~~~~~

phadasque. Syllabam mora et cæsura productam sexcenties interpolant grammatici. Sed in Aldina sec. et tert. et hinc in Veneta de Tortis mira est lectio: *Cycladas: hinc Venus illi. Hinc sinus*; eandem Ms. Helmst. habebat, nec aliter leg. rat Jul. Sabinus, qui de Cytheris insula interpretatur: nimis remota ab his plagis. An et hic insulæ nomen latet? Inter hæc mirum est præterisse cum alios tum me ipsum: *Strophades*, quæ in Ionio mari sitæ inter Cycladas nec poni nec nunc prospici poterant. Cogitavit de hoc acutissimus Jo. Schrader. Emendatt. pag. 66, idemque emendat *hinc Sporadasque*: uti Æn. iii, 125 *Sparasque per æquor Cycladas*. Legitur quoque illud jam in edd. Basil. Interea pro sensu meo contendam quovis pignore, duo hos versus 470. 471 *Jam procul—Florentesque*, a mala manu venisse.—472. *Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*. Sustuli fœdum Heins. et Barm. editionum vitium, *Hermiona*. Vett. edd. *Hermionea*. At Ald. 1518 *Hermionia*. Heins. tentat *sinus statio*... *Hermionæi*: non bene. Sinum Saronicum evectis et Cycladas petentibus ab altera parte ille ipse sinus, a dextra littus Argolicum, in eoque Hermione prospicitur: *Ἐρμιόνη* et poëtis *Ἐρμιόνη*, scil. *χώρα, πόλις*. vid. Pausan. ii, 34, p. 191. Strabo viii, p. 573 A. Inter fragm. Callimachi: *Ἐλ' Ἀστὴρ Ἀλκυόν τε καὶ Ἑμπολὶν Ἐρμιονήων*. Est quidem et in hoc ipso littore sinus Hermionius, quem tamen non puto a poëta significari, cum *contra* addat: *Hinc sinus, hinc contra*. Vicissim equidem de *sinu* dubito: et suspicor fuisse scriptum: *Donusam hinc, statio contra patet Hermionea*.—473. 474. Versus adumbrati ex Æn. iii, 73. 74, ubi vide.—475. *Cinctum* vett. edd. *Citrum* Jul. Sabinus. *spumanti gurgite* Jo. Schrader. conj., et *Prospicit hinc cinctum*.—476. *viridemque allapsa Donusam*. Scriptum simili more erat Æn. iii, 125, nec extat auctor satis gravis, unde tuto scriptura constiterit posset. Nunc tamen non multum absunt, quin librorum in Æneide et apud Plin. Tacitumque lectionem: *Donusa* pro vero nomine habeam. Nam, si a Dionysio ductum esset, *Διονυσία* esse debebat: quo etiam inflexum illud videas apud Steph. Byz. in *Διονυσία* (apud Eustath. ad Dionys. Perieg. 530 *Νοῦβία* corrupte legitur: exarripit autem ille Stephanum) ut sit pro *Διονυσία*, quod ineptum est; sed et ipsum argumento esse potest, verum nomen *Δονούσα* fuisse ἀπὸ τοῦ δονεῖν, propter terræ forte motus, ut Vossius conjicit ad Melam ii, 7, 104. Apud Melam tamen constantem librorum lectionem, *Dionysia*, retinendam arbitror; potuit enim inter tot alias obscuriores Sporadas etiam Dionysia esse, ut adeo facile alterius nomen in alterum transiret.—477. *Æginamque simul sementiferamque Seriphum*. Cum Seriphus a Strabone lib. x, p. 747 A. petrosa fuisse prodatur; Scaliger *serpentiferam* emendat, *ἐρπιδεσσα*. Simpliciter ita poëta insulam asperam et saxosam bene appellare potuit. Sed Scaliger hoc respectu fabulæ factum vult. Sane Persel cum Medusæ capite ad hanc insulam accessus, conversis in saxa incolis, celebratissima est fabula (vid. vel Pindar. Pyth. xii); enimvero de anguibus Medusæ in hac insula enatis nihil narratum accepimus. Potest vero insula esse saxosa, et tamen habere agrum fertilem, adeoque *sementifera* dici. Accedit, quod Ovidius Met. vii, 464 *planam Seriphon* dicit, quæ lectio nullo modo est sollicitanda. Quidni enim diversa ratione et respectu ejusdem rei diversa esse possint epitheta? Jul. Sabinus in suo libro *anemiferamque* Seriphum legisse videtur, explicat enim *anemum* h. l., nisi ad v. 512 deturbanda est nota. Ms. Helmst. *salutiferam*.

Fertur, et incertis jactatur ad omnia ventis :
 Cymba velut, magnas sequitur cum parvula classes,
 Afer et hyberno bacchatur in æquore turbo. 480
 Donec tale decus formæ vexavit, et ægros
 Non tulit, et miseros mutavit virginis artus,
 Cœruleo polleus conjux Neptunia regno.

que *Scirphum* legit: quod quo ducat, non assequor. Sed in priore parte versus interpretes non hæsisse miror. Ab *Ægina* longissime aberat *Minois* navis, cum *Scirphum* jam in oculis haberet. Haud dubie verius insulæ nomen sub corruptela latet; sed et vox, *siculi*, quæ sequitur, otiosa et inutilis. Puto poetam scripsisse: *Et Diam et Siphnum*, s. *Dia*, *Naxos*, in proximo esse debuit. *Gyaros* dimis remota est, quam ut ea in *Ægina* latere possit: etsi eo alluderet *Ovid.* *Met.* v, 250, ubi *Minerva* *Thebas* petitura *Scirphum deserit, a dextra Cytho Gyroque relictis*. Alia est insula, obscurior illa quidem, propiore tamen lectione vestigio: *Ægila* vel *Ægilia* inter *Cretam* et *Peloponnesum* annotare *Stephano* in *Ægila*: quod enim ibi legitur *Ἀγιάλεια*, jam emendatum est a viris doctis *Ἀγιάλεια*, seu, quod malim, *Ἀγιάλα*, nam dicitur sic *Ἀγιάλα*, seu potius *Ἀγιάλα*. Et sic quoque *Dionys.* *Perieg.* 499 *Ἀγιάλα τ' ἔπει Κόθηρα*. Mule enim *Ἀγιάλα* ibi scribitur. Etiam *Mela* ii, 7, 90 *At interius (in alto Ægei maris) Melos, Glaukos, Ægilia*, ubi cf. *Vossius*, qui nunc *Sorigottum* seu *Cytheram* minorem vocari docet. *Plin.* iv, s. 19 *Ægila* (hanc scripturam e lib. tæstor *Harduin.*) autem xv m. p. a *Cythera*, eademque a *Creta Phalaurna oppido* xxv m. p. Succurrebat ab initio hæc *Ægilia* substituenda *Æginæ*; mox etiam vidi *Ægylam* (invito metro, ut e *Dionysio* intelligitur) pro vera lectione h. i. venditari a *Luca Holstenio* ad *Steph. Byz.* pag. 102. Sed, hæc a locorum situ penitus esse alienam, facile sui quemque oculi possunt docere: nec facile ea cum *Paro* ac *Scirpho* iungi potuit. Recitatur tandem alia a *Plinio* post *Eubœam* lib. iv, s. 22 *Extra eam is Myrtos multa (insulæ), sed maxime illustres Glauconnesos et Ægilia; et a promontorio Gerasto—Cyclades*. Atque de hac *Herodotus* accipiendus erat, non de illa, lib. vi, 107, ubi insulam *Styreorum Ἀγιάλεια* memorat, in quam *Eretrienses* mancipia deduxerant. *Styra Eubœæ* fuisse satis vel ex *Iliad.* B. 539 constat. Hujus *Ægilia* situm etiam pro certo definire non ausim (inter *Atticam* et *Eubœam* collocatam eam video a *Dorvillio*), tamen ille minimè recedit ab his *Cycladibus*, inter quas pæne navigatio apud poetam nostrum fit.—478. ad omnia: otiosum verum factum: cui similia vidimus in *Culice* et *Ciri* alia. Poterat succurri per epitheton: *pendula*.—480. Afer ut em. *Heins.*—481. Donec tale decus formæ vexavit, et ægros Non tulit, et. Sensu hæc caret. Latere in vexavit et antiquum vexarier in promptu est animadvertere, multo magis ei audias vexavit vett. add. ante *Ald.* exhibere: porro eadem ægram et ac misero. *Scaliger* refinit: Donec tale decus formæ vexavit, et ægram Non tulit: nullo ad sensum fructu. Melius *Barthius*: Donec, tale decus formæ, vexarier ægram Non tulit et: ut sint apposita: ægram, tale decus formæ. Sane nec sic scabritie versus

NOTÆ

479. 480 Comparatur alligata navi *Scylla* cum misere navigio navi alligato. Ut ait: velut cymba parvula, cum sequitur magnas classes, et cum turbo Afer bacchatur in æquore; h. dum interea *Africus* procellas movet.

Eandem comparisonem *Statius* i Sylv. 4, 120 sqq. adhibuit: ut jam alii notarunt. Pæulo ante v. 474 ad omnia debet esse ad omnem motum, impulsu, venti.

Sed tamen externam squamis vestire puellam,
 Infidosque inter teneram committere pisces 485
 Non statuit: nimium est avidum pecus Amphitrites.
 Aëreis potius sublimem sustulit alis,
 Esset ut in terris facti de nomine Ciris,
 Ciris Amyclæo formosior ansere Ledæ.
 Ac velut in niveo teneræ cum primitus ovo 490

care: ferri tamen potest, multo forte magis, si tale decus forma, per exclamationem et in medio posita accipias. Nam et supra mirati sunt Dii marini puellæ formam vs. 391 sqq., ut sit scribendum: *Donec (tale decus forma!)* *vezarier agrum Non tulit et.* Nisi ipsa Amphitrite *agra* Non tulit. Cum hæc satis probabiliter videri possint dicta: ecce visum obijcitur novum et dignum conjectore apud Jul. Sabinum, ubi Seriphon et Dionysam memoravit, porro legitur "*Egos pro Ægæo mari ponitur, quod etiam Valer. Flaccus usurpavit: Et quanto fremitu se sustulit Egos!*" Nota hæc vix alio, quam ad hunc verum spectare potest, legitque adeo in suo libro Sabinus pro *ægros, ægos*, quod pro *Ægæo* mari dictum vult. Hoc quidem perperam. Nam *Ægæum* mare mythice non per *Ægon*, sed per gigantem *Ægæonem* representatur: sed idem *Ægæon* etiam *Ægan* effertur, *Alydæon, Aiydæon, Aiydæ*, ut Titan ex Titæon, a Titæa, matre. Ita etiam meliores libri ap. Valer. Flacc. loco laudato, qui est lib. 1, 629, exhibent *Ægan*, ubi v. Voss. Nec tamen quicquam prodest ad sensum, si legere velis et in nostro: *Ægan*. Heins. *vezarier æque*, vel *ægra*, vel *ægum*, vel *ultra*. Ultimum hoc esset simplicissimum ex ipsa re natum; modo scriptura addiceret.—484. et *rigidis squamis vestire puellam* Basil. Ms., haud dubie melius.—485. *pisces*. Requiritur *pristes* forte et h. l.; hoc est bellus.—486. *Nimiumque avidæ regno Amphitrites* Ms. Basil., quod refingere videtur Heins. *Nimiumque infidæ regno Amphitrites*. Non satis vim perspicio. Vulgata eo spectat, quod mutata in piscem Scylla belluarum voracitate peritura fuisset.—489. *Amyclæa...Ledæ* requiritur. Sic et Heins. Anser pro ore; ut et alibi apud poetas.—490. *Hic velut* edd. vet., etiam Aldina cum Basil. Ms. *teneræ est cum primitus* Aldina. *teneræ cum protinus* Ven. 1484, Junt. Norimb. (cum

NOTÆ

484. 485. 486 *Externam puellam*, in externa corporis superficie. *teneram committere inter pisces*: pro, piscibus, seu relinquere inter belluas marinas; insolenter dictum; scil. metuens, ne ab iis devoraretur. *pecus Amphitrites*: antiqua poetarum formula. Notum est Nævii, quod et Taubmann. laudat, *Lascivum Nerei sinum pecus*. adde Lucret. 11, 342. 343, et inprimis aptum illud Horatii: *Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes*. Mox 488 in terris, inter homines appellatur Ciris *ἀνδρὶ τοῦ κελσίου*, delectata patris coma.

490 sqq. Totus locus de metamor-

phosi hæc, et inprimis comparatio hæc inchoatæ mutationis Scyllæ in alitem cum vitello ovi in pullum abeunte, ex elegantissimis est, et miror, eam Nasoni, ingeniosissimo homini, non in mentem venisse. 491. 492. *internodia suntam membris* pro vulgari: *internodia membrorum fluitant*. 493. *liquido circumfusus æquore corpus*; nescio an arguer: sed malim non tam exemptum vinculis et mari natans, quam potius, ut pullus in ovo liquore ambitur, sic humore seu nebula inclusum corpus, dum mutabatur, significari,

Effigies animantis et internodia membris
 Imperfecta novo fluitant concreta calore ;
 Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
 Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
 Undique mutabant, atque undique mutabantur 495
 Oris honos primum, et multis optata labella,
 Et patulæ frontis species, concreescere in unum
 Cœpere, et gracili mentum producere rostro.
 Tum, qua se medium capitis discrimen agebat,
 Ecce repente, velut patrios imitatus honores, 500
 Purpuream concussit apex in vertice cristam.
 At mollis varios intexens pluma colores
 Marmoreum volucris vestivit tegmine corpus,
 Lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas.
 Inde alias partes, minioque infecta rubenti 505
 Crura, nova macies obduxit squalida pelli,

Ald. tert. et Basil. Ms.) et al., et puto *protenus* poetam magis decere.—491. *Effigies animantur* vett. edd. præter Aldinam, in qua est *Effigies animantis*, melius, puto, etsi alteram præferat Scaliger cum Heinsio. Certe non placet: *teneras effigies in ovo animari*. Contra præclare: *teneræ effigies animantis fluitant in ovo*: h. adumbrata pulli forma in liquore natat.—492. *colore Ven.* 1484. Etiam color vitelli mutatur; sicque *novo* accommodatius est. At *color* ex incubatione est. *novus* erit continuatus, succedens de novo.—493. *liquidum* Ms. Basil.—495. 496. *atque undique mutabantur Oris honos*: *primum multis* legunt et interpungunt vett. edd., minus bene. Quod habemus, Aldina debetur. Heins. tentat *mutabant* vel *mutabant*. In Ms. Basil. abest et.—497. *patulæ frontis species*: ergo *species frontis* pro fronte, et h. l. pro ore omnino. *Speciem* per decorem spectabilem Ascensius interpretatur. *Spatia frontis* tamen proprietas sermonis hic requirebat, vel *spatium*, quod et Heinsio in mentem venit.—500. *imitatur* Ascens. Junt. Ms. Basil.; hic et *parvos*.—501. *Purpuream* Aldina; præfert Heins., quia 511 sequitur *Purpureas*.—502. *mollis* Ald. eadem: reliquæ *membris*, cum Basil. Ms., puto melius; ut sit: *pluma intexens membris varios colores*.—503. *Mansurum* vett. edd.; et sic Ms. Basil., unde Heins. f. *insum* vel *indutum*. *Marmoreum* Aldina restituit.—505. *In varias partes* Heins. apud Jo. Schrader., f. ut jungantur cum anteced.—506. Expressum erat in Ald. tert. Heins. et Burm. edd. *nova macies obduxit squalida pelli*, nullo cum sensu, et manifesto sphalmate. Vett. edd., etiam Aldina pr. et sec. cum Pithœana, legebant vitiose: *notamque aciem obduxit squalida pelli*. Loënsis refingebat: *Crura notamque aciem illico duxit squalida pelli*. Quod nunc legitur, verisima est emendatio jam in Pithœi margine apposita, mox a Scaligero probata. Ita *macies obduxit crura nova pelle*, et

NOTÆ

500 Est adeo Ciris avis cum crista Scylla resciderat. *volacre tegmen* est purpurea, ad imitationem cinnini plumeum, et *perpetuæ pennæ*, quæ totas alas, olim brachia, obducunt.

Et pedibus teneris ungues confixit acutos.
 Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
 Vix fuerat placida Neptuni conjugē dignum.
 Nunquam illam posthac oculi videre suorum 510
 Purpureas flavo retinentem vertice vittas;
 Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
 Nullæ illam sedes. Quid jam cum sedibus illi?
 Quæ simul ut sese cano de gurgite velox
 Cum sonitu ad cœlum stridentibus extulit alis, 515
 Et multum late dispersit in æquore rorem;
 Infelix virgo nequicquam a morte recepta
 Incultum solis in rupibus exigit ævum,
 Rupibus, et scopulis, et littoribus desertis,
 Nec tamen hoc iterum pœna sine: namque Deum rex, 520

confixit ungues pedibus, h. fixit junctim cute agglutinata; non ut digitis disjunctis olim pedes erant. Ut *tabulas configi* inter se Cato dixit. Alias malim *infixit*, vel *affixit*, quod Ms. Helmst. habebat cum Ms. Basil. Porro *Crura nova macie subduxit* citat Salmas. ad Solin. p. 287. At *obductus cortex* et similia ap. Ovid. et al.—508. *Attamen* legit Loënsis. Qui hic sequuntur ad vs. 513 sex versus iterum ex meo judicio mali versificatoris sunt in margine alicujus libri ascripti et perperam recepti. Tulerat quidem Amphitrite opem puellæ: sed vix dignum Dea, ut ei succurreret hoc pacto; non enim puellam posthac propinqui nuptam viro viderunt. Sententia insititia et puerilia, verba partim ex trivio et parum propria. Suus rufusque sensus rem, puto, declarat.—511. *salvo* Ven. 1484, Junt. Ascens. *retinentem* facile erat cum meliore permutare. Sed adumbravit is, qui ascripsit, versum Catulli LXIII, 63 Ariadne Theseum fugientem prospicit, *Non flavo retinens subtilem vertice mitram*. At ibi aliter res se habet.—512. Hæc jam persecutus erat sup. vs. 438. Pro *Tyrio, Syrio* arbitror, ex poetarum more fuisse.—513. *Nulla illam sedes* ed. Scalig. Mox *Quid enim jam sedibus illis* communis edd., etiam Aldinorum, est lectio: ut substituatur: *opus est*. Quis primus mutavit, ut in Heins. et Burm. legitur, ignoro. Heins. in schedis naliit: *Quid enim cum sedibus illi?* Totus tamen versus non minus inficetus est quam ante erat.—516. in *æquora* melius Ms. Helmstad. *lato* em. Hein., perperam. Ge. IV, 420 *ibat*; cum (Proteum) vasti circum gens humida ponti *Exultans rorem late disperat aquarum*.—517. *a morte recepta* conj. vir doctus Misc. Obs. Vol. IV, p. 332, atqui hoc idem jam in Ald. tert., unde a recepi.—519. *Rupibus*. In hoc vero versu manifesta est inepti versificatoris manus.—520. *Nec tamen*,

NOTÆ

514 sqq. Elegans locus et sensibus rem subjiciens graphice, *Et multum late dispersit in æquore rorem*, ut solent aves madefactas alas concutere. *nequicquam recepta*, servata, a morte. Præstat, puto, hoc, quam ut mortem

recepit, subierit; id quod factum non est; mutatur enim in avem. *ævum incultum*; vitam asperam et horridam.

520 Nunc Jupiter, indignatus, filia scelcrata in avem mutata, parentem

Omnia qui imperio terrarum millia versat,
 Commotus talem ad superos volitare puellam,
 Cum pater extinctus cæca sub nocte lateret,
 Fli pro pietate sua (nam sæpe tepenti

Sanguine taurorum supplex resperserat aras :

525

Sæpe Deum largo decorarat munere sedes)
 Reddidit optatam mutato corpore vitam,
 Fecit et in terris Halæætes ales ut esset.
 Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscus.

Huic vero miseræ, quoniam damnata Deorum

530

Judicio natiq̃ue et conjugis ante fuisset,
 Infesti apposuitque odium crudele parentis.
 Namque, ut in ætherio signorum munere præstans,

hoc ipsum vet. edit. ap. Loësem.—521. Omnia qui imperio terrarum millia versat. Etiam hic versus a monacho excusus putandus. Pie quidem, sed non latine, dictum: *Deum versare imperio omnia millia terrarum*, h. e. animantium per terras; nam de infinitis terrarum orbibus nemo illa ætate cogitavit; et tamen in promptu erat versum refingere: *Qui maria imperio et terras ac sidera versat.* Heins. conj. *Omnia qui imperio rerum mortalia versat.* In schædis Wolfii pro *millia* substituebatur *munia*: nescio quo sensu.—524. 525. Variant edd. vet. primum in *tepentis*: quod omnes Aldinæ exhibent. At Ven. 1484 videmus: quod et Ms. Helmst. cum Ms. Basil. habebat; ceteræ vet. *nitentium*: latere in utroque *bidentium* sagaciter odoratur Scaliger; sed docere debebat *bidentem* taurum usquam veteribus dictum. Præferam *nitentium*: ut sæpe victima, v. c. *Æn.* vi, 20. Heins. legit *litentium*: Ovid. *victima nulla litat.* Martial. x, 73 *Victima cæca litat.* Et remittit ad Salmas. ad Solin. Enimvero de vi vocis nemo dubitet.—526. Vett. edd. *respexerat*, et *atras*.—528. *Hellicone sales ut esset* Ms. Helmst.—529. Hic versus iterum ab interpolatore insitus videtur. Jovem *Deum coruscum* vix bonus poëta dicat. Alii, ut Ascens. et Junt., *coruscis*. Sed *aquilas coruscas* nemo noverit, nisi esse dicas, quæ fulmen coruscans ursoribus portant. Ita et Heins. accipit.—530. 531. 532. Vix hæc satis sana: certe, causa adjecta qualis sit, non satis licet assequi: infestum facit Scyllæ patrem Halæætem Jupiter, quoniam damnata Deorum judicio natiq̃ue et conjugis ante fuisset. At Minos idem Jovis natus et Scyllæ conjux? Scaliger quidem natum Apollinem vel Minœm, conjugem Junonem interpretatur. Putabam scribendum esse: *Judicio, patrisque et conjugis*, scil. Nisi et Minos; et versu antec. *cum jam vel quantis*. In edd. nullum auxilium. *Initio* vet., ut Alid. pr. *jam nata* pro *damnata* vet. edd. et Alid. pr. cum Ms. Helmst. Tum 532 *apposuit* sine copula haud dubie legendum: *Huic vero miseræ... Infesti apposuit odium crudele parentis.* *Apponere*, ut addere, in Virgilio vidimus. conf. ad *Æn.* vi, 90. Scaliger malebat *opposuit*: quod non probandum.—533. *Namque utinam ætherio* Ven. 1484 cum Ms. Basil.

NOTE

interes miserum apud Inferos degere, revocavit eum in vitam et pariter avem fecit; sed Ciri infestam, tantquam ad poenam a filia exigendam.

533 sqq. Arguta etiam hæc est comparatio. Mutuo se persequuntur fugiuntque ciris et halæætes aves, quemadmodum duo sidera Scorpium

Unum quem duplici stellarum sidere vidi,
 Scorpion alternis clarum fugat Oriona ; 535
 Sic inter sese tristis Haliaetus iras,
 Et Ciris, memori servant ad saecula fato.
 Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus ; qua se fert Nisus ad auras, 540
 Illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.

Jam veluti aethrio Junt. et al. *Namque ut in aethrio* Aldina debemus. *signorum munus* obscure dictum : accipio pro spectaculo. Jo. Schrader. emend. *lumine* : ut in Catull. 66, 59 in *vario lumine caeli*. *praestant* vitium edd. nonnullarum e vulgo. Scorpion dicitur *praestans* inter cetera sidera, non male, si Antarem in eo cogites.—534. *quam duplici* Ven. antiqua, et in fine *viri* : vitiose. Est sane scabra hujus versus oratio, etsi sententia expedita : nam, ut ad Ge. I, 33 vidimus, in sphaera veterum Librae locum unus Scorpion occupabat. Hygin. Astron. II, 26 *Scorpion propter magnitudinem membrorum in duo signa dividitur, quorum unius effigiem nostri Libram dixerunt*. Est igitur *Scorpion*, quem unum vidi *duplici sidere stellarum* : habentem, occupantem situm binorum signorum : *sidus stellarum* pro sidere simpliciter. Suspiciabar *stellatum duplici sidere*, h. ornatum stellis duorum siderum. Sicque vidi mox expressum in ed. Junt.—535. *Legebatur* in Heinsianis *fugit*, prave. vid. Not. ad h. v. Legendum est, quod jam Aldina habet, *fugat* : nam Orione occidente oritur Scorpion. Edd. vet. *clarum* (Norimb. *clarium*) *fugiant Orionem*. Junt. *clarum fugit Orionem* ; eadem vitiose *alterius* ; unde Artemius inscite Loensis comminiscabatur. Sed emendate jam editum ab Asulano in Aldina nostra *alternis clarum fugat Oriona. fugat Orionem* Ms. Basil.—536. Male edd. vet. *Haliaetus* in iras. Est *άλιαερος*. Forte etiam *Haliaetos* maluit poeta scribere, ut docti poetae solent. Mox *memori fato*, fere ut *Aen. I memorem Junonis iram dixit*, passimve. *serpens* Ms. Basil.—538. *fugiens in aethera* Ms. Basil. Forte *init aethera* ait Heins., vel *fugiens nat in aethere*. Perperam et sine causa in vitio pessimi libri haerens.—539. Versus seqq. extant Ge. I, 406 sqq.—541. *rapidis secat aethera pennis* malebat Drakenb. ad Silium II, 513. Ita quoque in nonnullis libris scriptum in Ge. I, 409; nec tamen poetae semper ad eandem formulam retrahendi sunt.

NOTE

et Orion ortu et occasu se fugere sequique videntur. Quoties enim Orion occidit, altera ex parte Scorpion exoritur, ut ex sphaerae tractatione discere quisque potest. Idque etiam Aratus docet vs. 304. 306. 309. Versa res a priscis hominibus in fabulam, ut Orioni Scorpion immissum narrent. cf. Hygin. Astron. II, 26 *Itaque constitutum, ut, cum Scorpion oriat, Orion occidat*, et lib. III, 33 hunc (Orionem) spectantem ad occasum et occidentem exorta Scorpionis posteriori

parte. Paulo diversa ratione ductum vidimus poeticum phantasma ab situ et ea specie, quam in sphaera celestium duo sidera oculis objiciunt : quo modo Pleias Piscem fugere dicta Ge. IV, 287, quod mihi illo loco molestiam facere non debebat : est enim res satis frequens. Iterum alio modo de Ursa Aratus effinxit illud : *Ἡ τ' αἰρώ σφάρακα καὶ β' Ἀπλωρ δυνάει* : nam eadem tantum linea ex adverso moventur et Ursa et Orion.

PROOEMIUM

IN

CATALECTA.

MARONEM *Catalecta*, h. e. in numerum relata, conscripta, collecta carmina, *κατάλεκτα ἐπη*, vel *Catalecton*, scil. libellum, scripsisse, pervulgata res est; eaque credita non modo librariorum fide, qui Virgilii nomini plura ascripsere temere, quoniam ad calcem codicum Virgilii poëmatia modo hæc modo illa, prout spatium, quod vacabat, caperet, appicta videbant; verum et Grammaticorum auctoritate, Pseudododoni in Vita Virgilii §. 28, et Pseudoservii ad *Æn.* I pr. Nam, neutrum locum ab antiquo aliquo Grammatico profectum esse, multa manifeste produnt; et, quam levis hominum fides sit, etiam hoc arguit, quod alia poëmatia Virgilio tribuunt, quæ ejus non esse liquido constat. Nam priore loco: *Poëticum puer auspicatus, in Balistum—Deinde Catalecton et Moretum, et Priapeiu, et Epigrammata et Diras et Culicem, cum esset annorum quindecim.* Altero autem: *Scripsit autem septem sive octo libros hos: Cirinam, Ætnam, Culicem, Priapeia, Catalecton, Epigrammata, Copam, Diras.* Est tamen antiquior, eaque gravior, auctoritas Ausonii in Technopægnio: *Dic quid significant Catalecta Maronis?* Ergo jam sæculo IV tales *Catalecton* libelli

extitere; (v. sup. Proœm. in Culicem) et *Epigramma Virgilii* (quod inf. Epigr. II est) memoratum jam est Quintiliano Instit. Or. VIII, 3, 27. 28. Etsi ergo nomen serius accessit, antiqua tamen fama nonnulla saltem carmina brevia habita fuisse Virgiliana credere licet.

In libris scriptis et prelo expressis antiquioribus subjiciuntur ea plerumque Priapeis, ideoque in aliis, in quibus post Cirim aut alio loco collocantur, adhæsere in fronte nonnulla ex Priapeis. Porro omnia hæc poëmata in iisdem vetustioribus continua scriptura, tanquam unictm carmen, exarantur, et quidem foedis vitiis contaminatissima.

Cum Carmina hæc suis jam locis Anthologiæ Latinæ Burmanni Secundi inserta essent, nolui actum agere et variam lectionem, seu potius corruptelas ascribere. Itaque ea tantum commemoravi, quæ a viro doctissimo plerumque relictæ videbam, ut sententiam versuum accuratiore interpretatione constituerem. Atque hæc una res tolerabilem mihi operam reddere potuit, quam in hac operis parte posui; nam in his probris virulentis, criminibus, maledictis, quidnam sit, quod bonam mentem ingenui hominis delectare possit, equidem haud video; videant illi, quibus natura hoc dedit, ut ex aliorum probris ipsi crescere sibi videantur.

P. VIRGILII MARONIS

C A T A L E C T A.

I.

AD TUCCAM.

DELIA, Tucca, tibi venit; sed sæpe videre
 Non licet: occultitur limine clausa viri.
Delia sæpe tibi, non venit adhuc mihi: namque
 Si occultitur, longe est, tangere quod nequeas.

NOTE

I.

Delia, Tucca, tibi venit. Extat Anthol. Lat. lib. III, 250, editum jam ante in vet. Poët. Catalect. p. 153 (ad calc. Petron. ed. Patisson.) et a Scaligero. Nec alia fides vel auctoritas est, qua Virgilio tribuitur. *Delia* ex Scaligori emendatione receptum est, cum legatur *de qua*, T. Idem Scaliger Epigramma hoc salvasimum et argutissimum appellat, et interpretationem subjicit, in qua tamen argutias illas vix expisceris. Fugit nos causa et occasio; quam equidem suspicor fuisse hanc: Est servus aliquis vel libertus aut alius puellæ perductor, qui eam venire

nuntiat. Illa tamen, surgit quidem et exire domo tentat, sed clausæ a marito fores exire vetant. Apud Tibull. I, 9, 48 *Sæpe insperanti venit tibi munere nostro* (puella tua) *Et latuit clausas post adopena fores*; ubi tamen latet puella pone fores perlusum. Nil igitur juvat amatorem, quod sibi dictum accipit, illam venire. Suspiciatur tamen illum ipsum hominem, forte ex collibertis puellæ, interea illius amore potitum: I, ergo, subjicit, et nuntia marito, eam rediisse. Ita excidisse videtur acumen in extremo versu: cui rediit. "*Delia, Tucca, tibi venit.*" (sunt perductoris verba: cui respondet Tucca): sed

Venerit aut tibi; sed jam jam mihi nuntius iste
Quid prodest? illi dicito, quæ rediit.

5

II.

IN C. ANNIUM CIMBRUM RHETOREM.

Corinthiorum amator iste verborum,
Iste iste rhetor! Namque quatenus totus

NOTÆ

sæpe videre Non licet; occultitur limine clausa viri. Delia sæpe tibi, (nuntias sæpe eam venisse; a te nuntiatur venisse) *non venit adhuc mihi;* (nondum eam teneo amplexu) *namque Si occultitur: longe est, tangere quod nequeas. Venerit illa tibi.* (Fac nuntiarī a te, eam venisse.) *Sed jam mihi nuntius iste Quid prodest? illi dicito,* cui rediit: h. ei, cui ejus reditus jucunditatem attulit; ei, qui eam tenuit — *In sæpe corruptela latet, forte nominis, v. c. Sexte, Seie,* aut saltem compellatio, ut: stulte; ponamus fuisse, *sæpe, vel ære.* Nisi contendas, sæpe Tuccæ idem hoc nuntiatum esse. Mox *Venerit* at pro aut, emendabat Burmannus Sec., at latebat vitium in *jam jam*. In fine *illi, cui rediit, ad quem rediit,* dicito eam venisse ei, in cujus amplexu illa venit. In Cephalæ Anthologia Misc. Lips. Vol. ix, pag. 476. epigramma est similis coloris: Ἀδριον δὲ φέρω σε τὸ δ' ὄφρα σε γλυφῶ. — Ὀφραυ δὲ φέρω σε (ut pro δὲ φέρω emendatum est a Toupio Cur. novis. in Suid. p. 12). Legitur illud nunc in Analectis To. III, p. 111. Jacobs To. III, p. 81. Similis color passim est in aliis poematibus, ut Anal. III, p. 168 Incert. xxxv. of. To. II Stratonis XLIII, p. 369.

II.

Celebre inter eruditos viros epigramma, a Quintiliano servatum Inst.

Or. VIII, 3, 28, qui expresso Virgiliū esse ait; et inter *Maronis catalecta* illud refert Ausonius in Monosyllab. (Idyll. XII Technopægnion: Grammaticomastix v. 5—7). Lepor, qui ei inest, magna ex parte ad nostros sensus periiit; nec sine longa disputatione accurata crisis aut interpretatio institui potest. Fecit etiam otium nobis hac in re Burmannus Sec., qui hoc carmen Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, 242 exhibuit commentariis et suis et aliorum instructum: super aliis ad Interpretes Quintiliani et Ausonii, tum ad Sam. Petit. Miscell. III, 9 remittit. Ut paucis igitur defungamur: scriptum est epigramma in C. Annum Cimbrum Rhetorem, qui fratrem veneno sustulerat: idem malus rhetor, qui aut, quod in Gallia natus et in Britannia forte artem professus erat, verba barbaro more et solæo pronuntiabat, aut insolentia et barbara verba tanquam glossas affectabat (Quintilianus tamen de vetustorum verborum affectatione agit eo loco, quo versus hos commemorat: ut adeo omnis adhuc hujus carminis interpretatio parum tuta mihi esse videatur). Dicit igitur poëta, his ipsis vel barbære pronuntiatis vel exoticis et barbaris verbis eum, tanquam veneno, fratrem necasse. De lectione, admodum in multis incerta, videndi sunt iidem viri docti. Ut tamen aliquid apponam, quod lectorem in sententijs assequen-

Thucydides tyrannus Atticæ febris,
 Tau Gallicum spinæ ipsemet male illisit,
 Ista omnia, ista verba miscuit fratri.

5

III.

IN NOCTUINUM.

Socer, beate nec tibi nec alteri,
 Generque Noctuine, putidum caput,
 Tuone nunc puella talis, heu tuo

NOTE

da juvare possit, hæc addam. *Corinthia verba* (nam hæc tenenda cum Burmanno statuo, donec verum repperit fuerit: natæ sunt forte corruptelæ ex vitiosa scriptura *Chorynthiorum*), sunt mollia, fracta, calami-strata: a luxu Corinthiorum. Inest autem simul ironiæ genus verbis. *Thucydides tyrannus Atticæ febris* esset, qui dominatur in frigore illo Atticismi affectati. Sed melior lectio: *Thucydides Britannus*. Tum pro *febris Atticæ*, τοῦ Ἀττικισμοῦ, præstat conjectura virorum doctorum: *Atticæ febris*, h. *Ἀττικῆ* Attica. Versus quartus debet nomina exhibere vel barbara vel affectate aut barbære enuntiata. Amplectenda itaque hæc tenus aut Scaligeri lectio: *Tau Gallicum*, *min ipsum et al*, *ei illisit*: in eodem mortario venena illa satis nota: taurinum sanguinem, minium et allium, trivit, ut fratri misceret; ridicule igitur decurtabat ille, quoties declamabat, verba, *taur*, pro tauro, *mis* pro minio, *al* pro allio; aut Petiti emendatio, qui Græca substituit: *Tau Gallicum* (h. Gallorum ille pessimus), *μῦν*, *ἡδὲν* et *ἄλ'* *ei intrivit*: ut hæc e glossis obscuris petita sint vocabula, quæ ille pro stellulis suis declamationibus græce habitis inserere solebat. Est autem *ἡδὲν* ex Thuriorum glossa, *κισσός*, hederæ, *ἄλ'*

pro *ἄλ'*, Cypriis pro vino dicta: *μῦν* pro *αὖριον* (hoc omnium minime probabiliter), ut adeo vino hederæ nigra misto inebriatum sustulerit fratrem Cimber. Sed, ut paulo ante diximus, ejusmodi forte, quæ propius ad sonum medicaminum accedebant.

III.

Vid. Anthol. Lat. T. 1, lib. 11, Ep. 244. Quo jure hi et sequentes Iambi Virgilio tribuantur, non dicam; nisi forte pro firmamento hoc est, quod Marius Victorinus Virgilium in quodam epigrammate iambico ter *Thalassio* repetisse narrat: id autem factum extr. hujus carm. versu. Tribuantur ei in antiquis catalectorum editionibus. Catullo tamen Fraterius, Calvo, idque magis sagaciter, Vossius tribuit. vid. Burmann. l. c. Ceterum fugit nos etiam hujus epigrammatis causa et occasio, adeoque etiam ejus lepos et acumen. Nisi forte hoc fuit: Noctuinus ducit Atilii filiam, hominis vinolenti, qui bona sua omnia consumserat, quemque gener secum habiturus erat: cum exitio adeo et suo et novæ nuptiæ. Certe in Noctuinum et ipsum, putidum caput, odiosum hominem, videtur aliquid inolementius dicere velle.

Stupore pressa, rus abibit? Hei mihi!
 Ut ille versus usquequaque pertinet;
 Gener socerque, perdidistis omnia.

5

IV.

IN EUNDEM.

Superbe Nocturne, putidum caput,
 Datur tibi puella, quam petis, datur;
 Datur, superbe Nocturne, quam petis.
 Sed, o superbe Nocturne, non vides
 Duas habere filias Atilium,
 Duas, et hanc, et alteram, tibi dari.
 Adeste nunc, adeste, ducit, ut decet,
 Superbus, ecce, Nocturnus herneam.
 Thalassio! Thalassio! Thalassio!

5

V.

IN LUCIUM.

Jacere me, quod alta non possim, putas,

NOTE

4 *Stupore pressa*; tua stultitia oppressa. *rus abibit*, in rus abducetur, forte quod maritus socii violentia ære alieno obrutus in urbe durare nequit.

5 *Ille versus*; ex noto epigr. Catulli XXVII in Cæsarem, sed alio sensu: nunc uterque bona sua abligurisse dicuntur.

Nam, ne ipsam conjugem bibacem fuisse credamus, vetat superius epigramma. *Herniam* autem legere ac herniosum socerum intelligere ai velis, acumen frustra quæras.

V.

Catullo potius quam Virgilio dignum carmen, Archilochi metro et felle exaratum, et genninum licentiæ Iambicæ exemplum, in Lucium quendam cinædum, qui eum opprobrio laceraverat, quod attenuato per Venerem et libidinem corpore fractisque viribus militare amplius non posset (hoc enim est, *jacere*) poëta. Hoc amolitur a se poëta, recriminando pueritiæ impudicitiam, moxque abligurito patrimonio egestatem ac sor-des. Extat in Anthol. Lat. II

IV.

Conjungit hoc cum antecedente Fruterius; vix bene. Collocandum quoque existimo ante superius carmen.

6 *Lusus* videtur in hoc latere: quod *hernea*, vel *hirnea*, quæ vasis potorii genus est, pro ipso patre violento ponitur, et genero pro altera conjugē et filia Atilii assignatur.

Ut ante, vectari freta ;
 Nec ferre durum frigus, aut æstum pati,
 Neque arma victoris sequi.
 Valent, valent mihi ira et antiquus furor, 5
 Et lingua, qua adsim tibi.
 Et prostitutæ turpe contubernium
 Sororis. O quid me incitas ?
 Quid, impudice, et improbande Cæsari ?
 Sed furta dicantur tua, 10
 Et heluato sera patrimonio
 In fratre parsimonia ;
 Vel acta puero cum viris convivia,
 Udæque per somnum nates ;
 Et inscio repente clamatum super, 15
 Thalassio, Thalassio.
 Quid palluisti, foemina ? an joci dolent ?
 An facta cognoscis tua ?
 Non me vocabis pulchra per Cotytia
 Ad feriatos fascinos : 20
 Nec dein movere lumbos in crocotulam
 Prentis videbo altaribus ;
 Flavum prope Tybrim et olentes nauticum

NOTÆ

Epigr. 246, ad quam lectores remittimus, qui lautiores dapes desiderant : nos apponemus tantum, quod satis sit, ne fame genuini crepent.

2 Vectari freta ; ut ire, currere mare, pro per mare.

6 Qua adsim tibi. Versui fulcrum deest. Optime Oudendorpius : *qua jam adsim tibi. Adesse*, cum notione infesti et hostilis animi ; ut alias *addi*, *apponi*. conf. ad Cirim 532.

7 Novam versus orditur sententiam : experitur scilicet nunc poëta, quid furor et lingua maledica valeat. Itaque Ei cum Scriverio, vel *Hei*, legendum.

10 Si legendum cum eodem. Quid ? si furta dicantur tua ?

15 Impurus homo mullebricia pasens tanquam pro nupta habitus, cui solenne illud acclamaretur. Hinc idem mox appellatus *famina*.

19 Melius sequentia interrogando efferuntur. Exprobrat ei fæda adolescentiæ flagitia. In sacris Cotyrtiis (erant ea ex initiis a Thracibus acceptis. v. Strab. x, p. 721 B., qui classicus locus) Veneri ab impudicis hominibus habitis pompa fascinos gestatos esse, probabile fit : ergo *feriatus* pro, festus, dictum videtur.

21. 22 Scaliger præclare emendavit : *alaribus*, ut *πρὸς φρυγία* sint alæ vestis crocotæ, quas ille muliebriter vestitus et muliebriter saltans, adducit, ne saltantem impedian. in cro-

Vocare : ubi appulsæ rates
 Stant in vadis cœno retentæ sordido, 25
 Macraque luctantes aqua.
 Neque in culinam, et uncta compitalia,
 Dapesque duces sordidas :
 Quibus repletus ut salivosis aquis,
 Obesam ad uxorem redis, 30
 Et æstuantēs docte solvis pantices,
 Os usque lambis saviis.
 Nunc læde, nunc lacesse, si quicquam vales !
 Et nomen ascribo tuum.
 Cinæde Luci, an te reliquerunt opes ? 35
 Fameque genuini crepant ?
 Videbo habentem præter ignavos nihil

NOTE

cotula porro lenior est medicina, quam ea, quam Scaliger adhibet toto versu transposito : *Movere lumbos nec dein, crocotula Prensis videbo alaribus ?*

24 Legendum cum Ondendorpio, Burmanno quoque suadente, *Flavum prope et Tybrim te olentes nauticum vocare ?* (Lenius foret : *Flavum et prope Tybrim*) ut *olentes nauticum* sint nautæ, quos impurissimus homo præstolatur, ubi appulerint, ut eorum libidini serviat (*probe* est vitium edit. Scalig. pro, *prope*).

27 Exprobrat famem et egestatem, qua coactus adit *culinas*, h. loca in suberbiis, in quibus inopum funera et epulæ funebres habebantur : tum *compita*, in quibus Laribus Compitalibus et quidem ipso Compitalium die necesse est apponi solitas fuisse epulas, quas pauperes mox auferre solebant. Rem tamen aliunde declaratam nondum vidi. Factum itaque idem quod in cœna Hecates. v. 28 *duces* dedit Burmann. pro *ducis*. nec *duces* me in culina? h. e. non ego videbo te adeuntem.

29 *Salivosum* Scaliger ait esse quic-

quid gustum reficit : recte, sed quid porro *salivatis aquis* facimus? Nisi corruptela in *aquis* latet, ut forte : ut *salivosis apris*, salivam moventibus, scriptum fuerit : accipio de ipsa saliva. Repletus iis epulis ut (quomodo!) redis saliva etiamnum ex recordatione affluente!

31 *Pantices* de fartis seu farciminius accipiunt Scaliger et hinc alii; nec male, cum *æstuantēs* appellantur : ut farcimina distenta rumpi videantur. Proprie *pantices* sunt intestina, quibus ad edulia farta uti solent. Toup. ad Suid. in *σάρδιον* To. III, p. 134. Opp. Vol. II, p. 168. ad obascenitatem refert nescio quam; nec intelligo quid tunc sit, *solvis pantices*.

32 Legendum haud dubie, cum Burmanno secundum Colvium ad Apulei. *Olusque lambis suaviis*, h. labiis.

35 Pro *an* fuisse suspicor *en*, et sine interrogatione lego.

37 Videbo te habere nihil præter fratres ignavos — et patrum. 39. *scissum ventrem*, podicem, *en' alaxxi* de cinædo. 40. *γυνοναχῆς* Hesiodi Scut. 265. 266. Conf. Ovid. Met.

Fratres et iratum Jovem,
 Scissumque ventrem, et herniosi patrum
 Pedes inedia turgidos.

40

VI.

AD VENEREM.

Si mihi susceptum fuerit decurrere munus,
 O Paphon, o sedes quæ colis Idalias,
 Troius Æneas Romana per oppida digno
 Jam tandem ut tecum carmine vectus eat:
 Non ego thure modo, aut picta tua templa tabella 5
 Ornabo, et puris sarta feram manibus:
 Corniger hos aries humiles, et maxima taurus
 Victima sacros tinget honore focos:
 Marmoreusque tibi, Dea, versicoloribus alis,
 In morem picta stabit Amor pharetra. 10
 Adsis, o Cytherea! tuus te Cæsar Olympo,
 Et Surrentini littoris ora, vocat.

NOTE

VIII, 807. 808, pedibus ex atrophis
 tumentibus.

VI.

Dulcissimum poemation. Est votum pro suscepto Æneidis opere Veneri nuncupatum, seu, ut Scaliger ex conjectura ponit, suspensum pro templo Veneris Surrentinæ. Extat in Anthol. Lat. lib. I ep. 63 cum copiosa virorum doctorum illustratione: quam adeat qui volet.

I Si mihi contigerit Æneidem absolvere: non modo thure et tabula votiva et sertis pietatem testatam faciam, verum sacro solenni facto et statua Cupidinis posita. 3. 4. Splendida rei species: invecata Venus cum Ænea, tanquam Dea curru, per Italiam tanquam triumpho, ob Æneidem absolutam.

5 *Pacta* ediderat Heins. l. c., quoniam *picta* redit v. 10.

7 *Hos humiles focos* jungendum, et cum Heinsio legendum *sacros*. Nisi cum Burmanno emendare placeat: *Corniger laud aries humilis, sed maxima taurus* *Victima*: quæ præfero.

9. 10 Habemus igitur et hic marmoreum signum coloribus additis, non tam in *alis versicoloribus*, quam poetice forte eo epitheto ornari poterant, sed in *picta pharetra*. Noli itaque mirari Dianam marmoream cothurnis puniceis Eclog. VII, 80. 81; nec ægre ferre, me de Maronis iudicio et gustu sculpture ac picturæ dubitasse ad lib. VIII Æn.

11. 12 *Tuus te Cæsar Olympo*—vocat: non, puto, Julius Cæsar, Divas: ut is cælo receptus Veneri supplicet: sanctorum more, qui in cælo degunt.

VII.

RELICTIS ALIIS STUDIIS PHILOSOPHIAM EPICUREAM
AMPLECTITUR.

Ite hinc, inanes rhetorum manipuli,
Inflata rore non Achaico turba,
Et vos, Sile, Albuti, Arquitique, Varroque,
Scholasticorum natio madens pingui;

NOTÆ

Sed Cæsar Augustus ipse invocat Venerem in Olympo degentem. Quatenus autem *Surrentini litoris ora* pro Æneide vota faciat, illustratum a viris doctis videre vellem. Villam Virgilium non longe a Nola in agro Campano habuisse, alio loco (in Donati Vita Virgilii s. 24) vidimus; litus igitur illud ad Craterem seu Sinum Campanum per promontorium Surrentinum, ad quod ea ora protenditur, declaravit. Potuit quoque in littore Surrentino Veneris fanum esse; et habebat forte in eadem ora prædium is, qui carmen hoc scripsit; facit enim ultimum hoc distichum, cum Cæsar ipse et ora Campaniæ pro felici Æneidis successu vota facere dicuntur, ut potius ab amico aliquo Maronis, quam ab ipso poëta, profectum illud iudicem.

VII.

Sæpius editi et hi Scasontes extant in Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, ep. 248, ubi vid. Burm. Comparandum est ex parte initium Ciris.

1 Curtior in fine versus est syllaba, et jam suppletus a viris doctis,—*manipuli, ite*: vel *ite hinc*.

2 *Ros Achaicus*, ut *Cecropius ros*, de eloquentia; seu rorem, quo cicadæ pascuntur, seu, quod malim, mel Atticum respici dixeris. *Achaicus* omnino pro Græco, et Græcanica eloquentia. *turba* in fine dudum emen-

datum pro *verba* a viris doctis et recte receptum est a Burmanno; turba rhetorum *inflata rore*, nequiter, ut alias, repleta, satiata, turgens, ubi de cibo vel potu agitur.

3 Versus varie tentatus. vid. Burmann. l. c. Vossiana emendatio: *Et vos, Ælique Tarquitique Varroque*, revocata scriptura ad nota nomina se commendans, metro repugnat in *Æli*, ut bene monuit Jo. Schrader. præf. Emendat. p. xxxiv. Si de priore syllaba in *Stilo* constaret, haberet hoc locum. Nec vero hi quoque versus de rhetoribus accipi possunt: quis enim Varronem inter rhetores relatum audivit? nec Scholastici h. l. declamatores esse possunt: sed Grammaticos memorare nunc videtur, homines in sermonis ratione et antiquitate illustranda occupatos. Ex eo genere Varro fuit, ejusque præceptor. L. Ælius Stilo (v. Gell. I, 18. xvi, 8), Varro autem senex Virgilii juventam attigit: mortuus enim est u. c. 726, quo Virgilius a. XLIII agebat. L. Tarquitijs libro de disciplina Etrusca et Ostentario claruit. Videtur idem verba ejus disciplinæ explicuisse aut alias Grammaticæ partes attigisse.

4 Si Virgilii esset hoc vere poemation, antiquissima forte hæc esset vocis, *Scholasticorum*, auctoritas. *madens pingui*. Dictum *ro pingue*, pro adipe, omento, adeoque de stupore ingenii. *madens* autem pro obductum.

Ite hinc, inanis cymbalon juventutis ; 5
 Tuque, o mearum cura, Sexte, curarum,
 Vale, Sabine ; jam valetе formosi.
 Nos ad beatos vela mittimus portus,
 Magni petentes docta dicta Syronis,
 Vitamque ab omni vindicabimus cura. 10
 Ite hinc, Camoenæ ! vos quoque limite sævæ,*
 Dulces Camoenæ ; nam fatebimur verum,
 Dulces fuistis. Et tamen meas chartas
 Revisitote ; sed pudenter, et raro.

VIII.

DE SABINO PARODIA CATULLIANA.

Sabinus ille, quem videtis, hospites,

NOTÆ

esse, adeoque, perfusum, imbutum.

5 Notum est nomen Apioni Grammatico a Tiberio Cæsare inditum, cum eum *cymbalum mundi* appellaret, quod ad juvenum anres loquaciter et inaniter streperet. Itaque *inanis juventutis* vix bene legitur ; sed aut *inane cymbalon*, aut cum Burmanno, *Ite hinc, inanes*, corrigendum. Ait igitur omnino, se rhetores et grammaticos valere jubere.

6 Heinsius castigavit feliciter : *Tuque, o mearum cura, Sexte, Musarum*. Quis hic Sext. Sabinus fuerit, nunc ignoratur.

7 *Formosi*. Si verum est, in puero-rum amore proniorem fuisse Maronem, lectio non adeo abhorrens est. Burmann. conj. *famosi, fumosi*.

8 *Nos ad beatos vela mittimus portus*. Non ut Athenas naviget : sed ut ad philosophiam se conferre dicat, quæ sapienti pro portu est et securitatem tranquillitatemque affert. Audivit autem Maro Syronem Romæ. Est autem *vela mittere* h. l. quod solennius tendere, pandere. Ex *velis*

velis dictum *mittere navem*, et nunc *vela*, putabimus ? Sane et Ovid. ex P. iv, 14, 9 *In medias Syrtes, medium mea vela Charybdin Mittere : præcanti dum careamus humo*.

9 *Scironis*. Immo vero *Syronis*.

11 Corruptus versus. Varias tentatas medelas vide ap. Burmann. l. c., quarum nulla satis facit. Antiqua scriptura : *Ite hinc Camenæ vos limite sene vel limite æve, vel ævæ, et expletum nam nos quoque, vel eos quoque*. Latet, suspicor, exquisitius Musarum epitheton, et in *æve, Diræ*. Ad dactylum literarum foret : *Ite hinc Camenæ, voce mellita Divæ ; Dulces Camenæ*.

VIII.

Exhibet et hoc post Scalig. et alios Anthol. Lat. T. i lib. ii eplgr. 130 *De Sabino*. Immo vero in *P. Ventidium Bassum*, hominem vel ex Cicerone notum, propter infimum locum, quo erat natus, et summum dignitatis et fortune fastigium, quo pervenit : nam Picens, genere humili, puer cum matre captiva ante Pompeii Strabonis

Ait fuisse mulio celerrimus;
 Neque ullius volantis impetum cisi
 Nequisse præterire: sive Mantuam
 Opus foret volare, sive Brixiam.
 Neque hoc negat Tryphonis æmuli domus
 Negare nobilem, insulamve cœruli:

5

NOTE

triumphantis currum ductus est; cum adolevisset, quæstum sibi ægre paravit, ac sordide invenit *comparandis malis ac vehiculis, quæ magistratibus, qui sortiti provincias farent, præbenda publice conduxisset; in isto quæstu notus esse capit C. Cæsari et cum eo profectus est in Gallias*: huic cum commæatus aliarumque necessitatum bellicarum curam egisset et pro eo, quem nos *bellicæ rei commissarium* (novimus hoc hominum genus) appellare solemus, fuisset, mox in amicitiam Cæsaris, inde in amplissimum ordinem pervenit, Tribunus pl., Prætor, tandem Pontifex, Consul quoque a. v. c. 711 creatus est. Idem Syriam regendam accepit et de Parthis primus omnium triumphavit. Narrat hæc et alia Gell. xv, 4. adde Plin. vii, sect. 44. Bellis civilibus cum ad Antonii partes transisset, multorum sale fuit perfrictus. Celebratum in eum est epigramma: *Concurritis omnes augures, hæruspices: Portentum inusitatum conflatum est recens: Nam mulos qui fricabat, Censui factus est.*

Virulentum hoc alterum in eum hominem epigramma an a Marone profectum sit, graviorem auctorem, quam eum, qui Catalecta collegit, non habemus. Mihi quidem res est prorsus improbabilis, hominem ad generosos sensus et epicam gravitatem assurgentem, ingenio tam liberali, moribus candidi et ingenua indole a natura instructum, tantam infamiam aliis inurere et conspurcando alios probis sui ipsius vitæ integritatem

et humanitatem suspectam facere: qua si quis vel leviter imbutam habet mentem, abhorret ab ista truculentia et atrocitate. Improbos odit optimus quisque; non exercet in eos carniciniam. Epigramma Catulli in Phaselum (epigr. iv), quod comparent studiosi necesse est, parodia expressum esse, obvia res est. Interpretes, acumen horum Iamborum in singulis versibus illustrare contenti, de summa carminis nil monuerunt. Scilicet solebant Consules pro æde Castoris sedere: ita *sedens pro æde Castoris Antonius* Phil. iiii, 11; nec mirum, cum in eadem æde sæpe Senatus haberetur: Verr. i, 49 extr. At ante eandem ædem multæ erant statuæ: vide v. c. Cic. Phil. vi, 5. Flagit igitur apud animum poëta, Ventidii, et quidem Consulem, ut ex vs. 23. 24. 25 intelligas, in sella curuli pro Castoris æde sedentem, tanquam statuam esse dedicatam titulo hoc appposito. Quod Sabinum appellat, potest cum aliis de causis factum esse, tum quod Picentes Sabinis vicini sunt.

2 *Ait fuisse*: tanquam pro titulo statuæ hæc sunt perscripta.

3 *Neque ullius volantis impetum cisi Nequisse præterire*: nullius, licet celerrimi cisi, cursum potuisse præterire vel superrare cisium mulionis huius. Cisium genus vehiculi levioris binis rotis instructi: vid. Burn. ad h. l. *neque nequisse* pro non potuisse, ut interdum fit. Græco more.

6. 7 Legendum cum Is. Vossio: Et

Ubi iste, post Sabinus, ante Quintio
 Bidente dicit attondisse forfice
 Comata colla, nequa sordidum, jugo 10
 Premente, dura vulnus ederet juba.
 Cremona frigida, et lutosa Gallia,
 Tibi hæc fuisse, et esse, cognitissima
 Ait Sabinus; ultima ex origine
 Tua stetisse dicit in voragine, 15
 Tua in palude deposuisse sarcinas,
 Et inde tot per orbitosa millia
 Jugum tulisse: læva, sive dextera,
 Strigare mulas, sive utrimque coeperat,
 Neque ulla vota semitalibus Deis 20

NOTE

hoc nec aut Tryphonis armuli domum Negare (scil. ait) *nobilem, insulamve Cæculi*. Tryphon et Cæculus muliones: alter hic custos insularius, h. insulæ, *ovvoulas* in aliqua urbe et ædificiorum locandorum curam habens.

8 sqq. Submulionem eum ante fuisse ait Quintii alicujus. Heins. conj. *equitio*: quod alienum ab h. l. est: non de equorum armentis, sed de mulis rhedariis hic agitur. Pro *forcipe*, quod erat, *forfice* est repositum: qua mularum juba in cervice attondetur, ne jugi attritu illa exulceretur; at *forcipe* prehenditur ferrum. In *Attondisse* media metro repugnat: igitur legendum *attondisse*. Mox v. 11 pro *dura*, *adusta* Heins. conj.; nec hoc magis accommodate; non enim juba, sed collum aduritur attritu jubæ.

13. 14 *Tibi hæc fuisse et esse cognitissima, Ait Sabinus, ultima ex origine*. Ita distinguunt alii. Altera ratio firmatur exemplo Catulli, quod secutus est v. 14. 15. ut sit, inde a natalibus, a puero h. l. Sunt autem illa appellandi casu dicta: *Tibi, o Cremona*, etc.

16 *Deposuisse*, aut contrahenda est media, aut leg. *deposisse ex depositisse*. Tum *tus in palude*, paludosis locis.

17 seqq. Vulgo: *Jugum tulisse: læva sive dextera. Stringere mulas, sive utrumque coeperat*. Quomodo alii, etiam qui emendarunt, intellexerint locum, dicere non habeo. Sententia videtur esse hæc: quoties altera vel utraque mula defecerat, demtum iis jugum per multa millia mulionem portasse ex humeris suis. Acerbitas igitur et in hoc, quod mulas male curatas eum egisse narrat. *Strigare* pro *stringere*, quod editur, esse legendum, manifestum est, idque Scaliger docuit, et dudum in vett. edd., ut Ven. 1486, expressum vidimus. Accipiendum tamen hic non tam pro interquiescere, sed omnino præ macie vel inedia deficere viribus, ut rhedæ ducendæ impares bigæ sint. Nunc autem nec minus manifestum est, etiam reliquis sic constituenda esse: *læva, sive dextera Strigare mula, sive utraque coeperat*. Quod media in utraque producitur, aliis, etsi seniorum poetarum, exemplis idem edoctos non male habebit. Si cui tamen intolerabile hoc videatur, leget *utrimque*, vel cum viro docto apud Barm. *sive utraque coeperat*.

20. 21. 22 Tam feliciter omnia mulioni cecisse ait, ut ne vota quidem

Sibi esse facta, propter hoc novissimum,
Paterna lora, proximumque pectinem.
Sed hæc prius fuere; nunc eburnea
Sedetque sede, seque dedicat tibi,
Gemelle Castor, et Gemelle Castoris.

25

IX.

AD VARIUM.

Scilicet hoc sine fraude, Vari dulcissime, dicam :

Dispeream, nisi me perdidit iste putus.

Sin autem præcepta vetant me dicere : sane,

Non dicam. Sed me perdidit iste puer.

X.

AD VILLAM SYRONIS.

Villula, quæ Syronis eras, et pauper agelle,

Verum illi domino tu quoque divitiæ :

NOTÆ

Diis vialibus, *évoblois*, unquam susci-
père necesse haberet, nec ullum sus-
ciperet, præter hoc novissimum, quo,
arte mulionica deposita, ejus artis in-
strumenta, habenas et pectinem, ex
more dedicavit. Sole clarius, leg.
præter hoc n., tum arridet Heinssii
conf. *buxumque pectinem*: inprimis
cum *eburnea* sequantur. Nunc *proxi-
mum* int. juxta lora suspensum, eo-
dem pariete.

23 *Eburnea sede*; curuli.

25 Igitur Dioscuris fingitur dedi-
cata statua: Consul Ventidius sedens
pro æde Castoris.

IX.

Vid. Anthol. Lat. lib. III, 248. Edi-
dit primas Scaliger.

2 *Putus*, vel *pusus*, pro puero, unde
pusio; prima syllaba longa; qua ex

re, quod *putus* in metri rationem pec-
cat, tota carminis in pusionem argutiâ
pendet: sic quoque Burmann. judi-
cabat.

3 *Sin autem*. Miror neminem ma-
luisse: *Sin artis præcepta*.

X.

1 *Scironis*. Immo vero *Syronis*, Epi-
curei philosophi, de quo modo Epigr.
VII vidimus. Inter belli civilis cala-
mitates et metus, consanguineos suos,
inque his patrem, in Syronis villa,
tanquam in tuto loco, aut perfugio,
collocasse videtur. Suspiciari utique
licet, quod Scaliger facit, scriptum
carmen, cum ex agro Mantuano as-
signato militibus Romam discederet.
Extat quoque in Anthol. Burmann.
lib. III, epigr. 249. In v. 2 *tunc quo-
que* bene emend. Jo. Schrader.

Me tibi, et hos una mecum, et quos semper amavi,
 Si quid de patria tristius audiero,
 Commendo, in primisque patrem. Tu nunc eris illi, 5
 Mantua quod fuerat, quodque Cremona prius.

XI.

AD M. VALERIUM MESSALAM.

Pauca mihi, niveo sed non incognita Phœbo,
 Pauca mihi doctæ, dicite, Pegasides.

NOTÆ

XI.

Vid. Anthol. Lat. lib. II, epigr. 122. Messalam victor carmine celebrat, tanquam victorem; 1—6. et poetam summum—12. recitat carminum ejus argumenta: fuere ea bucolica—20. in amicam—40. Celebrat laudes bellicas Messalarum—54. Sed iis laudibus non parem esse se canendis fatetur. Virgilio attributum est a Pithæo, qui post Aldum edidit, hinc a Scallegero et aliis. Virgilio tamen non temere ascribendum esse, censebat Burmann. Sec. Dubitavi aliquando (ad lib. IV, 1. Tibull. p. 177 ed. tert. p. 192. Obs.), an omnino a vetere aliquo poeta hoc carmen profectum esset. Sed ad seriora tempora vix retrahi potest tantus orationis cultus. Nunc toto carmine diligentius excusso Augustei sæculi factum agnoscere mihi videor etiam in toto ejus colore et habitu. Deprehenditur enim in plerisque his poemasin istius ætatis sermo Romanus ad dignitatem et ornatum verborum numerosque poeticos egregie comparatus: at in tota carminis summa, inque argumento ea, qua par est, copia et lumine orationis explicando et feliciter disponendo, ejusque membris commode jungendis et perpetuo quasi vinculo comprehendendis, porro in dilectu rerum vel sen-

tentiarum, quæ carmine feliciter tractari possint, magna cernitur imperitia. Hæc eadem in hac elegia occurrunt, in qua summum orationis cultum et ornatum merito mireris; judicium et subtilitatem in carminis summa ejusque partibus constituendis facile desideres. Licet enim dicas, excidisse videri nonnulla et lacunis carmen hiare: tamen illud, quod vs. 21 de puella cum heroinis comparanda sequitur, jejunum est per se et ad fastidium extremum protractum. Messalæ inscriptum esse carmen ex vs. 40 patet. Verum, an ad M. Valerium Messalam illud scriptum sit, dubitavi aliquando, quod Messalam istius facta ac bella non attingat ea, quæ ex historia nota sunt. Sed primum non occurrit ex Messalarum stirpe alius, ad quem hæc opportunius referri possint, quæ in carmine memorantur; poeticon autem M. Messalam attigisse et poetæ amasæ satis constat; tandem omnis difficultas tollitur, si ad Messalam juvenem hæc scripta statuas, cum ille, postquam stipendia variis in bellis meruerat, in Africa inprimis, Hispania et Lusitania (vss. 41 aqq. 51—54), aut in alterius triumpho inter primos duces laureatos incessisset, aut ipse ex Parthinis triumphasset: quod ei a. v. c. 715 (v. Virgilii Historia h. a.)

Victor adest, magni magnum decus ecce triumphi.

Victor, qua terræ, quaque patent maria;
Horrida barbaricæ portans insignia pugnae, 5

Magnus ut CEnides, utque superbus Eryx;

Nec minus idcirco nostros expromere cantus

Maximus, et sanctos dignus inire choros.

Hoc itaque insuetis jactor magis, optime, curis:

Quid de te possim scribere, quidve tibi. 10

Namque, fatebor enim, quæ maxima deterrendi

Debit, hortandi maxima causa fuit.

Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas,

Carmina cum lingua, tum sale Cecropio.

NOTÆ

adeoque non nisi viginti vel quod excurrerat annos nato, contigit. Itaque de Aquitanico triumpho, in quem Tibulli 1 El. 7 scripta est, nullo modo hic cogitari potest. Ab his omnibus, ut solebat, dissensit et in contraria ivit doctiss. Wernsdorf, qui in Poët. Lat. min. To. III iterum hoc carmen retractavit.

1 Quæ pulcher Apollo cognoscere, quibus adesse non refugiat.

3 Magni triumphi. Dalmatici: ut quidem arbitror. v. paulo ante. *decus triumphi*, is, qui in pompa triumphali omnium maxime conspicuus est. Alias de eo dici posset, qui secundum triumphatorem maxima rerum gestarum laude inclaruit. Sed nullus per hos annos triumphus occurrit, cui Messala interesse potuerit. 4. *Victor qua t. simpl. terra marique victor.*

6 CEnides. Ita N. Heinsius edidit: cum antea legeretur: *Æneides*, *Ænides*. Voss. cod. *Eonides*. Quomodo Diomedes ad triumphalem pompam declarandam aptus sit, non magis intelligo, quam unde Eryx huc veniat: quem hoc unum nobilitavit, quod, cum hospites cestu provocaret, ab Hercule occisus est. Pro CEnide

Alcides bene substitui posset: quem in simili laude Virgilius nominabat *Æn.* VI, 802 sqq., sed cum Baccho: *Nec vero Alcides tantum t.*

7. 8 Nec minus idem maximus poëta. Et in hac laude nunc moratur in seqq. Hoc magis itaque insolito more sollicitus sum, quid ipse ad te scribam. Fateor enim hoc, quod me dehortari debebat, si cogitarem, me ad tam magnum poëtam scribere, hoc ipsum me multo magis excitare, ut scribam.

13 *Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas*: descripta a me sunt. Is enim illo tempore mos erat, ut studiosi carmina, quæ in publicum exhibant, in suos pugillares referrent. cf. Burmann. h. l.

14 *Carmina cum lingua, tum sale Cecropio*. Quæ sint carmina sale Cecropio, facile est ad intelligendum; sed quid sunt carmina lingua? Scilicet erit repetendum: *lingua Cecropia*. Ita vero Græca carmina exarat noster poëta? Haud dubie Attica elegantia et Attico lepore imbutos versus declarare vult. Forte sic præstat legere: *Carmina cum lingua, tum sale, Cecropia*, h. quæ sint Attica, Atticis similia, cum oratione, tum lepore.

- Carmina, quæ Pylum, sæclis accepta futuris, 15
 Carmina, quæ Pylum vincere digna senem.
 Molliter hic viridi patulæ sub tegmine quercus
 Moeris pastores et Melibœus erant ;
 Dulcia jactantes alterno carmina versu,
 Qualia Trinacriæ doctus amat juvenis. 20
 Certatim ornabant omnes Heroida Divi :
 Certatim Divæ munere quæque suo.
 Felicem ante alias tanto scriptore puellam !
 Altera non fama dixerit esse prior.
 Non illa, Hesperidum ni munere capta fuisset, 25
 Quæ volucrem cursu vicerat Hippomenem ;
 Candida cycneo non edita Tyndaris ovo ;
 Non supero fulgens Cassiopea polo ;
 Non defensa diu volucrum certamine equorum,
 Optabant Graiæ quam sibi quæque manus ; 30
 Sæpe animam generi pro qua pater impius hausit ;
 Sæpe rubro Eleis sanguine fluxit humus ;

NOTE

16 *Pylum* bis otiose repeti, vidit N. Heinsius et emendavit : *Carmina quæ Peliam*; vel *Carmina quæ Phrygium*; alterum hoc merito præfert Burmann., quem vide; ut sit Tithonus vel Priamus. In Ms. Helmst. hic versus deerat.

17 Quæ sequuntur usque ad v. 40 tractata esse necesse est in aliquo Messalæ carmine, et quidem bucolici generis. Sed vereor, ut vs. 17...20 a poëta nostro, nec potius ab alio viro docto, qui hiatum explere voluerit, perfecti sint. Absunt quoque, quod Burmannum non fugit, ab edit. Ald. 1517. *Molliter hic erant vix latine dictum est.* Vs. 20 *Trinacriæ juvenis*, qui non magis dici potest, emendatus est a Broukhusio : *Trinacria juvenis*, Theocritus, *ὁ ἐκ Τριπυρίας*. cf. Burmann.

21 Post ea, quæ intercidissee videntur, ad amasiam Messalæ, carminibus ejus celebratam, progreditur. Sulpicia illa fuit, Servii filia. v. Tibull. nos-

trum in Vita et ad lib. iv, El. 2. In fine versus—*omnes heroida Divi* legendum esse, manifestum est; non *Divæ*. Monitum quoque a viris doctis. vid. Burmann.

24 Erat: *alter non famam dixerit ipse prior*. Varie tentatus versus. Sententia in aprico est: non aliam puellam fama priorem esse. Proxima ad corruptam lectionem accedit Munkerii emendatio: *Altera non fama dixerit esse prior*: per græcismum. Simplicitate quoque se commendat, quod raro fieri solet, Salmasii conjectura: *Altera nam fama vix erit estque prior*; nisi quod estote malim.

25. 26 Atalanta, quæ vicisset et cursu superatura fuisset Hippomenem, nisi pomo aureo in fraudem adducta fuisset.

29—32 De Hippodamia, CEnomai filia, qui rex Elidis erat; unde *Eleidem terram* vs. 32 dixit; tandem a Pelope curuli certamine superatus.

Regia non Semele, non Inachis Acrisione,
 Immitti expectant fulmine, et imbre, Jovem :
 Cujus et ob raptum pulsi liquere Penates 35
 Tarquini patrios, filius atque pater ;
 Illo, quo primum dominatus Roma superbos
 Mutavit placidis tempore Consulibus.
 Multa, neque immeritis, donavit præmia alumnis ;
 Præmia Messalis maxima Poplicolis. 40
 Nam quid ego immensi memorem studia ista laboris ?
 Horrida quid duræ tempora militiæ ?
 Castra foro solitos, urbi præponere castra,
 Tam procul hoc nato, tam procul hac patria ?
 Immoderata pati nunc frigora, nuncque calores ? 45
 Stertere vel dura posse super silice ?
 Sæpe truce[m] adverso perlabi sideré Pontum ?
 Sæpe mare audendo vincere, sæpe hyemem ?
 Sæpe etiam densos immittere corpus in hostes ;

NOTÆ

defensa quid sibi velit, non dixerunt viri docti; an quatenus certaminis lex intercedebat, ne proci eam conjugem ferrent; an fuit *detenta*? detinebatur enim certamine, quo minus proci ea potirentur. Mox *Graia mæmus*, juvenes proci. 31. *generi*, h. l. pro proco: ut sæpe. vid. Burmann.

34 *Expectant*. Adversatur hoc orationis decursui. Esse debebat *expectantes*. Nec *expectans* satis accommodatum. Itaque præfero Scaligeri emendationem *experta*; ut sit: Semele et Danaë, *experta*, *Jovem fulmine et imbre immitti* *ἰνὸς ἑρρεοθαί*, descendere, venire.

35 *Cujus et ob*, h. et illa non prior fama est, cujus etc.

41 *Jam quid ego*, cum Burmanno legendum; qui comparat Tibull. iv, 1, 82 sq. Transit autem non tam ad Messalæ, quam potius ad gentis Valeriæ, inprimisque Messalarum, virtutes bellicas prædicandas.

Delph. et Var. Clas.

44 Corruptus versus. Variæ medelæ apud Burmann. memorantur. *Tam procul hoc natos* scil. solo, vel *Tam procul hinc* Scaliger, *Tam procul agnatis* Salmasius, *Tam procul a nato*, Francius conjecit; neuter satis commode. In altero membro uterque: *tam procul a patria*. In priore autem ne illud quidem satis faciat, si *Tam procul a natis* legamus. Forte scriptum fuit: *Tam procul, orbe alio: tam procul a patria*. Orbem ita dici vulgatam est: sic *orbis diversus, ultimus, longinquus* et al.

48 Legebatur: *Sæpe audendo mare*. Cum Burmanno Broukhussianam illam, facilem et obviam, emendationem amplexus sum: *Sæpe mare audendo*. Cum ex uno tantum alterove Codice, qui superest, provenierint hæc carmina, mirum non est, vitia vel manifesta editiones constanter obsidere.

Virg.

5 E

- Communem belli nec timuisse Deum ? 50
 Nunc celeres Afros, perituraque millia gentis,
 Aurea nunc rapidi flumina adire Tagi ?
 Nunc aliam ex alia bellando quærere gentem ?
 Vincere et Oceani finibus ulterius ?
 Non nostrum est, inquam, tantas attingere laudes ; 55
 Quin ausim hoc etiam dicere, vix hominum est.
 Ipsa, hæc ipsa ferent rerum monumenta per orbem ;
 Ipsa sibi egregium facta decus parient.
 Nos ea, quæ tecum finxerunt carmina Divi,
 Cynthius, et Musæ, Bacchus, et Aglaïa. 60
 Si laudes aspirem, humili sed adire Camœna ;
 Si patrio Graios carmine adire sales
 Possumus : optatis plus jam procedimus ipsis.
 Hoc satis est, pingui nil mihi cum populo.

NOTÆ

50 *Communem belli Deum.* conf. Burmann. et sup. Ciris v. 359.

51 *Perituraque millia gentis.* Sætem apposite legendum *p. millia, gentes.* Verum et hoc scabrum est. Sic quidem in Anthol. lib. i ep. 107 Memnon *Producit gentis millia tetra sue.* Oudendorp. conj. *perjuræque ultima gentis.* Amplecterer, quo libri ducunt (etiam Ms. Helmstad. *perjure m.*), *perjuræ* ; sed reliqua parum placent. Excidit, suspicor, nomen gentis : v. c. *perituraque millia, Mauros vel Iberos.* Nam in bello Inter Cæsarem et Pompeium Messala loca illa adliasse videtur.

56 *Non nostrum est, unquam bene emendat* Burm. *Non nostrum tantas inquam est,* Ms. Helmst.

57 *Ipsa, hæc ipsa ferent,* scil. laudes illas ; alias una ex emendationibus ibidem allatis amplectenda : seu Salmasii : *Ipsa hæc se ipsa ferent,* seu Heinsii : *Ipsa hunc, vel Scæ hæc ipsa ferent,* seu Oudendorpii : *Sed te hæc ipsa ferent.* seu : *Ipsa hæc te, ipsa ferent.*

59—61 Non una hæc laborant corruptela. Priora transpositione sanare annixus est Burmannus. Equidem v. 60. 61 ejiciam : etsi etiam in 62 insolens est *adire laudes* alterius, assurgere velle ad eas, æmulari. *Grati sales* videntur esse de *Cecropio sale* vs. 14, Attico lepore accipiendi, qui Messalæ versibus latinis inerat. Sed sine libris frustra aliquid certæ et exploratæ opis expectatur. Apponam tantum varietatem lectionis ex Ald. pr. (et aliis vett., ut Ven. 1466) *Si laudem aspirem, humiles sed audire Sirenas.* Varie hoc tentant viri docti apud Burm. Docte, etsi vix vere, refinxit Scaliger : *Si laudem Ascreæ humilis, si Doridas hercineas, h. Heciodum et meydias holas. adire pro attingere.* In Ms. Helmst. legebatur : *Si laudem aspirarem, humilis sed audire cyrenas.* Wernsdorf in Excurs. ad h. v. multum operæ posuit in aliqua loci constituendi ratione exputanda, et legit : *Si laudem adspirante, humili sed adire Camœna Possumus.*

XII.

IN POMPEIUM MAGNUM VEL IN MITHRIDATEM.

Aspice, quem valido subnixum gloria regno
 Altius et coeli sedibus extulerat,
 Terrarum hic bello magnum concusserat orbem ;
 Hic reges Asiae fregerat et populos.
 Hic grave servitium tibi, jam tibi, Roma, ferebat; 5
 Cetera namque viri cuspide conciderant ;
 Cum subito in medio rerum certamine præceps
 Corruit, e patria pulsus in exilium.

NOTÆ

XII.

Disertum carmen, apertum plannumque, sententiis verbisque gravibus. Anthol. Lat. lib. II, 123, p. 301. Sed, in quem scriptum illud sit, liquido non constat: etsi vix assequi licet, quo modo tantæ rerum conversionis, quæ hoc carmine narratur, auctor obscurus esse possit. Si ea colligas, quæ de magno hoc viro, de fortunæ fastigio dejecto, memorantur: nemo in historia Romana, sive ante sive post Virgilium occurrat, cui satis ea convenient. *Pompeius Magnus* statim lectoris animo occurrit: in quo fortunæ vicissitudo et inconstantia etiam a poetis notari solet, v. c. Petron. 123, et multis epigrammatibus in Anthol. Lat. lib. II, 25 sqq., sed in eum parum proprie dici potest illud, quod *e patria pulsus in exilium* est. Dicendum igitur, scriptum esse carmen illo temporis intervallo, quo Pharsalia fugatus Ægyptum petierat, necdum de ejus cæde constabat: alioqui multo magis hæc commemoranda veniebat. Quod *valido subnixus regno*, quod *servitium Romæ* parasse dicitur, non minus male me habent. Alter, in quem facile

incidas et Scaliger quoque incidit, *Mithridates* est, Ponti rex, in quem omnia egregie conveniant, præter illud: *e patria*; debebat enim potius *e regno* pulsus in exilium dici. Debit ergo Romano more dictum esse *e patria* pro ex regno. De Mithridate intelligendum esse, nuper iterum pronuntiavit Ruhnken. ad Vellei. II, 18, 3, sed quomodo is *e patria pulsus in exilium* dici possit, non docuit. Argumentum addit e Cic. pro Marenæ 15 sumtum esse: unde etiam singulorum petenda sit explicatio. Sane ibi breviter exponuntur res Mithridatis regis: sententiarum poetæ vestigia ac semina non video. Ad *Alexandrum* M. retulit Oudendorpius, ut e Burmann. disco: quod parum commode fieri videtur.

3 *Terræ hic belli* eleganter emendat Ruhnken. l. c. nec tamen necesse. Pro *magnum Magnus* conj. Burmann., ut sit Pompeius. In v. 2 malim: *Altius heu c.*

4 *Fregerat, hic populos* Cod. Voss. et ed. Ven. apud Burmann.

5 *Hic grave servitium jamjam tibi* Voss. Cod. apud eundem.

Tale Deæ numen; tali mortalia nutu
Fallax momento temporis hora dedit. 10

XIII.

AD ANTONIUM MUSAM.

Quocumque ire ferunt variæ nos tempora vitæ,
Tangere quas terras, quosque videre homines:
Dispeream, si te fuerit mihi carior alter.
Alter enim quis te dulcior esse potest?
Cui Venus ante alios, Divi, Divumque sorores, 5
Cuncta, neque indigno, Musa, dedere bona;
Cuncta, quibus gaudet Phœbus, chorus ipseque Phœbi;
Doctior o quis te, Musa, fuisse potest?
O quis te in terris loquitur jucundior uno?
Clio nam certe candida non loquitur. 10
Quare illud satis est, si te permittis amari;
Non, contra ut sit amor mutuus inde mihi.

XIV.

IN OCTAVII MORTEM.

Quis Deus, Octavi, te nobis abstulit? an, quæ
Dicunt, an, nimio pocula dura mero?

NOTÆ

9. 10 Distichon viros doctos non videtur moratum esse; equidem non satis expedio. Quid enim est: *dare mortalia*? Forte: *Tale Deæ numen: pæsum mortalia nutu—dedit*: ut sit, pæsum dare solet hora mortalia. Ruhnken. *Hora premit* legebat l. c.

XIII.

Antonii Musæ, medici Augusti, nomen non obscurum est vel ex Sueton. Aug. 59. v. al. apud Burm., qui hoc poëmationum Anthol. Lat. inseruit lib. II, ep. 124. Nunc ex hoc poëmatione, quod non alio, quam eo auctore, qui catalecta collegit, Virgilii esse fertur, hoc discimus, fuisse eum poëtæ ami-

cissimum, omnibusque ingenii dotibus et artibus politissimum hominem. Hæc etsi admittas, artem tamen medicam in ceteris laudibus vix omittere potuisset auctor carminis. Ad rhetoricam Musam, qui a Seneca in Controversiis aliquot locis memoratur, cum viro docto referre malim.

7 *Phæbi chorus ipseque Phœbus*; referrebat Scalig. cum aliis.

10 *Clio tam certe emendavit* Casaub.

XIV.

Vid. in Anthol. Lat. lib. II, Ep. 65. Claudis hoc epigramma agmen catalectorum, quæ Maroni vulgo tribun-

Vobis si culpa est bilis: sua quemque sequuntur

Fata; quod immeriti crimen habent cyathi?

Scripta quidem tua nos multum mirabimur, et te

5

Raptum, et Romanam flebimus historiam.

Sed tu nullus eris. Perversi, dicite, Manes,

Hunc superesse patri quæ fuit invidia?

XV.

P. VIRGILII MARONIS

*Fragmenta ex Epistola, quam ad Augustum Casarem super
Æneide sua scripsit.*

Ego vero frequentes a te literas accipio. *Et infra:* De Ænea quidem meo, si, me Hercules, jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tantum inchoata res est; ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora, impertiar.

NOTE

tur. Quis hic Octavius sit, ignorari, eo magis mirationem facit, quod scriptis multis inclarnisse et historiam Romanam aggressus esse narratur v. 5. 6. Eum juvenem ante patrem inter pocula, cum excandisset, repente mortuum esse ita, ut de causa mortis dubitatio esset, a poëta dicimus, qui causam in iracundiam a mero avertere allaborat.

2 *Pocula dura* vix bene dicuntur; melius *dura* cum Oudendorpio, vel *ducta* cum Heinsio legas.

3 *Vobis si culpa est bilis.* Laborat caput versus. Cod. Voss. *Vobiscum si est culpabili.* Heins. *Vobis sic culpa est bilis* vel *Haud necis in culpa est bilis.* In promptu est multa comminisci: *An magis in culpa est bilis?* vel *Fervida an in c. An tumida in c.* Forte nihil horum; sed: *Non culpa est illis; sua q.* sed quis ullum præstet? Simplicitate ingeniose se commendat Jacobs nostri conj. *Mortis si culpa est bilis; Animadversa.* p. 318.

PROOEMIUM

IN

C O P A M.

SUPERIORA carmina ex Heinsiana et Burmanniana recensione repetivimus. Ex ceteris Virgilio perperam vulgo tributis carminibus, quæ Burmannus Secundus in Anthologia Latina nuper iterum excudenda curavit et multis eruditionis copiis illustravit, duo adhuc subungere placet, *Copam* et *Moretum*: quorum hoc prorsus ab eo prætermissum, illud interpretationis adhuc luce aliqua egere visum est, dignum certe, quod hic repeteretur, cum ex elegantissimis poematibus sit.

In *anum propolam* scriptum esse carmen vulgo aiunt. Ita vero omnis ejus suavitas sublata et ad veram interpretationem via præclusa videri debet. Immo vero invitatio est ad computationem et hilariter exigendum diem in taberna cauponaria; cujus generis fuere olim plures, ut etiam nunc sunt, extra urbem, ad Tiberim et ad littus maris. Ad eas tabernas non modo sordida et nautica plebs confluebat: verum erant aliæ, quas lautiores et elegantiores homines adirent.

Quod *Copa* carmen inscriptum est, id a prima ejus voce fluxit. *Copa*, *caupa*, *cupa*, mulier est cauponia, ut copiose Scaliger docuit. Nec tamen h. l. eam, quæ cauponam

ipsa exercet, intelligere necesse est, sed simpliciter mulierem, quæ in caupona vel taberna artem exercet. Est enim h. l. crotalistria, h. e. saltatrix cum crotalis, e gente Syrorum; cujus generis foeminæ, tibicinæ, citharistriæ vel fidicinæ, in his tabernis haberi solebant. Notæ illæ *Ambubaiarum* nomine sunt ex Horatio et Suetonio. Nec vero cum Scaligero de vetula cogitandum, quia mitrata esse narratur v. 1, cum etiam puellas et juvenculas mitra, seu fascia ac diademate, comprehensam et involutam comam habuisse satis constet.

Carmen hoc Virgilio vulgo tribuunt codices, qui minora poëmata continent, etiam Grammaticus is, qui Servio in fronte *Æneidis* suos attexuit pannos, tum gravior ceteris auctor Sosipater Carisius i *Instit. Gramm.* pag. 47 Putsch., ubi: *cupo, cuponiz, inquit, ut fullo, fullonis, quamvis Virgilius librum suum Cupam inscripserit.* Vereor tamen, ne hoc ipsum serioris interpolatoris iudicium sit, a re et loco satis alienum. Prisciani ab aliis auctoritatem perperam laudari, Burmannus docuit l. c. Nuper doctiss. vir, Wernsdorf, hoc ipsum carmen repetiit in *Poët. minor. T. II* ad calcem *Septimii Sereni* fragmentorum, quem hujus ipsius carminis auctorem esse malit. Adeant cum, qui plura ad illustranda verba carminis desiderant.

Ceterum elegi hi non modo orationis Romanæ elegantia, sed etiam toto carminis habitu cultuque, non vulgares sunt nec contemnendi poëtæ lusus. Etsi enim, majore ex parte, earum rerum, quæ ad hilaritatem invitare possunt, enumeratione absolvuntur; res tamen sunt jucundæ et ad animum sensumque gratæ. Autumnali autem die institutam compositionem cogitare necesse est. cf. v. 11.

P. VIRGILII MARONIS

C O P A.

COPA Syrisca, caput Graia redimita mitella,
 Crispum sub crotalo docta movere latus,
 Ebria fumosa saltat lasciva taberna,
 Ad cubitum raucos excutiens calamos.

NOTE

1 *Syrisca*. Scaliger comparat *Syriscum* Martiali et Ansonio dictum, et *Threiscum* *Θηρίσκον* apud Julium Capitolinum. Alia memorat Salmas. ad e. l. Sed nullum exemplum ex meliore ævo allatum vidi; nisi quod ex Columella succurrit lib. x, 418, ubi ficum *Scissam Libyscam* constanter libri tenent. Attamen et ibi *Libyscam* unice verum judicabat Gesnerus. Nec h. l. aliter legendum arbitrator quam: *Copa Syriaca*, ut Threissa, Cilissa et al. Nulla autem alia hujus et seqq. sententia est, quam hæc: omnia in taberna instructa esse ad diem hilariter et suaviter exigendum. Ecce jam saltat crotalistris, et sic porro. *Caupona Syra* e Lucillo apud Priscian. vi, pag. 684 occurrit. *Graia redimita mitella*: fuit ergo Græcanici alicujus ritus ornamentum hoc: genus fasciæ, quo capilli colligerentur. Talem crotalistris mitratam in monumentis passim videre memini: unum

et alterum exemplum est in picturis Herculanensibus. Nec diversi generis sunt tibiae, fidicinæ, psaltriae. Horat. i Epp. 14, 25 *meretrix tibicina, cujus Ad strepitum salias terræ gravis*: ad villicum. Quid in Syrorum institutis, religiosis forte, fuerit, quod fœminas crotalistras fingeret, ita ut in Italia quoque quæstum inde facerent, non reperio. Nomen quidem Syrorum late patuit. Potnere quoque Judææ fœminæ sub eo nomine comprehenduntur.

3 *Fumosa taberna*. In promptu est conjicere *fumosa*: nec parum mihi aridere fateor; sic quoque Ms. Helmstad. exhibuisse video. Præfert tamen Burmann. vulgatum: melius enim convenire illud crotalistris lascivæ et infamæ.

4 Crotalistris describitur. *Calami* sunt ipsa crotala, h. virgulæ, alia sæcæ, sed nunc ex arundine scissa, quas illa inter saltandum concutit

Quid juvat æstivo defessum pulvere abesse, 5
 Quam potius bibulo decubuisse toro?
 Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,
 Et trichila umbriferis frigida arundinibus.
 Est et Mænali quæ garrit dulce sub antro,
 Rustica pastoris fistula more sonans. 10
 Est et vappa, cado nuper diffusa picato.
 Est strepitans rauco murmure rivus aquæ.

NOTÆ

cum manus gesticulatione: qua, dum virgularum, quas medias digitis tenet, pars inferior versus brachia comploditur, *ad cubitum excutere calamos* h. l. dicitur.

5 Meo quidem iudicio, a quo si quis dissentiat, æquo animo feram, non Copæ verba, quod vulgo credi video, hæc sunt: nec enim poëta hoc diserte pronuntiat; et ex persona poëtæ huiusmodi hortatus ad vitam ex hilarandam multo plus suavitatis et auctoritatis habent, quam ex ore meretriculæ; a cuius persona pleraque aliena sunt; sed verba sunt poëtæ, qui pergit in eo, quod orsus est. *æstivo defessum pulvere abesse* accipiendum erit, dictum pro: *æstivo pulvere*, labore, defatigatum, viribus exhaustum, desiderare domi, nec se conferre in viam ad tabernam. Ad exercitationem campestris revocat unice Scaliger. Malim a peregrinatione, mercaturæ studio, et similibus petere usum *roû abesse*: fere ut Tibull. i, 1 *Nec semper longæ deditus esse viæ*, ubi ex h. l. hariolari possis: *Nec semper longa fessus abesse via*. Tum, ut nunc interpungitur, intelligendum est: *Quid juvat...abesse potius quam*. Nisi placet cum Barthio distinguere: *Quid juvat...abesse? Quam potius...toro!* scil. juvat. *bibulum* torum vocat, Scaliger ait, in quo plurimum biberetur. Darum vero hoc. Accipio de cespite vel gramine aqua irrigato, ut lætum virescat. Poterat

alio epitheto ornare: ut *fragilem, tenerum, siccum* cespitem dicunt alii poëtæ: nunc hoc maluit, nec inscite.

7 Cupæ vel Cuppæ sunt in cella vinaria vasa majora. At lectionis varietas viris doctis emendandi facultatem attulit. Scaliger legit: *Sunt topia et calyx*: quæ calicum genera sunt. Heinsius autem: *Sunt obba et calices*. Cui accuratius hæc cognoscere libet, ei adeundi sunt Intpp. ad h. l.

8 *Trichila* vel *trichilum* pergula est ex vitibus aliave arbore pedamentis et jugis firmata, implicitis frondibus concamerata vel arcuata ad umbram faciendam, notiore voce *hypampelos* dicta. v. viros doctos ad h. l. et Columell. x, 378. Similem computationem sub umbraculo describi in Propert. iv, 8, 35 sqq. notavit Burmannus. Male in *triclina* inciderant nonnulli; etsi sic quoque Pompon. Sab. *triclina* pro triclinia. Etiam Ms. Helmstad. *triclina umbrosa*.

9 *En et Mænali* alii, et recte, sonat.

10 *Pastoris more*; immo *in ore*.

11 *Defusa* duo codd., et id malunt viri docti: nam agitur de vino e cado, maiore vase, in minus defuso; non de vino in plura minora vasa diffuso.

12 *Et strepitans* legendum cum al. edd. *strepitans* in *crepitans*, *trepidans*, mutant viri docti, iidem hoc in illud mutaturi, si alterum reperissent: huiusmodi correctiones dudum ex re

Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ;

Sertaque purpurea lutea mista rosa;

Et quæ virgineo libata Achelois ab anne

15

Lilia vimineis attulit in calathis.

Sunt et caseoli, quos iuncea fiscina siccatur.

Sunt autumnali cerea prima die;

Castaneæque nuces, et suave rubentia mala.

Est hic munda Ceres; est Amor; est Bromius.

20

Sunt et mora cruenta, et lentis uva racemis.

Est pendens junco coeruleus cucumis.

Est tuguri custos armatus falce saligna;

Sed non et vasto est inguine terribilis.

Huc Alibida veni: fessus jam sudat asellus:

25

NOTE

critica sublata et explosæ esse debebant; sunt enim nec magis ingeniosæ quam non fructuosæ.

13 *Sunt et Cæropio junctæ de flore corollæ* tres codd. Unde Burmann: non inducto conjicit: *Corycio junctæ de flore*, vel *Corycioque croco violæ de flore corollæ*. Mox v. 14 *rosam* in autumno adeoque certi generis, serio-rius proventus, narrari necesse est.

15. 16 Suavissimum distichon: Cernis nympham calathæ afferentem potantibus lilia. Ecl. II, 46 sqq. Nymphae et Naiades formoso puero flores ferunt; sic h. l. Nympha Achelois, h. fontana, amnicola, ut unam ex Naiadibus significet. *Achelous* de aqua dici poetis non infrequens. *libata ab anne*, humefacta, viola in ripa florens, quam adeo alluit unda. Miror Heinii acumen: *libata ab ore* legentis. *virginem annem* suaviter dixit puram, pellucidum. Comparat *fontes ingenuos* Laetii I, 231 Wakefield. Nec ad Virginem aquam, quæ Romæ fuit, recurram.

17 *Scirpea* Leid. et ed. Junt., et *siirpea flacina* Ald., doctius utique; ut *juncos* pro interpretamento sit.

23 *Est pendens* melius alii; et por-

ro Ms. Helmslad. *Est pendet*. Tum *junco* pendet cucumis, quo alligator stipiti, vel pedatur.

25 *Et tuguri* etiam h. l. alii melius. Sed totum distichon alienum ab h. l. et aliunde illatum: quod ordo sententiarum et loci ratio satis decet.

25 *Huc Alibida veni*. Silenum interpretabantur: qui tamen a loco et re alienus esse videtur, quando quidem hic in vera vita versatur poeta. *Asivida* pro asinivida ex Plauto hic inferre voluere, Meina. Scalig. et Gesner. de Silenis Tom. IV Commentatt. pag. 45. Turnebi (*Adversus* XIII, 22) lectio: *Huc ad liba veni*, facilitate se commendat; sed parum ad sensum facit. *Calybita* e codd., quibus Helmslad. adde, jam probaverunt Salmasius, qui videndus ad Hist. Aug. p. 491, et alii, intelligentes Gallum matris Deum vel Deum Syriæ sacra circumvehentem; hunc eundem esse puta agyrtum, qui adeo phœbuculam præstigiis suis tripudiique inter cymbalorum tympanorumque strepitum delectat. cf. Apulei. lib. VII. Occurrunt et hi homines passim in anaglyphis antiquis: v. c. *Calyb* *Recueil* T. I, tab. 28. *Calybe*, *alio*

Parce illi; vestrum delictum est asinus.
 Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ.
 Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.
 Si sapis, æstivo recubans te prolue vitro;
 Seu vis crystallo ferre novos calices. 30
 Eia age pampinea fessus requiesce sub umbra;
 Et gravidum roseo nocte caput strophio;
 Candida formosæ decerpere ora puellæ.
 Ah! pereat, cui sunt prisca supercilia!
 Quid cineri ingrato servas bene olentia sarta? 35
 Anne coronato vis lapide ista legi?
 Pone merum et talos. Pereant, qui crastina curant!
 Mors aurem vellens: Vivite, ait, venio.

NOTE

nos, templum vel sacrarium Deæ simularum recipiens. Porro autem legend. venit: quod et codex unus offert. Etiam agryta huc venit, asello suo insidens. Tum suaviter subjicitur illud: *Parce illi* etc. nec tamen cum nimium ad cursum accelerandum flagris incita; contubernale vobis, Galli, poenus est.

26 *Vesta delictum*, Is. Voemii elegantissimam conjecturam amplectitur quoque Burmann. cf. Ovid. Fast. vi, 319 sqq. Vestam et Cybelen permittant, in eodem loco obviæ est. Nec absurdum tamen Gallorum delictum habetur asinus, cum tacita libidinis exprobratione. Laudant Intpp. eodem modo Phedr. iii, 20, 8.

28 *Nunc vere, vel vero*, in libb., unde Heins. conj. *Nunc verna in gelida sepe incerta latet*. Burmann. vero *Nunc viridis gelida sepe l. l.* Immo lege: *Nunc varia in gelida sepe lacerta latet*, et hoc nunc video diserte exhibere Ms. Helmstad.

20 Ut multa alia in h. l. e Propertio petita esse, docuere viri docti, sic hoc, ex lib. iv, 8, 37 *Lygdamus ad cyathos, vitrique æstiva supellex*. Mox *Sus vis ferre* pro, seu mavis afferre, adhibere, *calices crystallo*, e crystallo

factos; vel ut *calices* sint pro vinis dicti. Nisi ulcus latet: *Seu vis, crystallo verte novos calices*. Notum ex Marone: *Indulgent vino et vertunt crateras ahenos*. In Ms. Helmstad. *cristalli*. Sic mutatus *crystallo calices*.

32 *Strophium* pro vitta seu fascia, cui innectuntur flores, adeoque pro serto.

33 *Decerpens* duo eodd., sicque Helmstad. Ms. *Formosum tenera decerpens*; alii cum edd. ant. *Formosus tenera decerpens*: hoc revocavit Wernsdorf.

34 *Prisca*, qualia fuere prisceorum hominum, severa, tristia, adducta, ut adeo bene lectionem hanc tueatur Burmann. adversus virorum doctorum commenta, et Leidensis codicis lectionem: *crispa supercilia*. Ms. Helmstad. *Ah pereant, quibus hæc prisca s.*

35 *Cineri ingrato* ex En. vi, 212, cui nullus rei sensus est.

36 *Legi* jam emendarunt et ediderunt viri docti, pro *legi*. Lapis sepulchralis coronis ornatus nota res est. In eo legi sarta, sane parum opportunum: magis tamen si illa lapidi legantur, ut ait datus cui.

PROCÆMIUM

IN

MORETUM.

EST hoc ex eo carminum genere, cujus nobis paucissima ex antiquitate exempla relictæ sunt: argumento scilicet ex vita privata et tenui hominum humili loco natorum petito. Licet id ad bucolicum genus referre aut pro Idyllio habere, quandoquidem eo nominæ unum et alterum apud Theocritum habetur. Faciunt viri docti carminis summam, *moretum*, h. edulii rustici genus, ex allio, apio, ruta, coriandro, bulbo, additis, caseo, oleo, et aceto, comparatum, quod Simulus conficit. Nec male ea res, arbitror, Idyllii hujusmodi argumentum constituat: repræsentata oculis animisque particula aliqua vitæ rusticæ. Sed, quantum equidem assequor, latius patet Idyllii hujus argumentum. Describitur enim omnino *prima dici pars*, et quæ diluculo vel mane gerantur a rustico, antequam ad opus rusticum procedat. Surgit mane Simulus, qui conductum agrum arare videtur, cum Cybale, Afra genere, forte libertina, et primo loco ea parat, quibus per diem illum vitam tolcret, h. e. famem expleat. Igitur panem coquit, quod a v. 17 ad 52 procedit, inde, ut habeat, quo pro obsonio utatur, *moretum* sibi parat h. edulium acribus herbis oleo acetoque confectum, quo stomachum vellicet.

Itaque malim dicere *describi hoc carmine primam diei partem vitæ rusticæ*. Suspicio autem aut fragmentum nos tantum habere majoris carminis, quo totum opus diurnum exponebatur; nam sub f. in agrum ad arandum procedit Simulus; aut successisse plura Idyllia, quæ ceteras rustici operis partes exequerentur. Sufficit Idyllium hoc esse ex elegantissimis, quod majori eclogarum Virgilianarum parti præferam, in quibus sententiæ ex Theocrito mutuatae annumerantur. Nisi forte hujus poematii auctor et ipse e Græcis sua accepit. Certe Vossius in lib. de poëtis Gr. prodidit, in cod. Ambros. Moreto Virgilii esse ascripta verba: *Parthenius Moretum scripsit in Græco, quem Virgilius imitatus est*. Quæ res non adeo improbabilis videri debet, cum poëtæ ante et sub Augusteo sæculo in Græcis vertendis tantum studium consumserint. Quod si itaque a Maroniana oratione, quam in Bucolicis tenemus, aliena est indoles Moreti, hoc per se mirationem non facit, si quidem ex Græco tantum conversa hæc sunt. Versatur autem poëta in eo poëtices genere, quod, rebus e vita humili et sordida petitis, ad animos tenendos omnium minime accommodatum esse, multi viri docti contenderunt. Alii hoc ipso se genere facile Homericæ carminis laudes attingere posse putarunt. Prius illud iudicium recte se habere nullus dubito, si in orbe rerum vulgari aut in sordibus vitæ, iisque rebus, quarum aspectus nauseam facit, descriptio versetur; aut si expectatione ejus, quid ex sigillatim descriptis rebus proventurum sit, animus non erigatur, aut si omnino arte et ingenio careat. Possunt tamen ex ea quoque vita, quam lubitu suo nemo vivere malit, cum dilectu, remotis molestiis et sordibus, multa poëtice reddi et ornari, ut placeant; modo ne tali carmini vim ac dignitatem carminis epici tribuere ausis, a qua illud longissime abesse necesse est. Statuendum est de quovis carmine ex ejus genere generisque natura et indole; potestque, recto cum iudicio, ex omni genere fructus aliquis seu ingenii et artis seu honestæ voluptatis peti. Virgilio carmen hoc tributum esse jam antiquitus, ex eo constat, quod in Vita Virgilii illud commemoratur: etsi, cum tot seriorum

hominum nugis illa interpolata sit, quid veteres Grammatici judicaverint, difficulter inde eruitur. *A. Septimio Sereno*, poëtae Falisco, de quo qui scripserint recensuit Burmann. ad Anthol. Lat. lib. i ep. 27 ascribendum esse suspicabatur Scaliger, tum Barthius *Advers.* xxxv, 8 et al. loc., quia opuscula ille rustica (et hæc unica causa affertur) composuisse dicitur: nuper autem doctissimus editor Poëtarum minorum Wernsdorffius T. II sine hæsitatione Sereno carmen hoc vindicavit, tanquam partem priorem *Opusculorum ruralium*: etsi hæc lyrico carmine variis metris exarata fuisse memorantur; potuit enim præmitti carmen hoc hexametrum. Ita ad Vespasiani tempora illud rejicitur. Monitum illud quoque a viris doctis est, scriptum jam a *Suevio* fuisse *Idyllium Moretum*, ex quo versiculos profert *Macrobius* II *Sat.* 14, sed admodum horridos, si cum nostro Moreto contendas.

Lectionem in antiquis edd. fere eodem modo corruptam vidi: etsi minus foedatum et interpolatum opus ad nos pervenit, quam cetera. Primum institutam recensionem novam deprehendi in Aldina 1517 *Catalectorum*: ea fundamentum facta correctionibus editionibus; succedere tamen aliæ antiquam lectionem retinentes, etiam Scaligerana. Quandoquidem in hoc poëmatio non habebamus exemplar, quod ex condito sequi necesse esset; in Hemsianis enim et Burmanianis non extat; liberum nobis relictum duximus, ut lectionem ipsi constitueremus, Aldina et Scaligerana emendatione pro fundo posita. Non erant ad manus editiones binæ, quibus Moretum sigillatim prodiit, Colinaeana 1542, 8, cum Jo. Ruellii scholiis, et Francofurtensis 1626, cum Taubmanni commentario; aliam cum notis Weitzii ad calcem Copæ Francof. 1642, 8. inspexi; et veterem edit. Lips. Thanner 1519 cum Copæ et aliis sub tit. *P. Virgilii Maronis, poëtarum Achillis, minutiora opuscula*—(Aliam veterem editionem Moreti Coloniensem memorant Denis *Supplem.* p. 691 et Panzer Vol. i, p. 394. 433.) Sed nec erat, quod multa inde sperari possent, quæ non aliunde suppetere, imprimis ex Barthio, qui in *Adversar.* xxxv, 8. ix, 16, nonnulla loca attigit. Post priorem meam editionem retractavit

hoc carmen et docto commentario expolivit Wernsdorf. in Poët. min. T. II.

Moretum. Multa de etymo nominis comminiscuntur viri docti. Scaliger a *μυσσάρων, μυττάρων*, quod tritum, *τρίμμα*, est, ducit. Alii aliunde (cf. nunc Wernsdorf. l. c. p. 256). Nos illud monere satis habebimus, occurrere voçem apud Ovid. Fast. IV, 365. Fuit quoque exquisitior ejus conficiendi ratio alia, quam apud Columell. XII, 57 videre licet. Landant quoque Apicium viri docti lib. I, cap. 35.

P. VIRGILII MARONIS

M O R E T U M.

JAM nox hyernas bis quinque peregerat horas,
 Excubitorque diem cantu prædixerat ales;
 Simulus exigui cultor cum rusticus agri,
 Tristia venturæ metuens jejunia lucis,
 Membra levat sensim, vili demissa grabato,
 Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,

5

.....

2. *cantu prævenerat* una vetus membrana Scaligeri. Unde bene suspicatur Jacobs fuisse *prævenerat*.—3. *Simylus* vett. ed. Ven. Sed a simo *Simulus* deductum nomen vernæ impositum. *Similus* videtur Heins. probare ad Fast. III, 754, et ap. Anson. Epigr. 85 ex Græco Μειμνός δ' αὖτις σίμιλος emendatur *Similus*. *exigui cultor cum rusticus horti* vulgo in edd., etiam in veteribus, legitur. Sed agri recte Ald., idemque ex vet. membrana præferebat Scaliger. Nam hortulus, de quo infra agitur, tantum tuguriolo erat adjunctus: ipse, colonus panper, agellum conduxerat: cf. fin. carm.—5. *sensim vili*. Ita primum Ald., cum antea esset: *vili sensim demissa*: minus commode. Scriptum tamen vel sic malim: *Sensim membra levat vili d. g.* Non enim lentitudinem hominis rustici tarde et invite se levantis exprimi his numeris dicam.—6. *tenebras...inertes*. In promptu est suspicari *inanes* scriptum fuisse, ut *aër inanis, vacuus*. Heins. conj. *inertem vestigatque focum*. Verum *inærs* non modo est, quod nec movetur, nec movet, verum etiam id, quod motum difficilem reddit; et poëta ad tenebras transtulit epitheton commune noctis, frigoris, somni. *Nox inærs*, qua nullum animans se movet: hinc *tenebræ noctis*

NOTÆ

2 Gallum gallinaceum ornant passim poëtæ, et notum est illud Prudentii: *Ales dici nuntius*, ubi plura

dant Intpp.

4 Docte: ne diem impastus exigeret, ne sine pane easet.

Vestigatque focum; læsus quem denique sensit.

Parvulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ.
Admovenet his pronam, submissa fronte, lucernam, 10
Et producit acu stupas humore carentes,
Excitat et crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt;
Oppositaque manu lumen defendit ab aura,
Et reserat clausa, quæ prævidet, ostia clavi. 15

Fusus erat terra frumenti pauper acervus;
Hinc sibi depromit, quantum mensura patebat,

inertes: sine motu, tacitæ, silentes.—7. *sensit* Ms. Helmst.—8. *exusto remanebat stipite fumus*. Nihil verius, nec ad naturam rei accommodatius: prodit enim fumus tenuis favillam occultam. Nec minus tamen eleganter conj. Scaliger: *exusto remanebat stipite fomes*. In idem incidereat Heins.; at parum feliciter Barthius Advers. xxxv, 8 *exusto emanabat*.—10. *Admovenet* is Ms. Helmstad.—11. *acus* alios legere Ascens. notat. Scaliger, vir summus, nimium proclivis in antiquata et κατὰ γλῶσσαν dicta, *acu* accipit: in *acum* producit stupas: acus enim, inquit, nomine, vel *aciæ* intelligitur, quicquid ex lino aut lana aut stupa similibusve carpebatur, ut linamenta, καὶ μόρτνια καὶ τὰ τὰ χειρουργῶν. Ita vir doctus ad acm transfert, quod de acia, nec satis accurate tradidit. Atqui illud omnis anus facere solet, ut stupam fungo obtusam acu producat, lucernam flammæ admotura.—12. *crebris...flatibus*. Male Norimb. *faucibus*.—13. *Tandem ut c. em.* Heins., vix bene.—15. *Et reserat clausa, quæ prævidet, ostia clavi*. Hæc vulgata lectio, inde ab Aldina: nam in antiquioribus *clavis*. In membrana Pithœi Scaliger invenerat: *Et reserat clare, quæ pervidet, ostia clavis*, et in alia: *Et r. clausæ, quæ pervidet, ostia, clavis*. Hinc varia molitur vir doctissimus: modo, ut clavem clausam interpretetur occultam, quæ intus aperiat, modo ut legat: *Et reserat calæ, h. μόχλον*, vectis, vel *Et r. casulæ...ut ostia clavis vocet τὴν ὀπήν*, ubi inseritur clavis, vel tandem: *Et r. clausæ, quæ pervidet, ostia clavis: τὴν ὀπήν τοῦ κεκλεισμένου κλῆθρου*. Nam *quæ pervidet* etiam in tertia membrana scriptum videbat; et *providet* vel *pervidet* etiam Ms. Kœler. Omnia hæc ab invita Minerva profecta, ut non minus illud, quod Salmas. Exerc. Plin. p. 656. d. propinat: *Et r. casulæ, quæ prævidet, ostia clavi*. Tolerare præstat *quæ prævidet*: requirebatur *quæ prospicit*. In *clausa...clavi* latet error, quem facile deprehendas, cum desideretur locus, quem foribus reseratis aditurus est, qui-que pro granario erat. Ea autem haud dubie est cella granaria casulæ adjuncta: igitur expedita lectio esse videtur: *clausæ...ostia cellæ*. Hoc Barthius quoque vidit Advers. xxxv, 8, qui conj. *Et reserat cellæ, quæ prævidet, ostia clavi*. Sed quæ in medio posita sunt, *quæ prævidet*, vix sine libris sanari possunt: vagatur enim omnis conjectura. Heins. ingeniose tentat: *Et reserat cavae sua providus ostia clavi*.—16. *terra vet.* edd. Scalig. Aldina vero *terra* intulit; utrumque defendi potest.—17. *quantum mensura petebat* eadem

NOTE

7 *Læsus*: suaviter; offensa manu necesse est; eam admovenet inclinato ad focum, vel cinere adusta. capite, submissa fronte. At Barthius

10. 11 Lucernam olearem cogitare xxxv, 8 *frontem lucernæ* interpretatur.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

5 F

Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.
 Inde abit, assistitque molæ ; parvaque tabella,
 Quam fixam paries illos servabat in usus,
 Lumina fida locat ; geminos tunc veste lacertos
 Liberat, et, cinctus villosæ tergoꝛe capræ,
 Præverrit cauda silices gremiumque molarum.
 Advocat inde manus operi, partitus utrimque :
 Læva ministerio, dextra est intenta labori ;

20

25

Aldina recepit. Præfero tamen, vel Scaligero invito, veterem doctioremque lectionem: *quantum mensura*, vas, *patebat*, adeoque capiebat, *ἔχουσι*: erat enim mensura xvi librarum. Præfert hoc Barth. quoque Advers. xxxv, 8 et Heins., qui ablegat ad Lucanum.—18. *octavas* vett. edd., ex vitio *octanas*, et *occurrit*. Porro Scaliger in uno libro invenerat: *Quæ bifido*, unde ille re-fingebat: *Quæ bifido octonis excurrit pondere libris*. Poterat tamen sine ul-teriore mutatione constare versus: *Quæ bifido octonas excurrit pondere libras*, h. excedit. Sed ludibrium corruptelæ hoc *bifido* esse arbitror.—21. *Lumina fida* vel *fida* Ms. Kæler.—22. *villosæ tegmine capræ* vett. edd. est lectio: nec mala: nisi doctiorem prodidisset Aldina: *tergoꝛe*, quam Scaliger quoque in scriptis invenit. Agitur autem de rhenone ex pelle caprina.—23. *Pervertit* et *Perverrit* vett. edd. Alterum *Præverrit* Aldina dedit. Tum *Pervertit cau-daque cavum gremiumque m.* Norimb. Koberg. et Ascens. cum Junt. aliisque, ex interpretatione, suspicor, in margine apposita. *silices*, molares intellige, nam duo sunt lapides sibi impositi. *gremium molarum* pro interiore parte. Insolenter dictum censebat Heins. ad Ovid. iii Am. 13, 24, et emendabat *gremioque molares*. Ut sit *gremio*, capræ tergoꝛe, quo cinctus erat. Sic *toga gremium* Florum dixisse. Non magis hoc placet. Forte fuit: *geminumque molarem*. v. Not.—24. *Advocat inde operi*. Dubia scriptura. Sic enim vett. edd. et scripti Scaligeri: et videri potest doctius, quam quod Aldina in-vexit: *Admocat inde operi*. Hoc tamen vocabulum rei proprium, et facile deflecti potuit in alterum. In fine versus vulgo legitur: *partitus utramque*: quod latine vix dici posse Scaliger quoque notavit: *partim utramque manum*. Nec suaviter puto dictum esse *Admocat operi manus, partitus, utramque*, ut

NOTE

18 xvi libras pondo frumenti men-sura capit: ergo in sequentem quo-que unum et alterum diem fami pro-spicit. Nam demensum diurnum, quod servis Romæ præbebatur, trium fere librarum erat, ut Opusc. T. I, p. 251 ex Catone de R. R. 56 docui: etsi ad hoc exactum fuisse demensum coloni necesse non est. Sibi et ser-vulæ Cybalæ simul victum parare putandus est Simulus.

23 *Cauda*, peniculo, quo ad verren-das mensas et alia utebantur veteres. Docuit ad h. l. Scaliger. Describit autem hinc poëta molam manuariam,

trusatilem seu versatilem, binis saxis asperis sibi ita impositis, ut inferiore manente immobili superius, quod v. 26 *orbem* appellat, circumactum at-tritu grana frangeret. Successerat ea molæ pristinae, quæ mortarium erat, in quo pistillo frangebantur grana. *ministerium læva* in conge-rendis et infundendis granis comi-tere videtur. Tum *Tunsa Ceres rapido silicum decurrit ab ictu*, v. 27, grana tunsa adeoque farinam in subjectum vas, quod eam excipit, decidere sig-nificat.

Hæc rotat assiduis gyris et concitat orbem.
 Tunsæ Ceres rapido silicum decurrit ab ictu.
 Interdum fessæ succedit læva sorori,
 Alternatque vices. Modo rustica carmina cantat,
 Agrestique suum solatur voce laborem. 30
 Interdum clamat Cybalen : erat unica custos,
 Afra genus, tota patriam testante figura,

manus utramque jungas. Ipse e Mss. profert *partitus utrique*, scil. manu opus : malim *partitus utrimque*, scil. opus, ut ab utraque manu tractaretur ; et obtulit hoc idem Ms. Kæler.—26. *assiduum...orbem* manuscripta lectio apud Scaligerum, quæ concinnior ipsi videtur. Verum hoc, sed sic *gyris* nullo epitheto adornatum minus placet. et *concitat orbem* Ms. Helmst. et Kæler. Sed orbis haud dubie molaris est superior, qui circumagitur et concitatur, non autem concutitur.—27. *Tunsæ Ceres* cum Aldina scripsi : ait quoque Scaliger scriptam lectionem habere : *Tunsæ Ceres*. Vulgo : *Trita Ceres*. Mox eidem Aldinæ debeo ordinem : *rapido silicum* ; cum vulgatus sit : *silicum rapido*, minus jucunde. Tandem actu proprium, arbitror, esset vocabulum ; nam agitur mola, circumagitur ; quod etiam Scaliger maluit, sed ut *ἀγῆν* interpretaretur, quod longe petitum. *ictus*, quod de omni impulsu dicitur, de attritu accipiendum.—29. *Dein rustica* Ms. Kæler. *Dehinc* Ms. Helmst.—31. *Interdum* ; ita vet. edd., ut somnolentam puellam non statim grabato levatam evocet, præfertque hoc Scaliger quoque cum Drakenb. ad Silium vi, 30. Aldina : *Interea* intulit. Tum *Cybalen*, hæc erat vet. edd., nisi quod Norimb. *Cybalen* (Ascens. autem cum sua secta *Cybalen*) erat. Aliæ edd. inde ab Aldina *Cybalen* : hæc erat correxerunt. Vitium haud dubie in inserto hæc latebat ; itaque emendavi : *Cybalen* : erat unica custos. Porro *Cybalen* semper habebat vetus scriptura Scaligeri, ut nomen ridicule formatum esset *παρὰ τὴν σκυβῶλον*. *Scybalen* : erat etiam Gronov. Obs. i, 16 maluisse video, In Ms. Helmst. erat *Thybalen*.—32. *tota figura*, toto corpore. Scaliger tamen *tota figura* malit ; ut tantum ad vultum ejusque colorem voc. *figura* spectet,

NOTE

26 *Orbem*, lapidem molarem.

32 Qui sequitur, præclarus est locus de habitu corporum Afrorum : qui idem prorsus est qualem nunc cernimus : ut, naturam sibi per omnia sæcula constare, dubitare non liceat. Similis Petronii locus c. 102, quem jam viri docti excitarunt, ad alios Africæ tractus spectat, et de servis ex Æthiopia agit, similibus iis, quos Negros appellamus : *Atramento...mutemus colores a capillis usque ad ungues. Ita tanquam servi Æthiopes... age numquid et labra possumus tumore teterrimo implere? numquid et crines calamistro invertere? numquid et frontis cicatricibus scindere? numquid et*

crura in orbem pandere? numquid et talos ad terram deducere? numquid barbaram peregrina ratione figurare? Propria hæc hominum istorum fuisse videntur, Alia loca a Junio de pictura III, 8, 4 et Fea ad Winkelmann. Tom. I, p. 65 Wernsdorf. ad h. v. sunt congesta : sed ea diligentius sunt exquirenda et inter se comparanda ; nam diversorum tractuum homines in iis occurrere videntur : scire velim an ex interioribus Africæ locis. Habiti quoque alii in deliciis, alii ad ministeria urbana, v. II, 3, 55. Theophr. Charact. 21 et Casaub. nunquam etiam in agro.

Torta comam, labroque tumens, et fusca colorem ;
 Pectore lata, jacens mammis, compressior alvo,
 Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta ; 35
 Continuis rimis calcanea scissa rigebant.
 Hanc vocat, atque arsura focis imponere ligna
 Imperat, et flamma gelidos adolere liquores.
 Postquam implevit opus justum versatile finem :
 Transfert inde manu fusas in cribra farinas 40
 Et quatit. At remanent summo purgamina dorso ;
 Subsedit sincera foraminibusque liquatur
 Emundata Ceres. Lævi tum protinus illam
 Componit tabula, et tepidas super ingerit undas.

Crines torti et labia tumens præ ceteris memorari solent in his *Afris*. cf. Epigr. 162 lib. III Anthol. Lat. ubi : *Quem nisi vox hominem labris emissaq; sonaret, Terrent visos horrida labra viros*. An seniores dixere *visos*, qui viderunt? Forte fuit : *Terrent rictus horrida labra viros*. labia horridum in morem tumida.—34. *Pectore lata, jacens mammis*. Rotundiorum orationem ex Aldina et Ms. Kæler. dedimus, pro vulgari : *Pectora lata jacens mammis*. Alienum esset, quod an vett. edd. habeant dubito : *tument mammis*. *Jacens mammis* est, habens mammas jacentes, pendulas ; quod proprium est *Afris*. In fine *compressior alvus* Ascens.—35. *spatiosam prodiga plantam* leg.—39. *Postquam implevit opus justum versatile finem*. Ita dedimus ex Aldina ; opus versatile impleisse justum finem bene dicitur. Scaliger membranas melius habere putabat : *Postquam implevit opus justo versatile fine*. Ita ipse Simulus implevit opus. In antiquioribus edd. truncatus et interpolatus erat versus : *Sed postquam implevit justum versatile finem*.—40. *Transfert inde manu*. Ex veteri membrana : *Transfert illa manu* legere jubet Scaliger : aliter enim nescio quid *τροσδρσρσρ* relinqui. Hoc equidem non expiscari possum. Sed illud video, Cybales partes in subigenda farina esse nullas : nam illa interea aquam calefacit, mox furnum mundat v. 50, adeoque illa alienum est a re et loco ; pro *fusas* suspicari licet *tusas* : sic et Jacobs.—41. *Decutit*, sed sine libro, corrigat Scaliger ; me invito. Etsi enim farinam inter molendum bene *decutit* dici arbitror : id tamen in seqq. demum scribitur : nunc in cribro quatitur tantum tusa farina. Mox *Ac remanent* vett. edd. *Et remanent* Aldina. Languet oratio, nisi *At refingas*.—42. *foraminibusque colatur*, pro *liquatur*, nonnullos legisse Ascens. monet.—43. *Emundata Ceres* Ascens. Norimb. et al.

NOTE

36 Etiam fissuras has et scissuras cutis in pedibus esse Æthiopicis proprias in tanto solis calore aërisque siccitate et endemias, ex Blumenbachio conjunct. didici in lib. de generis humani varietate p. 96, ubi Hier. Mercurialis testis excitatur de decoratione c. 17.

39 *Opus versatile* : quod versanda mola absolvitur. Mox cribratione opus esse videmus : adeoque cilicium cribrandæ farinæ idoneum non erat his molis manuariis attextum. Porro *liquatur* eleganter transfertur a liquidis ad farinam quasi liquando mundatam.

Contrahit admixtos nunc fontes atque farinas ; 45
 Transversat durata manu, liquidoque coacto
 Interdum grumos spargit sale. Jamque subactum
 Lævât opus, palmisque suum dilatat in orbem,
 Et notat, impressis æquo discrimine quadris.
 Infert inde foco : Cybale mundaverat aptum 50
 Ante locum : testisque tegit ; super aggerat ignes.
 Dumque suas peragit Vulcanus testaque partes,
 Simulus interea vacua non cessat in hora ;
 Verum aliam sibi quærit opem ; neu sola palato
 Sit non grata Ceres, quas jungat, comparat escas. 55

Jam in Copa 20 munda Ceres.—45. *tum* in vulgg. importunum post idem voc. v. 43 in *nunc*, vel *jam* mutandum erat. *nunc* Scaliger quoque emendabat, *admixtas tum fontes* vett. edd., quod correxere alii, ut ed. Norimb. et Ascens., *admixtas tum frondes*, alii, ut Aldina, *admixtos tum fontes*. Tum interpungitur vulgo post *fontes*, parum commode. Nam fontes et farinas Simulus cogit ac contrahit in unum globum, ut mox iterum manu injecta digerat. Totus vs. 45 a Ms. Kæler. aberat.—46. *Transversat durata manu*. Scaliger emendat : *Transversa durata manu liquidoque coacta* : ut transversa manu contrahat fontes atque farinas, durata. Quam dure ! Feram itaque vulgatam, sed emendata interpunctione : *Transversat durata manu* : ea, quæ indurueri cogendo, transversim iterum manu subigit. Conjicio tamen scriptum fuisse : *Transversat duratque manu*. Barthium quoque conjectasse video : *Transversa durante manu*. Mox *liquidoque coactu* Ascens. interpretatur. Sed quos subjungit *grumos farinæ*, il non nisi *liquido coacti*, per liquorem, aquam, particulis farinæ coherentibus, existere potuere : itaque *liquidoque coactos* conj. Heins., nec male. Idem paulo ante *manus*, nescio quo fructu.—47. *grumo* vett. edd. cum Ms. Kæler. et Helmst. *Salis grumos* si hic quæras, legendum erat : *grumos spargit salis* : inde. Poterat et *grumos sale* ita accipere aliquis, h. grumos de sale, salis. In fine *Jamque subactu* Norimb. Totum locum Heins. ad Ovid. Fast. 1, 338 sic emendabat : *Contrahit admistis nunc fontibus (non fortibus), atque farinas Transversa duratque manu : liquidoque coactos Interdum grumos spargit sale*.—48. *Lævât opus*, ex vett. edd. revocavimus, Scaligero quoque hortante : nam lævigat panem in placentæ morem et dilatat. Aldina dedit : *Format opus*.—51. *Ante focum* licet conj. cum Heinsio. *testisque tegit* : super ; sio Ald. cum Ms. Kæler., eamque priscam lectionem esse Scaliger testatur. Vulgo editum : *testisque legens super* : quod tamen nunc non militum absum quin præferam aut scribam : *testis tegit et super aggerat*.—52. *Vulcanus Vestaque* vetus est lectio, quam non satis assequor. Aut enim idem est utrumque, aut cum Ascensio inter crassio rem et tenuiorem ignem discrimen facere necesse est. Itaque amplector Aldinam lectionem : *testaque*, nam a testis calefactis coctio panis acceleratur. Nisi *Vesta* focus est.—54. *ne* ed. Ascens., minus

NOTE

45 Representanda hic est animo fermento, azymum ; tum v. 49 in pictoria opera in subigenda farina. Panem autem hic videmus parari sine h. l. illustravit.

Non illi suspensa focum carnaria juxta,
 Durati sale terga suis truncique vacabant :
 Trajectus medium sparto sed caseus orbem,
 Et vetus astricti fascis pendebat anethi.

Ergo aliam molitur opem sibi providus heros.

60

Hortus erat junctus casulae, quem vimina pauca
 Et calamo recidiva levi munibat arundo ;
 Exiguus spatio, variis sed fertilis herbis.
 Non illi deerat, quod pauperis exigit usus.

Interdum locuples a paupere plura petebat.

65

~~~~~

bene. Nam copula requiritur. *et, ne* etc.—56. 57. Obscura est oratio. Scaliger tantum *vacabant*, quod vulgo legitur, in *rigebant* mutat, quod vett. edd. habere ait, quas equidem nullas vidi. *Non adeo durati sale terga suis truncique rigebant*, h. erant ei ; sale enim et fumo durata rigent. Nec male hoc dictum putabo. Trunci possunt esse vel pernae suum aliaque majora frusta, vel jungendum *suis trunci*, h. truncati, in partes dissecti. Prius equidem praefero. Sed haeremus vel sic adhuc in priore versu : *Non illi suspensa focum carnaria juxta*. Ex carnario (vid. Indic. Scriptt. R. R.) pendent pernae. Ipsa carnaria, h. unci ferrei, si juxta focum fixa, infixi parieti sunt ; non possunt dici *suspensa*. Ut per appositionem : *carnaria, durati sale terga suis*, dicantur, placere potest ; si *carnarium* ipsam carnem esse dicas ; quod exemplo caret. Laborare adeo mihi videbatur locus ; necdum a Wernsdorfio difficultatem sublatam video, quomodo *carnarium parieti infixum* dictum esse possit *suspensum*. Scilicet res ita expedienda : *carnarium* illud tignum seu instrumentum, clavis seu uncis, ex quibus carnes suspendi possunt, non parieti infixum, sed ex camera seu ex unco parieti infixio pendulum est, adeoque et ipsum *suspensum* ex unco vel clavo. Heins. ad Ovid. Met. viii, 647 conj. *replebant* ; ubi vide. Concedo in partes Wernsdorfii, qui bene monet, *vacare* dici h. l. quae praesto erant, parata et in promptu. Lucan. v, 327 *Tot reddet Fortuna viros quot tela vacabunt*, aderunt.—58. *sparto* praecleara est Aldinae emendatio : pro vulgari : *parco*, vel *parto*.—61. *casulae junctus* Ms. Kæler., numerosius.—62. *Et calamo recidiva levi munibat arundo*. Primum Scaliger ait, vimineta et arundineta muniendis hortis aut sepibus obtendendis usum praestare non solere, adeoque refingit, *minuebat*, partem de horto occupabat. Haec vero argutula sunt, et a loco aliena ; laudatur enim mox hominis industria in horto colendo. Cogitandum est hortulum brevi fossa fuisse circumductum, quae juncis obsita erat. Tum pro *calamo* vett. edd. *calmo* : ac si *culmo* vulnerint. *recidiva arundo* ex Aldina ducta est ; uti et Scaliger veterem scripturam esse ait, *redidiva* ; quae perpetua variatio lectionis est. Vulg. et vett. edd. *redimita*.—64. *Nil illi d. melius* Ms. Helmst. *exigat* f. Heins.—65. *Interdum locuples a paupere plura petebat*. Versum ex margine agglutinatum arbitror, nec sensum satis me assequi fateor. An voluit : Interdum etiam locuples, h. e. qui majorem hortum ipse colebat, petebat a paupere, a colono hoc, Simulo, scil. quod ipse in suo horto non haberet. Pro *plura* saltem malim *multa*, quod et Ms. Helmst. habebat.

NOTE

56 Cum homini nullum esset obsonium, nam in carnario non perna, sed caseus suspensus erat, adit hor-

tum, et ex eo petit alium aliasque herbas, unde illud sibi paret.

Nec sumtus erat illud opus. Sed regula curæ:

Si quando vacuum casula pluviaeve tenebant,
Festave lux; si forte labor cessabat aratro;
Horti opus illud erat. Varias deponere plantas
Norat, et occultae committere semina terrae,
Vicinosque apte cura submittere rivos.

70

Hic olus, hic late fundentes brachia betæ,
Fœcundusque rumex, malvæque, inulæque virebant;
Hic siser, et capiti nomen debentia porra;
Hic etiam nocuum capiti gelidumque papaver,
Grataque nobilium requies lactuca ciborum,
Et gravis in latum demissa cucurbita ventrem.

75

~~~~~

—66. Etiam de hoc versu dubito; inprimis propter v. 69: non hortus erat opus sumtus, seu impensæ in eum factæ; sed curæ regula erat hæc, ut etc. Porro *hujus opus* Ald. Ita distingui posset: *Nec sumtus erat hujus, opus sed regula curæ*, h. nec hujus curæ regula erat sumtus, sed opus. Sed et hæc argutia parum expediunt versum relinquendum monachis. Nec magis Barthii emendatio in Advers. xxxv, 8 *sed regula: Curæ si quando vacuum: ut sit jung. curæ si tenebant.*—69. *deponere plantas* ex Aldina et Ms. Helmstad. reposui tanquam doctius: sic Ge. II, 23 *Hic plantas tenero abiciens de corpore matrum Deposuit sulco.* Vulgo legitur: *disponere plantas.*—70. *occulte vett. edd., sed occulta terra* poetica ratione, seu quæ occultat, seu, quod malim, interior gleba, fossa facta.—71. *Vicinosque apte cura submittere rivos.* Languebat illa: *apte cura*: vixque a poeta tam elegante proficisci potuere. Proximum esset *curæ submittere*; quod et Heins. conj. Præstaret: *cultis submittere rivos.* Ita *culta* Virgilius dixit. Nisi *sulcis* malis. Nam et hortorum et plantarum sulci sunt. Ad vulgarem scripturam propius sic accederet *grumis* colliculis exiguis inter sulcos. Sin instrumenti nomen insolentius excidit, *marra* legam, qua effoditur solum et aqua in canaliculum ducitur. Wernsdorf. *apte vicinos* jungit.—74. *Hic siser* ex Aldina reduxi; veterem hanc scripturam etiam Jul. Pomponius agnoscebat et Scaliger probabat; esse enim siser inter hortensia, non æque cicer. In fine restitui *capiti nomen debentia porra* ex Ald., cum qua consentiunt Norimb. et Scaligeri membranæ; est enim porrum capitatum, τὸ κεφάλαιον κεφαλῶν. Vulgo *cape* legitur, vel *cepa*. conf. ad h. v. Balmas. in Solin. pag. 1001.—75. Deerat versus membrana Scaliger., nec tamen ideo damnandus. *Sic etiam* vett. edd.—76. *Grataque nobilium.* Post hanc versum in eodem Scaligeri manuscripto sequebatur versus iste: *Plurima surgit ibi crescitque in acumina radix*, h. raphanus. Docta interpolatio: siquidem τὸ ibi intrusum aliquid satis arguit. In Ms. Kœler. exaratus est: *Plurima crescit ibi que surgit in a. r.* Ms. autem Helmst. *crescit ibi surgitque in a. r.*—77. *dimissa* male vett. edd.; a vertice angustiore in latum ventrem

NOTE

76 *Grataque nobilium requies lactuca ciborum.* Bene notat Scaliger, eo adeo, quo scriptum est hoc Idyllion ævo, adhuc lactucis clausisse cœnas suas homines. Nam Martialis ætate aliter,

ut ex noto Epigrammate constat: *Claudere quæ carnas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?*

77 Colum. x, 234 *Et tenero cucu-*

Verum hic non domini, quis enim contractior illo ?
 Sed populi proventus erat ; Nonisque diebus
 Venales olerum fascēs portabat in urbem ; 80
 Inde domum cervice levis, gravis ære, redibat ;
 Vix unquam urbani comitatus merce macelli.
 Cēpa rubens sectique famem domat area porri,
 Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu,
 Intubaque et Venerem revocans eruca morantem. 85
 Tum quoque tale aliquid meditans intraverat hortum.
 Ac primum, leviter digitis tellure refossa,
 Quatuor educit cum spissis allia fibris ;
 Inde comas apii graciles, rutamque rigentem,
 Vellit, et exiguo coriandra trementia filo. 90
 Hæc ubi collegit, lætum consedit ad ignem ;

excrecit.—79. *Sed populi proventus erat.* Scaligeri membrana: *profectus*, utilitas, ἀφέλεια, quod ille malebat. Verum vocem hanc in scriptoribus satis obviam nondum in poëta legi. Tum utilitatem haud dubie Simulus ex venditis oleribus capiebat, ære reportato. Itaque *proventus* recte legitur, h. quicquid nascitur in horto. Mox *certisque diebus* Aldina edidit: ex interpolatione. *noctis vel notisque* vett. edd., quod ducit ad *nomis*; nam nundinis ad mercatum in urbem proficiscebantur rustici: atque hoc agnoscit quoque Pompon. Sab. et una vel altera ex membranis Scaligeri.—80. *Venales humero fascēs* scripta Scaligeri lectio, quam ille recipi volebat. Eadem in Ms. Kœler. et Helmsstad. Nam et mox 81. *domum*, inquit, *cervice levis* redibat: ut adeo nec asellum quidem haberet, qui olera veheretur. Hactenus non refragor. Ita tamen *fascēs* sic nude positi parum placent. Retinui itaque *olerum fascēs*, quod omnino suavius videtur.—82. *Vix v. v. vacua mercede macelli* vetus scriptura apud Scaligerum: quam non admittam equidem.—83. *Cæpe*, *Cēpa* promiscue edd. vett.—85. Colum. x, 108. *Et quæ frugifero seritur vicina Priapo, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.* Nota res. Vide modo Burmann. ad Anthol. lib. vi, ep. 76.—87. *tellure refusa* vetus scriptura Scaligeri, sed a loci sensu aliena.—88. *cum spicis* vett. edd., perperam. *quattuor*, nil refert.—89. *rutamque rigentem* ex vett. edd. revocavi: eleganter, ἀρροδισιαστυχή; nisi, pudori ut consulas, firmam et solidam interpreteris. Contra *coriandra* tenuia. Aldina male substituit *rutamque virentem*; quod et Ms. Kœler. habebat.—91. *lentum...ignem* corrigebat Heins. ad Ovid. Fast. ii,

NOTÆ

mis, fragilitque cucurbita collo.

78. 79 *Proventus* h. l., ut Ge. ii, 518 *proventus sulcorum*, ipsa illa olera, quæ educat Simulus. His ipse non utebatur, sed populo illa vendebat ad urbem deportata. *Contractus* h. l. parvus, modicus.

81 Reminiscitur unusquisque ver-

sum Eclogæ: *Non unquam gratis ære domum mihi dextra redibat.* conf. Colum. x, 310. Mox 82 *merx urbani macelli* carnes in macello emtæ.

83 *Cēpa rubens*; Plin. xix, 6, 32 *rufa acrior quam candida.* Tum *sectum porrum* est sectile; *area porri* antem de area horti porris consita accipienda.

Et clara famulam poscit mortaria voce.
 Singula tum capitum numero cortice nudat,
 Et summis spoliat coriis, contemtaque passim
 Spargit humi atque abicit. Servatum gramine bulbum 95
 Tingit aqua, lapidisque cavum demittit in orbem.
 Hinc salis inspergit micas; sale durus adeso
 Caseus adjicitur; dictas super ingerit herbas;
 Et læva vestem setosa sub inguina fulcit.
 Dexterâ pistillo primum fragrantia mollit 100
 Allia; tum pariter mixto terit omnia succo.
 It manus in gyrum; paulatim singula vires
 Deperdunt proprias; color est e pluribus unus;
 Nec totus viridis, quia lactea frusta repugnant,
 Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis. 105
 Sæpe viri nares acer jaculatur apertas
 Spiritus, et simo damnat sua prandia vultu.
 Sæpe manu summa lacrymantia lumina tergit;
 Immeritoque furens dicit convicia fumo.
 Procedebat opus. Non jam salebrosus, ut ante, 110

578, sed *latum* multo accommodatius h. l. esse nemo dubitet.—93. Vett. edd. pertinaciter exhibent: *numerosa cortice*, præter Norimb.; Ald. vero: *nodoso cortice*, et vetus scriptura apud Scalig. *nodoso corpore*; Ms. Kæler. et Helmstad. *nodoso vertice*, quod in allia vix cadere videtur. *nodoso cortice* defendit Gronov. contra Cruceum p. 186.—94. *contemtaque* Norimb.—95. *adicit* vett. edd., sed recte Aldina *abicit*. Mox *servatum gramine bulbum* non satis expedit. Non de bulbis, quod plantæ genus est, hic agitur: adeoque hic bulbus est allii caput interius, exterioribus pelliculis nudatum et decorticatum. Ergone abjectas membranas *gramina* appellat? An voluit *servantem germina bulbum*, ut *germina* nucleus sit, qui idem semina et germina continet? Heinsium video conjicere *Servatum stramine*.—97. *aspergit* Ms. Kæler. et Helmstad. cum Aldina. *Sale durus adeso Caseus adjicitur*. Proprie *caseus sale adesus* dicendus erat: ut omnino ea, quæ sale condiantur, adesa. Scaliger exemplo vocis *vescus* illustrat: cum et *corpora vesca*, et ipsum *sal* quoque vescum dicatur. Sed sufficit, poetis licere epitheta a passione ad actionem transferre. *adusto* Norimb. Ascens.; tum prior illa *divus* pro *durus*.—98. *superinserit* vett. edd. Aldinam.—107. *summo...cultu* hæserat in vett. edd. ad Ald., ut et paulo ante v. 104 frustra.—110. *Nec tam s.* Ms. Kæler. et

NOTE

96 Nunc de mortario agitur: quod cum mola superius commemorata male permiscet Intpp.

109 Fumo. Aut fumo ex igni, aut alio graveolenti: ut *fumus* sit odor

ille ex alio diffusus vehemens, *δρῦδος*, ut Scaliger. Repetitum tamen *sæpe* videtur postulare prius: quod et Wernsdorf. sequitur.

Sed gravior lentos ibat pistillus in orbes.

Ergo Palladii guttas instillat olivi,

Exiguique super vires infundit aceti,

Atque iterum commiscet opus, mixtumque retractat.

Tum demum digitis mortaria tota duobus 115

Circuit, inque globum distantia contrahit unum :

Constet ut effecti species nomenque moreti.

Eruit interea Cybale quoque sedula panem ;

Quem lætus recipit manibus, pulsoque timore

Jam famis, inque diem securus Simulus illam, 120

Ambit crura ocreis paribus, tectusque galero

Sub jugâ parentes cogit lorata juvencos,

Atque agit in segetes, et terræ condit aratrum.

~~~~~

Helmstad.—111. *Sed graviter* iidem Mss. *lentos* vett. edd. eædem.—114. *mixtumque recurvat* Mss. iidem. *pistum* conj. Heins.—118. *Eruit recte* Aldina, scil. e cinere. At vett. *Eruit*.—119. *lætus recipit* vetus Scaligeri membrana suppediavit. Vulgg. *lotis recipit manibus*, vett. edd. *recipit lotis manibus*.—120. *Jam famis* e Ms. Kœler. reposui pro *Hinc famis*.—123. *terræ immittit a*. Ms. uterque, ex interpretamento. vomer terræ immissus solo conditur.

NOTE

117 *Constet ut effecti species nomenque moreti*. Non quasi hoc ab eo pendeat, ut accipi video, quod binis digitis mortarium intus circuit : sed forma moreti, ad hunc modum confecti et absoluti, quodque vulgo eo

nomine venit, in globum cogi solebat.

121 Carminis lepos usque ad extremum servatus delectat ; *ocreae* sunt perones.

FINIS P. VIRGILII OPERUM.

NOTÆ VARIORUM

IN

P. VIRGILII OPERA.

EX EDIT. 1680.

ECLOGA I.

1 *Tityre, tu patula, &c.*] Introducitur pastor quidam jacens sub arbore securus et otiosus dare operam cantilenæ: alter vero qui cum gregibus ex suis pellitur finibus; qui cum Tityrum respexisset jacentem, ita exoratus est. Sub persona Tityri Virgilius intelligitur; sub Melibœi, plebs Mantuana, vel Cornelius Gallus. Quod autem sub fago dicitur jacere, allegoria est honestissima: quasi sub arbore glandifera, quæ victus causa fuit. Antea enim homines glandibus vescebantur, unde etiam fagus dicta est ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, id est a manducando. Hoc videtur dicere: Jacet sub umbra fagi in agris tuis, tuas retinens possessiones, quibus aleris, sicut glandibus antea mortales. A lite, o Virgili, sub protectione Augusti securus quiescis. *Servius.*

Tityre] Melibœus, qui, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, sic dictus est. Auspicatur confabulationem a felicitate Tityri, nec non a querelis de miser-

rima sua suorumque popularium conditione. Ideoque hac in Ecloga cujusvis Mantuani civis, sedibus pulsus, fortunis ejecti, possessionibus exuti, personam sustinet. *Tityrus* contra, peritia modulandi et suavitate cantus insignis apud Theocr. pastor est, qui Virgilii, benignitatem Augusti honorifice prædicantis, partes agit. *Tityrus* varias habet significationes, ut ex Strab. l. x. p. 468. et 470. ex Ælian. πικρ. ἱστορ. lib. iii. cap. 40. et præcipue ex Scholiast. ad Theocr. Idyll. iii. 2. ubi postquam exseruit δρομα κύριον esse, vel significare τράγους, σαρύρους, κάλαμον, tandem sic concludit: οὐκ ἔστι δὲ ἄλλο ἢ δρομα αἰπόλου τιος. Hic non quidem caprarium, sed pastorem ovium, et sub ejus persona Virgilium indicare videtur. Nec hoc nomen tantum opilionibus commune, sed et pastorum filiis inditum testatur Longus l. ii. pastoral. τῶν παίδων ὁ νωτάτος εἶπετο Τίτυρος. Ex more pastorum Tityrus canit fistula,

unde apud Hesych. *τιτῆρος, μόναν-
λος, ἢ αὐλὸς καλῶμενος*: quæ fistula, ut
Turn. l. xvi. c. 5. *avena* etiam dicitur.
Emm.

Tu] *Ἐμφατικῶς*, ut vs. 4.

*Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus
in umbra.*

In ipso quoque numero personarum,
est quædam ratio contentionis, quod
unus sit ita felix, et ceteri ita calamito-
si. Nannius.

Patulæ] *Patulum* dicitur quod pa-
tet naturaliter, ut nares, arbor, crux.
Patens vero, est quod clauditur et
aperitur, ut ostium, et oculi. Servius.

Patulæ recubans, &c.] Ovidius Met.
tam. i. 106. *Patula Jovis arbore.*
Papin. iii. Sylv. *Patula defendimus
arbore soles.* Patula est, quæ ad opa-
candum locum patulis est diffusa ra-
mis: ut Cic. Orat. l. i. c. 7. *Taubm.*

Patulæ recubans, &c.] Pro eo Theocr.
Idyll. xii. 8. *σκιεῖν ὑπὸ φηγόν.*
talīs arbor Hesych. *λάσκιος, μεγάλως
σκιάζων.* Ut Schol. in Theocr. um-
bram arborum præcipue quærebant,
qui, *φλεγόμενοι ὑπὸ ἡλίου*, tosti solis
æstu, vel de via lassī, quietem desi-
derabant, ut esset, *ἡελίου φρύττοντος*,
respirandi vel somni capiendi locus.
ut R. Titius proluxius l. x. contr. c. 2.
Ursinus ex Hom. Od. l. N. 346. *Τανύ-
φυλλος ἑλαιῆ.* et Mosch. in Idyll. v.
11. *γλυκὺς ὕπνος ὑπὸ πλατάνῳ βαθυ-
φύλλῳ.* Nihil enim umbra illa est
amœnius. Ovid. Met. x. 126.

*Æstus erat, mediusque dies: solique
vapore*

*Concava littorei fervebant brachia
Cæcri.*

*Fæsus in herbeas posuit sua corpora
terra*

*Cervus, et arborea frigus ducebat ab
umbra.* Sic vs. 553.

*Sed labor insolitus jam me læpavit, et
occe*

*Opportuna sua blanditur populus um-
bra.*

Imo recubantes et *παρὰ τὴν σκίην κα-
θίστοντες* modulari solebant. Theocr.

Idyll. iii. 38. *φσεῦμαι ποτὶ τὰν πίτυν
ᾧδ' ἀποκλυθεῖς.* et Idyll. vii. 89.

*Τὸ δ' ὑπὸ δρυὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις
Ἀδὸν μελισσόμενος κατακέκλισσ.*

Et Bion in Epitaphio vs. 21.

*Οὐκέρ' ἐρημάρισιν ὑπὸ δρυὶν ἡμενος
ᾔδει.*

Emmeness.

Tegmine] Recte, quamvis refragen-
tur Bavii, Mævii, et ejus farinæ
plures. Facit præ Virgilio Scalig. ad
Propert. l. ii. eleg. ult. et Cic. de Div.
l. ii. c. 30.

*Qui platani in ramo foliorum tegmine
septos.*

Propert. l. ii. El. 18. tectum etiam
arbori dedit.

*Unum litus erat sopitis unaque tecta.
Arbor.*

Ita noster Ge. iv. 61. *frondea tecta.*
Ecl. vii. 46.

*Et quæ vos rara viridis tegit arbutus
umbra.*

et Æn. xi. 861.

— *Bustum*

*Antiqui Laurentis, opacæque illic tec-
tum.*

Lucret. lib. ii. *sub eodem tegmine carli.*
et l. iii. *tegmen corporis*: pro corpore.
Apuleius Met. l. viii. *jamque apud
frondosum tumulum, ramosumque densis
tegminibus umbrosum.* Idem.

2 *Sylvestrem Musam*] Id est, rusti-
cum carmen. Servius.

Sylvestrem Musam] Rusticum car-
men. Ita vs. 10. *ludere calamo agresti.*
Rustico stylo. Lucret. l. iv.

*Fistula sylvestrem ne cesset findere
Musam.*

Ceterum Fab. Quint. l. ix. c. 4. *agres-
tem* legit, sed et ipse vel exscriptor
falsus est, ut pluribus docuit Nic.
Erythræus. Nam pecora in sylvis
pascabantur. Ita mox: *remmare do-
ces Amaryllida sylvas.* Item Ecl. iv. 3.
Si *canimus sylvas.* id est, Bucolica.
Æn. i. 2. *Egreasus sylvis, &c.* Tur-
neb. l. i. c. 5. *Taubm.*

Tenui avena] Culmo, stipula: unde
rustici cantare consueverunt. Dicen-

do autem tenui avena, humilis styli genus latenter ostendit: quo in Bucolicis utitur. *Servius*.

Avena] Quales tropi deinceps sunt, *calamus, stipula, cicuta*. Ad hanc autem tibiam *calaminum* respexit Mart. l. viii. epig. 3.

Angusta cantare licet videaris avena, Dum tua multorum vincat avena tubus.

Tibullus lib. iii. el. 4. *Sed pellucenti cantus meditabar avena*. Taubm.

Tenui] Id est, stilo humili, quo proprie canuntur Bucolica. Theocr. Idyll. v. 44. *Βουκολιδέω*. et Idyl. A. 3. *σὺρψέω*, id est, *canere pastoritia fistula*, ut Cic. i. ad Att. ep. 16. *Fabulam περὶ τῆς σύριγγος* de Syringe imutata in arundines vel calamos, ex quibus præcis Pan fistulam conficit, Longus l. ii. pastoral. Plura ad 82. Ecl. ii. *Emmeness*.

Meditaris] Cantas, quasi melitaris, a pro l posita; sic solium vel *sella*, quasi *sedda* dicitur a sedendo. *Servius*.

Meditaris] Cantas et recte *μελετᾷς* exerces, ut Stewechius ad Veget. l. i. c. 20. Plant. in Sticho ii. l. 34. *ad cursum meditabor me*, pro quo in Mosel. iv. l. 5. *Exercent sese ad cursuram*. Cicer. i. de Orat. c. 61. *Demosthenes perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur*. Eodem modo meditatio idem quod exercitatio, ut Val. Max. l. ii. c. 3. *Armorum tractandorum meditatio a P. Rutilio consule militibus est tradita*. Sic in *μελετῇ* Hesychnius: *Μελετᾶ, ἀσκή, ἐπιμελεῖται, γυμνάζεται. μελέτη γὰρ ἡσκήσις, καὶ τὸ μελετᾷσθαι, γυμνάζεσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὰ ὅμοια*. Emm.

3 *Nos patriæ fines linquimus*] Non voluntate, sed vi Cæsaris et militum ejus compulsi, victo Antonio. *Serv.*

Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva] Buslidianus cod. *Nos patriæ fines, nos dulcia linquimus arva*. Nannius.

Finis] Antiqua terminatio acc. pl.

is pro eis, quam ex MSS. eruit ingens illud interiorum literarum lumen Vir Nobiliss. Nic. Heinsius D. F. cujus elimatissimis curis hanc emendatam editionem debet, quisquis Maronis admirator est. Si quis tamen antiquissimis, calamo exaratis, codicibus detrudere pergit, accedat Prisciano, qui vet. Grammaticorum facile princeps, quantumcumque resident scrupuli, pulchre evellit animo. l. vii. p. 775. *Emmeness*.

Dulcia arva] Unicuique propria terra dulcis sibi videtur, nec enim omnis res delectationem habens *dulcis* appellatur. Allegorice voce nititur Mantuanorum, qui suis possessionibus expellebantur. *Servius*.

Dulcia] Dulcis, suavis, proprium patriæ epitheton: sic noster, Ge. ii. 611.

Exilioque domos et dulcia limina mutant.

Ovid. l. i. de Ponto ep. iii. 35.

Nescio qua natale solum dulcedine captos

Ducit, et immemores non sinit esse sui.

Hom. Odyss. l. 34.

Ἵς οὐδὲν γλόκιον ἦς πατρίδος.

et vs. 28. γλυκερότερον. *Emmeness*.

Arva] Interprete Nannio, *arva* quæ arantur. Plant. in Truc. i. 2. 47. *Non arcus hic, sed pascuus est ager*. Varr. de L. L. l. iv. *arvum et aratio ab arando*. Idem Isiod. l. xiv. c. 13. hinc apud Ovid. lib. i. de Ponto ep. i. 11.

Cernis ut in duris (et quid bove firmius) arvis

Fortia taurorum corpora frangat opus. Hic pro prædiis et possessionibus. *Idem*.

4 *Patriam fugimus*] Ita Græci *πατρίδα φεύγω*, *exulare*; et *φύγη*, *exilium*. Taubm.

Lentus] Id est, otiosus, sive securus. *In umbra*] Allegorice sub tutela Imp. Augusti; ut, *Qui nunc lenti consedimus arvis*. *Servius*.

5 *Resonare doces Amaryllida sylvas*] Id est, carmen tuum de amica Amaryllide compositum doces sylvas sonare. Et melius est ut simpliciter intelligamus. Male enim quidam allegoriam volunt, Tu carmen de urbe Roma componis celebrandum omnibus gentibus. Plus enim stupet Melibæus, si ille ita securus est, ut tantum de suis amoribus cantet. *Servius*.

Resonare doces Amaryllida] Ita modularis, ut te carmine in laudem Amaryllidis recitante, universæ personæ sonent sylvæ, et echo oriatur, quæ venuste Longo dicitur lib. III. *past. πάντων τῶν λεγόμενων μιμητὴν φωνὴν ἀποδίδουαι*. Prop. I. 18.

Resonant mihi Cynthia sylvæ. Id est, nomen Cynthiae. Et Ecl. VI. 44. *Ut liltus, Hyla Hyla, omne sonaret*. In locis saxosis soni percussio frequens est. Justin. lib. XXIV. cap. 6. et noster Ge. IV. 49.

— *Ubi concava pulsus*

Saxa sonant vocisque offensa resultat imago.

Nec raro auditur in nemoribus, ut Ge. III. 49.

Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.

De utrisque testatur Curtius I. III. c. 5. Quippe semper circumjecta nemora petraeque, quantamcumque accepere vocem, multiplicato sono referunt. imo, ut utar verbis Ovid. I. I. Met. vs. 573.

Sonitu plus quam vicina fatigat.

De miraculo echus plura Plin. lib. XXXVI. c. 15. et Arist. de animal. II. c. 8. Fabulam ipsam, (Echo enim formosa fuit virgo, quæ post mutata in calamos) ad vs. 149. I. V. Æn. *Emmeness*.

6 *O Melibæe*] Scilioet, quid miraris? *Servius*.

O Melibæe] J. C. Scaliger I. IV. c. 3. Poët. hos tres versus exemplum *Perpicuitatis*, in *Imo* dicendi genere, laudat: ut in *Mediocris* illos, Ge. III. 21. *In caput*, &c. in *Summo* illos IV.

Æneid. 56. Principio delubra, &c. Taubm.

Deus] Id est, Cæsar. *Servius*.

Deus] Id est, Augustus: eum enim propter possessiones redditas quam maximis prosequitur laudibus; benefactores enim nostros eo titulo ornamus. Ter. in Phorm. act. II. 2. 31. *Non tu hunc habebas plane præsentem Deum?* Cic. de nat. Deor. I. I. c. 15. *Perseus eos dicit esse habitos Deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa*. Suet. in Aug. c. 5. *peteretque donari, quasi proprio suo, ac peculiari Deo*. Hor. II. Sat. VI. 52. *Deos quoniam propius contingit*, id est, Augustum, Mæcenatem, Agrippam: inde Prov. *Homo homini Deus est*. Emm.

Hæc otia] Hanc securitatem vel felicitatem. *Servius*.

Otia] In Romano, in Mediceo, et aliquot aliis antiquis, otia per *t*, hoc præsertim loco, scriptum est, quamvis non negarim in Romano alibi nomen id per *c*, haberi. *Pierius*.

Otia] Per *t*, Sanct. I. IV. c. 8. p. 442. ex Aldo de Orthograph. quod solide adstruit Dausquius de Orthograph. p. 225. *Emmeness*.

7 *Namque erit ille mihi semper Deus*] Et iteratio ipsa exclusit adulationis colorem. *Servius*.

Semper] Id est, post mortem, et dum vivit. Alii Imperatores post mortem in numerum referuntur Deorum: Augustus templa vivus emeruit. Horat.

Præsenti tibi maturas largimur honores,

Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Sic Lucanus de Nerone, *Sed mihi jam numen*. *Servius*.

Semper Deus] *Τὸν*, id est, conjunctum, ut unum sit nomen. Sicut apud Ter. in And. I. 2. 4. *Semper-leuitas*. vide Donat. Lucret. I. I. *Semper-florentis Homeri*. ad hunc locum Giffan. plura. Propert. I. I. eleg. 18.

Ut tibi sim merita semper-furor.

Ibi Jos. Scal. *Non attinet monere quoties illud semper usurpatur otiose a Propertio. Hoc enim infinitis locis facit. Sic Dio: τῶν δὲ δυνάτων, οἱ δὲ δῆμαρχοι, τῶν δὲ προσμυρόντων, τῶν δὲ ἀφόντων, πέντε δὲ Βουλευτάς. Emmen.*

[Illius] Octavii Caesaris. Servius.

8 *Ab ovilibus*] Pro *Oviliūm*. Sic, *Fidus ad limen custos*, pro custode liminum. *Ovilia* autem hic non pro septis, quibus oves includuntur, sed pro ipsis gregibus intelligi debent: ut apud Theocritum τὰ πολῶνιον, per metonymiam. Nannius.

Ab ovilibus] Id est, grege. sic Pers. Sat. II. 49.

— *Jam crescit ovile.*

Præpositio cum suo casu loco genitivi infra 54. vicino ab limite sepes. Plant. in Curc. III. 82. *Te esse ab illo.* Id est, illius. In Pseud. II. 2. 22. *ab illo milite Macedonico.* Plura ad priorem locum δ πάλιν J. Fr. Gronovius. Sic et Ter. And. I. 1. 129. *Ab illo injuria.* Idem III. 1. 3. *Ab Andria est ancilla hæc.* Ubi Donat. *ab Andria pro Andriæ.* Eun. III. 2. 12. *Dona a Phædria.* Similia Sanct. I. III. c. 4. p. 201. 202. *Emmeness.*

Imbuet agnus] Imbuere est proprie inchoare, et initiare. Nemo autem unam eandemque rem sæpe inchoat: sed constat sæpe pascua mutare pastores: sicut etiam in Georgicis legimus, *Itque pecus longa in deserta sine ullis Hospitiis, tantum campi jacet.* Unde necesse est, pastores totiens aras imbuere, quotiens mutaverint pascua. Invenimus etiam apud antiquiores, *Imbuere*, esse non inchoare, sed perfundere et madefacere, secundum quod, absolutus est sensus: ut sit: *sæpe perfundet.* Serv.

Imbuet agnus] Id est, consparget, madefaciet, infiriet. Pro eo Theocr. epigr. A. Βόμῳ δ' ἀμύξει κεράς ῥόγος. Cic. Philipp. XIV. c. 4. *Imbuti sanguine gladii, vel madefacti potius.* Pro Mil. c. 7. *Posteaquam via Appia latronis et parricidæ sanguine imbuta*

est. Ovid. Trist. IV. el. I. 77.

Hostis habens arcus imbutaque tela veneno.

Emmeness.

9 *Errare*] Id est, pasci. ut, *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.*

Servius.

Errare] Id est, placide et libere vagari, suo modo, per prata, nihil metuentes prædonum vim, aut abigei scuticam. ἐν φύλλοις πλανᾶν. ut Theocr. Idyll. IX. 4. Horat. Epod. II. 13.

Aut in reducta valle mugientium, Prospectat errantes greges.

Emmeness.

10 *Ludere*] Scribere: ut, *Carmina qui lusi pastorum.* Horatius, *Poscinus si quid vacui sub umbra Lusinus tecum.* Servius.

Ludere] Proprie de iis, qui leviores res et amores enarrant et canunt. Ovid. Trist. I. III. eleg. I. 5. *Quod viridi quondam male lusit in ævo.* Horat. IV Od. IX. *Si quid olim lusit Anacreon.* Ipse Naso Trist. I. IV. ecl. X. *tenerorum lusor amorum.* quia amorum et de arte amandi libros memorie prodidit. *Emmeness.*

Calamo agrestis] Rustico stylo: sicut supra, *tenui avena.* Servius.

11 *Non equidem invidet*] Excusat se, ne frequens interrogatio felicitatis alienæ ex invidia venire videatur: dicit se admirari potius, quam invidere. *Servius.*

12 *Usque adeo*] In tantum. *Idem.*

Turbatur agris] Turbamur sine ulla discretionem culpæ, vel meriti. Et invidiose tempora Augusti carpit latenter. Sane vera lectio est *turbatur*, ut Servius dicit, ut sit impersonale, quod ad omnes pertinet generaliter; nam Mantuanorum fuerat communis expulsio. Si enim *turbamur* legeris, videtur ad paucos referri. *Idem.*

Turbatur agris] In perveteri quidem codice quodam, *Turbatur*, legere est: sed in Romano illo antiquissimo,

et in oblongo, Vaticanis, neque non in Mediceo, *turbatur* non invenisse legitur. Servius alterum illud mavult, ut impersonale pertineat ad omnes generaliter, inquit ille. Citat vero locum hunc Fab. Quintilian. lib. i. cap. iv. *Totus usque adeo turbatur agris*, inter eas formas, quæ proprie cujusdam rationis sunt, ut *Istur in antiquam silvam*, quæque initium non habent: ut *fletur*, apud Ter. et similia. Quare hic Servio acquiescendum videtur. *Pierius*.

Turbatur] Idem impersonale apud Ter. Eun. iv. 3. 7. *nescio quid turbatum est domi absente nobis*. Sed ad hæc verba antiquissimi interpretis, *turbatur agris. ut Servius dicit*: invenies. Servius hoc de se ipse? ridiculum. verissimum est, quod Tanaq. Faber in notis ad Phædr. lib. i. fab. 4. *Sed quis credat hujusmodi σφάλματα ab illo nobili grammatico esse? dicam audacter, sed vere, non magis Servium hodie habemus, quam Donati in Terentium commentarios: excerpta tantum supersunt, et sæpius a mala manu. Quod demonstrari si quis sibi postulet, tam equidem id possum facile, quam ostendere, ὅτι ὁ αὐτὸς τέρταρα*. Similia passim Merula ad Ennium, Salmas. ad Solinum, et non pauci alii, quorum lucubrationibus multum debent politiora studia. *Emmeness.*

En ipse capellas] Hæc et sequentia ad commiserationem ciendam faciunt. ut Rob. Titius l. ix. c. 10. *Idem*.

18 *Protenus*] *Porrotenus*, id est, longe a finibus; nam *protenus* per e, adverbium loci; per i, *protinus*, adverbium temporis, id est, statim. *Servius*.

Æger] Et corpore et animo æger dicitur: ut, *Esto, ægram nulli quondam flexere mariti*. Sed *agrotus*, corpore tantum. *Ago* autem, proprie: nam agi dicuntur pecora. *Idem*.

Ago] Feræ proprie et pecudes aguntur. Corn. Nep. xiv. 3. *Vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram be-*

tiam captam diceret. Inde apud JC. abactor et abigeus, et in vet. gloss. *abiegator*. ἀβελῳτης. ἀβελῳτος, abago, abigo. *Emmen.*

Vix duos] Quia recens partes ambulationem prohibebat. *Ducuntur* autem ea, quæ suis pedibus utuntur: *portantur*, quæ motu suo carent, sed ita feruntur ut humum non attingant: *trahuntur*, quæ per terram aliena vi promoventur. *Nannius*.

14 *Hic inter densas corylas*] In Romano codice, *corulas* per u passim scriptum est, perveteri ea consuetudine, qua Romani peregrinas literas non admittebant. *Pierius*.

Hic inter densas] Hoc distichon laudat Scal. Poët. l. iv. c. i. ubi de plena oratione disputat. *Taubm.*

Gemellos] Tales capræ dicuntur αἰγες διδυματόκοι. Theocr. Idyll. i. 25. Αἰγὰ τέ τοι δισσῶ διδυματόκον. vid. Scholiast. et Idyll. iii. 34. διδυματόκον αἰγὰ φυλάσσω. In pretio erant magno; quia πολλὸν ἔχουσι γάλα. Quos arietes immittere volunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent. Varr. de R.R. l. ii. c. 2. Feræ quæ unum tantum factum enituntur μονοτόκοι, quo vocabulo in ea notione utitur Aristot. l. v. de Hist. Animal. c. xiv. ubi de elephantis. utroque Call. in Hymn. Apoll. Ἡ δὲ κε μονοτόκος, διδυμοτόκος αἰγὰ γένετο. *Emmeness.*

15 *Spem gregis*] Id est, marem et fæminam; reparatio enim gregis in sexu utroque consistit. *Servius*.

Spem gregis] Ita Ge. iv. 162. *Spem gentis*, de apibus dixit. Ge. iii. 473. *Spemque gregemque simul*. *Taubm.*

Ah! silice in nuda] Ad hoc pertinet præmissa dolentis interjectio: nam solent herbas substernere parientibus, ut ipse in Georgicis dicit, *Et multa duram stipula filicumque manipulis Sternere*. *Servius*.

Nuda] Serv. viii. Æn. ad illud: *Stabat acuta silix*, notat: *Pane omnes Hunc silicem dixerunt*, Varro, Lucre-

tius, Juvenalis. *Tanta tamen est Virgilii auctoritas, ut persuadent nobis, etiam Hanc silicem dici.* Taubmann.

Connixa] Pro eo, quod est enixa, id est, partu soluta; nam hiatu causa, mutavit prepositionem: sicut *occludite curas*, pro *excludite*. Servius.

16 *Lava*] Stulta, contraria. Et sensus hic est, perdituros nos quandoque agros, manifesto prædicebant signa: sed nos mentis imprudentia intelligere nequivimus. Servius.

Si mens non lava fuisset] h. e. Nisi caudex aut stipes fuisset. Eleganter *lavis* idem quod *stultus*. Horat. de art. poet. vs. 302. *O ego lavus, Qui purgor bilem sub verni temporis horam.* Pers. Sat. II. 53. *Sudes et pectore lavo.* Ecce ut *guttas*. ibi Casaub. *lavo*, non *latho* legit. Emmenens.

17 *De calo tactas memini prædicere quercus*] Mire compositum augurium. Nam quercus in tutela Jovis est: et hujus arboris fructu olim homines vescebantur. Per quercus ergo, agri: per fulmen, ira Jovis: per iram Jovis, ira Caesaris: per damnum arborum, damnum agrorum figurabatur. Hæc quercus ergo tacta, id est, afflata leviter fulmine: ut Cicero, *Tactus est ille, qui hanc urbem condidit, Romulus*. Significabat motu Imperatoris posse agros eorum perire, apud quos fulminatæ sunt arbores: nam agri causa victus sunt, sicut olim quercus. Quod autem ait *tactas*; ostendit temporale fore damnum, quale patiuntur arbores leviter fulminatæ. Et bene *prædicere*, quasi præloqui et prædivinare: cum ita manifestum constet esse augurium. Servius.

Memini prædicere] Non *prædicasse*; ita Agræti Vet. Gram. *Memini me facere*, dicere debemus, non *memini me fecisse*: nam *memini* sermo est totus præter. temporis, qui ante factam rem in præsens revocat. Et si dixeris: *memini me fecisse*, duo præterita simul jungis. Cic. in Verr. IV. 14. *memini Pamphilum Lilybatanum mihi*

Delph. et Var. Clas.

narrare. et c. 66. *tum etiam hoc me memini dicere.* Ter. An. II. 5. 18. *virginem forma bona memini videre.* ubi Donat. in Phorm. I. 2. 24. *memini relinqui me Deo irato meo.* ipse Virg. Æn. VII. 405.

Atque equidem memini, fama est obscurior annis,

Auruncos ita ferre senes.

Ecl. IX. 52.

Memini me condere soles.

Refutat Sanct. in Min. c. 14. Agræti sententiam, ubi, *memini*, jungi posse præterito perspicue disputat. Emmenens.

Quercus de calo tactas] Fulmine ictas, quas Festus *Fanaticas*, Plant. in Trin. II. 4. 138. *fulguritas*. Idem.

18 *Sæpe sinistra, &c.*] Versus hic in Vett. quos sequimur codicibus non habetur. Suppositus est: ut in Oblongo et Longobardico, in quo etiam, *dicebat*, pro *prædixit*: quæ lectio est etiam alterius Vergiliani codicis manu scripti, cujus mihi copiam fecit Nicolaus Delphinus. Picinus.

Sinistra cornix] Jussu enim Jovis canebat cornix a læva, corvus a dextra, ut Cic. de Div. I. 7. et 39. Plaut. Asinar. I. 1. 12. *Impetritum, inauguratum est: quoties admittunt aves. Picus et cornix est ab læva: corvus vero ab dextra.* de Vanitate augurum Turneb. VI. 26. Idem occurrit versus Ecl. IX. 15. *ante sinistra caeca monuisset ab ilice cornix.* Emmenens.

19 *Qui*] Pro *quis*, veteri more. Plautus in Truc. I. 2. 3. *Ne qui manas attulerit steriles intro ad nos.* Idem in Stich. v. 7. 1. *Qui Ionicus aut Cynædicus, qui hoc tale facere possiet?* Nannius. *Quis* cum *s* litera dici volunt grammatici, cum inquirendo, ut Virg. Æn. I. 619.

Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus

Insequitur?—

et Æn. VI. 808.

Quis procul ille autem ramis insignis olivæ?

Virg.

5 G

In referendo autem sine s. *Æn.* vi. 760.

Ille vides pura juvenis qui nititur hasta.]

Æn. i. 5. *Troja qui primus ab oris.* Etenim præpositivum *quis*, subjunctivum *qui*: quod tamen auctores non observarunt. ut Actius dicens,

Quinam Tantalidarum interfectioni modus sit?

Et Virgil. *Æn.* ix. 723. *Qui casus agat res.* Sos. Charis. Eadem Gronov. obs. in script. eccles. c. xxi. *Emmenes.*

Da] Id est, dic. Sic contra, *Accipio nunc Danaum insidias*, id est, audi. *Servius.*

Da] Expone. Terent. Heaut. prol. 10. *paucis dabo.* Plantus in Bacch. ii. 3. 132. *hanc fabricam Heriti filio dabo*, id est, narrabo. Plena videtur locutio apud nostrum *Æn.* ii. 790. *Hæc ubi dicta dedit*; qualia apud optimos auctores sexcenta: ut *dare inventum, effectum*, &c. *Emmenes.*

20 *Urbem quam dicunt Romam]* Quæritur cur de Cæsare interrogatus, *Romam* describat; et ant simplicitate utitur rustica, ut ordinem narrationis plene non teneat, sed per longas ambages ad interrogata descendat. Aut certe, quia nullus qui continetur, est sine ea re quæ continet, nec potest ulla persona esse sine loco; unde necesse habuit interrogatus de Cæsare, locum describere in quo eum viderat. Est autem longum Hyperbaton, *Urbem quam dicunt Romam.* Hic illum vidi juvenem, Melibæe. Roma ante Romulum fuit, et ab ea Romulus nomen adquisivit, sed de flava et candida Roma Æsculapii Filia novum nomen Latio facit, tantum conditricis nomine omnes Romani vocantur: *Marius Lapereorum Poëta dixit. Servius.*

Urbem] Addit *Romam*, quod simpliciter idem: ut *ab urbe condita*, et ex similibus form. Græce *ἀπὸ τοῦ Ἀθηναίων*. Cor. Nep. ii. 4. i. et vii. 6. 4.

quam sententiam refutat Germanus ex Aristotele. *Romam]* Hæc Solinus c. i. teste, Valentin Lat. *Πόλην* Græce. v. ad hunc loc. Salm. p. 6. 7. *Emmenes.*

21 *Stultus ego]* Id est, rusticus, qui nescivi judicare. *Nostræ]* Mantuæ. Quo] Id est, ad quam; nam adverbium ponit pro nomine: ut, *Genus unde Latinum*, id est, a quo. *Servius.*

22 *Ocium teneros]* Periphrasis agnorum. *Idem.*

Depellere] Id est, a lacte remove. *Idem.*

Depellere factus] Varronianum est ii. 2. de R. R. *Cum depulsi sunt agni a matribus, adhibenda diligentia est, ne desiderio arescant.* et cap. 4. *Cum porci depulsi sunt a mamma, a quibusdam Delici appellantur, neque jam lactantes dicuntur.* Noster Ecl. vii. 15.

Depulos a lacte domi quæ clauderet agnos.

Horat. Carmin. iii. 4.

—*fulvæ matris ab ubere*

Jam lacte depulsus leonem.—

Pro quo Ge. iii. 298.

—*prohibent a matribus hædos.*

Depellere aliis abigere propter adjec-tam particulam *quo*. Ecl. ii. 30. *gregem compellere.* et Varr. de R. R. c. 2. *Compellendum in gregem ocium.* *Emmenes.*

Fatus] In oblongo quidem codice, *fatus*, cum æ diphthongo scribitur. In reliquis, *fetus* absque diphthongo. Sed enim numismata, *fatus* per æ scribendum monent, dum quæ inde vocabula deducuntur *secundus, facunditas*, et similia per æ scriptas nobis ostendunt. Ut in FAVSTINÆ AVG. FORCVND. AVGVSTÆ. et ita in reliquis. *Pierius.*

Fatus] Errare Pierium tota via docet Gellius xvi. 12. et ipsa, quæ laudat, numismata contrarium arguunt, ut apud Ant. Augustinum tab. 49. n. 7. et tab. 59. n. 20. imo ex ipsis numismatibus videre est, quorum mihi

cepiani fecit: perdiscens omnis elo-
gantioris antiquitatis scrutator Car.

Hrydanzus, JC. et Ralp. Lugdunensi
a Secretia. Emmenaeus.

23 Sic canibus catulos similes] Vult urbem Romam non tantum magnitudine, sed etiam genere differre a cæteris civitatibus; et esse velut quendam alterum mundum, aut quoddam cælum, in quo Deum Cæsarem vidit. Qui enim comparat cani catulum, vel hædam capellæ; magnitudinis facit, non generis differentiam. Qui autem dicit, leo major est cane: et generis facit, et magnitudinis differentiam, sicut nunc de urbe Roma fecit. Putabam, inquit, ante, ita Romam comparandam esse aliis civitatibus, ut solet hædus capræ comparari; nam quamvis major esset, tamen eam civitatem esse dicebam: nunc vero probavi eam etiam genere distare: nam est sedes deorum. Hoc autem eum dicere, ille comprobaturus,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Nam *viburnum* brevissimum est, semper virens, et forma et genere a cupresso remota. Nam cupressus, arbor est maxima. Hoc autem genus argumentationis et apud Aristotelem lectum est, et apud Ciceronem. *Serotus.*

Catulos] Proprie canum, ut Isid. XII. 2. aliarum tamen bestiarum fœtus catuli dicuntur, ut Non. Marcellus. Virgil. Ge. III. 245.

Tempore non alio catulorum oblita læna.

Et eodem libro 437.

Cum positis novus exuviis nitidusque juvenia

Voluitur, aut catulos tectis aut ora relinquens.

Plaut. in Truc. II. 2. 13. Quasi sus catulos, pedibus proteram, &c. Phædrus I. 28. Vulpinos catulos. Citat hunc vers. Columell. III. 9. quod natura sobolem sui similem producat. Emmen.

24 Componere] Comparare. Serv.

Parvis componere magna solebam] Ge. IV. 175. — *si parva licet componere magnis.* Herod. I. I. ὅς εἶναι μικρὰ τὰ ταῦτα μεγάλῳσι συμβάλλειν. Thucyd. I. IV. ὅς μικρὸν μεγάλῳ εἰκάζει. Cic. de opt. gen. orat. c. 6. ut cum maximis minima conferam: et in Oeconom. I. CXI. apud Lactant. ut magna parvis comparemus. Ursinus.

25 Caput extulit] Sic et Æn. I. 131. placidum caput extulit unda, et Ge. IV. 351. flavum caput extulit unda, et III. 553, de Tisiphonæ: caput altius effert. Germanus.

26 Lenta] Arbor quæ vel tardiuscule crescit, vel quæ frangi tam facile non potest: ut Ovid. Heroid. Ep. IV. 81. Seu lentum valido torques hastile lacerto: et noster Æn. XI. 650. lenta hastilia. Ecl. III. 83. lenta salix. Emmenæus.

Viburna] Quæ tenuia virgulta sunt, et genistæ genus mollioris, ex qua scopæ fiebant. Quidam *stolones* interpretati sunt: P. Ruellius *vitem albam*, quæ Gallis *viburna* dicitur. Vide et Matthiolum in Dioscorid. l. 1. *Taubmann*.

Cupressi] Quia proceræ sunt, ut Theophr. de plantis l. 8. *ἔστι δὲ τὰ μὲν ὀρθοφύη καὶ μακροστελέχη, καθάπερ ἐλάτη, πεύκη, κυπάρισσος*. Sic Theocr. Idyll. xi. 45. *ἐντὶ βαθυαὶ κυπάρισσοι*. vid. Schol. et Plin. xvi. 33. inde a depræliantibus ventis propter proceritatem agitantur, ut Od. Hor. l. 9. 12. Apul. Met. l. v. *Incolavit proximam cupressum, deque ejus alto cacumine*. l. vi. *de quodam ramo proceræ cupressus*. l. viii. *de summo cupressus cacumine*. Emmeness.

27 Et quæ tanta fuit] Quæ tanta: ad magnum enim aliquid nimia necessitas venire compellit. Unde quasi miratur hominem rusticum Romam videre potuisse. *Servius*.

Et quæ] Nonnulli *ecquæ*: sed prius probat Gifanios ad Lucret. in prol. A. 25. *et quid spei sit reliquum?* et in Phorm. iii. 1. 10. *et quid spei porro est?* Virgil. Ecl. x. 28. *Et quis erit modus? inquit: amor non talia curat, &c.* Emmeness.

28 Libertas] Amor libertatis. Etenim aliter dicit servus, libertatem cupio: aliter ingenuus. Ille enim carere vult servitute, hic habere liberam vitam, pro suo scilicet arbitrio agere: sicut nunc Virgilius sub persona Tityri, dicit se amore libertatis Romam venire compulsus: et ideam latenter carpit ea tempora, quibus libertas non nisi in urbe Roma erat. Aut certe simpliciter intelligamus hoc loco Tityrum sicut pastorem locutum. Nam ubique eum Theocritus mercenarium inducit. Item Virgilius,

Tityre dum redeo (brevis est via) pascere capellas.

Servius.

Libertas] Dea est, ut Germanus,

cognomento *respiens*, id est, felix et propitia: ut Cic. leg. ii. 11. *Fortuna respiciens* et Jupiter *respiens*, qui apud Apoll. Rhod. ii. 1126. *ἔδς ἐνδοψιος*. Quare libertas Dea sit, docet Cic. de Nat. Deor. ii. 23. Templum et Atrium in Libertatis Colle Aventino, ut Fest. et Donat. de urbe Roma iii. 13. Eam repræsentat matrona erecta, dextra pileum rotundum tenens, sinistra vero virgam, ut ex nummis veteribus apud Fulv. Urs. et alios extantibus. Virgula pulsati, et capite raso pileum capiebant servi, libertatis indicium, ut H. Junius l. ii. de Coma. Nec tantum servitute potior est libertas, sed et summum pretium, quod servo persolvi possit, ut Ter. An. i. 1. 12. *Raro autem ex servis liberti erant dominis nisi serins*, id est, post longam servitutem, ut ex Sostiis, Getis Terentianis liquidum. Apposite igitur: *quæ sera tamen et postquam tondenti barba cadebat*; id est, postquam ætatem spectata esset servientium fides. Quamobrem, hæc in usu fuit form. antiqua: *Spectatus satis*. Quia significabatur servum diu et liberaliter servisse. Ter. Ad. v. 6. 5. *Nam is mihi profecto est servus spectatus satis*, Inde *spectamen bono serco*, vid. Taubm. ad Plant. Menæch. v. 6. 1. *Emmeness*.

Respexit inertem] Desidem, sese non requirentem. Nam culpatur suam inertiam quod non ante Romam ierit, et sit usus puer libertate, qua uti cœpit provecioris ætatis. *Servius*.

Respexit] Id est, me favore prosecuta est et in libertatem vindicavit. Donatus ad Terentii verba, An. v. 6. 11. *me in tuis secundis respice*. *Sunt enim, qui felicitate elati ne respicere quidem velint amicos*. Et *respicere* est proprie retro *aspicere*, non oblivisci. Plaut. in Bacch. iv. 3. 24. *deus nos respiciet aliquis*, id est, opem feret. Terent. Ad. iii. 2. 55. *Nam Heracle*

alium hunc respicit nos. Juv. Sat. vii. 3.

Solus enim tristes hac tempestate Camænas

Repperit.

Emmeness.

Inertem] Rudem, imperitum, qui *artibus carent*, inquit Cic. de fin. bonor. et mal. ii. 34. *a majoribus inertes nominabantur.* iners qui sine arte, id est, sine *ἀρτῇ*, ut Donat. ad Ter. An. ii. 2. *Idem.*

29 *Candidior postquam tondenti barba cadebat]* Aut mutatio personæ est, ut quendam rusticum accipiamus loquentem, non Virgilium, per *ἀλλήγορας*. Nam ut diximus, xxviii. annorum scripsit Bucolica. Aut certe est mutanda distinctio: ut sit non *barba candidior*, sed *libertas*. nam xxviii. annorum barbani potest quis mittere: sed non canam. Et bene *candidior libertas*: ut intelligamus etiam ante in libertate, sed non tali, fuisse Virgilium. *Servius.*

Candidior postquam tondenti barba cadebat] Tondeo incertæ esse significationis, ait Donatus, atque idem legas apud P. Consentium. Sane *ἀπαραβίττω*, ait Maro Ecl. i.

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Nam *candidior* cum *barba* jungendum, ut canities significetur: cui interpretamento favet, quod postea Tityrum vocat fortunatum senem. Ne quis Servii, quem Naunius etiam sequitur, auctoritate compulsus, *candidior* cum *libertas* conjungat. *Tondenti* autem non aliter, quam passive, sumi hic potest. Uti neque in hoc Ge. iii. 311.

— *incanæque menta*

Cynipii tondent kirci.

Id est, tondentur. Livius quoque similiter Ger. lib. xxvii. J. Voss. de anal. iii. 3. p. 12. De sex modis, quibus recrementitia crinium silva tollebatur. Junius de Coma c. 2. 1. *aut tondebant forficula, aut radebant novacula, aut digitis vellebant, aut volucribus eradicebant; aut deglabratoris*

medicamentis extrungebant, aut denique pice resinave exstirpabant. Emmeness.

Barba cadebat] Contrariam sententiam de juventute, et cum modulo pene Virgiliano Juvenal ita extulit Satyr. i. 25. *Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.* Quem versum repetit Sat. x. 226. *Cerda.*

30 *Et longo post tempore venit, Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit]* Injungendum est hoc totum; nam duplici ratione tempus ostendit, quo eum libertas aspexerit: id est quando cæpit secare barbam, et relicta Galatea Amaryllidis amore detineri. *ἀλλήγορικῶς* autem hoc dicit, Postquam relicta Mantua Romam me contuli: nam Galateam, Mantuam vult esse; Romam, Amaryllida. Et bene tempora, quasi rusticus, computat a *barbæ* sectione. *Longo post tempore]* Aut *ἀπχάτωδης* est: antiqui enim, *post, ante, circum*, etiam ablativo jungebant: quod hodie facere minime possumus: aut longo post, una est pars orationis; ut sit sensus, Venit tempore longo post: sicut multo minus, multo magis, post-modo. Horatius,

Postmodo, quod nil obsit clare, multumque locuto.

Longo post, ut postposita videatur esse præpositio, et in unitatem coacta. *Servius.*

Et longo post tempore venit] *Post* hic adverbium est, quia quando præpositio est, ablativo jungi non potest. Ad sententiam hanc adstruendam Priscianus l. xiv. p. 987. citat locum Virg. Æn. vi. 409.

— *longo post tempore visum.*

Suet. Aug. c. 8. quadriennio post. Sanctius in Minerva ad Ellipsi. confugiendum vult c. 12. *longo post tempore venit*, inquit, id est in longo tempore, post id tempus. *Emmeness.*

31 *Postquam nos Amaryllis]* *ἀλλήγορικῶς* hæc dicit: Postquam relicta Mantua, Romam me contuli. De quo in *Argumento*. Nec temere per Amaryllida Roma indicatur. Nam,

ut auctor est Politianus lib. i. Epist. 2. ROMA urbs triplici olim nomine insignita fuit: vulgato, *Roma*; arcano, *Amaryllis*; sacro et rituali, *Anthusa* sive *Florentia*. Taubmann.

Habet, &c.] Amantibus sollempnia verba, *Habere*, et, *Tenere*. Ita Ecl. III. 107. *Phyllida solus habet*. Ovid. Ep. Heroid. II. 103. *Jam te tenet altera conjux*. Catull. *Tene Thetis tenuit pulcherrima*? Terent. Ad. II. 4. 26. *Teneo ego te, mea Antiphila*? Apulejus: *Teneo te, teneo te, meum palumbulum*. His opponitur *Relinquere*. Plautus Most. *Reliquit deseruitque me, &c.* Vide quæ ad Plaut. Pœn. Prol. e Gruteri susp. diximus. Taubmann.

Habet] De verbo *teneo* plura tradit Pricæus in not. ad l. x. Met. Proprie de meretriciis amoribus et turpiori consuetudine. Ter. Hec. III. 3. 44. *amor me graviter consuetudoque tenet*. Plaut. Bacchid. I. 2. 37. *Tu amicum habebis*? Ter. An. I. 1. *Quis heri habuit Chrysidem*. Tibull. I. 2.

Ferreo ille quidem, qui, te cum possit habere,

Maherit prædas stultus et arma sequi.

Idem IV. 7. *ἔχω* Græce, ut videre est apud Diog. Laërt. in v. Aristippi: *ἔχω λαβὴν, ἀλλ' οὐκ ἔχωμαι*. Emmenness.

Galatea] In Cod. plerisque veteribus *Galathea* per *th.* scriptum, quod imperite ἀπὸ τῆς θεᾶς deduci nomen arbitrantur. Græce vero *Γαλατella*, cujus «, penultimam diphthongum in, e, longum transire apud Latinos ex Terentiano, et aliis constat satis. Ut *medela* Medea, *alveola* Æneas. Pierius.

Galatea] Etiam in MS. Cod. qui extat J. Rutgers. in Bibliot. Lugd. Bat. de *Galatea*, tanquam puella rustica, Theocr. Idyll. VI. 7. *Βάλλει τοι, Πολύφαμε, τὸ ποίμνιον ἃ Γαλάτεια δόλαιον*. Emmenness.

§2 *Fatebor enim*] Hoc per parenthesis dictum est. Servius.

§3 *Nec spes libertatis erat, nec cura*

peculi] Nec sperare poteram libertatem in oppressa civitate, nec habere curam patrimonii. *Peculi* autem aut antique dixit, quia omne patrimonium apud antiquos *peculium* dicebatur, a pecoribus; in quibus eorum constabat universa substantia: unde etiam *pecunia* dicta est a *peculio*; aut certe et hoc ad morsum temporum pertinet: nam modo tantum *servi* *peculium* dicimus: ut invidiose patrimonium suum dixerit *peculium*, ac si servus esset: quia se diu apud Mantium servisse memoravit. Sane *peculi*, pro *peculii*, per synæresim dictum est. Idem.

Cura peculi] Cum contubernalem habebat *Galatheam*, nihil admodum *peculii* colligere poterat, unde se tandem liberaret. *Amaryllidem* nactus et attentiores et diligentiores, dimissa *Galathea*, quæ dissolutior et negligentior in re *peculiari* augenda erat, tandem aliquando libertatem adeptus est. Turn. I. 26. *Peculi*] Hor. de Art. poet. 330. ad hæc animos et *Cura peculi* Cum semel imbuerit. Ubi Nannius: *peculium* rustici vocant quod extra reliquam pecuniam sepossuerunt. Per i simplex, ut noster Æn. I. 251. *Urbem PatavI. Terentio perfamiliares, negotI, consillI, benefactI. CœII, NumerI*, ut ex Lucil. Sat. XIV. Charis. I. 9. p. 60. Factum hoc vult Pierius ad 69. hujus Ecl. *Pauperis* et *TugurI*, compendii, Priscianus metri gratia l. VII. illius sententia verisimilis, hujus refellitur a Castalone in var. lect. c. 9. quia in soluta oratione idem facitatum, ut ex vet. inscript.

I. O. M.

PRO. SALVTE. AVGG. N. N.

L. SEPTIMI. SEVERI. PII

PERTINACIS. ET. M.

AVRELI. &c.

Pro *Septimii, Aurelii*. Plures reperies apud laudatum comm. inscript. Recte *peculium* Servius pro substantia servorum: solebant enim unciatim de domo, suum defraudantes gentium, paucillulum comparcere miseri, ut

tandem aliquando per convassos mamos libertatem a dominis redimerent, teste Lips. ad Tac. ann. xiv. 41. Græce, ut ex vet. gloss. in voce *peculium*, sic circumscribitur: Κτήσις τοῦ ἐν ἀλλοτρίᾳ ζῶντος ὄντος. τοῦτ' ἔστιν αἰῶν, ἢ δούλου. et paulo post: Περιουσία, Περικτήσις, ἴδιον, ἑξέτερον, Ὀσία δούλου. Apposite hunc locum ex Senecæ Epist. 80. Cerda. *Mancipia peculium omni, quod comparaverant ventre fraudato, pro capite numerant.* Sic Cicero parad. v. 2. *Eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissima servitutis.* Juv. III. 189. *et cultu augere peculia servis.* Jureconsulti nihil hac voce familiarius, ut in indice Erythraeus in voce *peculi*. Emmenens.

34 *Extret victima septis*] *Septa* proprie sunt loca in campo Martio inclusa tabulatis: in quibus stans Po. Ro. suffragia ferre consueverat. Sed quoniam hæc septa similia sunt ovilibus, duo hæc invicem pro se ponuntur: ut hoc loco *septa* pro ovilibus posuit. Item Lucanus contra, *Et misere maculavit ovilia Romæ.* Juvenalis, *Antiquo quæ proxima surgit ovili.* Sane *Pinguis* melius ad victimam, quam ad caseum refertur. *Servius.*

Victima] Præter alias Festus hanc tradit Etymologiam: quæ ad hostes victos imoletur, quam confirmat Ovid. Fast. I. 385.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur:

Hostibus amotis hostia nomen habet.

Quamvis multa mea, &c.]

Meique pinguis agnus ex ovilibus

Græcem domum remittit ære dexteram.

Hos Sripopp. in Priap. Carm. 86. Catullo adscribit. Emmenens.

Septis] Ex stabulis, ovilibus. In campo Martio fuisse septa, de quibus mentionem infert Servius, nemo eat inficias. Ovidius Fast. I. 53.

Quæ populum jus est includere septis. Sed omnia loca, ut Cerda, segimento vallata *septa* dicuntur: talia sunt sta-

bula ovium, caprarum, boum; imo aliarum etiam bestiarum. Cic. Philipp. XIII. 8. *quibus septis tam immensis belluas continebimus.* Quamvis septi sive sepi nomine proprie veniat omne id, quod fundo ad tutelam esse possit. Varr. de Re Rust. I. 14. *Nunc de septis, quæ tutandi fundi causæ aut partis flant.* III. 12. *Septum venerationis.* Emmenens.

35 *Ingrata Urbi*] Quia cum alimenta civitatibus præstentur ex rusticorum labore, et in his rustici etiam desiderantur a civibus, et multa perdunt, et advectorum rerum pretia iniqua suscipiunt. *Servius.*

Caseus] Quod careat cere, quasi cævus. Isid. IX. 2. vel ut Varr. de L. L. a coacto lacte. De caseo præmendo Colum. VII. 8. Pont. Apud Pomponium in Lenone caseum melle, ut Charis. I. L. et ingratis præmeretur caseus urbi Non unquam, sic dispangit Sanctius II. 7. p. 86. Emmenens.

36 *Ære gravis*] Id est, nunquam loculis probe impletis redibam; pro quo Juvenal. XIV. 282. *tenso folle reverti*, id est, tumente prænummis marsupio. Bene *ære*: nam æs antiquissimum, quod conflatum pecore, pecore erat notatum, ut Varr. de R. R. II. 1. Id.

37 *Amaryllis*] Vocativus Græcus est, qui brevis est quotiescunque nominativus in is terminatur: ut Amaryllis, Pieris. Horatius, *Dulcem quæ strepitum Pieri temperas.* Servius.

Amaryllis] Quidam calamo notati libri habent Galatea, ut ad Mantuam referatur; quæ lectio sit recipienda nec ne, doctis viris judicandam relinquam. *Ursinus.*

Amaryllis Galatea. Cerda.

Quid vocares] Hoc Virgilii personæ convenit. *Manta Amaryllis*] Quæ nomine lætare poëta. *Servius.*

38 *Cui*] Id est, in cuius honorem. *Cui pendere*] Id est, tibi; quia laudari a te non meruerunt. *Idem.*

[*Sua poma*] Id est, ipsius arboris poma propria. *Idem*.

[*Poma*] In Rom. Cod. *mala* non *poma* legitur. Altera vero manu *poma* adscriptum est. Et in altero satis antiquo abrasa est tota dictio: et *poma*, scriptum altera manu. Utrum malueris admittere tantundem est. *Poma* tamen numerosius videtur, atque ob vocalium varietatem, et ob literæ sonoritatem gratus. *Pierius*.

[39 *Tityrus*] Virgilius. *Pinus*] Roma vel Cæsar. *Servius*.

[40 *Fontes*] Poëtæ; vel Senatores. *Idem*.

[*Arbusta*] Fructeta, scholastici vocabant. *Servius*.

[41 *Quid facerem*] Cum se purgatum vult quispiam, venustus hujus formulæ usus. Ut Ter. E. v. 1. 15. *Quid facerem?* Hec. iv. 1. 1. *Quid agam?* ubi Don. figura διαπόρσης turbatis apta. τὶ ποίησω; vide *Pricæum* ad c. xvi. c. 3. *Lucæ*. Et Ecl. vii. 14. *Quid facerem?* *Emmeness*.

Unde CAESAR DIVI F. quemadmodum videre est, in nummo pag. præcedente, et in nummorum tab. xv. n. 8. de quibus disserit Augustinus. *Emmeness*.

[43 *Illum*] Non videtur abundare, *illum*; sed facere ad augendam venerationem et ampliorem reddendam majestatem. Noster *Æn*. x. 175.

— *Ille hominum divumque interpres Asylas*,

Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent.

[*Servitio*] Ab servitio. Servitium est conditionis indicium. *Licebat*] Id est, nec deesse officio poteram. *Servius*.

[42 *Præsentis*] Propitios faventesque. Horat. Ep. ii. 134. *præsentia Numina*. Virg. *Æn*. ix. 404.

Tu Dea tu præsens nostro succurre labori.

Ad Augustum referri vult Cerda, cui viventi sacra fiebant, ut Hor. Od. iii. 5. 1.

Cælo tonantem credidimus Jovem

Regnare, præsens Divus habebitur Augustus.

Vide Torr. *Promiscue poëta utitur* (ut Serv. ad *Æn*. v. 56.) *Divum et Deorum: quanquam sit discretio, ut Deos perpetuos dicamus: Dicos ex hominibus factos, quasi qui diem obierint, unde Divos imperatores appellamus. Sic Turn. xxviii. 6. Divus imperator, qui post mortem Deus habetur. Quod nomen, teste Servio ad Ecl. v. 56. primus meruit Julius Cæsar, et Divus appellatus est, ut hic nummus.*

Elegantem vocis, *ille*, usum luculente exponit in nov. lect. iii. 26. Guilielmus Canterus. *Idem*.

[*Juvenem*] Cæsarem dicit Octavianum Augustum; decreverat enim Senatus ne quis eum puerum diceret, ne majestas tanti imperii minueretur. *Servius*.

[44 *Bis senos cui, &c.*] Cui singulis mensibus rem divinam facio, ut magnis Diis, Junoni et Jovi, Respubl. et optimates solent: non semel, ut alii

diis quotannis. Turneb. i. 26. ad vs. 43. 44. Vide Saubertum de Sacrific. c. v. p. 112. ubi ex Maximo Tyrio dissert. 38. Ἑλλαςτες μὲν θεοῖσι καὶ ἀνθρώποις ἀγαθοῖς: et paulo post ex Philone, Εὐεργέτας τοῦτοις, καὶ πόλλων αἰρέως ἀγαθῶν, ὅς θεοὺς προσεκτοῦν. *Emmenes.*

[*Dies*] Id est, principia mensium. *Fuuant*] Id est, sacrificant. *Servius.*

45 *Hic mibi responsum primus, &c.*] In Cod. Longobardico primum habetur. Sed, *primus dedit responsum*, magis Servio videtur facere satis. *Picrius.*

46 *Responsum primus dedit*] Id est, permisit libere vivere. *Primus*] Id est, ante quem nullus sit. *Servius.*

Responsum] Respondent Dii, oracula, haruspices consulentibus, delibenterantibus, *μαρτυραμένοις*. Just. ii. 6. *oraculum consuluerunt. Responsum*, &c. Ceteroquin respondere Jctorum est. Cic. de Clar. Orat. cap. 89. Q. *Scavola consulentibus respondendo studiosos audiendi docebat*. Inde Vennius lib. i. Epist. 16. 43. *quo respondere*, id est, Jurisconsulto. sic *responsa prudentium* pro quo idem poëta 41. *consulta*. Sed de his Brissonius de Consul. l. iii. p. 332, 333. *Emmenes.*

46 *Pascite*] Id est, ut ante eratis, o pueri, sic et modo pascite in pace. *Servius.*

Pascite] Vett. pro *pascere* fuit *pecunoscere*. Vetus inscriptio: apud Gruter. p. 304.

PECUVASCERE. GENVATES.
VEITVRIOSQVE. LICEAT.

Cerda.

[*Pueri*] *Pueri sunt impuberes*, ut Fest. et sic saepe. Non raro etiam idem quod *filii*. Horat. Carm. i. 16. 25. *puerosque Leda*. vid. Torrent. Hic de maucipis. ut Horat. Carm. i. 38. 1. *Persicos odi, puer, apparatus*. Quod, ut *Cerda*, *perspicuum* ex nominibus servorum *Mauripor*, *Publipor*. Sic et *pascim* *raïs*. *Emmenes.*

Submittite tauros] Id est, exercete terram et sobolem. *Servius.*

Submittite] *Servius*: (*Jugo scilicet ad arandum*). Non displicet. Sunt qui referant ad propagationem taurorum. Hanc non negem, sed hoc loco illa est parum opportuna. De ea significatione alibi. Ego Poëtam explico: *submittite*, id est, producite ad pastum tauros. Hoc enim quadrat cum superiore sententia, *pascite boves*, ut dicat, et vaccas et tauros produci posse ad pastum. Et quidem eo sensu Lucret. accepit, lib. i.

Tibi suaves Dardala tellus

Submittit flores.

Profert, producit: et Seneca in Œdip.

Latus Cytheron pabulo semper novo

Æstiva nostro pratū submittit gregi.

Quod a Græcis sumptum, nam Pind. Od. ix. Pyth.

Χθὸν ἡρῶν φύλλ' ἀναπέμπει.

Tellus cerna folia submittit.

Liban. in Progymn. pari verbo, γῆ ἀρῆει τὸ ἔρπος. *Cerda.*

Submittite] Varro de re rust.

ii. 3. *In nutritu hodi trimestres cum sint facti, tunc submittuntur, et in grege incipiunt esse.* Id est, datur potestas cum cætero grege excurrendi ad pascua. *Emmenes.*

47 *Fortunate senex*] Non ad ætatem Virgilii refert, sed ad fortunatum futurum præsago usus est verbo. Nam apud Philosophos, *senes* dicuntur, qui spem futuri temporis habent in victu. *Servius.*

Senex] Non semper decrepitum, annis gravem, vel ætate confectum significare videtur, sed nonnunquam blandius esse nomen, honoris et reverentiæ quod sit inditum. Phædrus l. ii. fab. 1. *Morem servabo senis*. *Servius* ad Æn. vi. 304. *Senior est virens senex*. Sic, *Senior Atticus* pro Phidia. *Senior Gargetius* pro Epicuro. Gevartius ad Stat. l. i. Silv. edit. Cruc. pag. 44. 45. 48. sic γέροντες appellati Lacedæmoniorum magistratus, de quibus Pausanias l. iii. Hæc om-

nia faciunt pro Nannio. Sed illius sententiæ non subscribitur a plerisque, quibus placet. quod supra 28. 29. dictum, per senem senectute confectum servum hic intelligendum esse, quem desolatum libertas tandem secuta est. Utitur igitur Noster hoc vocabulo pro ratione ætatis, quod monet Horat. Epist. I. 6. 54.

— *Frater, Pater, adde,*

Ut cuique est ætas.

Emmenesa.

Ergo tua] Tredecim hinc versus seqq. exemplum *Florida Orationis* citat Scaliger, Poët. IV. 9. *Idem.*

48 *Et tibi magna satis*] Ordo est, Magna satis pascua, subauditur erunt. Servius.

Quamvis lapis] Quamvis mons sit et lacus. Nam a monte usque ad lacum, et inde usque ad arborem quandam, fuerat terra ei donata. *Idem.*

Quamvis lapis omnia durus] Quamvis vitia laboret prædium, et pars ejus, qua ad montes assurgit, sit glaciæ: pars, qua ad fluvium descendit, sit palustris, et juncis hirta; sufficit tamen ad herilem victum. Nannius.

49 *Palus*] Id est, æquor. *Obducit*] Tegit. *Juncus*] Fæno. *Limosa*] Flumine Mincii. Servius.

50 *Non insueta*] Quasi dicat, Felicem te, cujus gravidæ pecudes pabulo sibi adueto vescuntur, neque peregrino sanitatem corrumpunt: neque etiam vicini pecoris contagio læduntur. Taubmann.

Non insueta] Non tantum a pabulo, sed etiam a potu insueto cavendum prægnantibus ovibus monet Varr. de R. R. II. 2. *Quam diu admiscura sit, eadem aqua uti oportet; quod commutatio et lanam facit variam, et uterum corrumpit.* Emmenesa.

Gravis] Fætus: accusativus pluralis, quasi græves, id est, gravidas: scilicet non enixas. Servius.

Gravis] Sic et infra *Æn.* I. 278.

Marte gravis geminam partu debet.

Lacret. ingreventa, pro in utero gestare incipio: et *Ge.* II. 429.

Fetus nemus omne gravescit.

Et *Æn.* VI. 511.

Armatus politum gravis attulit alve. De equo Durateo, quem *ἔκων* passim vocant Græci. Germanus.

Fatas] Hunc locum exponit Servius *Æn.* I. 55. sunt qui sic dispungunt, *Non insueta graves tentabunt pabula: fatas Nec mala, &c.* Sed interprete nobilissimo Heinſio in literis ad V. Cl. I. Georg. Grævium: *gravis*, id est, languentes, ægras: ut Ovid. Met. VII. 570. *Inde graves multi nequeunt consurgere.* pro quo Virgil. *Ge.* III. 95. *morbo gravis.* Emmenesa.

Tentabunt] Horat. Ep. I. 18. 89. *Si tentent crimina;* ubi Torrentius docet tentare Virgilio esse frequens pro invadere, vexare. *Ge.* II. 94. *Tenuisque Lagæ Tentatura pedes.* *Ge.* III. 441. *Turpis ovis tentet scabias.* Sætonius in Aug. cap. 81. *Et initio veris præcordiorum inflatione tentabatur.* *Idem.*

51 *Contagia lædens*] Morbi vel pestilentie corrumpunt; unde contingit, ut, una aliquo morbo moriente, omnes idem morbus corruptas interimat. Dicit ergo, quod nec insolita pascua tentaturæ sunt pecudes; nec ex aliqujus infirmitate corrumpendæ. Servius.

Contagia] Contagium veteres magis usurpabant, teste Charisio lib. I. institut. gramm. p. 54. sed Sallustius c. 10. bell. Catil. *Contagionem molem* dicere: *Post ubi contagio quasi pestilentia invasit, civitas immutata est.* Emmenesa.

Mala] Non otiosum esse, recte notat Nannius ex Horat. de art. poët. 453. *mala scabies.* sic Lucil. Sat. I. *gangræna mala.* Lucan. III. 369. *dira contagia.* *Idem.*

Mala contagia] Explico narta, ut *Ge.* III. 425. *malus anguis.* et in Horat. Epod. III. 8. *malos dapes Canidia veneficæ.* Nam quæ venenata sunt, et inficiunt, dicuntur noxia et

mala. *Æn.* II. 471. mala gramina pestus, id est, noxia. *Cerda.*

Mala contagia] Cadere posse totum gregem, ab una ove infectum, usus docet. Hinc Juvenal. Sat. II. 78.

— *Dedit hanc contagio labem,*

Et dabit in plures; sicut grex totus in agris

Unius scabie cadit, et porrigine porci. itaque vult noster prius curam geri, quam morbus latius grassetur. *Ge.* III. 468. et seqq.

Continuo ferro culpam compecca, priusquam

Dira per incautum serpent contagia volgus.

Non tam creber, agens hiemem ruit equore turbo,

Quam multa pecudum pestes. Nec singula morbi

Corpora corrigiunt: sed tota aestiva repente,

Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.

Ideo consilium est, plures facere greges, oves enim se congregant, et condensant in unum locum: ne cum avidiores ad rem simus, eveniat, quod Gaberio equiti Romano, de quo lege Varr. de re rust. II. 3. *Emmeness.*

52 *Hic inter flumina*] Inter Padum et Mincium, ubi nutritus es vel cognitus. *Nota*] Chara. *Servius.*

Nota] Frequentata ob rus propinquum, sic *Æn.* VII. 491. *Limina nota.* Juvenal. Sat. I. 7.

Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus

Martis.

Sat. XI. 153.

Et casulam, et notos tristis desiderat hados.

Phædrus lib. I. Fab. 12. *Exitus notos petunt, et 5. inde notis flexibus.* Hor. Ep. I. 15. 10. *diversoria nota* Præter agendus equus. *Emmeness.*

53 *Fontis sacros*] Quia omnibus aquis Nymphæ sunt præsidentes. *Servius.*

Et fontis sacros] Theocr. Idyll. VI.

3. ἐν ἀρίσταις. et Idyll. VII. 136. τὸ δ' ἐγγύθεν ἰερὸν ὄρεσ. et Idyll. VIII. 33. πόταμι θεῶν γένος. vid. Scholiast. Numina implorabant veteres fontium et amnium, tanquam Deorum numero adscripta. Homer. Iliad. Γ. 278. Ζεὺ πόρεσ, &c. καὶ πόταμοι καὶ γαῖα. Noster IV. Ge. 319. *Sacrum caput arsitit amnis.* Horat. I. carm. Od. I. *Ad aqua lenè caput sacre.* Juvenal. Sat. III. 13. *Nunc sacri fontis nemus.* Ovid. II. Metam. 464. *I procul hinc, dixit, nec sacros pollus fontes, Cynthia.* Inpiter, Deorum concilium habens, nymphas, fontium et fluviorum præsides, *humantibus* evocat antris. ut Claudiu. de rapt. Proserp. in princ. lib. III. et Ovid. 7. Metam. 275. de antiqua fluviorum forma Virg. *Æn.* VII. 792. *Emmeness.*

Frigus opacum] Quia æstivo tempore sub umbra sit frigus. *Opacum* autem, utrum pro opacis locis, incertum est; an pro valde frigidum: nam unum frigus est hyeme, alterum quo refrigeramur æstate. *Servius.*

Frigus captabis] Ecl. II. *Umbras et frigora captant.* Ita Xenophon: *ἀσπας θηπέτω* dixit: et *Opacum* fortasse reddidit Hom. *φρίκα μέλαινα.* *Taubmann.*

54 *Ab limite*] Limes, est agri terminus. *Sepes*] Subaudi, *flet.* *Servius.*

Sepes] Romanus Cod. Vat. et alter oblongus *Sepes* per æ dipthongum scribunt. Ita *Septum*: uti superius, *Exiret victima scriptis.* Et *sepis*, ut *aspexit se tectis.* Quæ ita recte scribi, ostendit adverbium *seppe* ejusdem originationis. *Pierius.*

Sepes] Quæ prædii tui fines facit notiores et ita determinat, ut litum ansam semper præcedat. *Sepes* facta ex salice, virgultis aut spinis, naturalis et viva nominatur. Varr. de re rust. I. 14. et Colum. X. 3. *Quæ radices vivæ sepis habet, ac viatoris prætereuntis læscit non metuit facem ardentem.* ad quam alludit Ovid. I. Metam. 493.

*Ut facibus scæpe ardent, quas forte
ciator [reliquit].
Vel nimis admocit, vel jam sub luce
Emmenes.*

55 *Hyblæis*] Hybla, vel Hyble, op-
pidum est Sicilia, quod nunc Megara
dicitur: vel locus in Attica, ubi opti-
mum mel nascitur: et possit speciem
pro genere. *Servius.*

Hyblæis apibus] Sic Mart. l. ix.
Epigramm. 27.

Hyblæis apibus Corvica mella dabat.
L. xi. Epigr. 43. *Mella jubet Hyblæa,*
4c. Ab urbe Sicilia Hybla, quæ a
duce Hyblone sortitur nomen, ut
Thucyd. l. vi. et quia plurimi erant
Megarenses, qui, Græcia relicta, Si-
ciliam petebant, *Hybla parva*, *Γαλαῖς*
cognomine, post *Megara* pl. n. vel
Megaris appellari cepit. Incolæ *Me-
γαρεῖς* Megarenses, sicut ante *Ἰβλαῖοι*
Hyblæi. De his Strabo l. vi. p. 267.
et ne confunderentur cum Megaris in
Græcia, *Megara* in Sicilia appellata
sunt, *Μέγαρη Ἰβλαῖα*, et cives *Μεγα-
ρεῖς Ἰβλαῖοι*, ut Cluver. Sicil. ant. i.
11. p. 131. et 132. et præsertim
ii. 8. p. 333. ex Stephano misere
mutilato *τρεῖς Ἰβλας, πόλεις Σικελίας*
exitisse docet, nempe *μελῖττα, μικρὰ,*
et *ἑλάνθηα*. *Megara Hyblæa* posita
ad Alabum, et licet interiorint, satis
sunt mellificio nobilitata, imo mel,
quod inde, Hyblæum, διὰ τὴν ἀρετὴν
τῶν Ἰβλαίων μέλιτος, ut Strabo, im-
mortale nomen iis adfert. In colli-
bus enim Hyblæis, propter florum
copiam, (nam inde Mart. lib. ii.
Epigr. 46. *Florida Hybla.*) et thymi
abundantiam, quæ herba est apibus
gratissima, teste Plin. xxi. 12.
mel conficiebatur optimum, quodque
propius aberat a Cecropii sive Attici
mellis præstantia. Quare Mart. l. xiii.
Epigr. 405.

*Cum dederis Siculos mediis de collibus
Hyblæ,*

Cecropius dicens tu licet esse favos.
De Cecropio melle Ovid. v. Trist. el.
4. 20.

— *O dulcior illo*

Melle, quod in ceris Attica ponit apes.
De Hyblæo melle idem l. eodem el.
13. 22.

Et caret dulci Trimacris Hybla thymo.
Et quia apum, quæ in floridis illis
campis pascabantur, examina erant
innumera, ideo lib. ii. de Arte Am.
517.

*Quot lepores in Atho, quot apes pas-
cantur in Hybla.*

Vide Serv. ad Eol. vii. 37.

Emmenes.

Depasta florem] Depastum florem
habens. Hypallage. *Servius.*

Florem depasta] A Græcis fuit hoc
locationis genus. Ut Sanct. in Min.
p. 80. sic noster Ecl. iii. 106.

— *Inscripti nomina regum*

Nascuntur flores.

Et Æn. ii. 215. *Implicit, et mi-
seros moras depascitur artus.* Ad hunc
locum vide Priscian. l. viii. p. 796.
Ovid. Heroid. ep. iv. 169.

— *Radius frontem vallatus acutis.*
ep. v. 137.

— *Caput pinu præcinctus acuta.*
ep. vi. 20.

Lumina fixis humo.

Similia qui desiderat, adeat Vechne-
ram de Hellenolexia p. 149. *Depas-
cere*, Long. l. ii. past. *καρπούλευ* inter-
pretatur. Utrumque dici *depassco* et
depasscor in eadem notione docet Ser-
vius Ge. iii. 458. sed plura eo loco.
Emmenes.

Salicti] Virgulti genus, dictum eo
quod salit et surgit cito. *Servius.*

Salicti] Pro *saliceti* contracta voce
utitur Cic. de l. Agr. c. 14. *Salicta*
ad Minturnas. Columell. lib. ii. cap.
2. *Salictum* pro *saliceto*, adeo ut toto
errent cælo, qui *salictum* et *salictum*
poëtis dici tantum asserunt. *Salic-
tum* dicitur, ut Cic. de leg. Agr. c. 26.
Saxetum Varr. de re rust. i. 8.
arundinetum, junctum, vinetum. c. 41.
Acetum. c. 44. *olivetum*. et Columell.
iv. 33. *castanctum*. et noster Ecl.
ii. 9. *Spinetum*. et Ecl. v. 17. *Rosctum*,

pro loco multis rebus consito. Vide *ery.* ad *Ge.* II. 112. Non absurda videtur origo (quamvis Festus eam rideat) *salix* a *saliendo*, quod ea celeritate crescat, ut *salire* videatur. in vet. gloss. *lria salix. lredu salictum. παρὰ τὸ λῆναι, ταχὺς γὰρ αἰξεται.* Hesychio *αὐγίλη* et ἀπὸ τῶν θουρῶν hæc arbor. Quod texti, et flecti possit, in sepimenta et commoditates agriculturalum, Noster *Ge.* II. 446. *Viminibus salices facunda.* ejusque præterea usum et species tradit Plinius XVI. §7. Columell. IV. 30. Theophrast. Hist. Plant. III. 13. *Emmenes.*

56. *Levi susurro*] Dulci murmure. Hic vocat rusticum ad dulcia, quæ sunt in rebus quibus delectatur. *Somnum inire*] Id est dormire, vel carpere. *Servius.*

Levi susurro, &c.] Id est, bombitione (sic enim Festus sonum apium) ad suaviter dormiendum alliciet te sopes, cujus flores ab apibus depasti sunt. *Levi* per extenuationem, ut Horat. Od. I. 9. *Levesque sub noctem susurri.* Juvenal. Sat. IV. 110.

— *Tenni jugulos aperire susurro.*

Pro quo Claud. in *Entrop.* I. 87.

Occulto crimen mandasse susurro.

Susurrus in vet. gloss. *ψιθυρισμός* proprie amnium, frondium et apum est, quæ cum susurrant *βομβέειν* dicuntur Theocr. in *Idyll.* I. 107. De fontium murmure, quod facit ad carpendum somnum Horat. *Epod.* II. 27.

Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,

Somnos quod inritet leveis.

Idem *Epist.* I. 14. 39.

Juvet et prope ritum Somnus in herba.

Theocr. *Idyll.* A. 1. de arborum susurro.]

Ἀδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἡ πίτυς, ἀπὸ λε, τήνα,

*Α πρὶ τῆς παλαιῆς, μελλομένης.

Aristoph. ἐν νεφέλαις, III. 3.

Ὅτις ἐν πλάτανος πολλά ψιθυρίζῃ.

Ubi Scholiast. τὸ δὲ ψιθυρίζῃ, ἀπὸ τοῦ

ἀδύμου πνέοντος μελανὸς καὶ ἡρέμῳ δὲ τῶν φύλλων αἰνέοντος, ὅσων προσλαλεῖ τὰ δένδρα, ὅπερ ψιθυρίζῃ λέγεται. καὶ Θεόκριτος ἀδύ τι τὸ ψιθύρισμα. *Emmenes.*

57 *Sub rupe*] Pro eo Theocr. *Idyll.* VIII. 55. ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ἕσεται. Contrarium est ἐπὶ πέτρας, in rupe, ut idem *Idyll.* XI. 17. *Idem.*

Fron dator] Id est rusticus: vel quod animal frondibus vescitur. Nam tria genera sunt frondatorum. Frondator, qui arbores amputat, et qui frondibus manipulos facit hyemis tempore animalibus ad pastum offerendos; et qui manibus vitium folia avellit, quo ardor solis uvam maturiorem reddat. Aut avis quæ in frondibus habitat, et his vescitur. Vel etiam palumbes quæ in frondibus nidificant. *Servius.*

Fron dator] Idem qui putator *Ge.* II. 28. et Columell. IV. 17. recte dubitat Ursinus vocabulum *δρυτομος* minus convenire. Catull. in carm. de nupt. Pelei et Thetidis:

Non falx attenuat frondatorum arboris umbram.

Plinius XVIII. 31. unus frondator quatuor frondarias facinas complere in die justum habet. Sic frondatio proputatione Columell. V. 6. ad hunc locum vide Turneb. advers. I. 26. *Emmenes.*

Ad auras] Id est, in die. *Servius.*

Ad auras] id est, sublatissima vocē νόμον, quem Musici ὀρθιον vocant, rustici affectare solent. *Nannius.*

Ad auras] Sublimi voce. *Taubm.* Frigusculi captandis auriæ. Nam hac in ecl. pastorem, a solis æstu vehementer ferventem, reficere videtur umbra, aqua, aura, &c. *Ad auras* non male igitur est spirantibus auriæ. Non dissimile est illud Cornelii Nep. XXV. 10. *Ad adventum imperatorum*, id est, advenientibus imperatoribus. Sic ad cytharam, ad chordas saltare, locutiones sunt crebro occurrentes. Cic. de lege agrar. I. 34. *Hostia ad*

præconem et tibiicum immolabantur. Id est, præeunte voce præconis, et tibiicæ canente. Vel, ad, loci designat propinquitatem, ubi auræ commodius excipi poterant. Ut Phædr. l. i. fab. 18. *Ad fontem ceruus restitit.* et l. iv. fab. 24. *Nec ulli juvenes sunt reperti ad januam.* Dinrnum tempus intelligendum esse, quod monet Servius, si cui sit verisimile, per nos licet. *Emmeness.*

58 *Rauca*] *Ἐραγχαδδεις.* *Servius.*

Tua cura] *Tuæ delicix.* sic Ovid. Trist. iv. El. 6. *Absumt, mea cura; sodales.* *Emmeness.*

Palumbæ] *Columbæ,* quas vulgus tetas vocat : et non dicuntur Latine : sed multorum auctoritas Latinum facit. Cicero in *Elegeia,* quæ *Talesmas* tibi inscribitur, *Jam mare Thyrrænum longe, penitusque palumbes Reliquit.* *Servius.*

Rauca, tua cura, palumbæ] Duplex commendatio addita palumbibus, et quod canoræ sint, et quod illi charæ. Turturibus quoque commendationemulam aspersit, a loco mutuatam, quod in alta ulmo gemitum suum faciant. Sic undecunque, e supernis gemitu palumbium et turturum, a lateribus apicularum bombis, humi fontium murmure demulcetur. Ille igitur vim beneficiorum agnoscens, immortalæ animi gratitudinem reponnit. *Nannius.*

Palumbes] Non *rauci,* sed *rauca* codices habere testatur Pierius. Ut Ecl. iii. 96. *Αἰρία.* In masc. gen. *Plantus* in *Bacch.* i. 1. 17. *Duæ unum expetitis palumbem.* De utroque genere *Charis.* Inst. i. 92. ex *Sat.* Lucil. xiv. Dicitur et *palumbus* et *palumba,* apud *Martial.* l. xiii. epigr. 67. *torquati palumbi.* A signo, quo collum cingitur. *Suet.* in *Claud.* c. 21. *Palumbum postulantibus.* Ambigua illic significatione pro gladiatore. Ut *Columbus* in *Calig.* c. 55. Inter columbarum genera, corpore sunt maximo,

ut turtures minimo, *Aristot.* de hist. an. v. 13. triginta immo quadraginta annos vivunt, teste *Plin.* x. 35. *Palumbi, turturis, passeris,* vocabulum in obscæno summi sensu, docet *Tanbm.* in *Bacch.* i. 1. 35. *Palumbulum* saltem blandimentum est, et inter comissimos affatus usum habet, ut *Pricæus* ad *Apul. met.* x. 628. *Palumborum* possessio non abhorret a cura boni rustici, teste *Colmell.* viii. 8. *Penes rusticorum nationem* est quantivis pretii, ut *Theocr.* *Idyll.* v. 96.

Κήγδ μὲν δασὺ τῇ παρθένῳ αἰτῖκα φέσσαν.

Et vs. 133.

Ὅκα οἱ τὰν φέσσαν ἔθικα.

Longus in *pastor.* l. i. *περὶ φάτης βοκολικῆς* fabulam tradit, quam vult *Ursinus* de turture memoriæ propositam. *Emmeness.*

59 *Gemere*] *Canere :* proprie tamen dicitur de turture. *Servius.*

Gemere] *Theocr.* *Idyll.* v. 47. *ταὶ δ' ἐπὶ δένδρῳ Ὀρνίχες λαλαγεῖντι.* *Ursinus.*

Gemere] *Plin.* x. 35. *palumbibus gemitum adscribit.* *Martial.* et *palumbibus* et *turturibus* l. iii. epigr. 58.

Gemit hino palumbus, inde ceruus turtur.

auctor *Philomela :*

Et castus turtur, atque columba gemunt.

Græcis στένειν. *Theocr.* vii. 141.

Ἄειδον κόρυδοι καὶ ἀκανθήδες, ἵστεν τε τραγόν.

Oppian. *Κυνήγ. Α.* 352.

Μιγνύμεναι στομάτεσι βαρυφθόγγοις ἀλόχοιο.

Quid *gemere* sit, exponit *Rob. Tit.* Contr. vii. 23. de *minuritionibus,* et *avicularum querelis* *Ge.* iv. 511. *Emmeness.*

Turtur] Et masculino et feminino genere invenitur : ut hic, *Αἰρία turtur cessabit.* Et *Plaut.* in *Mostel.* *Tu*

tibi istos habens turtures. Servius.

Turtur] De voce appellatur. Locis gaudet editioribus, silvestribus, solis, et desertis. Contra hospitia humana diligit columba, ut Isiod. XII. 3. Τρυγόνων λαλιώτεροι dicuntur homines loquaces et impense garruli. Ἐπειδὴ αἱ τρυγόνες οὐ μόνον τῇ στήματι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀπισθοῖσι λαλοῦσι. et Suidas Cent. 13. proverb. 95. Inde Theocr. perstringens mulieres propter futilem linguam alludit Idyll. xv. 87.

Παύσαςθ', ὃ δόξαντοι, ἀνάντα κατὰ λουσαι,

Τρυγόνες ἐκκαινεύοντι πλατυδόθοισαι πάντα.

Emmenes.

Ab ulmo] Ulmus, lignum est sub quo vinea fit. Servius.

Ab ulmo] Bene acris ulmo. Noster Ecl. x. 67. *alta liber eret in ulmo*. Varr. de R. R. v. 6. *ulmus Atinia longe procerior, quam nostras*. Non dissimilis est Horatii locus Od. i. 2. 9.

Piscium et summa genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis.

Emmenes.

60 In æthere cervi] Id est, avium more ante cervi volabunt, et pisces sine aqua vivent: hoc est, ante rerum natura mutabitur, quam nos Cæsarem possimus oblivisci. Servius.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, &c.] Ea citius eventura, quæ fieri nequeunt, expromit, quam Cæsaris in se merita oblivioni tradat. Tam Græcas, quam Latinas, quibus ἀδύνατα enarrantur, concessit et coarceperat sententias Ursinus ad hunc locum, quibus adde illud Ovidianum El. i. 7.

In caput alta suum labentur ab æquore retro

Flumina: conversis solque recurret equis.

Terra feret stellas: caelum findetur aratro:

Unda dabit flammæ: et dabit ignis aquas,

Omnia natura præpostera legibus ibunt:

Paraque suum mundi nulla tenebit iter.

Omnia jam fient, fieri quæ possent nihil, &c.

Sic Hor. Epod. xvi. 27. *Nec convertere, &c.* Emmenes.

Æthere] Æquore legendam, ut sit oppositum mari. Cerda.

Leves cervi] Allusit fortasse πρὸς τὸ ἔρυμον: λαφοῖς enim, quasi ελαφοῖς, dictos existimant. Ursinus.

Leves cervi] Καὶ τῷ αἵματι cervus crurum nimiam tenuitatem vituperabat, cum postea venantium vocibus subito contreritus cursu levi canes elusit, ut Phædr. i. 13. Inter δαλλόπιδας numerat ελαφοῖς Oppian. i. 412. Plura ad Æn. v. 253. Emmenes.

61 Freta] Maria, a fervore dicta. Servius.

Destituent] Id est, derelinquent. Id.

62 Pererratis] Lustratis, vel errore confusis. Idem.

Pererratis] Pererratis, penitus errore confusis ambarum gentium finibus, ut Tigris non jam in Parthia, sed in Germania: Araris contra non in Germania, sed in Parthia finat, per antimetabolen. Alioqui, ut Parthus in Germaniam deveniat, et ibi ex Arari bibat, aut vicissim Germanus in Persidem profectus bibat de Tigride, impossibile non est. Sed Virgilius metonymizans Parthum pro Parthia, Germanum pro Germania posuit. Nannius.

Amborum] Id est, Germanorum et Parthorum. Servius.

Amborum] Apparet, Amborum hic esse, quod Græci ἀλλήλων dicunt: ut pererret Germanus Parthorum; Parthus Germanorum fines. Turn. i. 26. Taubmann.

Finibus] Non raro flumina regionum, ut etiam hoc in loco, terminos constituunt, et discriminant. Livius i. 2. *Pax ita convenerat, ut Etruscis Latinisque fluvius Albula, quem*

nunc Tiberim vocant, finis esset. "Ἀραὶ ὁρίων Σηκουανὸς τε καὶ Ἀλβουλῶν καὶ Ἀργυκαίων. Strabo l. iv. et paulo post ὁρίωνται Γαυονὴ ποταμῷ et sic sexcenta. *Emmeness.*

Exul] Id est Parthus et Germanus, Cæsar scilicet, quo duce, Germanis et Parthis victis, milites Ararim Germaniæ flumen biberunt. *Servius.*

Exul] Pimpont. *exul* ab ἐξούλης, ejicis, derivat: unde διὰ τὴν ἐξούλην, apud JCTos. *Taubmann.*

Exul] Ut ἐξούλη, ἐξούλης, sic sudarium σουδάριον, naufragium ναυτήριον, Lugdunum Λούγδουνον, exutium ἐξουσία, quam vocem reponit J. Gothofredus in priore D. Pauli ad Corinthios cap. xi. com. 10. pro ἐξουσία ad legem ἐξουσία. Usque adeo nominis Romani erant observantes subacti Græculi, ut ab Attica dictione, et nativis loquendi veneribus magis ac magis deflectentes, Latina passim linguæ suæ infererint. Apud D. Marcum c. vi. comm. 27. σκεκουλάρωπα et quam plurima alia in lib. Basilicon, et Paraphraste Theophilo. *Emmeness.*

63 *Ararim]* Arar fluvius Galliæ, fluens in flumen Rhodanum. *Servius.*

Ararim] Arar, vel Araris, Gallis la Saone, primum dictus Brigulns, ut Plut. in libello περὶ ποταμῶν. Ex monte Vosego (male *Vogeso*, ut Cluver. Germ. Ant. ii. 35.) vel. ex Alpibus, ut Strabo l. iv. Dividit Æduos a Sequanis, inter quos de vectigalibus ejus annis contenditur. *Flumen est Arar, quod per fines Æduorum et Sequanorum in Rhodanum influit, incredibili lenitate; ita ut oculis, in utram partem fluat, judicari non possit.* Cæsar de B. G. l. i. Plin. iii. 4. *ægnem Ararim* appellat. Inde Claudian. de Cons. Theod. 53.

Lentus Arar Rhodanusque celer, &c. Et l. ii. in Ruf. vs. 60.

Inde truces flato comitantur vertice Galli,

Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambis.

Si in omnibus Germaniæ numerari debeat, in prima est Germania, et extrema Gallia, quæ Celtica est, ut Amm. Marcell. edit. Valles. l. xv. p. 55. Poëtas tamen sæpe in Geographicis hallucinatos esse, si docere velim, in proclivi est. Saltem rusticis hic apud nostrum confabulantibus venia danda videtur. *Emmeness.*

Tigris] Armeniæ fluvius influens Persicum sinum. Itaque per Tigrim et Ararim vult diversa loca inter se significare. Dicit enim, prius Parthum ex Arare bibiturum, et Germanum ex Tigri, quam sibi oblivionem futuram non amissi agri, Cæsaris beneficio. *Servius.*

Tigris] Tigris et Euphrates ex Armenia descendunt, a quibus comprehenditur magna et ampla regio, quæ inde Mesopotamia dicitur, quam mediam ab utroque latere concludunt. Strabo l. ii. *Idem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt.* Curtius i. 5. 13. *A celeritate qua defluit Tigri nomen est inditum: quia Persica lingua Tigrim sagittam adpellant.* Curtius iv. 9. 16. Sic Lucanus iii. 256.

Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus

Euphrates.

Aliam rationem nominis et de Tigride fabulam tradit Plutarchus in l. περὶ ποταμῶν. *Emmeness.*

Aut Ararim, &c.] Videtur Seneca æmulatus Virgilium in Medea:

Nil qua fuerat sede reliquit,

Pervius orbis. Indus gelidum

Potat Araxin:

Albin Persæ Rhenumque bibunt.

Est etiam aliquis eapor ad Virgilium in his Lucani l. vii.

— *Tyris qui Gadibus hospes*

Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxin.

Et in his l. x.

— *Ignotos miscuit omnes*

Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangem.

Et in hoc Claudiani de bell. Getico :
*Irriget Ægyptum Tanais, Mæotida
Nilus.*

Cerda.

Aut Ararim, &c.] Lucan. VIII.
213.

— *Populosque bibentes*

Euphraten.

Emmeness.

64 *Illius*] Id est, Augusti Cæsaris.
Labatur] Respuatur, vel oblivioni
tradatur. *Servius.*

65 *Sitientes ibimus Afros*] Tropus
Synecdoche: ab Afris enim, Libyam,
quæ aqua indiget, intelligi vult. Est
enim calidissima regio et pene inhabi-
tabilis. *Servius.*

Sitientis ibimus Afros] Eadem struc-
tura, quæ in Æn. I. 2.

*Italiam, fato profugus, Lavinaque
venit*

Littora.

Ubi Servius: *Italiam* pro ad Italiam.
Flor. III. 10. 16. *Britanniam transit.*
Plura Berneggerus ad Just. XIV. 5. 9.
et Sanct. p. 361. Non esse hanc lo-
cutiōnem poëticam docet Sanct. I. II.
p. 79. *Emmeness.*

Sitientis Afros] Διψηδὸς Ursinus ex
Herodoto nominat, propter penuriam
aquæ pluvie, rariores fontes et rivos.
Hinc Mela I. 4. *Pleraque Africa
ob sitim cæli terrarumque deserta sunt.*
Salust. de B. J. *cælo terraque penuria
aquarum.* Sic Curt. IV. 7. et Servius
ad Æn. I. 26. hanc Libyæ tradit ori-
ginem ex Varr. *Libya*, quasi λιγυρία
egens pluvie. quæ et λιβή ἄνδρος di-
citur. et sicca Nemes. Cyneg. vs. 128.
describit Ov. Met. xv. 270. *Africanam:*

Equæ paludosa siccis humus aret arenis:

Quæque sitim tulerant, &c.

Oppian. IV. 110.

Ὡς δὲ μὲν ἀμφὶ χυτὴν λιβύων πολυ-
δίψων αἶαν.

et vs. 320.

— *Λιβύης ἀνὰ διψάδα γαῖαν.*

et seq.

— Ἀνυδρότατον κατὰ χώρον.

Inde in Africa tot prodigia, ut ex tri-
Dolph. et Var. Clas.

to proverbio, cujus meminit Arist. de
hist. anim. VIII. 28. Ἀεὶ φέρεται
λιβὴν κενόν. de quo Erasmus. *Em-
menessius.*

66 *Scythiam*] Regio septentrionalis
est frigidissima. *Servius.*

Et rapidum creta veniemus Oaxem]
Hoc est lutulentum: quod rapiat cre-
tam. Creta terra alba dicitur. Nam
Oaxis fluvius est Mesopotamiæ: qui
velocitate sua rapiens albam cretam,
turbulentus efficitur. Vel Oaxis flu-
vius Scythiæ in Creta insula non est:
sed aqua, cretae coloris est. Oaxem
Philisthenes ait, Apollinis et Anthi-
lemæ filium: hunc Oaxem in Creta
oppidum condidisse, quod suo nomine
nominavit, ut Varro ait, *Quos magno
Anchiale partus adducta dolore, Et ge-
minis capiens tellurem Oaxida palmis
Scindere dicta.* Idem.

Et rapidum, &c.] Salmasius in Plin.
exercit. p. 984. docet flumen esse
Scythiæ orientalis: *Cretæ* non signifi-
ficare insulam, sed album limum, quo
turbidus fluit Oaxus vel Oxus, cujus
meminit Mela III. 5. *Jaxartes et
Oxos per deserta Scythiæ ex Sogdiano-
rum regionibus in Scythicum exeunt.*
Politianus Misc. c. 37. et Brodæus
I. 39. negant Scythiæ amnem esse,
nec Mesopotamiæ, ut videtur Servio,
sed Cretæ, quæ insula hodie Candia
et jugum Turcarum patitur. *Em-
meness.*

67 *Penitus*] Id est, omnino. *Ser-
vius.*

Toto dictis orbe] Non revera, sed
opinione. Et orbis hic non universus
intelligitur, sed Romani imperii ter-
minus. Britannia autem insula, olim
etiam alter orbis dicta est. V. et N.
Æv. VIII. *Extremique hominum Mo-
rini.* Taubmann.

Divisos] Quia olim juncta fuit orbi
terrarum Britannia. Est enim insula
sita in Oceano septentrionali: et a
poëtis alter orbis terrarum dicitur.
Servius.

Britannos] In libris antiquis, et re-
5 H

cens editis *ANTIQUITATIS NOTITIIS* Fabricius legi notat, *Britannus*: ut *Germanus, Bragmanus*, unico n. *Taubmannus*.

Et penitus toto, &c.] *Britanni* ignoti fuere Romanis. Suet. in Cæs. c. 25. ideo Hor. Od. 1. 35. *Servus iterum Cæsarem in ultimos Orbis Britennos*. De iis triumphavit Claudius. Suet. in ejus vita c. 17. Altero quasi orbe claudantur. Inde Florus III. 10. 16. *Re-*

spexit Oceanum: et quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Claudian. in Paneg. Theod.

— *Germanaque Tethys*

Paruit, et nostro diducta Britannia mundo.

Eo referuntur *Victoria* orbem calcans scilicet *Britannicum*, *Arcusque* ille magnificus cum inscriptione *DE BRITANNIS*. vide nummos. Scribendum per I, in prima, unico T, duobus NN,

libri editi plerique omnes, et lapides docent. Accuratam disputationem de descriptione hujus vocabuli invenias apud Dausq. Orthogr. vol. II. p. 62. *Emmeness*.

68 En] Ecce. *Unquam*] Aliquando. *En unquam*, Virgilius alio loco dividit per interpositionem: ut infra in ipso libro, *En erit unquam ille dies?* quod significat unquamne. Id est, aliquando? *Servius*.

En, unquam] Valet, *unquamne*. *Serv.* et Turneb. I. 26. et III. 5. *Taubmann*.

69 *Cespit*] Id est, terra cum propria herba evulsa. *Servius*.

Culmen] Eo quod culmo, id est, stipula tegitur. Hic prisca rusticorum ætas habitabat: ideo culmina dicta sunt tecta: quia veteres ædificia de culmo contegebant, id est, paleis e messibus. *Idem*.

Tuguri] A tegendo dictum. *Idem*. *Pauperis et tuguri*] Sic Horat. Sat. II. 7.

— *mus paupere fertur*

Accepisse cavo. *Emmeness*.

70 *Post aliquot aristas*] Post multa

tempora, et quasi rusticus per aristas numerat annos. *Servius*.

Mea regna] Id est, ubi dominatus sum. Vel senem se dicit agros suos recepturum. *Idem*.

Mea regna] Quod mihi est instar regni. Pro affectu enim possidentis intelligendum est. Huc alludit Quintilianus in Declamat. *Pauperis: Hoc mihi parvulum terræ, et humilis tugurii rusticum culmen æquitas animi REGNA fecerat; satisque divitiarum erat, Nihil amplius velle*. Ita Ge. III. *Taurus regnis excessit avitis*, item, *desertaque regna Pastorum*. Ita alias etiam homines lepide jocantes (ut notat Turneb. I. 26.) suas possessiones *REGNA* vocare solent. Cicero De Oratore, I. statim in initio; *Nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem*. *Taubmann*.

Aristas] Gradatim dictum, ex tropo metalepsi, ut per aristas, messes: per messes, æstates: per æstates, annos numeret. *Servius*.

Aristas] Rustica annorum notatio, non ex Olympiadicis, ut apud Græcos; neque ex Consulibus, ut apud Romanos: sed ex temporum annuis

qualitatibus, sicuti Claudianus inquit:

Frugibus alternis, non consule computat annuum.

Joan. Lud. Vives.

71 *Impius miles*] Proprium militis epitheton. Iratus Melibœus impium militem dicit, seu quod agrum suum teneat: seu quod civile gesserit bellum, qui pro Antonio arma portavit, qui bella civilia gessit. Hic læsit Virgilius Octavianum Augustum, tamen secutus est veritatem. Dum miles portando arma, vicit alios, impius nocendo dictus est. *Servius.*

Impius miles] Hoc titulo dignus, quia, ut Lucan. x. 407.

Nulla salus pietasque viris qui castra sequuntur.

Emmeness.

Novitia] Id est, nova rura, quæ per singulos annos novantur per semina. Vel etiam novalia dicuntur unde sylva tollitur. *Servius.*

Novalia] Novalis Latinis dicta est terra primum proscissa, hoc est, prima aratione mota. Varro l. 29. dicendam putat a prima aratione, donec movetur rursus secunda. Certe toties novatur terra quoties aratur, quam Græci *vidv*, vel *vidv* vocant per omne id tempus, quo vertitur et aratur, donec conseratur. Hesiod. *ἔργ.* 463.

Ναὺς δὲ σελπεὺς ἐν κορυφῇ οὐρανὸν ἄρπουσιν

Ναὺς, &c.

Non dubium autem quin novaliam terram, et novalie eodem sensu Latini frequentaverint, quæ Græci *vidv* et *vidv* sive *νεωτέρη γῆ*. Perite Noster hic distinxit. Ex citato Varr. loco *seges* proprie id est quod aratum satum est, ἡ σελπεὺς γῆ. *Novalie*, quod aratione novatum est, necdum satum est, ἡ νεωτέρη. *Servius* exponit *Novalia*, nova rura, quæ per singulos annos novantur per semina. immo arationibus. Quamvis ne hoc quidem verum sit. Nec enim quotannis arantur novalia, ut nec quotannis seruntur; alterius

quippe cessant. Hæc *Salmasius* p. 730. 731. quem uberius disputantem adeas operæ est. *Novalie* est, ut *Plin.* xviii. 19. quod *alternis annis seritur*. Dicitur novalis, nempe terra, novalie, nempe solum, ut *Sanct.* l. iv. p. 341. et 346. et *Servius* ad *Ge.* l. 71.

Alternis idem tonsas cessare novalies. *Ovid.* de Ponto l. 13.

Quæ nunquam vacuo solita est cessare novali,

Fructibus assiduâ lassâ senescit humus.

Cum novali solo cessandi tempus datur, *fessum* dicitur, et stercoratione refoveatur necessum est, ut *Columell.* de cultu Hort. l. x.

Pabula nec pigeat fesso præbere novali,

Immundis quæcunque vomit latrina cloacis.

Emmeness.

Habebit] In spe ponitur. *Servius.*

72 *Barbarus*] Id est, sævus, immitis, peregrinus. Exceptis Græcis, teste *Festo* et *Strabone* l. i. omnes nationes appellabantur barbaræ. Sic *Nævius* poeta Latinus *barbarus* *Plant.* in *Mil. glor.* ii. 2. 56. et in *prol. Asin.* vs. 11. *barbare*, i. e. Latine. Quia difficulter, duriter, et aspere, pronuntiabant, ut *Strabo* lib. xiv. Post *Romani*, rerum domini, barbarorum numero se exemerunt, ut hoc abunde in *Romanis* scriptoribus probari potest. *Emmeness.*

En, quo discordia] Ad quam miseriam? *Servius.*

En, quo discordia civis] Pacis tempore et sementem et messem facit tutissimam et felicissimam agricola. *Virgil.* *Ge.* ii. 458.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolas; quibus ipsa, procul discordibus armis,

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

Bellum contra omnibus exitiosum, ut *Lucan.* ex *Homeri* II.

Ὡς ἔπ' ἐκ τοῦ οὐνοῦ, ἐκ τ' ἀποπύρου
ἀνδράσιν.

Emmeness.

Cicis] Per i, more Veltiano, ut etiam in nummis pluribus est, meliores habent codices. *Pierius.* Vide quæ dicta sunt ad ver. 3. et Dausq. Orthograph. p. 100. et 110. *Emmeness.*

73 *Produxit]* In perveteri exposito Vaticano et in Longobardico *Perduxit* omnino legitur, ut vulgata habent exemplaria. Sed in Romano, in Mediceo, et quibusdam aliis *Produxit* habetur, id quod alii viderint. *Pierius.*

En, quis consecrimus agros] Veteres quidem plerique omnes codices ita habent, ut vulgo legitur, Romano excepto, in quo scriptum est: *His nos consecrimus agris.* Quasi dicere velit, quod nescio qua natali: solum dulcedine mentes afficiat. Sed enim longe acerbior querela mihi videtur magisque movere pathos, quum lamentatur hostes, et eos quidem impios et barbaros, bona quæ ipsi sibi comparaverint, habituros, labores suos perditos, messemque ipsam tam cultam, tam lætam, de manibus suis violenter abreptam. Quare Melibœus, qui dixerat: *Impius hæc:* ad infelicitatem suam miserabilis deplorandam, remque ipsam atrocius exacerbandam, causam objectat civium discordiam, quasi dicere velit ipsoemet sibi pedicas complicasse. Malum enim quod sibi quis accersit, adscribitur imprudentiæ: quod vero aliunde accidit, vel fortunæ vel fatorum inclementiæ: ubi consolationis locus a necessitate, cui neque Deos repugnare posse poetæ veteres tradidere. *Idem.*

74 *Insere]* Sibimet ipsi imperat: et apostrophæ facit ad seipsum, dolendo vel invidendo non habere se id quod Tityrus. *Servius.*

Insere nunc] Hæc particula apta est conficiendis ironiis. Ovid.

I nunc et cupidi nomen amantis habe. Martial.

I nunc et ferrum, turba molesta, arge. Juven. Sat. xii.

I nunc et centis vitam committit.

Et sexcenta alia. *Cerda.*

Insere nunc] Ἀποστροφὴ facit ad seipsum. Vide et Scalig. Poët. iv. 1. et c. 12. *Taubm.*

Insere] Sic Ecl. ix. 50.

Insere, Daphni, pyros,

Horat. Epod. ii. 13.

*Inutileisque falce ramos amputans,
Feliciores inserit.*

De inserendis pyris hæc Columell. l. de Arb. c. 24. *Quæ ut sint feraces, cum jam adoleverint, alte ablaqueant, et juxta ipsam radicem truncum findito, et in fissuram cuneum pineum teda adjicito, et ibi relinquito: deinde, obruta laqueatione, cinerem supra terram spargito.* de insitione arborum c. 26. et Palladius l. 14. *Emmeness.*

Pone ordine vites] Quia quadrato ordine vites ponuntur. *Servius.*

Pone ordine vites] Propert. *Ipsæ sacra vites, panguntque ex ordine colles.* Vide Ge. ii. *Indulge ordinibus, &c.* Vitem autem ordine positam *σπράδα*, temere et confuse *ἐσράδα* nominant. *Taubmann.*

Pone] Hortense verbum. Quæcumque enim a radicibus et plantis non a seminibus ortum ducunt, et succrescunt, poni dicuntur, ut passim Col. x. de cult. Hort. et xi. 2. *Arundine ta ponere:* et nihil eo frequentius in l. de arboribus. Noster Ecl. ii. 64.

Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte;

Sic posita quoniam suavis miscetis odores.

Et Ge. i. 284.

Septima post decimam felix, et ponere vitis.

Et Ge. ii. 273.

Collibus, an plano melius sit ponere vitis.

Et vs. 277.

Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem [dret.

Arboribus positis secto via limite qua-
Emmeness.

75 *Quondam felix pecus*] Quando manebat mihi hereditas: vel quamdiu ego felix fui aliquando in finibus nostris. hic videt se pastor exclusum esse: et videt se non habere illud, quo Tityrus utitur. *Servius*.

Ite meæ, quondam felix pecus] Romanus codex notæ majoris, Oblongus, Longobardicus, et aliquot alii manuscripti, versum, hoc dictionum ordine legunt, *Ite meæ, felix quondam pecus*. quod nescio quid suavius habet. *Pierius*.

76 *Projectus*] Id est, extensus, explicatis omnibus corporis artubus. Cic. de Orat. III. 59. *Brachium procerius projectum*. Vide Non. Marc. in voce *Projectus*. Emmeness.

In antro] Nannius vult speluncam pro domo pastori fuisse, ductus argumento etymi τῆς μάδρας, quæ nunc stabulum, nunc antrum significat, unde et ἀρχιμάνδριται pastores. Item illius in Cyclop. Theocr.

Ἄβιον ἐν τῶντ' ἅντ' παρ' ἐμὴν τὴν νόκτα διαφεῖς

Ἐντὶ δάφναι τηρεῖ, ἐντὶ βαδυνά κ' ἡρίσσοι.

Sed nondum adducor ut Nannio assentiar; nam et μάδρα pro cubili, et tugurio accipitur. Et Polyphemus, qui antro contentus erat, ferinam vitam vixit, et ut cæteri Cyclopes ἄπολοι et quia, teste Homero, et Arist. in Ethic. lib. nulla juris publici religione teneretur, ut Κυκλώπειος βίος immanis et ἄνομος dictaretur: ut mirum non sit, si se, ut feræ in lustra, illi in antro receptarent. Sed et pastores Romanos tuguria pro domiciliis habuisse liquet ex illo: *O tantum libeat mecum tibi sordida rura, Atque humiles habitare casas*. Quin et Maro Scythas pastores narrat, ut rem novam et inusitatum suo seculo, in defossis specubus secunda sub alta otia agere terra. Penu autem, quam pro confirmatione suæ sententiæ memorat Nannius, non est Melibæ, quem antro pro domo usum dicit, sed Tityri

amicum ad divertendum invitantis et agrestem gazam offerentis. *Germanus*.

77 *Dumosa*] Id est, rigida, spinosa. *Servius*.

Dumosa de rupe &c.] Hic etiam numerus mutatus in codicibus aliquot manuscriptis, in quibus legitur, *Dumosa pendere procul de rupe videbo*. et ita legitur apud Arusianum in elocutionum libello. In Mediceo codice uno mutato vocabulo, *Frondeosa pendere procul de rupe*, scriptum est. Quod quidem ego sumptum crediderim ex Pomp. Festi paraphrasi, ita *dumosa* interpretantis: quum *spinosa* *Servius* velit. *Pierius*.

Dumosa] Sic Ge. II. 480.

— *dumosis calculus arvis*.

Colum. de cult. hort.

At si dumosis positi sunt collibus horti. Id est, vepribus et spinis plena. *Emm*.

Pendere] Quia cum pascuntur, pendunt. *Servius*.

Pendere de rupe] Martial. et Ovid. hæserunt suo quisque flexu. Ille XIII. 99.

Pendentem summa capream de rupe videbis,

Casuram speres, decipit illa canes.

Hic de Ponto, I. 9.

Ipse ego pendentem, liceat modo, rupe capellus,

Ipse velim baculo pascere nixus oves.

Virgilius quoque ipse in Culice:

Hæc suspensa rapit carpente cacumina moræ

Vel salicis lentæ, vel quæ nova nascitur alnus.

Cerda.

Pendere de rupe] De capris pascendis in montosis et præruptis locis Varro de r. r. II. 3. *Potius sylvestribus saltibus delectantur, quam pratis*. *Studiosæ enim de agrestibus fruticibus pascuntur, atque in locis cultis virgulta carpunt, itaque a carpendo capræ nominatæ*. Colum. VII. c. 6. *Ceprinum pecus dumeta potius quam campestrum situm desiderat: asperisque etiam locis ac sylvestribus optime pasci-*

tur. Nam nec rubos averaatur, nec vepribus offenditur, et arbusculis frutetiaque maxime gaudet. Emmeness.

78 *Carmina*] Id est, quia non libet rustico canere carenti possessione. *Servius*.

79 *Cytium*] Genus fruticis, vel herba, quæ nascitur inter campos et sylvas in Cythisa civitate. *Idem*.

Florentem cytium] V. N. Ge. II. 431. Cum autem Aristot. I. III. De Animal. *florētem cytium* inflammare dicat, sunt qui *florētem* hic intelligant virentem. Vel, quia vis naturæ ea est in capellis, ut illis flos non noceat: vel certe, quod in Italia sit minus ille noxius. *Taubmann*.

Cytium] De utilitate cytisi sic Colum. xv. 11. *Gallinis, apibus, capris, bubus quoque et omni generi pecudum utilissimus est, quod ex eo cito pinguescit, et lactis plurimum præbet ovibus*. *Idem* lib. de arb. c. 28. Theocr. Idyll. x. 30.

Ἄ αἰς τὸν κέρυσον, ὃ λύκος τὰν αἰγὰ δίδκει.

Noster Ecl. II. 64.

Florentem cytium sequitur lasciva capella.

Et Ge. III. 394.

At cui lactis amor, cytium lotosque frequentes [herbas.

Ipsæ manu, salvasque ferat præsepibus Emmeness.

Amaras] Ad nostrum saporem: nam capris dulces sunt. *Servius*.

80 *Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem*] In Romano codice, et in Mediceo, *poteras*, exacta specie scriptum est, quod valde placet. In Longobardico, in Mediceo, et plerique aliis, *Hac mecum poteris requiescere nocte*. Ablativo casu habetur, ut plerique etiam vulgaria habent exemplaria. Sed *hanc noctem* agnoscit Arusianus Messus in eodem elocutionem libello, qui falso sub alterius nomine circumfertur, cujus legitimam inscriptionem inveni in Jani Parrhasii Bibliotheca. Arusianus itaque pro-

baturus elocutionis formam, quod requiesco illud tempus dicimus eleganter, carmen hoc ex Virgilio citat, ubi *Hanc mecum poteris requiescere noctem* habeatur, accusativo casu: alia vero significatione ab eodem dictum esse alibi, *Et mutata mos requierunt flumina cursus*. *Pierius*.

81 *Mitia*] Matura: quæ non remordent cum mordentur. *Servius*.

82 *Castaneæ*] Id est, mala antiquiora. *Idem*.

Castaneæ] *Castaneas molles* exponit. *Servius* *maturas*: magis placet, quod Nonius Marcellus ait, *molles*, novas, vel recentiores. *Pierius*.

Molles] Id est, maturæ. *Servius*.

Et pressi] Emulcti, et in caseum coacti. *Idem*.

Pressi lactis] In caseum coacti. Ita Ovid. Met. VIII. 10. *et lactis massa coacti*. Alii etiam, *lac pressum*, lac recens emulctum exponunt: alii illud Homeri Odys. I. ἔκρηπον γάλα sapere putant. Turnebus tamen, v. 12. caseum exponit: qui et coagulo cogitur, et premitur ipsa manu etiam, dum figuratur. Sueton. in Octav. c. 76. *et caseum bubulum manu pressum*. Columella VII. 8. *Illā vero notissima est ratio casei faciendi, quem dicimus manu pressum*. Premitur autem, ne sit fistulosus. *Taubmann*.

83 *Villarum*] *Villicus*, inquit Varro de r. rust. I. 21. *a villa: rilla*, quod ab eo in eam convehuntur fructus, et evehantur, cum veniunt. *A quo rustici etiam nunc quoque riam, veham, appellant, propter vecturas, et vellam, non villam, quo vehant, et unde vehunt item dicuntur, qui vecturis vicunt, vel-laturam facere*. *A vallo*, id est, aggerē terræ derivatum vult vetus Grammat. apud Rigaltium p. 290. *Villa* ædificium est extra urbem exstructum. Talis debet esse, ut Cato de re rust. c. 8. *ne villa fundum querat, neque fundus villam*. Triplex villa. Urbana, Rustica, Fructuaria. de his Columell. I. 6. *Emmeness*.

Fumant] Id est, ad vesperum cœna præparanda. *Servius*.

84 *Majoresque cadunt*] Duplicantur: quia dnm duplicantur umbrae, nox imminet. *Idem*.

Et jam, &c. Majoresque, &c.] De-

scriptio est occidentis solis, quando umbræ majores fiunt et longius projiciuntur: inde noster Ecl. II. 67.

Et sol crescentis decedens duplicat umbras.

Plura ad Ecl. II. 66. *Emmenens*.

ECLOGA II.

1 *Formosum pastor Corydon*] Corydonis in persona, Virgilius intelligitur: Cæsar Alexis in persona inducitur. *Servius*.

Formosum] In Rom. Cod. *formosum* est, litera *n* inter *o* et *s* inserta. Fuisse porro veterum morem cam literam vocalibus natura longis adscribere, plerisque veterum inscriptionibus apparet. Disputationem concertationum plenam, quam ut nimis prolixam prætermitto, tradit *Pierius*.

Corydon] Fictum nomen est ab ave: quæ Corydalus dicitur. *Servius*.

Corydon] Sub *Corydonis* persona (sententia quidem Donati) Virgilius latet: sub *Alexis*, puer sive servus Pollionis, Alexander, quem Virgilius deperibat; non, ut alii censent, Cæsar. Videatur et Apuleius, Apolog. 1. *Alexis* autem nominavit de nomine illius pueri, quem Epigrammate Plato laudarat: auctore etiam Turnebo XVII. 15. Propert. lib. II. el. ult.

Felix, intactum Corydon qui tentet Alexis

Agricolæ domini carpere delicias.

Græcis κόρυδος, κορυδαλλίς, γαλερίτις et γαλερίτα est: et hujus allusione nomen Corydoni datum *Servius* et *Pimponius* censent. *Taubmann*.

Ardebat Alexis] Impatienter diligebat. *Servius*.

Ardebat Alexis] In verbis falso neutris *Sanctius* p. 147. et 157. dilu-

cide hanc structuram expedit, et subaudiri præpositionem docet. *Hor.* Od. IV. 9. 13. *Non sola comptos arsit adulteri Crines.* Vide *Lambinum* ad Od. III. 9. *Mosch.* Idyll. VI. *Ξάδρυος φλέγειν Ἀχῶ.* Sexto utitur casu *Ovid.* lib. VII. *Metamorph.* vs. 83. *specie præsentis inarsit.* *Emmen.*

Alexis] Quem dicunt Alexandrum. Fuit servus Asinii Pollionis: quem Virgilius rogatus ad prandium, cum vidisset in ministerio omnium pulcherrimum, dilexit: eumque dono accepit. Cæsarem quidam acceperunt formosum in operibus et gloria. Alii puerum Cæsaris, quem si quis laudasset, gratam rem Cæsari fecisset. Nam Virgilius dicitur in pueros habuisse amorem: nec enim turpiter eum diligebat. Alii Corydonem Asinii Pollionis puerum admatum a Virgilio ferunt: enimque a domino ipsi datum Corydonem a Virgilio ficto nomine nuncupari, ex eo genere avis, quæ Corydalus dicitur, dulce canens. *Alexis* vero puerum, quasi sine responsione ac superbum: hunc autem dilectum fuisse Pollionis; et Virgillum gratum se futurum existimasse, si eum laudaret, cujus forma Pollio delectabatur: qui eo tempore Transpadanam Italiæ partem tenebat, et agris præerat dividendis. *Servius*.

2 *Delicias domini*] Hoc est, qui suo domino Cæsari, vel Pollioni, in deliciis erat. *Idem*.

Delicias domini] Uan inolevit ut *delitius* per *t* secunda a fine syllaba scribatur fere passim. In his tamen codicibus antiquis *delicias* per *c* scriptum plurimum observavi: et ita recte scribi ostendit, quod est eadem ex originatione, *delicatus*. Pierius.

Delicias] Per *c* scribit Dausq. in Orthogr. p. 107. *delicium* et in pl. *delicia* et *delicia*: pro quovis oblectamento, ut Catull. Ep. 11. *Passer delicia mea puella*. Sæpe significat pueros, qui in deliciis herorum sunt, Græce *παλγγνια*. Plutarch. in Antonio *ταυτάρια παλγγνίαν*, ἢ *Πομαῖοι Δελικία καλοῦσι* etiam *ταυτάρια*, de quibus Suidas. Cicer. pro Cælio c. 19. *amores autem, et hæc delicia quæ vocantur, nunquam hæc occupatum impeditumque tulerunt*. Petron. *Chiramaxia in quo delicia ejus ferebantur, puer tetulus, &c.* Sen. Ep. xii. *Ego cum Philoëti villici filius, delicatulum tuum*. Plant. in Most. iv. 2. 32. *puer es nimium delicatus*, id est, catamitus. Delicati etiam pueri dicuntur, qui et facie et garrulitate amabiles sunt: ut Casaub. ad Suet. in Ang. c. 88. Ad locum Virgil. alludit Prop. l. ii. el. ult.

Felix, intactum Coryden qui tentat Alexin,

Agricola domini carpere delicias.
Emmenes.

Nec quid speraret] Id est, nec spem potiundi habebat. Servius.

3 *Tantum*] Tantummodo. *Idem*.

4 *Asidue*] Id est, sæpius. *Idem*.

Incondita] Incomposita: subito dicta, agrestia, vel insanæ mentis dicta verba. Vel *incondita*, id est, inconscripta: ut Sallustius in Jugurthino: *At illi quibus vires aderant rueri cuncti ad portas, incondita tenere*. *Idem*.

Incondita] *Ἀνέμμορα, ἀσύντακτα*. Nulla arte aut studio facta. Plin. viii. 2. de elephantis: *incondites motus edidere*: de liadem c. 5. *blanditiæ inconditæ*: et lib. ix. de vitulis marinis: *populum salutant fremitu in-*

condito. Ammian. l. xxxi. *Barbari clamoribus stridebant inconditis*. Liv. l. vii. *inconditis versibus*. Cerdas.

Incondite] Turn. xii. 7. sic declarandum existimo, ut non *condita* versa ea profudisse Corydonem dicat, quæ postea in versum incluserit. Etsi enim Corydon versus jactat suos, tamen per illam amoris insaniam et querelam ex tempore carmina non effundebat. Itaque Maro quæ ipse condiderit versibus postea, tum eam sine numero querentem declamasse. Turneb.

5 *Montibus*] Qui amorem ei præstabant. Servius.

Montibus et silvis] Adagii formam habet, *queri ad montes, ad silvas, ad rupes*, sive, *inclamare montes*, aut quid simile ad explicandum studium quoddam inane, et nihil proficiens. Hoc multa aperiunt. Hesiod. in Theogon. *Ἄλλὰ τίη μοι ταῦτα περὶ θύῃ, ἢ περὶ πέτρῃ; sed quo mihi hæc ad quercum, aut ad petram?* A Theocrito in Epiaphio Adonidis, Venus inducitur clamans *ἀπὸ δρυμὸς, per silvas*, cum videlicet jam nulla spes. Hoc pertinet locus Eunapii Sardiani in vita Edesii. Cum enim hic pararet amicos fugere, urbem relinquere, et pastoris vitam agere inter rupes et saxa, obstitere amici, *Διασπείσασθαι ἀπειλοῦντες, εἰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην σόφλιν ἐπὶ τὰ ἔρη, καὶ τοὺς κρημνοὺς, καὶ τὰ δένδρα τρέφου*. Minabantur se *illam laniaturos, si tantam tamque reconditam eruditionem montibus, rupibus, arbutis-que transcriberet*. Quia videlicet in consortio rupium et arborum nulla utilitas, et inane studium. Hanc rem salse, ut solet, attingit Plaut. in Mercat.

Non ego idem facio, ut alios in Comædiis

Vidi facere amatores, qui aut nocti, aut die,

Aut Soli, aut Lunæ misertas narrant suas.

Et in Asinar. lepide: loquens lacerat diem. Stich. ego hunc lacero diem. Ab hoc non abit illud Eanii in Medea, ore nutricis:

Cupido cepit miseram nunc me proloqui

Calo atque terræ Medæi miseras.

A multis abstineo. Itaque, *quereris ad lapides, montes, arbores*, eandem vim proverbialiter habebit, atque illa, *Asinum tondes, Æthiopem laras, mortuum flagellas*, et plura alia. *Cerda.*

Jactabat] Id est, fundebat incasum. *Servius.*

Jactabat] Iterum atque iterum repetebat. *Cæs. de bell. Gall. l. 18. sed, quod pluribus præsentibus, eas res jactari nolebat, celeriter concilium dimittit.* *Virg. Æm. II. 588.*

Talia jactabam, et furiata mente ferebar.

Phædr. l. 23.

Et meritum inane jactant.

Emmeness.

6 Crudelis] Inexorabilis: qui non flecteris meo amore: nec te potiusdum præbes. Vel allegoricus, *Crudelis Cæsar*, qui non flecteris meis scriptis, et non das ereptos agros. *Servius.*

Alexi] Id est, Cæsar. *Idem.*

Nihil mea, &c.] *Theocrito* debetur. *Idyll. II. 61.*

— *Ὁ δὲ μὲν λόγον οὐδένα ποιεῖ.*

Ursinus.

Crudelis Alexi] Doloris exclamatio. *Horat. Od. IV. O crudelis! Theocr. Idyll. II. 112. vertitur βοροργος, et III. 18. τὸ πᾶν λίθος. Emmeness.*

7 Mori] Pro contemptu. *Servius.*

Mori me denique coges] *Theocr. Idyll. III. 6. ὃ χαλεπὸν Ἀμαρῖλλῃ*, hanc invocationem excipit querela, et paulo post vs. 9. *Ἀνδρῆσθαί με ποιεῖς.* Ideo *coges*, ut *Pierius*, ex *Rom. cod. Emmeness.*

8 Frigora] Non aprica loca. *Serv.*

Frigora] Tempus meridianum designat, ut perspicuum ex seqq. *Pers. Sat. III. 7.*

— *Patula pecus omnia sub ulmo est.* *Emmeness.*

9 Lacertos] Genus serpentis. *Servius.*

Viridis lacertos] Ita *Horat. Carm. l.*

— *Viridis rubum*

Dimocere lacertæ.

Est etiam attributum hoc omnium serpentium in genere. *Idem Carm. l. Virides colubros. Stat. Theb. II.*

— *Viridemque draconem*

Lucentes a fronte jubas.

Nicand. de Dracone, χροδοντα. Videntur mihi poetæ Latini hoc epitheto solvisse Græcorum *χλωροσῶραν. Cerda.*

10 Thestylis] Nomen rusticæ mulieris: quæ messoribus æstu fatigatis, diversa genera herbarum contundens, pulmentarium his parat: vel concubina *Corydonis*. Vel *Thestylis*, id est, fictilia, rusticum nomen: ut ab eo quod ponat cibum rusticis. *Servius.*

Thestylis] Veneficæ nomen apud *Theocr. Idyll. II. Emmeness.*

Fessis] Vel labore, vel æstu. Vel *fessis*, id est ferventibus, vehementi ardore fatigatis, vel laboris instantia. *Servius.*

Rapido æstu] Vehementi et ferventi. *Fessis* autem vel æstu, vel labore. *Idem.*

Rapido æstu] Medio in æstu: ut *Ovid. Met. VII. 811. i. e. circa meridiem, cum solis radii fervent maxime.* Cum rustici, propter æstum, laborantes, abjectis messorii falcibus, et mundo operæ messorie projecto, corpus curare, et reficere cibo instituunt, ut *Apul. Met. VI. Rapido*, proprie de igne omnia conficiente. *Claud. de Bell. Get.*

— *Rapidis ambusta favillis.*

Et alio in loco:

Et cum se rapido forsân projecerat æstu.

Emmeness.

11 Allia, serpillumque] Herbas calidas, quæ æstum repellunt. Nam ut

etiam Plinius dicit in Naturali Historia, *Omnia medicina, aut a contrario, aut a simili quaeritur*. Unde etiam calor potest aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc est quod in ultima ecloga, cum amator remedium quaerit ardori, dicit se iterum aut ad Scythiam, aut ad Æthiopiam: ut, *Æthiopum versemus oces sub sydere cancri*: quarum regionum altera est frigidissima, altera fervens calore. Sane serpillus herba est, quæ in Græco aspirationem habet, quam Græci *ἐπιπύλλον* dicunt. In multis enim nominibus, quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, *s* ponimus. Inde est quod pro herpillo, serpillum: pro *ἑξ*, sex: pro *ἑπτὰ*, septem. *Servius*.

Allia] *Alliato* enim, qui cibus est alio conditus, ut *moretum*, rustici vescuntur. Turneb. xix. 13. Vide et *Argumentum*, et me in *Moretum*. *Taubm.*

Allia] Rusticorum ventriculi, accedendo sunt allio: inde Horat. Epig. l. iii.

O dura messorum ilia.

Emmeness.

Serpillum] De serpillio Plin. l. xxiv. Dioscorides l. xxx. Theophr. l. vi. Hist. Plant. Sed quod genus cibi hic indicatur? Turn. *Moretum* accipit, quod genus edulii rusticis ea tempestate in pretio erat, ut facile colligas ex Virgiliano Moreto. *Cerda*.

Serpillumque] V. N. Ge. iv. 31. Et tradit Jo. Scoppa, messorum ideo etiam serpillio et alio vasci, quod venenis adversentur: ne in umbra dormientes a serpentibus infestentur. Vel, quia vim habent desiccandi humores nimio aquæ potu in corpus diffusos. *Taubmann.*

Allia serpillumque herbas, &c.] Id est, parat alliatur, intritum, *moretum*, quod *herbosum* appellat Ovid. Fast. iv. 367. et seqq. Cibus est rusticus ex alio, cæpis, caseo, herbisque olentibus confectus, de quo

Salmas. *Plinian.* Exercitat. p. 279. Donatus ad Ter. Phorm. ii. 2. 4. *Tute hoc intritum, &c.* Plin. xix. 6. *Allium ad multa ruris* (Dalecampius rusticis legit) *præcipue medicamenta prodesse creditur, &c.* *Cyprium celebratum inter pulmentaria ruris.* Facit mentionem cibi intriti et Col. l. x. de cultu Hort.

Alliaque infractis spicis, et olentia late Ulpica, quæque fabis habilis fabrilis miscet.

Phædr. i. 27. Græce *τρίψμα μύστων*, de quo Pollux vi. 10. p. 287. et Aristoph. in Equit. ubi Scholiast. ad ii. 3. *Ἔστι τριπύμα διὰ σκορδίου. Κατασκευάζεται δὲ ἀπὸ τυροῦ, καὶ σκορδίου, καὶ ὀσῦ, καὶ ἐλάου, καὶ πρῶσου.* Qui olet allium, *alliatum* Latine. Plant. i. 1. 45. vid. Turneb. ad locum Plauti xvi. 17. et xix. 13. ad locum hunc Virgil. xii. 7. *Emmeness.*

12 *At mecum raucis, tua dum vestigia lustrò, &c.*] *At*, si per d fuerit, erit hyperbaton: ut sit, *Dum tua lustrò vestigia*, ad me arbusta resonant, cum raucis cicadis. Sed melius est ut *At*, conjunctio sit: et ita intelligamus, *Thestylis herbas tritas messoribus parat*: Verum mecum resonant arbusta, cum raucis cicadis. *Servius*.

Vestigia lustrò] Sophocl. *ἐχγροσκοπεῖσθαι*, et *Æschyl.* *ἐχγροσκορεῖν* et *ἀνιχνεύειν*. Germanus.

13 *Sole sub ardenti*] Catull. quoque, *Sole sub ardenti flaventia demetit arva.*

Pontanus.

Resonant arbusta cicadis] E cicadarum cantu maximum æstus insinuat, perinde ac si diceret: *At nunc meridiano tempore solis vapore omnia torrentur*, quod arbusta cicadis resonantia demonstrant. Per æstum enim cicadæ vehementius canunt. Ge. iii.

Inde ubi quarta sitim calis collagerit hora,

Et cantu querulae rumpent arbusta cicada. Idem

Resonant arbusta cicadis] Hesiodus
ἐν ἔργοις,

— ἤχετα τέττιξ

Δανδρὸν ἰφεζόμενος λιγυρὴν κατα-
χίβητ' ἀοιδῆν.

Theocr. Idyll. viii.

Τοὶ δὲ ποτὶ σκιεραῖς ὁδοαμύνοις αἰθα-
λίαντες

Τέττιγες λαλαγεῦντες ἔχον πόνον.

Ursinus.

14 *Tristis Amaryllidis iras]* Bene addit *tristes*; plerumque enim, ut ait Terentius, *amantium ira, amoris redintegratio est*: ut veram iram ostenderet, et non fictam illam, quæ aliquid gratiæ habere consuevit. Unde Horatius, *Vrili grata protervitas*. Servius.

Tristis Amaryllidis iras] Iræ sunt offensæ, quæ ex causa nascuntur: iracundia contra perpetuum est vitium: ut incertus Auctor de differentiis vocum: *tristes iras*, id est, similitates acerbis tolerare. Non raro sic amantium discordiæ, apud Latinos. Horat. Od. i. 16.

Tristes ut iræ: quas neque Noricus

Deterret ensis.

Ter. An. iii. 3. 20.

Ira sunt inter Glycerium et gnatum. Quæ si leviores sunt, amoris instaurationem promittunt: juxta illud Terentianum:

Amantium iræ, amoris integratio est. Emmenese.

15 *Superba fastidia]* Ex fastidio enim venit omnis superbia. Servius.

Superba fastidia] Non ferendum contemptum fastum animi maximum, quo tumere solent, quæ forma præ cæteris sunt. Ovid. Amor. ii. 17.

Dat facies animos. Facies violenta
Corinna

(*Me miserum!*) cur est tam bene
nota sibi?

Scilicet a speculi sumuntur imagine
fastus; [det.

Nec nisi compositam se prius illa vi-
Et Fast. i. 419.

Fastus inest pulcris, sequiturque su-
perbia formam.

Irrisum vultu despicit illa suo.

Et Petron. *Quia nosti Venerem tuam, superbem captas, vendique amplexus, non commodas.* Emmenese.

Fastidia] Amantium vocabulum: Horat. Epod. xii.

Vel mea cum cævis agitat fastidia
verbis.

Ovid. Heroid. Epist. xvi. 97.

At mihi cunctarum subeunt fastidia.

Noster inferius, vs. 73.

Invenies alium si te hic fastidit Alexim.

Petron. *Fastidia faminum ornatam.* Pro quo Idem alio in loco: *Fastum facere, Contubernalis mea mihi fastum facit.* Idem.

Nonne Menalcam] Tres dicitur amasse Virgilius, Alexandrum, quem donavit ei Pollio: et Cebetem puerum, cum Leria puella, quos a Mœcænatē dicitur accepisse. Unde volunt quidam per Amaryllida, Leriam: per Menalcam, Cebetem intelligi. Servius.

Menalcam] Antiqui omnes codices, quos viderim, Longobardico excepto, *Menalcam*, per n, scriptum habent: quæ suavior est pronuntiatio. Pierius.

17 *O formose puer]* Bene dicit Donatus suspendendum O, et sic dicendum, *Formose puer*: ut intelligamus per ironiam eum aliud voluisse dicere: sed in hæc verba, ne Alexin offenderet, amoris necessitate compulsum. Servius.

Ne crede] Ne confide. Sallustius, *Virtuti satis credebant*, id est confidebant. Idem.

Nimum ne crede colori] Formam non mediocriter commendat color, si sit vernus: de quo Ter. E. ii. 3. 26. Quemadmodum rosarum, violarum, liliorum pulchritudo marcescit, ita, venuste Theocr. Idyll. xxiii. 32. opinione citius formam immutari monet: Καὶ κάλλος καλὸν ἐστὶ τὸ παλαιοῦν, ἀλλ' ὀλίγον ἔσθ'.

Ovid. de Art. Am. ii. 113.

Forma bonum fragile est. Quantum-
que accedit ad ævæ,

*Fit minor; et spatio carpitur ipsa
sua.*

*Nec violæ semper, nec hiantia lilia
florent;*

Et riget amissa spina relicta rosa.

Senec. in Hipp. vs. 758.

*Anceps formæ bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Ut velox celeri pede laberis.*

Et in Herc. Cæt. II. 380.

Ut alta sitas, &c.

Ubi similem cum floribus formæ comparationem instituit. *Emmeness.*

18 *Alba ligustra cadunt*] Et rustice et amatorie ex floribus facit comparationem. Ligustrum autem flos est candidus, sed vilissimus. Vaccinia vero sunt violæ, quas purpurei coloris esse manifestum est: vel ligustra flores papaverum sunt, vel arborum. *Servius.*

Alba] Mart. I. 116.

*Quædam me cupit, inuide Procille,
Toto candidior puella cygno,
Argento, nive, lilio, ligustro.*

VIII. 28.

Lilia tu vincis, nec adhuc delapsa ligustra,

Et Tiburtino monte quod albet ebur.
IX. 17.

Cana ligustra.

Emmeness.

Ligustra] Botanicorum filii lignstrum *lædæm*, vulgo majorem convolvulum, vocant, cujus meminit Theophr. I. 6. Flore quidem ligustra sunt albisimo, sed simul abjectissimo. Ideo *cadere* dicuntur et nemini placere, cum arrideant vaccinia, quæ colore sunt nigro. *Idem.*

Vaccinia] Veterum codicem testimonio et Adamantii auctoritate *vaccinia* duplicato c. scribendum contenderim: et ita inferius corrigendum,

Mollia luteola pingit vaccinia Caltha.
A baccis *baccinia*, nonnulli legunt. *Pierius.*

Vaccinia nigra] Hyacinthum et vaccinium idem esse plerique conten-

dunt. Sed de his postea. Nigri licet coloris sint vaccinia, impense tamen expetuntur. Noster Ecl. x.

— *Quid tum si fuscus Amyntus?*

Et nigra violæ sunt, et vaccinia nigra.

Idem probat Theocr. Idyll. x. 28.

Kal τὸ τὸν μέλαν ἐστὶ, καὶ ἡ γρασὺν ὀδκινθός.

Ἄλλ' ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις καὶ πρῶτα λέγονται.

Ex vacciniis purpuram factam, ad tingenda servitiorum vestimenta, docet Plin. xvi. 28. et Vitruv. de Architect. vii. 14. *Emmeness.*

Leguntur] Id est, decerpuntur. Ecl. II. 51.

Ipsæ ego cana legam tenera lanugine mala.

Et Ecl. III. 92.

Qui legitis flores, et humi nascentia fraga.

Et vs. 70.

Quod potui puero sylvestri ex arbore lecta.

Et Ge. III. 282.

Hippomanes, quod sæpe mala legere novercæ.

Idem.

19 *Nec qui sim*] In Mediceo et antiquis aliquot aliis codicibus legere est, ut testatur Pierius, *nec qui sim*. Distinctionem, inter *quis* et *qui*, traditam a grammaticis, minime servari ab auctoribus, ostendimus Ecl. I. 19. *Idem.*

20 *Quam diæces nivei pecoris*] Tria sunt quibus amatores possunt placere, Divitiis, Pulchritudine, Cantilena, quibus omnibus se valere commemorat. Et multi secundum Homerum, qui ait καὶ γὰρ λευκὸν, legunt *nivei quam lactis*. Sed melius est, *Quam diæces pecoris nivei*. Nam candidæ oves, in ingenti sunt pretio. Unde in Georgicis legimus, *Continuoque greges villis lege mollibus albos*. Item alibi, *Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est*. *Servius.*

Quam diæces pecoris, nivei quam lactis abundans] Sic interpungendum, ut ex

Mss. codd. Non de ovium multitudine duntaxat sermo est, sed de omnigeni pecoris copia. Commendantur quidem tanquam notæ melioris oves agnique coloris albi, ut demonstrabitur Ge. III. 386. sed, ut recte Ursinus, nivei, hoc loco referendum ad lactis. Tibull. III. 2.

Mox etiam niveo fundere lacte parent.
Et el. 5.

*Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et nivei lactis pocula mista mero.*
Theocr. Idyll. I. 58.

— λευκὸν γάλακτος.

Athen. II. 6. Κλέαρχος φησὶ τὸ μὲν ὄσπρ ὥσπερ καὶ τὸ γάλα λευκὸν λέγεσθαι. Emmeness.

21 *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ*] Theocritus, ἀλλ' οὗτος τοιοῦτος ἐὼν βότα χίλια βόσκω. Servius.

Errant] Cum securitate pascuntur. Et quod ait agnæ, et a sexu et ab ætate laudavit: nam ex fœmineo sexu in pecoribus copiosior possessio provenit. Idem.

Siculis in montibus] Sicilia ob pecoris copiam nobilitatur. Pind. Olymp. Od. I. testatur Hieronem sceptrum tenere ἐν πολυμήλῳ Σικελίᾳ, in divite pecoris Sicilia, in qua scripsit Idyllia Theocritus. Horat. Od. II. 16.

*Te greges centum, Siculaque circum
Mugiant vacca.*

Emmeness.

22 *Lac mihi non ætate novum, non frigore defit*] Multo melius quam Theocritus: ille enim ait, τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὐτ' ἐν θέρεσι οὐτ' ἐν ὁπάρῃ, Οὐ χειμῶνος ἔκρω. Sed quia careus servari potest, non mirum est, si quovis tempore quis habeat caseum. Hoc vero laudabile est, si quis habeat lac novum, id est colostrum, quod neutri generis est: nam fœminini esse penitus non potest. Sane hunc versum mihi distinguens Virgiliomastix, vituperat: *Lac mihi non ætate novum, non frigore defit.* Id est, semper mihi deest. Servius.

24 *Amphion Dircæus in actæo Ara-*

cyntho] Amphion et Zetus fratres fuerunt ex Jove et Antiopa: sed Zetus, rusticus fuit; Amphion vero musicæ artis peritus. Sane Aracynthus, mons est Thebanus. Unde actæo, littorali debemus accipere, (ut, *At procul in sola secretæ Troades acta*) non Atheniensi: licet Athenæ primo ἀκρὶς dictæ sint: quanquam plerique, Actæo Aracyntho, Atheniensi accipiant, non quod Aracynthus apud Athenas est; sed ut ostendatur rustici imperitia. Nam Theocritus ad exprimentendam rusticam simplicitatem, multa aliter quam res habeat, dicit. Hac ratione potest et Oaxis, Cretæ fluvius accipi: cum sit, ut diximus, Scythiæ. Idem.

Amphion] Zethus et Amphion, filii sunt Antiopæ, quæ Nyctei filia, ex compressu Jovis (qui in Satyri formam commutatus erat) gemellos enixa est: ut Ovid. Met. VI. 110.

Addidit, ut Satyri celatus imagine pulcrum

Jupiter implevit gemino Nycteida sætu.

Ut Apollod. I. III. Ἀντιόπη δύο γενεῖ παῖδας, καὶ τὸν μὲν καλεῖ Ζῆθον, τὸν δὲ Ἀμφίωνα. Ζῆθος μὲν οὖν ἐπεμελεῖτο βοοφορβίων. Ἀμφίων δὲ κιθαροῖδιαν ἥσκει, δόντος αὐτῇ λύραν Ἑρμοῦ. Unde Horat. Ep. I. 18.

Gratia sic fratrum geminorum Amphionis atque

Zethi dissiluit; donec suspecta severo Conticuit lyra. Fraternali cessasse putatur

Moribus Amphion.

Dicitur fuisse Thebarum conditor, et testudinis sono movisse et duxisse saxa quo vellet, ut citatus Apollod. I. III. et Horat. de Art. Poët. vs. 394. Quod sic interpretatur factum Solin. c. 7. Thebas condidit Amphion, non quod lyra saxa duxerit, neque enim par est ita gestum videri, sed quod ulsatus suavitatem homines rupium incolas, et incultis moribus rudes, ad obsequii civilis pelleret disciplinam. Plura de Amphione Eu-

ripides, Pannanus in Bœotia, et Palæphatus c. 42. *Emmenes*.

Dirceus] A Dirce, quæ uxor erat Thebani regis Licii, quæ postea a filiis Antiopæ, ob perpetratam in matrem sevitiam, crinibus religata, de tauro interfecta, et in fontem coniecta est, qui ab ea Dirce postea nominatus est. Apollod. in Biblioth. l. iii. De Dirce, de Antiopa ejusque subole, multa Propert. iii. 14. De Dirce, qui fons est circa Thebas, Solin. c. 7. *Idem*.

Actæo Aracyntho] Aracynthus montem Acarnaniæ Plinius agnoscit iv. 27. Stephanus Bœotiæ, Vibius Sequester Atticæ, Servius Thebarum, Eustathius in Dionys. Etoliæ: sunt etiam qui Arcadiæ, sed falso: nam in Vibio legendum *Acarnaniæ*, non Arcadiæ, ex nota Brodæi Mis. ii. 8. Inde mire variatum ab interpretibus in explicatione hujus loci: nam qui dici Aracynthus potest mons Actæus, cum hic mons in Attica non sit? Vibii enim opinio cum nullo consonat veterum Geographorum. Inde lapsus videtur Joan. Scopas Collectan. i. 21. qui omissis omnibus Historicis, et Geographicis, uni tantum adhæsit Vibio. Ergo in hac tanta varietate adhæreamus Stephano, et Servio, qui Bœotiæ, et Thebarum montem faciunt, hoc enim quadrat cum superioribus. Nam qui Dirceus, id est, Bœotius, aut Thebanus, cane-
bat in monte Bœotiæ, aut Thebarum. Roges, si huic hæreas opinioni, quid de epitheto dices sumpto Attica? Placet duplex solutio aut Fulvii, aut Germani: tu, quam velis, eligas. Ait prior, *actæum* hic sumi pro *παπα-
λασσίη*, id est, littorali. Nam sicut *Æn. v. actæum* posuit pro littore proximo mari. Posterior accipit, *actæum*, pro saxoso et petricoso, Græcorum imitatione, qui *ἀκτὴν* non solum vo-
cant littoralem oram, sed *τῶν πετρῶν*, locum saxosum. Nam et Ho-
mero *ἀκτὴν προβάλλει* est, promontorium,

sen scopulus. Et *ἀκτὴν* Ammonio sunt loca maris petricosa, sicut *ἄγρος* are-
nosa. Addo ego Oppian. l. iii. Venat. qui dixit: *ταῖς ποταμῶν ὑπὲρ ἀκτῶν: τῷ αἰῶνι αἰῶνα supra juga*. Ergo mons actæus erit, qui Catullo, *præruptus*, et Ovidio, *scopulus actæus, pendensque*.

Prior:

Ac tum præruptos tristem consedere montes.

Posterior:

Nunc scopulus rancis pendet actæus aquis.

Demum hanc rem firmat Propertii auctoritas, qui Virgilium interpre-
tans, dixit lib. iii.

— *Victorque canebat*

Pæona Amphion rupe, Aracynthæ, tua.
Cërda.

25 *Nec sum adeo infirmis*] Vere-
cunde suam commemorat pulchritu-
dinem. Sic Cicero in Cæliana: *Ut*
cum parvitas non forem esse nasum.
Nam pulcherrimum voluit dicere. *Nare*.

In littore vidi, Cum placidum staret
ventis mare] Negatur hoc per rerum
naturam fieri posse: sed Theocritum
secutus est, qui hoc dicit de Cyclope,
ἢ γὰρ ἔπειδ' ἐς πόδας ἐβόησαν, ἦ δὲ
γαλῶνα. Sed illi est excusatio, vel
quia ingentem habet oculum Cyclops:
vel quia filius Neptunus est. Unde
quia ait, *in littore*: volunt quidam in
aqua a fluctibus derelicta, id est, in
lacuna littoris eum se videre potuisse;
quam rem illud excludit, *Cum placidum*
ventis staret mare. Sed ideo in
mari imago non cernitur, quia: non
stat: quod si stet, non potest etiam
nobis imaginem reddere. *Idem*.

In littore vidi, Cum placidum ventis
staret mare] Virgilium imitatur Cal-
purnius Ecl. ii. 88.

Fontibus in liquidis quoties me conspi-
cor, ipse

Admiror toties.

Nemesian. Ecl. ii. 74.

Quin etiam fontis speculo me mans
notavi.

Theocr. Idyll. vi. 10.

— Ἄ δὲ βαθεῖ

Εἰς ἅλα δερκομένα· τὰ δὲ νῦν καλὰ κό-
ματα φαίνει

“Λοῦχα καχλίζοντα, ἐπ’ αἰγιαλοῦ θέου-
σαν.

Call. in Pall. Lavac. vs. 19.

— οὐδὲ Σιωῖντος

Ἐβλεψεν δῖον ἐς διαφανομέναν.

Phæd. Fab. i. 4.

Canis per flumen carnem dum ferret
natans,

Lympharum in speculo vidit simula-
crum suum.

Emmeness.

26 Staret] Sic apud Horat. Sat.
ii. 68. Jus, quod incoctum herbis
fervere desiit, stare dicitur. *Idem.*

Non ego Daphnia] Daphnis filius
fuit Mercurii, formosissimus puer;
qui primus dicitur pastor fuisse. *Ser-
vius.*

Non ego Daphnim] In multis Daph-
nia per n finali litera scriptum inve-
niatur, quod ita esse debere ostendit
versus ille,

— Daphnia ad astra feremus.

Nam si per n esset, collisioni locus
foret. *Pterius.*

27 Judice te metuum] Ac si diceret,
Qui meam despicias pulchritudinem.

Servius.

Si nunquam fallit imago] Nulla enim
res ita decipit, quemadmodum imago.
Nam et in speculo contraria ostendit
universa: et in aqua, remum inte-
grum quasi fractum videmus. quod
etiam Cicero in Tusculanis plenius
docet. *Idem.*

Si nunquam fallat imago] In Ro-
mano codice, in Mediceo, in Longo-
bardico, in Oblongo Vaticano, et
plerisque aliis fallat, scriptum, Sub-
junctivi modi declinatu. *Pterius.*

28 Tibi sordida rura] Utinam libeat
tibi mecum habitare rura tibi sordida,
id est, quæ tu putas sordida. nam
his accipimus Tibi. *Servius.*

29 Atque humiles habitare casas]
Sane melius, habito illam rem, quam,

habito in illa re, dicturus. Nam eti-
am principalitas hujus verbi frequen-
tativi, accusativum regit: ut, habeo
illam rem. Inde fit, habito illam
rem: non, in illa re: ut, habitare
casas. *Idem.*

Atque humilis habitare casas] Apud
Poëtam nostrum crebro cum accusa-
tivo invenitur, ut hac ecl. vs. 60.

— Habitarunt Di quoque silvas.

Ecl. vi. vers. 2.

Nostra nec erubuit silvas habitare

Thalia.

Æn. iii. 106.

Centum urbes habitant magnas.

Sic in passiva terminatione Ge. iii.
340.

— habitata mapalia tectis.

Teste Salmasio ad Tertullianum de
pallio, p. 250. Latine dicitur: domus
habetur et habitatur. *Emmeness.*

Casas] Quæ mapalia dicuntur.
Servius.

Figere cervos] Aut furcas, quæ fi-
guntur ad casæ sustentationem: quæ
dictæ sunt cervi, ad similitudinem
cornuum cervinorum. Aut (quod me-
lius est) figere cervos, id est venari et
jaculari, intelligamus: ut magis ad
voluptatem eum, quam ad laborem
invitare videatur. *Idem.*

Figere cervos] Poëta ipse Ge. i.
Figere damas. Qui locus mire facit
pro posteriore explicatione, quam
elegi. Seneca etiam in Furent. Tu-
toque fuga figere cervos. Et in Hip-
polyt. Figis damas levioze manu. Græ-
ci passim in re venatoria, βάλλειν ἐλά-
φους cervos figere. πῶκας βάλλειν. The-
ocr. Idyll. i. 110. Propert. Eleg. ii.
19. Figere avem. Cerdæ.

Cervos] A gerendo, juxta Varronem
de L. L. i. iv. Cervi, inquit, quod ma-
gna cornua gerunt, mutato G in C ut in
multis, quasi cervi. Verum hæc si res
causam nomini præbuit, magis veri-
simile fit, quod Festus tradit, ἀπὸ τῶν
κερῶν dici cervos, quasi κερῶνς.
Præsertim cum Homerus eo epitheto
utatur, Iliad. Γ.

Εὐρὺν ἢ ἔλαφον κερατὸν, ἢ ἄγριον
αἶγα.

Quomodo et *ὠρίκερος* alibi, et Oppiano *εὐκέρως* appellatur. Cervi pro fercis, quæ figuntur ad sustentationem casarum, ita dicti a similitudine cornuum cervinorum: ut scribit Varro de L. L. lib. iv.; et Servius ad illud Ecl. ii.

— et *figere cervos*.

Idem confirmat istud Sili Italici, lib. x.

Cervorum ambustis imitantes cornua ramis.

Eandem ob causam semel iteramque *brachia* appellat Lucanus, ut docuit Scaliger in conjectaneis. *Vossius*.

30 *Viridi hibisco*] Ad hibiscum compellere, scilicet a lacte depulsos. Hibiscus autem, genus est herbæ: et sic dixit *hibisco*, ad hibiscum: ut, *It clamor celo*, id est ad cælum. *Servius*.

Viridi hibisco] *Hibiscus*, qui et *Ibiscus*, et *Ebiscus*, herba, quam Veneti *Nalbavischio*, sive rectius *Malbavischio*, contracto vocabulo ex *malva* et *hibisco*, quoniam harum semen et gustus caulium similis. *Erythræus*.

Hibisco] *Ibiscus*, *Ebiscus* a libris et auctoribus recipit *Erythræus*. *Dioscorides* l. iii. 'Αλθαία, ἐνίοι δὲ Ἰβίσκον καλοῦσιν: *Athæa*, quam *Ibiscum* vocant nonnulli. Idem l. vi. 'Αλθαία, ἢ Ἐβίσκον καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι: *Athæa*, quam *Ebiscum* Romani nominant. Non exeamus *Virgilii* sæpta, quibus est:

Hædorumque gregem viridi compescere hibisco.

Dasequius.

31 *Imitare Pana cœnando*] Exempli numinis, in agris necum poteris canere. Nam *Pan*, deus est rusticus, in naturæ similitudinem formatus. Unde et *Pan* dictus est, id est omne. Habet enim cornua, in radiorum Solis et cornuum Lunæ similitudinem. Rubet ejus facies, ad ætheris imitationem: in pectore nebridem habet stellatam, ad stellarum imaginem: pars

ejus inferior hispida est, propter arbores, virgulta, feras: caprinos pedes habet, ut ostendat terræ soliditatem: fistulam septem calanorum habet, propter harmoniam cæli, in qua septem soni sunt, ut diximus in *Æneide*, *Septem discrimina vocum: καλαίωρα* habet, id est pedum, hoc est baculum recurvum, propter annum, qui in se recurrit: quia hic totius naturæ deus est. Poëtis fingitur cum Amore luctatus, et ab eo victus: quia ut legimus, *Omnia vincit amor*. Ergo *Pan*, secundum fabulas, amasse *Syringam* nympham dicitur: quam cum sequeretur, illa, implorato Terræ auxilio, in calanum conversa est: quem *Pan*, ad solatium amoris incidit, et sibi fistulam fecit. Sane sciendum, *Pana*, *pa*, habere accentum. Græca enim monosyllaba quæ ad nos transeunt, crescent in obliquis casibus: et in genitivo et dativo tantum singularibus, ultimæ syllabæ accentum dant, ut, *Panos pani*, *Lyncos lynci*. Plurales etiam isti duo habent accentum: licet ad nos transire non possint. *Servius*.

32 *Pan primus*] In Romano codice *primum* legitur adverbialiter. Sed *primum* omnino melius, ut in aliis habetur. Est et illud *pluris*, et *ovis* per i *Velliano* more. *Pierius*.

Pan] Deus rusticus. Depingit eum *Lucian* in concilio Deorum: cornutus est dimidiaque corporis inferiore parte capram referens. Inde in dialogo *Panos* et *Mercorii: κερασφόρος καὶ τραγασκελὴς* dicitur. *Simmius Rhodius* Scholiastes *ἐκ τῆν σύρρυγα: τὰ μὲν γὰρ κέτω δὲ Πάν τράγος, τὰ δ' ἄνω ἄνθρωπος*. ejus *ἄγαλμα* describit *Longus* *past.* ii. p. 52. et *Junius de Pietura* *vet.* c. 8. *Emmenes*.

Pan primus calamos] *Pan*, i. e. Natura omnium rerum, inventor est fistulæ. *Pan* pastoralis Deus; per cornu, solem significat, et lunam: per fistulam, septem planetas stellas: per pellem maculosam, cæli sidera:

per cannam, ventos: per ungulas
caprinas soliditatem terræ: villosus
est, quia vestitis gandet terra. Hic
autem natus est Mercurio in arietem
converso, et Penelope uxore Ulyssis.
Philarg.

Calamos cera conjungere plures] Hic
locus, et qui sequetur statim:

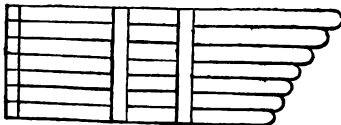
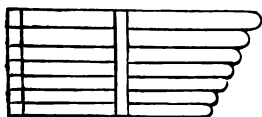
*Est mihi disparibus septem compacta
cicutis*

Fistula:

pendent necessario ab his, quæ nunc
dicturus. Ergo plures calami septem,
aut cicutæ septem, et utraque locu-
tio veterem fistulam signat, quæ com-
pacta erat e septem cicutis, vel ave-
nis conjunctis cera: ideo Æschylus
fistulam *κηρόπλαστον* vocat. et Pollux
de fistula, *κηρῶ συνδεθεῖα*. et Theocr.
Idyll. I. *φῆρ' ἐνδάκτοιο μελίσσων* 'Εκ κη-
ρῶ σύριγγα καλῶν. Habebat unaquæ-
que cicutæ sonum suum ab aliis dis-
crepantem. Verba Scaligeri in His-
torico figuram fistulæ apprime sig-
nant: *Proportione certa ad alæ figuram.*
in summo, qua inflabantur, æquales;
inaequales, qua exit spiritus. Forsitan
in hac figura explicanda respexit Vir-
doctus ad versum Ovid. qui Met. VIII.
de pennis Dædali:

— *ponit in ordine pennas*

*A minima ceptus, longam breviores
sequente,*

Cerda.

Pan primus calamos] Sic Ecl. VIII. 24.

*Panaque, qui primus calamos non pas-
sus inertis.*

Fistulæ auctorem Pana nominat, qui
Syringam nympham deperiit; quam
cum sequeretur, illa, in auxilium vo-
cata terra, in calamum conversa est.
Fabulam hanc attingit Longus Past.
I. II. Apul. Met. I. v. ubi de *Pane*
Deo rustico, de *Canna Dea*, ad quem
Delph. et Var. Clas.

Virg.

*Ut citro crevisse putes. Sic rustica
quondam*

*Fistula disparibus paulatim surgit
avenis.*

Itaque ordo fistularum semper de-
crescebat, juxta hanc Tibulli descrip-
tionem:

*Fistula cui semper decrescit arundinis
ordo,*

*Nam calamus cera jungitur usque
minor.*

Formam veteris fistulæ multis per-
sequitur Achilles Tatius Alexand. I.
VIII. Meminit Calpur. Ecl. IV.

— *Septena modularer sibila canna.*

Sidonius Apoll. epist. II. 2. *Cui
concentui licebit adjungas fistulæ septifo-
ris armentalem camanam.* Pind. Pyth.
Od. II. *ἐπτακτίον* dixit, non qui-
dem fistulæ, sed *φόρμιγγος, septisona*
citharæ. Theocritus ab his discrepat,
quæ docuimus; nam Idyll. VIII. sic
ait: *Σύριγγ' ἂν ἐποίησα καλὰν ἐγὼ ἐν-
νέφρονον, fistulam ego pulchram feci*
novem vocum. Oritur igitur, vel au-
daciter hoc, quod vult Scaliger: vel
per novem voces tantum signat mul-
titudinem vocum. Porro nihil magis
aperiet formam antiquæ fistulæ,
quam ipsissima typo expressa: eam
igitur hic tibi subjicio ex marmori-
bus.

locum vide Pricæum. His versibus
complectitur Ovid. Met. I. 705.

*Panaque, cum pressum sibi jam Sy-
ringa putaret,*

*Corpore pro Nymphæ calamos tenu-
isse palustres:*

*Dumque ibi suspirat, motos in arun-
dine ventos*

*Effecisse sonum tenuem, similemque
querenti:*

5 I

*Arte nova vocisque Deum dulcedine
captum,*

*Hoc mihi concilium tecum, dixisse,
manebit:*

*Atque ita disparibus calamis compa-
gine cera*

Inter se junctis nomen tenuisse puella.
Sunt, qui fistulam hanc *πολυδαμον*
inventam esse a Marsya, de quo dis-
serit Salmasius in Plin. exercitat.
832. ubi etiam quid calamus significet
disputat. Græcis *κάλamos* et arundi-
nem significat et stipulam sive ave-
nam, hoc est, *τὸν τοῦ στέου καυλόν*,
nunc ex cicutis et avenis stipulisque
compactam fistulam interpretantur,
nunc ex arundinibus, calamis et can-
nis. ibi plura. *Emmeness.*

34 *Nec te peniteat calamo trivisse la-
bellum*] Non tibi parum videatur.
Terentius: *At enim quantum hic operis
stat, penitet.* Id est parum videtur.
Et notandum *peniteat trivisse*, præ-
teritum pro presenti positum, usur-
pative est: quod in defectivis licen-
ter fit, ubi præsens non invenitur.
Ut, *Quanquam animus meminisse horret*,
Servius.

Labellum] Parvum labrum. Hinc
inanissimum quidam tentant facere
discretionem: ut virorum labra, mu-
lierum labia dicantur. *Idem.*

*Nec te peniteat calamo trivisse label-
lum*] In Romano codice et aliquot
aliis manuscriptis, *peniteat* per æ diph-
thongum primam habetur. Sed o, ei
formæ insitum est ex etymo: quum
penitentia dicta sit, quod pone te-
neat. Sane vero præteritum a tero
teris, *tervisse* esse debuit: ait Vel.
Longus: maluisse tamen Virgilium
trivisse dicere. *Pierius.*

Calamo trivisse labellum] Cum sep-
tem essent calami, necessario, ut so-
nus ederetur, omnes percurrerentur:
unde fiebat, ut plerumque labrum
læderetur, et veluti attereretur. In-
de Lucret. l. iv.

*Unco sæpe labro calamos percurrit
hiantes.*

Et l. v.

— *calamos unco percurrere la-
bro.*

Cerda.

35 *Quid non faciebat Amyntas?*
Quemadmodum mihi non obsequeba-
tur? Et ex affectu alterius hunc co-
git. *Servius.*

36 *Disparibus septem compacta cicu-
tis*] Inæqualibus cannis. Nam et
harmonia inæqualis est. Cicutæ au-
tem est spatium, quod est inter can-
narum nodos. *Compacta*] Conjuncta.
ut, *Turrim compactis trabibus quam
eduxerat ipse.* *Servius.*

37 *Dametas dono mihi quam dedit
olim*] *Fistula* inter dona pastoralia,
qua familiares prosequerentur, cum
supremam horam adesse sentiebant
vel abitum meditabantur. Longus
Past. l. i. *χαρίζομαι δὲ καὶ τὴν σύργγα
αὐτῆν.* Theocr. Idyll. iv. 29.

— *ἐπεὶ ποτὶ Πίον ἀφῆκον,*

Δωρὸν ἐμὸν νῦν ἔλειπεν.

Emmeness.

38 *Te nunc habet ista secundum*
Commendat manus: et ex eo quod ei
hæreditarium datum est: et ex eo
quod invidiam meruit. Nam res op-
timæ, et difficile donantur a vivis: et
acceptæ, facile merentur invidiam.
Servius.

40 *Nec tuta mihi valle reperti Ca-
preoli*] Commendat a difficultate. Sic
in Æn. vii. 244. *Reliquias Troja ex
ardente receptas.* *Idem.*

41 *Sparsis pellibus albo*] Qui habent
adhuc maculas a prima ætate venien-
tes. Accessu enim temporis, mutant
colorem: et eorum maculæ esse gra-
tiæ minoris incipiunt. Ergo hoc dicit,
Servo tibi capreolos, qui adhuc sint
pellibus albo sparsis. *Idem.*

Sparsis etiam nunc pellibus albo] An-
tiquissimus ille codex majoris notæ
membrum unum ita distinguit, *sparsis
etiam nunc pellibus.* Inde ultimam ex
versu dictionem cum subsequenti jun-
git hoc pacto, *ambo bina die siccant
ovis uber.* quam forte lectionem ele-

gantia ingenia non aspernabantur.
Pierius.

42 Quos etiam nunc tibi servo] Id est, quos adhuc tibi servo: licet roger a Thestylis amica, quæ hos a me cupit abducere. Siccant] Siccant. Servius.

Quos tibi servo] In Romano codice quod habetur: ut non tantum capreolos, verum etiam et fistulam uno eodemque munere complectatur. Pierius.

43 Orat abducere] Orat ut abducatur. figuratum est: ut, donat habere, id est, donat ut habeat. Servius.

44 Et faciet] Nolit dicere et faciam: ne quem amabat offenderet, si se velle alteri dare munus diceret, quod ei paraverat. Servius.

Quoniam sordent tibi munera nostra] Quia munera mea tibi tanquam abjecta et villia videntur. Cic. in epistola ad Antonium: Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumserat Cæsar. Horat. ep. i. 11. 4.

Cumtane præ campo et Tyberino flumine sordent?

Plant. Truculent. II. 4. 30.

Cum inter nos sorderemus unus alteri. Mart. epigr. IX. 72.

—tua quod tibi tempora sordent.

Lycen, tam intractabilem et difficilem, quam neque munera, neque preces curvant, perstringit Horat. od. III. 10. Emmeness.

45 Huc ades, o formosæ puer. Tibi lilia plenis, &c.] Tantum honoris habet puero, ut ei dicat etiam numina obsecutura. Sane calathus Græcum est: nam Latine quasillum dicitur. Cicero in Philipp. I. III. At vero hujus domi inter quasilla appendebatur aurum? Servius.

Tibi lilia plenis, &c.] Non absimilis Columellæ in l. x. de cult. hort. locus:

Candida leucoia, et flarentia lumina calthæ,

Narcissique comas, et hiantis sæva leonis

Ora feri, calathisque virentia lilia canis,

Nec non vel niveos, vel caruleos hyacinthos.

Tu quæ pallet humi, quæ frondens purpurat auro.

et paulo post:

Sic ubi odoratas præterit amaracus umbras,

Carpite, narcissique comas, sterilisque Balauis.

Et tu, ne Corydonis opes despernat Alexis,

Formosa Nais puero formosior ipsa. Fer calathis violam: et nigro permista ligustro.

Cum tot florum mentionem facit, et paullo ante fistulæ tam eleganter compactæ, ornat verbis munera sua. Emmeness.

Lilia] Liliū rosæ nobilitate proximum est, Plin. XXI. 5. cum rosâ etiam mixtum venustissimum efficit colorem, ut Virg. Æn. XII. 68.

Si quis ebur aut mixta rubent ubi lilia multa

Alba rosa: tutis virgo dabat ore colores.

κρίνον Dioscor. III. 116. κρίνον βασιλικόν τοῦτον τὸ ἔνθος στεφανωματικόν ἐστίν. Emmeness.

Calathis] Videtur Calathus genus quoddam canistri fuisse apud veteres servandis floribus destinatum, quod colligas ex crebra hujus rei mentione. Præter Virgilium hoc loco, Ovid, Met. XIV.

—sparsosque sine ordine flores Secernunt calathis.

Cerda.

46 Tibi candida Nais] Vel pulchra, vel dea. Nam dii umbris contrarii sunt, quas nigras esse constat. hinc est, Candidus insuetum miratur limen olympi. Servius.

47 Pallentis violas] Amantium tinctas colore. Horatius, Et tinctus viola pallor amantium Unde non præter affectionem amantis, eos flores nymphas dicit offerre, qui sunt amantibus similes. Papavera carpons, Narcissum et florem bene olentis Anethi] Sane Pa-

paver, Narcissus, Anethus, pulcherrimi pueri fuerunt, qui in flores suorum nominum versi sunt: quos ei offerendo, quasi admonet, nequid etiam tale aliquid unquam ex amore patiatur. *Servius*.

Pallentis violas] Teste Plinio *plura violarum genera sunt: Purpurea, lutea, alba*. Laudat Longus Past. l. ii. *τα ἀμώτρεα*, nigri nempe et albi coloris. Theocr. Idyll. vii. 64. *Albas violas λευκὰς* appellat. Col. de cult. hort. l. x. *Candida leucovia*. Horat. od. iii. 10. astruit sententiam Servii,

Nec tinctus viola pallor amantium.

Emmeness.

Summa papavera] Lilia et papaver conjungit Theocr. Idyll. xi. 56.

— *ἔρερον δέ τοι ἢ κρίνα λευκά,
‘ἦ μάκων’ ἀπαλὰν, ἐροῦρά πλαταγόνι
ἔχουσιν*.

Fuit in honore apud Romanos semper (verbis utor Plinii xix. 8.) *indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissimi, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Summa, id est, summa capita papaverum. Papaveris quoque genera plura notantur a Theophrast. ix. 13. Emmeness*.

48 *Narcissum*] *Narcissum* παρὰ τὸ ναρκώδης, a torpore, quod caput gravet, dici Plinius ait xxi. 19. Dioscorid. l. iv. *Flos albus, intus croceus, in quibusdam purpureus*. Notat autem *Servius, Papaverem, Narcissum, et Anethum*, pulcherrimos fuisse pueros, qui in flores suorum nominum versi sint. Atque his oblati, Alexidem admoneri, ne ipse etiam tale aliquid unquam ex amore patiatur. De Narcisso Ovid. Met. iii. 8. *Narcisgenroklein Markenblumen*. Et quia (auctore Theophrasto) utroque æquinoclio floret, Virg. Ge. iv. 123. *sero comantem*, dixit. *Tuubm*.

Florem jungit bene olentis anethi] Columel. *Et bene odorati flores sparguntur anethi*. Idem.

49 *Tum casia*] Herba suavissimi

odoris: ut sequentia indicant: quam Græci casiam dicunt. Et sic dictum est, *Tum casia atque aliis interdens amavidus herbis*: ut in Sallustio, *Leonem, atque alias feras*. *Servius*.

Casia] Sitne herba, frutex, an cortex, obscure satis expediunt, qui Botanica persequuntur. Salmas. in Plinian. exercit. p. 401. de casia Arabico frutice et de herba prolixius agit. Odoratis adscribendam esse casiam constat, ex quibus sumptuosissima unguenta conficiuntur. Theophr. de Plant. vi. 2. et ix. 7. Ubi Bodæus erroris arguit Servium, quod *καρία* Græce corticem significet, non herbam, et casia Latine herbam, quam Græcis *κρίσπος* et *κρίσπον*, de qua Plin. xxi. 9. *Casie* meminit Dioscor. i. 12. et Noster Ge. ii. 213.

Vix humilis apibus casias roremque ministrat.

Et l. iv. 182.

— *casiam crocumque rubentem*.

Et ut hac in Ecl. sic in Ciri vs. 368. herbæ appellatione venit:

At nutrix patula componens sulfura testa,

Narcissum casiamque herbas incensit olentis.

Emmeness.

50 *Mollia luteola pingit vacciniis caltha*] *Mollia* vaccinia pingit, id est, componit, de caltha luteola. Nam nisi *luteola* septimus sit casus, non stat versus. *Mollia* autem, tactus plumei scilicet. Hoc dicens, ex colorum diversitate quærit ornatum. *Servius*.

Luteola caltha] *Caltham* Turneb. xix. 22. docet bupthalthmon nominari, de quo Dioscor. iii. 147. Hujus flos est luteus. Plin. xxi. 6. violis annumerat. *Proxima viola marina* (quæ colore est luteo) *caltha est concolori amplitudine, &c. Flores ejus non olent sed folia*. Alium esse, ac amellum, de quo Noster Ge. iv. 270. docet Bodæus ad Theophr. p. 822. *Emmeness*.

Luteola] Utitur hoc diminutivo Colum. ix. 4. *At in hortensi lira consista nitent candida lilia, nec his sordidiora leuocia, tum panicæ rosæ luteolæque et Sarranæ violæ, &c.* Quam noster *luteolam*, Col. l. x. de cult. hort. *flammeolam* vocat. Quod, teste Salmasio, in Plin. exercitat. p. 1155. idem, quod *luteola*. De luteo colore sic Gellius ii. 26. *Rubidus autem est rufus atrore et nigrore multo mixtus, luteus contra rufus color est dilucidior, unde ejus quoque nomen factum esse videtur.* Vel ut Nonius Marcell. p. 794. *Luteus color proprie croceus est, quod ex Ecl. iv. 44. et aliis probat locis.* Nuptiis consecratus, ut Plin. xxi. 8. *Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum farminis concessum.* Lucanus ii. 360.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Catul. in nuptias Juliæ et Manl. epig. LXIII.

Flammæum cape. Lætus huc

Huc veni, niveo gerens

Læteum pede soccum.

Vide etiam Turneb. advers. xxix.

32. *Emmeness.*

Pingit] I. e. per flores insertos distinguit herbas. Quando flores versicolorem varietatem inducunt, dicuntur *pingere*. Noster Ecl. vi. 32.

— *jamque videnti*

Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.

Plurimum de humo in Calice vs. 69.

Florida cum tellus gemmantis picta per herbas

Vere notat dulci distincta coloribus arva.

Familiare est Lucretio l. ii.

Concharumque genus parili ratione videmus

Pingere telluris.

Et post,

— *Pingantque rosarum*

Floribus.

Plant. in Stich. ii. 2. 30. *Age tu ocina pinget humum, consperge ante ardis.* Et Mart. epigr. ii. 46.

Florida per varios ut pingitur Hybla colores.

Col. de cult. hort. l. x.

Verum ubi jam puro discrimine peccata tellus,

Deposito squallore nitens sua semina poscit,

Pingit et in varios terrestria sydera flores.

Emmeness.

51 *Legem teneram lanugine mala*] Mala dicit cydonea, quæ lanuginis plena sunt: sed non præter obliquitatem. Nam in Æneide diximus, apud Cretenses, infamæ genus juvenibus fuerat, non amatos fuisse. Et verecunde rem inhonestam suppressit, quam Theocritus aperte commemorat. *Servius.*

Ipsæ ego cana legem teneram lanugine mala] Qui Servii sententiam firmatam cupit adeat Lipsium l. iii. antiq. lect. honestiorem quoque interpretationem hic locus non respuere videtur. Lanuginem saltem inesse pomis cydoneis verissimum est ex Col. xii. 45. *Cydonia in lagena nova, quæ sit patetissimi oris, deterga lanugine quæ malis inest, componuntur leviter.* Calpurn. Ecl. ii. 91.

Cereæ sub tenui lucere Cydonia mala. Mala lanugine obducta lanata appellat Plin. xv. 14. *Emmeness.*

52 *Castaneasque nucas*] Bene speciem addidit: dicens castaneas. Nam *Nuces*, generaliter dicuntur omnia, tecta corio duriore: ut avellanæ, amygdalæ, juglandes, castanæ; sicut contra dicuntur poma, omnia molliora. *Servius.*

Castaneasque nucas] Imitantur Maronem aliquo modo Ovidius et Alci-mus. Prior de Arte ii.

Afferat aut uvæ, aut quas Amarylhis amabat

Et nunc castaneas, nunc amat illa nucas.

Posterior inter Fragmenta Petronii:

Sordent velleribus hirsuta cidonia canis,

Sordent hirsuta munera castaneæ.

Nolo nuces Amaryllidis tuas, nec cerea pruna:

Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

Cerda.

Castaneasque nuces] *Ἀπλῶς* sæpe castanea, avellanea, pina, &c. in quibus Sanctius p. 325. subaudiendum esse notat *μυζ.* Castanea a Castanide terra nomen habet. Nicander in Alex.

— *τὸ καστανὶς ἔτρεφεν ἀλά.*

Ubi Scholiast. *Πόλις θεσσαλίας ὄθεν τὰ καστανία ἀπὸ τῆς καστανίδος γῆς, ἣ καστανὶς πόλις ποτικῇ ὁπου πλεονέξει τὸ κάστανον.* Sortitur nomen ab aliis etiam regionibus. Hesychius: *Κάστανά, Δίδος βάλανοι, εἰβοία κάρνα.* Ab Eubœa ut Theophr. iv. 6. Vocatur et Heracleotica ut Macrobian. ii. 14. *Emmeness.*

Mca quas Amaryllidis amabat] Ne eas viles existimes, quas Amaryllidis est amare dignata, nam apud illam in ingenti fuerunt honore. *Servius.*

53 *Cerea pruna*] Aut cerei coloris: aut mollia. Horatius,

— *Cerea Telephi*

Laudas brachia.

Idem.

Cerea pruna] In maximo erant pretio, et quo magis cereo flavebant colore, eo erant gratiora. Plin. xv. 13. *Sunt et nigra, at laudatiora cerina atque purpurea.* Auctor carminis in Priapum Carm. xxxii.

Magisque cera luteum nova prunum. Ovid. Met. xiii. 817.

Prunæque non solum nigro licentia succo,

Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.

Colum. de cult. hort. l. x.

Armenisque, et cercolis, prunisque Damasci

Stipantur calathi.

Emmeness.

Addam cerea pruna et honos erit huic

quoque pumo] Licet hinc eorum obscuram diligentiamprehendere, qui quum passim in veteribus exemplaribus legerent *Addam cerea pruna honos erit*, absque particula conjunctiva, eam ne versus infirmus esset, inseruerunt. Quare quum neque præter rationem sit legere *pruna honos*, tot venerandæ antiquitatis codicibus adstipulantibus, et particulam, ab aliis intrusam, audacter ego sustulerim. *Pierius.*

Honos erit huic quoque pumo] Si a te dilectum fuerit: sicut castaneæ in honore fuerunt amatæ Amaryllidis. *Servius.*

54 *O lauri*] Licet Horatius dixerit, *Depone sub lauru mea*: melius tamen est juxta secundam formam inflectere: nam melius sonat. *Idem.*

Proxima myrte] Vel vicina lauro: vel ad odorem proxima. potest enim utrumque intelligi. *Idem.*

Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte] Dnæ hæc arbores cnr sæpe conjungantur docet Acron ad Horat. iii. 4. 19.

— *ut premerer sacra*

Lauroque, collataque Myrto.

Uno in loco invenias apud Theocr. Epigr. Δ.

Ἀδάφναις καὶ μύρτοις καὶ εὐώδεις κυκλάσσας.

Antiqui myrti laurique ramum solebant dare accumbentibus, per vices, super quo pulsarent loco barbiti, ut Hesychius in voce *Μυρρίλης*. Calpurn. Ecl. iv. 91.

Laurus fructificat vicinaque nascitur arbor.

Per quam nonnulli myrtum intelligunt. Vide Nemes. Ecl. ii. 46. Laurus in præsidio Phæbi, ut ex Fab. Daphnes Ovid. Met. i. 557.

At conjux quoniam mea non potes esse,

Arbor eris certe, dixit, mea, &c.

Idem Noster Ecl. iii. 63. Myrtus Veneri dicata, ut Phædr. iii. 17. Sed de his latius alio in loco.

55 *Sic posita quoniam suavis miscetis*

odores] Quoniam permistione vestra suavem odorem creatis. *Servius*.

56 *Rusticus es Corydon*] Arguit se stultitiæ, quod eum se sperat placare muneribus, qui potest habere meliora; nam supra ait, *Delicias domini*. Idem.

Rusticus es Corydon nec munera curat Alexis] *Es* quidem secunda persona passim legitur, præterquam in Romano codice: ubi *est* habetur persona tertia. Ut duo dicat, quæ maxime obsint, nec quicquam proficiat, *Alexim* esse rusticum, nec munera curare. Et apud Ovidium, in hujusmodi significatu, Helena loquitur in epistolis:

Nec dubito quin hæc, quum sis tam justa, vocetur

Rustica iudicio nostra querela tuo.

Rustica sim sane, dum non obliuitor pudoria.

Neque tamen displicet, ut Corydon jam resipiscens, semetipsum rusticitatis arguat: quod pro stultitia et rerum imperitia ponitur. *Pierius*.

Rusticus es Corydon nec munera curat Alexis] Pro quo Ovid. epist. Heroid. vii. 27.

Ille quidem male gratus, et ad mea munera surdus.

Emmeness.

57 *Nec si muneribus certes, concedat Iolas*] In Romano codice *certet* legitur, quod non placet. Illud non improbarim quod mihi videtur eleganter dictum *concedat*, in eodem codice. *Pierius*.

Iolas] Vel ditior amator: vel ejus dominus. *Servius*.

Iolas] Vult Nann. Miscell. vi. per *Iolam* Augustum intelligi deflexione quadam ab Iulo, a quo originem Augustus ducebat. Nam sic solent poëtæ voces deflectere pari ferme numero syllabarum. Clodia enim a Catullo dicta est Lesbia, Hostia a Propertio Cynthia, Plania a Tibullo Delia, Grattidia ab Horatio Canidia. *Cerda*.

58 *Eheu, quid volui misero mihi*] Quomodo eum discedere dicit, quem supra cum eo diximus non fuisse? Nam

ait, solus montibus et sylvis: sed ratione non caret. Epicurei enim dicunt (quod etiam Cicero tractat) geminam esse voluptatem: unam quæ percipitur: et alteram imaginariam, scilicet eam quæ nascitur ex cogitatione. Unde ita debemus accipere hunc versum per cogitationem, illa imaginaria voluptate: qua et cernere et alloqui videbatur absentem. Sed postquam objurgationes sua in naturalem prudentiam est reversus, caruit utique illa imaginaria voluptate, ubi nunc sibi se obfuisse dicit per hanc ratiocinationem. *Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis. Nec si muneribus certes, concedat Iolas.*] *Floribus austrum*. Quo facilius arescunt. *Servius*.

Eheu, quid volui] In singulis pene codicibus varie scriptum invenias interjectionem hanc *eheu*, de qua loco alio plura. Hoc mihi non displicet, quod in Romano codice integra interjectio duplicata est, *heu heu*. Ut apud Theocr. non semel *al al*. Quamvis Valerius Probus *heu* et *eheu* utramque simplicem agnoscit. *Pierius*.

Eheu, quid volui misero mihi] Se ipse arguit verbo scriptoribus optimis in eo significatu decantato. Ter. Eun. iii. 5. 11. *Quid tibi vis? satin' sanus?* Vide Donat. Sic Phædr. ii. 19.

Quidnam voluisti tibi infelix?

Emmeness.

Floribus austrum, &c.] *Auster* sive *Notus*, humidus et calidus est, ejusque aura æstnosa flores statim languescunt. Zephyro contra flores nascuntur. Val. Flaccus, Argon. vi.

—*fuscis etiam Notus imminet alio*

Floribus—

Vide Argument. et Turnebum xii. 7. Annotat Nannius, Austrum floribus hic noxium dici, quod ille Italiam et Græciam transmarinus sit. Secus apud Palæstinos: unde Salomon, *Surge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, &c.* Huic enim mare ab Occidente. *Taubmann*.

59 *Fontibus apros*] Qui puros fon-

tes, cœnosos efficiunt. *Servius.*

Perditus, et liquidis] In Romano codice *perditus* per *os* scriptum habetur. Antiqui *o* et *u* confusas literas habuere. Id ex eo apparet, quod *consol* per *o* ultima syllaba quondam scribi solitum. *Pierius.*

60 *Quem fugis ah demens]* Iterum per *Phantasiam* quasi ad præsentem loquitur; et quasi ille dixisset *syllvas*, hic infert, *Habitarunt dii quoque sylvas, Dardaniusque Paris.* Et Paris habitavit *syllvas*, qui de deorum pulchritudine iudicavit. *Servius.*

61 *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat]* Ideo dea arcium *Minerva* dicitur, quia de capite *Iovis* nata est: sed quia dea est artium, et ingenii, ideo ista finguntur. Nihil enim est excellentius ingenio: quippe quo reguntur universa. *Idem.*

Pallas, quas condidit, arces Ipsa colat] In Romano codice, *quas condidit*, legitur, nempe ad homœoteleuton evitandum, *Pallas quas.* Habet præterea nescio quid poeticæ venustatis dicendi modus, *Pallas colat arces*, *quas condidit*: sive velis, *quas res*: sive, *ipsa*, *quas condidit*: intelligere. Non tamen abradenda est vulgata lectio, *Quas condidit arces.* Est præterea in Romano codice, *colant*, una plus littera temere adjectitia. *Pierius.*

Pallas, quas condidit, arces] Nam ἀκροπόλει *Minervæ* sacratæ. Et hinc nata *Δαριάς*, et *ἑκαστοργιδιάς* cognomina. Catullus de ea *Carm. l. x. retinens in summis aribus arces.* Videatur *Hugo Grotius* in *Capellam*, et *Turn. xii. 7. Taubmann.*

63 *Torva leæna lupum]* Theocriti sunt isti versus. Et bene se revocat ad rusticas comparationes: pene enim fuerat lapsus, dicendo, *Pallas, quas condidit arces*, *Leæna* autem dictum est, sicut *dracæna*. Et quod ait, *Torva leæna lupum sequitur*, verum est: nam necesse est, ut veniente lupo, adventus agnoscatur leonis. *Servius.*

Torva leæna] Hoc nomen licet vete-

res Latium negent, auctoritate tamen valet. Dicebant enim leonem masculum et fœminam, ut *Plaut.* in *Vidul.* Nam audiri fœminam ego leonem semel parire. *Cic.* de gloria l. ii. sic ait: *Statuerunt gloria leonæ.* *Leam* vero *Varro* ad *Ciceronem* dicit l. iii. *Sicut nocet panthera et lea.* *Philargyrus.*

Torva leæna] Epitheton ab oculorum sævitia, *quæ summa* in hac fera est. ex quo et *Aristoteles* leonem χαρόνδν vocat: quem *Catullus cæsiū* appellavit, i. e. glaucum, quia glaucis oculis apparet horribilis. quales et *Bellonæ* oculi sunt, *quæ ideo perpetuo epitheto γλαυκῶπις Ἀθήρη* ab *Hom.* dicitur. Hinc et *Hercules* mortalium ferocissimus, *Charops* dictus est, quasi iracunde intuens. Χαρά enim ira est. quo epitheto, ut militibus congruo, *Torvus Abas* *Virgilio* (*Æn. x.*) dicitur; *torvusque Procustes* *Nasoni.* Ex eodem horrore et *Charybdis*, et *Charon*, cæsius iste senex, et dirus, appellatus est: de quo noster, *Æn. vi.*

—stant lumina flamma.

Ita Polyphemi oculus, Æn. iii.

—torva sub fronte latebat, &c.

Taubmann.

Torva leæna lupum sequitur] Admodum jucunda gradatio e *Theocriti* *Idyll. x.* sumpta,

Ἄ αἰξ τὴν κύνισον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκει,

Ἄ γέρας τέροτρον, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὴν μεμάρημαι.

Torva leæna βλοσυρὸς λέων, *Homero*, et *Charops*. *Ursinus.*

64 *Cythius]* Herba est. *Laescia]* Voluptuosa et desidiosa. *Servius.*

65 *Te Corydon, o Alexi]* *Don* o *A*, antibacchius est: sed o brevis fit: quia vocalis vocalem sequitur. sic *Homerus* πλάγχθη ἐπὶ τρώϊας λέρη. *Idem.*

Trahit sua quemque voluptas] Notabatur a Criticis, quod hanc sententiam dederit rustico, supra bucolici carminis legem, aut possibilitatem. *Id.*

Trahit sua quemque voluptas] Quot homines, ut Ter. in Phorm. II. 4. 14. *tat sententia*. Quisque id expetit, idque probat, quo ejus potissimum animus oblectatur. Alia aliis placent. Pers. sat. I. 52.

Mille hominum species, et rerum discolor usus,

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Horat. Sat. II. 1. 27.

— Quot capitum vivunt totidem studiorum

Milia.

Idem Epist. II. 2. 58.

Denique non omnes eadem mirantur amantque.

Homer. in Odyss. E.

Ἄλλος γὰρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρεται ἔργοις.

De nimia sublimitate, pastoralis carmine indigna, de qua Servius, vide Scalig. Poët. v. 5. et Wouwer. polymath. c. 17. *Emmeness*.

66 *Aratra jugo referunt suspensa juvenci*] Horatius: *Videre fessos vomerem versum boves, Collo trahentes languido.* Et hoc vult dicere, Omnia, excepto amore, finiuntur. Servius.

67 *Et sol crescentis decedens duplicat umbras*] Variavit: nam ait supra, *Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.* Duplicat autem, auget: Sallustius, *Et Marius victus duplicaverat bellum.* Idem.

Aratra jugo referunt suspensa, &c.] Hoc et sequente versu advesperascentis cœli descriptio traditur, ut Ecl. I. 84. Nemesian. Ecl. I. 86. Calpurn. Ecl. II. 83. Imo in omnium fere Eclogarum clausulis. Horat. od. III. 6.

— sol ubi montium

Muleret umbras et juga demeret

Bovus fatigatis.

Homer. Odyss. I. 58.

Ἥμος δ' ἥλιος μετασίσσεται βουλυτόνδε.

Vide Schol. Βουλυτόν est illa diei hora, qua jugo liberantur boves, ut Hesych.

Βουλυτόν, τὴν βουλύην. Ἄρα ἐν τῇ τὸ ἔσπερον λύνται τῶν βοῶν. Cic. ad Att. I. xv. ep. 27. Cum hæc scriberem, adventabat autem βουλύῃ carnantibus nobis. *Emmeness*.

Et sol crescentis decedens duplicat umbras] In antiquis aliquot codicibus *diacedens* legi: sed *decedens* lectio castior. Est et *crescentis* in Romano codice, quæ scriptura ibi plurimum reperitur. Quid vero *duplicat*, pp, geminato in codicibus nonnullis manuscriptis? nempe isti veriti sunt, mutam et liquidam non satis esse, ad syllabam producendam, nisi ad ejusmodi parenthesin confugerent. *Piorius*.

68 *Me tamen urit amor*] Cum jam calor sit Solis exhanstus. *Servius*.

Me tamen urit amor] Reliquis mortalibus corpori quietem dantibus, et somno necessario instaurantibus vires, ingratis vigilare coguntur, qui amant: ut Phædria ille Terentianus. Inde Ibico ἔπος dicitur οἰδεύειν καρδάκτος ἄρα. Ut de infelici Didone Maro Æn. IV. 4.

— *Hærent inflexi pectore vultus, Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.*

Et va. 80.

Post, ubi digressi, lumenque obacura vicinissim

Luna premii, suadentque cadentia sidera somnos:

Sola domo maret vacua, stratiæque relictis

Incubat: illum absens aberantem auditque videtque.

Theocr. Idyll. VII. 56.

— Θερμὸς γὰρ ἔσται αὐτῷ με καταλθεῖ.

Sappho apud Hephæstionem:

Δίδυκε μὲν ἂ σελάννα,

Καὶ Πλειάδες, μέσαι δὲ

Νύκτες, παρὰ δ' ἔρχοσθ' ἄρα,

Ἐγὼ δὲ μόνα καθεῖμαι

Παρὰ τῇ αὐτῇ

Ἔσται δὲ αὐτῇ μ' ὀλομελὲς δοῦναι,

Γλυκὲς πικρὸν ἀμείχανον ἔσπετον.

Hæc et plura e Græcis congestit ex-

empla Ursinus. Vide R. Titium controvers. v. 6. ad verba Horatii *amori dare ludum*. Quam ob causam nequeant amantes somnum capere prolixius docet Ach. Tatius l. i. p. 21. et 23. *Emmeness*.

Quis enim modus adsit amor? No-
verat hoc Terentianus Parmeno, do-
mino Phædria sapientior, in Eun. i.
1. 12. *Here, quæ res in se neque consi-
lium, neque modum Habet ullum, eam
consilio regere non potes. In amore hæc
omnia insunt vitis, &c.* Imo post quere-
las, magis amore ardere videntur, qui
amant. Dido apud Ovid. Heroid. ep.
vii. 29.

*Non tamen Æneæ, quamvis male co-
gitat, odi:*

*Sed queror infidum, quæstaque pœnus
amo.*

Idem.

69 *Ah Corydon, Corydon*] Dictum
jam ex Probi Grammatici sententia,
& sine aspiratione, affectum signifi-
care: et eo modo scriptum in an-
tiquis codicibus plurimum haberi.
Sumpta vero figura est e Theocrito
ὦ Κύκλωψ, Κύκλωψ, πῆ τὰς φρένας ἐκπε-
πότῃσας; Hinc in Mediceo codice
scriptum est per o adverbium: O
Corydon, Corydon, quod Theocritianæ
dictioni proximus est. Sed enim
quum Fab. Quintilianus dicat: gemi-
nationem hoc loco esse miserandi
caussa factam, mihi minime dubium
relinquitur, eum lectionem, quæ vul-
gata est: *A Corydon*, agnovisse.
Pierius.

Ah Corydon, Corydon] Juven. Sat.
ix. 102.

O *Corydon, Corydon*, secretum divitis
ullum

Esse putas?

Id est, stulte, ut *Scholias*. *Emmeness*.

Quæ te dementia cepit? Id est, cur
amoribus vacas, cum multa sint quæ
debes in agro perficere? *Servius*.

70 *Semiputata tibi frondosa vitis in
ulmo est?* Plus est, quam si imputata
diceret. tolerabilius est enim non in-

cipere aliquid, quam incepta dese-
rere. Hinc est illud in primo, *Mene
incepto desistere victam?* Item in
Georgicis, *Atque opere in medio defixa
reliquit aratra*. Sane geminam arguit
negligentiam: et quod semiputata
vitis sit, et quod frondosa ulmus:
nam utrumque obest. Unde est in
Georgicis, *Bis vitibus ingruit umbra*.
Et aut simpliciter intelligimus hunc
locum, ut suam arguat negligentiam:
aut certe illud est, Non mirum me
esse dementem, qui habeo vites semi-
putatas. Nam in sacris dicitur quod
corripiatur furore, qui sacrificaverit
de vino, quod est de vitibus imputa-
tis. *Idem*.

Semiputata tibi frondosa vitis? Fron-
dosa vitis, id est, de qua si quis bibe-
rit, insanit, &c. Hæc Philargyrius.
Non de frondosa vite, sed de semi-
putata, sermo est. Id arguit metri
ratio. Majus suum dispendium de-
plorat Corydon, arvis et possessioni-
bus suis destitutus: quoniam messem
ape conceperat uberiorem, et laboris
jam fere profligati fructum non sper-
nendum se laturum prævidebat. *Em-
meness*.

71 *Quin tu?* Quin immo, hortantis
est. *Servius*.

Quin tu? Id est, quo minus, et tunc
indicativo gaudet. Ter. in An. ii.
2. 4. *Quin tu bono animo es?* Persius
Sat. ii. 71. *Quin damus id superis?*
Emmeness.

Quorum indiget usus? Id est, quæ
usus rusticus requirit. Sane et eget
illa re, dicimus: ut eget ille Senatu:
et eget illius rei. inde est indiget.
Nam et hoc utrique jungitur casui.
Servius.

Aliquid quorum indiget usus? Ἀκα-
ταλληλά hoc loco case affirmat Vli-
tius in curis secundis ad Nemesia-
num p. 41. et plura ejus structuræ
exempla ex Manilio quodcumque vena-
lia, &c. Quin hoc loco subaudimus
aliquid eorum, quorum indiget usus.
Emmeness.

72 *Viminibus*] Ut nassas, crates, corbes conficiat. *Nannius*.

Detexere] Perficere, finire, multum texere. nam *de*, modo non minuentis est, sed augmentis. *Servius*.

Paras detexere] Ut se præparet et adornet ad hæc opera, nondum laboret: deinde opera, quæ difficultatem non habent, sed potius oblectationem. ut et ibi:

Dum sedet, et gracili facellam texit hiberno.

Ita omnibus modis justissimam fecit sui adhortationem ad aliquid operis, saltem ad necessarios usus sine molestia corporis capessendum. Theocritus:

Αἶ' ἐνθὺν τάλάρως τε πλέκοις, καὶ θαλ-
λῶν ἀμάσας

Τοῖς ἔρκεσι φέροις, τάχα κὲν πολὺ
μᾶλλον ἔχεις νοῦν

Τὰν παροῦσαν ἐμελγε, τί τὸν φεύ-
γοντα δίδασκε;

Nannius.

Juncus] *Sirpus* a *sirpo*, id est, *ligo*, *vincio*, *colligando implico*. Unde *sirpus* μετανομικῶς πλέγμα. At *juncus* eam ad rem utilissimus. Virg. Ecl. II.

— *Quorum indiget usus*

Viminibus, mollique *parus detexere juncus*.

Et Germanis *scirpus* sive *juncus* dicitur *binz* a *binden*, quod est, *ligare*, *vincire*. Vossius.

73 *Invenies alium, si te hic fastidit Alexim*] *Alim* *Alexim*, *alium* puerum formosissimum, qui te minime spernat. Et volunt quidam, in hoc loco esse allegoriam antiquam, in Augustum: ut intelligamus, *Invenies alium imperatorem*, si te Augustus

contemnit, pro agris rogantem. Sed melius simpliciter accipimus hunc locum. Nam nihil habet, quod possit ad Cæsarem trahi: illud vero paulo post, pene aperte dicitur in Augustum Cæsarem, *Quoniam aora omnia versat*. *Servius*.

Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim] Hoc versa tria sunt, quæ Romanus codex aliter legit, quam vulgata habeant exemplaria. Primo quidem *invenies*, cum nota syllabam esse longam denotante, quod multi legunt *inveniens* participii voce. Alterum, quod nonnullis negotium facessit, est verbum *fastidat* per synopam, pro *fastidiat*, quod jam antiquum est. Elocutionem vero ejusmodi figuræ No. Marcellus apud Ennium observavit. Tertium est *Alexim* quarto casu, quod ideo probandum videtur, quia recipitur a Servio. In Longobardico abrasa est littera, quæ post *i* succedebat. In Oblongo *i* et *s* ultimæ litteræ alieno sunt atrimento, et manu. In Romano vero *Alexim* per *m*, Latino declinatu scriptum est. *Pierius*.

Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim] Versum hunc e Theocrito sumptum quis non videt? ejus versus e Cyclope est,

Εὐρήσεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον,
ἄλλαν.

Rufinus in epigrammate,

— μὴ κλαῖε τέκνον, χ' εὐρήσωμεν
ἄλλον,

Μηκέτι τὸν βλάπτειν εἰδὼτα, μηδὲ
δέρειν.

Ursinus.

ECLOGA III.

1 *Dic mihi Damata*] Transit in Eclogam plenam litigii, et pastoralium convitiurum. Qui enim Bucolica scribit, curare debet ante omnia, ne similes sibi sint eclogæ: quod etiam Virgilius fecit. Nam prima, habet unius otium: et alterius, qui de suo agro pellitur, conquestionem. Secunda, amantem exprimit rusticum. Hæc vero, lites habet et altercationem. Unde etiam dramatico caractere scripta est. nam nusquam poëta loquitur: sed introductæ tantum personæ. Novimus autem tres esse characteres dicendi: Unum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: alterum dramaticum, ut est in comædiis et tragædiis. Tertium mistum, ut est in Æneide: nam et poëta illic, et introductæ personæ loquuntur. Hos autem omnes characteres in Bucolico esse convenit carmine: sicut liber etiam iste demonstrat. Nam habet illum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: ut, *Sicelides Musæ, paulo majora canamus*. Habet mistum, ut, *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem*. Nam etiam Gallum illic inducit loquentem. Habet dramaticum, ut in prima Ecloga: item in hac, quam miro ordine, ex rebus communibus veniente, composuit. Habet enim, in ipso quasi primo occursu, lites et jurgia: inde queritur judex, quo præsentem, habeant conflictum et disceptationem. Sequitur inde sententia, quæ universa concludit. *Servius*.

Dic mihi, Damata] Locus hic translatus est ex illo Theocriti in Idyll. IV.

Ἐπὶ μοι, ὦ Κορύδα, τίς αἰ βόες;
ἢ πὰ Φιλάνθα;

Οὐκ, ἀλλ' Ἀγῶνος. βόσκειν δέ μοι ἀβρὰς θύων.

Totius autem eclogæ argumentum

videri potest sumptum e Theocriti Batto, et Bucoliastis. *Ursinus*.

Dic mihi, &c.] Semper τὸ *Dic mihi*, injuriosum est, ait Donatus ad Andr. act. IV, 1. aut curiosius interrogantis, ut idem in Hecyra. Igitur malignis oculis et vultuosa fronte gregem emaciatum notans, hoc dicit. De versus autem hujus simplicitate, quæ perfectionis quædam pars est, videatur Scalig. Poët. II. 29. *Taubmann*.

Cujum pecus] Ab amaritudine coepit. Nam dicendo, *cujum pecus*, ostendit eum esse mercenarium. Est autem Theocriti carmen, εἰς μοι, ὦ Κορύδα, τίς αἰ βόες; ἢ πὰ Φιλάνθα; Οὐκ, ἀλλ' Ἀγῶνος. *Cujum* autem anti-que ait, vitans δημοσίευσαν, ne diceret *cujus pecus*: quod modo trium est generum. Antiqui dicebant sicut meus, mea, meum, sic *cujus, cuja, cum*. Terentius, *Quid virgo, cuja est?* *Servius*.

Cujum pecus] Dixerunt veteres, *cujus, cuja, cum*. Ter. Eun. *Virgo cuja est?* Plant. Curc. *Cujam vocem audio?* In Rud. *Argentum pro istis ambabus, cujæ erant, domino dedi*. Ibid. ex emendatione Jani Guillel. *Cuja ad aures vox mi advolavit?* Posteriori quoque ævo. Arnob. I. I. *Nonne cogitatio vos subit considerare, disquirere, in cuja possessione versamini? cuja in re sitis?* *Cerda*.

An Melibæi] Quia dubitat de domino, videtur sentire, *Damætam* vulgarem esse mercenarium, et qui quibusvis suam operam locet. *Damætæ* vero, ut contra ægre faceret: Non, inquit, *Melibæi*, sed *Ægonis*: nomen rivalis ad odium subjiciens, ut illum ejus opulencia remorderet. Deinde, ut se a calumnia emacerati gregis eximeret, tempore se defendit. *Nannius*.

An Melibæi? D. Non: verum *Ægo-*

nis] Hoc rivalis nomen prolatum Menalcæ animam percussit. Gnathonis erat consilium Ter. Eun. III. 1. 5. *Continuo, &c. Denique par pari referto. Emmeness.*

2 *Non: verum Ægonis*] Amare etiam hæc rivalis ejus pecora esse dicit: et ut divitias illius ostendat: et dicat duras esse hujus partes, si quidem rivalis ejus, traditis ovibus, solus amicæ communis amoribus vacet. *Servius.*

Mihi tradidit] Mææ fidei commisit, et credidit. *Idem.*

Nuper mihi tradidit Ægon] Ut in tantam brevitate temporis ea culpa cadere non posset. *Nuper*] Hic jam, jam. *Nannius.*

Tradidit] Vel simpliciter transtulit, vel mihi commendavit. *Horatius,*

— *Ut sibi te laudare et tradere coner.*

Idem.

3 *Infelix o semper ovis pecus*] Ordo est, o infelix pecus semper ovis: id est semper futurum imbecille. *Servius.*

Infelix o semper ovis pecus] In Romano codice *oves* scriptum est: et ita prius erat in Longobardico: postea e abrasum fuit, quod adhuc discernitur, et appositum i alio atramento. Habet porro nescio quid venustius oratio hæc, o *oves*, per appositionem, *infelix pecus*. Quod si, *ovis*, pro *ovium*, cuiuspiam magis placuerit, suo unusquisque arbitrato faciat. *Pierius.*

Infelix o semper ovis pecus] Theocr. Idyl. iv.

Δειλαῖα γ' αἶραι, τὸν βοκόλον ὡς καὶ κὸν εὐρον.

Ursinus.

Næram] Amicam communem suam et Menalcæ. *Servius.*

Næram] Hom. Odys. M. Δῖα Νέαιρα. Timoclis Næram citat Athenæus l. XIII. quam forte C. Licinius Imbrex imitatus est in ea comœdia, quam Næram inscripsit. ejus autem meminist A. Gellius. *Ursinus.*

4 *Dum fovet*] Dum amplectitur. *Servius.*

Ipsæ Næram Dum fovet] Næra hic communis amica, qua cum frui vellet, gregem Damoætæ commendavit. Sic etiam alibi Tityro tutelam gregis committit, dum ad Amaryllida comessequum proficiscitur:

Tityre, dum redeo, brevis est via, pascere capellas.

Nannius.

Dum fovet] Cum blanditiis aliquem delinimus, fovere dicimur hominem. Cicero ad Q. Fratr. *Puto per Pompeium fovendum tibi esse ipsum Hortensium.* *Idem ep. ad P. Lent. i. 9. Inimicum meum sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsentem osculabantur.* *Virg. Æn. i. 95.*

At Venus Ascanio placidam per membra quietem

Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos.

Ovid. ep. Heroïd. iv. 16.

Adsit, et, ut nostras avido fovet igne medullas,

Figat sic animos in mea vota tuos.

Amantibus hoc curæ, qui nullum officii genus intermittentes, amplexibus fatigant insinuanteque se, ut amoribus expetitis potiantur. Ducta metaphora ad similitudinem avium pullos alia foventium, aut ovium incubantium. *Virg. Æn. i. 721.*

— *Hæc oculis, hæc pectore toto*

Hæret, et interdum gremio fovet incia Dido.

et viii. 387.

— *Et niveis hinc atque hinc Diva lacertis*

Cunctantem amplexu molli fovet.

Emmeness.

Præferat illa, veretur] Ac si diceret, ideo timet ab illa discedere: quia scit me præferri, si ipse discesserit. *Servius.*

Ne me sibi præferat illa veretur] Accipienda hæc de rivalitate: quo pertinent verba illa Senecæ Tragici: *Nec*

regna socium ferre, nec tædæ valent.
Cæda.

5 *Hic alienus ovis custos bis mulget in hora*] Contemptim, et averso vultu, quasi ad alium loquatur, personam mutat, et a secunda ad tertiam transit, quasi cum ipso dedignatus loqui. *Nannius.*

Hic alienus ovis custos bis mulget in hora] Quod eadem dictione *oves* Longobardico legitur, accusativum esse casum *ovis* vel *ovæ* indicat. Non enim dicendum, *Custos ovæ*, sed *bis mulget oves*. *Pierius.*

Bis mulget in hora] Quod vix per totum diem potest in ovibus facundis fieri. Nam pro laude in Georgicis posnit, bis ad diem mulgeri oves: dicens, *Quod surgente die mulsero horisque diurnis, Nocte premunt: quod jam tenebris et sole cadente, Sub lucem exportant calathis.* Quid autem sit, bis mulget in hora, ipse dicit. *Servius.*

Bis mulget in hora] Servi nequam peculium suum amplificaturi, clam dominis mulgebant pecus. Ideo Corydon apud Theocr. Idyll. iv. 3. (quod idem, ac nostra ecloga, habet principium) Corydontem Battus rogat,

Ἦ πᾶ φε κρύβδαν τὰ ποθέσμενα πᾶσας ἀμέλγες;

Servi insciliis dominis mulgentes pecus, ut Justinianus docet, et lac vendentes, verberibus excepti, mercede insuper excidebant. Hunc Maronis versum citat Scal. ad Festum in voce catillatio. *Emmeness.*

6 *Et succus pecori, et lac subducitur agnis.* *Parcius*] Melius hic distinguitur: licet possit dici etiam, *parcius ista*. Sensus autem est, Noli valde hæc objicere, tamen scias viris fortibus objiciendas rapinas. Ipse enim ait in nono *Æn.* 613. *Connectare juvat prædas, et vicere rapto.* *Servius.*

Et succus pecori, et lac subducitur agnis] Passim inolevit ut *succus* duplici *c* scribatur. In antiquis tamen his codicibus omnibus, et iis ipsis, qui

litteras geminare, etiam sine defectu, gaudent, *succus* unico *c* scribitur: quod et ipsa analogia exposcere videtur, nisi quis non a sugo, sed a sucta *succum* deduci velit, et propterea geminari *c* contendat. Notat vero versum hunc Val. Probus, in quo nulla fiat synalæphe, quum plerumque vocales inter se concurrant, neque tamen ulla elidatur. *Pierius.*

Lac subducitur] Id est, furtim subtrahitur, ut Donat. ad Ter. Eun. iv. 7. 25. *Et cum eo clam te subducti mihi?* Plaut. Curcul. ii. 3. 81. *Caput deponit: condormiscit. Ego ei subduco amicum.* Mart. Epigr. x. 29.

Nuper cum Myrino peteretur missio læso:

Subduxit mappas quatuor Hermonenes.

Cic. Tusc. quæst. ii. 17. *Subducibum athleta, ferre non poterit.* *Emmeness.*

Viris] Quemadmodum impudici appellantur, qui consueverunt cum viris, ut Torrent. ad Suet. in August. c. 34. Sic viri dicuntur, qui ab ista impudicitiae infamia abhorrent. Idem in Vesp. c. 13. *Ego tamen vir sum.* Cic. pro Cælio c. 5. *De ejus fama, ac pudicitia, cum is jam se corroboravisset, ac vir inter viros esset.* Sæpe pro viro forti, ut, Ter. Eun. i. 2. 74. *En noster! laudo: tandem perdoluit: vir es:* ubi Donatus: *Non puer, sed jam vir, qui meretricem contemnis.* In Ad. iv. 2. 25. *Laudo, Ctesipho; patrias: abi, virum te judico.* *Emmeness.*

8 *Novimus et qui te*] Subaudi corruerunt, quod oppressit verecunde: licet Theocritus aperte ipsam turpitudinem ponat et exprimat. Ἦ οὐ μέν' ὅτ' ἔργον τὸ καθήλασα, καὶ τὸ σεσαπὼς ἔδ' ἰόκα κικαλίξεν. *Serrius.*

Qui te] Turpitudinem noster suppressit, quam Theocrit. Idyll. v. expressit. *Taubmannus.*

Transversa tuentibus hircis] Hircos, id est, capros, libidinosi constat esse animalia. Unde Horatius, *Libidinosi*

immolabitur caper, et agna tempestati-
bus. Quod etiam Plinius Secundus
dicit, *Hirci si casu aliquos coeuntes vi-*
dent, adeo indignantur, ut in eos pene
impetum faciant. Hinc est, *Transversas*
tuentibus hircis, id est vestram terpi-
tudinem indignantibus. Alii hoc im-
probant, et legunt *hirquis*. Hirqui
autem sunt oculorum anguli, secun-
dum Suetonium Tranquillum, in vitiis
corporalibus; ut sit sensus, Novimus,
qui te corripuit, hirquis transversa
tuentibus: et est Hypallage, pro
oculis in hirquos retortis: quem rem
solet libido perficere. Unde Juve-
nalis, *Oculosque in fine trementes. Per-*
sus: Patranti fractus ocello. Servius.

Transversas tuentibus hircis] Id est,
oculis libidinis, Venereis. Pro quo
Ter. in Eun. III. 5. 53. *Limis ocu-*
lis. Ovid. Am. III. 37. *Limis ocellis.*
Plant. in Bacch. v. 2. 12. *Limulis.*
Quales solent esse amatorum, qui li-
bidinem profitentur, vel ut Ovid. de
art. am. I. 573.

— *Oculis spectare fatentibus ignem.*
Petron. *Petulantibus.* Horat. od. I.
36. *Putribus.* Vetus Poëta: *Patran-*
tibus. Apul. I. x. *Commoriscantibus.*
et I. III. *Tremulis, et prona libidine*
marcidis. Pro quo Ovid. de art. am.
I. II. *Tremulo fulgore micantibus,* qui
κυμαλινες Græce, quales *εβαππόδαρον*
ἑνδρα θηλοῖσιν. Nihil notius est,
quam Venerem *petis oculis* depingi,
de quibus Plin. I. 37. *Emmeness.*

Hircis] Antiquioribus *hirquis*, quod
se in Oblongo codice invenisse testa-
tur Pierius, et a nonnullis receptum
ait Servius. Romanus vero, et alter
perantiquus cum Mediceo: *hircis*, at-
que ita in Longobardico. *Ircis* olim
spiritu defectum fuit. *Firquis* Fabio,
I. I. et Varroni de L. L. I. IV. *Idem.*

9 *Sed faciles Nymphæ risere]* Ideo
(inquit) indulgere Nymphæ, quia mi-
tes sunt et exorabiles. Sic in Georgi-
cis, *Et faciles venerare Næræas.* Ser-
vius.

Faciles risere] *Ἰδαίαι καὶ εὐμύρονες*

Theocr. Idyll. v. 18. *hirquitillare* vo-
cat Vossius, Græce *τρυφίλλω*. Benigni
et concedentis animi iudicium est in
Diis risus. Martial. Epigr. I. 14.

Riserunt faciles, et tribuere Dei.

Faciles Nymphæ sunt propitiæ, quæ,
cum sit violatus locus libidine Menal-
cæ, tam violento id animo non ferunt.
Ovid. Trist. I. 5. 15.

Di tibi sint faciles, et opis nullius
agentem

Fortunam præstent, dissimilemque
meam.

Juven. sat. x. 7.

Evertere domos totas oplantibus ipsis
Dii faciles.

Ter. in Heaut. II. 1. 5. *Mihi si un-*
quam filius erit, nam ille facili me utetur
patre. Idem in Hec. v. 1. 34. *Facilem*
benevolumque lingua tua jam tibi
me reddidit. Distinguit in Ad. v. 4,
7. Donatus inter facilitatem et clem-
entiam: *Facilis est, cujus ira cito*
solvitur: Clemens, qui non irascitur,
Emmeness.

Sacello] Id est in loco sacro. nam
diminutive dictum est. *Servius.*

10 *Tum, credo]* Et rustice et natu-
raliter respondet. non enim ante pur-
gat objecta, sed alia objicit. Ita enim
irati facere consueverunt, cum aut
non potuerint, aut noluerint objecta
dissolvere. *Idem.*

Tum, credo] Per ironiam et rustice
et naturaliter respondet. Non enim
ante purgat objecta, sed alia objicit;
ut solent irati, qui non tam sui defen-
sionem quærunt, quam infamationem
alterius. *Tum, inquit, (ut credo)*
risere Nymphæ, cum te viderunt ar-
busta et vineam Myconis nefario ausu
vastare. Lex x. Virorum: Qui in-
juriam arbores alienas ceciderit, in singu-
las xxv. æris luito. de quo Plinius I.
xvii. Ita Justinianus: *οἱ δένδρα, καὶ μά-*
λιστα ἀμπέλους, τέμνοντες, ὥς ἀροτὰ
κολάζονται. Etiam Serv. notat, Capi-
tale fuisse, arbores alienas incidere.
Taubmann.

11 *Mala falce]* Quia tu male ute-

ris. Et dictum est ex affectu utentis, sicut, *Inutile ferrum cingitur*. In hoc autem maximum nefas est, quod ait, *vites novellas*. Nam vetulæ et cum utilitate inciduntur. Fuerat autem capitale supplicium, arbores alienas incidere. *Servius*.

Et *arbustum*] Quidam locum in quo arbores sunt, volunt accipere; sicut salictum. *Idem*.

Incidere] Arbores alienas incidere capitale olim fuit, quod monet *Servius*. Cujacius quoque *Observ. ix. 12.* de arboribus furtim cæsis ait: actione coerceri latrones, qui arbores, et maxime vites, ceciderint. Additque actionem esse legitimam in eos, qui arbores *cadunt, cingunt, secant*. Has voces ille explicat. adi. Quadrant verba hæc Justiniani ab Urs. adducta, οὐ δένδρα, καὶ μάλιστα ἀμπέλους, τέμνοντες, ἐς ἄγροτα κολλᾶσθαι. Qui arbores et vites maxime incidunt, subeunt latronum pœnas. *Plin. etiam xvii. 1.* Fuit et arborum cura legibus priacis, cautionque *est 12. tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas, lueret in singulas aris 25.* De eadem re exstat lex ista veterum apud Albericum: *Sciendum est autem eos, qui arbores, et maxime vites, ceciderint, etiam tanquam latrones puniri.* *Idem* legem aliam profert, ubi signatur pœna, ἴδω τις κόφῃ ἐμπελον, ἢ ἄλλο δένδρον, χειροκορελοῖτο: si quis ceciderit vitem, aut aliam arborem, abscindantur huic manus. *Cerda*.

12 Cum *Daphnidis arcum*] *Val. Prob.* legit *Daphnidos* Græca declinatione. *Pierius*.

Arcum et calamos] Nam habent arma pastores: ut in *Georgicis* docuit, *Armaque, Amycleumque canem, Cressaque pharetras.* *Servius*.

13 *Calamos*] Id est, sagittas. *Juven. Sat. xi. 80.*

Per *calamos* venatricis *pharetramque Minervæ.*

Ovii. Met. viii. 80.

Imposito *patulos calamo* sinuaverat *arcus.*

Propert. El. ii. 19.

Hæc igitur mihi sit lepores audacia molles

Excipere, et stricto figere avem calamo.

Emmeness.

Perversæ Menalcæ] Aut converse ad turpitudinem. aut intelligamus quendam fuisse *Menalcæ* nobilem: ut istum perversum *Menalcæ* dixerit illius comparatione. Sic *Sallust. Scævus iste Romulus.* *Servius*.

Perversæ] Qui aversis oculis, et iniquis intuebare *Daphnidem*, ut qui invidus esses, et libidinosus. Certe *Cic. Nat. i. Oculi perversi ut Strabonum*, dixit. *Apollon. l. ii. δμῶτα λοῦσθαι*. Atqui perversitas oculorum nota est invidi et libidinosi, quæ duo vitia hic *Menalcæ* objiciuntur. De invido *Horat. epist. i. 14. 37.*

— obliquo oculo mea commoda quisquam

Limat.

De libidinis exemplum est apud *Ovid. Art. i.* de *Pasiphaë* irata in vaccam, quæ taurum suum amabat:

Ah quoties cultu vaccam spectavit iniquo;

Et dixit: domino cur placet ista meo! *Dido* quoque *Æn. iv.* inducitur intuens *aværa*. *Cerda*.

Perversæ] Ad animum videtur etiam referri posse. *Theocr. Idyll. v. 12. κακὸν* appellat. *Valla v. 31. Perversus est*, inquit, qui in malo versatur, et a bono versus est. *Plant. in Truc. i. 1. 51. Cum et hic et illic perversus es.* In *Pers. iii. 1. 80. Si quid fieri perversæ videt.* id est, male. *Emmeness.*

Dolebas] *Excarnificat* dolor, ex invidia contractus, nec ullo gemitu delinitur, ut *Phædr. in præfat. iii. 60.* Cui contra, cum factum est satis, nihil vindicta amœnius, ut *Juven. sat. xiii. 178.*

— Sed corpore trunco

Invidiosa dubi minimus solatia sanguis.

At vindicta, bonum vita jucundius ipsa.

De acerbissimo isto tormento, quo
saeviores rursus, ut Theocr. Idyll.
vi. 12. Horat. Epist. i. 2. 57.

Invidus alterius maerore robur opi-
mis.

Invidia Siculi non innocere tyranni
Majus tormentum.

Decent idem verba sequentia:

Et, si non aliquis nocuisses, mortuus
esses.

Emmeness.

15 *Aliqua nocuisses*] Id est aliqua-
tenus, aliqua ratione. *Servius.*

Aliqua] Scil. via, aut ratione; ali-
quatenus. Ovid. De Ponto, iii.
4. *Juvisset aliqua forsitan illud opus.*
Frequentissimum Comicis. *Trubmann.*

16 *Quid domini faciant, audent cum*
talibus fures] Plerumque personae suis
nominibus exprimuntur; plerumque
per officia designantur. Ut si dicas,
philosophus: nomen ipsum ponis. Si
autem velis dicere, sapientiae operam
dans: personam exprimis per offi-
cium, sicut hoc loco fecit: nam pro
servo, furem ponit. Furta enim
specialiter servorum sunt. Sic Plau-
tus de servo, *Tu trium literarum homo,*
vituperas me? Id est, fur. *Servius.*

Quid domini faciant] Romanus, et
alter pervetus codex faciant habent.
In Oblongo, et in Mediceo a littera
superinducta. In Longobardico ab-
rasa dictio est. *Plerius.*

Fures] Sic servi, ut Ter. in Eu. rv.
7. 6. *Manipulus furum.* Plant. Asin.
ii. 4. 16. *Cui nunquam unam rem me*
habet semel praecipere furi. Emmeness.

17 *Non ego te vidi*] Manifeste
eam forti arguit, dicendo, vidi. *Ser-*
cius.

Non ego te vidi] Est aliqua in re-
spondendo figura, ut Quintilianus ait,
quam aliud interroganti, ad aliud;
quia sic utilis videatur, occurritur,
tum augendi criminis gratia, ut testis
rogatus, *an ab reo vapulasset*, respondit,
innocens. Tum declinandi, ut quero
an occideris hominem, respondetur, *la-*
tronem. Et in Buc. dicenti, *Non ego*

Delph. et Var. Clas.

te vidi, respondetur, *An mihi canten-*
do vicius. *Plerius.*

18 *Excipere*] Dolo capere: ut, *Ex-*
cipit incautum insidiis. *Servius.*

Excipere insidiis] Id est, fraude
circumvenire, quod Apollod. ii. 969.
λοχάρου. Eleganter Cic. ep. ad Att.
viii. 11. *Admoniti sumus, ut ceteromus*
ne exciperemur a Caesare. Emmeness.

Latrante Lyciaca] Lyciaca sunt, ut
etiam Plinius dicit, canes nati ex
lupis et canibus, cum inter se forte
misceantur. *Servius.*

Multum latrante Egoiaca] Id est, ve-
hementer pro re domini latrante, et
ingentem strepitum excitante. Ly-
ciaca, an sit canis ex lupo et cane
natus, ut vult Nannius, nihil moror.
Ex lupo canes concipere verum est
ex Plin. viii. 40. ubi plura de fide-
litate hujus bestiae, ad quem locum
vide Vilitium ad Gratii Cynege. p.
301. et 302. *Nape* vocatur canis e
lupo genita, ut Ovid. Met. iii. 214.
et 220.

Et Thou, et Cypris veloci cum fratre
Lyciaco.

Emmeness.

19 *Proripit*] Ingerit, immittit. *Ser-*
vius.

Illi] Fur. *Idem.*

20 *Tityre*] Alius pastor. *Idem.*

Coge] Id est, collige, et in unum
redige. *Idem.*

Tityre, coge pecus] Ne in dispersis
idem patiat, quod Damon quasi
communis praedo intervenerit. *Nan-*
nus.

Post carecta latebas] Loca caricis
plena. Carex autem, herba est acuta,
et durissima, sparthis similis. Alibi,
Et carice pastus acuta. Sane hoc loco,
superfluum volunt esse allegoriam,
dicentes rem nusquam lectam de Vir-
gilio. Ajunt enim hoc, Varus, trage-
diarum scriptor, habuit uxorem lite-
ratissimam, cum qua Virgilius adulte-
rium solebatmittere: cui etiam de-
dit scriptam tragediam, quam illa
marito dedit, tanquam a se scriptam.

5 K

Virg.

Hanc recitavit pro sua Varus: quam rem Virgilius dicit per allegoriam: nam tragœdiæ præmium caper fuerat: Horatius, *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum*. Sed melius simpliciter accipimus; refutandæ enim sunt allegoriæ in bucolico certamine: nisi, ut supra diximus, ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt. An, pro ergo, ut Commianus dicit. *Servius*.

Post carecta latebas] Non scribendum per duplex r, ut in quibusdam glossis. *Carectum* dicitur, ut *frutectum* apud Solin. c. 30. pro *fruticeto*, ut *salictum* pro *saliceto*. Vide Ecl. i. 50. et Salmas. ad Solin. p. 405. Carex a nostratibus teste Dodonæo *Helm*, Gallis *Jonc de dunes*. Emmen.

23 *Mens caper*] Debitus, merito victoriæ. *Servius*.

24 *Reddere posse*] Scilicet ne suo iudicio videretur esse superatus. *Idem*.

25 *Cantando tu illum*] Imperitus peritum. *Idem*.

Cantando tu illum] Tu, qui *ἄμωτος* es, sustines me provocare musices peritissimum? Non fas est, vel ut verbis utar Theocriti Idyl. v. 136.

Ὁ δὲ θεμετὸν ἄδων ποτ' ἀγῶνα κίσσας ἔρπεν,

Ὁ δ' ἔπος κήρουσι, τὸ δ' ἔ τάλαν ἰσοί φιλεχθής.

Inest huic *ἐρωτήσεως* emphasis et aculeus, qui præter gestum et pronuntiationem, non leviter pungit adversarium. Vide quæ dicuntur ad vs. 28. *Emmeness*.

Cera Juncta fuit] Supra, *Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit*. *Servius*.

Aut unquam tibi fistula cera Juncta fuit] In Romano codice et in aliquot aliis legere est *vincta fuit*. Placet tamen *juncta* multo magis; ut, *Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit*. In Mediceo autem codice sententia per *haud* adverbium negandi est: ut Interrogatio sit per reticen-

tiam, *Cantando tu illum?* Inde adversario adveniente subjungat, *Haud unquam tibi fistula cera Juncta fuit*. Inde per alteram interrogationem, *Non tu tu triviis*, argumentetur, minime fieri potuisse, ut cantando vinceret. *Pixrius*.

26 *Juncta fuit*] Recte *juncta*. *Nemesian*. Ecl. i. 58.

Tu calamos aptare labris et jungere cera.

Ecl. iii. 14.

Quas ego Mænaliiis cera conjungo sub antris.

Exprobrans Laconi imperitiam Comatas apud Theocr. Idyll. v. 5. his in adversarium invehitur: τὸ γὰρ πῶκα δάλε Σελάρτα Ἐκδῶσε σίεργα. Emmen.

In triviis] Consuetudo enim fuerat, ut per trivia et quadrvia ulularent, et flebile quiddam in honorem Dianæ canerent rustici, ad reddendam Cereris imitationem, quæ raptam Proserpinam in triviis clamore requirebat. Novimus autem eandem esse Proserpinam, quam Dianam. Sic in *Æneide*, *Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes*. *Servius*.

In triviis] Trivia et quadrvia sunt spatia, in quibus ad tres quatuorve vias deflectimus. *Juven*. Sat. vi. 410. Quocumque in trivio, cuicumque est obvía narrat.

Præerat triviis Diana, quæ *Trivia* Catull. Epigr. xxxv. *Tu potens Trivia*. Rationem reddit Varro de L. l. i. vi. Dedicata fuerunt rusticorum sacris, in iis oves cædebantur, et sarta suspendebantur. Inde Noster hoc loco: *in triviis*, id est, in rusticorum cætu. *Tibull*. l. iv.

Seu vetus in trivio florida sarta lapjæ. Canis apud Phædrum Fab. l. 28. *conceptus* dicitur *in trivio*, quod eleganter ad homines humiles et abjectos. Inde *carmen triviale*, quod tenue et invenustum est, *Juvenali* Sat. vii. 55. quale solet proficioci a rudioribus, qui artis musicæ expertes sunt. *Emmeness*.

27 *Miserum carmen*] Triste, flebile, quale canunt stipulæ: et quod congruit ad imitationem matris orbatæ. *Servius*.

Miserum] Quasi Musicæ tam male tractatæ vicem doleat. *Taubmann*.

Miserum] Stillantes voces, male singultantia verba: ut Calpurn. Ecl. vi. 24. *Emmeness*.

Stridenti stipula] Id est, offendente aures insuavi et incondito sono. *Nemes*. Ecl. iii. 11.

Tum Pan excussus sonitu stridentis avena.

Et Calpurn. Ecl. iii. 60.

— acerbæ stridor avenæ.

Emmeness.

Disperdere] Id est, non scienter tibia canere, inconcinne modulari: sic *Propert.* el. ii. 33.

— Duro perdere verba sono.

Ovid. Heroid. ep. vii. 5.

Sed merita et famam, corpusque animique pudicum

Cum mala perdididerim; perdere verba leve est.

Qualiscumque sit sonus fistulæ, imperito placet rustico. Talia pastoris sibi videtur arundine excitasse *Lacon* apud *Theocr.* Idyll. v. 6.

— τί δ'; οὐκ ἐτί σὺν Κορίδανι

Ἀρεῖ τοι καλέμας αὐλὸν πομπύσθεν ἔχοντι.

Inde *Panos* *Fistula* garrula dicitur *Tibull.* el. ii. 5. *Emmeness*.

28 *Vis ergo inter nos*] Aut nostri comparatione, aut quod melius est, nullo iudice præsentē. Postea enim ex improvviso *Palæmon* adveniet. *Servius*.

Vis ergo] *Donat.* ad illud *Ter. Ad. iv. 2.* Dic ergo locum; notat: Ergo semper addimus, ut reprehendamus, aut hortemur tarde quid facientes. *Virg. Æn. ii. ergo age, care pater, cervici imponere nostræ.* Idem ad *Hecyr. i. 1.* *Taubmann*.

Vicissim Experiamur] Id est, amæbæo carmine. Amæbæum autem est, quoties ii qui canunt et æquali nume-

ro versuum utuntur, et ita se habet ipsa responsio, ut aut majus aut contrarium aliquid dicat, sicut hic sequentia indicabunt. *Servius*.

Vicissim] Ἀμοιβάλῳ carmine. *Taubm.*

Vicissim Experiamur] Ad superiores versus et hunc *Vis ergo, &c.* allusit *Calpurn.* Ecl. vi. 19.

Vis conferre manus? veniat licet arbitron Alcon.

Vincere tu quemquam? vel te certamine quisquam

Dignetur, qui vix stillantes, aride, voces

Rumpis, et expellis male singultantia verba?

Sic inauspicato *Menalcas* *Daphnidem* provocat apud *Theocr.* Idyll. viii. 6.

— ἄψ μοι δεῖσθαι;

et vs. 11.

Χρῆσθεὺς δ' ἂν δεῖσθαι; χρῆσθεὺς καταδεῖσθαι δεδλόν;

Δάφνις.

Χρῆσθαι τοῦτ' εἰδεῖν, χρῆσθαι καταδεῖσθαι δεδλόν.

Emmeness.

29 *Ego hanc vitulam*] Subdistingue, ut ita intelligamus, Ne eam vilem existimes. *Servius*.

Vitulam] *Theocr.* Idyll. viii. 14.

Μόσχον ἐγὼ θησῶ, τὸ δὲ θὲς γ' ἰσομάτορα ἄμυν.

Notat *Vossius* etiam vitulæ nomen manere post partum. De origine hujus vocabuli in Etymologico plura. *Emmeness*.

30 *Bis venit ad malctram; binos alit ubere factus*] Ut eam laudare ex factu, et ex ætate videatur. Male enim quidam questionem movent, dicentes, vitulam parvam esse: nec congruere ut eam jam evixam esse dicamus: sed debere nos juvencam subaudire; ut sit, *Ego hanc juvencam depono, vitulam ne forte recuses.* Nam et vitula, a viridiorē ætate dicta est, sicut virgo: ut paulo post ipse dicturus est, *Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.* Item, *Et vitula tu dignus, et hic.* Unde et juvencam subaudire

non possumus: sed secundum superiorum sensum intelligamus. Vitula enim est nomen ætatis: non quod tantum ante partum vacca possideant. Servius.

Mulctrum] Græce τάλαν, ἀπολγής, γαλάς, quod, teste Suida, ποιμαίνου ἀγγεῖον, ὃ δέχεται τὸ γάλα. Idem Scholiast. Hom. Odys. I. 222. Propter mulctrale dicitur et mulctrum, ut Horat. Epod. vi.

Illic injusta veniunt ad mulctra capellæ.

Similis huic Maronis loco est Theocriti Idyll. I. 24.

Ἀλλὰ τέ τοι δαυὼ διδυμάρησαν ἐς τρις

ἀπολγῆσαι,
‘Ἐ δὲ δὴ ἔχου’ ἐρίμω, ποταμίζονται ἐς
δύο, πάλλας,

Id Idyll. viii. 86.

Τῆσαν τὰν μετῆλαν δαυὼ τὰ διδυμάρη
τοὶ ἀγα,

‘Ἄτις ὅτιρ κεφαλᾶς αἰεὶ τὸν ἀπολγῆσαι
πληροί,

Emmeness.

Binos alit ubere factus] Si vitula est adhuc, quare *binos alit ubere factus*? Sed, ut apud Terentium, virgo dicitur quæ peperit, ut in Adelpis, *Puer natus: nihil habet virgo*. Sic virgo quæ parit. Ideo ad secundum partum virgo dicitur, postmodum mulier. hic post partum vitula dicitur pro vacca. *Philargyrius*.

31 Depono] In sponsione colloco, sequestro. *Servius*.

Depono] Qui inter se contendunt pignus aliquod deponunt, quod, finito certamine, victoris est. Cic. in Verr. *Incentum tamen esse fortem avicum, qui H. S. quingentis millibus depositis, id æ perfecturum, polliceretur*. *Emmeness.*

Quo pignore] Qua sponsione, quia pignus sponsioni est. *Servius*.

32 De grege non ausim quicquam deponere tecum] Supra enim cum aliena pascere dixit animalia: ut, *Dic mihi Damata, cuium pecus?* Idem.

De grege non ausim quicquam depo-

nere tecum] Iisdem hoc verbis Theocr. Idyll. viii. 15.

Ὁ δὲ θεῶν πῶμα γ’ ἀνέει.

Emmeness.

33 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca: Bisque die numerant, &c.] Et hoc debetur Theocrito Idyll. viii. 15.

— ἐπεὶ χαλεπὸς ὁ δὲ πατήρ μου,

Χά μάτηρ, τὰ δὲ μέλα ποθέσσυρα πέτρ’
ἀριθμῶντι.

Id moris erat pastoribus, ad pascuam exeuntem et stabula redcem gregem numerare: quamvis se hoc indignum affirmet Polyphemus, Ovid. Met. xiii. 824.

Injusta noverca] Epitheton generale novercarum. *Servius*.

Injusta noverca] Si ne bonæ quidem novercæ ulli constiterint parvo, sed magno, ut Senec. ad Helv. c. 2. quid de sævis et injustis sperari potest? quæ natæ ferreo sunt sæculo, ut Ovid. Met. I. 147.

Lurida terribiles miscent aconitha novercæ.

Injusta igitur, id est, dura, quæque privignos præter jus et æquam exercet. Vide Ge. iii. 346. *Emmeness.*

34 Bisque die numerant ambo pecus] Et dum vadit ad pascuam, et dum inde revertitur. *Servius*.

Alter et hædos] Male quidam privignum accipiunt: alter enim, de duobus dicimus, non de tribus; unde alter, de noverca intelligamus. Nec nos moveat quod *Alter* dixit de femina: nam et in subauditione ponuntur ea, quæ non possumus dicere et scimus: quia quoties hæc duo genera junguntur, masculinum præponderat feminino. *Idem*.

36 Insanire libet quoniam tibi] Vel sub sponsione contendere; vel, quod melius est, carmina componere. Nam insani dicuntur poëte. *Idem*.

Insanire libet quoniam tibi] Hoc totum omnes fere per interpositionem legunt, et ad Dametam referri volunt: qui sub sponsione certare velit

cum præstantiore. In Longobardico tria tantum verba parenthesi inolantur (*Insanire libet quoniam*). Inde est alterum membrum dimetrum anapesticum hypercatalecticum, tibi pocula ponam. In Mediceo una coma elanduntur verba duo tantum, *Insanire libet*: eadem sententia. Quare Menalcas, si lectionem hanc admittamus, *insanire* de se dixit, qui depositurus est contra vitulam id quod adversarius ipse multo majus esse fateatur. Unde Damoetæ locus est argumenti a comparatione, quod ejusdem artificis, et ejusdem pene operis et precii habeat pocula, nihil ea tamen ad vitulam. Reliquum est, Menalcam non nisi existimatione sua precium poculis facere potuisse. *Pierius*.

Insanire libet] Sine afflatu divino nullum carmen, quod sit sani coloris, proficiscitur a poetis. Quare Democritus eos poetarum numero eximit, qui Bacchico illo furore destituti sunt. Horat. de Art. Poët. vs. 206.

— Et excludit sanos Helicone poetas

Democritus.

Qui insaniunt, contigisse thyrsus dicuntur. Juven. Sat. vii. 60. Alludit Statius Sylv. l. ii. in Genethliaco Lucani:

Docto pectora concitatus æstro.

Et post:

Et docti furor arduus Lucreti.

Emmenes.

Pocula Fagina] Quasi rem maximam. *Servius*.

Pocula Fagina] Fuit pastorum et pauperum uti vasis ligneis. Senec. in Oct.

Pectora pauper secunda gerit,

Tenet e patula pocula fago.

Ovid. Fast. l. v.

Terra rubens crater, pocula fagus erat.

Tibull.

Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Cerda.

Celatum] *Celatum* dixit pro sculptum. *Celator* in Glossis Phil. exponitur, *ropevris*. Nempe *ropevris* est celare, ut *ropevra aurum* vel *argentum celatum*. Ubi *celatoris* voce Fab. l. xi. et Juven. Sat. lx. *Celatura* est apud Senecam, Epist. v. In Glossis exponitur *ropevris*. *Vossius*.

Divini opus Alcimedontis] Laus ab artifice. Cicero, *Polycleti esse dicebant*. *Servius*.

Divini Alcimedontis] Ab artifice commendat. Juven. Sat. xii. 43.

— *Lances*

Parthenio factas.

Apud Phædr. in præfat. v. 26. *Marmori adscribitur Praxiteles, argenteo Miro*. *Divini*, id est, propter artem excellentis, humani quasi fastigium excedentis. *Divinos, delous*, appellabant *Lacones*, ut Aristot. vii. 11. quos admirabantur. Cic. de Orat. i. 10. *Homo Divinus in dicendo*. Et ad Q. Frat. Ep. i. 2. *Quendam de celo Divinum hominem esse in provinciam delapsum putent*. *Emmenes*.

38 *Quibus torno facilis*] *Donatus* sic legit. Legitur tamen et *torno facili*: ad excludenda duo epitheta: quod est in Latinitate vitiosum, si sit, lenta facilis vitis. *Servius*.

Quibus torno facili] *Facili* quidem in veteribus omnibus exemplaribus uno excepto Romano scriptum est. In eo enim *fragilis* habetur, corrupte satis: nam viti epitheton hujusmodi non convenit, quare *facili torno* legas. *Pierius*.

Lenta quibus torno facili superaddita vitis] *Τὴν ἀδύνατον* est inquit vitem et ederae corymbos in poculo per tornum exprimi vel imprimi posse. Sed *γλυφόμεν*, id est, cælo factum est *κωσίσθον*, de quo Theocr. Idyll. i. 27. Est operæ, si legatur ad Plinian. exercitat. p. 1044. et 1049. *Submasius*.

39 *Edera*] Juxta Pandectas Florentinas aspiritus lenis est. Eodem modo scribit Festus, sine diphthongo, quem multi sequuntur, ut docet

Dausquius exemplo Maronis Ecl. viii. 13.

Inter vitricres ederam tibi serpere lauros.

Qui deducunt ab *hæreo* diphthongum retinent: sed male. *Emmeness.*

Corymbos] Uvas hederarum. *Serv.*

Corymbos] Id est, uvas edera, ut recte *Servius*, edera enim sacra est Baccho, qui inde *Corymbifer* appellatur. *Ovid. Fast. i. 393.*

Festa corymbiferi celebrabas Gracia Bacchi.

Emmeness.

40 *Conon*] Dux fuit: cujus nomen dicit, quia in omnium ore versatur. nam philosophi tacent, quod non facile potest ad rusticum pervenire: et bene ea dicit philosophi quæ ad rusticum pertinent: ut, *Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet.* *Serv.*

Conon] *Cononem* ducem interpretatur *Servius*, quum de Samio astrologo sit capiendum, ut *Salmasius. V.* etiam ad hunc locum *R. Titium. ii. 17. Emm.*

Et, quis fuit alter] Dubitatio oblivionem contentis decora in rustico. Innuat autem insignem aliquem Cosmographum et Astronomum: quem alii alium aliumque suspicati sunt. Sed *Jos. Scalig. De Emendat. temporum lib. i. cap. de Periodo Syracusana, Archimedes* significari ait; et interpretes hic ungari. *Taubmann.*

41 *Descripsit*] Est mathematicorum vocabulum, qui in pulvere demensiones suas partiebantur *Æn. vi. 849.*

— *calique meatus*

Describebant radio.

V. Torr. ad Hor. Od. ii. 13. 23. Emm.

Radio] Id est, virga philosophorum, qua geometræ lineas indicant. Inventa autem hæc est ars, tempore quo Nilus plus æquo crescens confudit terminos possessionum: ad quos innovandos adhibiti sunt philosophi, qui lineis diviserunt agros: inde geometria dicitur: cum non tantum terræ, sed et maris, et cæli, et æris spatia metiri consueverit. Significat

autem aut Aratum, aut Ptolemaeum, aut *Endoxum. Servius.*

Totum orbem] *Poëta* de cælo dixit, ut alibi:

Necdum orbem medium non horis acta subibat,

id est, cælum medium. *Medium cæli orbem* alio loco:

Sol medium cæli conscenderat igneus orbem.

Et tener mundi orbis, de cælo in *Ecl. gis. Archimedes totum orbem radio descripsit*, qui totum cælum descripsit, qui descriptus radio posuit indicari. Nec enim hic *radius* dioptricum organum, sed *radius mathematicus.* *F. s. ius illa tractat in exercitat. Plin. p. 821. et seqq. Salmasius.*

42 *Tempora quæ mensor, quæ curvus arator haberet*] Id est, descripsit anni tempestatem *Æpas Ærous*, cum vario signorum ortu et obitu, ex quibus de semente et messe constaret agricolæ. De temporibus arandi et junctione boum *Plinius xviii. 19. Emmen.*

Curvus arator] *Plin. xviii. 19. Arator, nisi incurvus, prævaricatur.* *Lucianus in Timone οὐκ ἔστιν ἐνικευφός. et paullo post: ἔγκαθεν ἐνικευφός. Apul. i. ix. At dum fodiens, dum irrigans, ceteroque incurvus labore deseruit.* *Sidonius Carm. v.*

— *Sic quondam consule curvo Vertebas terram.*

Idem.

43 *Necdum illis labra admovi*] *Hypallage*, pocula enim labris adhibemus: ut *Dare classibus austros.* Et tantam in eis dicit venerationem, ut necdum illis usus fuerit. *Servius.*

44 *Idem Alcimedon*] *Irrisio* est facta iteratione verborum: et mire omnia in vituperationem trahit, quæ ille laudavit. *Servius.*

Et nobis fecit] Ac si diceret, *Putas te solum habere pocula: cui enim Alcimedon non fecit? tu pro reverentia ea non tangis: ego ideo quia villia esse existimo.* *Idem.*

Et nobis, &c.] Irrisio est facta itera-

tlone verborum. Et mire omnia in vituperationem trahit, quæ ille laudavit. Q. d. Putas te solum habere pocula? Cui enim Alcimedon non fecit? Tu præ reverentia, ea non tangis; ego ideo, quia vilia esse existimo: Servius: qui et *Æn.* x. verum hunc ironicum esse annotavit. Taubmann.

45 *Molli acantho*] Genus est floris: quia ille dixerat, *lenta vitis*. Servius.

Molli acantho] De acantho Ge. II. 119. *Molli*, vel quia mollibus est spinis, vel quod spinis careat, vel quod lenta, et in opere topiario facile flectatur, quod Theocr. Idyll. I. 55.

Παρά δ' ἀμφὶ δένας περιπέτταται
ὄψος ἁκανθός.

ubi Scholiast. παραχού δὲ περὶ τὸ ποτὴριον περιπέτταται καὶ περιέχονται ὄψος τις ἁκανθός καὶ μαλακός. Salmasius in Plinian. exercitat. p. 535. *Mollem acanthum* dicit esse lentum, et in opere topiario flecti facilem. Virg. Ge. III. 77.

— *Mollia crura reponit*.

Sic *Æn.* XI. 622.

— *Mollia colla reflectunt*.

De acantho Plin. XXII. 22. et Vitruvius IV. 1. *Emmeness*.

46 *Silvasque sequentes*] Non secutas: sed quasi adhuc sequentes: ut peritiam artificis laudet. Servius.

Silvasque sequentis] Orphei Fab. Ovid. x. et Met. XI. 1. 2. et sqq.

Carmina dum tali silvas animosque ferarum

Threicius vates et saxa sequentia ducit.

Phædr. in præfat. I. III.

Linque Apollo sit parens; Musa Orpheo,

*Qui saxa cantu movit, et domuit feras
Hebrique tenuit impetus dulci mora.*

Ovid. Trist. El. IV. 1. 17.

Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo

Saxa, &c.

Vide Lambinum ad Horat. Od. I. 12. *Emmeness*.

48 *Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes*] Et *spectes et laudes*, conjunctivo modo in omnibus fere legitur exemplaribus; in Longobardico vero *spectas*, et *laudas*. Fatendi forma quippe, nihil est quod laudas pocula, id est, quas condiciones, quasve dotes in poculis enumeras. In *Mediceo spectas* tantum ea forma est. Pierius.

Si ad vitulam spectas, nihil est quod] Pro quo minus Latine, non opus est. Rectius cum Terentio E. v. 8. 34. *Si te in platea offendero hac post unquam, nihil est, quod dicas mihi*. Sextenta collegit hujusmodi exempla Hadrian. Card. in elegantissimo libello de Lat. Serm. *Emmeness*.

49 *Numquam hodie effugies*] Ac si diceret, Ne contendas: excusationes requiris: non quia æstimas vilia pocula. *Veniam*] Descendam. Servius.

50 *Audiat hæc tantum*] Subaudi aliquis. *Tantum* autem, quia suspicatur eum victum non posse cedere, qui ita etiam ante certamen est contumax. Servius.

Vel qui] Quasi requirentis est, cum subito venit Palæmon. Alii distinguunt: vel qui venit. Bene autem dubitat, ne enim ipse immisisse videatur, et sit credibile quod ad ejus judicet gratiam. Hoc etiam Damætas sentiens, dicit,

Nec quenquam fugio] Id est, consentio ad eum judicem, quem tu eligis. Servius.

Vel qui] Venustas mira inest huic particulæ, pro etiam. Cic. Epist. ad fam. VII. 15. *quam sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest*. Ter. Eu. v. 8. 51. *Quod ego vel primum puto*. Plura apud Hadr. Cardinalem. *Emmeness*.

51 *Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas*] Hand alia est comminatio apud Ter. in Eu. IV. 7. 31. *Faciam ut hujus loci, dieique, meique semper meminerit*. Et in Phorm. v. 8.

28. *Age age nunc, Phormionem qui volat, lacescito. Faxo tali cum amatum.*

52 *Quin age, si quid habes*] Ad cantum accingere, amputantes moras, in musica periculum faciamus. Properantium formula est. Plant. Stich. v. 4. 23. *Age, si quid agis.* et vs. 21. *Bibe, si bibis. I, si is.* Sed quid his notius? *Emmeness.*

In me mora non erit ulla] Plant. Stich. v. 4. 28. *Non mora erit apud me.* Ter. in And. II. 5. 9. *Neque istic, neque alibi usquam tibi erit in me mora.* *Emmeness.*

Nec quemquam fugio] i. consentio etiam ad ediditum iudicem. Est autem *Ediditius iudex*, apud Cicero- nem, quem una tantum pars edit, et eligit: ut contra *Arbiter*, quem ambæ. *Taubmann.*

Vicine Palæmon] Benevolam reddit ex vicinitas commemoratione. Terentius, *Vel virtus me tua, vel vicinitas, quod ego in propinqua parte amicitie puto.* *Servius.*

54 *Sensibus hæc imis reponas*] Apud animum diligenter et recte recolito. Quo quid ad animum revocatur attentius, eo id perspicitur penitius. *Virg. Æn. III. 388.*

— *Condita mente teneto.*

Sensibus reponere Græcis est, *βάλλειν φρεσὶ, γράφειν ἐν φρεσὶ.* Unde Ter. Andr. I. 5. 47. *O Mysis, Mysis, etiam nunc mihi scripta illa diota sunt in animo Chrysidis.* *Τίθεσθαι ἐν φρεσὶ* inquit Hom. Illad. A. 55. Dubitat Terentius ad Horat. Epod. XIV. quid sit *imis sensibus oblivionem diffundere.* *Emmeness.*

Res est non parva] Digna res est, ubi tu nervos intendas tuos. Externatio elegantis usus. Simili utitur Apuleius Met. I. III. *Neque parva res est, sed præcipue pacem civitatis cuncta respiciens.* Pro quo Ter. in Phor. II. 4. 14. *Ego amplius deliberandum censeo, res magna est.* *Emmeness.*

55 *Dicite: quandoquidem in molli con-*

sedimus herba] Ita quidem abaque in particula præpositiva in exemplaribus aliquot habetur: in nonnullis autem antiquissimis legere est: *Quandoquidem in molli: qui numerus videtur prurire lascivius.* *Pierius.*

56 *Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos*] Ipse alibi, *Parturit almus ager.* Sane bene subdidit,

Nunc frondent sylvas, referens ad arbores steriles: nam Parturiant de pomiferis dicimus. Vult autem tempus exprimere, quo et deliciae sunt in agris, et rustici minus laborant: ut sit duplex ad cantilenam invitatio *Servius.*

Nunc formosissimus annus] *Annus*, pro parte anni. Horat. Epod. II.

At, cum tenentis annus hibernus Jovis Umbrae, nitoreque comparat.

Describit Noster horam vernalis temporis, ut Horat. de Art. Poët. vs. 363. Quod *ἑρπαιον* formosum, ab *ἔρα*, quod κατ' ἐξοχὴν ver significat, ut Theophrastus de Causis IV. 9. *ἔρα μαλακωτέρα καὶ γονιμωτέρα τῆς χειμεριῆς.* Bion Idyll. VI. præ ceteris anni horis vel tempestatibus *καὶ τὸν ἔαρ πλέον εὐδαίει* qui sic canit:

Ἐὰρ ἐμοὶ τρεπτότων ἔαρ λυκάβαντι παρῆν,

Ἄλκα μήτε κρύος, μήτ' ἄλιος ἔρως βαρύνει.

Ἐὰρ πάντα κρεῖ, πλεόν' ἔαρως ἄδεται βλαστῇ,

Χ' ἂν οὐκ ἀνθρώπων ἴσιν, καὶ θύμῳ δόξ.

Emmeness.

58 *Incipe, Damata: tu deinde sequere, Menalca*] Theocriti versus, expressus est ex Idyll. IX. *Ὅδῳ ἔρχεο πρῶτος, ἐφευδόνθ' δὲ Μενάλκας. Ὑρσιν.*

59 *Alternis dicetis*] Quis quam iratus fuerat, quod Damata prior locus dabatur: idcirco ait, *alternis dicetis.* In Amosæo enim carmine difficilior pars respondentis est: qui non pro suo arbitrio aliquid dicit, sed aut majorem aut centariam ferat respon- sionem: ut diximus supra. *Campane*]

Musæ, quibus a cantu nomen est inditum. *Servius*.

Alternis dicetis] Vicissim, ut vs. 28.

Idem Ecl. vii. 18.

Alternis igitur contendere versibus ambo

Cepere: alternos Musæ meminisse volebant.

Theocr. Idyll. viii. 61. ἀμοιβᾶν δαΐδων. et vs. 31. ἀμοιβᾶν ὑπολαμβάνειν δαΐδων. *Alternis*, subaudi igitur, versibus, vicibus. Sic simpliciter Statius Theb. l. i.

— *Paulum alternis in verba minasque.*

Conjungit utrumque Seneca: *Alternæ inter cupiditatem et penitentiam nostram vices sunt.* *Emmenens.*

60 *Ab Jove principium Musæ*] Vel Musæ mense ab Jove est principium: vel, O Musæ, sumamus ab Jove principium. Est autem Arati, qui ait, Ἐκ διὸς ἀρχόμεθα, τὸν οὐ δὲ ποτ' ἄνθρωπος ἄρῃται. μὲντοι δὲ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγῶναι, πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγῶναι, μὲν δὲ θάλασσα, καὶ λιμένες. πάντῃ δὲ διὸς πεπλησμεθα πάντες. *Servius.*

Ab Jove principium Musæ] Sumptum ex Arato in principio Astronom. ἐκ διὸς ἀρχόμεθα: *Ab Jove incipimus.* Theocr. Id. xvii. Ἐκ διὸς ἀρχόμεθα, καὶ εἰς Δία λήγεται Μοῦσαι: *Ab Jove incipimus, et in Jovem desinunt Musæ.* Calpurn. Ecl. iv. *hisdem hucit,*

Ab Jove principium, ei quis omni cæthera, sumat.

Ovid. Met. x.

Ab Jove Musæ parens (cedunt Iovis omnia regno)

Carmina nostra moce.

Potuerunt etiam Latini imitari Pind. qui in Nemæis,

Αἰ δὲ πρῶτον μὲν θυμῶν,
Διὸς ἀρχόμεναι.

*Hæc autem imprimis canebant,
Incipientes ab Jove.*

Cic. ii. Legum: *Ab Jove Musarum primordia, sicut in Arati carmine, oritur sumus.* *Corda.*

Ab Jove principium Musæ] De hoc solenni principio Turneb. xxi. 25. et Macrobr. i. 17. *Emmenens.*

Iovis omnia plena] Lincan. *Iuppiter est quodcumque vides, quodcumque moveris.* Ipse alibi, *Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agit at molem.* Ipse enim est spiritus, sine quo nihil movetur aut regitur. *Servius.*

Iovis omnia plena] Hæc noster plenius Æn. vi. ita Locutus: *Iuppiter est, quodcumque vides, quodcumque moveris.* Nescio autem an huic affine sit illud Manilii, l. i. *Inque Deum Deus ipse tulit, i. Deus ipse Deum in ipsos sacerdotes immittit: Θεὸς ἐνθεῖν αἰρέει.* Vide et Cæll. Rhodig. xx. 10. *Tunbmann.*

61 *Colit terras*] Amat. Cæterum superior colitur: non colit inferiorem. Sic alibi, *Unam posthabita coluisse Samo,* id est, amasse. Nec mirum si rusticus sumpsit ab Jove principium: quem amare terras constat, et habere carminum curam. *Servius.*

62 *Et me Phæbus amat*] Aut simile est quod dicit, quia unicuique deus is quem colit, summus videtur: ut, *Suum deum sancti custos Soractis Apollo:* ut Apollinem exequaverit Jovi. Aut certe ordo sit talis, *Me et Phæbus amat:* ut et plus dicat, nec Jovi videatur Apollinem comparare. *Idem.*

Et me Phæbus amat] Id est, Cæsar: aut originem gentituræ ex isto versu comprehendit. Nam mater Virgillii fertur Maja, cum eundem paritura gravida esset, somniasse lauri fructum variis floribus ornatum genuisse. *Philargyrius.*

Sua Munera] Ipsi grata. Id est laurus et hyacinthus. Nam sciurus Daphnem Ladonis fluminis Arcadiæ filiam, dilectam ab Apolline, et Terræ miseratione in laurum conversam. Et Hyacinthum amatum, tam a Borea, quam ab Apolline: qui cum magis Apollinis amore letaretur, dum exerceretur disco, ab irato Borea eo-

dem disco est interemptus, et mutatus in florem nominis sui. *Servius.*

63 *Suave rubens hyacinthus*] Id est, pulchre, suaviter. In Ciri: *suave rubens narcissus.* Ecl. iv.

— *Suave rubenti*

Murice.

Pro quo Papin. Sylv. ii. dixit:

— *Dulce rubenti*

Murice. Et Nemesian. Ecl. ii.

— *Dulce rubens hyacinthus.*

Cerda.

Suave rubens hyacinthus] De forma et colore hyacinthi fusius Salmas. in Plin. exercit. p. 1223. *Emmeness.*

Malo me Galatea petit lasciva puella] Sic nugantur amantes, cum se mutuo ad amorem incendunt, lacesunt, provocant. Quod Scholiast. ad Aristoph. de nub. iii. 3. *μηλοβολεῖν γὰρ ἔλεγον τὸ εἰς ἀφροδίσια δολοῦν.* Ἐπεὶ καὶ τὸ μῆλον Ἀφροδίτης ἐστὶν ἱερὸν. Pomo decepta est Cydippe, nec non Atalanta. De hac Theocr. Idyll. iii. 40. De illa Ovid. Heroid. Ep. xxi. 107. et 123.

Cydippen pomum, pomum Schœneida cepit.

Attingit etiam hunc ritum Theocr. Idyll. v. 88.

Ἐδῶκε καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἡ Κλεορίστια.

et Idyll. vi. 6.

Ἐδῶκε τοὶ Πολύφαμος τὸ ποίμνιον ἡ Γαλάτεια

Μάλοισιν.—Sic Longus Pastoral. i. 1.

Ἦδη ποτὲ καὶ μῆλοισι ἀλλήλους ἔβαλον. *Emmeness.*

65 *Et fugit ad salices, et se cupit ante videri*] Attingit Poëta ingenium fœminarum, et amantium. Ita fugiunt, ut velint videri: ita pugnant, ut velint vinci: ita odia exercent, ut tunc ament maxime. Ovid. Art. i.

Pugnando vinci se tamen illa volet.

Alibi:

Qua cum ita pugnaret, tanquam qua vincere nolle.

Petron. male pugnanti gaudium extorsit. Cerda.

Ante videri] A me, antequam lateat. Horatius, *Nunc et latentis proditor intimo Gratus puellæ risus ab angulo.* Serv.

66 *Offert ultro*] Iste plus dicit lege Amœbæi carminis. *Idem.*

Meus ignis] Id est, qui me amore inflammatum tenet. Horat. Epod. xiv. *Pulchrior ignis pro Helena.* Thais apud Ter. in Eunn. *Accede ad ignem hunc, caleces plus satis.* vide Donatum. Horat. Od. iii. 7. *Et miseram turis Dicens ignibus uri.* Nemes. Ecl. iv. 4.

Nam Mopso Meroë, Lycidæ crinitus Iolas,

Ignis erat.

Emmeness.

67 *Delia nostris*] Deliam alii amicam priorem volunt: alii Dianam, quæ est a Delo: et est canibus nota, per quos venamur, quasi dea venationis. Nam si ad amicam referas, hoc dicit: Sic frequenter ad me Amyntas venit, ut canibus meis notior sit, quam amica Delia. *Servius.*

68 *Parla*] Preparata. *Servius.*

Mea Veneri] Meam amicæ. *Idem.*

Mea Veneri] Id est, amicæ. Theocr. Idyll. v. 96. *παρθένω.* Plauto nihil eo familiarius, Curc. i. 3. 36. *Tu' meam Venerem vituperas?* Racch. i. 2. 39. *Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem.* Horat. Od. i. 27. *Quæ te cunque domat Venus.* Apul. Met. iii. *Ac jam perfice, ut mea Veneri Cupido pinnatus assistam tibi.* *Emmen.*

69 *Aëria*] Aërii coloris. *Servius.*

Congessere] Nidificavere. *Idem.*

Congessere] Nidulatae sunt, nidamenta congessere, ut Plant. in Rud. iii. 5. 61. Inde avium congestus, ut Turnebus v. 19. et xxvi. 2. Nidamenta sunt flocci, pinnae, muscus, tomentum, pili, acus, cæteraque unde nidos aves parant. Quæ dicuntur construentras nidos, *συμφοροῦμενοι* Aristoteli et Luciano. *Emmeness.*

70 *Quod potui*] Duplex sectio. habent quidam libri, *Quod*: ut sit, *Quod potui*, quantum potui. Quidam, *Quot*

potui: id est, quam multa potui. *Nam.*

71 *Aurea mala decem misi*] Plus dicit. Nam cum ille dixisset se esse misurum: iste jam misuræ confirmat. Aurea autem, aurei coloris. Et volunt quidam hoc loco esse allegoriam ad Augustum de decem eclogis: quod superfluum est; quæ enim necessitas hoc loco allegoriæ? *Servius.*

Aurea mala decem misi] In Romano codice familiari quadam mutatione ex *e* in *i* atque ita vicissim ex *i* in *e* scriptum est *decim* per *i* ultima syllaba: quod quidem nomen hoc eodem modo scriptum apud Asprum Grammaticum, cujus antiquissimum codicem in manibus habui, pluribus locis observavi, ut puta, *decim* verborum modi, et ita reliqua. Et ita in veteri Liviano Codice, *decim* scribitur. *Ætas* tamen nostra maluit *decem* enuntiare per *e* utramque syllabam. *Pierius.*

Aurea mala] Theocr. Idyll. III.

Ἦνι δέ τοι δέκα μᾶλα φέρω τῆνθε καθύλον,

ὦ μ' ἐκείνῳ καθελὼν τῷ καὶ ἀβρύον ἄλλα τοι ὁσῶ.

Ecce mala decem affero tibi, ex eo loco decerpita

Unde me iussisti decerpere: cras alia afferam.

Leviter libabo. Græcus *fero*, Latinus *misi*, quod efficacius: *mala* simpliciter, Latinus elogium addit, *aurea*; et studium, *lecta*. *Cerda.*

Altera] *Pro, alia.* Vide et Scalig. De Caus. L. L. I. 28. et Notas nostras ad Plaut. Trucul. I. 2. *Taubmann.*

Cras altera] Horat. ep. I. 6.

Mille talenta rotundentur: totidem altera porro et

Tertia succedant.

Emmenes.

72 *O quoties, et quæ*] Jam usu inolevit, *quoties* veluti *milles*, *decies*, absque *æ* litera scribatur. In omnibus tamen codicibus antiquis, quos evolverim, *quotiens* per *æ* scriptum observavi: quibus adstipulatur Caper Grammaticus, ubi dicit, sine *æ* scri-

benda sunt *milles*, *centies*, *decies*: *totiens*, et *quotiens* quum scribuntur, per *æ* scribenda sunt. In cujus sententiam Victorinus etiam descendit, dum ait, adverbium vero cum *æ* scribenda sunt, ut *totiens*, *quotiens*. *Pier.*

73 *Divum referatis ad aures*] Ita, inquit, mecum dulce locuta est Galatea, ut deorum auditu ejus digna sint verba. *Servius.*

Venti, divum referatis ad aures] *Venti* antiquis habiti sunt pro interpretibus et internunciis, qui preces et vota ad Deorum aures referebant. Eruditam hac de re disputationem tradit Turnebus I. 28. *Emmenes.*

74 *Animo non spernis*] Id est, libentissime amas. Et est *Liptotes* figura. sicut, *Munera nec sperno*. Et multi hunc locum allegoricis accipiunt: ut videatur Augusto dicere; Quid prodest, quia me diligis: si ad capiendos hostes pergens, in otio me relinquis? Dicitur enim Virgilium sequi voluisse Augustum, contra Antonium ad Actiaca bella properantem. *Servius.*

Amynta] Vocativus Græcus est. Et sciendum, Græca nomina in *As* ex-eantia, sive crescant sive non crescant in genitivo, vocativum in *A* mittere: ut *Æneas*, *Æνεα*, o *Ænea*: *Pallas*, *Pallantis*, o *Palla*: ut, *non hæc o Palla dederas promissa parenti*. Idem.

75 *Retia servo*] Quæ res in venatione minus possidet voluptatis. *Idem.*

76 *Phyllida mitte mihi*] Amicam communem, causa natalis diei: in cujus tantum sacrificio licebat voluptatibus operam dare. Nam in aliis sacrificiis erat castitatis observatio: quod etiam sequentia indicant. *Ser.*

Natalis] Apud majores plenum nomen: posteritas *Natalis dies* dicere cepit. Nam cum Horatius dixerit, *Natalis grute numeras*: Juvenatis ait, *Natali Corvine die mihi dulcior hæc lux*. *Ipsæ cenito*: cum sacrificavero. Et figurate, faciam vitula ait: ut faciam thure: ut faciam agna. Horat. *Sed poscat agna, sive malis hædo*. Dicitur

antem hoc sacrificium Ambarvale : quod arva ambiat victima. Sic et ipsa in Georgicis, *Tergue novus circum felix eat hostia fruges*. Sicut amburbale, vel amburbium dicitur sacrificium, quo urbem circuit, et ambit victima. *Idem*.

[*Mens est natalis*] Docet Sanctius pluribus exemplis, subaudiendum esse dies, l. iv. p. 296. Natali die veteres convivium instituebant lautiora; imo lasciviora, ut Saubertus de sacrificiis c. 4. quæ sacra eo die celebrata *ἀναιμάρτα* nominat. Quod Cic. Phil. ii. 6. *Natalitia dare* appellat. Similem tradit invitationem ad epulas natalitias Horat. Od. iv. 11. ad Phyllidem. Pers. Sat. ii. 1. Juven. Sat. xi. 84.

Et natalitium cognatis ponere lardum, Accedente neca, si quam dabit hostia, carne.

Emmeness.

[77 *Cum faciam vitula pro frugibus*] Id est, cum pro frugibus sacrificare cæpero, et in tantummodo venio. *Servius*.

[*Cum faciam vitula*] In antiquis aliquot exemplaribus, *vitula* quidem est ablativo casu. In Romano tamen et Mediceo *vitulam*. In Longobardico altera manu et atramento apex, a litteræ superadditis. *Vitula* vero legendum ablativo casu recte Servius admonet. Ambarvalem vero bestiam ait Verrius, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur: ab iis, qui pro frugibus faciunt. Hujus sacrificii meminit inferius Poëta: ubi dicit, *Et quam hustrabimus agros*. De Ambarvali vero sacrificio plura apud Macrobius legas. *Pierius*.

[*Cum faciam vitula*] Cum sacrificavero: scilicet in sacris (ut Servius ait). *Ambarvalibus*, de quibus Ge. i. Alii tamen *Fordicidia* hic innui putant. Festus: *Ambarvalis hostia est, quæ rei divinæ causâ circum arva ducitur ab iis, qui PRO FRUGIBUS FACIUNT*. Nam qui sacrificabant, FA-

CERE dicebantur, sicut *ἑταῖροι* *θεῶν* non tantum *ἑταῖροι* aut *παῖδες*, sed et *θεῶν*, dicebant. Varro l. v. *Agna Jovi facit*. Censorinus, *Facere hostia*. Colum. l. ii. c. ult. *nisi prius estulo feceris*. Sic idem Varro, *Manibus lacte fieri, non vino*. Vide Macrobi. Saturn. iii. 2. et Barnab. Brissou. JC. Form. l. i. *Taubmann*.

[79 *Longum vale*] Ita, *Longum valere*, dicebant. Supra, *suave rubens*. Horat. *Perfidum ridens Venus*. *Idem*.

[*Vale, vale, inquit, Iola*] Hic pastor, aut habuit duo nomina (nam supra eum Menalcam dixit) aut certe Iolam eam, quasi pastorem optimam appellavit, a quodam pastore nobilissimo: sicut virum fortem plerumque Achillem: adulterum, Parim vocamus. Sane *Longum vale* ita ait, ut torvum clamat: pro adverbio nomen posuit. *Vale, vale inquit, Le corripit sequens vocalis, ut, Te Corydon o Alexi*. *Servius*.

[*Longum vale*] Græce μακρὸν χαίρειν, quod, ut Lucianus, μακρὴν φροντίδην significat. In rebus tristibus locum habet, quas amplius curæ nobis esse aut non volumus, aut in perpetuum et æternum ereptas dulemus. Cic. ep. ad Att. viii. 8. *At ille tibi, πολλὰ χαίρειν τῇ καλῇ δicens, pergit Brundisium*. Hippolytus apud Eurip. act. i.

τῇ σὺν δὲ Κόρην πᾶσι δὲ χαίρειν λέγω.

Plura Robert. Titius vi. 16. et Nos *Æn. xi. 97. Emmeness*.

[80 *Triste*] Tristis res.

[*Triste lupus stabulis*] Eadem figura dixit Menander, καλὸν γε βασίλειος. est autem locus sumptus e Theocrito pene ad verbum, cujus versus in Idyllio viii. leguntur hi: vs. 57.

Δέσφρει μὲν χαίμην φοβερὸν κύναν, ὄδασι δ' αὖχμὸς

"Ὀρμισσὺν δ' ὄψαλα γὰρ ἀγορεύεις δὲ λίνα

Ἄνθρι δὲ παρθενικᾷ ἀναλὺς πόθος.

Ursinus.

[82 *Dulce*] Dulcis res. *Servius*.

Sabie] Segetibus. Idem.

Depulsis] A lacte prohibitis: ut, Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos. Idem.

Arbutus] Græce κωμάρδς, aliis olivæ. Arbor est, pomum inonorum ferens, cui nomen ex argumento unum tantum edendi. Plin. xv. 24. Inde arbutus nuda appellatur, fructum fert difficilem concoctioni et stomacho inutilis. Plin. xxiii. 8. Descriptio arbuti apud Theophrast. iii. 16. Arbuta sunt rubra poma silvarum, ut Servius Ge. i. 148. Fructus neutro genere apud Virgilium Ge. ii. 526.

— Dant arbuta sylvas.

Contra apud Horat. Od. i. 17.

Impune tantum per nemus arbutos

Quarunt latentis.

Emmeness.

84 Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, Musam] Blanditur jam Polioni patrono: quem tragediarum et historiarum scriptorem Horatius fuisse testatur. Nam in secundo carminum, dicit de historiis, Periculosa plenum opus deos Tractus, et incedis per ignes Suppositos cineri doloso. Item paulo post, Paulum severæ Musæ tragædiæ Desit theatris. Quem, carmen suum, licet rusticum, tamen amare confirmat. Servius.

Quamvis est rustica] Sit quidem in veteribus aliquot exemplaribus, præsertim in Longobardico legitur: sed non displicet, Quamvis est rustica, quod habetur in Romano codice. Pierius.

85 Pierides, vitulam lectori pascite vestro] Id est, pascite ejus armenta, quia legit hoc carmen: vel vitulam ei nutrito pro præmio. Servius.

86 Pollio] Sane alii legunt Pollio, ut prima producat: alii Polio. Servius.

Pollio] Sunt qui, veterum lapidum testimonio, Polio scribunt. Vetusti tamen argentei nummi habent C. ASINIUS. GN. F. POLLIO. Quæ scriptura mihi magis probatur. Ursinus.

Pollio] A Polire ita nominatur, quod pila ludere veteres dicebant. De quo Festus et Scaliger ad l. iv. Varronis. Quod historicus et simul poeta Asinius Pollio, docet Turneb. x. 21. Hujus honori et meritis ab Horatio dedicata est Oda prima libri secundi, et Ecloga Virgilii quæ sequitur. Emmeness.

Pollio et ipse facit nova carmina] Anò τοῦ ποιῆν Poëta dicitur facere versus. Noster Ecl. vii. 22.

— Proxima Phœbi

Versibus ille facit.

Horat. Epist. ii. 51.

— Paupertas impulit audas

Ut facerem versus.

Emmeness.

Nova carmina] Magna, miranda. Serv.

Nova carmina] Ursinus nominat θαυμαστά ἔργα. Horat. Od. i. 26. Fidebus novis. Od. iii. 4. Fronde nova: Cuius pro Archia poeta c. 1. Novum crimen. Emmeness.

Pascite taurum] Hic auget: nam vitulam dixerat. Servius.

87 Spargat arenam] Ita Plin. viii. 46. de tauris: Pedes alternos reptantes spargensque in altum arenam: Tauri ab Oppian. ii. dicuntur κοινόμενοι, pulvere conspersi.

88 Quo te quoque gaudet] Subaudi venisse; pervenerat autem ad consulatam post triumphum Dalmaticum. Nam vicerat Salonas, civitatem Dalmatice. Horatius, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho. Servius.

89 Mella suant illi] Ad felicitatem alicui precandam adagii forma est, Mella suant tibi. Allusio fit ad auream ætatem, in qua mella dicebantur ex quercubus fluere. Tibul. i. 3. Ipsa mella dabant quercus. Horat. Car. ii. 19.

Fos perpicaces est mihi Thydas, Vinique fontem, lactis et uberis Cantare rivos, atque truncis Lappæ cavis iterare mella.

Idem Epod. XVI. *Mella cava manant ex ilice.* Vide, quæ dicam sequenti ecloga ad illud:

Et dura quercus sudabunt roscida mella.

Cerda.

Anomum] Flos est Assyrius, ut Lucanus, *Vicinæ messis anomum.* Servius.

Rubus asper anomum] Theocr. Idyll. 1.

Νῦν ἡ μὲν πορφύρεα βέροι, πορφύρεα δ' ἄκωνται.

In diris,

*Emanant subito sicca tellure paludes,
Et metat hic juncos, spicas ubi legimus olim.*

Ursinus.

90 *Qui Baviu non odit*] Pro pœna ei contingat, ut diligit Mævium pejorem poetam. Nam Mævius et Bavius pessimi fuerunt poetæ; inimici tam Horatio quam Virgilio. Unde Horatius, *Mala soluta navis exit alite, Ferens olentem Mævium.* Servius.

Qui Baviu non odit] Hoc quoque nomen pronuntiatione Græca: per V. quippe digammon habetur in Romano codice *Vavium*. Ita apud Livium, ubi vulgatis codicibus libro VIII. primæ Decadis scriptum est, Vitruvius, Bacchus. in vetusto codice Vaccus per V. digammon habetur. et inferius: *Quæ Vacci prata.* Frequentissime autem apud hunc et alios scriptum, veluti veteres *Favium* pro *Fabio* dicebant, observatum ab Adamantio. Huic vero malo Poëtæ, Marco nomen fuit: de quo Eusebius, *Marcus Bavius Poëta, quem Virg. in Buc. notat, in Cappadocia moritur.* Pierius.

Qui Baviu non odit] Dnos sui temporis poetæ dicit pessimos, quorum carmina ob humilitatem abjecta sunt. Vult ergo notare qui sunt inimici Virgilii, qui Baviu, id est, pessimum poetam, et Mævium, id est, pejorem poetam, ut duplum habeant malum. Ex quibus Bavius curator fuit. de quo Domitius in *Cicuta* refert:

Omnia cum Bavis communia frater habebat,

*Unanimi fratres sicut habere solent,
Rura, domum, nummos, et denique omnia: ut ajunt*

Corporibus geminis spiritus unus erat.

*Sed postquam alterius mulier——
Novit, deposuit alter amicitiam.*

Philargyrius.

91 *Mulgeat hircos*] Faciat ea, quæ contra naturam sunt. Servius.

Et mulgeat hircos] In Romano codice et in altero perveteri *mulceat* per c scriptum est. In Longobardico, ut omnino discernitur, ita quoque legabatur: verum altera manu et atramento factum est, *mulgeat* per g. Pierius.

92 *Fraga*] Mora quæ in herbis nascuntur. Ideo dixit *Humi nascentia.* Servius.

Fraga] Fragorum esus palato arripit. Polyphemus his epulis Galatæam suam allicit Met. XIII. 815.

Ipsa tuis maxibus silvestri nata sub umbra

Mollia fraga leges.

l. 1. 104. *Montana fraga legebant.* In his veterum positæ fuerunt divitiæ. Juven. Sat. XIII. 56.

Barbato cuicunque puer, licet ipse videret

Phura domi fraga et majoris glandis acervos.

ubi Scholiastes: *Divitiæ autem in fragis et glande taxabantur.* Emmeness.

93 *Frigidus anguis*] Nocivus, pernitiosus. Horat. Sat. II. 6. 50.

Frigidus a rostris manat per compilarum.

Eodem modo Græce, Aristophanes in Plut. II. 1. 11. *ψυχρὸς βίος καὶ θεσκόλος.* id est, *ταλαίπωρος.* Vide etiam Hesych. in *ψυχρός.* Theocritus Idyll. XV. *Ψυχρὸν ὄψιν τὰ μέλιστα θεσκόλω:* *Timeo maxime serpentem frigidum.* Emmeness.

Latet anguis in herba] Allegoria est: nam videtur hoc ad Mantuanos dicere, qui inter milites versabantur

armatos: quos, sicut anguis, mortem inferre posse, non dubium est. *Serv.*

Latet anguis in herba] Putat Janus Guiljelm. verisim. i. 13. allusum ad veterem paræmiã, *vipera est in veprecula*. Nicand. Ther. par sententia: σκορπίος ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου ἐνδὲ λατ λαχέσθας. Ovid. Met. ii.

Ecce latens herba coluber fugientis adunco

Dente pedem strinxit.

Cerda.

94 *Parcite*] Prohibete. *Servius.*

Procedere] Id est, servate ne procedant: ut *Gnatis parce tuis*. Idem.

Parcite procedere] Sic Horat. Od. iii. 8.

Parce privatus nimium cavere.

Martial. iii. 68.

— *Nudos parce videre viros.*

Emmeness.

Non bene ripæ Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccatur] Allegoria ad illud quod supra diximus, pertinet: quia post acceptos agros, ab Ario centurione pene est interemptus, nisi se præcipitasset in fluvium. *Servius.*

Non bene ripæ, &c.] Sæpe enim proxima fluminibus exesa terra fundamentis caret. Sic Horatius,

— *Cum terra avulsos rapit Aufidus acer.*

Nannius.

95 *Ipsæ aries*] Argumentum a majori: Si arieti tantum periculi, quid ergo imbecilliori pecori? *Servius* dicit, Virgilium tela Arii vitantem, in flumen sese abjecisse, atque vitasse periculum. Nannius.

96 *Tityre, pucentis a flumine reice capellas*] Id est, o Mantua, noli modo velle aliquid agere de repetendis agris. Nam cum opportunum fuerit,

Ego omnes lavabo] Id est, purgabo apud Cæsarem, cum de Actiaco prælio reversus fuerit. Et bene, in fonte: ipse enim per amicos Cæsaris agrum mernerat recipere, tanquam per rivulos quosdam: nunc autem Mantu-

anis beneficium dicit se ab ipso Imperatore meriturum. *Servius.*

Reice capellas] *reice* ca, proceleumaticus est pro dactylo: et sic est positus, ut *Gemma labant*. Item, *arietat in portas*. Idem.

Reice capellas] *Servius* dicit *reice* ca, proceleumaticum esse. Antiquique omnes codices *reice* scribunt unico i. *Pierius.*

97 *Omnia in fonte lavabo*] *Fonte* quidem vetera habent exemplaria, Romano excepto, in quo *fonte* legitur, quod alii viderint. Apud Theocritum sane, unde locus hic desumptus, dubio procul fontis mentio fit; ait enim: αἴθριον ὕμιν Πᾶσας ἐγὼ λουσῶ σὺ βαπτίδος ἐνδοθὶ κρήνας. quare *fonte* omnino legendum est. *Pierius.*

98 *Cogite ovis*] In ovilia colligite, ut *Tityre coge pecus*. *Servius.*

Cogite ovis, pueri: si lac præceperit aestus] In antiquis aliquot exemplaribus, cum antiquissimo majoris notæ, *aestas*, legitur: quod non placet. *Cogite* vero, quod *Servius* exponit, in ovilia colligite, Non. Marcellus, mulgete, interpretatur. Subjungit enim Poëtam causam cur festinandum sit, *si lac præceperit aestus*: ut nuper: *Frustra pressabimus ubera palmis*. Eadem autem dictione variatum, in secundo Georgicon eo loco: *Aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas*. *Pierius.*

Præceperit] Præoccupaverit, nam naturale est, ut lac augeatur frigore, calore minuatur. *Servius.*

Præceperit aestus] Horat. Ep. i. 8. 5.

— *Oleamque momorderit aestus.*

Emmeness.

100 *Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo*] Romanus codex, una cum Longobardico, et aliquot aliis, legunt in *ervo*. In aliquot, in quibus *ervo* scriptum fuerat, a littera superne addita. Sed enim *ervo*, et Columella, et Plinio legumine eo pecus pinguescere asserentibus, ma-

giā omnino receptum: et arvo nescio quid otiosum haberet. *Pierius.*

Mixer taurus.] Theocrit. Idyll. iv. 20. λεπτὸς ταῦρος. Emmeness.

Pingui in erro] Horat. Sat. ii. 6. 117.

Tutus ab insidiis tenui solabitur arvo.

Leguminis genus est, quo pinguescunt boves. *Plant. Most. i. 1. 59.*

Errum daturin' estis, bubus quod feram? De hoc legumine sæptus Columella.

Plinius xviii. 16. hæc de arvo: Errum medicaminis vim obtinet. Quippe per errorem Dicum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria castat. Alia tradit etiam xxii. 25. Festus ab ὑρῶτος ervum, ab ὑρῶσων ervilla derivat. Emmeness.

*101 Exitium est pecori pecorieque magistro] Verbum est in hoc versu valde inconstans reperitur apud codices manuscriptos. In Mediceo, et quibusdam aliis pecori est. In Oblongo Vaticano, et in Longobardico magistro est habetur. *Pierius.**

Amor exitium est pecori] Ita Ovid. Am. ii. Ossa mihi nuda reliquit amor. et Met. x. Fecit amor maciem: et Am. i. Longus amor tales corpus tenuavit in usus. Apud eundem Canace impense amans: Fugerat ore color, macies obduxerat artus. Et in Cydippe:

Concidimus macie, color est sine sanguine, qualem

In pomo refero mente fuisse tuo.

Cerda.

*102 Vix ossibus hærent] Vix ossa eorum cohærent. *Servius.**

Vix ossibus hærent] Tale illud Theocriti in Idyll. iv.

*Τῆρας μὲν δὴ τοι τὰς πόρτιος ἀτὰρ
λέλειπται*

Τ' ὀστέα.

Ursinus.

*103 Teneros oculus mihi fascinat agnos] Dicit caussam maciei; et per transitum, pulchrum se habere pecus significat, quod utique mernit fascinari. *Servius.**

Teneros oculus mihi fascinat agnos]

Non dubium est, quin fascinum a Græco βασκανὴν, quod a βασκαῖον, id est, φάει vel ὀφθαλμοῖς καὶν καὶ φθέρω τὸ δράττω, ut Schollastes ad Theocriti Idyll. v. 13. Fascinatorios oculos Persius nominat *Urentes* Sat. ii. 34. Non tantum oculis inest vis fascinandi sed etiam vocem et oculos fascinando interficere docet *Plin. vii. 2.* Ut occurreretur fascinationibus, veteres Deum excogitarunt Fascinum et Deam Cuninam, quæ infantes in cunis tuebatur, ac fascinum summovebat, ut *Lactantius i. 20.* Plura de fascino *Turnebus ix. 28. Emmeness.*

*Nescio quis teneros oculus] Nescio quis formula, qua contemptum arguimus. *Plædr. fab. iii. nescio quis e populo.* Cic. pro Mil. c. Quin etiam audiendus sit popa Licinius, nescio quis, de circo maximo. Idem.*

*104 Eris mihi magnus Apollo] Relicto certamine, sibi proponunt ænigmata. Bene autem ait, Eris mihi Apollo: quia in rebus incertis sola opus est divinatione. *Servius.**

105 Treis pateat cæli spatium non amplius ulnas] Ulna, proprie est spatium, in quantum ntraque extenditur manus. Dicta ulna, ἀπὸ τῶν ἑλενῶν, id est a brachiis; unde et λευκὸς ἕληνος ἦρη dicitur. licet Suetonius unum cubitum velit esse tantummodo. Sane hæc quæstio varie solvitur. Nam alii dicunt significare eum sepulchrum Cælii luxuriosi, qui venditis omnibus rebus et consumptis, tantummodo sibi spatium reservavit, quod sepulchro sufficeret, et voluisse eum errorem facere ex Cælii similitudine; ut sit, Dic mihi ubinam sepultus est Cælius, cuius tribus ulnis continetur sepulchrum? Alii vero volunt puteum significari, qui est in Syene parte Egypti: quem ad hoc nimis altitudinis philosophi effoderunt, ut probarent lo-

cum illum esse solum, quem recto Sol intuitu irradiaret. Nam octavo Calend. Jul. die, quando in centro suo est Sol, lumine suo tam imam quoque illius putei, quam summam terram irradiat. Alii dicunt clypeum Ajacis trium ulnarum, in qua expressa cœli forma fuit. alii specum in Sicilia, per quod rapta est a Dite Proserpina; alii mundum in sacro Cereris. Sed neutrum horum convenit rustico. Unde simpliciter intelligendus est cujuslibet loci puteus, in quem cum quis descenderit, tantum cœli conspiciat spatium, quantum putei latitudo permiserit. Asconius Pædianus dicit se Virgilium dicentem audisse, in hoc loco se Grammaticis crucem fixisse, volens experiri quis eorum studiosior inveniretur; volens intelligi de Cælio Mantuano, ut supra dictum est. *Servius.*

Dic, quibus in terris, &c. Tris pateat spatium, &c.] Cælium Mantuanum quandam tangi hoc ænigmate a Virgilio, qui consumptis opibus ac prædiis venditis, solum sepulture locum excepit, tribus ulnis, hoc est, duodecim pedibus latum, solide contendit in Plinian. exercitat. p. 1222. *Salmasius.*

Non amplius ulnas] In Romano codice *ullas* ea mutatione, qua nunc quoque vocabula multa *n* in *l* transmutant. Et Vallus et Vannus apud veteres idem est, ut in Georgicis ostensum. *Pierius.*

106 *Dic, quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores]* Quia solvere non potuit, ipse aliam objicit quæstionem: et captiose, quibus in terris dixit. Hyacinthus enim ubique nascitur, flos qui natus est primo de Hyacinthi sanguine, postea de Ajacis, sicut etiam Ovidius docet. Est autem quasi lilium rubrum, designans primam Hyacinthi literam. Regum autem nomina, non quoniam ipsi reges fuerunt, sed quia regum filii: ut, *Magnæ reginæ sed enim miseratus*

Delph. et Var. Clas.

amorem, cum de Ariadne diceret Pasiphaës reginæ filia. Sane multi volunt nomina regum, pro nomine Regis positum; ut sit quemadmodum illud in Terentio, Non perperam meretricum contumelias, cum de una loqueretur. Nam flos iste Hyacinthi tantum, et non Ajacis nomen retinet. Tamen sciendum ænigmata hæc, sicut fere omnia, carere aperta solutione. Servius.

Dic, quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores] *Salmasius* in *Plinian. exercitat.* p. 1223. inexplicabilem quæstionem arbitrat, et florem istum, qui nomen Ajacis foliis inscriptum præfert, non tantum pastori, sed et doctissimis hodie herbariis ignotum esse. Plerique tamen interpretes de hyacintho dictum volunt, cui flori nomen inditum volunt poetæ, e cruore Hyacinthi pueri, qui ubi per imprudentiam inter ludendum disco occisus esset ab Apolline, cujus gemitus ai ai inscripti, flori hyacintho nomen dederunt. Alii ab Ajacis sanguine provenisse testantur: utramque habet fabulam *Plinianus XXI. 11. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens ejus, quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Græcarum literarum figura AI legatur inscripta. Emmeness.*

107 *Nascentur flores]* In Oblongo codice, in Mediceo, in Longobardico, nascuntur est, Fatendi modo. In Romano nascuntur Conjunctivo. *Pierius.*

Phyllida solus habeto] Amicam communem. quod plus est, quam esse Apollinem. Nam esse Apollinem impossibile est, quod ille promiserat; hic vero, possibilia pollicetur. *Servius.*

Phyllida habeto] *Ovid. remed. am. vs. 65.*

Redde Parin nobis; Helenen Menelaus habebit.

Vide quæ a nobis dicta sunt *Ecl. i. 31. et 32. Emmeness.*

Virg.

5 L

108 *Non*] Hic distinguendum est, ut sit sensus, officium iudicis est ferre sententiam, non eorum qui inter se contendunt. Unde male quidam totum jungunt, *Non nostrum inter vos tantas componere lites*. nam non negat se facturum esse quod faciat: iudicaturus enim est eos esse pares, dicens, *Et vitula tu dignus, et hic*. Servius.

Componere] Finire. ut, *Ante diem clauso componet vesper olympo*. Id est, finiet. *Idem*.

Componere] Ter. in Phorm. iv. 3. 16. *Inter vos sic hæc potius cum bona Ut componantur gratia, quam cum mala*. Emmeness.

109 *Et quisquis amores*] *Aut metuet dulces, aut experietur amaros*. Et tu, et hic digni estis vitula, et quicumque similis vestri est. Nam supra unus dixerat, *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbreas, Arboribus venti, nobis Amaryllidis ira*. Item alter, *Dulce satis humor, depulsis arbutus hardis, Lenta salix facto pecori, mihi solus Amyntas*. Ad cujus amatoris similitudinem pertinet, *Aut metuet dulces*. Namque hic Menalcas, et amabat, et amabatur: sed tanquam prudens timebat, ne unquam posset amor ille dissolvi. Et contra Damoetas amari-

tudinem amoris expertus fuerat, ex amicæ Amaryllidis iracundia. Servius.

110 *Metuet dulcis*] Timebit pro dulcibus, ne eos amittat. *Idem*.

Aut metuet dulces] In Mediceo codice *metuat* scriptum est, specie non ineleganti. Sed *metuet* cum altero *experietur*, convenit. *Pierius*.

111 *Claudite jam rivos, pueri. sat prata biberunt*] Catullus:

*Claudite ostia virgines,
Lusinus satie.*

Ursinus.

Sat prata biberunt] Aut intelligimus hunc exisse, ut juberet pueris suis ut arva irrigarent; quod illis cantantibus factum est, aut, et revera dicit, *rivos claudite*. aut certe allegoricus hoc dicit, jam cantare desinite: satiati enim audiendo sumus. *Servius*.

Biberunt] Amœuissime, ita idem Ge. iv.

— *Irriguunque bibant violaria fontem*.

Ovid. de Ponto i. 8.

Et dare quas sitiens jam bibat hortus aquas.

Tibul. i. 2.

Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.

Cerda.

ECLOGA IV.

Sicelides Musa, paulo majora canamus] Asinius Pollio ductor Germanici exercitus, cum post captas Salonas Dalmatiae civitatem, primo meruisset lauream: post etiam consultum adeptus fuisset: eodem anno suscepit filium, quem a capta civitate Saloninum vocavit, cui nunc Virgi-

lius genethliacon dicit: quem constat natum risisse statim: quod parentibus omen est infelicitatis. nam ipsum puerum inter ipsa primordia id est, nonno die periisse manifestum est. *Servius*.

Sicelides Musa] Sicelides autem Græcum est. Nam Latine Sicilien-

ses facit, id est Theocritiz. Nam Theocritus Syracusanus fuit; quem in hoc opere Virgilius imitatur, ut diximus supra. *Idem*.

Sicelides Musæ] Sunt, qui negant, carmini pastorali invocationes convenire, quos prudenter et erudite refellit alter nostri sæculi Virgilius, Ren. Rapinus, in libello de pastoralis Carmine. p. 142. quod assurgit aliquando, ut Voss. de institut. III. 8. *Emmeness*.

Paulo majora canamus] Bene paulo dicit. nam licet hæc ecloga discedat a bucolico carmine, tamen inserit aliqua apta ei operi: ergo non majora, sed paulo majora. *Servius*.

2 *Myrica*] Virgulta sunt humilia et sterilia, quod vulgo tamaritium dicitur. *Idem*.

Myrica] *Genesta* in Mediceo codice. *Pierius*.

3 *Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ*] Id est miscetur illi... honos ut dignæ sint consule, id est filio... consulis Asinio Pollione. *Servius*.

Silvæ sint Consule dignæ] Minus placet Cerdæ interpretatio ex Suet. in Jul. c. 19. Silvas callesque decretas fuisse Coss. nonnunquam, certum est. Sed hoc non videtur annuere Maro. Curæ vult esse, ne abjecti characteris sit et infra Consularem dignitatem, quicquid canatur de Pollione, summo illo viro, carmine pastoralis. Turn. III. 22. et XVI. 13. Non legendum enim, ut *Pierius*, *sunt*, sed, *sint*. *Silvæ sint Consule dignæ*, id est, sint honori et meritis convenientes. Hoc enim *dignus* Latine, ut δ *πῶς* Gronov. obs. III. 8. *Emmeness*.

4 *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*] Sibyllini, quæ Cumana fuit, et secula per metalla divisit. dixit etiam quis quo seculo imperaret: et Solem ultimum, id est decimum voluit. Novimus autem eundem esse Apollinem. Unde dicit, *Tuus jam regnat Apollo*.

Dixit etiam, finitis omnibus sæculis, rursus eadem renovari: quam rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes completo magno anno, omnia sydera in ortus suos redire, et referri rursus eodem motu. Quod si est idem syderum motus, necesse est, ut omnia, quæ fuerunt, habeant iterationem. Universa enim ex astrorum motu pendere manifestum est. Hoc secutus Virgilius, dicit reverti aurea secula, et iterari omnia quæ fuerunt. *Servius*.

Cumæi] *Pierio* teste, in Vet. Cod: per, y, scriptum invenitur. Quod hic Cumææ, ab alijs tribuitur Erythrææ. De Cumæa Sibylla, præter citatos a Taubmanno auctores, multa habet Lactant. I. 6: et seqq. qui distinguit inter Cumæam, et Cumanam. Sed hæc de origine, nominibus, &c. tam certa, ac geauina sunt oracula, quæ venditantur, et collecta ab Obsopæo. De Cumæa Onuphr. in I. de Sibyllis. p. 84. et 35. Probus Cumæum carmen Hesiodi esse putat, cui inditum illud nomen a Patre Dio, qui Cumæus fuisse creditur. *Emmeness*.

5 *Ab integro*] Vel denuo, vel ab initio. *Cato* de suo consulatu. Omnia ab integro paranda erant. *Servius*.

Ab integro] Ter. cum præpos. de. in prol. An. vs. 26. *faciet de integro comedias*. Heant. IV. 2. 7. *ratio de integro ineunda est*. *Emmeness*.

Seculorum] Synæresis, pro seculorum; et seculum quidam centum annorum definiunt; quidam centum decem. Horatius, *Certus undenos decies per annos*. *Servius*.

6 *Jam redit et Virgo*] *Justitia*, quæ Erigone fuit, filia Themidis, ut inter homines versaretur, propter eorum scelera terras reliquit, quam ideo virginem dicunt, quod sit incorrupta justitia. Et permiscet laudes tam pueri Pollionis, quam Augusti. Nam felicitas temporum, ad Imperatoris

laudem pertinet. *Idem.*

Saturnia regna] Aurea secula, quia Saturnus aureo seculo regnasse dicitur. *Idem.*

Saturnia regna] Quibus virtuti locus fuit. unde Juv. Sat. vi. 1.

Credo pudiciam Saturno rege moratam

In terris, visamque diu.

Accuratus Ovid. met. i. 89. et seqq. plura ad Ge. i. 126. *Emmeness.*

7 *Jam nova progenies cælo demittitur alto]* Ut videantur homines non ex mortalibus nati, sed ex numinibus, et quasi cælo lapsi. Et hinc conjicit fore aurea secula, quod Augustus imperat: vel quod talis est natus puer; vel quod consul est Pollio, unde eat, *te consule inibit.* Servius.

De cælo] Quibus de meliore luto Titan finxit præcordia, quive humanum genus repentinis et inopinatis beneficiis demerentur, de cælo mitti dicantur. Lactantius i. 11. *Solemus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino advenerint, de cælo cecidisse dicere.* Tibull. i. 3.

Tunc veniam subito: nec quisquam nunciat ante,

Sed videar cælo missus adesse tibi.

Just. v. 4. *Hunc quasi de cælo missum contuentur.* *Emmeness.*

8 *Nascenti puero]* Turneb. xvi. 13. Non hæc a Sibylla de Christo prædicta arbitratur, sed filio Pollionis attribuenda esse omnia. *Emmeness.*

Quo] Deest nascente. Nam hoc dicit, fave ei Lucina, cujus ortus secula immutabit, aureis scilicet ferrea. *Servius.*

10 *Casta fave Lucina]* Modo Lucinam Dianam accipimus. Sic Horatius, *Sive te Lucinam probas vocari, sive te penitus Junonem.* Terentius, Junonem dicit Lucinam: ut, *Juno Lucina fer opem*, cum tamen ambæ unum sint. Sane hic Dianam, Lucinam non immerito designat. Prior enim ge-

nita parturienti matri Apollinem, tulisse auxilium dicitur: Nigidius de diis lib. iv. *quidam deos et eorum genera temporibus et ætatibus, inter quos et Orpheus primum regnum Saturni, deinde Jovis, tum Neptuni, inde Plutonis: nonnulli etiam, ut magi aiunt, Apollinis fore regnum. In quo videndum est, ne ardorem (sive illa ecpyrosis appellanda est) dicant.* Quidam hoc loco, *Castà fave Lucina, tuus jam regnat Apollo*, Octaviam sororem Augusti significari, adfirmant, ipsumque Augustum Apollinem. *Servius.*

Fave Lucina] Quæ et γὰρ ἑὸν ἀλά, et ἄρτεμης λοχία dicitur. Nam parturientes Junonis Lucinæ opem implorabant. Vide me ad Plaut. Aul. Act. iv. 7. Sed et *Fave*, verbum solemne est. Ovid. *Vesta FAVE.* Tibull. *Phæbe FAVE.* de quo Brissson. Formul. lib. i. *Taubmann.*

Tuus jam regnat Apollo] Ultimum sæculum ostendit, quod Sibylla, Solls esse memoravit: et tangit Augustum, cui simulachrum factum est cum Apollinis conjunctis insignibus. *Servius.*

11 *Inibit]* Inchoabit, exordium accipiet: aureum scilicet sæculum. et ideo inibit, non inicit, quia consul designatus erat. Quidam Salomonum Pollionis filium accipiunt. Alii Asinium Gallum fratrem Salonini, qui prius natus est Pollione consule designato. Asconius Pedianus a Gallo audisse se refert, hanc eclogam in honorem ejus factam. *Idem.*

12 *Pollio]* De hoc summo viro Ecl. iii. 86. pauca addo, *Ad summa propectos incorrupta vita et secunda.* Tac. Annal. xi. 6. *annumeratur optimis oratoribus orat. c. 25. Magnus orator.* Senec. de tranq. c. 15. *Asinius Pollio non minima pars Rom. styli.* Val. Max. viii. 13. Plura Plin. vii. 33. et Senec. in præf. iv. contr. *Emmeness.*

Incipient magni procedere menses] Ilud tangit, quod Julius et Augustus

menses, in honorem Cæsaris et Augusti, acceperunt nomina. Nam antea Quintilis et Sextilis dicti sunt. Et hoc etiam trahit ad argumentum aurei sæculi. Possumus et *magni pulchri* accipere, id est aurei sæculi. *Servius*.

Magni procedere menses] Non Julius et Augustus, sed menses magni anni. Itaque non retrahit, qui *magnum mensem* sæculum Chaldaicum vocaverit. Nam ut antea Poëta dixit, *Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo*; ibi, *permagnum ordinem sæclorum*, maximum annum intelligit, annorum civilium MCCCXII, cujus anni mensis est CXX. annorum, quod est sæculum. *Scoliger*.

13 *Te duce*] Vel Auguste, vel Pollio, vel Salonine, id est, auctore. *Servius*.

Sceleris vestigia nostri] Bene nullum vult esse præsentium temporum vitium: sed reliquias dicit esse superioris ætatis. Sic in Georgicis cum laudaret Augustum, et carperet tempora, dicens, *Vicina ruptis inter se legibus urbes, Arma ferunt: sævit toto Mars improbus orbe*. Intulit, *Fertur equis auriga, neque audit currus habenas*: ut ostenderet tantas esse reliquias præteritorum malorum, ut ne ab optimo quidem rectore sedari posse viderentur. Vestigia autem scelerum dicit bella civilia, quæ gessit Augustus contra Antonium apud Mutinam: contra L. Antonium, fratrem Antonii apud Perusium: contra Sextum Pompejum filium Pompeji in freto Sici-liensi: contra Brutum et Cassium in Thessalia: contra Antonium et Cleopatram, in Epiro apud Actium promontorium, juxta Leucaten. *Idem*.

14 *Irrita*] Ad nihilum deducta vestigia; et non dicit, *Siam irrita solvent terras formidine*: sed, fient irrita, et solvent terras timore. *Idem*.

Perpetua] Longa. Immo, solvent perpetua formidine, id est, solvent formidine in perpetuum. *Idem*.

15 *Ille deum vitam accipiet*] Sicut

supra artificiose laudem confundit, ut possit esse communis, nam ad quemvis potest referri *Ille*, vel ad Augustum, vel ad Saloninum. *Idem*.

Ille deum vitam] De Salonino dicitur, cujus natales inciderunt in principium sæculi aurei, quo homines vitam deorum vivebant. Hesiod. *Æpy*. 1. *Ἐν τῷ θεῷ δ' ἔκωον*, &c. Natus autem, inquit, Saloninus homines nostræ ætatis heroas quosdam cum diis permixtos videbit. nam in illa integritate sæculi aurei deos cum hominibus versatos esse credebant: quod rursus futurum gloriatur Poëta, reverso eodem sæculo. Catull. in Epithal. Pelei: *Præsentes namque ante domos inviscere castas Calicolæ*, &c. Turneb. xvi. 13. *Taubmann*.

17 *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*] Vel Augustus Cæsaris, vel Saloninus, Pollionis virtute pacatum orbem tenebit. Et mira laus utriusque est, et ejus qui pacavit, et qui pacatum tuetur. vel certe patriis illis, deest ab, id est, ab illis. *Servius*.

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem] Quamvis vetustissimi codices aliquot patriis legunt, magis tamen acceptum patriis intelligo. *Pierius*.

18 *At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu*] Rhetorice digesta laudatio. non enim improvide in principio universa consumpsit: sed paulatim fecit laudem cum ætate procedere. *Servius*.

At tibi prima, puer] In Romano codice, *ac tibi*, et ita inferius, ubi *at simul, ac simul* habetur: quum tamen in antiquis aliis codicibus *at* utrobique legitur. *Pierius*.

Munuscula] Bene in rebus minoris ætatis, usus est diminutione; ut nullo cultu, id est, inarata, sed sua sponte nata. *Servius*.

Prima munuscula] Quoniam in hac ecloga Poëtæ animus est, Saloninum Pollionis filium, non tantum humanis, sed et divinis honoribus ornare, pri-

mitias ei, tanquam Deo, oblatum iri, expromit. De primis fructibus ex agro susceptis Deoque offerendis Plin. XVIII. 3. et Ovid. Met. x. 431.

Festa pia Cereris celebrabant annua matres

*Ille, quibus nivea velata corpora vesta
Primitias frugum dant spicea sarta
suarum.*

Emmeness.

19 *Errantes ederas passim cum baccare tellus*] Passim vagantes. Unde antiqui lyrci dixerunt, flexipedes hederas: quod hac atque illac vagantur. Mire autem puerum laudat ex ipsis muneribus. Nam hederam indicat futurum poetam: ut, *Pastores hederam nascentem ornate poetam*. Baccar vero, herba est, quæ fascinum depellit. ut, *Baccare frontem Cingite, ne vati noccat mala lingua futuro*. Per quod pulchrum indicat puerum. *Servius*.

Baccare] Baccar a nonnullis per χ: sed Dausquius sine spiritu scribendum docet ex Hesychio et aliis. Ut Plinius vult XXI. 5. est radice odorata, et a nardo rustico non discrepat. Alii eandem cum asaro esse herbam volunt. V. Salmasium in Plinian. exercitat. p. 1068. Teste Dioscoride III. 21. planta est coronaria, odorata, *κρόκος καὶ σφεραμύραχ*. *Emmeness*.

20 *Ridenti acantho*] Læto, anavi, jucundo, fulgenti, ut, *ridet argento domus*: vel quod hians et patens nascitur: et est herba quæ in Ægypto invenitur. *Servius*.

Ridenti acantho] Errare docet Servium Salmasius in Plinian. exercitat. p. 534. *Acanthus Ægypti arbor est, non herba. Sed propter colocasiorum nomen, quæ Ægypti sunt peculiariora, de acantho Ægyptiaco interpretatus est perperam, &c.* *Ridenti*] Bene ridenti, nam herbæ flores adblandientes dicuntur ridere. *Petronius*,

Albaque de viridi riserunt lilia prato.

De venusta translatione hujus vocis

v. indicem Giphanii ad Lucretium. Idem Græce γαλῶν. *Emmeness*.

Colocasia] Hanc herbam videtur in honorem Augusti crevisse, quæ Romæ, post devictam ab eo Ægyptum, innotuit. et dicendo *fundet* abundantiam floris ostendit. *Servius*.

Colocasia] *Colocasia* vocarunt fabæ Ægyptiæ flores, cujus radicem *κολοκασίαν* proprie appellatam volunt. Eos flores ad coronas viendas commendat *Nicander*:

*Σπειράς κόμων δ' Αἰγύπτου ἔσφα
θεπέης*

Ἄρθρα μὲν στεφάνους ἀνίπς.

Athenænsiorem fabæ Ægyptiæ *σφεραμύραν* fuisse indicat. Hæc ex Salmasii Plinian. exercitat. p. 966. Inter herbas, sponte nascentes, nobilissima est colocasia, quam cyamon alii vocant, ut Plin. XXI. 15. Palladius de r. r. l. v. in fœminino effert. *Collocasiæ plantalia ponemus sepius*. Noster, et etiam Martialis Epigr. VIII. 33. in genere neutro,

Lenta minus gracili crescent colocasia filo.

Emmeness.

21 *Ipæ lacte domum referent*] Quid enim est aptius infanti lacte? Et magna laus in hoc est, quod ait, *Ipæ referent*, id est, sua sponte. *Servius*.

Lacte distenta capella ubera] Sic Ecl. VII. 3.

Thyrsis ovis, Corydon distentas lacte capellas.

Horatius Epod. II. *Distenta siccet ubera*. et Sat. I. 1. 110.

— *Capella gerat distentius uber.*

Emmeness.

22 *Nec magnos metuent armenta leones*] Bona usus est moderatione, dicens, Erunt quidem maligni leones: sed minime armentis nocebunt. *Servius*.

Nec magnos metuent armenta leones] Sic Hor. Epod. XVI.

Credula nec flavos timeant armenta leones.

Et paulo post:

*Nec vespertinus circumgemit ursus
ovile.*

Leones et vituli ad præsepe simul stabunt: lupus ovem non rapiet. Lactantius vii. 24. *Emmenes.*

23 *Blandos*] Jucundos, ut puer. *Servius.*

Cunabula] Lectuli in quibus infantes jacere consueverint: vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula. Nam *cúvov* est Græce eniti. *Idem.*

Cunabula] *Cunæ* quidem, ipsi lectuli: *Cunabula*, quicquid ad hos pertinet: auctoribus Camerario et Turnebo. Plaut. Trucul. extr.

— *Opus est cunis, cunabulis.*

Taubmann.

24 *Et fallax herba veneni*] Non cutam dicit, quæ omnibus nota est: sed illam sardonicanam, quæ apiastri similis, homines decipit: vel aconita: *Nec miseros fallunt aconita legentes.* *Servius.*

25 *Assyrium vulgo nascetur amomum*] *Amomum* herba est suavissimi odoris, quæ tantum in Assyria nascitur. *Vulgo*] Passim, omnibus locis. *Idem.*

Assyrium vulgo nascetur amomum] In Longobardico codice legere est: *Assyrium et vulgo.* ut, Testis et rapido. Sed etiam absque particula copulativa oratio ipsa et candida et venusta est. *Amomum* vero in Assyria tantum nasci tradit *Servius*: Verum id etiam in Media et in Ponto nasci *Plinius* tradit. *Pierius.*

Assyrium amomum] Cum ait *Assyrium*, excludit *Ægyptium*, et alia, quæ non in tanto honore. *Amomi* celebre unguentum fuit, quod item dictum *amomum*. Hujus duplex usus. Eo mortui ungebantur. *Pers.* *Compositus lecto, crassique latus amomis.* Et vivorum comæ. *Sidon.* *Indus odorifero crinem madefactus amomo.* An Indis solum? Nequaquam. Græcis dat *Sen.* ubi *Thyestem* sic inducit loquentem: *Pingui madius crinis amomo.* *Romanis*, *Ovid.* *Spissoque de nitidis tergit amoma comis.* *Cerda.*

Amomum] Sæpe pro quibuscumque unguentis pretiosissimis. *V. Salmasium in Plinian.* exercit. p. 401.

26 *Heroum laudes et facta parentis*] *Ephexegesis* si sit, melior sensus est, Quæ erunt heroum laudes, tui parentis virtutes. et bono ordine: primo poetas, deinde historicos, deinde philosophos legendos dicit. *Servius.*

Facta parentis] In Romano codice *parentum* est, numero multitudinis: quod si placuerit, *Servii* tolles ambiguitatem super *Ephexegesi.* *Pierius.*

27 *Jam legere*] Id est cum coeperis imbui studiis liberalibus. *Servius.*

Quæ sit poteris cognoscere virtus] Accessu enim ætatis quanta sit virtus agnoscitur, et cojus gloriæ. *Idem.*

28 *Molli*] Fertili. *Idem.*

Flavescet] Albescet. *Idem.*

Arista] Seges inculta, quæ a nullo colitur. *Idem.*

29 *Incultique rubens pendebit sentibus vva*] Id est, ubique sit vva. *Idem.*

Rubens] Matura. *Idem.*

Rubens vva] *Horat.* Od. ii. 5.

— *Jam tibi lividos*

*Distinguet autumnus racemos,
Purpureo variis colore.*

et *Epod.* ii.

Certantem et vcam purpurea.

Sentibus] *Spinis*, et asperis frutetis. *Servius.*

30 *Et dura quercus sudabunt roscida mella*] Id est, quæ hodie roscida, olim quercus sudabant. *Servius.*

Sudabunt] *Defluent.* *Idem.*

Sudabunt] Sanctius nonnulla concessit exempla cum quarto casu. *Virg.* *Ecl.* viii. 54.

Pingua corticibus sudent electra myrica.

Statius Theb. l. v. *Gelidove labor sudatus in Æmo.* *Quintil.* *Et vigilanda noctes, et in sudata veste durandum.* *Pro mella, melle sudabunt* dixit *Lactantius* vii. 24. et *Ovid.* *Met.* i. 112. pro *sudare*, stillare.

Flavoque de viridi stillabant ilices mella. *Emmenes.*

Roscida mella] Id est fragrantia. *Servius*.

81 *Suberunt vestigia*] Id est, erunt, sed latenter: et bene. *Idem*.

Priacæ fraudis] Ad suorum temporum excusationem: sicut supra dictum est. Aut *fraudem* pro solertia posuit. *Idem*.

82 *Quæ tentare Tethin ratibus, quæ cingere muris Oppida*] A sequentibus ostendit præcedentia: quæ vitavit, quasi laudi incongrua. Nam per navigationem ostendit fore avaritiam, quæ homines navigare compellit, per muros, bella significat, per agriculturam, famis ostendit timorem. *Idem*.

Tentare Thetim] De artis nauticæ processu Claud. in præfatione lib. 1. de raptu Proserpinæ, ubi *tentare*, pro navigare:

Mox longos tentare sinus.

Sic Noster Ge. III. 77.

— *Fluvios tentare minaces.*

Id est, ingredi. *Servius* avaritiam hominum causam navigationis statuit. Sed et illius, et Propertii sententia rejicienda, canentis El. 1. 17.

Ah percat, quicumque rates, et vela paravit

Primus, et invito gurgite fecit iter.

Temere etiam nimis in præfatione l. XIX. Plinius nullam execrationem sufficere dicit contra inventionem artis nauticæ. Necessitas, ut Schæfers de mil. naval. l. 1. prima est causa, quæ navigationem produxit. Tæte tamen Horat. Od. 1. 3.

Illi robur, et æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem

Primus.

Emmeness.

Ratibus] Ex pluribus malis et asse-ribus ratis fit, ut Varro de L. L. l. VI. vel ex tignis colligatis, ut Festus; vel ex trabibus connexis. Quod primum et antiquissimum navigii genus esse docet Isidorus XIX. 1. *Idem*.

Cingere muris Oppida] Urbes excitæ ferreo sæculo, cum non hospes

foret tutus ab hospite, neque a genero socer, quæ aureo sæculo non desiderabantur, de quo Ovid. Met. 1. 97.

Nondum præcipites cingebant oppida fossæ.

Idem.

83 *Telluri insindere sulcos*] In Romano codice legere est, *tellurem insindere sulco*. in Oblongo Vaticano, *sulcis*: Longobardicus, Medicus, et alii quot alii, vulgatam sequuntur lectionem. *Pierius*.

84 *Alter erit tum Tiphys*] Vel re-vera Tiphys, vel qualis Tiphys Argonautarum gubernator. Sane specialia pro generalibus ponit. Nam per Tiphyn, quencunque gubernatorem accipimus: per Argo, quancunque navem: per Trojam, quancunque civitatem: per Achillem, quencunque virum fortem. Videtur tamen hic locus dictus per *ἀνοκατόδοταρι*, id est, per omnium rerum revolvibilitatem, ex syderum ratione venientem, ut diximus supra. Sane fabula de hoc gubernatore talis est: Pelias cum accepisset responsum ab Apolline, fore ut ab eo privaretur regno, et vita, qui altero pede nudo ei sacrificanti occurrisset: forte vidit Jasonem nudo pede venisse, qui dum Junonem transmutatam in anns speciem, credens mortalem, petentem per vadum fluminis transferret, alteram ex caligis in limo amiserat. Igitur Pelias metuens ex responsis facta, jussit eum Colchos proficisci ad petendam auream pellem arietis, qui Phrixum et Hellem Colchos pertulerat. qui fabricata navi, quam ab Argo fabricatore, Argo appellavit; contractaque juventute Græciæ, Tiphyn habuit gubernatorem. Sane quidam Argo a celeritate dictam volunt, unde verso in Latinum verbo, *argutos* celes dicunt. Socii vero Jasonis Minyæ appellati sunt; vel ab Argo hujus nominis Colchorum, vel quod multi ex quadam Minya nati Jasoni se com-

junxerint; vel quod Minya Jasoninia terra avia fuerit: qui autem cum Jasone profecti sint, apud eos qui de fabulis scripserunt, plenius invenitur. *Servius*.

Alter erit tum Tiphys] Adminicula gubernandi Tiphys invenit, ut Plin. vii. 56. De quo Ovid. de art. am. i. 6.

Tiphys in Æmonia puppe magister erat.

Emmeness.

Argo] A fabricatore sortitur nomen, cujus meminit Phædrus iv. 6.

Nec ad profectæ mortis audacem viam Fabricasset Argus opere Palladio ratem.

Idem.

35 *Heroas*] Quidam a terra dictos volunt, quod terra *hpa* dicta sit, unde initio nati creduntur homines, qui nomen a matre traxerunt. *Servius*.

37 *Te fecerit ætas*] Ætas, hoc loco, modum annorum significat; ut, *ætus Lucinam justosque pati hymenæos*: nam subdidit, *Desinit ante decem, post quatuor incipit annos*; alias pro tempore posita, ut *veniet lustris latentibus ætas*. Idem.

38 *Cedet et ipse mari vector*] Necessario; siquidem,

Omnis feret omnia tellus] Navigatio enim ex mercimonii ratione descendit. Sane vector, tam is qui vehitur, quam qui vehit dicitur; est et nauta et mercator. *Servius*.

Cedet et ipse mari vector] Vector non tantum dicitur qui vehit, sed etiam qui vehitur. Ovid. Heroid. ep. xviii. 148.

Idem navigium, navita, vector ero. Phædr. iv. 16.

Inter vectorum lacrymas.

Emmeness.

Nautica pinus] Pinum esse materiam, unde ædifices naves, docent Plinius xvi. 39. Theophr. v. 2. et Veget. rv. 34. Sic Phædr. iv. 6.

Utinam nec unquam Pelei nemoris jugo

Pinus bipenni concidisset Thessala.

Horat. Od. i. 14.

Pontica pinus sylvæ filia nobilis.

Optime Noster Æn. ix. 85.

Pinea sylva mihi multos dilecta per annos,

Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,

Nigranti picea trabibusque obscurus acernis:

Has ego Dardanio juveni, cum classia egeret,

Lætâ dedi.

Emmeness.

39 *Mutabit merces*] Quia antiqui res rebus mutabant. *Servius*.

Mutabit merces] Veteres mutandi verbo usi sunt pro emere, aut vendere, apud quos mercium permutatio locum habebat, nec pretium pro iis persolvebatur. Aristot. v. 8. Declarat idem titulus *de rerum permutatione* in Pandectis. Sic Noster Ge. iii. 306.

— *Quamvis Milesia magno*

Vellera mutantur.

Horat. Sat. i. 4. 29.

Illic mutat merces surgente a sole ad cum quo

Vespertina tepet regio.

Et Sat. ii. 7. 109.

— *An hic peccat, sub noctem qui puer uoam*

Furtiva mutat strigili?

Græcis in usu sunt duo verba ἀλλοτρεσθαι et ἀπικαταλλοτρεσθαι. *Emm*.

40 *Non rastros patietur humus*] Ovid. Met. i. 101.

Ipsa quoque immunis rastroke intacta, nec ullis

Saucia vomeribus, per se dabit omnia tellus.

Idem.

42 *Discet mentiri lana colores*] Cum enim tingitur, mentitur alienum colorem. *Servius*.

Discet mentiri lana colores] Id est, nec lana tingetur aliis, ac natiuis,

coloribus. Plinius l. xxxv. c. 6. *quod chrysocollam luteam mentitur*. Sic alibi *candorem mentitus*. Emm.

43 *Ipse sed in pratis a. j. s. r. M. j. c. m. v. l.*] Hoc in honorem vel laudem Augusti refert. Traditur enim in libris Etruscorum, si hoc animal miro et insolito colore fuerit infectum, omnium rerum felicitatem imperatori portendi. *Ipse* autem quod addidit, non vacat: nam sunt quædam pronomina, quæ addita nominibus faciant dignitatem, ut, *ipse modo Æneas* et *Turnus ego*. Sane in Numæ legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi et natis ejus, in cautione offerret arietem. Ergo hic bene videtur arieti dignitatem dare; dicendo *ipse*; qui oblatu, homicidam crimine homicidii possit exsolvere. *Servius*.

Jam] Significat modo. *Idem*.

44 *Murice*] Cochlea similis conchiliis, unde tingitur purpura. *Idem*.

Murice] Murex pisciculus est, qui cibi vicem præstat, cujus liquore tinguntur vellera et vestes. *Martial*. Epigr. xiiii. 77.

Sanguine, de nostro tinctas, ingrate, lacernas

Induis, et, non est hoc satis, esca sumus.

Horat. Od. ii. 16.

— *Te bis Afro*

Murice tincta

Vestiunt lana. —

Pers. Sat. ii. 65.

Et salubrum coxit vitiatum murice vel-
lus.

A purpura distinguit Plin. ix. 25. Per arietem insolito colore indutum portendi imperatori omnium rerum felicitatem, docet *Macrob*. iii. 17. Ibi plura. *Emmeness*.

Mutabit] Tinget, inficiet per naturam. *Servius*.

Luto croceo] Rubicundo colore, et est Hypallage, pro croco luteo. Nam crocum, lutei coloris est. Unde et aluta pellis alba per naturam. *Idem*.

45 *Sandyx*] Herba est, de qua sandycinus tingitur color. *Idem*.

Sponte sua sandyx] Græcis etiam sandyx genus cerussæ a colore sandarachæ. Turnebus existimat concinnius hic sandycem herbam accipi, et ejus fuso inter pascendum agnos colorari, tum Plinii auctoritate, tum Hesychii, cujus hoc est: *σάνδυξ δένδρον, ὃν τὸ ἄθος χρυδαί ἐχει κόκκον ἐμπερή, ὃς ζωοῖσιν*. *Germanus*.

46 *Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusi*] Ordo est, Talia sæcula currite fusi suis Parcæ dixerunt. *Servius*.

Sæcla] Sunt, qui contendunt, sine diphthongo scribendum, ut Dausquius. Sed per æ anismata, et inscriptiones habent, quæ Pierius, et Manutius citant. His adde numm. August. tab. 58. De felicitate aurei sæculi *Lactantius* v. 24. *Emmeness*.

Currite] Volvite. Melius est *currite*, imperativum esse modum: ut sit sensus, Dixerunt Parcæ concordēs, suis fusi, id est vaticinationibus, currite talia sæcla: hoc ordine et eventu vestro estote. *Servius*.

Currite] In Mediceo codice, *currere*; sed melius per imperativum. Sic *Catullus* nupt. Pel.

Currite ducentes subtemina, currite fusi.

Emmeness.

47 *Stabili*] Hic immutabili et semper manenti. *Servius*.

Fatorum numine] Fata dicta a fando: quia quæ Parcæ dixerunt, hæc credebantur evenire mortalibus. Numine autem, id est, potestate, divinatione, ac majestate. *Idem*.

Parcæ] Quæ et furie infernales; dictæ Parcæ, *παρ' ἄρριππαι*, quia nulli parcunt. *Idem*.

Concordes stabili fatorum numine Par-
cæ] Nam et quod una dixerit, dum sequuntur; et fixa sunt statuta fatorum. *Horatius*, *Quod semel dictum, stabilisque rerum Terminus servet*. *Idem*.

49 *Cara decum suboles*] A sub et olecendo quia originem habet, per, w,

scribend. volunt Plerius, et Dausquius, adjectis nonnullis inscriptionibus, quibus codicis Romani fidem tneantur. *Cara Deum suboles* quod Græce *δι' Ὀρφέως*. Vide Schol. ad Hom. II. A. 176. *Emmeness*.

Cara] Sic in vulgatis, in codice *Festi clara*. Plerius.

Jovis incrementum] Nutrimentum. et est vulgare, bucolico quod convenit carmini. *Servius*.

50 *Nutantem mundum*] Nutat, præsentibus malis: sicut post lætari illum dicit: lætus est, bonis futuris: et bene quasi renascentem describit. Sane Jovem merito puerorum dicunt incrementa curare, quia cum pueri togam virilem sumpserint, ad Capitolium eant. Nam et in *Æn. viii*. Ascanius in Numanum intendens sagittam, Jovem magis invocavit, *Jupiter omnipotens audacibus annue capitis*. *Idem*.

Converso] Curvo, inclinato. *Idem*.

Tractus] A magnitudine dictum accipitur, et bene per hæc omnia mundum divisit. *Idem*.

53 *O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ*] Utinam possim frui vita longissima; et habere tantum spiritum, quantus possit sufficere ad tuæ virtutis commemorationem. *Idem*.

55 *Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus*] Genere styli sese Orpheo, vel Lino meliorem fore commemorat. Nam non sibi arrogat: sed hoc dicit, Tanta est materia tuæ laudis, ut etiam humile ingenium in ea re supra omnes possit excellere. *Idem*.

56 *Adsit*] Pro faveat. *Idem*.

57 *Calliopea*] Græca declinatio. *Idem*.

Lino] Linus vero cum nomen hominis dicimus, brevis est *Li*. Statius, *Medio Linus intertextus acantho*. Cum autem linum dicimus, filum significantes, *Li* longa est; cum producat apud Græcos. Linus Apollinis et Psamatis filius, qui theologiam scribit. *Idem*.

Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo] Vide ad hunc locum Schotti observat. II. 44. Phæd. I. III. in præfat.

Threissa quum gens numeret auctores suos,

Linoque Apollo sit parens; Musa Orpheo.

In Romano et Mediceo codice *Orphi* legitur, per synæresim. Plura Plerius. *Emmeness*.

58 *Pan etiam*] Redit ad numina rustica: nam satis excesserat dicendo Linum poëtam, et Orphenm theologum. *Servius*.

Pan etiam] In Oblongo codice legitur *Pan Deus*, et in sequenti *Pan etiam*. Magnam enim emphasis habere videtur, *Pan Deus*. Et adverte in hujusmodi lectione inferiore versum, *Pan suspendendum esse*; si cui vero magis placeat iteratio totius hemistichii, non laboro. Nam et ea quoque lepida, et suavis est. *Pierius*.

Arcadia judice] Quæ ei favet, ubi colitur. *Servius*.

Arcadia judice] Confidenter satis arbitros Poëta capit Arcadas, Pana colentes religiosissime. Sic *Ecl. x. 26*.

Pan Deus Arcadia—

Multa Pansanias in Arcadicis I. VIII. *ἐστὶ καὶ ναὶ ἐν τῇ Ἠπαύλει Πανδὸς, ἀρε τοῖς Ἀρκάδιον ἐπιχρύον*. *Emmeness*.

60 *Incipe parce puer*] Virgilius hic blandissimis et oculis et verbis puerum ad hilaritatem præiecit, ut risu se ostendat agnoscere matrem. deinde ei quibusdam terribilamentis minatur, nisi hoc faciat: denunciando, eos qui non arisere parentibus, carnisse vitalitate. Et duplicem esse in ipsis risu gratiam. Nam et matrem recreabit, fessam decem mensium fastidio: et deos vitæ præsides, Genium et Junonem, quos parentes hic vocat, sibi conciliabit. *Nannius*.

Risu cognoscere matrem] Alludit ad id quod factum est: et rem naturalem ait. Sicut enim majores se sermone cognoscunt: ita infantes, pa-

rentes risu se indicant agnoscere. Ergo hoc dicit, Incipe parentibus arridere: et eis spe omnis boni de-trahere solitudinem: ut ipsi tibi arrideant. *Servius*.

61 *Tulerunt*] Alii, *abstulerint* legunt; ut sit, *Si riseris, abstulerint decem menses matri tua longa fastidia*. matri enim decem menses attulerunt longa fastidia: quia pręgnantes solent fastidia pati. *Idem*.

Tulerunt] *Tulerunt* quidem in Romano codice legitur, in Longobardico, et in Oblongo, *tulerant*. In Mediceo et aliquot aliis perveteribus *tulerint*. Neque desunt, qui teste Servio *abstulerint* legant. Sed enim Donatus in Eunuchi prologo locum hunc citat, et *tulerunt* pene ultima correpta legit, ad similitudinem illius Terentiani versus: *Postquam ædiles emerunt*, ubi necesse est ultimum saltem pedem esse iambum. Agnoscit et Probus *tulerunt*, et Metaplasmm esse dicit media correpta syllaba, quę natura longa sit. Et et *decim* per *i*, de quo superius. *Pierius*.

Tulerunt] De systole notissima et usitatissima vide Nobiliss. Heins. ad Heroid. ep. 11. 142. *Præbuerunt*. Et vii. 166.

Nec steterunt in te virque paterque meus.

Emmenes.

Decem menses] Quia mares in decimo nascuntur mense, fœminę vero in nono. *Servius*.

Decem menses] Pro eo Stat. Theb. l. 1. *Bis quinos*. De decem mensium partu, multa conguessit Cerda. Turneb. iv. 15. De Lunę mensibus explicandum hunc locum putat, qui breviores erant, cum veteres eos ad Lunę cursum, non ad solis metirentur. Oppianus A. 394.

Ὡς δ' ὅτε τις κόρη δέκατον περὶ μῆνα
σελήνης

Πρωτόδικος λοχίῃσιν ὅπ' ὠδίνεσσι
τυκείσα,

Emmenes.

62 *Cui non risere parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est*] Sicut Vulcano contigit: qui cum deformis esset, et Juno ei minime arrisisset, ab Jove est præcipitatus in insulam Lemnum. Illic nutritus a Sinciis, cum Jovi fulmina fabricasset, non est admissus ad epulas deorum. Postea cum rogaret ut cum Minerva conjugium sortiretur: spretus ab ea est. Unde divinos honores non meruit: ad quos aut per convivium numinum, aut per conjunctionem venit dearum. Hinc est, quod Junoni in primo *Æn.* Æolus agit gratias, quod per ejus beneficium divinos honores meruit: ut, *Tu das epulis accumbere dicum*. Alii dicunt quod cum Vulcanus parentes suos diu quæreretur, nec inveniret; sedile fecit tale, ut cum eo qui sedisset surgere non posset; in quo cum adsedisset Juno, nec posset exsurgere; Vulcanus negavit se soluturum omnino, nisi prius parentes suos sibi monstrasset, atque ita factum est ut in Deorum numerum reciperetur. *Servius*.

Cui non risere parentes] Non me fugit quo pacto Quintilianus lectionem hanc acceperit, quam hic in numero figurarum esse dixerit, quantumque viri peritissimi sibi super hoc loco applaudere visi sint. Quę vero in hoc disputent, alii viderint. Nos antiquissima hæc omnia exemplaria contulimus, in quibus omnibus scriptum observavimus *cui* dativo casu. In aliquot etiam *quoi*, Catulliano more, ut alibi: *Quoi non dictus Hylas*. Quo de genere scriptionis Quintilianus, Veteres ante se ait, *cui*, quod tribus jam litteris enotari cęptum erat, *quoi* ad pinguem sonum nos: tantum ut ab illo qui distingueretur. *Pierius*.

63 *Nec deus hunc mensa*] Alii ita intelligunt, quasi tam cito extinctus sit, ut nec Veneri nec Libero potuerit operari. Proinde nobilibus pueris editis, in atrio domus Junoni

lectus, Herculi mensa ponebatur.
Servius.

Non deus] Id est Jupiter. *Idem.*

Nec dea] Id est Minerva. *Idem.*

Dea nec dignata cubili est] In Romano codice scriptum est: *cubilest*, Plantino more. In altero perveteri *cubili* absque verbo *est*. Sed ea synalæpha, quæ fit in *cubili est*, huic humili generi maxime convenire videtur, et nescio quid suavitatis in eorum auribus relinquere, qui musicis Poëtarum insuerint. *Pierius.*

Cui non risere parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est] Mirum in modum hic locus torquet Grammaticos. Turneb. xvi. 15. et xviii. 34. et Politianus Miscell. c. 89. sequi videntur sententiam Quintil. ix. 3. *legentis qui, non, exi.* Hæc ejus est interpretatio: *ex*

iis enim qui non risere, &c. quæ etiam Cerdæ, et aliorum expositioni inseruit. *Pierius* vero, cui legendum censet in dativo, quod Nannius nominativi casus vult esse, quam sententiam adstruit Dausquius, formula ex 12. tab. petita: *CVICVI VOLER.* Cerdæ, *risere parentes*, inquit, id est, ad parentes, a subaudita præpositione, quod probat Scaliger: nam ad parentes qui alludunt infantuli, magis eorum pectora inflammant. Exemplum est *Cyrus* apud *Justin.* v. 4. Qui, blandienti risu, ad pastoris uxorem, *tanquam ad notam, allusisse* dicitur, et quidem optimis auspiciis. Alii, inter quos *Pimponius*, *parentes*, quintum casum affirmant. An de *Vulcano*? An de *Salonino*, *Pollionis* filio? Quisque pro arbitrio decidat. *Emmeness.*

ECLOGA V.

Menalcas] Virgilius hic intelligitur, qui obitum fratris sui Flacci deflet: vel, ut alii volunt, interfectionem Cæsaris. *Mopsus* vero *Æmilii* *Macer* *Veronensis* Poëta, amicus Virgilii. *Servius.*

1 *Cur non Mopse, boni*] Inducuntur dno pastores canere delectationem: Unde et se laudantes sibi invicem cedant. *Idem.*

Boni] Docti. et figurate ait, ambo boni, id est,

2 *Tu calamos inflare levis*: Calamos, aut leves versus, id est subtiles, sed melius est calamos leves, ego dicere versus, boni dicere, versus; boni dicere autem Græcum est, ita nos legimus: dicere sane pro canere, ut, *Dianam tenera dicite virgines.* ponitur et pro nominare, ut *Italianam dixisse*

ducis de nomine gentem. *Servius.*

Boni] Id est, periti. Hellenismus est, cujus bene multa suppeditat exempla *Vechnerus* in lib. *Hellen.* i. 5. *Petr. Victorius* var. lect. xvii. 25. *Doctum cantare, condere, &c.* Locus debetur *Theocr.* *Idyll.* viii. 4. *Ἄμφω σὺν ὁλοῦν δαδανμένω, ἄμφω ἀείδεν.*

Quemadmodum bonus (*Statius* *Achill.* l. iv.

— *Tecum lituo bonus adsit Agyrtes.*)

Et *ἀγάρδς* gr. idem quod, doctus, sciens; sic, malus, pro imperito, apud *Phæd.* i. 14. *Malus cum sutor inopia deperditus.* Et Græce, *κακός*: sic apud *Eurip.* *κακὰ γαστρὴν χεῖρας εὖ τερπόμεναι.* *Emmeness.*

Convenimus] In Oblongo cod. con-

aedimus legitur, omnino corrupte. Nam *convenire* huic sententiæ congruit. *Pierius*.

3 *Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos*] Ordo est, Cur non Mopse hic consedimus inter ulmos mixtas, corylis scilicet, ut canamus. Sane *inter* præpositio, quia post posita est, mutavit accentum, sicut *Circum*. *Servius*.

4 *Tu major*] Id est vel natu, vel merito. *Idem*.

5 *Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras*] Dicit quidem verecunde se illi obtemperare debere: ostendit tamen quid sibi placeat. Nam ex ipsa laude antri, et ex arborum vituperatione, quarum incertas umbras esse dicit, ostendit suam sententiam esse meliorem. Incertæ autem umbræ sunt, et ex Solis circnitu, et ex mobilitate ventorum; quod ipse etiam dicit, *Zephyris motantibus umbras*. *Idem*.

6 *Antro potius succedimus*] Succedimus et dativo et accusativo casibus, secutus tam veterem, quam nostram consuetudinem, suo more jungit; sive umbras succedimus, sive antro; cum alibi secutus tantum antiquos, dativo tantum succedere junxerit; ac *nostris succedere penatibus*, et *successitque gemens stabulis*. Sallustius tamen succedere accusativo junxit. Sed ubi prope significat: *Cum murum hostium accessisset*, *pænas dederat*: hoc est, cum prope murum accessisset. Succedere autem idem significat, quod et subire, id est, penitus intrare. *Idem*.

7 *Labrusca*] Vitis agrestis: quæ, quia in terræ marginibus nascitur, labrusca dicitur, a libris et extremitatibus agrorum: vel quod sapore acerbo, labra lædat. *Idem*.

Sparsit labrusca] Usus hic Virgilii genere fœminino, qui genere neutro plurali numero dixit in Calice,

Donnaque virgultis avide labrusca petuntur.

Pierius.

8 *Montibus in nostra*] Ac si diceret, in nostro territorio. *Servius*.

Tibi certet] Usurpatum est. nam hodie, certo tecum dicimus. *Idem*.

Tibi certet] Verba contentionis amant dativum. *Ecl. viii. 55*.

Certet et Cycnis ululæ. *Catull. Carm.*

— *Noli pugnare duobus*.

Sic Græce μάχεσθαι τοῖς πολέμοις, plura Vechner. hellenol. i. 4. *Emmeness*.

Solus tibi certet Amyntas] In Mediceo, et omnibus fere codicibus antiquis, *certat* legitur: indicativo modo. Sed in Oblongo, *certet*, ut in vulgatis est, et ita etiam est in citato versus apud Arusianum Messum. *Pierius*.

Amyntas] Cornificius per ironiam dicitur. *Servius*.

9 *Quid, si idem certet Phæbum superare canendo*] Offensus comparatione inferioris, hoc dixit: licet non amare Menalcas dixerit, *Solus tibi certet Amyntas*, quod tamen quia hic asperso accepit; ille paulo post curat, dicens, *Lenta salix quantum pallenti cedit olive*. *Idem*.

Quid si idem Phæbum certet superare] In Mediceo, et aliquot aliis codicibus antiquis, mutatis dictionibus legitur, *Quid si idem certet Phæbum superare*, quod parvi momenti est. *Pierius*.

10 *Phyllidis ignes*] Phyllis Sitonis filia, regina Thracum fuit. Hæc Demophoontem Thesei filium regem Atheniensium, redeuntem de Trojano prælio, dilexit, et in conjugium suum rogavit. ille ait ante ordinaturum se rem suam: et sic ad ejus nuptias reversurum. profectus itaque cum tardaret: Phyllis et doloris impulsu, quod se apretam credebat, laqueo vitam finivit, et conversa est in arborem amygdalum sine foliis. Postea reversus Demophoon, cognita re, ejus amplexus est truncum; qui, velut sponsi sentiret adventum, folia emisit. Unde etiam phylla sunt dicta a Phyllide, quæ antea petala diceban-

tar. Sic Ovidius in Metamorphoseon libris. *Servius*.

11 *Aut Alconis laudat*] Hic Creten-
sis sagittarius fuit, comes Herculis;
ita peritus ut ictus ejus non fallere-
tur. namque positos supra capite
hominum anulos trajiciebat; capillos
spiculis sagittarum rumpebat, sagit-
tas sine ferro positae ex adverso
gladiorum lancearumve macronibus
findebat; cujus cum filium draco
invasisset, tanta arte direxit sagit-
tam; ut ea currens, in serpentis de-
ficeret vulnere, nec transiret in filium.
Idem.

Jurgia Codri] Codrus dux Athe-
niensium fuit, qui orto bello inter
Laconas et Athenienses; cum re-
spondisset oraculum, illos posse vin-
cere, quorum dux ab hostibus fuisset
occisus; et hostes scientes a Codro
abstinerent, habitu humili profectus
est ad hostium vicina tentoria: et
illic jurgia eos in suam causam insti-
gavit, cum a nullo fuisset agnitus: et
sic locum fecit oraculo; nam Athe-
nienses eo praelio vicerunt. *Idem*.

Aut jurgia Codri] *Servius* ait, Orto
bello inter Laconas et Athenienses.
At Plutarchus in parallelis ex Histo-
rico Socrate bellum hoc adversus
Thracenses ponit, Codrumque uno ex
hostibus falce interempto, concitasse
alios in causam suam. Tu, quae multa
Justinus de Codri morte exequitur,
videris. *Pierius*.

13 *Cortice fagi*] Ubi enim debnit
magis rusticus scribere. *Servius*.

14 *Modulans alterna*] Secundum
rhythmum componens. Alterna au-
tem, varia, propter musicam: cujus
sonus varius invenitur, ex pedum di-
similitudine. Significat autem canta-
torem se epicedion et epitaphion.
Nam epicedion est, quod dicitur ca-
davere nondum sepulto. ut, *Extinctum
nymphae crudeli funere Daphnim*. Epi-
taphion autem, post completam se-
pulturam dicitur; ut, *Daphnis ego in
sylvae hinc usque ad sidera notus*. *Idem*.

15 *Jubeto certet Amyntas*] In Ro-
mano codice, in Longobardico, et in
Mediceo legitur *jubeto ut certet*. Sed
enim absque ut, elocutio venustior
videtur bonae eruditorum parti. *Pi-
erius*.

16 *Lenta salix quantum pallenti cedit
olivæ*] Rusticis utitur comparationi-
bus. Salix autem vilissima est arbor,
olivæ comparatione. *Servius*.

17 *Saliunca*] Herbæ genus, quam
orciticam vulgo vocant. *Idem*.

Humilis saliunca] Eleganter ejus ra-
dix Orcitunica est appellata, quæ
sacci habet instar vel tunicæ. Et
hæc veterum Latinorum *Saliunca*, est
ipsissima montana nardus Græcorum,
quæ *θυλακίτης* ac *περίτης* ab ipsis cogno-
minata est. Quod autem vetus auc-
tor Glossarii *saliuncam* exponit *κυνό-
ροτον* et *δρυπόροτον* prorsus fallitur.
Hinc etiam *saliuncam* pro rosa agresti,
quæ florem album sustinet, accipere;
quæ dignitate multum infra rosam
puniceam est. Et *saliuncam* vestibus
interponi solitam odoris gratia, prodit
Plinius XXI. 7. *Salmasius*.

18 *Judicio nostro*] Ac si diceret,
Quid alii sentiant, videris; et bene
satisfecit, in quo reprehensus est,
quod Mopso Amyntam comparasset.
Servius.

19 *Desine*] Omitte, ut *Desine Me-
naios*. Salustius, *Bellum, quibus posset
conditionibus desineret*. *Idem*.

20 *Extinctum nymphae crudeli fu-
nere Daphnim*] Multi dicunt, simpli-
citer defleri hoc loco Daphnim quen-
dam pastorem; quem mater sua com-
pressa a Mercurio, et enixa abjecit;
hunc Pastores invenerunt inter lan-
ros, Daphnim vocaverunt: quem Pan
musicam docuisse dicitur; qui cum et
venationis et musices peritissimus es-
set, adamat a Nympha est; qui
etiam jurejurando adstrictus est, ne
cum alia concumberet. Hic dum
boves persequitur, ad regiam porve-
nit; et ob pleuritidinem appetitus,
cum regis filia consuetudinem mis-

cuit; hoc cum Nympha rescisset, luminibus eum orbavit. Ille in auxilium patrem Mercurium invocavit; qui eum in cælum eripuit, et in eo loco fontem elicit, qui Daphnis vocatur; apud quem quotannis Siculi sacrificant. Alii dicunt significari per allegoriam Gajum Julium Cæsarem; qui in senatu a Cassio et Bruto viginti tribus vulneribus interemptus est. Unde et *crudeli funere* volunt dictum. Sed si de Gajo Cæsare dictum est; multi per matrem, Venerem accipiunt: per leones et tigres, populos quos subegit: per thiasos, sacra quæ Pontifex instituit: per formosum pecus, populum Romanum. Alii volunt Quintilium Varum significari, cognatum Virgilii, de quo Horatius, *Ergo Quintilium perpetuus sopor Urget*. Tamen *crudeli funere*, ad quemvis potest referri. Quidam dicunt Virgilium fratris sui Flacci mortem deslere. *Idem*.

Extinctum] *Extinctum*, id est, præmatura morte raptum. Just. XIII. 11. *Extincto in ipso ætatis ac victoriarum flore Alexandro Magno*. Emmeness.

Daphnis] In Romano codice, quia putabant adscriptionem non nisi vocalibus applicari, nomen hoc passim adspiratione, vel sublata, vel translata post subscripserunt *Daphnin*. In aliquot absque ulla adspiratione scribitur *Daphn*, ut in Mediceo habetur. Daphnidis porro mortem ex amore proveniente Theocritus late scribit in Ode Thyrsidia. Quod vero hic Quintilius intelligatur sub Daphnidis persona, ostendere videtur Horatius, ubi de Quintilio ait: *Nulli flebilior quam tibi, Virgili*. Solent enim Poëtæ libenter alludere ad amicorum opera, eaque suo ita testimonio apud posteros commendare. Fuit vero Quintilius hic Cremonensis, de quo Eusebius in libro de temporibus: *Quintilianus Cremonensis Virgilii et Horatii familiaris moritur*. Pierius.

21 *Vos corylli testes, et flumina nymphis*] Bene testimonio utitur, in rebus incredibilibus. Nam sictum facile dearum persona non recipit. Et bonis usus est gradibus: *steverunt Nymphae*, quibus insita est naturaliter pietas: homines, ad quos mortis pervenit dolor: pecudes, quæ licet ratione careant, tamen non carent sensu: feræ; crudelitate gaudentes. Quam rem rursus, quia incredibilis est, testimonio comprobatur, dicens; *Hoc et montes loquuntur et sylvæ*. Quod autem ait, *corylli et flumina*, usurpatum est. nam testes flumina non dicimus. Quoniam quæ in eis exeunt, neutrum in eis mittunt, ut agilis agile. Sed nec hoc teste, nec hæc testia possumus dicere. Unde per diffinitionem debemus dicere, testes mihi sunt; quæ res? corylli et flumina: Sic Horatius, — *Testis Metæurum flumen*.

Propert. Eleg. II. 9.

— *Testes sunt sydera nobis*.

Servius.

22 *Cum, complexa sui corpus miserabile nati*] Lamentum est, ut et corpori inhæreant. *Idem*.

Complexa sui corpus miserabile gnati.]

Sic Æn. XI. 69.

Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus

Imperat.

Sic adhæsit Evander occisi Pallantis cadaveri. Virg. Æn. XI. 148.

At non Evandrum potis est ris ulla tenere:

Sed venit in medios: pheretro Palante reposito,

Procumbit super, atque hæret lacrymanaque gemenque.

Idem facilitatem sanctorum corporibus, illis adhærescere, ea amice complecti solebant, &c. ut Euseb. VII. 17. *Emmeness*.

23 *Atque deos atque astra vocat crudelia*] Per quæ hominum fata moveri, atque impleri, vel mutari putabant. Quæ acceleraverunt Daphnidis mortem. Servius.

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater] Geminata et triplicata particula *atque* maximam interdum gratiam adfert orationi. Noster Ge. III. 257.

Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.

Et Ge. IV. 462.

Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.

Emmeness.

25 *Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque annem]* In Longobardico legitur *ad flumina ulla neque annem*. absque collisione in quarto pede, quod nescio quid magis miserabile sapit, ea exilitate prolatum, puncti præsertim interpositi suspensione. *Pierius.*

Nulla neque] Locutio referenda ad Hellenismum, duplex enim negatio Græcis affirmat. Adspirat tantum ad Nostrum Tibullus, neque enim æquat multis spatiis:

Ulla nec aërias volucris perlabitur auras,

Nec quadrupes densas perlabitur aspera sylvas.

Cerda.

Nulla quadrupes] Hic et hæc quadrupes dicimus: ut ipse alibi, *Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.* *Servius.*

26 *Libavit quadrupes]* In Romano codice passim legitur *Quadrupes* per i in penultima, ut Bipes, Tripes. In versu vero remansit *quadrupes* per u, ut ex contumace contumax, Aucupium ex aucipio, de quibus alibi. *Pier.*

Quadrupes] De lacrymis et luctu equorum, dicemus *Æn.* XI. 89. Boves non expertes fuisse mæroris præpter amissum bubulcum discimus ex Long. pastoral. I. 1. *Ἡκούσθη καὶ τῶν βοῶν ἔλαινα μνημάτα, καὶ δρόμοι τινὲς ἐφθῆσαν ἅμα τοῖς μνημασιν ἑτακτοῖ· καὶ ὡς ἐν ποιμένιν εἰκάζετο καὶ αἰπόλοις ταῦτα, θρήνος ἦν τῶν βοῶν ἐπὶ βουκόλῃ τετελευτηκῆσι.* *Emmeness.*

27 *Pænos etiam ingemuisse leones]* In Romano codice legere est *gemuisse.*

Delph. et Væ, Clau.

Sed *ingemuisse* majorem habet vim, et numerus ipse magis delectat. *Pierius.*

Pænos etiam ingemuisse leones] Europæos tamen esse præstantiores iis, qui in Africa inveniuntur, docet Aristot. de hist. an. VIII. 28. et Plin. VIII. 16. Sic leo *Getulus*. Noster *Æn.* V. 351.

— *Tergum Getuli immane leonis.*

Emmeness.

28 *Montesque feri sylvasque loquuntur]* Hyperbolicus dicit. Et notandum quod cum diceret ejus apotheosin; e contra lætitiâ rebus omnibus dat, quas nunc in mærore fuisse memoravit. *Servius.*

29 *Daphnis et Armenias curru jungere tigres Instituit]* Hoc aperte ad Cæsarem pertinet: quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam. *Idem.*

Curru] Pro curru. *Idem.*

Curru] Nihil notius est, quam currum Bacchi protractum a tigribus. *Virg. Æn.* VI. 80.

Liber, agens celso Nyxæ de vertice tigres.

Sil. Ital. I. XVII. circa finem:

Qualis odoratis descendens Liber ab India

Egit pampineos frænata tigris currus.

Congeriem exemplorum qui desiderat videat in hunc locum Dausquinum, et Scheff. de re vehic. I. 9. *Emmeness.*

30 *Thiasos]* Saltationes, choreas. Liberi, id est liberalia. Sunt enim thiasii cœtus virginum atque puerorum bacchantium, plangentibus Nymphis. Dicunt etiam thiasos vel rectius thyrsos esse hastas, variis ærtis indutas, quibus bacchæ mulieres in sacris Liberi patris utebantur. *Servius.*

Thiasos] Quod *thiasos* sit saltatio ex verbis liquet Hesychii: *Θίασος, χοροῦ σύστασις, ἢ σύλλογος, καὶ τὸ ψιλὸν πλῆθος, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸ Βακχικόν, ἢ ἱερὸς γυναικῶν.* *Virg. Æn.* VII. 580.

Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres

Virg.

5 M

Inuolant thiasis.

Statius Achill. l. II.

*Te prior hic thiasos tantum, nihil
utile bellis.*

Hoc famam narrare doce.

Sic l. IV.

— *Thiasis Imania buzus*

Signa dedit.

Per i scribendum monet Dausquius.
Emmeneus.

Inducere Baccho] *Baccho* passim habetur in impressis codicibus. In antiquis omnibus *Bacchi*, ut sit *Thyases Bacchi*. In Longobardico ultima littera abrasa est, et o repositum aliena manu et atramento: videtur vero *Bacchi* fuisse prius. Si tamen malis *Baccho* acquisitive legere, non laboro. *Pierius.*

32 *Vitis ut arboribus decori est*] Bene, ut pastores similitudines de rebus agrestibus sumunt. Locus Theocriti est. *Servius.*

Vitis ut arboribus decori est] Hoc quoque ex Theocr. Idyll. VIII.

τῇ δρῦϊ τὰ βλάτοις κόσμος, τῇ μάλιστ'
μᾶλα,

τῇ βοτ' ὃ ἀ μώσχος, τῇ βοκόλῃ αἱ βόες
αἰνῶται.

Ursinus.

34 *Tuis*] Sic tu es Romanis Cæsar. sic pastoribus Daphnis. *Servius.*

35 *Pales*] Dea pabulorum. 2. dea pastoralis. *Idem.*

Apollo] Hic Apollinem dicit νόμος, id est, pastorem. Nam Admeto regi pavit armenta. et hoc dicit, Nec pabula nascuntur, nec pecora. *Idem.*

Pales] Pabuli Dea, quæ cum Apolline νόμῳ religiose colitur. Sic Noster Ge. III. 1.

Te quoque magna Pales, et te memorande canemus

Pastor ab Amphryso

Ovid Fast. IV. 725.

Alma Pales favens pastoria sacra canenti.

Tibull. el. I. 1. Deum facit.

Hic ego pastoremque Deum lustrare quotannis,

Et placidum soleo spargere lacte Palem.

Sic etiam in masculino Servius, lococitato in Georgicis. Huic sacra solvuntur 11. Kal. Majas die, quæ *Pallina* vocantur, de quibus Ovid. Fast. IV. 721. *Emmenes.*

36 *Grandia ordea*] Usurpative metri causa dixit. nam triticum, vinum, hordenum, mel, numeri tantum singularis sunt. Unde plurali in prosa uti non possumus: vina tamen possumus dicere Ciceronis exemplo; qui ait in prætura, *Vina, cæteraque quæ in Asia facile comparantur.* Servius.

Mandarinus] Commendavimus vel seminavimus. et recte dicitur reddituris. *Idem.*

Grandia sæpe quibus mandavimus ordea] In antiquis quibusdam codd. *quidem.* Sed, Pierio teste, receptum quibus. et *hordeas* scribendum per adspirationem ab antiquo *hordus*, quod est gravidus, ut *hordus los*, seu *forde*, de qua Festus, cum laudato Pierio vult Dausquius. *Emmenes.*

37 *Infelix lolium*] Inutile, infecundum. Qui lolium manducant, cæcitatem patiuntur. *Steriles* autem *avenas* secundum situm Italiæ dixit. Nam in Thracia fractuosæ sunt. Hæc autem dicit contingere, ut ostendat terram quoque dolere Daphnidis mortem. *Servius.*

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ] In impressis tantum codicibus legi. In antiquis vero omnibus, quot habere contigit, nascuntur eo loco positum observavi. *Dominantur* enim, quod numerosius est, omnino habetur in Georg., qui stilus supra bucolicum non nihil extollitur. *Steriles* vero *avenas* dixit, quia frumenti vitium est *avena*, et hordenum quoque in eam degenerat. Quod quidem vitium soli maxime, cælique humore evenire, tradit Plin. l. XVIII. Nec inficias eo, avenam esse genus segetis. Sed hoc loco poeta de iis quæ degenerant loquitur. *Pierius.*

Infelix lolium] Inter vitia frugum numerat lolium Plin. XVIII. 17. recte igitur *infelix*. Nam lolium et tribulus, et carduus, lappasque, non magis quam rubus, inter frugum morbos potius quam inter ipsius terræ pestes numeraverim. Quid sit lolium docet Theoph. VIII. 7. de hist. Plant. Herba novicia oculis, inde lolio viciari Planto dicuntur, qui visu sunt imbecillo. in Mil. II. 3. 50. et Ovid. Fast. I. 691.

Et careant lolis oculos viciantibus agri,

Nec sterilis culta surgat avena solo.
Emmenes.

38 *Purpureo narcisso*] Duo *ῥοιόρδ-λενα*, et purpureo nunc specioso. Serv.

39 *Carduus*] Spinæ genus. Idem.

Paliurus] Herba asperissima et spinosa. vel, ut quidam volunt, spina alba. Idem.

Paliurus] Inter frutices Theophr. III. 17. et IV. 4. *παλιούρος θαμνωδότερος τοῦ λατοῦ*. Spinæ genus est, de qua Plin. XXIV. 13. et Salm. in Plin. p. 1037. et Meurs. in arbo-reto sacro c. 5. Emmenes.

40 *Spargite humum foliis*] Id est, Implete. ut, *Spargitur et tellus lachrymis, sparguntur et arma*. Et dicit ornandum esse locum sepulchri, ex voluntate defuncti. Servius.

Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras] Hæc conjuncta etiam sunt Ecl. IX. 19.

— *Quis humum florentibus herbis*

Spargeret, aut viridi fontes induceret umbra.

Emmenes.

Inducite fontibus umbras] Facite nemora circa fontes. et hoc ideo, quia, ut diximus, heronni animæ habitant vel in fontibus, vel in nemoribus. ut *Lutis habitamus opacis, Riparumque toros, et prata recentia rivis* Incolimus. Servius.

Inducite fontibus umbras] Ita pleraque antiqua legunt exemplaria, quod etiam in vulgatis codicibus habetur,

In Romano tamen *aras non umbras* legitur, et aliquot exemplaria non *fontibus*, sed *frondibus* habent, quamvis et alicubi *frundibus* per u sit, ut non invenuste legas, *inducite frondibus aras*. Nam *inducere* vestire etiam significat, ut apud Sueton. in Aug. *Calceum præpostere inductum* legas. Hæc tamen ita dicta sint, ut minime displiceat vulgata lectio: *fontibus umbras*. Pier.

43 *Superaddite carmen*] Duos versus carmen vocavit: nec mirum; cum etiam de uno carmen dixerit: ut, *Et rem carmine signo*. *Æneas hæc de Danais victoribus arma*. Servius.

Superaddite carmen] Id est, titulum, *ἐπιγραφὴν*. pleraque monumenta inscriptionem habuere. vel in prosa: ut *Hic situs. Hic jacet. Hic positus*, &c. vel in oratione ligata qualium titulorum vim collegerunt Guth. de jure manium III. 26. Kirchn. de Fun. Rom. III. 19. Briss. de Form. I. VII. Ut *carmen* hic de duobus versibus, sic Ovid. Heroid. ep. II. 145.

Inscribere meo causa invidiosa sepulcro:

Aut hoc, aut simili carmine notus eris.

Phyllida Demophoon leto dedit, hospes amantem.

Ille neci causam præbuit, ipsa manum.

Imo de uno versu. Ovid. Met. II. 326.

Corpora dant tumulo: signantque hoc carmine saxum:

Hic situs est Phaëton, currus auriga paterni.

Quæ brevitatis in epitaphio requiritur, ut monet Vossius instit. poet. III. 21. Ubi bene distinguit inter *ἐπιγραφήν*, quod alicui rei inscribitur, et *ἐπιτάφιος*, qui incidebantur sepulcro. Emmenes.

43 *Daphnis ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus*] In sylvis notus; et hinc usque ad sydera. Servius.

44 *Formosæ pecoris custos, formosior ipse*] Si ad Cæsarem referas, hou

dicit; Boni populi, optimus imperator. *Idem.*

45 *Tule tuum carmen*] Laudant se invicem, ut diximus supra, et tale deest videtur, vel aliud quid. *Idem.*

Divine poëta] Id est, qui cæteris antepositus et multo præstantior es. Sic Cic. pro Archia c. 7. *Divinum hominem Africanum.* Juven. Sat. x. 125. *Divina Philippica.* Quam notionem tradimus Ecl. iii. 37. Sed recte poëta hoc titulo decorantur, qui quasi divino quodam spiritu inflantur, quos Ennius sanctos appellat, quod quasi deorum aliquo dono commendati esse videantur. ut Cic. pro Archia, c. 8. *Emmeness.*

46 *Quale sopor*] Qualis res, ut Dulce satie humor. Servius.

Fessis] Fatigatis labore. *Idem.*

Quale sopor fessis] In Romano codice, *lassis*; hoc alterum ex his, Paraphrasis esse debuit. *Pierius.*

Fessis] Eleganter usus est hac voce, scribente in Senecam Delrio, qui somno opprimebantur, *fessos* dici: Sic *Æn.* iv.

—*Carpebant fessa soporem*

Corpora.

Et Seneca ipse in Fur.

—*Vultus in somnum cadit,*

Et fessa cervix capite submisso labat. Cerda.

47 *Saliente*] Col. i. 2. *aquæ salientes.* Et c. 4. *Salientes rivi.* Vitruv. l. viii. *ducti salientes.* Frontinus de aquæ ductibus: *salientes diversarum aquarum.* Cerda.

48 *Nec calamis solum æquiperas, sed voce magistrum*] Videtur allegoria, quasi ad Theocritum et Virgilium respicere: hinc est, *Tu nunc eris alter ab illo.* Fabula de Calamo talis est. veteres zephyro vento, unam ex horis conjugem assignant; ex qua et Zephyro Carpon filium pulcherrimi corporis, editum dicunt; quem cum Calamus, deandri fluvii filius, amaret, a Carpo mutua vice etiam ipse adamat. Sed Carpos, cum in Me-

andrum fluvium cadens, esset extinctus, Calamus patrem propter hoc scelus aversatus, aufugit; rogavitque Jovem, ut finem suis luctibus daret, sibi que mortem præstaret; ut amato post obitum jungeretur; quem, miseratione Jupiter ductus, in harundinales calamos verti jussit; qui semper circa oras fluminum nasci solent; Carpon vero in fructus rerum omnium vertit, ut semper renasceretur. *Serv.*

Æquiperas] Non æquiparas. Gl. v. *æquiperas, ἀξιοῖς.* Torrentius ad Sueton. in Nerone c. 53. sic locum hanc legendum putat: *Quia Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare existimaretur.* Emmeness.

49 *Eris alter ab illo*] Id est, tu solus post illum, bucolicum carmen scribis. *Servius.*

Alter ab illo] Sic alter a rege. Imitatum puto Maronem Theocritum in Idyll. i. 2.

—ἀδδ δὲ καὶ τὸ

ὑπολόδες μετὰ Πάρα τὸ δεύτερον ἀδλον ἀποσῶ.

Quamvis alii malint: eris nobis loco illius, par ipsi. Quemadmodum Livio: alter Mars. Cic. Alter Verres. Idem ep. ad Att. iii. 15. *Me ipsum accuso, deinde te, quasi me alterum, quæro.* et ep. ad fam. vii. 5. *Vide quam mihi persuaserim, te me esse alterum.* Emmeness.

50 *Quocunque modo*] Prout possumus. Et dicit, se Daphnidis dicturum apotheosin, ut,

51 *Daphninqve tuum tollemus ad astra*] Tuum, id est quem tu diligis. *Tollemus ad astra*, quia ἀποθέσω ejus dicturus est. *Idem.*

Tuum] Id est, per dilectum. Ter. in Andr. v. 6. 12. *Tuus est nunc Chremes.* Vide Donat. Cic. de Orat. i. 11. *Vigebat auditor Panatii illius tui Mnesarchus.* Sic noster. Vide *Æn.* ii. 149. *Emmeness.*

Tollemus ad astra] De iis, quos summis prosequimur laudibus. Horat. Sat. ii. 7.

— *Absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis.*
Pro quo ep. i. 10.
*Quæ vos ad cælum effertis rumore se-
cundo.*

Idem.

53 *An quicquam nobis tali sit munere
majus*] Si amicum laudaveris. *Serv.*

54 *Et puer ipse fuit c. d.*] Modo
Daphnin intelligimus. nam Cæsar non
puer occisus est, sed majoris ætatis.
Idem.

Cantari dignus] Sic Statius Theb.
iii. 713.

*Pone metus, laudanda rogas, nec dig-
na negari.*

De adjectivis regentibus infinitivos
passivorum, vide Vechnerum Helle-
nol. v. 5. *Emmeness.*

55 *Jam pridem Stimichon laudavit
carmina nobis*] Ac si diceret, scio esse
optima quæ dicturus es: frustra ea
verbis extenuas. qui ille supra vere-
cunde dixerat, *Quocunque modo tibi
nostra vicissim.* Quidam per Stim-
ichonem, Mæcenatem accipiunt: non-
nulli Stimichonem patrem Theocriti
dicunt. *Servius.*

56 *Candidus insuetum*] Id est, deus.
Unde etiam contra, nigros, mortuos
dicimus. Significat benignos et bo-
nos; sicut e contra, malos nigros di-
cimus. Horatius, *Hic niger est, hunc
tu Romane caveto.* Sæpe tamen can-
didum pro pulchro ponit, ut *candida
Dido, et candida Maja.* *Idem.*

Insuetum miratur l. O.] Quasi novus
Deus, et quibusdam videtur per alle-
goriam Cæsarem dicere; qui primus
divinos honores meruit, et divus ap-
pellatus est. *Idem.*

Miratur limen Olympi] *Lumen* legen-
dum putat G. Canterus Nov. iv. 2.
Emmeness.

57 *Sub pedibusque videt nubes et sy-
dera Daphnis*] Meritum ejus osten-
dit, qui summos circulos, et cæli se-
ereta conspexit. *Ergo alacrus sylvas,
et cætera rura voluptas.* Quæ superius
occupaverat mæror quod ad sydera

abiit; nam supra ait, *Ipsa Pales agros,
atque ipse reliquit Apollo.* *Servius.*

58 *Ergo*] Pro merito dicebant an-
tiqui, sicut hic accipitur. Plantus in
Persa, *Satin' tu usque valuisti? haud
probe: Ergo edepol palles.* Item in
Milite, *Hiccinæ Achilles est?* inquit mi-
hi. immo ejus frater inquam est: *Ergo
mecastor pulcher.* *Idem.*

59 *Panaque pastoresque tenet*] Id
est, habet, moratur, amplectitur. *Id.*
Dryadasque puellas] In Romano
codice *Dryades* Latino declinat.
Pierius.

60 *Nec lupus insidias*] Adumbrat
Theocr. Idyll. xxiv. de infantia Her-
culis.

*Ἔσται δὴ τοῦτ' ἄμαρ ἐπηλίκᾳ νεβρὸν
ἐν εὐνῇ*

*Καρχαρόδων σίνεσθαι ἰδὼν λύκος οὐκ
ἔσθλ' ἔσει.*

Arist. Hist. i. 1. lupum adhibet pro
exemplo eorum animalium, quæ sunt
ἐπιβούλα: insidiosa. Confine his illud,
Ecl. iv.

— *Nec magnos metuent armenta
leones.*

Et Ovid. in summo malo:

Nat lupus inter oves.

Et ejusdem de Arione:

*Sæpe canes leporesque una jacuere
sub umbra,*

Et stetit in saxo proxima cervæ leæ.
Cerda.

*Nec retia cervis Ulla dolum meditan-
tur*] Adeo placet simplicitas Daph-
nidi; ut etiam ipse dolus, qui volup-
tati antea fuerat, conqueascet: scilicet
venationis, et est Hyperbole. *Serv.*

*Nec retia cervis Ulla dolum meditan-
tur*] In codicibus aliquot antiquis,
malum, non *dolum* est. Quia vero *retia*,
positum est, magis placet *dolum*.
Crediderim vero *malum*, ab interpre-
tibus κατὰ παράφρασιν adscriptum,
ideo, quia *dolus* et bonus et malus
est: et Antitheton sequitur, *Amat
bonus otia Daphnis.* *Pierius.*

62 *Ipsi*] Moveat te lector pronomen
hoc jucunde positum, *ipsi, ipsæ, ipsæ,*

ipſi montes, ipſæ rupes, ipſa arbusta.
Ita in Ecl. 1.

— *Ipſæ te Tygre pinus,*

Ipſi te montes, ipſa hæc arbusta vocantur.

Cerda.

63 *Intonsi montes*] Sylvoſi, inœdui.
Servius.

Ipſæ jam carmina rupes] In Rom. Cod. et copulativa particula inserta est: *ipſæ et jam carmina rupes.* Quod non placet. *Pierius.*

64 *Ipſa ſonant, &c.*] De repercussione vocis Fcl. 1. 5. Eleganter arbusta, silvæ, dicuntur sonare, loqui, respondere, ut Ecl. x. 8.

— *Respondent omnia silvæ.*

Vide Modium lect. novantiqu. Epist. 93. *Emmenas.*

Deus, deus ille, Menalca] Hoc consonant, *Deus deus est Daphnis*, quasi vox Sylvarum sit. Et multi sic distinguunt: *Ipſa arbusta ſonant deus*; et jungunt, *deus ille Menalca*, ut sit sensus: si enim rupes et arbusta deum dicunt, deus est, o Menalca. *Servius.*

Deus, deus ille, Menalca] In Longobardico et Mediceo *ipſæ* legitur. Sed ille majorem Emphasim habere videtur. *Pierius.*

65 *Sis bonus, o felixque tuis*] Pastoribus, si Daphnin accipimus: si Cæsarem, bene ait tuis: suis enim percussoribus nocentissimus fuit. Nam Augustus ejus filius, omnes est percussus. *Servius.*

Sis bonus, &c.] Notetur Precationis formula: *sis bonus: εὖπαι, εὖπαρῆς, τῶν.* et, *sia felix*, id est, propitius. ita contra, *Æn. vii. Quæ potui infelix*, sc. Juno, id est, irata. Deos enim vel felices, vel infelices, ex rebus, quas præstant, vocamus, auctore Servio. ita *Æn. xii.*

— *Vos o mihi manes*

Estē boni.

Æn. i. Venerem *Æneas* ita precatur:

Sis felix, nostrumque leves, quæcunque, laborem.

Tibull. el. iii. ult.

Sis felix, et sint candida fata tuis.

Vide Brison. Formul. l. 1. {Vel: *Bonus* est, a quo nocendi studium abest: *Felix*, qui etiam prodest: *Faustus*, qui sine invidia successui favet. Unde formula: *Quod bonum, felix, faustumque sit, &c.* Taubmann.

Felix] Propitius: ut, *Sis felix, nostrumque leves, quæcunque, laborem.* Item e contra Juno, *Quæ potui infelix*, id est irata. Deos enim vel felices, vel infelices, ex rebus quas præstant vocamus. *Servius.*

En quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duasque altaria Phæbo] Feci inquit aras quattuor: tibi o Daphni duas; et duas aras Apollini, quæ sint altaria. Novimus enim, aras diis esse superis et inferis consecratas: *Altaria* vero esse superiorum tantum deorum: quæ ab altitudine constat esse nominata. quæ nunc dat Apollini quasi deo: Daphnidi vero, aras ponit. Nam licet enim dixerit deum; tamen mortalem fuisse manifestum est. Sæpe quaeritur, cur duo altaria se positorum Apollini dicat; cum constet supernos deos impari gaudere numero: inferos vero pari. ut, *Numero deus impare gaudet.* Quod etiam pontificales indicant libri. Sed constat secundum Porphyrii librum, quem *Solem* appellavit; triplicem esse Apollinis potestatem: et eundem esse *Solem* apud superos; Liberum patrem in terris; Apollinem apud inferos. Unde etiam tria insignia, circa ejus simulachrum videmus; *Lyram*, quæ nobis cælestis harmoniæ imaginem monstrat: *Griphæum*, quod et terrenum numen ostendit: *Sagittas*, quibus infernus deus et noxius judicatur. Unde et Apollo dictus *ἀρὸ τοῦ ἀρελῆν*. Hinc etiam et Homeros Apollinem, tam pestilentiae dicit, quam salutis auctorem; et Horatius ait, *condito mitis placidusque celo, Supplices audi pueros Apollo.* Unde Virgilius rationis hujus peritus; per altaria, supernum numen ostendit; per pa-

rem numeram, infernam indicat potestatem. Varro Diis superis altaria; terrestribus aras; inferis focos dicari affirmat. Alii, altaria eminentia ararum et ipsa libamina, ut, *Æn.* XII. 174. *paterisque altaria libant.* Id.

En quattuor aras: Ecce duas tibi, Daphni, dunque altaria Phæbo] Vide an erudite admodum legatur in Longobardico *ecce duas tibi Daphni, duas altaria Phæbo.* Ut altaria per appositionem legamus, convenientque omnia cum eo quod dictum est, *en quattuor aras*, postea distinguit, *ecce duas tibi Daphni, duas autem Phæbo*, quæ tamen altaria sint. Illud addam, in antiquis aliquot codicibus, *duo altaria* absque particula copulativa. Hujusmodi vero pleraque invenies numeri vitandi causa poni a Poëtis. *Pierius.*

Aras, altaria] Discrimen inter hæc duo *Æn.* II. 515. Veteres aras consecrasse excellentium virorum manibus, testis est Turn. XVII. 16. *Emmeness.*

67 *Bina*] Duo. *Servius.*

Novo] Vel recenti, vel primo tempore lactis incipiente expressum. *Idem.*

Lacte] Usus lactis in sacris. Ut Ursinus ex Cyclope Euripidis: *ἡ καὶ γάλακτος εἰσι κρητῆρες πλέω.* et clarius Plutarch. in Rom. *θύουσιν αὐτῇ νηφέλια, καὶ γάλα τοῖς λεποῖς ἐπισπένδουσιν.* Long. past. I. II. *σπένδουσα τοῦ πρώτου γάλακτος.* et infra ex Theocrito liquidum est. Etiam Noster Ge. I. 344.

Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho.

Horat. ep. II. 143.

— *Silvanum lacte piabant.*

Emmeness.

Quotannis] Singulis quibusque annis. *Servius.*

68 *Duo*] Vetuste dixit, ut ambo. Nam sæpe senex, sæpe carminis ambo *Luscrat.* Nam hodie hoc significantius duos et ambos dicimus. *Idem.*

Craterasque duo statuum tibi] Duos quidem in codicibus aliquot veteribus

legitur: quamvis in Oblongo, et ple-risque aliis, *duas* insolito genere legatur. In Romano tamen, *duo* ad sibi-lum evitandum, quod *statuum* sequitur. In altero perveteri, dictio abrasa est: *duo* tamen prius fuisse apparet. *Pierius.*

Craterasque duo statuum] Totidem prope verbis Theocr. Idyll. v.

Χρῶ δὲ κρητῆρα μέγαν λευκοῦ γάλακτος

Ταῖς νόμφαις, σταῶ δὲ καὶ ἀδέος ἄλλον ἐλαῖω.

Et Idyll. VII.

Κρητῆρ' Ἑρακλῆι γέρον ἐστάσαστο Χέλων.

Ursinus.

Pinguis olivi] Quod Græci *λίπ-λαιον* dicunt et olivi, et olei; nam et olea, et oliva dicitur. *Servius.*

69 *Hilarans*] Participium est, ab eo quod est hilaro. Sane sciendum nomen unde venit, hilarus vel hilaris, a Græco descendere: nam *ἱλαρος* facit. *Idem.*

Hilarans convivium Baccho] In Mediceo codice, *hilarans altaria Baccho.* Reliqui omnes *convivia.* *Pierius.*

Hilarans] Ad vini copiam signandam dicit *Baccho*, non *vino*. Quid vero sententia Virgilii certius? Alexis apud Ath. I. II. inter vini laudes, *ἱλαροῦς ἡμᾶς ποιεῖ: exhilarat nos.* Male in vulgatis, *ἱλαροῦς.* Et Mnasith. ibid. *εὐθυμῶν φέρε: fert letitiam.* Lege multa in hoc Scriptore I. XII. Horat. Car. I. *vino pellite curas.* Nonnus Dionys. XII. *convivia vocat ἀρεπρία, injucunda, videlicet ὄνον μὴ παρόντος, ubi abest vinum.* Sed quid hoc consecrer? Tantum adduco etymon; quod ad hanc rem juvat; *ὄνος* Græcis ἀπὸ τῆς ὀνφούς, quod juvet, quod recreet. Scio alio aliunde deducere. Vocem ipsam hilaritatis in re convivii Petron. infert in Satyr. *Adjungit hilaritatem commensantis Cymbalistria.* Iterum *Pigritiam recordendi imposuerat hilaritas largior.* *Cerda.*

70 *Ante focum si frigus erit, s. n.*

i. u.] Non frigori calorem opposuit; sed messem, quæ est tempore caloris. *Servius*.

71 *Vina novum fundam calathis*] Ordo est, vina fundens calathis, id est, calicibus, quæ vina sint novum nectar, id est, magna dulcedo. *Ariusia autem Chia*, promontorio Chii insulæ Arisio; vel illud vina arvisia novum nectar, calathis fundam. Alii novum mustum intelligunt: vel nierum, quale nunquam habuerit; ut *Pollio et ipse facit nova carmina*. *Servius*.

Calathis] Non tantum vimineam significat fiscellam, sed et calicem vinarium. *Mart. ep. ix. 60*.

Expendit veteres calathos, et siqua fuerunt

Pocula, Mentorea nobilitata manu. Vide *Salmas. in Plin. p. 102. Emment.*

Vina novum fundam calathis Arcisia nectar] In Oblongo quidem infundam legitur. Sed id mihi negotium facessit, quod *Arvisia* dictio, nusquam legitur eodem modo in codicibus antiquis. Siquidem in antiquissimæ notæ majoris, et in Oblongo, *Ariusia* legitur. In altero vero perveteri, atque itidem in Longobardico, mediæ illæ litteræ abrasæ sunt. Ut quid haberet antiqua lectio, non discernas. In Mediceo, *Ærusia* media tamen abrasa syllaba legitur. Sunt alii codices, in quibus *Aretusia* legas. Alii, qui corruptius quid ostendant. Quod vero interpretes, Auctores citant, de vino Arvisio in insulæ Chii promontorio, cojus etiam Strabo mentionem fecerit. Invenio ego apud Auctores Græcos aliquot, *Ἀρυσίαν* eum locum nuncupari, vinumque in ea optimum, *ἀρυσίδος*, eamque esse regionem illam apud Strabonem *τραχέλιαν καὶ ἀλμυρὴν, σταδίαν ὅσω τριακοσίαν, ὅδον ἑρῶτον φέρουσαν τῶν Ἑλληνικῶν*. Tametsi in impressis ab Aldo codicibus *ἀριουσία* χάρη legatur. Quod nisi pro comperto habeam Latinos vocabulum mutasse, quod in plerisque aliis facere con-

suerunt: vel *Araysia* legendum contenderim, ut apud Stephanum est, codicibus Virgilianis præsertim antiquis, vel variantibus, vel manifeste adeo contaminatis: vel cum Romano codice, et aliquot aliis veteribus, *Ariusia*, prout etiam in Strabonis codicibus vulgatis legitur. Vide tamen *Plinianos* codices vetustos *xiv. 7*. Nam in impressis est: *In summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuisse Thasium Chiumque ex Chio, quod Aroisium vocant*. *Pierius*.

72 *Lycius Ægon*] Cretensis: ut, *Lycius Idomeneus*. a *Lycio* urbe Cretæ. *Servius*.

73 *Saltantes Satyros imitabitur Alpheisibarus*] Pastor quidam. Sane ut in religionibus saltaretur, hæc ratio est, quod nullam majores nostri partem corporis esse voluerunt, quæ non sentiret religionem. Nam cantus ad animam; saltatio, ad mobilitatem pertinet corporis. *Idem*.

Saltantis Satyros] In Romano codice more suo, *saturos* per *u* scriptum habetur. *Pierius*.

74 *Sollemnia vota*] Anniversaria sacra, quæ certis diebus celebrantur. *Serv.*

Sollemnia vota] Id est, statis temporibus solvenda. *Noster Ge. i. 338. Anna.* Divino coli honore *Nymphas, fontium et sylvarum præsidēs*; ex iis, quæ scripsimus ad *Ecl. i. 53*. apparebit. De *Votis oblatiis Nymphis*, agit *Tomasinus de Donar. c. 26. Turn. xiiii. 4. et Petr. Viet. var. lect. vi. 24. per duplex u scribitur*, non male, ut *Dausq.* ex marmoribus vetustis. *Emment.*

75 *Et cum lustrabimus agros*] Sic supra, *Cum faciam vitula pro frugibus*. Lustrare, hic circuire, dicitur enim ambarvale sacrificium. *Servius*.

Et cum lustrabimus agros] Agri lustrantur, cum Ambarvale sacrum celebratur. Quod ita describit *Festus*: *Ambarvalis hostia est, quæ pro arvis a duobus fratribus sacrificabatur, quasque*

rei divinae causa circum arva ducitur ab iis, qui pro frugibus faciunt. Vide in hunc locum castigat. Scalig. in voce *Amtermini*. Turneb. xviii. 17. et imprimis Vossium in etym. in verbo, *aro*. Emmeness.

76 *Dum juga montis aper*] Sicut, *In freta dum fluvii current*: semper, et futurum et præteritum significat. *Servius*.

79 *Ut Baccho Cererique*] Hæc enim duo sunt numina, quæ et rustici maxime colunt; et quorum nomina communia sunt mortalibus cunctis. Sic in Georgicis, *Vestro si munere telus, Chaoniam pingui glandem mutavit arista*. Cererem propter aridos, Liberum propter humidos fructus. Itaque nunc Daphnim dicit colendum, propter pecudum proventus. *Idem*.

80 *Damnabis tu quoque votis*] Id est cum deus præstare aliqua hominibus ceperis, obnoxios tibi eos facies ad vota solvenda: quæ ante quam solvantur, obligatos, et quasi damnatos homines tenent. Alii *Damnabis*. Alligabis, vel absolves: utrumque enim sensum habet verbum damno; vel *Damnabis*, reos voti facies. *Idem*.

Damnabis tu quoque votis] Qui optata a Diis tulerant, persolutione voti, quod susceperant, tenebantur; illique *Damnati*, vel rei voti erant, ut noster *Æn.* vii. 237. Corn. Nepos vita xx. c. 5. *Nunc demum se voti esse damnatum*, id est, nunc sibi persolvenda illa vota, quia id quod precatu fuerat, a Diis immortalibus, impetraverat. De hac formula vide *Brian.* i. 1. solvi dicebantur, ut *Hor.* od. iv. 2. *Me tener solvet vitulus relicta Matre, qui largis juvenescit herbis* *In mea vota*: vide *Torr.* in *Suet.* cap. 97. *Emmeness*.

81 *Roddam pro carmine dona*] Ille eum supra tantum laudaverat: hic et laudat, et de munere etiam cogitat. *Servius*.

82 *Nam neque tantum*] Quædam per comparisonem laudata majorem em-

phasin habent, si negatio activa a parte orationis incipiat; ut *Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis Exit. Nec sic immixtis arigæ undantia lora*. *Idem*.

Sibilus austri] Hic sibilus dicitur res ipsa. Nam sibila ora, participialiter dictum est, pro sibilantia. *Idem*.

Sibilus] *Charis.* p. 61. et *Non. Marcell.* c. 3. masculinum et neutrum esse docent, nam *sibilus* et *sibulum*. Sed *Sanct.* p. 342. adjectivi loco habet *Virg. Ge.* iii. 421. et *Æn.* ii. 211.

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Emmeness.

83 *Juvant*] Id est, delectant. *Ecl.* iii. 2.

Non omnes arbusta juvant.

Horat. Od. i. 1.

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum

Collegisse juvat.

Ter. Adelph. ii. 3. 2. *Verum enim vero id demum juvat, si, quem equum est facere, is bene facit*. *Emmeness*.

Percussa littora] A collisione fluctuum, alluentium ad litus. *Juvenal.* *Sat.* x. 148.

Hic est, quem non capit Africa Mauro Percussa Oceano.

Idem.

84 *Saxosas inter decurrunt flumina valles*] Inde flumen dicitur præceps, ut *Hor.* i. 7. *Anio præceps. cadere per deveza*, et *Vet. Schol.* ad *Horat. Od.* i. 29. *Proni dicuntur rivi de montibus effluentes, ex montibus proscilientes*. *Idem*.

85 *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta*] Bene anticipat et offert munus, quod ille se facturum esse promiserat. *Servius*.

Cicuta] *Fistula*, ut *septem compacta cicutis*: et fistulæ qualitatem per principia eclogarum ostendit; ut, *hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexia*. *Idem*.

88 *Sume pedum*] *Virga incurva*, unde retinentur pecudum pedes. *Idem*.

Pedum] *Virga incurva*, unde reti-

nentur pecudum pedes. Gr. καλῶσθαι, καλῶσθαι: et a venatione γαλαβόλον etiam vocarunt: sed et κορὴν dictum, a clava specie, quam præs se fert crassitie capitata: ut notat Scaliger Poët. l. iv. Taubmann.

89 Non tulit] Non impetravit, sæpius licet peteret a me. Ter. E. v. 8. 27. Quodvis donum a me optato; id optatum fores. Sic noster Æn. i. 609. premia digna ferant. Emmeneas.

Non tulit Antigenes et erat tum dignus amari] Aut pastorem quendam pulcherrimum dicit; aut Choraulem significat, quem legimus admodum a

Virgilio fuisse dilectum. non tulit autem, non impetravit. Amari] Pro, qui amaretur. Servius.

Dignus amari] Qui amaretur. Sic apud Melam aspici cognoscique dignissimus. Vide vs. 54. hujus Ecl. Emmeneasius.

90 Formosum paribus nodis] Et ab arte et a natura laudavit, vel ab ære; ut si dicas, pulcher est equus sella, pulcher frænis. Servius.

Paribus nodis] Id est natura formosum; hoc est pulchrum ære artificium: vel paribus nodis, id est, pari intervallo. Idem.

ECLOGA VI.

Inscriptio hujus Idyllii in Aut. Rom. Cod. ad hunc modum habet: FAUNORUM, SATYRORUM ET SILENORUM DELECTATIO. Pierius.

1 Prima Syracosio dignata est ludere versu] Character mixtus: nam et poëta præfatur, et cantare Silenus inducitur. Servius.

Syracosio] Quia Theocritum præcipue sequitur; quamvis multi alii bucolica scripserint. Idem.

Syracosio] Primum se esse, qui in bucolicis carminibus pangendis imitatus sit Theocritum Syracusanum proficitur. Syracosio, ut Pierius, Rom. Cod. per, u. Longobard. Vide Dansq. p. 305. a Siculis ortum ducere bucolicam poësin, docet Voss. instit. poët. iii. 8. Sic de Sicilia Sil. Ital. xiv.

Hic Phæbo dignum, et Musis venerabile, Vatum

Ora excellentum, Sacras qui carmine silvas,

Quique Syracosia resonant Heliconæ Camena.

Emmeneas.

Dignata est] Sic vero ait, quasi loco superiore. ostendit ergo se primum post Theocritum, bucolica scripsisse. Servius.

Ludere versu] Ut ipse ait, Carmina qui lusi pastorum. Idem.

2 Nostra] Romana, inquit, Musa non erubuit se silvis ante committere, id est, imitari Theocritum Syracusanum, et bucolica scribere. Syracosio Græce ait: nam Latine Syracusanos dicimus, et sic nostra Romana: ut, Tu quoque littoribus nostris. Idem.

Silvas habitare] Sicut, Atque humiles habitare casas. Idem.

Thalia] Musa scilicet, et græce ait θάλεια. nam latine Thaléia dicitur; sicut Cytheréa: sed propter euphoniā, contempnit jus regulæ; et in græcitate permansit. Idem.

3 Cum canerem reges et prælia] Cum canere vellem. Et significat aut Æneidem, aut gesta regum Albanorum: quæ cepta omisit, nominum asperitate deterritus. Alii Scyllam eum scribere cœpisse dicunt; in quo libris Nisi et Minols regis Cretensium bellum describebat; alii de bellis civili-

bus dicunt : alii de tragœdia Thyestis. *Idem.*

Cynthius] Apollo a Cyntho monte Deli, in quo natus est. *Idem.*

Cum canerem reges et prœlia, Cynthius aurem Vellit et admonuit] *Vellere aurem*, est commonefacere. Virg. ult. vs. in Cops :

Pone merum, et tales : pereat, qui crustina curat.

Mors aurem vellens, Vivite, ait, venio.

In auribus enim memoriæ sedes. Hinc antestatio apud Romanos, id est, testis factio, in qua solent vadantes adversarios suos, apprehensa auricula ejus, quem testari volebant, quo scilicet ejus rei memor esset, interrogare eundem, licet antestari? qui si licere responderet, oborto collo rens in jus trahi poterat. ut Mod. Novantiq. lect. c. 17. Actor auriculam imam tangebatur antestati cum hoc verbo : **MEMENTO.** Lipsius epist. quæst. iv. 26. Non absimilis locus apud Horat. Od. iv. 15.

Phœbus volentem prœlia me loqui, Victas et urbeis, increpuit lyra.

Emmeness.

Aurem Vellit] Id est, movit : alibi, *Posteaque a cardine vellit Æratos.* Aurē autem ideo, quia memoriæ consecrata est : ut frons Genio ; digitus Minervæ ; genua Misericordiæ. *Serv.*

4 *Pingues*] Figurate pingues pascere, id est pascere ut pinguescant. *Idem.*

5 *Deductum dicere carmen*] Id est, *bucolicum, tenue.* Translatio a lana, quæ deducitur in tenuitatem. Sane, cum canerem reges et prœlia, et, *deductum dicere carmen* ; quidam volunt hoc significasse Virgilium, se quidem altiore de bellis et regibus, ante bucolicum carmen elegisse materiam ; sed considerata ætatis et ingenii qualitate mutasse consilium, et arripuisse opus mollius, quatenus vires suas, levioribus præluendo, ad altiora narranda, præpararet. *Idem.*

Deductum dicere carmen] Macrobi. vi. 4. *Deductum* pro tenui, subtili, eleganti, &c. positum esse, affirmat. Propert. el. ii. 33.

Et mea deducta carmina voce legis. el. i. 16.

At tibi sæpe novo deduxi carmina versu.

Horat. epist. ii. l. 226.

— *Et tenui deducta poemata flo.*

Vid. Lambinum. *Emmeness.*

6 *Nunc ego*] Ordo est : *Nunc ego agrestem tenui meditabor arundine Musam*, id est, carmen rusticum scribam. *Servius.*

Namque super tibi erunt] Superabundabunt tibi inquit, O Vare, qui ambient tua facta describere. Hic autem Varus Germanos vicerat, et exiude maximam fuerat et gloriam et pecuniam consecutus : per quem Virgilius meruerat plurima. Alii Varum eum dicunt, qui in Germania cum tribus legionibus interiit, amissis signis, quæ postea Germanicus filius Drusi, recepit : Alii, fuso fugatoque Asinio Pollione, ab Augusto Alfenum Varum legatum substitutum, qui transpadanæ provinciæ et agris dividendis præesset, qui curavit ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur. *Idem.*

Namque super tibi erunt, &c.] Eodem modo Virgilius se purgat Varo, quod res ejus præclare gestas non scriberet, quemadmodum Isocrates Philippo regi se excusatum vult. Vide Vict. var. lect. xix. 4. *Emmeness.*

7 *Tristia condere bella*] Epitheton bellorum perpetuum. *Servius.*

Condere] Componere, ut e contrario incondita. *Idem.*

Condere] Id est, scribere. Horat. epist. i. 3. 24.

— *Seu condis amabile carmen.*

Sic condere laudes, poemata, historiam. Statius Theb. l. i.

Condere prœlia.

Emmeness.

9 *Non injussa cano*] Vel ab Apok-

line, vel ab Augusto, vel a Mecenate. Sive, nihil altum mens inchoat; et hoc ideo, quia dixerat, *Aurem vellit*. Servius.

Hæc quoque] Licet villa, sicut Theocriti. Et hoc dicit, Si quis, licet rustica, legere fuerit ista dignatus: tuas tamen in his laudes inveniet. Nam per myricas et nemora, bucolica significat. *Idem*.

11 *Nec Phæbo gratior ulla est*] Nec enim pagina ulla Apollini est gratior, quam quæ Vari nomen gestat in titulo. Quod ideo dicit, quia hanc eclogam constat in honorem Vari esse perscriptam. Dicitur enim ingenti favore a Virgilio esse recitata: adeo ut cum eam postea Cytheris meretrix cantasset in theatro, quam in fine Lycoridem vocat, et spectaret Cicero; stupefactus, cujus esset, cœpit requirere. et cum eum tandem aliquando agnovisset, dixisse dicitur, et ad eam, et illius laudem, *Magnæ spes altera Romæ*. Quod iste postea ad Ascanium transtulit, sicut commentatores loquuntur. *Idem*.

13 *Pergite Pierides*] Hortatur Musas ad referenda ea quæ Silenus cantaverat pueris. Nam vult exequi sectam Epicuream, quam didicerat, tam Virgilius, quam Varus, docente Sironem: et quasi sub persona Sileni, Sironem inducit loquentem. Chromin autem et Mnasyllum, se et Varum vult accipi. Quibus ideo conjungit puellam; ut ostendat plenam sectam Epicuream, quæ nihil sine voluptate vult esse perfectum. Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio; sed a Theopompo translaturum. Is enim apprehensum Silenum a Midæ regis pastoribus, dicit crapula madentem, et ex ea soporatum; illos dolo adgressos dormientem vinxisse; postea, vinculis sponte labentibus, liberatum, de rebus naturalibus et antiquis Midæ interroganti, respondisse; quem alii Mercurii filium, alii Panos et Nymphæ, alii ex guttis cruoris

Cæli natum esse dixerunt. *Idem*.

Chromis et Mnasyllus] Nomina satyrorum. *Idem*.

Chromis et Mnasyllus] In Romano codice scribitur *Mnasillus* duplicato *ll*, et per *i*. Præterea Valerius Probus *Mnasilos* per *os* legit. *Pierius*.

14 *Pueri*] Nonnulli, *pueri*, non absurde putant dictum, quia Sileni priusquam senescant, satyri sunt: utrum ergo ætate pueros, an ut ministros et familiares solemus communiter pueros vocare? *Servius*.

15 *Inflatum venas*] Figurata locutus est, et *semper*, bene addidit, id est, consuetudine vini, et non interdum temulentum esse. *Idem*.

Inflatum venas] De Sileno sic Ovid. Met. iv. 26.

Quique senex ferula titubantes ebrius artus

Sustinet, et pando non fortiter hæret asello.

Pro, *inflatum venas*, Phædr. iv. 14.

Ad carnem est invitatus subito a Libero,

Ubi irrigatus multo venas nectare,

Sero domum est reversus titubanti pede.

Venis recipi vinum, et sedem esse ebrietatis et libidinis, opinati sunt veteres, ut Rittershusius in Hor. Ep. i. 15. ubi sermo de vino:

Ad mare cum veni, generosum et lenè requiro,

Quod curas abigat, quod cum spe divite manet

In venas, &c.

Idem Sat. i. 2.

Nam simulac venas inflavit tetra libido.

Emmeness.

Iaccho] Aut vino, aut Libero patre, qui etiam Iacchus vocatur: nam Bacchus a bacchatione, id est, insania dictus; unde et comites ejus Bacchæ. Alii a Bacche nympha, quæ cum Brome sorore sua eum nutriverat, in monte Nyssa, Anya nutrice. *Servius*.

Iaccho] Id est, vino. inter pomina

Bacchi et hoc expromit Ovid. Met. iv. 15.

Nycteliusque, Eleleusque parens, et Iacchus, et Euan.

Emmeness.

16 *Serta procul*] Modo prope, id est, juxta. Nam ideo intulit, *Tantum capiti delapsa*: ut ostenderet non longius provolutam coronam; ut est, *procul arca ramo Dependet*. Servius.

17 *Attrita ansa*] Frequenti scilicet potu. *Idem*.

Pendebat] Manibus non emissa significat. *Idem*.

Cantharus] Poculum ansatum Liberi patris, ut Macrob. v. 21. quo usus est Marius, Jugurthino, Cimbrico, et Teutonico bello feliciter gesto. Plin. xxxiii. 11. Val. Max. iii. 6. *Emmeness*.

18 *Adgressi*] Ordo est, Chromis et Mnasyllus adgressi Silenum, nam luserat ambo spe carminis: et spe pollicitatione. Item alius ordo, *Adgressi spe carminis injiciunt ipsis ex vincula sertis*. Servius.

Carminis ambo] Vetuste, ut alibi, *Verum ubi ductores acie revocaveris ambo*: cum hodie sub eadem significatione, ambos et duos, dicamus. *Idem*.

Ambo] In codicibus antiquis *ambo* legitur, quod magis placet eruditis: et ita scriptum a Virgilio asserit Charisius. Alibi diximus etiam Oratores eo declinata libenter usos, quodque nunc succurrit in vetusto codice apud Livium legi, in calce tertii Dec. 1. *Prælium fuit, quale inter sedentes sibi met ambo exercitus, veteris perpetuæque alterum gloriæ, alterum nuper nova victoria elatum*. Pierius.

19 *Ipsis ex*] Ex ipsis: ut *transtra per et remos*, id est, per transtra. Servius.

Ipsis ex] Hæc verborum transpositio amata Lucret. *Initque ex inclyte carthis*. Vide Gronov. observ. iii.

19. *Emmeness*.

20 *Timidis*] Timentibus. Nam timidus est, qui semper timet: timens vero, qui ad tempus formidat ex

caussa. Aut revera timidus: quia pueris per ætatem naturaliter timor est insitus, et timentibus ne, dum vincula injicerent, expergeret. *Videnti*] Pro vigilantibus. *Servius*.

22 *Sanguineis frontem et t. p.]*

Multi ob hoc dictum putant, quod rubens color deorum sit; unde et triumphantes facie miniata, et in Capitolio Jupiter in quadriga miniata; et bene *Pingit*, non inquinat, nam jam vigilantem dixerat. Sane fabula de moro talis est, Piramus et Thisbe fuere ut forma pares, ita amore conjuncti, quos vicinos, paries dividebat, quibus una præstabat colloquium: cum amor crevisset ad cupiditatem, placuit ut utrique noctu extra domos procederent, locumque cœundi statuerent ad arborem, quæ ante erat albis fructuosa pomis: et cum prior venisset Thisbe ad locum, vidit leam; dum mortem fugit, vestem reliquit, in qua veste fera exercuit iram suam, cruorisque feræ alicujus paulo ante [interfectæ] reliquit vestigia in pallio puellæ; qua veste visa Piramus cruentata, tunc ratus est interfectam esse Thisbem, et ob amorum ardorem se interfecit; ex quorum cruore dicitur arbor infecta, nam quæ ante gerebat poma alba, nunc sanguinea. *Idem*.

23 *Ridens*] Irridens. *Idem*.

Quo] Ad quam rem. *Idem*.

Quo] In antiquis aliquot codicibus, *quid vincula*. Sed id ex paraphrasi pro *quo*, ad quid. *Pierius*.

24 *Solvite me pueri*] Quia pntaverant eum corona ligari posse. *Servius*.

Satis est potuisse rideri] Sufficit enim, quia potni a vobis, qui estis homines, videri. Quod ideo dicit, quia *ἡμῶν*, cum volunt tantum videntur; ut Fauni, Nympha, Silenus. Potest et aliter intelligi, *Solvite me*: Sufficit enim quod talis vobis visus sum, ut etiam ligari possim. *Idem*.

26 *Huic aliud mercedis erit*] Nympha minatur stuprum latenter: quod verecunde dixit Virgilius. Hæc au-

tem omnia de Sileno a Theopompo in eo libro, qui Tammasia appellatur, conscripta sunt. Ipse addidit ad commendationem. *Idem.*

27 *In numerum Ludere*] Id est saltare ad modum rhythmī et cantilenæ, vel ad certam modulationem. *Servius.*

Faunos] Fauni ab effatione dicti, quod voces de sacris reddebant; quod in septimo *Æneidis* plene habet. *Idem.*

In numerum Ludere] Idem quod *Corn. Nep.* in præf. *Saltare commode.* Modi et numeri perfectam efficiunt harmoniam. *Quint. ix. 4. Numeros pœpods* appellant, qui constant spatio temporum. Non raro duo illa vocabula numeri et modi conjunguntur. Idem in eodem cap. Quod si numeris et modis inest quædam tacita vis, in oratione est vehementissima. De numeria, non vulgaria scribit *Vossius* in libello de viribus Rhythmī, p. 3. et seqq. Eadem locutio crebro apud *Lucretium* l. 11.

Ludent, in numerumque exsultant.

Et paullo post:

Armati in numerum starent: pernice chorea

Armati in numerum pulsarent aribus ara.

Idem l. 1v.

In numerum jactare.

Et:

In numerum procedere.

Quemadmodum in *numerum ludere*, sive saltare, est commode et perite saltare; sic *extra numerum*, est imperite. *Cic. paradox. iii. Histrio si paululum se movit extra numerum, aut si versus promuntiatius est syllaba una brevior, aut longior, exsibilatur, et excluditur.* *Emmenes.*

28 *Ludere*] Id est illo cantante. *Idem.*

Motare cacumina] Montium vel arborum, quibus hoc genus saltationis assignat; quia hoc genus saltationis vult esse in arboribus, cacuminum mota. *Idem.*

Motare cacumina querens] *Motare* quidem in antiquis aliis codicibus. Sed in Longobardico *mutare* habetur. Quod si admittas, *Cacumina* montium intelligas, transire quippe arborea de monte ad montem: sequitur enim comparatio ad *Orpheum*, quem arbores secutæ, umbram feruntur præbuisse Vati: ut in appendicibus *Virgillii* legitur. Magis tamen placet *motare*, quia de saltatione sermo est. *Pierius.*

30 *Rhodope et Iamarus*] Montes Thraciæ, in quibus *Orpheus* consueverat canere. Et hoc dicit, Non tantum isti montes gaudent cantante *Apolline* vel *Orpheo*, quantum cantante *Sileno* lætatus est mundus. Namque etiam paulo post dicturus est, *Et invito processit vespas Olympo.* *Servius.*

Nec tantum Rhodope miratur, et Iamarus Orpheum] In Romano codice, et in Oblongo, *mirantur*, verbo numeri multitudinis inter duo singularia posito, *Alcomania* figura: quam etiam apud *Homerum* *Porphyrus* agnoscit. *Pierius.*

31 *Namque canebat, uti magnum per inane coacta Semina*] Variæ sunt Philosophorum opiniones de rerum origine. Nam alii dicunt omnia ex igne procreari, ut *Anaxagoras*. Alii ex humore, ut *Thales Milesius*. Unde est, *Oceanumque patrem rerum*. Alii ex quatuor elementis, ut *Empedocles*: secundum quem ait *Lucretius*, *Ex imbri, terra, atque anima nascuntur et igni.* *Epicurei* vero, quos nunc sequitur, nihil horum comprobant: sed dicunt duo esse rerum principia, corpus et inane. Omne enim quod est, aut continet, aut continetur. et corpus volunt esse atomos, id est quasdam minutissimas partes quæ *tomæ*, id est sectionem non recipiunt. Unde et atomi dictæ sunt, quas *Lucretius* minutiores dicit esse illis corpusculis, quæ in infusis per fenestram radiis Solis videmus. dicit enim illas nec

viam posse recipere. Inane vero dicunt spatium, in quo sunt atomi. De his itaque duobus principiis volunt ista quatuor procreari, ignem, aërem, aquam, terram: et ex his cætera; ut illa duo elementa atomi et inane sint: hæc vero quatuor syntheta, id est composita ex illis duobus, præstent originem aliis omnibus rebus. Hac autem ratione comprobatur, ex atomis et inani originem rerum esse: quod nihil est in rerum natura, quod non et corpus habeat, et recipiat sectionem; et quia recipit sectionem, indicet etiam inanitatem. Ergo uti magnam per inane coacta semina: Canebat, inquit, mundi principium, id est quemadmodum collectæ et coactæ atomi per magnum inane, fuissent origo ignis, aëris, terrarum, et maris. nam semina, atomos dicit. Dicimus autem hæc atomus, et hæc atomi. Servius.

Namque canebat, &c.] De seminibus, id est, atomis, luculente disputat Lactantius de ira Dei c. 10. Sic Ovidius pro elementis primis omnium rerum, Met. 1. 9.

— *Congestaque eodem*

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Lucret. in principio l. 1.

Nam tibi de summa cæli ratione deumque

Dissidere incipiam; rerum primordia pandam;

Unde omnis natura creet res, auctet, aliatque:

Quove eadem rursus natura perempta resolvat:

Qua nos materiem, et genitalia corpora redus

Roddunda in ratione vocare, et semina rerum

Adpellare suemus; et hæc eadem usurpare

Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Emmeness.

32 *Semina terrar. &c.*] Non ipsa

elementa, sed ea unde elementa nascuntur. Nannius.

Animæque] Id est aëris: unde et jam venti sunt. Servius.

Animæ] Venti, Græcis ἀνεμοί. Horatius:

Impellunt animæ linteæ Thraciæ.

Nannius.

33 *Liquidi simul ignis*] Puri, i. e. ætherei, quem Cicero ignitum liquoris dicit. Lucretius, *Devolet in terram liquidi color aureus ignis.* Servius.

Liquidi simul ignis] Id est, puri, defecati, qui nihil fumi admixtum habet, ut Turneb. x. 8. Sic *lumen liquidum*, quod non est fumidum, sed clarum, Lactantius vi. 2. Inde *purum* et *liquidum* conjungit Cic. pro Cecina: *Quicquid inde haurius, purum liquidumque sit.* Ovid. Met. 1. 23.

Et liquidum spisso secrevit ab aëre cælum.

Emmeness.

Ut his exordia] Ex seminibus, hoc est atomis. Servius.

Primis] Pro principiis, quæ enim Græci στοιχεῖα, nos principia appellamus. Idem.

34 *Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis*] Ante orbis: et sic omnia quæ in orbe sunt. Nam mutato ordine ait, primo omnia: et sic orbis. Idem.

Tener] Id est, recens factus. Idem.

Concreveris] Collectus, et informatus sit. Idem.

35 *Tum durare solum, et discludere Nerea ponto*] Canebat etiam quemadmodum se durare cæperit solum, et mixtam sibi ante aquam sua contractione discludere. Sane *solum* si nominativus est, *Durare* absolute accipiemus, et omnia quæ infra dicuntur ad solum et rerum terrestrium referentur. Si accusativus, ad mundi orbem cuncta pertinebunt. Idem.

Discludere Nerea ponto] Id est, aquam marinam a se segregare in alveum maris. ἀλτολῶν, cur terra induruerit, quæ ante stagnabat. Eo

ordine natalem mundi producit, ut primum fuerit locus, et atomi: deinde elementa, sed confusa: quibus in suas sedes digestis, cætera enata sunt. Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes capere, parereque

Cum paribus jungi res, et discludere mundum,

Membraque dividere, et magnas disponere partes.

Nannius.

Discludere Nereæ ponto] Deus est marinus, sæpe pro ipso mari, Ovid. Heroid. ep. ix. 14.

Qua latam Nereus cæculus ambit humum.

Inde *Nereides*. De separatione et divisione elementorum Ovid. Met. l. i. *Emnenses*.

36 *Et rerum paulatim sumere formas*] Canebat etiam quemadmodum terra rerum sumpserit formam. *Servius*.

37 *Jamque novum ut terræ stupeant lucescere solem*] Canebat quemadmodum post hæc stupeant terræ, Solis ortum. Alii terræ ad homines referunt, pro, qui in terra sunt. *Idem*.

Lucescere] Alii codices habent *Luciscere*. quomodo et illud Terentii legunt:

Luciscit, hoc jam cesso pultare ostium? Nannius.

38 *Altius atque cadant summotis nubibus imbres*] Quemadmodum cadant imbres nubibus in altum levatis. Naturale enim est, ut nubes, cum cœperint Solis esse vicinæ, ejus calore solvantur in pluvias. Unde in Georgicis ait, de signis serenitatis; *At nebulae magis ima petunt*. *Servius*.

Altius atque cadant] In Romano codice utque legitur: sed atque receptum. *Summotis nubibus imbres*] In Romano codice *summotis ignibus* legitur. *Pierius*.

Summotis] Sursum motis, altius evectis, quæ ante segregationem elementorum terris inhærebant. *Nannius*.

39 *Incipiant silvæ*] Bonum sane sequutus est ordinem: ut post Solis et pluviarum commemorationem, diceret ortas silvas et animalia cuncta procreata. *Servius*.

40 *Animalia*] *Animantia*, τὰ ζῷα. *Idem*.

Rara per ignotos] In Romano codice legitur *per ignaros*. *Pierius*.

41 *Hinc lapides P. j.*] Quæstio est hoc loco. Nam relictis prudentibus rebus de mundi origine, subito ad fabulas transitum fecit. Sed dicimus, aut exprimere eum voluisse sectam Epicuri; quæ rebus seriis semper inserit voluptates: aut fabulis, plenius admirationis, puerorum corda mulceri. Nam fabulæ causa delectationis inventæ sunt: ut ipse etiam in Georgicis docet, dicens, *Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes*. Sane fabula talis est, Jupiter cum perosum haberet, propter feritatem Gigantum, genus humanum, scilicet, quod ex illorum sanguine editi erant mortales; diluvio inundavit terras, omnesque homines necavit, exceptis Pyrrha et Deucalione, qui in monte Atho liberati sunt: sed hi ex responso Themidis, saxis post tergum jactis, genus hominum reparaverunt: et Pyrrha quidem reparavit feminas; Deucalio mares. Alii dicunt Jovem Lycaoni,

quod ei filium suum apposuisset epulandum, ipsum quidem fulmine peremisse; fecisse vero diluvium, quo homines perirent, exceptis Pyrrha Epimethei filia, et Deucalione Prometheus filio: qui Parnassi montis altitudine defensi a diluvio sunt, et hominum genus, ut supra dictum est, reparaverunt. Sunt qui dicant, non ex illis lapidibus homines factos: sed quia jacuissent, sentibus atque fruticibus tecti, lapidibus excitatos. Quod autem dicit *Regna Saturnia*, fabularum ordinem vertit. Nam quo tempore Saturnus regnavit, in terris non fuit diluvium: sed sub Oge rege Thebanorum. Secundum autem di-

lavium fuit sub Deucalione et Pyrrha. Sane sciendum, et per diluvium et per ecpyrosin significari temporum mutationem. Alii Saturnia regna, pro Jovis accipiunt, cujus regno diluvium factum volunt sub Deucalione et Pyrrha; non aureo seculo, quo Saturnus regnavit. *Servius.*

42 *Caucaseasque refert volucres, furtumque Promethei*] Et hic fabulae ordinem vertit, quæ talis est; Prometheus Japeti et Clymenes filius, post factos a se homines, dicitur auxilio Minervæ cælum ascendisse: et adhibita facula ad rotam Solis, ignem furatus: quem hominibus indicavit. Ob quam causam irati dii, duo mala immiserunt terris, febres et morbos: sicut et Sappho et Hesiodus memorant: 'Ἀλλὰ δὲ μύρια λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλάττει, πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα. Quod tangit et Horatius dicens, *Post ignem æthereæ domo Subductum, macies et nova febrium Terris incubuit cohors*. Ipsum etiam Prometheus per Mercurium in monte Caucasio religaverunt ad saxum: et adhibita est aquila, quæ ejus jecur exederet. Hæc autem omnia non sine ratione finguntur. Nam Prometheus vir prudentissimus fuit. Unde etiam Prometheus dictus est ἀπὸ τῆς προμηθεας, id est a providentia. Hic primus astrologiam Assyriis indicavit: quam, residens in monte altissimo Caucasio, nimia cura et sollicitudine deprehenderat. Hic autem mons positus circa Assyrios, vicinus est pene syderibus. Unde etiam majora astra demonstrat, et diligenter eorum ortus occasusque significat. Dicitur autem aquila cor ejus exedere, quod ἄχως est sollicitudo: qua ille affectus, syderum omnes deprehenderat motus. Et hoc quia per prudentiam fecit, duce Mercurio, qui prudentiæ et rationis deus est, ad saxum dicitur esse religatus. Deprehendit præterea rationem fulminum eliciendorum, et hominibus

Delph. et Var. Clas.

indicavit: unde caelestem ignem dicitur esse furatus. nam quadam arte ab eodem monstrata, supernus ignis eliciebatur: qui mortalibus profuit, donec eo bene uti sunt. Nam postea malo hominum usu in perniciem eorum versus est; sicut in Livio lectum est de Tullo Hostilio, qui eo igni exustus est cum omnibus suis: Numa vero Pompilius impune eo usus est, tantum in sacris deorum. Hinc est, quod, igne raptō, ab iratis numinibus morbi hominibus dicuntur immitti. Ergo secundum fabulam *δοτερολογία* est. nam prius fuit ut Prometheus crimen admitteret, post pateretur supplicia, qui tamen postea, præcepto Jovis occisa per Herculem aquila, liberatus est. Alii hunc ferula ignem de cælo subripuisse ferunt, et ideo a Jove religatum ad Caucasum, et volucris objectum; quem postea ab ipso Jove resolutum; quod eum monuisset a Tethide abstinere, quod de ejus semine nasceretur, qui eum regno pelleret, sicut ipse Saturnum patrem; cui post sacramentum, quod eum nunquam se soluturum juraverat, annulum de ipsius vinculis clauso de monte Caucasio lapide dedit, ad pœnæ præteritæ iudiciū. *Idem.*

Caucaseasque refert volucres] In codicibus aliquot antiquissimis, in Romano, in Mediceo *Caucasias* per i in penultima habetur, et ita in secundo Georgicon *Caucasio*. Multa tamen ejusmodi libentius per e Latini protulere. *Pierius.*

Caucaseasque refert volucres] Bene volucres, in genere, sine distinctione: quia alii vulturem, alii aquilam cor Promethei erodere fabulantur. *Nannius.*

43 *His adjungit, Hylam*] Hylas Thiodamantis filius, ob speciem Herculi fuit carissimus; quem secutus navigantem cum Argonautis, in sinibus Ponti juxta Mæsiam, apud fontem Calciæmnis, cum aequatum isset, a Nymphis raptus est, nec unquam

Virg.

5 N

potuit reperiri. Postea cum esset cognitum, quod perisset in fonte, ei statuta sunt sacra, in quibus mos fuerat, ut ejus nomen clamaretur in fontibus. Ad quam imitationem nunc dicit,

Ut littus, Hyla, Hyla, omnia sonaret.
Per transitum rem veram tetigit; tertio enim ab Ephebo puer, in monte comitantibus universis, nomen ejus clamabatur. Sane postrema syllaba *la* brevis est; ideo quia vocalis vocalem sequitur. Nam omnis vocativus græcus a masculino veniens, A terminatus, longus est; ut *Ænea*, *Hyla*, *Palla*. Ordo tamen est, his adjungit quomodo *Hylam* nautæ clamassent in fonte relictum. *Servius.*

[His adjungit Hylan] *Hylan* per, n, omnia vetera scribunt exemplaria. *Pierius.*

44 *Ut littus, Hyla]* Ut taceam *Hyla* in antiquis codicibus, de quo alibi: est etiam *quo littus* legere in aliquot manuscriptis: sed, ut, omnino melius. *Idem.*

Hyla, Hyla] Herald. advers. 1. 9. ter *Hyla* repetendum arbitratur, secutus auctoritatem Theocr. Idyll. XIII. 58.

Τῆς μὲν ὕλας.

Totum hoc Idyllium de pulcherrimo puero, Herculi adamato, quique multum ab eo quæsitus dicitur, Juven. Sat. 1. 164. Testatur Kirchmannus de Fun. Rom. III. 7. in *Πυχαγύλῃ* defunctum ter nomine appellatum fuisse.

Tunc egomet tumulum Rhæteo littore inanem

Constitui magnoque manes ter voce vocavi. Emmeness.

45 *Fortunatam Pasiphaën]* Nota fabula est, Cretensium reginam, Minois uxorem, quæ tauri aniore flagravat, et enixa Minotaurum crimen dementiæ aæ pnblicavit. *Servius.*

[Et fortunatam Pasiphaën] In veteribus aliquot exemplaribus omnino *Pasiphaen* trisyllabum legas: quod qui-

dem quosdam satis litteratos viros in errorem traxit; quum dubio procul *Πασίφην* quadrisyllabum sit. *Pierius.*

46 *Amore]* Quidam pro in amore accipiunt. *Servius.*

47 *Ah virgo infelix]* Ad hoc attinet quod ait *solatur*: ut quod amat taurum, fortunæ magis videatur esse, quam morum. Virgo autem (ut dictum est supra), a viridioræ ætate: nam jam mater fuerat Phædræ, Ariadnæ, et Androgel. Calvus in 10, *Ah virgo infelix herbis pasceres amaris.* Quidam *virgo*, non quod viram illo tempore non haberet, sed quia talis ei pœna, jam virgini, destinata sit, intelligunt; ob iram scilicet Veneris; quæ irata Soli, quod se, ut quidam volunt, Anchisæ, aut alii Marti conjunctam, prodidisset, sobolem ejus inhonestis amoribus subjecit; ut Circe, Medeam, Pasiphaën; et hoc dicitur, In illa commiserabili dementia feliciores fuisse, quæ se animalia credebant, quam Pasiphaën; quæ eam sciret se hominem, taurum sectabatur. *Idem.*

Ah, virgo infelix] Diximas Probum Grammaticum subscribere Romano codici, ne a, vel si etiam interjectio sit, cum aspiratione scribatur. *Pier.*

Quæ te dementia cepit] Hic objurgari magis, quam consolari videtur; an quia consolantis et hoc officium est, ut merentem strictim et objurget. *Servius.*

48 *Prætidæ implerunt falsis mugitibus agros]* Prætidæ, Præti, et Stenobœæ, sive Antiopæ secundum Homerum, filix fuerunt, Lysippe, Ipponœ, Cyrianassa. Hæ se cum prætulissent Junoni in pulchritudine: vel ut quidam volunt, cum essent antistites; ausæ sunt vesti ejus aurum detractum in usum suum convertere: illa irata, hunc furorē earum immisit mentibus, ut putantes se vacas in saltus abirent, et plerunque mugirent, et timerent aratra; quæ

Melampus, Amythaonis filius, pacta mercede, ut Cyrianassam uxorem cum parte regni acciperet, placata Junone, infecto fonte, ubi solitæ erant bibere, purgavit, et in pristinum sensum reduxit. *Idem*.

49 *At non tam turpis*] In Romano et aliquot aliis plerisque codicibus, *turpis* Veliano more, de qua scribendi ratione alibi disputatum. *Pierius*.

50 *Cello timuisset aratrum*] Terent. *Syre tibi timuit*. Servius.

51 *Levi*] Humana scilicet. *Idem*.

53 *Ille latus niveum*] Quis eam amare non intelligat? *Idem*.

Fultus hyacintho] Apud veteres unusquisque eo, super quod jacebat; *fultus* dicebatur. Lucilius in tertio, *Et pulvino fultus*: Virgilius, *Atque harum effultus tergo stratisque jacebat Velleribus*. *Idem*.

54 *Illice subnigra*] Vel umbrosa, vel re vera nigra: nam talis est. *Idem*.

Pallentes ruminat herbas] Revomit, et denuo consumit. *atque iterum pasto pascitur ante cibo*: sic Ovidius. Ruminatio autem dicta est a ruma, emittente gutturi parte: per quam de-missus cibus a certis revocatur animalibus. Pallentes autem vel aridas, vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt. *Idem*.

55 *Aut aliquam in magno sequitur grege*] Aliquam, id est, vaccam. Ac si diceret, Habet aliquid spei: siquidem noveris amare, quem diligis. Notandum autem *gregem*, eum de bobus dixisse; cum proprie *armenta* dicamus. Licet grex sit quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philippicis, *Fudit apothecas, cecidit greges armentorum*. *Idem*.

Claudite nymphæ] Melius hoc a persona Pasiphæ dictum accipimus: ut dicat Silenus, hoc illam aliquando dixisse. *Idem*.

56 *Dictæ*] Dictis mons in Creta, in quo Pasiphæ amasse taurum dicitur. *Idem*.

Claudite cultus] Scilicet ne latius

evagetur, eoque minus possit investigari. *Idem*.

57 *Si qua*] Pro si, vel si quo modo. *Idem*.

Nostris] Et hic nostris, ut Terentius in *laurum rymopoumepq*, quomodo minimo periculo id demus adolescentulo, id est des. *Idem*.

58 *Errabunda boris vestigia*] Illud expressit quod uno verbo Homerus ait, *εἰδωλός βοῶς*, hoc est flexis pedibus incedentes. Et est, participium, prope contra rationem figuratum: vel errabunda, errantia; ut ludibundus, ludens. Cicero, *Omnia ludibundus conficiens*. *Idem*.

60 *Ad Gortynia*] Bene ad Gortynia. Nam apud Gnason imperabat Minos ejus maritus. Unde illuc taurum non vult venire: sed ad Gortynon oppidum Cretæ, ubi aliquando fuerant Solis armenta. *Idem*.

Stabula ad Gortynia] In Longobardico et Mediceo, *Cortynia* per *c*, ut multi jam scribere cœperunt. Sed *Γόρτυν* urbs Cretæ per *g* scribitur, et apud Stephanum, et in Homeri catalogo. Datur tamen auribus Latinis plerumque *c* pro *g* recipere. Cognatæ enim sunt, ut Scaurus ait. *Pierius*.

61 *Tum canit Hesperidum miratam mala puellam*] Mala, quibus acceptis a Venere, Hippomenes vicit Atalantam puellam Sciriam cursu potentem, quæ multos sponso superatos occiderat: quod plenius in Æneidos tertio libro memoravimus, ubi etiam de ipsis malis fabula relata est. *Serrius*.

62 *Tum Phaëtoniadas*] Clymenes et Solis filias: quæ dum extinctum fratrem flerent, conversæ sunt in arbores: ut hoc loco dicit, in alnos: ut in decimo, in populos; ubi etiam plenius hæc dicta est fabula. Mira autem est canentis laus, ut quasi non factam rem cantare: sed ipse eam cantando facere videatur. Sane ingeniosi hominis mentionem cum re, quæ animam non habet, miscuit: sororea

Phaëtonis succina flevisse dicitur.
Idem.

Amaræ corticis] Alibi ait, *Raptus de subere cortex*: quod magis sequi debemus, ut masculino utamur, et est epitheton naturale. *Idem.*

63 *Agnos*] Et quidam *agnos* poetica consuetudine, pro populis accipiunt.
Idem.

64 *Permessi ad flumina Gallum*] Helicon mons est Bœotiae; quæ et Aonia dicitur. De hoc plurima cadunt flumina: inter quæ etiam Permessus, juxta quem dicit ambulantiem Gallum ab una Musa ad cæteras esse deductum, et illic factum Poëtam. Qui elegos scripsit, qui et a triumviris præpositus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur. Sane Aones originem ab eo loco ducunt, ubi nunc maritima Venetia est. *Idem.*

65 *Aonos in montis*] In antiquo codice manuscripto legere est absque in præpositione, *Aonios montes ut duxerit una sororum*: ut, *Italiam venit*. Sed longe melius est *Aonos in montes*, ut vulgata habent exemplaria. *Pier.*

Duxerit] Produxerit. *Servius.*

Una sororum] Una Musarum. *Idem.*

66 *Utque*] Apud Arusianum Messum legas, *Atque viro Phæbi chorus adsurrexerit*. Plerius.

Viro] Gallo. *Servius.*

Phæbi chorus] Id est Musæ. *Idem.*

Adsurrexerit] Id est honorem præberit. Ut, *Tmolus assurgit, quibus et rex ipse Phœneus*. Id est, cedit. *Idem.*

Adsurrexerit] In quo fuerint honore Poëtæ, docet Vossius de nat. art. Poët. c. 10. sect. 9. et notatu dignum est, quod de Accio Poëta Val. Max. III. 7. Is Julio Cæsari, amplissimo et florentissimo Viro, in collegium Poëtarum venienti nunquam adsurrexit: non majestatis ejus imminor, sed, quod in comparatione communium studiorum, aliquanto superiore se esse confideret. *Emm.*

67 *Ut Linus*] Apollinis filius: quem supra memoravit. Ordo autem est, hæc illi ut Linus dixerit. *Servius.*

Dirino carmine] Id est vaticinans, qui divina canebat. *Idem.*

Pastor] Queritur cur pastor dixerit; nisi forte quod se Poëta sub pastoris persona inducit. *Idem.*

68 *Atque apio*] Apud antiquos in agone erat species coronæ de apio; sed in Nemeo agone, qui in honorem Archemori institutus est: et volunt quidam, hoc coronæ genus ad indicium mortis electam; aut quod humilis herba immaturum de Archemoro luctum ostendat; aut quod supra hanc herbam reptans puer a serpente extinctus sit. Sane in eo agone speciatim apio coronantur Poëtæ. *Idem.*

Atque apio] Apium coronamentum Nema-num est, quod sibi paravit Nero inter citharedos victoriam adeptus. Juvenal. Sat. VIII. 224.

Hæc opera, atque hæ sunt generosi principis artes,

Gaudentis fardo peregrina ad pulpita cantu

Prostitui, Grajæque apium meruisse coronæ.

Vide Scholiast. Nec ludes operam, si legeris Paschal. de coron. VI. 26. *Emmeness.*

69 *Calamos*] Pro fistula, ut nec calamis solum æquiperas. *Servius.*

70 *Ascræo quos ante seni*] Hesiodo, qui Ascræus fuerat de vico Bœotiae, quem dicuntur Musæ pascentem pecus, raptum de monte Parnasso Poëtam fecisse munere calamorum. Cui etiam bis pueritiam de senectute præstitisse dicantur. Ideo ait, *quos ante seni*. *Idem.*

72 *Grynæi memoris dicatur origo*] Miraculum Apollinis, qui serpentem ibi occidit. Grynæum nemus, est in finibus Ioniæ, Apollini a Gryo consecratum: vel a Gryna Mæsiæ civitate; ubi est locus arboribus multis, junco, gramine, floribusque variis omni tempore vestitus; abundans etiam

fontibus, quæ civitas nomen accepit a Gryno Eurypili filio; qui regnavit in Mœsia, qui adversus Trojanos Græcia auxilium tulit. Eurypilus namque filius Telephi, Herculis, et Auges filii ex Astioche Laomedontis filia fuit, qui Grynum procreavit. Is cum patris occupasset imperium, et bello a finitimis temptaretur; Pergamum, Neoptolemi et Andromaches filium ad auxilium de Epiro provocavit; aquo defensus, victor duas urbes condidit; unam Pergamum de nomine Pergami; alteram Grynium ex responso Apollinis. In hoc nemore Calchantem vites serentem quidam angur vicinus præteriens dixit errare: non enim fas esse novum vinum inde gustare: at is opere absoluto, vindemiaque facta; cum ad cœnam vicinos, eumque ipsum augurem invitasset, protulit vinum, et cum diis libare in focum vellet, dixit se non solum poturum, sed etiam diis daturum et convivis; cui ille eadem, quæ ante ei respondit: ob hoc deridens eum Calchas, adeo ridere cœpit, ut repente, intercluso spiritu, poculum abjiceret. Varro ait *vincla detrahi solita*, id est compedes catenasque et alia, qui intrarunt in Apollinis Grynæi lucum, et fixa arboribus. In quo loco aliquando Calchas et Mopsus dicuntur de peritia divinandi inter se habuisse certamen. Et cum de pomorum arboris cujusdam contenderent numero, stetit gloria circa Mopsam: cujus rei dolore Calchas interiiit. Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus transtulit in sermonem Latinum. Unde est illud in fine, ubi Gallus loquitur, *Ibo et Calchidico, quæ sunt mihi condita versu Carmina*. Nam Calchis civitas est Eubææ: de qua fuerat Euphorion. *Dicatur*] Lau detur. *Idem*.

73 *Neguis sit lucus, quo se plus jactet Apollo*] Sensus hic est, Si tu Grynæum laudaveris nemus, in nullo se tantum Apollo jactabit. *Idem*.

Quo se plus jactet] In quo plus gloriatur Atalanta, Hippomenes, Gallus, Linus, Permeasus, Phæthontides, Melampus, Pasiphaë, Prætidus. *Idem*.

74 *Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secula est*] Scyllæ dux fuerunt. una Phorci et Cretheidos Nymphæ filia, pulcherrima: quam cum amaret Glaucus marinus deus, dum ipse amaretur a Circe, et eam contemneret; illa irata fontem in quo Scylla solebat se ablueri, tinxit venenis: in quem cum descendisset puella, media sui parte in feram mutata est. Hanc postea Glaucus fecit deam marinam: quæ classem Ulyssis, et socios evertisse narratur. Quidam Scyllam hanc a Neptuno amatam dicunt, et per Amphitritem conjugem Neptuni, metuentem pellicis formam, venenis Circes in monstrum marinum esse mutatam. Altera vero Scylla fuit, Nisi Megarensium regis filia: contra quos dum devictis jam Atheniensibus pugnaret Minos; propter filii Androgei interitum, quem Athenienses et Megarenses dolo necaverant, adamatus ab Scylla est, Nisi filia: quæ ut hosti posset placere, comam porpuream parentis abscissam ei obtulit: quam Nisus ita habuerat consecratam, ut tamdiu regno potiretur, quamdiu illam habuisset intactam. Postea et Scylla, a Minœ contempta; vel dolore quod contempta esset, vel quod quasi parricida a Minœ ad puppim religata tracta sit, in avem Cirim conversa est: et Nisus extinctus, deorum miseratione, in aquilam Piscarien mutatus est; quæ aves hodie, ut ipse in Georgicis dicit, flagrant inter se magna discordia. Modo ergo Virgilius, aut Poëtarum more miscuit fabulas, et nomen posuit pro nomine: ut diceret Scyllam Nisi, pro Phorci: sicut alibi, *Domitor Pollucis habentis Cyllarus*; cum Castor, domitor equorum fuerit; item, *Et manibus Progne pectus signata cruentis*; cum Philomelæ, non Progne, abscis-

sa sit lingua:—aut certe sit Hysteron Proteron: ut utriusque fabulæ videatur facere commemorationem, ut intelligamus, *Quid loquar aut Scyllam Nisi: aut quam fama secuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstria, Dulichias vexasse rates.* Aut certe ut bis accipiendum est: *Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est?* ut est illud in primo Æn. Non ignara mali, miseris succurrere disco. Idem.

Quid loquar? aut Scyllam Nisi? In Romano codice ut Scyllam habetur, quod non placet: quamvis Poëtarum mos sit, interdum fabulas confundere. Id si cui tamen adrideat, *Quid loquar* ut narraverit Scyllam Nisi, aut ut mutatos. In pastoralis enim persona, non dedecet ex duabus Scyllis alteram pro altera nominare. Vetustus etiam codex manuscriptus ita legit, *Quid loquar? An Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est.* Vide vero tale aliquid apud Servium. Adde quod narraverat, non, narraverit in Romano codice scriptum est: sed hoc scriptoris adscripserim incitæ. *Pierius.*

Scyllam Nisi? Id est, Nisi filiam. Quod perfamiliale Græcis. Ælian. 1. 24. Γλαύκωνος τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ Ἀστυάμελης τῆς Φόρβαντος. et c. 25. Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου. Vide Viger. de idiotism. gr. ling. Sed tironibus nota. Gronov. Observ. 1. 22. ut, pro aut legit. *Emmeness.*

76 *Dulichias vexasse rates*] Ithacenses, a monte. Dulichium insula est, ubi mons est Ithacus: in qua fertur habitasse Ulysses: eoque et ipse Dulichius, et Dulichias habuisse rates dicitur. *Vexasse rates* autem, per Tapinosin dictum est. Nam non vexavit, sed evertit. quod Probus vult hac ratione defendere: dicens *Vexasse* venire ab eo quod est veho, vecto, vexo, ut vexasse sit portasse, et sine dubio pro arbitrio suo evertisse. *Vexasse* est enim vis quædam alieni arbitrii, non enim sui potens est, qui vehitur. Bene ergo inclinatum ver-

bam est: nam qui fertur, et raptatur, et huc atque illuc distrahitur, *Vexari* proprie dicitur. Cato in oratione de Achæis, Cumque Annibal terram Italian laceraret atque vexaret. Cicero in Verrinis, Sed ut a barbaris prædonibus vexata esset. Item alibi: *fana vexata, direpta urbes reperimur.* Servius.

Dulichias vexasse rates] *Vexare* non leve incommodum significat. Sed qui raptatur huc atque illuc proprie *vexari* dicitur, interpretes habet Macrobi. vi. 7. Gell. 11. 6. Inde Scylla sortita nomen est ἀπὸ τοῦ σκύλλαν, quod in glossis Philoxeni *vexare*. *Emmeness.*

77 *Ah timidos nautas*] *Timidos nautas* nonnulli pro *timentes* accipiunt, et bene *ah timidos*, ex dolentis persona. *Servius.*

78 *Teri*] Pro Terei. nam per synæresim dictum est: sicut supra, *Partumque Promethi*, pro Promethei. Tereus autem rex Thracum fuit, qui cum Atheniensibus tulisset auxilium, ac Pandionis Athenarum regis filiam Progen nomine duxisset uxorem; et post aliquantum tempus ab ea rogaretur, ut sibi Philomelam sororem suam videndam accersiret; profectus Athenas dum adducit puellam, eam vitiauit in itinere, et ei linguam, ne facinus indicaret, abscidit; inclusamque in stabulis reliquit, eumentis conjugii eam perisse naufragio. Sed Philomela rem, in veste suo cruce descriptam, misit sorori: qua re cognita Progne Itym filiam interemit, et patri epulandum adposuit. Alii Tereum finxisse socero dicunt Progen uxorem mortuam, et petisse Philomelam in matrimonium, et hoc dolore compulsam Progenem occidisse filium, et epulandam patri apposuisse: quos cum Terens, agnito scelere, insequeretur, omnes in aves mutati sunt; Terens in upapam; Itys in fassam; Progne in hirundinem; Philomela in lusciniam. quidam ta-

men eos navibus effugisse periculum, et ob celeritatem fugæ, aves appellatos volunt. *Servius*.

79 *Philomela dapes*] Atqui hoc *Progne* fecit: sed aut abutitur nomine: aut illi imputat, propter quam factum est. Et bene avis et hominis miscuit mentionem. *Idem*.

Quæ dona pararit] Quod, satiato *Tereo*, caput et pedes filii uxor intulerit. *Idem*.

Quæ dona pararit] Ambigitur, utra epulas *Tereo* posuerit, *Philomela* stuprata, an *Progne* uxor *Terei*. Pro utraque sententia stant eruditi fortiter. Prolixius disputat *Torrentius* Od. iv. 2. *Emmenes*.

80 *Quo cursu*] Licet volatum accipere debeamus, tamen *deserta petiverit*, potest ad hominem referri. *Servius*.

Quo cursu] Id est volatu. Sic *Statius* Theb. l. iii.

— *Cursus ut nulla serenos*

Alas agit.
Emmenes.

81 *Sua tecta supervollitaverit*] Hoc ad avem pertinet. *Servius*.

82 *Meditante*] Canente. *Idem*.

83 *Eurotas*] *Fluvius* *Laconum*, qui audita ab *Apolline* suas edocet *lanros*, quibus ejus plenæ sunt ripæ. ibi namque templum *Apollinis* est, nam hunc fluvium *Hyacinthi* causa *Apollo* dicitur amasse. *Lanros* vero multi pro vatibus accipiunt. *Idem*.

84 *Ille*] *Silenus*. *Idem*.

Referunt] Vel ferunt, vel proferrunt; quo verbo aliter in sequenti versu titur. *Idem*.

85 *Cogere donec oves stabulis*] Ordo est, cogere, donec oves stabulis vesper jussit, et invito *Olympo* processit. *Idem*.

Referre] Recensere. *Idem*.

86 *Et invito processit vesper Olympo*] Et ex eo quod dies invitus abscessit: et ex eo quod nimio audiendi desiderio vesper exortus est, cantilenæ voluptas ostenditur. Est etiam *Solis* laudatio, cujus lucis claritas tanta est, ut ea *Olympus* lætetur. *Idem*.

ECLOGA VII.

Quantum ad *Idyllii* pertinet inscriptionem, animadvertendum, in *Vita* *Virgilii*, quæ *Donato* adscribitur, ubi singularum eclogarum argumenta, et tituli recensentur, hæc corrupte legi. Septima *Pharmaceutria*; octava amores diversorum sexuum, et dicitur *Damon*. Ea tu ita restituere: Septima amores diversorum sexuum, et dicitur *Corydon*. Octava *Pharmaceutria*, et dicitur *Damon*. Sunt tamen qui pro *Corydone* *Melibeum* inscribant. *Pierius*.

1 *Forte sub arguta condescenderat ilice Daphnis*] Ecloga hæc pene tota *Theocriti* est: nam et ipsam transtulit, et

multa ad eam congestit de aliis. *Serv.*

Arguta autem modo canora, stridula. Alibi *argutam*, breve significat: ut, *Argutumque caput*. *Idem*.

Arguta] Canora: siquidem *Theocrito* pinus dulci marmure modulatur,

Ἄδῃ τι τὸ ψιθύρισμα, καὶ ἃ πένυς ἀπὸλε τήν,

Ἄ ποτὶ ταῖς παγαῖσι, μελλομένα.

Ausonius:

Est et arundineis modulatio musica ripis,

Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis.

Nannius.

Daphnis] Divinum hunc inducit, quippe filium Mercurii, ut diximus supra. Nam hinc est, quod paulo post dicturus est: *Caper tibi salvus et hœdi*. quasi divinus. *Servius*.

2 *Compulerantque*] Compellere proprie est in unum locum, vel diversa, vel diversorum animalia cogere. Cicero in Pisone, *omni pecore compulso*. Id.

Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum] In antiquo codice manuscripto *gregem* unitatis numero habetur, ut sit, Corydon et Thyrsis compulerant in unum gregem, Thyrsis oves, Corydon capellas. Sed melius *greges*: uterque suum. Est vero ubi ovis legas. Sed hoc loco oves dulcius sonare videtur. *Pierius*.

4 *Florentes ætatibus*] Hoc est ætate florente. *Servius*.

Ambo florentes ætatibus] Ætatibus, quasi diceret annis: rara locutio, per numerum plurativum. intelligit autem pueritatem. quare ab Ausonio utrumque simul conjunctum est:

— *Dum flos novus, et nova pubes*. Nannius.

Arcades ambo] Non revera Arcades: nam apud Mantum res agitur: sed sic periti, ut eos Arcades putares. Nam et paulo post dicturus est, *soli cantare periti Arcades*. *Servius*.

5 *Et cantare pares, et respondere parati*] Hoc est, qui possint etiam continuum carmen dicere. Nam hoc est cantare: ut, *Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin*. vel, *Candidus insuetum miratur lumen Olympi*. Et *Amœbæum* referre; ut, *Et me Phæbus amat, Phæbo sua semper apud me Munera sunt lauri*. Idem.

Cantare parati] Pro, parati ut cantarent et responderent; vel, pares parati, quasi pariter parati. Idem.

Cantare parati] Salust. in Cat. et vos servire magis, quam imperare parati estis. Vid. Sanct. de verb. infinitis. p. 218. Horat. Od. ii. 17.

— *Supremum*
Carpere iter comites parati.

Plura Vechnerus i. 5. *Emmenoss*.

6 *Hic mihi*] Scilicet circa eam partem, in qua *Daphnis* sedebat. Idem.

Hic mihi dum teneras] In Mediceo huc scriptum est, sed *hic* melius, hoc est, eo tempore, quo *teneras defendo a frigore myrtos*. *Pierius*.

Dum teneras defendo a frigore myrtos] Et varie hic locus exponitur. Nam alii simpliciter accipiunt, *Dum myrtos* tego, et tueor, ne eas frigus exurat. Alii quia ætatis illud fuisse asserunt tempus, dicunt; *Defendo a frigore*, tego contra frigus futurum. Alii dicunt, *Dum* defendo, id est, dum mihi ad defensaculum præparo myrtos a frigore, id est, quæ sunt sine frigoribus. Solent enim pastores vendicare sibi loca aliqua propter frigus futurum. *Servius*.

Dum teneras defendo a frigore myrtos] Pro multiplici interpretatione, quam tradit *Servius*, una videtur congruere, *Dum* munio myrtos contra inimicum frigus, quod tolerare hoc genus fruticis non potest. *Defendere* est *arcere*, *avertere*. ut *Servius* hac Ecl. vs. 47. Ubi de hoc verbo dicendi locus. *Emmenoss*.

7 *Vir gregis*] Abusive: nam tantum hominum est. Sic alibi, *Quem legero rivum*. Item *Horatius*, *Et olentis uxores mariti*. *Acyrologia* est. quod tamen ad Theocriti imitationem dictum est: qui ait, *ἄ τράγε τῶν λεονῶν ἀγῶν ἀνερ*. *Servius*.

Vir gregis] Sic amant loqui Poëtæ. *Juvenalis* de gallo Sat. iii. 91.

Quo mordetur gallina marito. Horat. Sat. ii. 3. 315. ubi de rana:

— *Ut ingens*

Belua cognatos eliacrit. Tali acyrologia etiam usus est *Plinius* x. 61. de vespertillone *Gaminos volitat amplexa infantes*. *Emmenoss*.

9 *Ades*] Alii pro imperativo accipiunt, cujus pronuntiatio similis est indicativo. *Terentius*: *Adesedum, pascis te volo*. *Servius*.

Caper tibi saluus et hardi] Aut quia in capro est spes hædorum: aut intelligimus, istum etiam hædos perdidisse, sed nescire: quod tamen ille quasi divinus indicat. Potest tamen etiam scire, sed levius damnum majoris contemplatione contemnere. *Idem.*

10 Et si quid cessare potes] Sic tibi potes vel breve otium persuadere. Nam loquitur ad hominem amantem laboris. *Idem.*

Requiesces sub umbra] Mecum scilicet. *Idem.*

11 Huc ipsi potum venient per prata juvenci] *Ipsi*, id est sponte sua. Et intelligimus istum præter capellaram gregem, juvencos habuisse peculiares. aut certe, *ipsi* referamus ad hædos et caprum. ut, *Per prata juvenci.* *Idem.*

12 Prætexit] Prætegit; ut, *Non tamen Anna novis prætexere funera sacris.* *Idem.*

13 Minctus] Flavinus. intelligamus Venetiam, quæ est haud longe a Minicio, cujus est delicias commemoraturus. Alii dicunt loca ipsa *prata juvenci* appellari. *Idem.*

Equæ sacra] Et de sacra, ut: *Equæ chao densos divum enumerabat amores.* Id est a chao. Sacra autem quercus, aut ipsam quam vult intelligi, aut universum genus, quod et Jovis, et olim fatidice. *Idem.*

Equæ sacra resonant examina quercu] In Longobardico prius erat, *Atque sacra*, prout etiam in citato hoc eodem versu ab Arusiano. Sed enim Servius mavult, *equæ sacra.* In commentariis vero aliquot, *equæ cavæ resonant*, scriptum invenias. *Pierius.*

14 Neque ego Alcippen nec Phyllida habebam] Has duas intelligamus amicas esse cantantium. Nam hoc dicit, Nec Alcippen habebam, ut ille: nec Phyllida, ut alter. aut ut plerique putant, nomen villicæ. *Servius.*

15 Clauderet agnos] Ergo varium pecus habuit. *Idem.*

16 Et certamen erat Corydon cum

Thyrside magnum] Figurata locutus est, Magnum certamen, ille cum illo: ac si dicas, Magna contentio est cum Cicerone Virgilius. et videtur nominativum pro genitivo posuisse, nam *Corydonis* facit. *Idem.*

17 Posthabui] Postposui. *Idem.*

Mea seria] Necessitatem capri inquirendi, vel hædorum. *Idem.*

Ludo] Cantilenæ. ut, *Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.* *Idem.*

18 Alternis igitur contendere versibus ambo] Hoc est quod ait supra, *Et respondere parati.* *Idem.*

19 Alternos Musæ meminisse volebant] Si volebant: sensus est, Musæ utriusque meminerant: ut, *Amant alterna camæna.* Sed multi volebant legunt: ut sit sensus, Optabam o Musæ meminisse alternos. id est, omnia quæ dixerunt, tenere. Nam et in fine dicturus est, *Hæc memini.* *Idem.*

20 Referebat ordine] Amœbæi carminis lege, ut diximus supra. *Idem.*

21 Nymphæ noster amor Libethrides] Libethros fons est Bœotix, ubi coluntur Musæ; a Libethro Poëta, qui primus armoniam tradidit, et arcem Musis consecravit. Alii locum in quo Hesiodus natus est: aut templum Libethridum Musarum dicunt; quod a Pierio Apollinis filio consecratum est; et sic ait Libethrides, ac si diceret Hippocrenides, a fonte Hippocrene. Ut autem Poëta invocent Nymphas (sicut hoc loco: item in fine, *Extremum hunc Arethum mihi concede laborem*) hæc ratio est, quod secundum Varronem, ipsæ sint Nymphæ quæ et Musæ; nam et in aqua consistere dicuntur, quæ de fontibus manat, sicut existimaverunt, qui Camœnis fontem consecrarunt: nam eis non vino, sed aqua et lacte sacrificari solet, nec immerito. Nam aquæ motus musicen efficit: ut in hydraulia videmus. Sane sciendum quod idem Varro tres tantum Musas esse commemorat: Unam quæ ex aqua nascitur motu; Alteram, quam sœris icti

efficit sonus ; Tertium quæ in mera tantum voce consistit. Et multi volunt in hac ecloga esse allegoriam, ut Daphnis sit Cæsar, Corydon Virgilius : Thyrsis qui vincitur, Virgilii obtrectator ; scilicet aut Bavius, aut Anser, aut Mævius, pessimi Poëtæ. *Idem.*

22 *Meo*] Positus in hac particula magnus affectus amoris. Sup. *meus ignis Amyntas*. Ovid. in ep. *Æsopides, dixi, quid agit meus*. Horat. Carm. iv. *Mecænas meus*. Sappho apud Ovid. *Me miseram dixi, quam modo pane meus*. Frequentissima sunt in Plauto, *mea lux, mea rita*, et sexcenta alia. Cerdæ.

Codro] Codrus Poëta ejusdem temporis fuit, ut Valgius in Elegis suis refert. *Servius.*

Proxima Phæbi] Subandis carmina. *Idem.*

23 *Aut si non possumus omnes*] Secundum illud dixit, *Non omnia possumus omnes*. Nam debuit dicere, *Aut si ego non possum*. *Idem.*

24 *Hic arguta*] Juxta quam frequentier canitur, ac per hoc loquaci, garrula. *Idem.*

Sacrapinu] Matri deum consecrata. Sic supra, *Sacra quercu*, scilicet Jovi dicata. et apostropham fecit, tantquam eam consecret, et intellectus pendebit, fistula malo catalysin facere, quam deterior esse. *Idem.*

Pendebit fistula] Qui arti alicui valedicebant, instrumenta, sive musica, sive alia, in rebus aliis usurpata, diis consecrabant. Tibullus ii. 5.

Pendebatque vagi pastoris in arbore votum

Garrula silvestri fistula sacra Deo. Horat. Od. iii. 26. *Barbita hic paries habebit*. Nemesius ecl. i. 14.

Jam mea ruricola dependet fistula Fauno.

Vide Tomasium de Donariis c. 29. et ante alios Turn. advers. vi. 9. et Torrentium ad Horat. ep. i. 1. 5. *Emmeness.*

25 *Pastores nascentem Poëtam*] Vexsecunde locutus est, non jam Poëtam

dicens, sed nascentem. Sanè hoc loco carmen exprimitur Amœbæum. Nam enim Corydon petisset, ut esset Codri similis : hic se adeo Codrum superare dicit, ut se in ejus invidiam possit movere. Hedera autem coronantur Poëtæ, quasi Libero consecrati, qui et ut Bacchæ insaniunt (Sic Horatius, *Ut male sanis adscripsit Satyris Faunisque Poëtæ*) vel quod semper virent hedera, sicut carmina æternitatem merentur. *Servius.*

Crescentem ornate Poëtam] In Longobardico, et in Mediceo legere est, *nascentem*, horum alterum Paraphrasis fuit. *Crescentem* vero omnino castior lectio existimatur. *Pierius.*

Edera] Folia ejus in coronamentis locum habent. Plin. xxi. 9. edeream coronam primis capiti imposuit Liber. *Idem* xvi. 4. dein qui cæteris Poëtis palmam præripuerant. *idem* xvi. 34. Juven. sat. vii. 28.

Qui facis in pacem sublimia carmina cella,

Ut dignus venias ederis.

Pers. in præfat.

— *Quorum imagines lambunt*

Ederæ sequaces.

Horat. Carm. i. 1.

Me doctarum edera præmia frontium Dis miscent superis.

Rationem tradit Vossius de natura artis Poëticæ c. 10. et exemplorum copiam Paschalius carm. i. 18. *Emmeness.*

26 *Rumpantur ut ilia*] Sicut etiam in Æneide dictum est, hoc ille, et hæc ilia facit. Unde Juvenalis ait, *Vis frater ab ipsis Ilibus ?* Nam Maryllus mimographus contempsit artem, ad jocum movendum : et parasito dixit, *Tu ut Hector ab Ilio nunquam recedis*. Sed, hoc dictum est per amaritudinem rusticam. *Servius.*

Rumpantur ut ilia Codro] Extremæ indignationis causa, rumpi dicuntur ilia. Cic. in Vatin. c. 4. *Ut aliquando ista ilia, quæ sunt inflata, rumpantur.*

Facetissima est comparatio apud Horatium Sat. II. 8. et Martialem epigr. x. 69. stulti Otacilii, cum rana, quæ cum bovi invideret magnitudinem, rumpebatur. Sic Codrus invidia laborans ilia dicitur ducere, cum spiritus anhelantem et suspirantem deficit. Inde illud Ge. III. 505.

— *Attractus ab alto*

Spiritus interdum gemitu gravis, imaque longo

Ilia singultu tendunt.

Itia, teste Plinio XI. 37. appellantur inter vesicam, et alvum arteriæ, ad pubem tendentes. Emmeness.

27 *Ultra placitum*] Id. est nimie. Irrisorie, Ultra quam placeo et mereor: quicquid autem ultra meritum laudatur, dicitur fascinari. *Servius*.

Ultra placitum laudat] In Longobardico legitur *placidum*, quod minime admittimus. *Pierius*.

Ultra placitum laudat] *Vetus opinio est* (ut Muretus var. lect. XI. 3.) *periculum esse a fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur*. Sed invidiam et fascinum a se amoliri putabant, utentes hac voce, *præfascini*, aut *præfascini*. Vide Turneb. XVII. 23. et Scipium verisim. I. 17. *Emmeness*.

Baccare] Herba est ad repellendum fascinum. *Servius*.

28 *Mala lingua*] Fascinatoria, nocendi scilicet studio. *Idem*.

29 *Setosi caput apri*] Multi per duas e scribi volunt propter metrum. Sane deest consecrat, ut, 'Æneas hæc de Danais;' et si apri, tanquam venator; si capri, tanquam pastor. *Idem*.

Setosi apri] Proprie de apris, qui setigeri dicuntur. Ovid. Met. VIII. 376. *A setis quæ densis similes hastilibus horrent*. ut Phædr. II. 4. 12. *Direpit ad cubile setosæ suis*. Venatorum disciplina erat, consecrare partem prædæ, ut capita aprorum, et cornua cervorum, ut Tomasinus de Donariis c. 30. et Turneb. IV. 22. *Emmeness*.

Parvus] Vel humilis, vel pauper, vel minor ætate. *Servius*.

30 *Ramosa cornua*] Ut, *cornibus arboris*. *Idem*.

Ramosa cornua] Plin. XI. 37. *Spargit cornua in ramos, ut cervorum*. Phæd. I. 13. *Ibi dum ramosa mirans laudat cornua*. Superbiunt enim cornibus, quibus amissis, invia petunt, et latent, velut inermes. Plin. VIII. 32. ubi etiam de longissima vita cervorum. Ut recte, *vivacis*, quemadmodum Ovidius Met. III. 194.

Dat sparso capiti vivacis cornua cervi. Cornua hæc crebro dedicata fuisse Dianæ, docet Tomasinus de Donariis c. 30. *Emmeness*.

Vivacis cornua cervi] Ut enim Plinius dicit in naturalis historia, Cum se cervi gravatos ætate cognoverint esse, serpentes requirunt, et eos flatu ad se tractos, cum comederint, juvenescunt et revertuntur rursus in actum priorem; diu enim vivere dicuntur. *Servius*.

31 *Si proprium hoc fuerit*] Quod supra petierat scilicet, ut talia carmina faceret, qualia Codrus effecerat. Proprium sane veteres perpetuum, stabile, firmum. Terentius: *Ego deorum vitam ea propter sempiternam esse arbitror, quod eorum voluptates propriæ sunt*, id est firmæ et perpetuæ. Et in Phormione, *curavi propria ut potiretur*. Et ipse, *propriamque dicabo*; et, *da propriam Thymbræe domum*. Si proprium, alii hunc Miconem alieni pecoris custodem volunt, et sic dicere; Interim hoc tibi caput Delia dedico: si proprium hoc meum pecus fuerit, plus dabo, id est simulachrum faciam. *Idem*.

Levi] Polito. *Idem*.

De marmore tota] Quia solent plerumque caput tantum, vel thoraca facere. Sane in libris sacrorum refertur, sacrum dici, quod ritu sacrat, ut ædes, aræ, simulachra, dona. Hic ergo cum dicit, *levi de marmore*

tota Puniceo stabis suras crincta cothurno; eodem modo et de Priapo dictum debemus accipere. Hic etiam caput apri pro dono offertur, dona autem oblata nminibus tamdiu sacra sunt, et dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata. *Idem.*

32 *Suras crincta cothurno*] Ideo singulari usus est numero, quia hoc genus calceamenti ntrique aptum est pedi, ut in primo *Æneidos*, *Purpureoque alto suras vincire cothurno*. *Idem.*

Evincta] Vel simpliciter, vel valde; ut, *eduramque pinum*. *Idem.*

Puniceo cothurno] *ῥυμφὶ καὶ ἐρυθροῦ*, quo genere calceamenti primum usi fuerant reges Albanorum, ut Festus in *mulleus*, et Dio de J. Cæsare, qui puviceis calceis utebatur, ut se Albanis regibus oriundum, testatum faceret. Tegebat mediam usque tibiam cothurnus. vid. Scal. ad locum Festi, ejusque figuram tradit Balduinus de calceo antiquo c. 15. p. 147. De Rubro calceatu mulieribus grato, Turn. xxviii. 16. plura Ecl. viii. 10. *Emmeness.*

33 *Sinum lactis*] Sinum, genus est vasis: quod cum significamus, si producit: cum vero gremium significamus, si corripimus. Varro de vita populi Romani, *aut galeolam, aut lepestat, aut sinum dicebant*. Tria enim pro quibus nunc acratoforon dicitur. Atta in Megalensibus, *nempe ad mensam ubi sermo de sinu solet suboriri*. Sane notandum haberi considerationem divinarum personarum. Nam ille supra cum veneratione locutus est, apud numen severum consideratione; contra hic jocatur, quia loquitur ad numen, quod joci gaudere manifestum est. *Servius.*

Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis Expectare sat est] In pluribus quidem antiquis codicibus legitur *te*. Sed in Oblongo, tibi, quippe satis est, vel oblata tibi. Sino vero pro vase utitur et Plautus in Curculione, *Innorgere in me liquores tuos Sino*

doctim. Quod vero Virgilius *liba* genere neutro dixit, Nigidius *libos* genere masculino dicere maluit. *Quot annis*, uti sæpe dictum, distinctis dictionibus scribitur in antiquis exemplaribus. *Pterius.*

Sinum] *Δῖον* Græcis, mutato *d* in *s*. Quod non adeo insolens, ut Turn. i. 16. excavationem sinum habet, quam poculum, Varr. de L. L. iv. *Emm.*

Liba] Placentas. *Servius.*

Liba] Nonnulli a *λεῖβω*, quia diis libantur, derivant; alii a Libero, quibus accedit Ovid. Fast. iii. 733.

Nomine ab auctoris ducunt libamina nomen

Libaque: quod sacris pars datur inde focis.

Liba Deo sunt: succis quia dulcibus ille

Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt. *Emmeness.*

Priape] Deus Lampacenus est Hellesponti, qui hortos tuetur. *Servius.*

Priape] Hortorum Deus, manu tenens dextra falcem, qui avibus et furibus terrorem incutit. Noster Ge. iv. 110.

Et custos furum atque avium, cum falce saligna

Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Idem Hor. Sat. i. 8. et Columell. in Carm. de Cult. Hort.

— *Medio qui semper in horto Inguinibus puero, prædoni falce minatur.*

Emmeness.

34 *Custos es pauperis horti*] Pro eo, Juvenal. xiiii. 123. *exigui horti. Pauperculi hortulani* meminit Apul. lib. ix. *Idem.*

35 *Pro tempore*] Pro necessitate, pro capto rei nostræ, pro viribus quæ sunt hoc tempore. *Servius.*

36 *Si factura gregem suppleveris*] Si tot agnos habuero, quot oves: hoc est enim *gregem suppleri per facturam*; et fœtura est proventus, ipse fœtus vero quod nascitur. *Idem.*

Suppleveris] Id est, si propagatio

sobolis numerum gregis resarciverit, ita supplementa exercitus dicimus, quum in locum desideratorum alii succedunt, et numerum adæquant. *Nannius.*

Aureus esto] Ponetur statua ex auro. Sic *marmoreum* fecimus paulo ante. et Juvenal. Sat. XIII. 114.

— cum mittere vocem

Debueras vel marmoreus vel aureus. Hor. Sat. II. 3. 183. *Aeneas ut stes.* *Emmenes.*

37 *Nerine Galatea*] Amica Corydonis nobilis; et hoc dicit, O amica quæ talis es, qualis Galatea fuit nympha, quam cum Polyfemus Cyclops adamasset, primum concubitus ejus precibus expetivit, mox vim adhibere conatus est; quem illa, in mare se præcipitando, effugit. Cyclops autem cum eam de mari non posset evocare, Acyn, quem Nympha diligebat, ictu petrae interemit; cujus cruorem Galatea vertit in fluvium, qui ejus retinet nomen. *Nerine* autem patronymicum est Græcum. Nam fœminina patronymica, aut in *ias* exeunt, ut *Pelias*: aut in *eis*, ut *Atreis*: aut in *æ*, ut *Nerine*, *Adrastine*. Alii pro *Nereis* accipiunt. *Servius.*

Nerine] Ut *Ætine* Ovid. Epist. Heroid. vi. 103. sic *Adrastine*, *Nona-crine*. vid. Priscian. I. II. p. 585. et *Nobilis*. Heins. ad locum Ovidii. *Em.*

Thymo mihi dulcior Hyblæ] Vel odore thymi Hyblæi, vel mellis Hyblæi: ut a materia rem ipsam dixerit. Nam apibus, non hominibus dulcis est thymus. *Servius.*

38 *Edera formosior alba*] Quia sunt et nigræ hederæ: ut, *Aut hederæ pandunt vestigia nigra*. Nigra autem, vel alba hederæ, non ex foliis, sed ex ligno cognoscitur. *Idem.*

39 *Præsepia*] Id est, cum possessores novi cœperint assignatos possidere agros. *Idem.*

40 *Tui Corydonis*] Plenum affectus est: ut, *Si quis amata Tangit honos animum*. *Servius.*

41 *Sardois herbis*] In Sardinia enim nascitur quædam herba, ut Sallustius dicit, *apiastri* similis: quæ herba comesa hominum rictus dolore contrahit, et quasi ridentis interimit. Unde vulgo *cupōlivos yēlous*. *Idem.*

Sardois herbis] Oblongus codex ille antiquus, atque alter pervetustus expositus, *Sardinis*; Longobardicus et Medicæus *Sardonis* legunt. *Pierius.*

42 *Horridior*] *Spiniosior*. *Servius.* *Rusco*] Virgulta brevius acutis foliis et pungentibus; unde et in sacris scopæ fieri solent. *Idem.*

Alga] Herba, quæ in mari nascitur. *Idem.*

43 *Lux*] Id est, dies. *Idem.*

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est] Impatientius ferebat sibi, gregem servantis, diutius amica carendum esse. ad quam festinabat; et animo cupienti, ut Sallust. in Jugurth. nihil satis festinatur. Crebræ occurrunt misere amantium querelæ, momenta annos esse. Ovid. Heroid. Epist. XVIII. 25.

Septima nox agitur, spatium mihi longius anno.

Epist. XIX. 3.

Longa mora est nobis omnis, quæ gaudia differt.

Imo omnis mora molesta, ut Hor. Ep. I. 1. 20. v. etiam Freinshem. ad Curt. VII. 4. *Emmenes.*

44 *Ite domum pastis, si quis pudor, ite juvenci*] Quia ad pascendum avidissimi sunt. Ideo autem increpat tauros tarde redeuntes ad stabula; quia superius dixit ille, tunc amicam suam venire debere, cum tauri ad præsepia fuissent reversi. *Servius.*

45 *Muscosi fontes*] Lanugine viridiore cooperti. *Idem.*

Somno mollior] Turpilius... lectus. *Idem.*

46 *Rara arbutus*] Aut genus arboris frondibus raris. aut quomodo dicimus, *rarum hominem*, pro egregie et bono. *Idem.*

47 *Defendite*] Prohibete, excludite,

Horatius, *et igneam Defendit æstatem capellis Usque meis.* Duo ergo significat, nam aliter patriam dicimus defendere, aliter hostes; ut, *hunc, oro, defenda furorem.* Idem.

Defendite] Arcete, propulsate Solstitium, de quo Ge. i. 100. Cic. pro Sex. Rosc. c. 1. *defendere injuriam.* De Senect. c. 16. *nimis solis ardorem defendit.* Cæsar de B. G. *quod bellum non intulerit, sed defenderit.* noster hac Ecl. vs. 6.

Dum teneras defendo a frigore myrtes. sic ἀφρῶν Græce. Vid. P. Vict. var. lect. xxx. 11. *Emmeness.*

Jam venit æstas Torrida] Jam venit, jam appropinquat: non enim dicit æstatem esse cum adhuc turgere gemmarum palmites dicat. Et bene tarde frondere vites commemorat in Venetia, quæ est provincia frigidior. *Servius.*

48 *Torrida]* Calore sicca. *Idem.*

49 *Hic focus et tædæ pingues]* Contraria iste dicit. *Pingues* autem tædæ ait *desudantes picem.* Nonnulli *Hinc* legunt, ut sit intellectus, quia in domo sua semper ignis sit; ideo subjectum, *hinc tantum*, ut est, *hinc omnis largo pubescit vinea satu.* hoc est, ex hac causa. Sane *hinc* alii propterea: alii, loci significationem accipiunt. *Idem.*

50 *Semper]* Quantum ad hiemis spatium pertinet. *Idem.*

51 *Curamus]* Quidam timemus accipiunt. *Idem.*

52 *Numerum lupus]* Quia solam considerat lupus prædam; et subauditur, vel ovium, vel similiū. *Idem.*

Torrentia flumina ripas] Quæ aucta, riparum munimina spernunt; et totum proverbialiter dictum est. *Idem.*

53 *Stant et juniper]* Modo, plenæ sunt: alias, horrent. ut, *Stant lumina flamma.* Alias vero *stant:* ut, *Stant manibus aræ.* Verrius Flaccus, Juniperum juvenem pirus dicit; vere autem Juniperus est quasi aculeis prædita, baccas ad piperis speciem gerens. *Idem.*

Castanea hirsuta] Adhuc intra suos echinos locatæ. *Idem.*

54 *Passim]* Abundanter. *Idem.*

55 *Rident]* Læta sunt: ut, *Mixta: que ridenti colocasia fundet acantho.* Horatius, *Ille terrarum mihi præter omnes Angulus ridet.* *Idem.*

56 *Montibus]* E montibus. *Idem.*

Flumina sicca] Ξεφθολυκῶς: etiam juges aquas et perpetuo fluentes sicari conspicias. *Idem.*

57 *Aret ager]* Ordo est, aret ager et sitit herba, moriens vitio aëris, id est, pestilentia corrupti aëris affigitur. *Idem.*

Aret ager: vitio moriens sitit aëris herba] Id est, Siccitas (quæ ἀρχὴ Aristoph. et ejus Schol. in Plat. iv. 2. 17.) minatur frugibus et satis interitum. Noster Ge. i. 107.

— *Exustus ager morientibus æstuat herbis.*

Id optandum, quod Horat. Epod. 16.

— *Ut neque largis*

Aquosus Eurys arva radat imbribus, Pinguis nec siccis urantur semina glebis.

Emmeness.

Moriens herba] Ex philosophantium sententia, animatæ sunt herbæ; ideoque mori, *expirare*, &c. dicuntur. Noster Ecl. x. 67.

— *Cum moriens alta liber aret in ulmo.*

et Ge. iv. 390.

— *Interfice messes.*

Idem.

58 *Liber pampineas]* Sane sciendum, Virgilium pampinos nunquam cum genere dicere: sed Varronem fœminino genere frequentius. *Servius.*

Invidit collibus umbras] Exsiccatae sunt vites nimio æstu, et folia amiserunt. *Idem.*

Invidit collibus umbras] Ut, *Tene, inquit, miscrande puer, cum læta veniret, Invidit fortuna mihi?* Nam invideo tibi illam rem dicimus, ut, *incidit imperium.* *Idem.*

60 *Jupiter et lato descendet plurimus imbrī*] Sic alibi, *Conjugis in gremium lata descendit*. Aër enim in pluvias solvitur. *Idem*.

Juppiter et lato descendet plurimus imbrī] Irrigabit arva pluvias ad fertilitatem sufficientibus, et necessariis. *Inde Jupiter pluvius*. Tibull. i. 7.

Arida nec pluvio supplicat herba Jovi. βέριος καὶ καταβάρης. Poll. Onomast. i. 23. qui Ovidio Fast. III. 327. *Elicius* appellatur:

Elicium calo te, Jupiter. Unde minores

Nunc quoque te celebrant, Elicium quoque vocant.

Idem Turneb. ix. 9. *Emmeness*.

61 *Populus Alcidae gratissima*] Quia ea velatus ab inferis rediit, quam Homerus ἀχερῶδα dicit, ab Acheronte ad superos translata; qua corona usus duplici colore foliorum, geminos labores superiorum inferiorumque testatus est. De hac sane arbore fabula talis est: Lence, Oceani filia, inter Nymphas pulcherrima fuit; hanc Pluton adamavit, et ad inferos rapuit; quæ postquam apud eum, completo vitæ suæ tempore, mortua est; Pluton tam in amoris, quam in memoriæ solatium, in Elysiis piorum campis, Leucen nasci arborem jussit, ex qua, sicut dictum est, Hercules se, revertens ab inferis, coronavit. *Servius*.

Populus Alcidae gratissima] Quod et Theocr. Idyll. II. 121.

Ῥαπὶ δ' ἔχων λεύκαν, Ἡρακλῆος ἱερὸν ἔργον.

Ubi Scholiastes: παρὰ τῷ ἀχέροντι φουμένῃ τὴν λεύκην, ἣν Ὀμηρος ἀχερῶδα καλεῖ. &c. Plin. XII. 1. Sic de arboribus, Diis dicatis: *Jovi Esculus, Apollini Laurus, Minervæ Olea, Veneri Myrtus, Herculi Populus*. Phædr. III. 18.

Quam, quas vellent esse in tutela sua, Diis legerunt arbores. Quercus Jovi, Et Myrtus Veneri placuit, Phæbo Lauream,

Pinus Cybela, Populus celsa Herculi. Qui Herculi sacra faciebant, et heros, multis perfuncti laboribus, populeam coronam sumere consueverant. Turneb. xi. 26. Paschal. de Coron. IV. 2. et Meure. arbor. sacr. c. 6. *Inde Noster Ge. II. 66*.

— *Herculeæque arbor umbrosa corona*.

Et Æn. VIII. 276.

— *Herculea bicolor cum populus umbra*.

V. Serv. Et hæc quidem alba fuit populus. Ovid. Heroid. Ep. ix. 64.

Aptior Herculeæ populus alba comæ. *Emmeness*.

62 *Formosæ Myrtus Veneri*] Myrtum ideo dicatam Veneri volunt; quia cum a mari exisset, latuit in myrto, ne nuda conspiceretur; vel quia fragilis est, ut amor inconstans; vel quia jucundi odoris, ut, *sic posita quoniam suavis miscetis odoris*. *Servius*.

Formosæ Myrtus Veneri] V. Serv. ad Ge. II. 64.

— *Solido Paphia de robore myrtus*.

Inde Æneas Æn. v. 72.

Sic fatus velat materna tempora myrto. et Ge. i. idem facit Angustus, qui per C. Cæsarem, Veneris se progeniem profitebatur. Ovid. Fast. IV. 16.

Mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto

Contigit.

Rationem exponit in eodem libro vs. 138. De laurea Ecl. II. 54. *Emmeness*.

65 *Fraxinus in silvis pulcherrima*] Bene singulis loca sua consignavit. *Fraxinus in silvis cedit tibi, pinus in hortis*. Non sic erunt pulchræ arbores in suis locis, id est, sibi aptis creatæ: sicut tu, si ad me frequenter venire curaveris. *Fraxinus in silvis, et post,*

66 *Populus in fluvio*] In Vari, et Hebri, ut est nunc prius populus in

flaviis; dein fraxinus in sylvis in Hebræis, *Nec myrtus vincet Veneris, nec laurea Phœbi*, et ita adserit, *illas dum Phyllis amabit*. Non tam necessariam fuit dicere corylos: perinde enim est, ac si dixisset, *Phyllis amat corylos, corylos dum Phyllis amabit*. Servius.

Populus in fluviiis, abies, &c.] Gaudet locis paludosis juxta Theophrastum IV. 1. τὰ μὲν γὰρ φιλεῖ τοὺς ἐφίθρους καὶ ἐλάδεις· ὁ δὲν αἰγρεὸς, λεύκη, ἱτέα, καὶ ὅλως τὰ παρὰ τοὺς ποταμοὺς φύμενα. Quædam enim aquosa et palustria adamant loca: ut *populus nigra*, *alba*, *salix*, et denique omnia, propter fluvios nascentia. De pinu et abiete, non satis sibi constat Theophrastus, nisi Scaligerum adhibeas, qui contradictionem quodammodo tollere videtur. *Emmeness*.

68 *Cedat*] Sic Longobardicus. In aliis invenitur *cedet*. Sic in seq. vs. *memini et victum*. In Oblongo vero codice: *hæc memini victum*, &c. *Pierius*.

69 *Hæc memini*] Et memini illam

rem, et memini illius rei dicimus: ut, *Nec ceterum memini, latorve malorum*. Item, *Numeros memini*. Servius.

70 *Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis*] Victor nobilis supra omnes: quam rem quasi rusticus implere non potuit. *Idem*.

Ex illo tempore] Ab illo, nempe, temporis puncto. Post illud tempus. Cic. Philipp. I. 1. *Nec a republica dejiciebam oculos ex eo die, quo in eadem Telluris convocati sumus*. *Idem* ad Att. Ep. XVI. 1. *Hinc ex Kal. April. ad H.-S. LXXX. accommodetur*. Sic Vell. Patern. II. 33. *Cum esset in fine bellum Piraticum, et L. Lucullus, qui ante septem annos ex consulatu sortitus Asiam*. *Emmeness*.

Nobis] Pro, *nobis*, Nannius ad hunc locum, et Torrent. in Horat. de art. poet. 259. legit: *nobis*; Servii, ut videtur, auctoritate. Sane, *nobilis*, est *omnibus notus*, ut Donatus. Ter. in Heaut. II. 1. 15. *Mea est nobilis*. *Idem*.

ECLOGA VIII.

1 *Pastorum Musam Damonis*] Apud Theocritum est una ecloga, quæ appellatur *φάρμακὸς*: in qua inducitur mulier quædam sacris quibusdam pervertens mentem amatoris, a quo spernebatur: quam Virgilius transtulit ad hujus eclogæ ultimam partem. Prima enim ejus pars conquestionem solam habet, amatoris decepti: quem nubendo alteri, antiqua sponsa fefellerat. *Servius*.

Pastorum Musam Damonis et Alpheisibæ] Servius ait primam partem solam amatoris decepti habere conques-

tionem. Sed enim in ea narratur etiam principium, et origo amoris, qui locus a Theocrito circa finem tractatur. *Pierius*.

Musam] Ergo cantilenam amorum, quos inter sese cecinerunt. *Servius*.

2 *Immemor herbarum quos est mirata juvenca*] Qui cantilenæ suavitate, cœgerunt etiam ea animalia oblivisci pascuorum, quæ sunt pascendi avidissimæ. Nam supra ait, *Ite domum pastis, si quis pudor, ite juvenci*. *Idem*.

3 *Stupefactæ carmine lynces*] Animalia, tanquam Pantheræ, in tutela

Liberi; et paulatim ad augmenta procedit: dicena, Juvencæ oblitæ sunt pascuorum: stupuerunt feræ: flumina etiam sensu carentia, cursus proprios retardaverunt. *Idem.*

4 *Requieunt flumina cursus*] Cursus proprios retardaverunt, et quietos esse fecerunt. Sic Sallustius, *Paululum requiescit militibus*. Quiesco enim duplicem habet significationem: et aliter dico, *Quiesco ego*: et aliter *quiesco seruum*, id est, quiescere facio. Calvus in 1o, *Sol quoque perpetuus meminit requiescere cursus*. *Idem.*

Requieunt] Verbum *requieunt* ea loquendi figura nonnullis negotium facessit. Et *liquerunt* codices aliquot manuscripti legunt. Verum exempla probatiora, *requieunt* habent, et eamjectionem agnoscit Servius, quæ multum venustatis præ se ferens, inter elocationum exempla redigitur ab Arnasio. *Pterius.*

Requieunt flumina cursus] *Requiesco pro requiesfacio*, Turneb. xxx. 19. Sic *consuescere brachia pro consuface*. Sed compluria in *quiesco* et *requiesco* Sahctius p. 184. *Emmeness.*

5 *Damonis Musam*] Bene repetit, ne longum uperbaton sensum confunderet; ut in Georgicis repetit, *huc pater o Lenæ*. Servius.

6 *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi*] Ubi es, o Anguste, sive Venetiæ flumen transcendis: nam Timavus fluvius est Venetiæ vel Histrie. *Idem.*

Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi] Vocabulum nauticum, ut Servius ad Æn. i. 248.

Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi.

Id est, navigando accedere, et præternavigare. et ix. 314. *Egressi superant fossas*. Sic: *superare montem, jugum, &c.* Saxa Timari maluit dicere, quam Timavum. Sic: *fontem Timavi*, et Ge. iii. 475.

— *Et lapidis arca Timari.*

Emmeness.

Delp. et Var. Clas.

7 *Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam Ille dies*] Hoc est, Sive per Illyricum navigas mare, id est, per Dalmatiam: putas unquam erit tempus, quo mihi liceat tua facta describere? *Servius.*

Legis] Præteris. Sermo est nauticus, ut Ge. ii. 43.

— *Primi lege littoris oram.*

Æn. ii. 207.

— *Pars cætera pontum*

Pone legit:

Et Æn. iii. 127.

— *Et crebris legimus freta concita terris.*

Et vs. 292. Littoraque Epiri legimus. Sic relegere. Statius Achill. l. i. *Culpatum relegat iter.* *Emmeness.*

9 *En erit*] Ecce jam aderit. Nam, en, unum optantis est; ut, *en erit ille dies*; aliud confirmantis; ut, *en erit, ut liceat*. Servius.

10 *Sola Sophocleo tua carmina d. c.*] Ac si diceret, Quamquam impar sit ingenium meum laudibus tuis. nam tuæ laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles autem Tragædiographus fuit altisonus. Alii ideo hoc de Pollione dictum volunt, quod et ipse utriusque linguæ Tragædiarum scriptor fuit. *Cothurnus* autem calceamentum tragicum; cujus usum quidam Sophoclem primum scenæ intulisse volunt. *Idem.*

Sophocleo cothurno] Sublimi charactere, et gravi stylo, qualis conveniens est Tragædiæ. Ovid. Trist. ii. 353.

Et dedimus Tragicis scriptum regale cothurnis,

Quæque gravis debet verba cothurnus habet.

Et vs. 393.

Impia nec Tragicos tetigisset Scylla cothurnos.

Phædr. iv. 6.

In cothurnis prodit Æsopus novis.

Et quia eo scribendi genere inclauerunt Tragicorum principes, Sophocles, et Æschylus, inde crebro Sophocleus, Æschyleus cothurnus, pro dictione

5 O

magnifica. Vide Baldinum de calceo antiq. p. 158. *Emmetes*.

11 *A te principium tibi desinet*] Sic et Homerus, *ἐν σοὶ μὲν λήξω, σὺ δ' ἄρξῃαι*. Horatius, *Prima dicta mihi, summa dicende canena*. Servius.

Iussis Carmina cepta tuis] Supra enim dixerat; *Non infusa cavo*. Idem.

12 *Atque hanc sine tempora circum Inter victrices hederam tibi serpere lauros*] Allegoricis dicit. Debet etiam carmen meum florere inter istos plures triumphos. Nam victores Imperatores, lauro; hederam coronantur Poëtae. Verecunde autem ait *Serpere*, hoc est humiliter procedere. Alii ideo lauri et hederæ simul mentionem factam accipiunt, quoniam Apollo carminum deus; idem Liber pater putatur. Quidam, sicut dictum est, in Pollionem dictum trahunt; qui tunc Illyricum petebat expugnaturus Salonas, et inde ad orientem ad Antonium profecturus. Lauro autem triumphantes coronantur; hederam Poëtae: Pollio et Imperator est et Poëta. Cur tamen triumphantes lauro edonentur, hæc ratio est; quoniam apud veteres a laude habuit nomen, nam laudum dicebant: vel quod hæc in manu habuit Juppiter, quando Titanas vicit; vel quod ea arbore Præfecti militum, Fidenatibus victis, se coronassent sub Romulo; vel quod semper vireat. Hederam autem ideo coronantur Poëtae, quoniam Poëtas sæpe vino plurimo manifestum est uti; sicut et de Ennio ait Horatius; et Lyrici omnes in suis carminibus loquuntur; et hæc herba nimiam frigida est, et vini calorem temperat, nam ideo et capiti imponitur. Varro ait, Liberum patrem propter calorem vini, hederam coronatum. Idem Varro etiam Musas ait hederam coronari. *Idem*.

13 *Inter victrices ederam tibi serpere lauros*] Julinus, et aliquot alii veteres Grammatici *laurus* loco hoc agnoscunt, quamvis alibi declinatione se-

cunda, *Et vos, o lauri, carpam*. et: *Illum etiam lauri, etiam flosere iugriss*. et: *Munera sunt lauri*. et: *Faciemque simillima lauro*, dictam a Virgilio minime negent. Ablativum tamen singularem, Dativo similem non habere: asserente Plinio, *hais lauro*, et tamen *ab hac lauro*, et *laurum* facere. *Pierius*.

14 *Frigida rix celo noctis decesserat umbra*] Statim, simul atque decesserat. Et bene ostendit amatorem tota nocte vigilasse. Siquidem ortum Luciferum primus aspexit: et adeum, quippe ut ad Veneris stellam, locutus est. ~~repperat~~ autem ~~nos~~ aut *umbra*, pro tenebris posita. *Servius*.

Decesserat] Ita antiqua plerumque legunt exemplaria. Sed in Oblongo codice *discesserat* habetur, magis tamen placet a *decedo* ductum, ut illud: *Et ad decedens*. quanquam ibi quoque varium. *Pierius*.

15 *Cum ros gratissimus*] Masculini est generis, secundum quod etiam in *Æneide* ait, *Spargit rapida ungula rores sanguineos*. *Servius*.

Est] In Longobardico, in Mediceo et aliis antiquis, non habetur *est*; quod quidem hoc loco præteritum, nescio quid gratius habere videtur. *Pierius*.

16 *Incumbens*] Propter amorem non se sustinens. *Servius*.

Tereti] Teres est rotundum et oblongum, ut columna, arbor. Alii *tereti olivæ*, baculum de oliva accipiunt. *Idem*.

Incumbens tereti Damon sic capiti olivæ] *Capit* varie scribitur in exemplaribus antiquis, tam a capio, quam ab incipio. Sed enim Caper in libello de elegantia, *capit* per æ diphthongum, ab incipio: *capit* vero per æ a capio deduci monet. Quam vero differentiam idem inter *Oleam*, *Olivam*, et *Oleum*, ponit, jam hic rursus receptam videmus, ubi *Olivæ* pro arbore dubio procul posita est. *Pierius*.

17 *Nascere, præque diem*] Quia dixerat, *Frigida rix celo noctis decesserat*

umbra, id est, priusquam nox occidit.
Servius.

Præque diem veniens] Ordo est, nascere Lucifer, præveniensque diem aliam age; sic alibi, *Ducebatque diem*. Et hoc dicit, Nascere dum queror, conjugis Nisæ indigno amore deceptus, et moriens alloquor divos: quamquam nihil mihi profuerit, quod sum eos sæpe testatus. Quam rem secundum Epicureos ait, qui dicant, *Nec bene pro moritis capitur, nec tangitur ira*. Idem.

18 *Conjugiu*] Non quum erat, sed quum fore sperabatur. Sic in quarto *Æneidos*, Quos ego sum toties jam designata maritos. Alii, indigno deceptus amore, antique dictum accipiunt: indigno pro magno; ut indigna hyemes; vel impari, quia plus amabat, et minus amabatur. *Idem.*

Deceptus] Pro captus. *Amore*, aut in amore, aut ob amorem. *Idem*.

19 Et diros, quanquam nil testibus illis Profect] Sic hoc dicit, tanquam iurandum inter eam et Nysam intercesserit. Idem.

20 *Extrema moriens tamen alloquor
hera]* Id est, paulo post moriturus.
Sic in quarto, *Incubuitque thoro, dixit-
que notissima verba.* Idem.

21 *Incipe Mœnialis*] Arcadicos. Nam Mœnialis mense est Arcadium. Dicitur aut hic versus intercalaris, qui frequenter post aliquantulos interponitur versus: sicut intercalares dies et menses vocantur, qui interponuntur, ut ratio Lunæ Solisque conveniat. Fecit autem hunc versum ad imitationem Theocriti, qui frequenter dicit in Pharmaceutria: *ἤνυσ' ἔλκε τὸ τήνον ἐμὸν πρὸς δέμα τὸν ἑσπερα*, O turbe maritima meum domum adducite, sicut hic in sequentibus, *Ducite ad urbe domum, mea carmina, ducite Daphnia*. Idem.

Incipe] Intercalaris, sive Interpositus versus: de quo Scallg. II. 20. Taubmann.

Mea tibi! Mea musa. Servius.

Aff. tibia] More lyricorum, none

ipsas Musas, nunc suæ artis instru-
menta alloquitur. quæ prosopopœia
dulcedinem carmini affert, teste Her-
mogene. *Taubmann.*

22 *Menalus*] Ille mons. *Servius*.

Argutusque nemus] Garrulum, stridulum, ut, Forte sub arguta concederat ilice Daphnis. Idem.

Argutunquæ nemus] Bonorum, stridulorum, ut Ecl. vii. 1. *Argutæ ilicæ*. et vs. 24. *Argutæ fistula*. *Nemus* voluptatis causa comparatum, et plenum est amœnitatis, ut Valla iv. 56. Quomodo differat a *silva*, *salu*, *luco*, ibidem. *Emmeness*.

Pinosque loquentes] Ideo hoc dicere
ansus est, quia dicturus est,

23 *Semper pastorum ille audit amor-*
es] Sic etiam in prima ecloga, *For-*
mosam resonare doces Amaryllida sitas.
 Sic et in *Æneide*, *Dant sonitum rauci*
per stagna loquentia cogni. Idem.

24 *Pan*aque qui *primus calamos n.*
p. t.] *Pan* Arcadiæ deus est. ut,
Pan deus Arcadiæ venit, qui fistula
canere primus invenit; quia calamos
in usum cantilenæ adducens inertes
esse non passus est, id est, otiosos,
sine arte: et *Non passus inertes, deest*
esse. *Mem.*

26 *Mopso Nisa datur*] *Honesta tur-*
pissimo, pulchra deformi. Idem.

*Quid non speremus amantes? Spero-
mus pro timemus; ut, hunc ego si
potui tantum sperare dolorem; vel quid
non speremus perversi accidere, cum
hoc mihi acciderit? Difficile esse
putamus, qui aliquid amamus, ut
ea, quæ amamus, assequi possimus.
Idem.*

Speremus] Noster Æn. i. 547.

*At sperate Deos, memores fandi, atque
nefandi.*

Тет. Ап. п. 8. 21.

*Nam quod tu speres, propulsabo facile.
Id est, timeas. Emmeness.*

27 *Jungentur jam gryphes equis*
Utrum idem jugum subibunt? ut
dicuntur jungi jumenta. an coitu
jungentur? Gryphes autem genus
ferarum in Hyperboreis nascitur

montibus, postrema parte leones sunt, alis et facie aquilis similes, equis vehementer infesti, Apollini consecrati. Servius.

Æque sequenti] Accessu temporum non solum pulchræ deformibus nubent; sed etiam contrariæ naturæ animalia jungentur. Notandum sane ævum hic pro tempore, ut ipse alibi, *Textum ævi longinquæ valet mutare vetustas*. Salustius, *In quis longissimo ævo plura de bonis falsis in deterius composuit*. Alias ævum pro annis; ut, *vos o quibus integer ævi Sanguis*. Idem.

28 *Cum canibus timidi venient ad pecula damæ*] Alludit ad personas. Nam Mopsam quasi canem, Nisam quasi damnam vult. Et dammas masculini generis posuit. ut alibi, *Timidi dammæ, cerviceque fugaces*. Horatius, *fœminino ait, Superjecto patridæ nataverunt Æquore dammæ*. Et hoc ne *δυσουτέλευτος* faceret, dicendum timidi dammæ. Idem.

29 *Mopes notas incide faces*] Quæ solent præire nubentes puellas. Cornæ sane faces, quæ quasi diutissime luceant; quas rapiunt tanquam vitæ præsidia. Namque his qui sunt petiti diutius feruntur vixisse. Varro in *Ætiis* dicit sponas faces præire, quod antea non nisi nocte ducebantur ab sponsis. Quas etiam ideo ait limen non tangere, ne a sacrilegio inchoarent; si deposituræ virginitatem, *calcant rem Vestæ*, id est numini castissimo consecratam. Idem.

Tibi ducitur uxor] Id est, sub tuo nomine alius ducitur: ut eam non ipsi, sed aliis servitutam significet: scilicet ejus corruptoribus. Idem.

30 *Sparge marite nuces*] Idem Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit, sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis. Unde et juglandes vocantur, quasi, *Jovis glandes*. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut,

rapientibus pueris, fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis, possit audiri. Modo tamen ideo dicit, *Sparge marite nuces*, ut eam culparet infamie. Nam meritorii pueri, id est, catamiti, quibus licenter utebantur antiqui, recedentes a turpi servitio, nuces spargebant, id est, ludam pueritiæ: ut significarent, se puerilia cuncta jam spernere. Dicitur etiam ideo a novo marito nuces spargi debere; quod projectæ in terram tripudium solistimum faciant, quod auspiciū ad reformandam optimū est: vel ideo a pueris aspergendas nuces cum strepitu et convicio flagitari, ne quid nova nupta audiat adversum, quo dies nuptiarum dirimatur. Quidam putant quod hæc esca ad incitandam Venerem faciat. Sane fabula de nucis origine talis est: Dion rex Laconiarum, qui habuit uxorem Inphiteam, Prognai filiam; quæ cum Apollinem summo cultu et reverentia hospitio recepisset, ille remunerari volens circa se hospitum cultum, tribus filiabus eorum, quæ Orphe, Lyco, et Carcæ appellatæ sunt, divinationem concessit, adjecto, ne proditrices numinum esse vellent; neve quærerent, quod esset nefas scire. Post Liber Pater adveniens, a Dione, vel ejus uxore receptus hospitio est, qui cum amata a se Carcæ coitum miscuit: sed cum inde ægre Liber profectus esset, cogente amoris impatientia de novo ad hospites redit, causam prætendens dedicandi fani, quod ei rex voverat; sed Lyco et Orphe intellecto circa sororem Carcæan Liberi amore, eam custodire cœperunt, ne cum Libero ei esset copia cœundi; quas cum Liber pater moneret, terereturque, ut saltem præcepta Apollinis custodientes, pertinacem diligentiam compescerent, videreturque ab his et sororem acrius custodiri, et ævum secretum studiosius inquiri, Orphen et Lyco inmisso furore ad Taygetam montem raptas in saxa convertit. Carcæam vero quam ama-

verat, in eodem monte in arborem sui nominis vertit, quæ Latine nux dicitur; quod postea Diana ita factum Laconas docuit. Unde templum Carusatidi Dianæ a Laconibus consecratum. *Idem.*

Sparge marite nuces] Lege causam hujus instituti apud Plinium lib. xv. *Pierius.*

Tibi deserit Hesperus (Etam)] Etam mons Thessaliæ: in quo Hercules exustus est volens, postquam se exnere non potuit tunica Nessi Centauri cruore tincta; et post in calum receptus est. De hoc monte stellæ videntur occidere, sicut de Ida nasci: ut, *Jamque jugis summæ surgbat Lucifer Ida.* Et hoc dicit, tibi Hesperus deserit: Tibi, id est, per te, nox advenit. In eodem monte Hesperus colli dicitur, qui Hymenæum speciosum puerum amasse dicitur; qui Hymenæus fertur in nuptiis Ariadnes, et Liberi patris vocem perdidisse cantando, ex cujus nomine nuptiæ dictæ sunt. *Servius.*

32 O digno conjuncta viro] Jam insultat puellæ. Ergo sic pronuntiandum, ut habeat contemptum. *Idem.*

Dum despicias omnes] Quoniam ipse despicitur, putat omnes despici. *Idem.*

33 Mea fistula] Cantilena. *Idem.*

Dumque capella] Scilicet tibi, dum sunt odio. *Idem.*

34 Hirsutumque supercilium] Utrum natura, an quod tibi ita videtur? *Idem.*

Hirsutumque supercilium] Hic locus e Theocriti Cyclope pene ad verbum conversus est:

Γυῶσκει χαρίεσσα κόρα τινος οὐρακα
φειδύει

Οὐρακά μοι λαοία μὲν ὄφρ' ἐπὶ παντὶ
μετάσπῃ.

Ursinus.

Promissaque barba] i. e. demissa. Per incultum corpus ostendit fortunam suam. *Servius.*

Promissaque barba] Quamvis promissa minime displiceat, quod eo significatu frequenter apud Latinos auctores invenitur, in antiquis tamen omnibus codicibus, quotquot habui, proluxa legitur. *Pierius.*

Promissaque barba] Pro quo Theocr. Idyll. vi. 36. καλὰ γέρεα. Hic fortitudinis ergo, ut Ovid. Met. xiii. 150.

Barba viros, hirtaque decent in corpore setæ.

Sed plerumque barbam capillosque promittebant in lactu. Suet. in Calig. c. 24. *barba capilloque promisso.* Interpres est Festus: *promissus capillus, dicitur, longus.* Item: *barba promissa, velut, porro missa.* *Emmeness.*

35 Nec curare Deum credis mortalia quemquam] Superbia tua damnata est turpi marito, dum credis nullum deorum curare mortalia. Quam rem secundum Stoicos dixit. *Servius.*

Nec curare deum credis mortalia quemquam] Quod Epicureorum est dogma. Inter Philosophos Diagoras Melius fuit, qui, quia negabat Deos existere, Atheos dictus. Cic. de nat. Deor. i. 23. Epicurus Deos esse affirmavit, sed nihil agere, nihil moliri, omni prorsus rerum procuratore, et administratione vacare, ut Cic. eod. lib. c. 1. et 2. ita Dido Æn. iv. 379.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos

Sollicitat.

Hanc sententiam tangit Juven. sat. xiii. 86.

Sunt in fortunæ qui casibus omnia possunt,

Et nullo credunt mundum rectore mori.

Emmeness.

37 Roscida mala] Matutini roris humore perfusa. Sane unde Melius Græce traxerit nomen, fabula talis est: Melus quidam in Delo insula ortus, relicta patria fugit ad insulam Cyprum, in qua eo tempore Cinyras regnabat, habens filium Adonem: hic Melus sociatum Adoni filio jussit

esse; cumque eum videret esse indolis bonæ, propinquam suam dicatam et ipsam Veneri, quæ Pelia dicebatur, Melo conjunxit: ex quibus nascitur Melus, quem propterea quod Venns Adonis amore teneretur, tanquam amati filium inter aras præcepit nutrire. Sed postquam Adonis apri ictu extinctus est, senex Melus cum dolore mortis Adonis ferre non posset, laqueo se ad arborem suspendens, vitam finit; ex cuius nomine Melus appellatus est. Pelia autem conjux ejus, in ea arbore se adpendens, necata est. Venns misericordia eorum mortis ducta, Adoni luctum continuum præstitit; Melum in pomum sui nominis vertit; Peliam conjugem ejus in columbam mutavit: Melum autem puerum, qui de Cinyræ genere solus supererat, cum adultum vidisset, collecta manu redire ad Delum præcepit. Qui cum ad insulam pervenisset, et rerum esset ibi potitus, Melon condidit civitatem: et cum primus oves tonderi, et vestem de lanis fieri instituisset, meruit, ut ejus nomine oves *μῆλα* vocarentur; Græce enim oves *μῆλα* appellantur. *Servius.*

38 *Dux ego vester eram*] Aut dux vos præibam; aut capellas alloquitur. *Idem.*

Cum matre legentem] Deest pronomen, et ideo vel hujus, vel puellæ matrem intelligere possumus. *Idem.*

39 *Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus*] Id est, *tertius decimus*. Alter enim de duobus dicimus. Et vult significare jam se vicinum fuisse pubertati, quod de duodecimo anno procedere non potest. Bene cum annis jungit habitum corporis. Nam et in jure pubertas ex utroque colligitur. *Idem.*

Alter ab undecimo] Id est, tum natus eram annos duodecim: ut quidem L. *Vide*, P. *Nannius*, J. *Camerarius*, et C. *Sigonius* pertendunt. Quibus quasi ex transverso accedit magnus *Scaliger*. De *Canas*. L. L. J. 28. At vero

Servius, et *Eugraphius*, vetus Commentator Terentii Andria 1. 1. decimum tertium significari docent: qui vicinus sit pubertati, quo verisimile fieret illum Veneri potuisse servire. His ab antiquo mvo dæm-viris accedunt novitii duo alii, P. *Manutius* ad Epist. Cic. xii. 25. *Jos. Scaliger*, qui ad illum Manilii, l. i. versum; *Alter bissecnos, ut sit pars tertia signis*; notat: Prisca Latinitas, *Alter tertia*, i. dñs tertiæ. apud Livium: *Altero et vicesimo anno*, i. vicesimo secundo. Virgil. *Alter ab undecimo*, i. tertius decimus. Apud Jurisconsultum: *Alter semissis inter duos fratres dividitur*, i. duo semisses. *Tota diameter est una tertia periphæria: accedat altera tertia*, id est, dum tertiæ nimirum octo, fient bis sex signa. Idem ad illud l. iv.

— *Vicesima et altera*, id est, vicesima secunda. At vero *Jos. Castalis* Observat. Decade iii. 1. ambitiosissime pertendit, non decimum tertium, sed duodecimum annum notari: et *alterum* simpliciter positum pro *alio*, sive sequenti et proximo. Ecl. v.

— *tu nunc eris alter ab illo*. i. post illum solus, &c. vide ipsum contra omnes vett. et novitios disputantem. *Taubmann.*

Tum me jam ceperat annus] In Longobardico codice *Tum jam me ceperat annus*. In aliquot aliis *acceperat* et *adceperat* habetur. *Pierius.*

40 *Contingere*] In Longobardico *conjugere* habetur, quod a nemine receptum observavi. *Idem.*

41 *Ut vidi, ut perii*] Unum est temporis, aliud qualitatis. Nam hoc dicit, *Max ut vidi*, quemadmodum vel qualiter perii. vel primum *ut* postquam; duo sequentia pro admirandi significatione posita sunt. *Servius.*

Ut vidi, ut perii] Ad verbum e Theocriti Pharnaceutria: ut Ursinus: *Ἵς ὡς ἴδον, ὡς ἐπύον, ὡς μὲν περὶ θνήσκ' ἰδόν.*

Et Idyll. III.

Ἵς ἔσθ' ὅς ἐστι μὲν, ὅς ἐστι βαθὺν ἄλλοι
ἔρωτα.

Ut *Idi*, legendum censet Nobiliss. Heins. non, *Et*, Ov. Heroid. Ep.

xii. 33. *Emmenesa*.

Malus error] Definitio amoris. Nam amor errare plerumque compellit. *Servius*.

43 *Nunc scio, quid sit amor*] Vel quasi jam juvenis, vel quasi spretus. Gravior enim amor sit ex despectione, vel ex desperatione. Terentius, *Petri*: quanto minus spei est, tanto magis amor. Idem.

Nunc scio, quid sit amor] Hi quoque versus e Theocrito, Idyll. III. ad verbum conversi sunt:

Νῦν ἔγνω τὸν ἔρωτα, βαρὺς θεός· ἧ βα
λεαλὺς

Μαεδὼν ἐθήλαζε, δρυμὶ τέ μιν ἔτρεφε
μήτηρ.

Ursinus.

Nunc] Id est, aëro. Donat. ad Ter. E. I. 1. 25. *Nunc ego et illum, &c.* Noster *Æn.* iv. 376.

— *Nunc augur Apollo,*

*Nunc Lycia sortes, nunc et Jove mis-
cus, &c.*

Emmenesa.

44 *Isarus, aut Rhodope*] Montes sunt asperissimi, Isaros in Epiro, Rhodope in Thracia. Et perite vituperat ab origine. Item a gestis: ut, *Sævus amor docuit*. Nam de exitu circa deum vituperatio non cadit. *Servius*.

Aut Tmaros, aut Rhodope] Sunt polioris hujus elegantiae viri studiosissimi, qui locum hunc in antiquo codice aliter legi observarint. Quippe *Aut Tmarus, aut Rhodope*. ut duorum montium asperitate, amoris sævitiam probet; et a loci demum longinquitate. dum infert, *Aut extremi Garamantes*. Nam Isaron, urbem esse, manifestum, de qua sic Harpocration: ἔστι μέντοι καὶ πόλις ἐν Θράκι Μαρόνεια, ἣν φασὶν εἶναι τὴν ὅφ' Ὀμήρου Ἰσάρον καλουμένην. *Tmarus* autem, qui et *Tomarus* Straboni, mons Dodo-

nis est asperissimus, atque sævissimus, non minus quam Rhodope Thraciæ. Vulgatam tamen lectionem, Valerius Probus summæ diligentiae grammaticus, in Institutis agnoscit: et inter ea, quæ apud Latinos quoque os brevem finalem syllabam habent, ex eo quoque versu exemplum citat: *Isarum aut Rhodope, aut extremi Garamantes*. Neque enim quid prohibeat, Isaron, tam pro monte, quam pro urbe poni: quod si volunt pro urbe tantum accipi, nihil quicquam sententiam immutabit. Isaron sane Cicones, gens immanis et inhospitalis, Homero damnata, coluerunt: ad quos Ulyxes Ilio digressus, primum appulsus est: a quibus male acceptus, coactus est magna trepidatione socios in naves cogere, et quam maxima potuit festinatione, sese in altum subducere. Unde Virgilius, quum velit immanitatem feritatemque amoris ostendere, illum accollis Ismari inhospitalibus comparat. Qui alibi etiam duas illas locutiones in uno versu ponit:

Nec tantum Rhodope mirantur et Isarus Orphea.

Pierius.

Extremi Garamantes] Populi Africæ. *Servius*.

Extremi] Sævi, quasi a consortio humanitatis remoti. ut, *Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis*. Idem.

45 *Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt*] Id est, nihil habentem in se humanitatis. Nam non dicit, non mortalem. Idem.

Nec generis nostri] Sic in Longobardico, Mediceo, et aliquot aliis codicibus manuscriptis. In quibusdam nostri generis. *Pierius*.

Edunt] Pariunt, ut in septimo, *Æn.* Sub luminis edidit oras. *Servius*.

47 *Sævus amor docuit natorum sanguine matrem, &c.*] Quasi novam artem insinavit et infudit, et fabulam, omnibus notam, per transitum tetigit.

Quis enim ignorat Medeam ab Jasone contemptam, suos filios peremisse? *Idem.*

48 *Commaculare*] Polluere. *Idem.*

Crudelis tu quoque mater] Utitur autem optima moderatione. Nam nec totum amori imputat, ne defendat parricidam: nec totum matri, ne amorem eximat culpæ: sed et illam quæ parvit, et illum qui coëgit, incusat. Alii hoc loco cum amore matrem Venerem culpari volunt: eam enim *crudelem*, quia permittit; illum autem *improbum*, qui supra modum noceat; ita ut ad parricidia quoque sui violentia plures impulerit. *Idem.*

50 *Improbis ille puer: crudelis tu quoque mater*] Non est superflua hæc verborum iteratio. Nam syllogismus est plenus, qui constat ex propositione, assumptione, et conclusione. Multi sic distinguunt, quia et intentio loquentis ab initio sic fuit; ut a sævitia amoris inciperet, in secundo loco accusaret matrem, ita tamen ut criminis ejus invidiam, crudelitati amoris adscriberet, et ideo geminandum ille, *improbis ille puer, crudelis*, et distinguendum ita est, *crudelis tu quoque mater. Crudelis mater magis, an puer improbus*; et distingue et subjungit *tu quoque mater. Idem.*

Improbis] Recte *improbum* appellat, non immanem, diuinæ, aut tetrum: apud veteres omne genus scelerum hoc modo condemnari solebat, *improbe factum videri*. Cicero in Verinis: *Condemnare tot homines uno tempore, defensionem furtorum suorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentum querere, &c.* Nannius.

52 *Nunc et oves ultro fugiat lupus*] Optat omnia fieri contra naturam. *Servius.*

Aurea] Vel speciosa vel matura et aurei coloris; ut scilicet, quia illa pulcherrima turpissimum marito nupsit, quod bene contra naturam videbatur: cum esset ipsa honesta: consequens sit ut sint et alia contra naturam: ut

fugiat lupus oves, ut ferant quercus aurea mala, et reliqua quæ dicit. *Idem.*

54 *Pinguis electra*] Id est succinæ gemmæ. *Idem.*

Myrica] Genus arbusculæ vilissimæ humile, quam tamaricem vulgo dicunt. *Idem.*

55 *Certent et cycnis ululæ*] Aves ἀρδ τοῦ ἀλαλῆειν, id est, a fletu, nominatæ. Quas vulgo niucos vocant. *Idem.*

Sit Tityrus Orpheus] Vilissimus rusticus, *Orpheus* putetur in sylvis; inter delphinas *Arion*. Hic Arion Lesbios citharædus optimus fuit: qui cum a Periandro rege Corinthiorum petisset, ut sibi liceret peragrarè alias civitates; permissu ejus per multa oppida, collectis beneficio cantilenæ opibus, Corinthum petere cæpit; in cujus necem cum nautæ et servuli conjurassent, Apollo eum in somnis monuit, citharædi habitæ accepto, canens cithara, ut vitaret insidias, auxilium ei non defuturum promittens; in quem cum conjuratorum manus involasset, petit ab eis Arion, ut sibi cithara canere liceret; quod cum ab illis permissum esset, ad ejus cantilenam convenere delphines. Is ubi somnio fidem factam vidit, in mare se præcipitavit, et exceptus ab uno delphine, ad Tænarum Laconicæ promontorium proventus est; ibique, ad memoriam casuum suorum in templo Apollinis, delphini signo insidentem se cum cithara posuit: exinde Corinthum petit, et universa narravit. In tempore autem hoc etiam navis, in qua navigaverat, cum insidiatoribus supervenit; quos cum Rex de Arione requisisset, illique cum mortuum mentirentur, produci Arionem jussit, ipsos autem cruci adfigi: sed Apollo, tam delphinum, quam citharam ob amorem Arionis, inter sydera collocavit. *Idem.*

56 *Delphinus*] *Nas*, ideo brevis est, quia Græca declinatio est, sicut *Arcadas accensos monitu*. Nam omnia

Græca nomina, quæ nominativo plurali *Es* terminant, ut *Arcades*, *Najades*, *delphines*, accusativum pluralem corripiunt. *Idem*.

58 *Omnia vel medium fiant mare*] Medium fiat, id est, ut nihil sit nisi mare, hoc est diluvium fiat medium: optat enim confusionem elementorum. *Idem*.

Omnia vel medium fiant mare] Talis forma illa apud Aristot. Meteor. l. 1. φανερόν ἐστι τῆς πάσης γῆς εἶναι ἀεὶ τὰ αὐτὰ, τὰ μὲν εἶναι ὁλάαντα, τὰ δ' ἡμεῖρος. Hæc autem sunt omnino animum despondentis, et alludentis ad εἰμὸς θαλάσσης γαῖα μυχόθῃσι πυρ, et ad Leucatem petram, ex quo præcipitio, ob res in amore adversas, vitam abruptebebant misere. *Germanus*.

Vicite silvæ] Valet. non enim bene optantis est, sed renuntiantis. *Serv.*

Vicite silvæ] *Xalpere*, *ἔππερε*: valet pastoralia nunquam posthac videnda. Terent. And. iv. 2. *Valeant, qui inter nos dissidium volent*. V. N. Plant. Capt. III. 5. *Servius* Æneid. III. *Vicite* hoc interpretatur, *perite*. *Taubmann*.

Vicite silvæ] Consule quæ dicta sunt ad Ecl. III. 39. *Longum vale*. Sic Catull. carm. xi.

Pauca nunciate meæ puelle non dona verba:

Cum suis rivat valeatque mæchis.

Ter. A. v. 3. 18. *Imo habent: valeat: ricat cum illa*. De ultimis morientium verbis v. Guther. de Jure man. l. 12. *Emmeness*.

59 *Præceps ærii specula, &c.*] Quidam hoc ideo dictum putant, quod apud Lencaten soliti erant se præcipitare; qui aut suos parentes invenire cupiebant, aut amari ab his desiderabant, quos amabant. *Servius*.

Præceps ærii specula, &c.] Sic et in Ciri vs. 301.

Præceps ærii specula de montibus esset.

De specula Æn. iv. 586. *Emmeness*. 60 *Extremum hoc munus morientis ha-*

beto] Id est, moriar in invidiam tuam. Nam amare ait *Munus*. Sic Mezentius, *Et hæc tibi porto Dona prius*: vel extremum hoc munus meum habeto, quod morior. *Servius*.

62 *Damon*] Deest, dixit, vel cecinit. *Idem*.

63 *Dicite Pierides*] Bene animos erigit auditorum: dicendo, Superiora utcumque dicta sunt; sequentia, non nisi a numinibus poterunt explicari. Sane ita debemus accipere pastores hoc referre, quid aliquando in Arcadia audierint. Unde et superius ait, *Incipe Mænalios mecum mea tibia versus*. Id est Arcadicus. *Idem*.

Non omnia possumus omnes] Sic Cicero, *Unum sustinere rix pauci possunt: utrumque nemo*. *Idem*.

64 *Effer aquam*] Hic inducit mulierem sacris quibusdam pervertentem mentem amatoris, a quo spernebatur. *Idem*.

Molli vitta] Lanea scilicet. *Idem*.

Vitta] In Oblongo Vaticano codice *victa* per *ct*. et ita in aliis quibusdam habetur. In aliquot *vitta* *tt* geminato. hoc quidem ex consuetudine, alterum illud ex analogia. *Pierius*.

65 *Verbenasque*] Verbenæ dicuntur virgulta, quæ semper virent, jucundi odoris. Alii verbenas virgulta religioni apta. Alii proprie olivarum ramos. Nam ideo et pingues ait; quamvis hoc et de palma et de lauro dici possit. Alii rorem marinum dicunt; omnia tamen hæc a viriditate, verbenæ appellantur. *Servius*.

Verbenasque adole pingues] Hæc recte Turnebus xix. 27. *Nihil aliud significat, quam adole vel frutices, vel virgas et ramos pingues, ut flammam ignemque facile concipiant, quales sunt, pineæ, myrteæ, laureæ, oleaginæ virgæ, nam verbenæ nomen in sacris ita accipiebatur, ut non tantum herbam significaret certam, sed omnem frondem et ramum*. Cui adstipulatur Donatus ad Ter. An. iv. 3. 11. Sic Horatius duo

conjungit verbenas, et thura. od. i. 19.

Verbenas pueri posite thuraque.

Emmeness.

Adole] Incende, sed κατ' εὐφημισμόν dicitur; nam adole est auge. *Servius.*

Pinguis] Florentes, virentes. *Idem.*

Mascula thura] Quæ in modum testiculorum sunt. *Idem.*

Mascula thura] Thuris masculi fit mentio in Plinio XII. 14. Sed confusus. Masculum est præstantissimum. Dioscor. I. 72. πρῶτος λευκὸς ἄρην καλούμενος σταγόνιας. Rationem si desideras, evolveris Dioscoridem laudatum. Passim etiam thus masculum commendat Galenus X. 2. et 3. *Emmeness.*

66 *Conjugis*] Apud Theocritum non conjugis, sed alieni adulescentuli persona subest, sicut supra dictum est. *Servius.*

Senos sensus] Qui modo sani sunt, id est, non amantes. Unde e contra amantes, *insanos*, vocamus. *Idem.*

Magis sacris] Quibus alienantur animi quadam violentia, ab his qui eorum usum habent. *Idem.*

Avertere] A sanitate mutare. aut *avertere* ait, pervertere, ut sit mutata præpositio; aut certe in me convertere. *Idem.*

67 *Experiar*] Coner, probem, incipiam. *Idem.*

Sensus] Hoc est animum, ex quo sensus nostri sunt cerebri. *Idem.*

Nihil hic] Figuratum est hic. *Idem.*

Desunt] Quia absunt. *Idem.*

Nihil hic nisi carmina desunt] Tanquam omnibus quæ imperaverat paratis, carmina sola magica deesse dicit; nam hoc sequitur, *Ducite ab urbe domum mea carmina.* *Idem.*

68 *Ducite*] Pro adducite. *Idem.*

Daphnin] Hunc Daphnin pulcherrimum inter pastores, et ephebum, et ab omnibus amatum feminis, sicut supra dictum est, multi scriptores adserunt; cujus mentionem Virgilius peritus antiquitatis, non incassum, oculis plurimis facit. Hunc igitur, cum Nympha Nomia amaret, et ille

eam sperneret, et Chymeram potius sequeretur; ab irata Nympha amatrice luminibus orbatus est, deinde in lapidem versus: nam apud Cephallenitum oppidum, saxum dicitur esse, quod formam hominis ostendat. Alii hunc Daphnin Pipleam amasse dicunt; quam cum a prædonibus raptam Daphnis per totum orbem quæsisset, invenissetque in Phrygia apud Lytierre regem servientem, qui hæc lege in advenas serviebat, ut cum multas segetes haberet, peregrinos advenientes secum metere faceret, victosque juberet occidi. Sed Hercules miseratus Daphnidis, venit ad regem, et audita conditione certaminis, falcem ad metendum accepit; eaque regi caput amputavit: ita Daphnin a periculo liberavit, et ei Pipleam, quam alii Itallam dicunt, reddidit; quibus dotis nomine aulam quoque regiam condonavit, ferali sompito metendi carmine. *Idem.*

69 *Carmina vel celo possunt deducere Lunam*] Vel, id est, etiam: ut, *Vel Priamo miseranda manus.* Est autem argumentum a majore ad minus. Si hæc possunt facere carmina: cur non etiam facilia impleantur? quid enim facilius, quam ut Daphnis ex urbe rus redeat, ut civitatem deserat rusticus? Et bene potentiam carminum narrat, quæ pro ea vel fieri possint, vel facta sint. *Idem.*

Carmina vel celo possunt deducere Lunam] In antiquis aliquot exemplaribus legere est: *Carmina et e celo possunt deducere Lunam.* Pierius.

Carmina] Pro incantationibus, quas Quint. VII. 8. *Carmina magorum* appellat. Ovid. epist. Heroid. VI. 83.

Nec facie, meritisve placet, sed carmine movit:

Diraque cantata pabula falce metit. *Emmeness.*

Carmina vel celo possunt deducere Lunam] Miros effectus veteres præbuerunt magicis carminibus. Lunam devocari, quid notius? Ovid. Heroid. ep. VI. 86. de Medea:

Ille reluctantem curru deducere Lunam

Nititur.

Sic Petron. ubi gloriatur venefica, et inter alia, hæc superbe satis pronuntiat:

Quid leviora loquer? Luna descendit imago,

Carminibus deducta meis.

Ovid. Met. vii. 207.

Te quoque, Luna, traho, quamvis Te-mesura labores

Æra tuos minuant.

Et alio in loco: *In hac civitate, in qua mulieres Lunam deducunt.* Sed Delirius exemplorum congeriem habet, i. ii. Disquis. magic. quæst. 9. Qui quæst. 10. et 11. refutat hanc magorum potestatem in orbes cælestes, sidera, elementa, &c. *Vel celo, id est, etiam de celo, quemadmodum Nonius Marcellus c. 12.* Nonnulla etiam invenies exempla Ecl. iii. 50. *Emmen.*

70 Carminibus Circe socios mutavit Ulisi] Hanc fabulam Ovid. Met. xiv. 280. et seqq. prodit memoriæ. Ad hanc alludit Petron.

— *Phæbeia Circe*

Carminibus magicis socios mutavit Ulisi.

Quomodo exuerint setosa membra, canit Horat. Epod. xvii. *Emmeness.*

71 Frigidus] *Nocens: ut, Frigida Saturni sese quo stella receptet.* Servius.

Cantando] Dum ei incantatur. Nam gerundivus modus ab omni verbo similiter procreatur. Unde modo *Cantando* a passivo ait, cum supra activo dixerit: ut, *Cantando tu illum?* Tale est illud in Sallustio: *Cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur.* Id est, ei imperaretur. Sane veteres *cantare* de magico carmine dicebant: unde et *excantare*, est magicis carminibus obligare: Plantas in Bacchidibus, *Nam tu quidem culvis excantare oor facile potes.* Idem.

73 Terna] *Tria. Idem.*

Terna] Notanda est veterum superstitio, existimantium, Deos gaudere numero impari. Censorinus c. 20.

Sollinus c. 1. ad quem locum vide Salmas. et Apul. Met. l. xi. et Serv. ad vs. 75. hujus Ecl. Numero autem ternario, in rebus divinis, imo in carminibus et incantationibus, utebantur. Theop. Idyll. ii. 43. *Ἐς τῶν ἀποστέλλω, καὶ τοῖς τρεῖς πορρία πορῶ.* Petron. *Hoc peracto carmine, ter me jussit exspuere, terque lapillos conjicere in sinum, quos ipsa præcantatos purpura involverat.* Emmeness.

74 Licia circumdo] Id est, tria alba, tria rosea, et tria nigra circumdo; et bene utitur licili, quæ ita stamen implicant, ut hæc adolescentis mentem implicare contendit. Servius.

Licia] Synesius *συνέτριπος* appellat. Ut licia implicant stamen, sic vincula, certis verbis incantata, (quæ Plinius narrat xxviii. 4.) et ex diversis coloribus confecta, mentem hominum devinctam constrictamque tenent, juxta sententiam magicorum doctorum. Petron. *Ille de sinu licium protulit, variis coloris filis intortum, cerviceque vinxit meam.* Sic noster vs. 77. hujus Ecl. et in Ciri vs. 370.

Terque novena ligat triplici diversa colore

Fila: ter in gremium meum, inquit despuet, virgo.

Despuet ter, virgo: numero Deus impare gaudet.

Emmeness.

Terque hæc altaria circum] In codice Longobardico legitur *hanc*, ut jungatur cum eo, *effigiem duco.* Sed enim hæc melius. Pierius.

75 Effigiem duco] *Ut, Effigiemque thoro locat, haud ignara futuri.* Hoc faciunt malefici, hoc est, effigiem amatoris circumferunt; unam ex limbo; aliam ex luto; tertiam ex cera. Servius.

Numero Deus impare gaudet] Aut quemcumque superiorum, juxta Pythagoreos; qui ternarium numerum perfectum summo Deo assignant, a quo initium, et medium, et finis est: aut revera Hecaten dicit, cujus triplex potestas esse perhibetur: unde

est, *Tria virginis ora Dianæ*. Quamvis omnium prope deorum potestas triplici signo ostendatur; ut Jovis trifidum fulmen; Neptuni tridens; Plutonis canis triceps. Apollo, idem Sol, idem Liber. vel quod omnia ternario numero continentur, ut Parcæ, Furia, Hercules etiam trinotio conceptus. Musæ ternæ: aut impari quemadmodumque: nam septem chordæ, septem planetæ, septem dies nominibus deorum, septem stellæ in Septentrione, et multa his similia: et impar numerus immortalis, quia dividi integer non potest; par numerus mortalis, quia dividi potest; licet Varro dicat Pythagoreos putare impari numerum habere finem, parem esse infinitum; ideo medendi causa multarumque rerum impares numeros servari. *Idem*.

[*Impare*] Propter metrum ait; nam, ab hoc impari, dicimus. *Idem*.

77 *Necte*] Coniunge, ut ita implicetur mens amatoris, sicut implicantur et connectuntur illi colores iuvicem. *Idem*.

[*Tribus nodis*] Ternos lanæ colores. *Idem*.

[*Amarylli*] Hæc Amaryllis ei est quam Græci *σάμυρον* dicunt. *Idem*.

[*Veneris, dic, vincula necto*] Anapæsticus est trimeter hypercatalecticus. Hoc autem metrum est Cupidini consecratum. *Idem*.

[*Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto*] Cuperem ego maxime vetus exemplar, unde plerique *nodos* pro *modo* legendum persuaderent. Nam in his antiquissimis codicibus, quotquot præ manibus mihi fuere, *modo* passim scriptum animadverti: quanquam huius generis figuratos versus alibi etiam apud Virgilium observavi. Quod vero Servium ajunt dicere, versum esse Anapæsticum, trimetrum hypercatalecticum, metrum Cupidini consecratum, non intellexerunt eum de tome loqui, *Veneris, dic, vincula necto*. quibus tan-

tum verbis id metri genus constat, quod Servius adnotavit; quod si nodos illos huc adnectas, supra etiam tetrametrum, versus exporrigetur: neque Anapæsticus erit. *Pierius*.

[*Necte, Amarylli, nodos, &c. Necte Amarylli modo, &c.*] Numerare veterum mos fuit in beneficiis, nodos, vincula, et necessitates, ut Turneb. xix. 22. *Emmeness*.

80 *Limus ut hic durescit*] Se de limo facit, Daphnidem de cera. Fecerat illa duas imagines; alteram ex limo, qui ex igne fit durior: alteram ex cera, quæ igne solvitur: ut videlicet mens amatoris ita duresceret ad illam, quam tunc amabat: omnesque alias, sicut ad ignem limus: et ad se ita mollietur et solveretur amore, ut cera ad ignem liquescit. *Servius*.

81 *Sic nostro Daphnis amore*] Durescat et liquescat: ut scilicet quam appetit deserens, me potius amet. *Id.*

82 *Sparge molam*] Far et saleem. Hoc nomen de sacris tractum est; far enim piam, id est, mola casta, salsa (utrumque enim idem significat). ita fit: virgines Vestales tres maxime ex nonis Majis ad pridie Idus Majas, alternis diebus spicas adoras in cornibus messuariis [i. corribus messoriis] ponunt; easque spicas ipsæ virgines torrent, pin-sunt, molunt, atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt; Lupercalibus, Vestalibus, Idibus Septembribus, adjecto sale cocto, et sale duro. Igitur quod in sacris mola casta dicitur, ideo Virgilius in quinto *Æneidis* farre pio enuntiavit: quid enim est pium? nisi castum, quoniam piare est propitiare, quod accidere non potest nisi caste inservitum erit rebus sacris. Hic autem dicendo *asperge molam*, rem ipsam proprio nomine memoravit, unde in secundo *Æneidis*, *et salæ fruges*, et in quarto, *ipsam molam*. *Idem*.

[*Sparge molam*] Homerus *Iliad*. A.

458. προβάλλειν οὐλοχύτας projicere
salsas fruges, ubi Eustath. Rom. edit.
p. 132. οὐ οὐλοχύται, οὐλαὶ ἦσαν τοῦ-
εστί κριθαί μεθ' ἁλῶν, ἃς ἐπέχεον τοῖς
βωμοῖς πρὸ τῆς ἱερουργίας, vel, ut Sui-
das: τοῖς θύμασιν ἐπέβαλον. Idcirco
τοῖς προθύμασιν annumeratur, de qui-
bus Sanbertus de sacrific. c. 18. Ὅλα
vel ὀλαί inde, quia hordeo integro
apud veteres Græcos hostiæ conspar-
gebantur, non freso, molendi usu nec-
dum reperto, quod proprie Latine
immolare, post autem molito farre
usi sunt, ut Servius. Bene ergo Fes-
tus: mola vocatur far tostum, et sale
spersum, quod, eo molito, hostia adper-
gatur. Et quia sale sparsum erat far,
ideo, salsæ fruges, salsa mola, quasi
salsa molitura, ut Turneb. xvii.
13. non nunquam mola, far pium ap-
pellatur, sed hoc vetus interpres, et
satis περὶ τῆς κριθῆς πεφυργμένης ut far
tostum a Critico antiquo nominatur,
testis est Turneb. xix. 27. Quid
cornibus messuariis apud Servium?
legendum conjicio corbis messoriis.
Emmenes.

Incende bitumine lauros] Id est, lau-
ros divino igne consume. Nam bitu-
men ex fulmine dicitur procreari.
Unde juxta Babyloniam, quia fre-
quentia cadunt fulmina, hac re lacus
redundant: adeo ut inde fabricent
muros. Et bene quod conglutinat
et ardet, ad veneficium adsumitur;
ut glutinetur et ardeat ad amorem
maritus. Serv.

Et fragilis incende bitumine lauros]
In Oblongo codice perveteri, non
lauros, sed ramos legitur. Longe ma-
gis tamen placet lauros e Theocrito:
πᾶ μοι ταῖ Δάφναι. et inferius δέλφαι
ἐμ' ἄνισαν, ἐγὼ δ' ἐπὶ δέλφαι δάφναν
ἄλθω. quod ita Poëta noster transtu-
lit: *Daphnis me malus urit, ego hanc, in
Daphnide laurum.* Pierius.

Fragilis lauros] Ita vocatas hic Tur-
neb. credit, xix. 27. quod inter
urendum fragorem, et creptum edant.
Lucret. *Et fragiles sonitus chartarum*

commeditatur. Et nulla æque magnò
sonitu res crematur, ac laurus. Si
quis tamen (inquit) *fragilis* exponat;
quæ facile franguntur, vel ob siccita-
tem vel gracilitatem; credam illi po-
tius, quam vapulem. Theocritus Lau-
rum incensam *gemere* dixit: quasi illa
amantium suspiria in flammis imite-
tur. Taubmannus.

83 *In Daphnide laurum*] Aut Ar-
chaïsmos est, pro in Daphniden: aut
intelligamus supra Daphnidis effigiem
eam laurum incendere, propter simi-
litudinem nominis. Servius.

In Daphnide] Sic Ovid. Met. l. vii.
— *Quid in hospite regia virgo*

Ureris?

Id est, quid succensa es ejus amore?
uterque de industria affectavit locu-
tionem Theocriti: ἐγὼ δ' ἐπὶ δέλφαι
δάφναν ἄλθω. quod equidem observa-
tione dignum putavi. Hæc xix. 27.
Turnebus.

86 *Bucula*] Bovis est diminutio.
Sane *Bos* anomalum nomen est. Nam
hic bos, et o bos producit: sicut his
bubus, et ab his bubus. Nam reliqui
omnes casus brevem habent sylla-
bam primam. Servius.

87 *Propter*] Juxta. Idem.

Propter aquæ rivum] Sic Ge. iii. 13.
*Et viridi in campo templum de mar-
more ponam*

Propter aquam.

Ter. Ad. ii. 1. 15. *Hic propter hunc
adiaste.* Sic E. ii. 3. 76. *Interdum
propter dormiet.* Phædr. ii. 6. *Prop-
ter volans.* Emmenes.

Viridi procumbit in ulva] In Longo-
bardico legere est in ulva, sed herba
usitatis. Pierius.

88 *Perdita*] Amore consumpta. Ser-
vius.

Perdita] Amore confecta. ἐμπαρκῶς
Catullus de Ariadna:

— *toto pectore, Theseu,*

*Toto animo, tota prodebat perdita
mente.*

Taubm.

Sera meminit decedere nocti] Id est,

tenebræ illam occupant. *Servius*.

Desedere nocti] Sanctius p. 315. *locum* subaudiri vult, ut, *cede majori, concede præceptori, decede calori*. Pulcra illic invenias. *Emmenes*.

89 *Nes sis mihi cura moderi*] Aut nolim ei magicis artibus subvenire: aut nolim cum ipso concumbere. ab utroque enim medicina amantibus venit, et moderi pro medendi. *Servius*.

91 *Perfidus*] Nunc scilicet perfidus. *Idem*.

93 *Pignora chara sui*] Proprie sui, non sua: nam sua pignora sunt, quæ quis de rebus suis dedit: sui pignora, quibus ipsemet pignori est. Officina autem magica efficacissime instruitur, si quid de corpore ejus habeant, in quem veneficium parant, quales sunt capilli: ut videre licet apud Apulejum de Asino auro. proxima autem vis est in vestibus. *Nannius*.

Limine in ipso] In loco sacro, sicut supra diximus, Vestæ. Nam Terra ipsa dicitur, quæ et Vesta. Veneficium autem ita administratur, ut in limine ponantur ejus exuvie, cui veneficium fit. *Servius*.

Quæ nunc ego limine in ipso, Terra, tibi mando] Hoc accipiendum esse arbitror de vestibus Daphnidis, quas venefica terræ se sub limine infodere ad Daphnim pelliciendum dicit: atque ego pntarim significari limen ipsius Daphnidis, cum et id veneficium postulet: quid enim in alio limine exuvie defossæ adversus Daphnim possent? et Theocritus, cujus imitatore Maro proficitur, idem scribit, de floribus tamen, non de vestibus, ut quidam censeant, τὸ τὰ θρόνα ταῖς ὀπμαῖς τὰς τῆς φλῆς καθυπέρτερον. Ego tamen Maronem sequor, et θρόνα vestes pictas Cycloplorum ligna esse censeo. Hæc XIX. 27. *Turnebus*.

95 *Ponto*] In Ponto, et modo provinciam dicit hoc nomine; non mare. *Servius*.

Mibi lecta] Ordo est, mihi dedit;

non, mihi lecta. *Idem*.

96 *Nascuntur plurima Ponto*] Sic Ge. I. 58. *Viroaque Pontus Castorea*. Horat. Epod. v.

Herbasque, quas et Ioleas atque Iberia

Mittit cœcenorum faras.

Et Epod. xvii.

Cales venentis officina Colchicis.

Emmenes.

97 *Hic ego sæpe lupum fieri*] Est enim opinio quosdam homines, artibus quibusdam in lupos mutari. *Servius*.

Lupum fieri] De fabula luperum in homines conversorum, Plin. viii. 22. Lycanthropia vero est morbus melancholicus, quo qui afficiuntur λυκανθρωποι dicuntur: lupos enim imitantur, in quos se conversos putant: noctu exillentes, et ad diem usque inter sepulchra diversantes: eorum præpallet facies, alitundi, &c. xiv. 46. *Rhodigin*.

Sileis] Pro in silvis. *Servius*.

98 *Animas imis exire sepulchris*] Ovid. Met. vii. 205.

— *Judeoque tremescere montes,*

Et magis solum, manesque exire sepulchris.

De magicis artibus sic Horat. Epod. xvii.

An quæ movere cœcas imagines,

Ut ipse nocti curiosus, et polo

Deripere Lantæ vocibus possum meis:

Pœnam crematos excitare mortuos.

De hac ψυχῶν γύλη prolixius l. vi. *Lacanus. Emmenes*.

99 *Atque satas alio vidi traducere mensis*] Magicis quibusdam artibus hoc fiebat. Unde est in xii. tabulis, *Neve alienam vegetem pellexeris*. quod et Varro, et multi scriptores fieri deprehensum animadvertunt. *Servius*.

Atque satas alio vidi traducere mensis] Explodendam, tanquam falsissimam, opinionem, de fragilibus transportandis, monet Senec. nat. quæst. iv. 7. ubi mentio legis antiquæ ex xii. tabulis, quæ cavetur, ne quis alienos frues

tus exultant. Cujus legis etiam meminit Plinius xxviii. 2. Qui passim commenta magicorum, et eorum vanitates arguit et detegit, ut xxx. 1. de se ipse testatur, et xviii. 6. commemorat C. Furi Cresini diligentiam in colendo agro, cuius veras artes commendat, quibus fruges alienas in nostros agros pellicimus, nempe laborem impigrum, &c. *Emmenes*.

101 *Fer cineres, Ammylli foras: rivoque fluenti, &c.*] Veteres februs, et purgamenta in profluentem, vel in mare, vel in trivia, mittebant, expiari noxam, et ea καθάρματα aversi, trans caput abiciebant, quo negotio dum occupati erant, non licebat respicere. Turneb. xix. 22. et xviii. 4. Hom. Il. A. 314.

— εἰς ἑλα λόγων' ἔβαλλον.

Theocr. Idyll. xxiv. 91.

Ἦρι δὲ, συλλέξασα κόνιν πυρὸς ἀμφιπόλων τῆς,

Ῥιψάτω εἰς μάλα πᾶσαν ὑπὲρ ποταμοῖο φέρουσα,

Ῥαγδάς ἐς πέτρας, ὑπὲρ οὐρίων. ἀψὲ δὲ νέεσθαι

Ἄστροπτος.

Val. Flaccus l. iii.

— *Lustramina Ponto*

Pone jacit.

Ovid. Fast. vi. 227.

Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta

Detulerit flavis in mare Tiberis aquis. Aquis putabant inesse vim aliquam, qua crimen admissum expiari poterat, juxta Cic. pro Rosc. Amer. ubi sic de patricidis c. 26. *Non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsam polluerent, quo cetera, quae violata sunt, expiari putantur.* De purgamentis in trivia projectis, Harpocration in voce ἐξυθύμια. *Idem.*

102 *Ne respexeris*] Nolunt enim se videri numina, nisi ex necessitate nimia. Unde pro miraculo dictum est, *Alma parens, confessa deum.* quod non faceret, nisi in periculo filii. *Serr.*

Ne respexeris] In Oblongo codice

Vaticano nec habetur. *Pierius.*

103 *Nihil ille deos, nil carmina curat*] Satis est, quod putat artem magicam nil valere. Quidam sic intelligent, quamvis ille haec omnia contemnat. *Servius.*

105 *Aspice*] Hoc ab alia diei debet. *Idem.*

Corripuit tremulis altaria] *Tremulis*, crispantibus: altaria autem dicantur, et quae continent et quae continentur ab eis, nunc vero, ipsa, quae ponuntur, *Idem.*

106 *Sponte sua*] Sine igne subito ex ipsis cineribus flamma emerit. Hoc uxori Ciceronis dicitur contigisse: cum peracto sacrificio libare vellet in cinerem, ex ipso cinere flamma surrexit; quae flamma eodem anno Consulem futurum ostendit ejus maritum. sicut Cicero in suo testatur Poëmate. *Idem.*

Bonum sit] Ideo optat, et hoc signum bonum sit: quia ignis medius est, et qui possit etiam nocere. *Idem.*

Bonum sit] Ampliorem reddit hanc formulam Cicero de divinatio. l. 45. *Majores nostri omnibus rebus agendis, QVOD BONVM, FAVETVM, FELIX, FORTVNATVMQVE ESSET, praefabantur.* *Idem* docet Turneb. xix. 27. plura Brisson. de form. l. i. *Emmenes.*

107 *Nescio quid certe est*] Hoc non jungendum superiori, est enim aliud prodigium. *Servius.*

Hylax] Ovid.

— *et acuta vocis Hylactor.*

Quibus nomen a latrando ductam. *Taubmann.*

In limine latrat] In loco ubi amati vestes obruerat; canis enim latratus praeparat gaudii, domini demonstrat adventum. *Servius.*

In limine latrat] Ubi amati vestes obruerat. Veteres autem canes ad ostium alligabant: qui *Canes ostiarum* dicebantur: *JCTis Vincit*, Graecis δεινοί, οἰκουπόι. Vide Chr. Colerum *Parerg.* c. 16. *Latrat* autem hic canis,

vel quia spectrum videt, vel quia sensit de proximo venientem Daphnidem. Canes suo latratu spectra abigere, et proinde Hecatæ immolari, Lycophron auctor est. Apud Medeam Senecæ, ipsa Hecate latrat; quod indicium est, preces esse exauditas. Unde Nannius colligit, *latratum*, et *flamma emicationem*, pertinere hic ad spem litationis. atque ideo puellam, quasi jam voti compotem, omittere incantationem, dum exclamat, *Parcite*, &c. Taubmann.

108 *Ipsi sibi somnia fingunt*] Omnia, quæ supra dixerat de arte magica, destruit dicendo, hæc vera desiderantibus tantum videri: quod per proverbium est locutus. *Serv.*

An, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt] Sane qui suis votis blandiuntur, Græcis dicuntur *ἁπτοῖς ὀνειπολεῖν*, et sua sibi conjectari somnia: quod omnia in alimentum spei suæ rapiant. P. Syrus:

Amans quod suspicatur vigilans, somniat.

Cæterum Gul. Canterus, Nov. Lect. 1. 8. e cod. MS. legit, *ipsi sibi omnia fingunt*? idque acerrime propugnat J. Palmer. Spicil. fol. 5. Vide Notas Æn. VIII. 78. Mihi tamen vulgatum, *somnia*, germanum videtur, et recte ab Lælio Bisciola, Horar. Subcensurarum II. 7. defendi. *Taubm.*

109 *Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina Daphnis*] In Oblongo Vaticano, transpositæ dictiones jam *carmina parcite*: quod tantundem est. Sed structura illa suavior. *Parcite, ab Urbe venit, jam parcite.* In Mediceo per verbi reticentiam legere est, *Parcite ab urbe domum, jam parcite carmina Daphnis.* Pierius.

Parcite] Non, *desine*, dixit: quia, qui *desinit*, finem facit, qui *parcit*, suspendit id quod agebat. J. Philargyrius.

ECLOGA IX.

1 *Quo te. Mari, pedes? An, quo via ducit, in urbem*] Hæc Ecloga dramatico charactere scripta est. Inducuntur enim duo pastores coeuntes in agro Mantuano: et hæc Ecloga continuum, ut Servius dicit, non habet carmen, sed de diversis locis Theocriti aliqua ad eam contulit. Sane hoc continet; Virgilius postquam pene occisus est ab Ario centurione, Romam revertens, mandavit procuratoribus suis ut agros suos tuerentur, et ad præsens obsequerentur Ario. Ergo modo Mæris procurator ejus, secundum præceptum patroni,

portat hœdos Mantuam: quos Ario offerat. Sequitur alter pastor, et eum, quo pergat, interrogat: ille desinet suas misérias; et hinc jam variis præstatur occasio cantilenæ. *Serv.*

Quo te, Mari, pedes] Subandis, ducunt, et zeugma a posterioribus. Quidam hunc ordinem tradunt, *Quo te, Mari, pedes? an in urbem? quo ita via ducit.* Sane alii ordinem hujus Eclogæ ita exponunt; cum immunitatem agrorum Virgilius impetrasset, lis est exorta de finibus inter eum et eos qui in proximo agros acceperant; ex quibus Clodius quidam dixit, se

omnem litem amputaturum, interfec-
to Virgilio; quem Poëta stricto gla-
dio se insequentem fugit in tabernam
carbonariam, et beneficio institoris
ex alia parte emissus, servatus est.
Inducitur ergo Mœris familiaris Vir-
gili, referens Lycidæ periculum su-
um, et Menalcæ; quem nunc pro
Virgilio debemus accipere. *Idem.*

Quo te, Mari, pedes] Theocritum
imitatus est Maro Idyll. VII. 21. πῆ
δὴ τὸ μεσαμύριον πόδας ἔλκεis; et Idyll.
XIII. 70. δ δὲ πῶδες ἄγον ἐχῶρει. et
Idyll. XIV. 42. δ πῶδες ἄγον. Etiam
aliis Poëtis Græcis in usu, Apollo-
nius l. I. 1264.

— ἐς δὲ κέλευθον

Τὴν θέεν, ἧ πῶδες αὐτὸν ὑπέκφερον
ἀίσσονται.

Hom. II. 2. 148.

Τὴν μὲν ἔρ' οὐλυμπόνδε πῶδες φέρον.
Ad quem si interpretem adhibeas P.
Victorium l. XXXVI. c. 3. cognosces,
non tam esse rusticam locutionem,
quam festinationis indicandæ causa
usurpatam. Sic pedes dicuntur ferre
aliquem in locum. Horat. Epod.
xvi. 21.

Ire pedes quocumque ferunt.

Pro eo Od. III. 11.

1 pedes quo te rapiunt.

pro eo Noster vs. 22.

*Cum te ad delicias ferres Amaryllida
nostras?*

Emmeness.

*An, quo via ducit, in urbem?] Sic Val.
Flacc. l. IV.*

Et via iussos Qua ferat.

Sic Noster Æn. IX.

Et qua via clausos

Excutiat Teucros.

pro quo nonnulli qua. Emmeness.

Urbem] Mantuam: neglectis Gram-
maticis, quibus Roma tantum Urbs
dicitur. *Taubmann.*

2 Vivi peruenimus] Id est, diu vi-
vendo ad ista pervenimus. Et osten-
dit plerumque obesse hominibus vitæ
longinquitatem, quæ interdum caussa
miseriarum est. Sensus autem talis

Delph. et Var. Clas.

est, Usque eo nos vita longa produxit;
ut audiremus dicentem: Migrate,
hæc mea sunt. Interpositum sane
est, Quod numquam veriti sumus.
Servius.

Advena nostris] Qui advenerit in no-
stros agros, et aut Clodium, aut Arium
significat. *Idem.*

3 Quod nunquam veriti sumus] Quia
inopinata graviora sunt mala. Unde
ait Dido, *Hanc ego si potui tantum
sperare dolorem, Et perferre, soror, pote-
ro.* *Idem.*

4 Hæc mea sunt] Alludit ad solem-
nem Vindicationis morem: de quo
vide Not. Æneid. x. 419. *Injicere
manum Parcæ.* Plaut. Rud. IV. 3.
Hunc meum esse dico. Ita qui servum
vindicationem, injecta manu dicebat,
HIC MEUS EST. Ovid. Am. I. 4.
*Et dicam, MEA sunt; injiciamque ma-
nus.* Consule Brisson. Formul. lib.
v. *Taubmann.*

5 Nunc victi] Id est, impotes. Nam
quo modo victores dicimus voti com-
potes, qui quod volunt faciunt: sic
victos e contrario vocamus impotes,
qui non possunt facere quod volunt.
Cæterum quomodo victi sunt Man-
tani, qui nec bella gesserunt? Et
Tristes ideo, quia dixit, *Nunc victi,
sors omnia versat.* Id est, quæ insta-
bilis est, et nisi hoc ad personam rus-
ticam redigas, aspere contra Augus-
tum dictum est: cuius felicitatem,
sicut omnia, dicit posse mutari. *Serr.*

Quoniam Fors omnia versat] In anti-
quis aliquot codicibus *Sors* legitur,
quod omnino tantundem est. *Pierius.*

6 Illi] Id est, Ario centurioni,
Servius.

Illi] Id est, Ario centurioni, ut
vult *Servius*: vel *Molieno* tyroni pri-
mipilo, ut *Probus*: vel *Claudio* vete-
rano militi, ut *Donatus*. *Nannius.*

Quod nec bene vertat] Quæ res in
perniciem vertatur ejus; id est, malo
omine hoc munus accipiat. Tractum
autem hoc est ab *Hectore* et *Ajace*.
Nam *Hector* dedit *Ajaci* gladium,

5 P

Virg.

quo se Ajax postea interemit. Hector vero halthem accepit ab Ajace: quo circa muros patriæ tractus est. Postea inde et illud comicum natum est, *Dii bene vertant, quod agas*. Ple-runque enim bona in pejus; mala mutantur in melius. *Servius*.

Quod nec bene vertat] In Oblongo codice numerus hic Jambicus hemistichius est, *quod nec vertat bene*. *Pier*.

Quod nec bene vertat] Nihil notius quam imprecationis formula: *res tibi vertat male*. Huic opponitur *certat bene, recte*. De utraque formula *Brisson. l. i. Emmenese*.

7 Subducere clivo] *Cicero, Ex alto in campos dissolvi*. Alii sursum ducere intelligunt. Alii medium clivum accipiunt; ex quo superior pars subducitur in collem surgentem, inferior in subjectam planiciem molliter depopatur: usque ad eum autem locum perticam militarem Octavius Musca porrexerat, limitator ab Augusto datus, id est, per quindecim milia passuum agri Mantuani; cum Cremonensis non sufficeret; offensus a Mantuanis, quod pecora ejus in agro publico aliquando clausissent. Alii *subducere*, pro, desinere, accipiant; nam permansit dicendo *dimittere jugum*, quasi hoc colles faciant, quod illis accidit per naturam. Alii agrum suum volunt descripsisse Virgilium, ut ostenderet ex utraque parte esse clivosum; ut cum ab una parte ad cacumen ascenderis, ab alia usque ad aquam descendas. Et quidam tales agros lapidosos dicunt, sicut ipse de suo ait, *Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus*. *Servius*.

Subducere colles l. m. j. d. c.] Colles sese subducunt, quando sine molestia paulatim, et sensim descenditur ex montis fastigio ad planitiem. Pro eo *Amm. Marcellinus l. xxii. Latus ejus austrinum molli devertitate subductum*. Id est, non habens præcipientem, abruptum descensum, sed *devertitatem facilem, et mollem*, ut *Idem l. xxvii. Emmenese*.

8 Mollique jugum demittere clivo] In antiquis aliquot codicibus *dimittere*. Sed hoc ex vicissitudinaria illa mutatione, qua i in e, et e in i passim abire videmus. Nam hoc loco sententia poscit ut *demittere* legatur, per e. *Pierius*.

9 Usque ad aquam] *Mincii fluminis* scilicet. *Servius*.

Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi] Citatur a Quintiliano versus, apud quem non uno in codice scriptum animadverti, *veteris anfracta cacumina fagi*. Sed minime displicet *veteris jam, aut jam fracta*, ntrique ea particula adcommodari potest. *Pier*.

Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi] De fluminibus regionum fines signantibus *Ecl. i. 63*. Hic Maro noster de arbore, et quidem notata, terminante agros. Quod moris fuisse apud veteres ex antiquis auctoribus est liquidum, qui de re agraria scripta memorie prodiderunt. *Siculus Flaccus* de condit. agr. *Hic tamen finiantur terminis, et arboribus notatis, et superciliis, et vepribus, et viis, et rivis, et fossis*. Arborea eas post nominat *finales*, quas *Paulus J. Consultus l. v. sententiarum c. 24. terminalis*. *Aggenus Urbicus* de lim. agr. *Fines vero his signis inter se dividebant, fossis manifestis, arboribus: antemissis, fluminum intervenientium curru, jugis quoque montium, superciliis, nec non itineribus, vel dioecris aqua, qua aut loci natura aut solers procuravit antiquitas*. Nec ab hac abit sententia sub calcem sui libelli *Simplicius*, nec alius quis ex præca agrimensorum natione, quo emaculatos exendi jussit, et curis suis luculentissimis elucidatos et ornatos voluit vir et nobilissimus et amplissimus *W. Gocius Curia Hollandice Senator consuetudinis*. *Tarnebus v. l. 15. in dubium vocat locum Horatii, qui exstat Ep. ii. 2. 170*.

Sed vocat usque suum, qua populus adita certis

Limitibus vicinis refugit jurgia.

Sed scrupulum discutit Torrentius.
Emmeness.

10 *Omnia*] Quæ supra dixit. Intelligamus autem, aut Virgilii tantum agrum: aut totius Mantuæ situm esse descriptum. Quod alii dicant Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alpheni Vari, qui agros divisit, præter palustria nihil relictum sit; sicut ex oratione Cornelii in Alphenum ostenditur, *Cum jussus tria millia passus a muro in diversa relinquere, ut octingentos passus aqua, quæ circumdata est, admetreris, reliquistis.* Servius.

Servasse] Recuperasse. *Idem.*

Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam] Id est vestrum Virgilium, cujus causa agri Mantuanis redditi sunt. *Idem.*

Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam] Ut dictum superius *Menalcam* per *n* in veteribus codicibus habetur. Hic vero, est allegoria sine translatione, ut Quintilianus ait *Instit. l. viii.* Omnia enim propriis decisa sunt verbis, præter nomen. Non enim pastor Menalcas est, sed Virgilius. *Pterius.*

11 *Audieras; et fama fuit*] Benevolentiam quidem Augusti etiam fama vulgavit: sed eam belli Actiaci necessitas impedivit. *Servius.*

Sed carmina tantum Nostra valent, Lycida, tela inter Martia] Hoc etiam Cicero ait in Miloniana, *Silent enim leges inter arma.* Sensus tamen est, Sed videlicet hoc tempore, id est, in hoc bello, Poëmata nostra non valde admittuntur. *Carmina* autem nonnulli, quibus sibi Pollionem intercessorem apud Augustum conciliaverat, accipiunt; quo fugato, rursus de prædiis suis fuerat Virgilius expulsus. *Idem.*

Carmina tantum valent tela inter Martia] Hoc tritum exponit dictum: *Inter arma silent leges.* Et huc illud Pompeii, cujus in ejus vita meminit Plutarchus. Detrectantibus enim Mamartinis et Messanenibus Pom-

peji tribunal, et legem ab ipsis Romanis latam prætentibus, tale datum est a Pompejo responsum: *Ὁ πόλεως ἀγαυότατος κορρὴς: Non desinetis (dixit) nobis accinctis gladiis, citare leges.* Quid aliud Ovid. *Trist. v. 7. 47.* quam vim armatam legibus esse potentiorē?

Non metuunt leges, sed cedit viribus æquum;

Victaque pugnae jura sub ense jacent.

Emmeness.

13 *Chaonias dicunt aquila veniente columbas*] Minora enim auguria majoribus cedunt, nec ularum sunt virium, licet priora sint. Chaonias autem Epiroticas. Nam in Epiro dicitur nemus fuisse, in quo responsa dabant columbæ. quod ideo fingitur, quia lingua Thessala Peliades, et Columbæ, et Vaticinatrices vocantur. Herodotus hanc columbam de Ægypto venisse ait. *Servius.*

14 *Quacunque*] Subaudi ratione. ut bene augurii peritiam dat ei, de quo supra ait; *His ego sæpe lupum fieri, et se condere silvis Marim, sæpe animas imis excire sepulchris, &c.* *Novas lites*] Magnas, id est militaria jurgia. *Incidere*] Pro decidere. *Idem.*

15 *Ante sinistra cava monuisse ab ilice cornix*] Ante sinistra, indivise legendum. et dicendo monuisse, oscinem fuisse demonstrat. Sane hoc ad auguralem pertinet disciplinam. Augures enim designant spatia lituo: et eis dant nomina: ut prima pars dicatur antica, posterior postica: ut est dextra et sinistra. Modo ergo, cornicem de nulla harum parte venisse dicit; sed ab antica ad sinistram partem volasse: et in cava ilice consedis: quæ res agrorum dampnum significat. Ilex enim, glandifera arbor est: quæ quoniam vitiosa est, vitium possessionis ostendit fore per milites, clamore gaudentes et litibus, sicut cornix. Nam hæc avis et

clamore lætatur : et alias frequenter invadit. Hoc ergo nunc dicit, augurio se esse admonitum, ut abstineret ab occurso litigiosi militis, qui retenturus fuerat possessionem. *Id.*

16 *Tuus Maris*] Id est, Tuus amicus. *Idem.*

Ipse Menalcas] Pro Virgilio, qui dum agros suos defendit, pene occisus est. *Idem.*

17 *Hæu! cadit in quemquam tantum scelus?*] Postquam audivit occidi potuisse Virgilium, quasi obstupuit, et hoc generaliter dicit, Potest in quemquam tantum nefas venire, ut Virgilium necare contendat? *Idem.*

18 *Pene simul tecum solatia rapta, Menalca!*] Cum suis enim solatiis periit Poëta, qui necdum editis carminibus moritur. Virgilius autem illo tempore nondum aliquid scripserat. Et dicendo *Solatia*, latenter tempora carpit Augusti, quibus carmina non oblectamento fuerant, sed solatio: quod infelicius esse consuevit. vel tua solatia, tua carmina quibus consolamur. *Idem.*

19 *Quis humum florentibus herbis*] Sic est dictum, ut, *Tunc Phaëtonidas musco circumdat amaræ corticis, atque solo proceras erigit alnos.* *Idem.*

20 *Spargeret*] Id est, aspersam floribus caneret. *Idem.*

Fontes induceret umbra] Tegeret, cooperiret. *Idem.*

Induceret] Inductos caneret, atque ea quidem arte, ut res ipsas ante oculos ponere videatur. Quæ virtus Gr. *ἐνέργεια*, sive *ἐνδργεια* dicitur: q. d. operationem ipsarum rerum. Est enim *ποιητής* idem quod *factor*, et quasi altera *Natura*. Vide L. Ramirez. ad Martial. iv. 14. *Taubm.*

21 *Vel quæ sublegi facilis tibi carmina nuper*] Subaudiendum nesciente te sublegi, intercepti: et bene rustica affectione reminisci se illorum carminum fingit; quæ aliquando Virgilio, licet invito Romam eunti, abstulerat. nam *Sublegi* est furatus sum. Inde et sacrilegus dicitur, qui sacra

legit, id est furatur. Plantus in *Milite*, *Quæ etiam nostrum hunc sermonem sublegerat.* Servius.

22 *Delicias nostras*] Id est, communem amicam. *Idem.*

23 *Tityre dum redeo, brevis est ris, pascas capellas*] Theocriti sunt versus, ad verbum translati: sed tamen Virgillii negotium continentes. nam allegoricus imperat suis, ut rem tueantur: nec tamen audeant contra Arii præceptum venire. Sed hoc aut de ipso Virgillii carmine Lycidas retulit; aut, ut alii putant, conversus ad gregalem suum Tityrum dicit. Et bene dum promittunt se cantaturos, nihilominus dicunt. Sane quæritur, utrum in his tribus versibus perfectum carmen sit; an initium alterius carminis imperfecti *Τίτυρ' ἔμην τὸ καλὸν πεφιλμένε, βόσκει τὰς αἰγας, καὶ ποτὶ τὰν κρήναν ἔγει, Τίτυρε· καὶ τὸν ἐνδράχων, τὸν λιβυκὸν κρέκενα φυλάσσει μὴ τὸ κορίνη.* *Idem.*

24 *Age*] *Agere*, i. e. ante se pellere, i. e. minare: Paulus apud Festum. Græcum est *ἄγω, ἀγάγω*: *Agas*, equos agens, qui et *equarius*: ut, qui asinos minat, *asinarius* dicitur. De quibus P. Colvinus ad Apulej. lib. vii. et Casaub. ad Persii Sat. v. *Taubm.*

Inter agendum] Dum agis. Et honesta locutio est; si dicamus inter cœnandum hoc sum locutus. Afranius, *Inter loquendum*: Ennius, *Interponendum*. Servius.

25 *Occurrere capro*] Ordo, occurrere capro caveto. *Idem.*

Cornu ferit ille] Qui Theocrito Idyll v. 147. *κορρυπίλος* nominatur. Vide ibi Scholiast. *Emmeness.*

26 *Inmo*] Pro, vel. *Servius.*

Nec dum perfecta] Nimis familiaritatis est signum, quod ei recitabat carmen, necdum ad limam reductum. Dicit autem carmen, quod quasi cœperat in honorem Vari componere: et per transitum ponit diversa schedia. *Id.*

Necdum perfecta] Codices aliquot antiqui, *nondum perfecta*, legunt: sed *necdum* magis acceptum. *Pierius.*

27 *Vare, tuum nomen*] Ordo est, *Vare, tuum nomen sublime ferent ad sydera. Servius.*

Superet modo Mantua nobis] Superst, reddatur. Et hoc dicit, Si nobis Mantua fuerit reddita, faciam ut te celebrent omnes Poëtæ. Et bene affectuose de patria, quasi dubium, an superfutura sit. *Idem.*

Superet modo Mantua nobis] Si relinquatur. Horat. Sat. II. 2. 102.

Quod superat, non est melius, quo insumere possis.

Virg. Ge. II. 331.

— *Superat tener omnibus humor.*

Et Æn. III. 339.

Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura?

Emmeness.

28 *Mantua vae misera nimium vicina Cremonæ*] Bene ingemit Mantuanorum infelicitatem: quibus sola obfuit vicinitas Cremonensium. Nam Cassii, Bruti, et Antonii copias Cremonenses susceperant: quos etiam ipse bene excusat, dicens *misera Cremonæ*; quæ etiam si vellet, minime tamen tantis copiis posset resistere. *Nimium autem vicina.* Id est, usque ad periculum. Nam ortis bellis civilibus inter Antonium et Augustum; Augustus victor, Cremonensium agros, quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis; qui cum non sufficissent, his addidit agros Mantuanos: non propter civium culpam; sed propter vicinitatem. *Servius.*

Misera nim. vi.] Ita de assignatis agris militi veterano queritur et Val. Cato in Diris:

Pertica quæ nostros metata est impia agellos,

Qua nostri fines olim: cinis omnia fiant.

Ita Propertius:

Absoluerat miseras pertica tristis opes.

Vide et Turneb. I. 11. *Taubmann.*

29 *Cantantes cygni*] Id est Poëtæ. sic Horatius de Pindaro, *Multa Dyræum levat aura cygnum.* Sane blanditur Alfeno Varo, qui, Pollione fu-

gato, legatus Transpadanis præpositus est ab Augusto. *Servius.*

30 *Sic tua Cyrneas fugiant examina turos*] Taxus venenata arbor est, quæ abundat in Corsica: hæc autem insula Græce Cyrne dicitur, a Cyno Herculis filio. Unde fecit hanc derivationem *Cyrneas turos*, id est, Corsicanas: quibus pastæ apes, mella amarissima faciunt. *Idem.*

Sic tua Cyrneas] Sic in amicis gratulationibus, et diris imprecationibus. Horat. Od. I. 3. *Sic te diva potens Cypri, &c.* Vid. Lambinum. Noster ea eleganter etiam particula usus Ecl. X. 4. In contrario sensu Phædrus IV. 1. *Sic valeas, inquit, ut farina es, quæ jaces.* Emmeness.

31 *Distentent ubera*] Plurimum lactis reportent. *Servius.*

Distentent ubera vacca] Sunt codices antiqui, in quibus *distendant* legitur: sed *distentent*, pleniorē ostendit ubertatem. *Pierius.*

32 *Me quoque dicunt Vatem pastores*] Magna verecundia suum meritum extenuat. Nec enim ait, probant, sed dicunt: nec docti, sed pastores: quibus tamen ipse non credo. *Servius.*

33 *Vario videor*] Varius Poëta fuit: de hoc Horatius, *Varius ducit molle atque facetum.* Item, *Scriberis Varo fortis, et hostium Victor.* Nam Varus dux fuit, cui supra blanditur; qui nonnulla carmina scripsit. Nonnulli sane Alfenum Varum voluit; qui licet Jurisconsultus et successor Servii Sulpicii esset, etiam carmina aliqua composuisse dicitur; sed hoc, teste Horatio, falsum est, qui Varium Poëtam laudat. *Idem.*

Nec dicere Cinna Digna] Etiam Cinna Poëta optimus fuit, qui scripsit Smyrnam: quem libellum decem annis elimavit: quibus tamen Poëtis negat suum ingenium comparandum. *Idem.*

36 *Sed argutos inter strepere anser olores*] Argutos, canoros: ut, *Fortē sub arguta conederat ilice Daphnis.* Et alludit ad Anserem, quandam An-

tonii Poëtam, qui ejus laudes scribebat: quem ob hoc per transitum carpit. De hoc etiam Cicero in Philippicis dicit, *Ex agro Falerno anseres depellantur*. ipsum enim agrum ei donarat Antonius. Et bene illos Poëtas optimos Cygnos dicit; se anserem rudem et levis ingenii, nec debere aut posse se illos imitari. *Idem*.

Inter strepere] Sane potest et compositae, et separatim proferri. *Idem*.

37 *Id quidem ago*] Id est, ut carmen in memoriam possit redire. *Idem*.

38 *Si valeam meminisse*] Ut etiam in *Aeneide* diximus; ideo ista junxit tempora, quia defectivum est verbum meminisse. *Valeam* autem, si possim; ut in *Aeneide*, *quæ plurima fundo Enumerare valet*. *Idem*.

39 *Huc ades, o Galatea*] Theocriti versus sunt, *ἔλθέθαι γαλάτεια, καὶ ἑλθέοις ἀδύοιο*. quibus inducit Cyclopem usum, cum in scopulo sedens, amicam suam Galateam de fluctibus invitaret ad terras. Cyclops enim dicitur Nympham anasse Galateam; quæ cum Acin quendam pastorem amaret, et Polyphemum sperneret, ille iratus Acin necavit: qui postea Galatæe miseratione in fontem mutatus est: qui hodieque ab Acine, Acinius dicitur, ab illius nominis derivatione. *Idem*.

Est nam ludus in undis] Ludus, voluptas; et ad majorem terrarum laudem, dicit nullam esse in mari voluptatem: nam hæc est plena laus, quæ etiam contrariarum rerum continet vituperationem; et suas laudes ex sequentibus rebus dicit. *Idem*.

Quis est nam ludus in undis] Quid voluptatis mare adfert? Hic, et seqq. aliquot versus Maronem imitatum esse Theocritum, clare ostendunt. Quem vide *Idyll.* xi. 43. ad vs. 62. qui sic sonat.

*Ὅς κεν ἴδῃ τι πῶδ' ἄδδ' κατοικεῖν τὸν
βυθὸν ὕμμιν.*

Ludus, hic pro eo, quod animum reficit. Cic. Philipp. iv. 5. *Nullus ei*

ludus videtur esse jucundior, quam cruor, quam cardes, quam ante oculos trucidatio civium. Phædr. iii. 15. *Lusus animo debent aliquando dari.* *Lusum* vel *ludum dare*, desumptum esse a ludimagistris, vult Yvo Villiomarus v. 3. et 4. qui floralibus, et aliis ejusmodi diebus pueros ferari sinunt. Tunc dicantur *dare ludum pueris*, hoc est, *ludi vel ludendi potestatem illis facere*. Unde metaphora in alias res deducta, ut, *dare ludum alicui*, sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum, aut laborem exigere, &c. *Emmenem*.

42 *Lentæ*] Flexibiles. *Servius*.

Umbracula] Cicero, *umbraculique sylvestribus*. *Idem*.

43 *Inoani fluctus*] Id est magni: ut, *Quid tantum inoano juvat indulgere labori?* *Idem*.

Inoani fluctus] Bene magni, decumani. Sic Noster *Æn.* ii. 343.

— *Inoano Cassandri incensus amore*.

Æn. vi. 135.

— *Et inoano juvat indulgere labori*.

Cic. pro Milone c. 20. *Quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium.* et cap. 31. *Aræ, quas ille præceps amentia, cæcis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis motibus oppresserat.* *Emmenem*.

44 *Pura sub nocte*] *Serena. Servius*.

45 *Numeros memini*] *Metra* vel *rhythmos*, vel certe *numeros versuum*. *Idem*.

Numeros memini] Quid *numeros* sive *rhythmus* enarratum *Ecl.* vi. 27. De eo luculente Cic. *Orat.* c. 51. et seqq. et *Salmas. Hiat. Ang.* tom. ii. p. 429. edit. Hack. *Emmenem*.

Si verba tenerem] Hoc est, carmen non teneo. *Serv.*

46 *Daphni, quid antiquos*] Pro antiquorum. *Idem*.

Daphni, quid antiquos a. s. ortus?] Non opus est, dicit, ad arandum, seendum, metendum, observare posthac veteres illos et consuetos ortus

atque obitus siderum : sufficit pro illis omnibus, una stella Julii Cæsaris : nec opus est, ut alia imploremus numina, præter nomen faustum et propitium Augusti, sub quo procedunt nobis omnia felicissime. *Lud. Vives.*

Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus? Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum] Cum Augustus Cæsar patri ludos funebres celebraret, die medio stella apparuit : ille eam confirmavit parentis sui esse. Unde sunt versus isti compositi. *Servius.*

Suspiciis] Admiraris, veneraris. *Juven. Sat. xiii. 123. non Epicurum suspicit. C. Nep. xvii. c. 4. in hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica. Emmeus.*

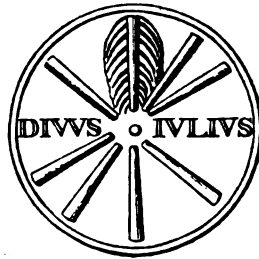
47 *Dionæi*] Longe repetitum est, a matre Veneris Dione. Sane astrum Græce dixit ; nam stellam debuit dicere. Bæbius Macer, circa horam octavam stellam amplissimam quasi lemniscatis coronatam ortam dicit ; quam quidam ad illustrandam gloriam Cæsaris juvenis, pertinere existimabant. Ipse animam patris sui esse voluit, eique in Capitolio statum, super caput anream stellam habentem, posuit : inscriptum in basi fuit, *Cæsari Emitheo*. Sed Vulcanius aruspex in concione dixit cometen esse, qui significaret exitum noni seculi, et ingressum decimi ; sed quod,

invitis Diis, secreta rerum pronuntiaret, statim se esse moriturum, et, nondum finita oratione, in ipsa concione concidit : hoc etiam Augustus in libro secundo de memoria vitæ suæ complexus est ; et hæc Mæris non ut sua, sed Virgillii refert, in honorem Augusti composita. *Idem.*

Dionæi processit Cæsaris astrum] Id est, Julii Cæsaris a Venere trahentis originem, quæ a Dione matre *Dionæa* appellatur. ut Æneas de Venere matre *Æn. iii. 19. Sacra Dionææ matri. Theocr. Idyll. xv. 106. Κίρη Διωνά. Julæ gentis ornandæ causa, quæ Julio, Veneris nepote, tanquam auctore et principe gloriatur. Dionæum appellat Cæsarem ut Horat. od. ii. 1. Dionæum antrum, quod Veneri dicatum est. De stella hæc crinita quæ per septem continuos dies fulsit, cum Augustus ludos Julio consecratos edebat, *Suet. in Jul. c. 88. Quod hoc loco Maro noster Dionæum astrum. Æn. viii. 681. Patrium sidus nominat, et Propert. iv. 6. Idalium astrum. Testante Servio l. viii. Augustus omnibus statuis, quas ob divinitatem Cæsaris statuit, hanc stellam crinitam adjecit, et ob honorem patris in galea eam cœpit habere depictam, quam etiam videas in duobus subjectis numismatibus. Emmeus.**

48 *Quo segetes gauderent frugibus*] Ad mensem alludit Julium, qui dictus est in honorem Cæsaris : quo et uvæ et frumenta maturescunt. *Idem.*

50 *Insere Daphni pyros*] Hoc in gratiam Augusti, per cujus beneficium securus de agris suis est. *Serv. Carpent tua poma nepotes*] Ac si di-

ceret, Nihil est quod possis timere. nam illud respicit, quod supra invideose ait, *Inserere nunc Melibœæ pyros, pone ordine vites: Ite mea quondam felix pecus, ite capellæ: Non ego vos posthac viridi projectus in antro, Dumosa de rupe procul pendere videbo.* Idem.

51 *Omnia fert ætas*] Id est, aufert: nam intelligimus eum subito obticuisse: nec, quod cæperat, implere potuisse. Idem.

Omnia fert ætas, animum quoque] Idem edocet illud Platonis:

Ἀλλὰ πάντα φέρετ, δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν

Ὀνόμα, καὶ μορφήν, καὶ φύσιν ἔδε τῶ χῶν.

Et quid non in deterius vergere facit tempus, rerum edax? *Damnosa quid non imminuit dies?* Queritur Venuianus Ep. II. 2. 55.

Singula de nobis anni præstantur cunctes.

Eripere jocos, Venerem, convivia, ludum.

Emmeness.

Animum quoque] Etiam memoriam. Servius.

Longos soles] Id est, æstivos dies finire: ut, *Treis adeo incertos cæca caligine Soles.* Idem.

52 *Condere*] Finire, usque ad occasum ducere. Idem.

Condere] Sic in epigr. Callim. quod apud Laërtium in Heraclito: "Ἥλιον ἐν λείσχη κατεβυσσόμενον. Et *condere*, plerumque, diem in epulationibus et in hilaritate transire, usque dum dies moritur, ut eleganter Statius. Horat. od. IV. 5.

Condit quisque diem collibus in suis. Contrarium est, *frangere diem.* Idem od. II. 7. Lucretius I. III. *Proinde licet quoties vivendo condere sæcla.* Tractatio a funere sumpta, ut Gifanius. Pro *condere* Plaut. in Menech. I. 2. 45. *Comburere diem.* Eadem forme locutione utitur Persius Sat. V. 41.

— *Longos memini consumere soles.*

Noster Æn. I. 378. *Componere diem clauso Olympo.* Emmeness.

53 *Nunc oblita*] Aut omissa, vel figurate, quorum ego oblitus sum: et ostendit Mærin nullum suum; sed omnia Menalcæ carmina retulisse. Servius.

Nunc oblita mihi tot carmina] Non uno ostendi potest exemplo activa deponentia crebro sumi passive: Cic. de Off. I. 39. *O domus antiqua, heu, quam dispari dominare domino.* Præcipue in participiis Noster Æn. III. 460.

— *Cursusque dabit venerata secundos.*

Sic polliceor, aggredior, et similia, quorum meminit Vechnerus I. 15. et Sanct. III. 2. Emmeness.

Vox quoque Mærin Jam fugit ipsa] His versibus ostendit vigorem cantandi, quem prius habuerat, perdidisse; et per allegoriam obsessum malis animum demonstrat. Servius.

54 *Lupi Mærin videre priores*] Hoc etiam Physici confirmant: quod vox detrahitur ei, quem primum viderit lupus. Unde etiam proverbium hoc natum est, *Lupus est in fabula*: quotiens supervenit ille de quo loquimur, et nobis sui præsentia amputat facultatem loquendi. Idem.

Lupi Mærin videre priores] Theocr. Idyll. XIV. 22.

Ὁὐ φθελῆ; λόκον εἶδες.

Plin. VIII. 22. *Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse nobis: vocemque homini quem priores contemplantur, adimere ad præsens.* Tritum nimis est, quam ut Plautinum illud illustretur, Stich. IV. 1. 71. *Lupus est in sermone.* Et Terentianum Adelph. IV. 1. 21. *Lupus in fabula.* ubi Donatum videsis, si tanti sit. Metum in causa esse vult, cur obmutescant homines, Voss. Idol. III. 72. Emmeness.

55 *Satis referet tibi sæpe Menalcas*] Ordo est, satis sæpe. Servius.

56 *Causando nostros in longum ducis*

amores] Causas nectendo, differs nostra desideria. *Idem.*

Causando] Id est, prætendendo impedimenta, culpam conjiciendo in defectum memoriz, prætendendo, adferendo causas, vel *faciendo modo istud modo illud causæ*, ut Apul. l. x. *Suet. in Calig. c. 23. Silanum item occerum ad necem secandasque novacula fauces compulit: caussatus in utroque, quod hic ingressum se turbatus mare non esset secutus.* et, c. 44. *At in exercitu recensendo plerique centurionum maturis jam, et nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque et imbecillitatem.* Lucret. l. i.

Quapropter quamvis caussando multa moreris.

Gell. xviii. 4. *Negotium sibi esse causatur, et digreditur.* Emmeness.

In longum ducis amores] Id est, extrahis, et differs nostra desideria, pro *in longum ducere.* Corn. Nep. vii. 8. *Ut bellum quam diutissime duceret.* *Idem.*

57 *Tibi silet æquor*] In tuam gratiam. Et hoc dicit, Ut possis canere, cuncta siluerunt. *Serv.*

Tibi silet æquor] Theocr. Idyll. ii. 38.

Ἦνιδε, σιγῇ μὲν πόντος, σιγῶντι δ' ἄηται.

Noster Æn. i. 168.

Æquora tuta silent.

Sic apud Horat. Od. i. 31.

Taciturnus annis.

Emmeness.

Æquor] Spatium campi. *Serv.*

58 *Aspice ventosi ceciderunt murmuris auræ*] Frondes scilicet arborum, ostendens vel ipsas auras quievisse, quibus nihil omnino moveatur. Quod quidem ex Theocrito sumptum est. τὰ δὲ πν κατὰ κύματα φάλει· ἄσυχὰ κα- χλάζοντα. *Idem.*

60 *Bianoris*] Hic est qui et Hocnus dictus est: de quo ait in decimo Æn. *Fatidica Mantus et Thooci filius Annis.*

Conditor Mantus dictus Bianor autem est: quasi animo et corpore fortissimus, ἀνδρὶς τῆς βίας καὶ ἀνδρείης. *Idem.*

Bianoris] Qui Mantuam condidit. V. N. Æn. x. 198. Veteres autem sepulchra fere propter vias habebant: quo prætereuntes admonerent, et se fuisse, et illos esse mortales; ut Varro ait. Unde et Inscriptiones plerumque ad viatores directæ. Vide J. Kirchman. De Funerib. R. ii. 22. *Taubmann.*

61 *Stringunt frondes*] Amputant, decutiunt. Ipse in Georgicis, *Sed tamen et quernas glandes tunc stringere.* *Serv.*

Stringunt frondes] Amputant. Ge. i. — *stringere glandes.* *Stringere*, proprie est arcta et stricta manu, et per ramos decurrente, vel folia, vel corticem, vel fructum abstrahere. hinc *Oleæ strictiæ* dicuntur ad differentiam *caducarum.* *Camerarius stringunt* interpretatur etiam *constringunt*: quasi fuerit *περιφραστοική* sepimenti indicatio. *Taubmannus.*

62 *Tamen veniemus in urbem*] Etiam si paululum quiescentes dederimus operam cantilenæ: et deest, hodie. *Servius.*

63 *Nox pluviam ne colligat ante, veremur*] Aër enim aut cum ortu Solis, aut cum occasu mutatur frequenter: quod Æneide etiam sæpius indicatur. *Idem.*

Aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur] Aër occidente sole sæpe in contrarium mutatur. Virgilius Æneidos iii.

Interea fesso ventus cum sole reliquit. Rursus libro sexto:

Aspirant auræ in noctem. — *Nannius.*

64 *Usque eamus*] Jugiter eamus, sed *Cantantes*: ita enim minorem itineris sentiemus laborem. *Servius.*

Usque] Significat τὸ usque continuum alicujus temporis aut moræ.

Plant. Psend. *Sed te volo domi usque adesse*. Ter. *Cui hodie usque os præbui*. Plura Gronov. obs. iii. 19. *Emmeness*.

Minus via lædet] Minus tædii erit in via licet jugiter eamus: quia cantantes. *Taubmann*.

65 *Cantantes ut canus*] Cantando quomodo tempus fallatur, multis exemplis enarrat Ovid. Trist. iv. 1. *Emmeness*.

Hoc te fasce levabo] Si cantantes ierimus, hædorum te onere ipse relevabo. Nam fascem ait onus. sic in Georgicis, *Injusto sub fasce viam dum carpit*. *Servius*.

66 *Desine plura puer*] Ac si diceret, Nihil desiderii es. Et plura, deest dicere; ut esset, desine plura dicere. *Idem*.

Desine plura puer] Blanda objurgatio, quum quis quasi puer ineptire

videtur, et nimis acriter in re levi instat. Ita quoque Terentius in *Adelphis* v. 8. 17:

Promisti autem? de te largitor puer. Atqui jam non puer, sed maritus erat *Æschinus*. *Nannius*.

Quod nunc instat, agamus] Nos Centurionem placemus: nam cantare otiosorum est. *Servius*.

Quod nunc instat, agamus] *Plaut*. Trucul. *Sed hoc agamus, hac qua centum est gratia*. Idem Capt. *Hoc agamus*, id est, agamus quod est in manibus, et quod instat. *Hoc age*, Proverbium est, cum jubemus quempiam attentum esse, seu animo præsentem esse. *Pontanus*.

67 *Cum venerit ipse*] Vel *Virgilius*, cujus adventu sperabat securitatem: vel ipse *Augustus*, qui *Actiæ* bellis fuerat occupatus. *Servius*.

ECLOGA X.

Gallus] Hic est *Cajus Asinius Gallus* orator, *Asinii Pollionis* filius, qui ante omnes primus *Ægypti* præfectus, fuit eximius poëta: nam et *Euphionem* (ut supra diximus) transtulit in latinum sermonem, et amorum suorum de *Cytheride* libros scripsit quatuor. Hic primum in amicis *Augusti Cæsaris* fuit: postea cum venisset in suspicionem, quod contra eum conjuraret, occisus est. Fuit autem amicus *Virgilio*; adeo ut quartus *Georgicorum* a medio usque ad finem ejus laudes teneret; quas postea, jubente *Augusto*, in *Aristæi* fabulam commutavit. Hic autem *Gallus* amavit *Cytheridem* meretricem libertam *Volumnii*, quæ, eo spreto, euntem *Antonium* ad *Gallias* est secuta:

propter quod dolorem *Galli* nunc videtur consolari *Virgilius*. Nec nos debet movere, quod cum mutaverit partem quarti *Georgicorum*, hanc eclogam sic reliquit. Nam licet consoletur in ea *Gallum*, tamen altius intuenti vituperatio est. nam et in *Gallo* impatentia turpis amoris ostenditur: et aperte hic *Antonius* carpitur inimicus *Augusti*, quem, contra *Romanum* morem, *Cytheris* est in castra comitata. *Servius*.

1 *Extremum laborem*] Non quod mihi laboriosum est (nam scribere, apud poëtas ludus est. ut, *et ipseam Ludere quæ vellem calamo permisit agresti*) sed rem tibi laboriosam, scilicet ut *Nympha* virginitate gaudens, præstes de amoribus cantilenam.

Unde et rogat dicens, *Concede*. Et verecunde pauca postulat, et eam adjurat etiam. *Idem*.

Extremum laborem] Invocatio cum Propositione. Et *extremum laborem* vocat, ultimi carminis Bucolici poemata. Ita Hercules apud Propert. iv. 9.

— *nostræ labor ultime clava*.

Postremum autem hoc Bucolicum fuit, scil. scripture; sed tempore prins Bucolico quinto, in quo cædes Cæsaris defietur: ut docet Jos. Scaliger ad Fuseb. p. 148. *Taubmann*.

Arethusa] Per Arethusam autem Musam Siculam, id est Bucolicum Theocritum invocat carmen. Sane Arethusa secundum Latinitatem in penultima habet accentum: secundum rationem Græcam, in tertia a fine, 'Ἀρέθουσα; sicut *Crensa*, et *Κρόνουσα*. Servius.

Arethusa] Cic. in Verr. iv. 58. *Est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari digunctus esset*. Pomp. Mel. ii. 7. Sed plura Æn. iii. 694. Quia Theocriti imitator est Maro, fontem invocat in Theocriti patria positum, tanquam musam Siculam. Vide Serv. ad Ecl. iv. 1. *Musæ Sicelides*. et Ecl. vi. 1. *Prima Sitaracosis dignata est ludere verum*. Emmeness.

2 *Pauca meo Gallo*] Non ad cæterarum eclogarum comparisonem: sed pauca, quantum ad Galli pertinet scripta; quæ (ut supra diximus) de suo amore composuit. *Servius*.

Ipsa] Quæ amata sprexit amorem. *Idem*.

Lycoris] Pro Cytheris, licet enim poëta alla nomina pro aliis ponere. *Idem*.

Lycoris] De Galli amoribus hi versus increbuerant:

Gallus et Hesperis, et Gallus notus Eois,

Et sua cum Gallo nota Lycoris erit.

De eodem ita Politianus:

Gallus amat, queriturque suam procul esse Lycorim,

Gallus, quem rigidi flevire in montibus orni,

Cujus amorem omnes nequeunt mutare labores,

Gallus, quem frustra verbis solatus Apollo est.

Nannius.

Lycoris] Nobilis satis fuit meretrix. Ovid. de arte am. iii. 637.

Vesper et Eos novere Lycorida terræ.

Emmeness.

4 *Sic tibi cum fluctus subterlabere Sicanos*] Varia enim opinio est. Nam alii dicunt ad Arethusam Nympham Siciliæ, Alpheum de Elide venire per maria: secundum quos alibi dixit, 'Alpheum fama est huc Elidis amnem, Occultas egisse vias subter mare.' Alii dicunt ipsam Arethusam jam in fontem mutatam Alpheum fugere, et de Elide ad Siciliam venire: quod nunc est secutus. Sane dicitur quodam tempore patera aurea in Arethusa inventa, quam Olympionices in Alpheum miserat; et cum Olympiæ hostiæ cæduntur, cruor earum in Alpheum infusus, in Arethusam exit. *Servius*.

Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos] In votis, et imprecationibus, quo pacto usum habeat hæc particula *sic*, nihil est quod repetam, vide Ecl. ix. 39. *Sicanos*, unde Sicilia Sicania dicitur Just. iv. 2. *Siciliæ primo Trinacria nomen fuit; postea Sicania cognominata est*. Plin. iii. 8. *Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta*. An ab Iberorum flumine Sicano? consule Thucydidem in princip. i. vi. *Emmeness*.

Sicanos] Sicilia autem Sicania dicta, a Sicano Terræ filio. *Serv*.

5 *Doris amara*] Mater Nympharum est: quam pro mari posuit. vel Doris Oceani filia, conjux Nerei. *Idem*.

Amara] Id est, salsa, ut ad hunc locum Salmasius exercit. Plin. p. 114. *Salsa* et *amara* conjunguntur Ge. III. 238.

Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,

Frugibus infelix.

Emmeness.

6 *Sollicitos*] Sollicitatos, plenos solitudinis post Cytheridis abscessum, quam Lycoridem vocat. Fuerunt enim uno tempore nobiles meretrices tres: Cytheris, Origo, Arbuscula. Horatius, *Explosa Arbuscula dixit*. Idem, *Ut quondam Marceus amator Originis, illi Qui patrium mimæ donat fundumque laremque*. Servius.

Sollicitos] Ovid. Heroid. Ep. I. 11.

Quando ego non timui graviora pericula veris?

Res est solliciti plena timoris amor.

Et Ep. I. 7.

Quid timeam ignoro. Timeo tamen omnia demens:

Et patet in curas arca lata meas.

Et Ep. XIX. 109.

Omnia sed vereor: (quis enim securus amavit?)

Emmeness.

7 *Attendant*] Depascent. Apul. I. v. *Comam fluvii tondentes capellæ: et I. x. Capellæ paucule tondabant herbulas. Attondere, est, omnino tondere.* Lucan. IV. 412.

— *Spoliabat gramine campum*

Miles, et attonso misere jam dentibus arvo

Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.

Noster Ge. II. 406.

— *Et curvo Saturni dente relictam*

Persequitur vitem attondens.

Idem est simplicis usus Ge. III. 21.

Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ. Plautinum est; *attondere* ulmos, qui et *μεταποικῖος* attondere, pro exenterare, *exhaustire marsupium*, ut nummolorum residui nihil sit: Bacch. v. I. 9. *Is me scelus uoque attondiū dotis*

doctis indoctum ut lubitum est. Emmeness.

Simæ] Græcum est nomen: id est pressis naribus. Unde et *simias* dicimus: quod epitheton Theocritus dat præcipue apibus. Et dicena, *simæ virgulta capellæ*. Hic poetam quasi pastorem posuit, *Ὡς τέ νυ καὶ σιμαὶ λευκάνθεοι φέρβον λοῖσαι κέθρον ἐς ἀδελὰς μαλ' ἀκοῖς ἔλθεσαι μέλισσαι.* Servius.

Simæ] Plin. XI. 37. *Et altior homini tantum, quem novi mores subdola irrisioni dicere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Aribus serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactum, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum.* Emmeness.

8 *Non canimus surdis, respondent omnia silvæ*] Per Echo, id est vocis imitationem, nos consolamur: et mira brevitate sensus hujus versus explicatus est. Servius.

Non canimus surdis] Non inanem laborem sumimus. Hoc sonat Terentianum Heaut. II. I. 10. *Næ ille hæud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.* Pro quo Horat. Ep. II. I. 199.

Scriptores autem narrare putaret asello Fabellam surdo.

Quod Græce apud Zenobium proverb. cent. v.

Ὅτι τὸ ἐλεγε μῦθος ὁ δὲ τὰ ἀπὸ αὐτοῦ. Emmeness.

9 *Quæ nemora*] Hinc carmen videtur incipere. Est quædam Theocriti ecloga, in qua suos amores deflere Daphnis inducitur. vel ut alii, quidam pastor Daphnim amore mortuum deflet. hujus omnem ordinem adhanc eclogam transtulit. Servius.

Saltus habuere puellæ Naidæ] Nymphas simpliciter accipiamus: nam si proprie loqueretur, Oreades diceret. Najades enim, fontium; Oreades, montium Nymphæ sunt. Sane quia diximus easdem Nymphas quas Musas: videtur hoc dicere, quia si cum ipso fuissent Musæ; id est, si dedissent operam scribendis carminibus: non incidisset in tantas amoris an-

ghostias. vel cur eum amantem Musæ deseruerint, cum, propter ingenium, earum esset antistes. *Idem.*

10 *Najades*] Ita quidem exemplaria quædam habent. Sed in perveteri exposito codice, et in Romano, et in Longobardico *Naidēs*, et id recte. Valerius enim Probus, ubi de nominibus is pura terminatis agit, eodem modo poni dicit, *Lais Laidis, Thais Thaidis, Nais Naidis*. Virgilium tamen poetice *Najadis* terminasse eo loco, *Ægle Najadum pulcherrima*. *Pierius.*

Indigno] Vel meretricio, vel magno. Nam et Eunius ait, *Indignas turres*, id est, magnas. Alii *indigno*, non quia Cytheris pulchra non fuerit, sed quia Gallus ab ea spreus sit. *Servius.*

Indigno cum Gallus amore periret] In Rom. codice *peribat* legitur: quod Theocritianæ respondet figuræ Πάρον' ἐπ' ἡσὶ δὲ δάφνις ἐνδύετο, πύλονα ῥύψαι; In Longobardico tamen est *periret*. *Pierius.*

11 Nam neque *Parnassi* vobis *juga*, nam. n. P.] *Parnassus* mons Bæotiæ, *Pindus* Thessaliæ, ambo *Apollini* et *Musis* consecrati. *Servius.*

Parnasi] Quamvis παράσσωσος duplici ss apud Græcos scribatur, antiqua tamen omnia exemplaria *Parnasi* legunt unico s, quod nemo mirabitur, si legitur apud Vel. Longum: Veteres neque in his: *fuisse, ivisse, abesse*, et similibus ss geminasse, adeo putabant eam literam, vel unicam satis per se sonare. *Pierius.*

Parnasi] Per duplex ss mavult scribi Dausquius; quem adi, si penitus hanc disputationem percipere sit habitum. A *Parnasso* conditore appellatur, ut Pausanias l. x. *Phocidis* est mons, *Pomponius* Mela ii. 3. Ubi etiam de *Pindo*, qui *Doridis* est. Hæc *juga* consecrata *Apollini* et *Musis* esse, nemo est, qui ignorat. *Emmeness.*

12 *Aonia Aganippe*] Nominativi sunt singulares. *Aganippe* autem fons est

Bæotiæ, quæ et *Aonia* dicitur. *Aonia* autem brevis fit *Ni*: quia sequitur vocalis vocalem. *Callimachus* *Aganippem* fontem esse dicit *Permessi* fluminis. *Servius.*

Aonia Aganippæ] Sic in Longobardico. In altero perveteri codice abrasa est ultima syllaba. Sane *Aonia Aganippe* utrumque *Servius* nominativi casus esse dixit. Quibusdam vero, tametsi non improbent *Aonia* nihil absurdum videtur: ut qui dixerat: *juga Pindi et Parnassi*, dicat etiam eadem figura, *Aganippe Aoniæ*: fitque hoc genitivi casus, ne versus elanguescat. Sed enim *Aonia Aganippes* legendum esse indicat Probus, qui loco hoc dicit geminas vocales ab una excipi, adeoque syllabam ultimam in *Aoniæ* non elidi, sed communem fieri: produci vero subsequente vocali brevi, corripi, si longa excipiat: ut eo loco, *Insula Ionio in magno*. Hujus sententiæ *Sosipater* etiam subscribit. *Pierius.*

Aonia Aganippæ] Id est, fontis *Aganippæ* in Bæotia positi, de Aonibus Bæotiæ incolis, Pausanias l. ix. Idem in eodem lib. *Aganippen* fontem esse in *Helicone* docet: 'Εν Ἐλικῶνι δὲ πρὸς τὸ ἕλκος ἰστέρι τῶν Μουσῶν, ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἡ Ἀγανίπη πηγὴ θυγατέρα δὲ εἶναι τὴν Ἀγανίπην τοῦ Περμησσοῦ λέγουσι. *Emmeness.*

13 *Illum etiam lauri, etiam flevete myricæ*] In Rom. codice legitur: *Illum etiam lauri, illum flevete*. In Longobardico una plus dictione plenior versu est: *Illum etiam lauri, illum etiam flevete myricæ*, idque ter repetitum cum *pinifer illum etiam* majorem habere movendi vehementiam videtur: quamvis non displiceat, *Illum etiam lauri, etiam flevete*, quod ea exilitas propria sit, et *Bucolici* characteris, et personæ miserabiliter aliquid deplorantis. *Pierius.*

14 *Pinifer*] Quod adstruit Noster *Ecl. viii. 22.*

Manalus, argutumque nemus, pinosque loquentis

*Semper habet; semper pastorum ille
audit amores,*

Panaque, &c.

Mons est Arcadiæ. Mela II. 3. Pano mons proprius est. Pansanias I. VIII. *Μαυρίλιος, ἱερὸν μέλιον αἰνῶ Πανὸς ἀναμύζουσιν ὅστε οἱ περὶ αὐτὸ καὶ ἐνακροῦσθαι ἐνρήζοντος τοῦ Πανὸς λέγουσι.* Noster et *Mænala*. Ge. I. 17. *Emmeness.*

Sola sub rupe] Deserta. Mænalus autem et Lycæus montes Arcadiæ sunt. *Servius.*

15 *Lycæi]* Accuratam hujus montis in Arcadia positi descriptionem legas apud Pansaniam I. VIII. Nominatur etiam Olympus, in quo educatus est Jupiter. Recte *gelidi*, nam siccitate et æstu nimio exarescentibus frugibus, fontis Ἄγροῦ Arcadum fines optatis imbris perfunduntur. In hoc monte *Lycæo* Panos fanum etiam est. Quanti is hunc locum fecerit Ge. I. 16. Noster docet. quæ plura in hoc jugo admiranda sunt, persequitur laudatus scriptor. *Emmeness.*

16 *Stant et oves circum]* Scilicet circa Gallum, ejus amorem stupentes. Sensus autem est, Sicut oves, o Galle, circum te stare non pœniteat; ita nec te illarum pœniteat. nam etiam Adonis quondam ovium exstitit pastor. Et quod ait *Nostri*, miscuit suam personam, ut frequenter facere consuevit: nam erat integrum, *Tui nec pœniteat illas.* Alii *pœnitet*, pro pudet accipiunt. *Servius.*

17 *Nec te pœniteat pecoris, divine pœta]* Allegoricus hoc dicit, Nec tu erubescas Bucolica scribere. *Idem.*

Divine pœta] Quid divinus Ecl. III. 37. et Ecl. v. 45. Præcipue competit hoc pœtis. Ovid. Amor. III. 9.

At sacri vates, et Divum cura vocamur.

Sunt etiam, qui nos numen habere putent.

Emmeness.

18 *Adonis]* A habet accentum, quia Græcum est nomen: tamen etiam Latine sic dicimus. nam Adon nus-

quam lectum est. Et de hoc fabula talis: In Cypro insula regnavit Cinyras, habens filiam, Myrrham nomine; quæ, Solis ira, in amores incidit patriæ, cum quo etiam ministerio nutricis concubuit: namque nutrix Myrrhæ dixit Cinyræ, esse quandam puellam, quæ ejus amore flagraret, et concubitus nocte in tenebris propter verecundiam expeteret virginalem: hoc, Cinyras, incitatus libidine, pollicitus est: cupiens deinde videre vultus puellæ, lumen jussit inferri, visamque filiam persequi cum gladio cœpit, ut interficeret: quæ gravida de patre confugit in silvas, ibique mutata est in arborem nominis sui; sed infantem conceptum etiam in cortice retinuit, et postmodum dente apri excisum emisit in lucem; qui a Nymphis educatus, Adonis cognominatus est, quem quia Venus adamavit, Mars in aprum transfiguratus occidit, quem multi miseratione Veneris in rosam conversum dicunt. Est etiam alter ordo hujus fabulæ: Ex Egypto Epiviostasterius et Yon fratres, ad insulam Cyprum profecti sunt, atque ibi sortiti uxores: ex quorum genere Celes procreatus est; qui habuit Erinonam filiam: hæc cum esset nimis castitatis, et hoc a Minerva et Diana diligeretur, Veneri esse cœpit invisæ, quæ cum puellæ castitati insidiaretur, in amorem ejus impulsit Jovem, quem dolum postquam Juno animadvertit, ut fraudem fraude superaret; petit a Venere, ut in amorem puellæ Adonem inflammaret; quem posteaquam nulla fraude sollicitare in ejus amorem potuit, objectis quibusdam nebulis, ipsum Adonem in penetrale virginis produxit: ita pudicitia puella per vim et fraudem caruit; sed hanc Diana irata circa Cisseum fluvium in pavonem mutavit: Adonis vero ubi cognovit se amatam Jovis vitiasse; metuens, profugit in montis Cassii silvas, ibique inmixtus agrestibus versabatur; quem dolo Mercurii monte deductum, cum aper,

quem fabulæ Martem loquuntur, vehementer urgeret, et ab Adone vince-
retur; repente fulmen Juppiter jecit
et Adonem morti dedit: sed cum
Venus illi sibi, et mortem amati
Adonis sæpe quereretur; Mercurius
misératus imaginem Adonis, ut vivere
crederetur, ad suos reduci fecit.
Juno autem a Jove petit, ut Adonis
in lucis patriis ævum degeret: tum
Diana puellæ Erinomæ formam pris-
tinam reddidit, quæ tamen ex Adone
Talcum filium procreavit, et cum viro
permansit. *Servius*.

Formæus Adonis] Adonis διὰ τὸ
κάλλος a Venere adamatus, post per
apri ictum exstinctus. Filius fuit
Myrrhæ, vel Smyrrhæ ut nonnulli,
quæ gravida ex Cynara patre, vel ut
alii volunt, Theiante, ejusque vim
fugiens in silva se abdidisse fertur;
et mutata dicitur in arborem ejus
nominis. Fabulam enarrat Ovid. Met.
x. Apollod. l. iii. Hyg. c. 58. Ant.
Liberal. c. 48. *Emmenæus*.

19 *Venit et upilio*] Ovium castos,
et propter metrum ait upilio: nam
opilio dicimus. et Græco usus est
schemate: sicut illi dicunt ὄψρα, pro
eo quod est ὄρη, et ὄστρομα, pro eo
quod est ὄστρομα. *Servius*.

Venit et Upilio] Quamvis *Servius*
poëtam Græco schemate usum dicat,
ut apud Homerum ὄβριμον, pro ὄβρι-
μον, et similia; antiquissimus tamen
codex Longobardicus, neque non Me-
diceus *Opilio* legunt per o syllaba
prima. Idque Caprum grammaticum
solicitem habuit, qui dictionem hanc
per o vocalem quartam, non per u
scribendam esse præcipit. *Pierius*.

Tardi venere subulci] Tardi, id est
stulti. Terentius in δαυρὸν τιμωροῦ-
μεν, *Tardus es*, id est stultus. Nam
porci cito ambulant. Alii pro *fati-*
gati accipiunt; quidam dicunt Ideo
tardi, quia porci nusquam pascuntur,
nisi radicibus effodiant herbam. *Sub-*
ulci autem pastores porcorum. *Serv.*

Tardi venere bubulci] In Rom. codi-

ce, in Mediceo, et aliquot aliis *Sub-*
ulci legitur. Sed enim si figura
respondet Theocritianæ sententiæ,
quæ est, ἴσθον τοὶ βῆται, τοὶ ποιμένες, φ-
ῶλοι ἴσθον: dubio procul *bubulci* le-
gendum est, quibus et epitheton *tardi*
convenit, quum præcipue ingressus
boum tarditate notetur. *Pierius*.

Bubulci] Veteres aliquot codd. *sub-*
ulci idque *Servius* etiam agnovit.
Sed germana lectio, quam et J. Par-
rhasius, F. Ursinus, N. Erythræus, H.
Stephanus, L. de la Cerda tuentur,
est *bubulci*, qui proprie *tardi*, lentiore
boum incessu; cum porci cursum
festinent. Ovid. ad Auroram:

*Prima vocas tardos sub juga panda
boves.*

Tibullus:

Aut stimulo tardos increpuisse boves.

Deinde *Æl. Donatus*, tria tantum
pastorum genera, quæ dignitatem in
Bucolicis habeant, enumerat, *Bubul-*
cos, Opiliones, et Caprarios: quod no-
men caute, consuleteque in iis, quæ
sumpsit a Theocr. Virgilius omisit,
ut docuit Agellius. Denique ipse
Theocriti versus, quem noster hic
æmulatur, nullus *subulci* meminit.
Taubmann.

20 *Uvidus hyberna venit de glande*
Menalcas] *Uvidus*, pinguis. Et *humi-*
dum est, quod extrinsecus habet ali-
quid humoris: *uvidum* vero quod
intrinsecus, unde *u* dicuntur. quod
tamen plerumque confundunt poëtæ.
Hiberna autem *de glande*, de collecti-
one glandis, quia per hiemem colligi-
tur. *Servius*.

Uvidus hiberna de glande Menalcas] In Rom. codice *uvidus* et absque as-
piratione, uti mos ejus est in pleris-
que aliis: nam et *umor* in eodem
codice sine aspiratione scribitur,
quod sive ab *humro*, sive ἀπὸ τοῦ ἕω
descendat, aspirationem omnino re-
cipit. Loco vero hoc, *uvidus* casta
lectio. *Pierius*.

21 *Unde amor iste*] Id est tam im-
patione, tam turpis. Alii sic intelli-

gunt unde, quod non dignus illo a quo fastidiebatur. *Servius*.

22 *Galle, quid insanis*] Vult spem amoris desperatione sanare. *Idem*.

Tua cura Lycoris] Pene irrisorie dictum est *tua cura*, id est, pro qua tu ita sollicitus es, te relinquit. Et bene cum alii interrogent, quasi deus Apollo divinat. *Idem*.

23 *Perque horrida castra secuta*] Horrida semper: nunc propter bella civilia. Et subtiliter hic tangit Antonium, ut supra dictum est. *Idem*.

25 *Florentis ferulas*] Superiore versu de serbo sive de honore capitis, quo coronatus fuit Sylvanus. *Ferula*, Græce *ράβδος*, frutex est, habet florem mellinum, anetho similis est, ut Theoph. vi. 2. Igni servando est idonea, quem in ea surripuisse Prometheus fertur. Plin. xiii. 22. Apoll. l. i. et Rittersh. ad l. iv. Cynege. Oppian. p. 145. Pabulum est asinis gratissimum, cæteris vero jumentis præsentaneum venenum, frutexque hic assignatus Libero Patri. Plin. xiv. 1. *Ferula*, antiquitus, discentium manus feriebantur, inde apud Columell. in carn. de hort. *ferula* dicuntur, non mites manibus. *Ferula aminaces*. Eleganter Martial. x. 62.

Ferulaque tristes sceptræ pædagogorum.

Idem xiv. 80.

Invisæ nimium pueris, gratæque magistris

Clara Prometheo munere ligna sumus.

Hinc, *manum ferula subduxisse*, dicuntur, qui pulverem scholasticum excutientes, ampliora spatia ingrediuntur. *Emmeness*.

Quassans] Concutiens. *Servius*.

26 *Quem vidimus ipsi*] Utrum quia præsentia numina agrestium et ipse et Fauni; an quia solent numina plerumque se rusticis offerre. Unde est, *Satis est potuisse videri*. Notandum sane quod ea numina plerumque quæ amaverunt, dicit ad amatorem

venire. Nam Apollo amavit Daphnin; Pan Syringam; Silvanus Cupressum. *Idem*.

27 *Sanguinels ebulli baccis, minioque rubentem*] Ebulum, genus est herbar, sambuco simile. *Idem*.

Minio] Ideo, quia facie rubra pingitur Pan, propter ætheris similitudinem. Æther autem est Jupiter. Unde etiam triumphantes habent omnia Jovis insignia, sceptrum, palmatam tunicam. Unde ait Juvenalis, *In tunica Jovis*. Faciem quoque de rubrica illinant instar coloris ætherei. *Idem*.

Minio] Pan non solum dicitur habere faciem miniatam, sed cornua, apud Sil. Ital. l. xiii. De minio sic Plin. xxxiii. 7. *Invenitur in argentariis metallis minium, et nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, et quondam apud Romanos non solum maxime, sed etiam sacra*. ubi plura. Non tantum miniat fuit Deorum facies, sed et tituli, et librorum inscriptiones minio pingebantur. Ovid. Trist. i. 7.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Inde rubrica, de qua Persius l. 66.

— *Scit tendere versum.*

Non secus, ac si oculo rubricam dirigerat uno.

Vide Casaub. ad Persii v. 90. et Salm. Plin. exercit. i. p. 267. et 268. Et quia minium nitorem infert, inde *nitor* absolute de minio dicitur, quia inter colores floridos et pretiosos, quos Græci *ἀνθράκωδς* vocant; eodem teste p. 1041. *Emmeness*.

28 *Amor non talia curat*] Quasi expertus in Syringa loquitur. *Servius*.

31 *Tristis at ille, tamen*] Alii tamen superioribus jungunt: sed melius ut sic legamus, *Tamen cantabitis*: ut sit sensus, Licet ego duro amore consumar, tamen erit solatium, quia meus amor erit vestra cantilena quandoque. Videtur enim neque oburgationes, neque consolationes recipere obstinate moriturus; nihil enim ad dicta ab eis respondit. *Idem*.

33 *Arceades*] Pastores; et allegoricè ostendit Virgilius, quantum ei præstet, amorem ejus canendo. *Idem*.

Ossa quiescant] Hinc confirmat se esse moriturum. *Idem*.

O mihi tum quam molliter ossa quiescant] In codicibus aliquot antiquis, omnino *quiescant* indicativo modo habetur. Sed quod in Romano codice et in Mediceo *quiescant* optandi modo legitur, longe magis placet. *Pierius*.

Molliter ossa quiescant] Simile est quod sepulchris inscribatur, *sit tibi terra levis*, his litteris majusculis s. r. t. l. Quod ad verbum pæne interdum Poëtæ usurpant. *Ovid*.

Acanthusque suos feliciter impleat, annos,

Et patris Anchisæ molliter ossa cubent.

Mart.

Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena.

Ursinus.

Molliter ossa quiescant] Inscriptiones nonnullas conguessit Gutherius, quibus cum veneratione salutantur manes ii. 13. *Brisson*. de form. l. i. et *Kirchman*. de Fun. iii. 9. *Emmeness*.

34 *Olim*] Futuri temporis est modo. *Servius*.

35 *Aut custos gregis, aut matura vinitor vocæ*] Ac si diceret, Quid mihi cum urbibus, ubi meretrices tam pulchræ sunt, quam perfidæ? Vinitor autem, vel custos, vel cultor vinearum. *Idem*.

36 *Seu quicunque furor*] Omnis enim amor plenus furoris est. *Idem*.

Seu quicunque furor] Iratus suæ infelicitati, omnem amorem furorem appellavit. Deinde per anthypophoram ostendit, parum interesse, etiã si non æque formosis in amore uteretur. *Nannius*.

Quid tum si fuscus Amyntas?] Quasi ei objectum sit, quod Amyntas fuscus esset, sic respondit: Quid deinde si fuscus est? *Servius*.

Quid tum] Dilutio objectionis per *Delph.* et *Var. Clas.*

rejectionem. At Amyntas fuscus, et Solis calore denigratus est; ergo deformis. Minime, inquit: nam et violæ et vacciniæ, nigricantes flores, venusti habentur. *Propertius* ii. 17.

Vidisti pleno teneram candore puellam:

Vidisti fusco, ducit uterque color. *Taubmannus*.

40 *Mecum inter salices*] Videlicet, alteruter, vel quisquis ille, vel illa fuerit. *Servius*.

42 *Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori*] Ac si diceret, Quid te juvat inter frigora Gallicana demorari? et cum optasset aliud, iterum ad amatum rediit. *Idem*.

43 *Hic ipso ævo*] Id est, flore ætatis. *Idem*.

44 *Nunc incensus amor*] Hinc usque ad finem, amatoris inconstantia exprimitur; cui electa displicent statim. *Idem*.

45 *Tela inter media, atque adversos detinet hostis*] Ex affectu amantis ibi se esse putat, ubi amica est: ut *Me*, sit meum animum. *Idem*.

Tela inter media, atque adversos detinet hostis] Amor, verbis utor *Musæi*, vs. 72.

Ἐρωτέρων ῥόδον εἶχε, καὶ ὄψματα, καὶ ὀφθαλμοὺς ἀνδρῶν.

Non ubi vivunt, sed ubi amant, amore insano qui conficiuntur, et vigilantes, et somniantes, agere dicuntur. Id pessima Lena gloriatur et triumphat apud *Plant.* *Asinar.* i. 3. 4.

Fixus hic apud nos est animus tuus clavo Cupidinis.

Remigio veloque quantum poteris, festina et fuge.

Quam magis te in altum capessis, tam æstus te in portum refert.

Recte eam appellat carnificinam *Cistei.* ii. 1. 1. et seqq. ubi adolescens de se: *Ubi sum, ibi non sum; ubi non sum, ibi est animus.* *Ovid.* *epist.* ix. 37.

Inter serpentes, aprosque, aridosque leones

Virg.

5 Q

Jacter, et cauros terna per ora canes:

Me pecudum fibræ, simulacraque inania somni,

Omniaque arcana nocte petita movent.

Emmeness.

Adversus hostis] Id est, se pectusque suum pugnae objicientes, recta fronte, intrepido et virili animo occurrentes; inde *vulnera adversa*, quæ anteriori corporis parte excipiuntur. Salust. bell. Cat. circa finem: *Sed omnes tamen adversis vulneribus conciderant.* Just. ix. 3. Quippe *adversis vulneribus*, omnes loca quæ tuenda a ducebatur acceperant, morientes corporibus texerunt. Idem.

46 *Nec sit mihi credere tantum*] *Tantum*, quidam, tam longe abest, ut nolim credere, te tam longe abesse: vel certe ordo est, Tu tantum procul a civitate, quæ solebas solis urbibus frui. et per parenthesis dictum est, *nec sit mihi credere*: id est, quod utinam non credam. Hi autem omnes verus Galli sunt, de ipsis translati carminibus. Terentius in *Terentio* *Terentio*, *miserumque nimis credere est.* Servius.

Nec sit mihi credere] Si Sanctio fides, subaudiendum, *libido*, id est, *nec libeat mihi credere.* Quem adeas p. 312. Emmeness.

47 *Ah dura*] Quæ et amatorem spernis, et Gallicana potes frigora sustinere. Servius.

Alpinas nives] Non mirum *Alpes* esse *infames frigidibus*, ut Livius xxi. 31. vel *gelidas* dici, ut Lucanus l. 193. Nam in iis videas *nives* *calo prope immistas*, ut Livius xxi. 32. Plura in seqq. cap. de molestissimo Hannibalis itinere per *Alpes*, quæ *nivibus oppleta erant*, quarum *via erant insuperabiles.* Sic Florus ii. 6. *Medius perfregit Alpes; et in Italiam ab illis fabulosa altitudinis nivibus, descendit.* Cui, ut Juven. x. 152.

— *Opposuit natura Alpenque nives.*

Inde *Alpes* dicuntur *ævæ, hibernæ.* Juven. x. 166.

— *I demens et ævas curre per Alpes.* Horat. Sat. ii. 5. 41.

Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.

Emmeness.

Et frigora Rhæni] Lycoris secuta in expeditione Gallica Antonium, exserta est, intensius esse frigus in Gallia, quam in Italia, præcipue quæ Gallia spectat septentrionem, et Rhænus habitus fuit pro ejus termino, juxta sententiam Cæsaris, cujus legas divisionem in ipsius commentario de B. G. l. i. et Mela, ii. 5. quare in proclivi est, triti illius proverbii expositio, cujus meminit Petronius: *Frigidior hieme Gallica.* Idem.

48 *Me sine sola vides*] Hinc est, *Sola domo meret vacua.* nam meretrix sola esse non potest. Servius.

Ah te ne frigora ladan] Inconstantem animum expressit, miserantem et optantem. Idem.

49 *Teneras plantas*] Ostendit illam pulchram. Idem.

Ah tibi ne teneras glacies socet aspera plantas] Cum Sanctio pagina 359. subaudito cave, vide, &c. Similis cura sollicitabat Phœbum, Daphnidis vestigia excipientem. Ovid. Met. i. 508.

Me miserum! ne prona cadas, indignave ladi

Crura secent sentes: et sim tibi cantus doloris.

Aspera, quæ properas, loca sunt.

Rubi, sentes, vepres, occare plantas corpusque dicuntur. Noster Ge. iii. 444.

— *Et hirsuti secuerunt corpora vepres.*

Emmeness.

50 *Ibo, et Chalcidico quæ sunt mihi condita cerus Carmina, &c.*] Eubœæ insula est, in qua est Chalcis civitas:

de qua fuit Euphorion, quem trans-
tulit Gallus. Et hoc dicit: Ibo, et
Theocritio stylo scribam carmina Eup-
phorionis. Alii dicunt ideo magis per
Chalcidem Theocritum significari,
quod de Calchide profecti sint, qui
Naxum in Sicilia condiderunt. Alii
volunt ipsum Theocritum de Sicilia
ad Chalcidem postea migrasse. Circa
hanc Chalcidem ille Euripus est, qui
septies in uno die æstu maris fuit ac
refluit: sinus ipse in quo supradicta
loca constituta sunt, Salganeus dicitur.
Servius.

52 *Spelæa ferarum*] Græce ait, pro
speluncis. *Idem.*

Inter spelæa ferarum] In Rom. co-
dice absque diphthongo *speleæ*, veluti
etiam in veterum monumentis, non
uno loco, neque una ætate scriptum
observes, ut illud Romæ, in B. Ma-
rizæ, Transpontinæ: *Sacerdos Dei
Brotontis et Hecate hoc speleum consti-
tuit.* Huic reliquis præteritis illud
addam, ex oppido Ficulli Dioc. Ur-
bevetanæ: *Soli invicto Mythra Tibe-
rius Claudius Tiberi filius Thermodorus
speleum cum signis et ara cæterisque voti
compos dedit.* *Pierius.*

*Certum est in silvis, inter spelæa fe-
rarum, Malle pati*] Deest apodosis:
Quam cum tali amore conflictari, aut
simile quiddam. *Nannius.*

53 *Malle pati*] Id est, Quidvis per-
peti constitui, nempe pati nives, im-
breque, et in silvis asperam vitam tra-
here, nec sub tecto vivere, ut Phædrus
III. 1. *Pati*, absolute hoc in loco pro
vivere. *Lucanus* v. 813.

— *Et disce sine armis*

Posse pati.

Idem IX. 262.

Et nescis sine rege pati.

Quid sit, pati suum bonum, et pati
suum malum, et utrumque recte dici,
docet Tanaquillus Faber ad Phædr. I.
2. *Emmeness.*

Incidere amores Arboribus] *Amr*, toria
levitas, perscribere nomina arborum:
quæ ut quondam in urbilbr., ad pa-

rietes exarabantur, sic in agris inci-
debantur in cortices et stipites ar-
borum. Ita Ovid. in CEnones epist.

*Incisa servant a te mea nomina
fagi,*

Et legor CEnone falce notata tua.

*Et quantum trunci, tantum mea no-
mina crescant.*

*Crescite, et in titulos surgite rite
meos.*

De hoc more vide Aristophanis In-
terpr. in eum Acharn. locum: *ἐν τοῖς
τολχοῖς ἔγραψον, Ἀθηναῖοι καλοῖ.* item P.
Victor XVI. 5. Vide et Notas Plauti
Mercat. II. 3. *Taubmann.*

54 *Crescent illæ*] Quasi ei iterum
displicet, ne cum arboribus, ejus cre-
scent amores. Sane breviter dictus
iste totus sensus. *Servius.*

55 *Mixta lustrabo Manala Nymphis*]
Ἱπάλλασθῃ, pro immixtus Nymphis.
multis enim unus miscetur. *Idem.*

56 *Acris aprus*] Aprorum acrimo-
niam referunt scriptores ad dentes
hujus feræ, qui sunt naturæ igneæ.
Oppian. Cyneg. I. *ὑπὸ φέρας κάρπους
ἰγνίος ἀπρος.* et in III. ait, in dente
illius esse *ὑπὸ φέρας ἐνὶ σῆψι*: vim ig-
neam. Ideo comparant cum fulmine,
Ovid. Met. X. *Fulmen habent acres
in aduncis dentibus aprī.* et VIII.
*Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus
ardent.* De eodem alibi: *Fulmineo
rapidos cum rotat ore canes.* Martial.
XI. *Fulmineo spumantis aprī sum dente
perempta.* Sed certe Aristot. de
part. Animal. II. 4. ait, apros esse
acres, iracundos, animosos, quod ha-
beant sanguinem multis fibris con-
fertum: nam et animalia, quibus di-
lutior est sanguis, imbellia sunt.
Cerdr.

Vetabunt Frigora] Quasi amore ar-
dens loquitur. *Servius.*

57 *Parthenios canibus circumdare sal-
tus*] Parthenius mons est Arcadium
dictus a virginibus, id est ἀπὸ τῶν
παρθένων, quæ illic venari consueve-
rant: vel a Parthenio Jovis filio,
Arcadis fratre; vel quod ibi virgi-

nitās Calistonis delibata sit; vel quod Partheniæ, Lacedæmonii, duce Phalanto, ibi aliquando condescissent, priusquam in Italiam navigarent, ac Tarentum conderent. *Idem.*

Parthenios saltus] Id est, Arcadios. Ovid. ep. Heroid. ix. 48.

Non ego Partheniis temeratam vallibus Augen.

De hujus Arcadiæ montis memorabilibus Pausanias l. viii. in fine: et Mela ii. 3. *Emmenes.*

59 Torquere Cydonia] In Rom. codice *Cydonea*, et ita in Oblongo perveteri. *Pierius.*

Partho Cydonia] Luxuriosa magnificentia: siquidem ad arma unius sagittarii instruenda, diversarum gentium artificia contraxit. *Æn. xii.*

Parthus sive Cydon telum immedicabile toruit.

Cydonia autem *spicula* sunt Cretica. Nam Creticæ arundines inprimis idoneæ ad jacula et sagittas habitæ. *Spicula* proprie non sagittas esse, dictum *Æn. v. Taubmanus.*

60 Tanquam hæc sit nostri medicina laboris] Jam quasi ad se recurrit: et illud quod supra audiit, respicit, *Amor non talia curat.* *Servius.*

62 Jam neque Hamadryades] Amantis animum expressit, cui quod ante placuit, statim displicet. *Nymphæ* quæ cum arboribus et nascuntur et pereunt, ἀπὸ τοῦ ἅμα καὶ τῆς ὄψους qualis fuit illa, quam Erysichthon occidit: qui cum arborem incideret, et vox inde erupit, et sanguis, sicut docet Ovidius. *Dryades* vero sunt quæ inter arbores habitant: *Oreades* quæ in montibus. Sane ab ovibus *Nymphæ* *Peribélides*; a fluminibus *Najades*; a pratis *Lamoniades*; ab alimonia infantum *Curotrofæ* nominantur. Hoc autem ad superiora pertinet, quia dixerat, *Mixtis lustrabo Manala Nymphis.* *Idem.*

Hamadryades] De his, sic schol. ad Apollon. Rhod. ii. 479. Ἀμαδρύαδας νύμφας μνηστῆμαχος φησὶ, διὰ τὸ ἅμα ταῖς

ὄψεσιν γυνᾶσθαι. ἢ ἐπεὶ δούσαντες ἅμα ταῖς ὄψεσιν φθίσκονται, νύμφας ἀμαδρύαδες λέγονται. *Emmenes.*

Nec carmina nobis Ipea placent] Quia dixerat, *Carmina pastoris Siculi modulaber avena.* *Serv.*

Nec carmina] In Romano codice et aliquot aliis *nec* habetur, in nonnullis vero, *neque.* *Pierius.*

63 Ipea rursus concordite silos] Propter illud, jam mihi per rupes video, lucosque sonantis *Ire.* Concedite vero hic, abite. supra aliter, *concede laborum.* *Servius.*

64 Non illum nostri possunt mutare labores] In codicibus aliquot antiquis nostri, sed in aliis quibusdam vestri habetur. *Pierius.*

65 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus] Manifestius hoc dicit, amore se carere non posse: nec al *Hebrum* *Thraciæ* fluvium mediis frigoribus bibat: nec si aestibus nimis fuerit in ardenti provincia. Dicit autem hoc secundum *Physicos*, qui morbos aut a contrariis aut a similibus asserunt posse depelli. Sic *Theocritus*, Εἴης δ' ἔβρου μὲν ἐν ὄρεσσι χεῖματι μέσση, ἔβρου παρ ποταμῶν τετραμήτρος, ἐγγύθεν ἔκτρον Ἐν δὲ θέρεσι πυμῆτροισι παρ' αἰθιδνεσσι νομῆουσιν. *Servius.*

Bibamus] Id est, apud *Hebrum* vivamus, sedes habeamus. Sic *Virgilius* *Æneidos* septimo:

Qui Tybrim, Fabarique bibunt.—*Nannius.*

66 Sithoniasque nivis] *Sithon* est mons vel gens *Thraciæ.* *Servius.*

Sithoniasque nivis] *Thraciæ* partem *Sithoniam* dictam esse a *Sithone*, ex verbis *Plinii* est liquidum. iv. 11. *Sithonique Orphei catis genitores obtinent.* De *Thracibus* sic *Horat.* od. i. 18.

— *Monet Sithoniis non levis Eois.* A *Sithon* *Sithonis.* Ovid. *Heroid.* ep. ii. 6.

Nec rehit Actæas Sithonis unda rates. De altissimis hujus regionis nivibus, *Horat.* od. iii. 26.

Memphim carentem Sithonia nive.
Emmeness.

67 *Liber]* Corticis pars interior.
Servius.

68 *Versemus]* Pascamus, quoniam qui pascit huc et illuc agit pecus; quod est versare, ut est in *Æn.* XII. *tu curram deserto in gramine versas*; aut exerceamus et tractemus, ut in undecimo, *Consilio versare dolos ingressus*; et item, *Seu versare dolos, seu certa occumbere morti.* Idem.

69 *Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori]* Cuius enim facilius quam amoris repugnatur, quod eleganter Plautus explicuit. Qui *amans egens ingressus est princeps in Amoris viam, superavit arumnis in suis arumnas Herculis*; nam cum Leone, cum Excetra, cum apro *Ætólico*, cum avibus *Stymphalicis*, cum *Autæo med'* eluctari malueram, quam cum Amore. Idem.

Omnia vincit Amor] In Rom. vicit. Sed præsentī tempore plus dicit. *Pierius.*

Omnia vincit Amor] Amor suis legibus et Deos habet obnoxios, ut Ovid. *Heroid.* ep. IV. 11.

Quicquid Amor jussit, non est contemnere tutum.

Regnat, et in dominos jus habet ille Deos.

Domina Venus, ut Petronius, nec regibus, nec principibus parcat, ut Ovid. in eadem ep. vs. 161.

Nobilitas sub Amore jacet.

Recte Delamira ad sanitatem Herculem sic revocare conatur, ut Idem *Heroid.* ep. IX. 26.

*Quem non mille fera, quem non Sthe-
neleius hostis,*

Non potuit Juno vincere, vincit Amor.

Emmeness.

70 *Hæc sat erit]* Jam ad Musas loquitur. *Servius.*

Hæc sat erit, divæ] Imitatione Homeri, *Musas divas* dixit. Sic enim ille in *Iliad.* A.

Μῆνιν δαΐδε θεά, et alibi 'Τυεὶς γὰρ θεὰ δόρε.

Ursinus.

71 *Gracili fascellam texit hibisco]* Ac si diceret, Nisi hac re occupatus minime canerem. Allegoricus autem significat se composuisse hunc libellum tenuissimo stylo. *Servius.*

Fiscellam] *Fiscella* varias habet significationes: nonnunquam vas vimineum, per quod defluit serum, ut apud *Tibull.* II. 3. aliquando sportam vimineam, qua pisces asservantur. Sæpe etiam receptaculum nummorum, ut *Asconius* p. 50. Cujus addo verba: *Sportæ, sportulæ, sportellæ, nummum sunt receptacula, et sacci, sacculi, saccelli, et crumenæ et vellereæ, et scorteæ, et mantica, et marsupia.* Ita *fisci, flacini, fascellæ, sparteæ* sunt utensilia, ad majoris summa pecunias capiendas. Hic autem *Servii* auctoritatem sequamur. *Emmeness.*

73 *Cujus amor tantum mihi crescit in horas]* Admodum jucunda comparatio, qua nus est etiam *Pindarus Nemeorum* *eid.* VIII.

*Ἀἰσεται δ' ἀπερὰ χλω-
ραὶς ἑρπαις ὡς ὅτε δένδρον ἀπο-
σει, σοφοῖς ἀνδρῶν ἀπερθεῖο' ἐν δυχαίοις
τε, πρὸς ὑγρὸν αἰθέρα.*

Clemens quoque in *Pædagogō* hujusmodi quandam sententiam adducit:

*'Ἀπερὰ γὰρ ἐπαινομένη δένδρον ὡς
ἀἰσεται.*

Horat. *Carm.* I. I.

*Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli.*

Ursinus.

74 *Quantum vere novo viridis se sub-
jicit alnus]* Vere novo, vel generaliter, vel sibi novo: viridis autem pro tenera; et hoc dicit: Amo, inquit, Gallum, sed latenter, sicut arbores crescant. Nam comparatio ista hoc significat: scilicet propter Cæsarem. *Subjicit*, vel sursum jacit, vel subter jacit. *Servius.*

Viridis se subjicit alnus] Forsan *subji-*

The first of these was the discovery of gold in California in 1848. This discovery led to a great influx of people to California, and the state became a great center of population and industry. The second was the discovery of gold in Colorado in 1859. This discovery led to a great influx of people to Colorado, and the state became a great center of population and industry.

The third was the discovery of gold in Nevada in 1859. This discovery led to a great influx of people to Nevada, and the state became a great center of population and industry. The fourth was the discovery of gold in Idaho in 1860. This discovery led to a great influx of people to Idaho, and the state became a great center of population and industry.

The fifth was the discovery of gold in Montana in 1862. This discovery led to a great influx of people to Montana, and the state became a great center of population and industry. The sixth was the discovery of gold in Wyoming in 1869. This discovery led to a great influx of people to Wyoming, and the state became a great center of population and industry.

The seventh was the discovery of gold in Utah in 1863. This discovery led to a great influx of people to Utah, and the state became a great center of population and industry.

The eighth was the discovery of gold in Arizona in 1863. This discovery led to a great influx of people to Arizona, and the state became a great center of population and industry.

The ninth was the discovery of gold in New Mexico in 1861. This discovery led to a great influx of people to New Mexico, and the state became a great center of population and industry. The tenth was the discovery of gold in Texas in 1856. This discovery led to a great influx of people to Texas, and the state became a great center of population and industry.

The eleventh was the discovery of gold in California in 1848. This discovery led to a great influx of people to California, and the state became a great center of population and industry.

